ശ്രീ.

മാധവനിദാനം.

സാരചന്ദ്രികഎന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം.

സൎക്കാർ വൈദ്യൻ വി. കേശവനാശാൻ

അവർകളാൽ വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടതു്.

ശ്രീ.

മാധവനിദാനം.

സാരചന്ദ്രികഎന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം.

സൎക്കാർ വൈദ്യൻ വി. കേശവനാശാൻ

അവർകളാൽ വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടതു്.

പ്രകാശകന്മാർ,

എസ്. ററി. റെഡ്യാർ ആൻഡ് സൺസ്

"വിദ്യാഭിവൎദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം—കൊല്ലം.

൨-ാം പതിപ്പ്—കാപ്പി ൧൦൦൦.

(കാപ്പിറൈററ് പ്രകാശകന്മാരിൽ)

1097.

മുഖവുര.

—:0:—

മനുഷ്യരുടെ ജീവിതകാലത്തിൽ ഒന്നാമതായി ആവശ്യപ്പെടുന്നതു ആരോഗ്യമാകുന്നു. ആരോഗ്യമെന്നാൽ അരോഗത (രോഗമില്ലായ്മ) എന്നു ഇവിടെ ഒരു വ്യാഖ്യാനം ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യകതയില്ലെങ്കിലും ജനസാമാന്യം ഈ വിഷയത്തിൽ അത്രതന്നെ ശ്രദ്ധ വച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു പര്യാലോചിക്കുന്നതിനു തുടങ്ങിയാൽ ആ ശ്രമം പത്തിനു് ഒമ്പതുകണ്ടു് നിഷ്ഫലമാകാതിരിപ്പാൻ തരമില്ലെന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യകത ഉണ്ടെന്നു നിശ്ചയംതന്നെ. ഒരു ശിശുപോലും രോഗിയായിത്തീരുന്നതു മനുഷ്യൎക്കു പരിതാപകരമായ ഒരു സംഗതിയാകുന്നു. രോഗം ശക്തിയേയും ദ്രവ്യത്തേയും നശിപ്പിച്ചു കഷ്ടങ്ങളേയും ദാരിദ്ര്യത്തേയും ഉണ്ടാക്കുകയാണു് ചെയ്യുന്നതു്. ആമാശയം, പക്വാശയം മുതലായവയുടെ പ്രവൃത്തിയാകുന്ന ഭക്ഷണസാധനങ്ങളെ പചിപ്പിക്ക, ഹൃദയത്തിലുള്ള രക്തത്തെ രക്തനാഡിയിൽകൂടി സഞ്ചരിപ്പിച്ചു ശ്വാസധമനികൾ ശുദ്ധവായുവിനെ അകത്തു നിറയ്ക്കുന്നതിനു ശക്തമാക്കിച്ചെയ്യുക, മുതലായ ശരീരധൎമ്മങ്ങൾക്കു സംഗതിവശാൽ വല്ലതടസ്സവും സംഭവിക്കുന്നകാലത്തു ദേഹത്തിനും തദ്വാരാ മനസ്സിന്നും ഉണ്ടാകുന്ന പലവിധവ്യാധികളാകുന്നു രോഗങ്ങൾ എന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്. രോഗികൾ എന്നാൽ രോഗംഉള്ളവർ എന്നു പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. രോഗഹേതുക്കളെ വ്യാവൎത്തിച്ചറിഞ്ഞു അവയുടെ ശമനത്തിന്നു ശാസ്ത്രീയമായ ഒരു നിശ്ചയപ്രകാരവും യുക്ത്യനുസരണമായും ചെയ്യപ്പെടുന്ന പരിഹാരങ്ങളെയാണു് വൈദ്യം അല്ലെങ്കിൽ ചികിത്സ എന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നതു്. ഇതിനാൽ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വൈദ്യവിദ്യയ്ക്കു സാൎവ്വത്രികമായ സ്വീകാൎയ്യത്വം അത്യന്താവശ്യകമാകുന്നു എന്നു തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ. ഈ വക കൃത്യങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതിന്നു അഭ്യാസനം എന്നപോലെതന്നെ പരിചയവും ഉള്ളവർ മാത്രമേ സമൎത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ എന്ന നാമധേയത്തിനു് അൎഹന്മാരാകയുള്ളു. പ്രാചീനകാലങ്ങളിൽ വൈദ്യവിഷയകജ്ഞാനത്തിൽ മുമ്പിട്ടു നിന്നിരുന്നവർ യവനന്മാരായിരുന്നു എന്നാണു ഊഹിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു. എന്നാൽ അലക്സാണ്ഡർ മഹാരാജാവിന്റെ വൈദ്യപണ്ഡിതന്മാരായ യവനന്മാരാൽപോലും ദുസ്സാധ്യങ്ങളായ അനവധി മഹാരോഗങ്ങളെ ഹിന്ദുവൈദ്യന്മാർ ചികിത്സിച്ചു ഭേദപ്പെടുത്തി എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ പ്രാചീനകാലംമുതല്ക്കു ഈ വിഷയത്തിൽ ഹിന്ദുക്കൾക്കുള്ള അറിവു് സ്പഷ്ടീഭവിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. വൈദ്യവിഷയത്തെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്ന പ്രധാന പൂൎവ്വഗ്രന്ഥങ്ങളായി ഇപ്പോൾ കാണപ്പെടുന്നവ ചരകവും സുശ്രുതവും ആകുന്നു. ചരകത്തെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യന്തം പ്രധാനവും പ്രാചീനവുമായി ആയുൎവ്വേദം എന്ന ഒരു ഗ്രന്ഥം ഉണ്ടായിരുന്നു. അതു് ധന്വന്തരി ഉണ്ടാക്കിയെന്നാണു വിചാരിച്ചുവരുന്നതു. ആയുൎവ്വേദം ഒരു ഉപവേദമാകുന്നു. ഋഗ്വേദത്തിന്റെ ഉപവേദമെന്നും അഥൎവ്വവേദത്തിന്റെ ഉപവേദമെന്നും പക്ഷാന്തരങ്ങൾ കാ

ന്നുണ്ടു്. ആയുർവേദം ക്രിസ്താബ്ദത്തിന്നു എത്രയോകാലം മുമ്പു ഉണ്ടായതാണെങ്കിലും മററു ശാസ്ത്രങ്ങളെപ്പോലെ കാലക്രമംകൊണ്ടു മാത്രമേ അതിന്നു പ്രസിദ്ധിസമ്പാദിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളൂ, ഈ ശാസ്ത്രത്തെ താഴെപ്പറയുന്നപ്രകാരം എട്ടു വലിയ ഭാഗങ്ങളായി വിഭജിക്കാമെന്നു പ്രസിദ്ധനായ ഡാക്ടർവിത്സൺ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു (൧) ശല്യാഹരണം (ദേഹത്തിൽതറച്ച ശസ്ത്രകീലാദികളെ എടുത്തു കളയേണ്ട സൂത്രങ്ങൾ) (൨) ശാലാക്യം (സിരാവിധിയെപ്പററിയുംമററും) (൩) കായചികിത്സ (ജ്വരാദിരോഗങ്ങളുടെ നിവാരണോപായം) (൪) ഭൂതവിദ്യ (ഭൂതാവേശംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളുടെ ചികിത്സ) (൫) കൌമാരഭൃത്യം(ബാലചികിത്സ)(൬)പ്രത്യൌഷധവിധി(ഔഷധപ്രയോഗത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അപകടപ്രതികാരം)(൭)രസായനതന്ത്രം (കെമിസ്ത്രി എന്നു പറയപ്പെടുന്ന രസവാദശാസ്ത്രം) (൮) വാജീകരണം (അപത്യസന്താനകരമായ പ്രവൃത്തിയെപ്പററിയും മററും) മററു ഗ്രന്ഥങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യധികം പൌരാണികമായ ചരകവും സുശ്രുതവും പ്രസിദ്ധന്മാരായ ചരകാചാര്യരുടേയും സുശ്രുതാചാര്യരുടേയും ആകുന്നു. ഇവരുടെ കാലത്തെക്കുറിച്ചു് ക്ലിപ്തമായ അറിവു ഇതേവരെ ലഭിച്ചിട്ടില്ലാ; ഏതാണ്ടു ആറാംനൂററാണ്ടിൽ ആയിരിക്കാമെന്നു പല മഹാന്മാരും അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. സുശ്രുതം എട്ടാം ശതാബ്ദത്തിന്നു മുമ്പായി അറബിഭാഷയിൽ തൎജ്ജിമചെയ്തു കാണുന്നതിൽനിന്നും മുമ്പറഞ്ഞകാലം ഏകദേശം ശരിയായിരിക്കാമെന്നു തോന്നുന്നു. ചരകത്തിലും മുമ്പറഞ്ഞപോലെ എട്ടു വിഭജനങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ടു്. (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ഭിഷഗ്ഭേഷജരസഭക്ഷണാദ്യുപയോഗക്രമനിരൂപണം)(൨)നിദാനസ്ഥാനം (ജ്വരരക്തപിത്തകാസാദിരോഗോല്പത്തിക്രമനിരൂപണം)(൩) വിമാനസ്ഥാനം (സാങ്ക്രമികം ദോഷവിജ്ഞാനീയം മുതലായതിനെപ്പററി) (൪) ശാരീരസ്ഥാനം(സ്വസ്വകൎമ്മ ചോദിതജീവപ്രവേശനീയ അണ്ഡജാദി ശരീരഗുണദോഷനിരൂപണം) (൫) ഇന്ദ്രിയസ്ഥാനം (ശ്രോത്രാദി ഇന്ദ്രിയനിഷ്ഠമായ ശബ്ദാദിഗുണദോഷനിരൂപണത്തെപ്പററിയും അംഗവൈകല്യം ബലക്ഷയം മരണം മുതലായസംഗതികളെക്കുറിച്ചും മററും) (൬) ചികിത്സാസ്ഥാനം (ആഹാരവിഹാരാധിക്യക്ഷയജങ്ങളായ ജ്വരാദി സൎവ്വരോഗങ്ങൾക്കും ശോധനശമനാത്മകമായ ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടു ദീൎഘായുസ്സായിരിപ്പാനുള്ള ക്രമങ്ങളെപ്പററിയും മററും) (൭) കല്പസ്ഥാനം (വമനവിരേചകവസ്തി ഭേഷജമാനസ്ഥാനാദി ഗുണദോഷനിരൂപണം (൮) സിദ്ധിസ്ഥാനം, (ശസ്ത്രസാധ്യങ്ങളായ അശ്മൎയ്യാദി രോഗനിവൎത്തനത്തെപ്പററിയും മററും) ഈ ഗ്രന്ഥം ആത്രേയമഹൎഷി അഗ്നിവാസമഹൎഷിയോടുപദേശിക്കുന്ന വിധത്തിലാണു് എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. സുശ്രുതം ചരകത്തിനുശേഷം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നു. സുശ്രുതത്തിലെ വിഭജനങ്ങൾക്കു ചരകത്തിനോടു ഏതാണ്ടു ഐകരൂപ്യമുണ്ടെന്നുപറയാം. ആയുർവേദം ബ്രഹ്മനിൽനിന്നു പ്രജാപതിയും പ്രജാപതിയിൽനിന്നു അശ്വിനേയന്മാരും അവരിൽനിന്നു ഇന്ദ്രനും ഇന്ദ്രനിൽ നിന്നു ധന്വന്തരിയും അദ്ദേഹത്തോടു സുശ്രുതനും ഗ്രഹിച്ചു എന്നാണു് ഈഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്നതു. സുശ്രുതത്തെ അറബിഭാ

മായിട്ടാണു വിഭജിച്ചിരിക്കുന്നതു (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ഭേദനീയങ്ങളായ പൃഥിവ്യാദി പഞ്ചഭൂതങ്ങളെപ്പററിയും, പലവിധങ്ങളായരോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും, ശസ്ത്രം ഔഷധം ഇവയുടെ ഗുണാഗുണവിവേചനത്തെക്കുറിച്ചും, ശസ്ത്രക്രിയാനന്തരം കർത്തവ്യങ്ങളായ പഥ്യാഹാരാദ്യനുഷ്ഠാനക്രമത്തെക്കുറിച്ചും പിടകാഗ്രന്ഥ്യാദി മഹാരോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും വിവരിക്കുന്നു) (൨) നിദാനസ്ഥാനം (രോഗലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചും രോഗബീജങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും) (൩) ശാരീരസ്ഥാനം (ശരീരത്തിന്റെപ്രകൃതിയേയുംഗർഭചികിത്സ മുതലായതിനേയുംകുറിച്ചും മററും) (൪) ചികിത്സാസ്ഥാനം (വ്രണം കുഷ്ഠം മേഹം വാതം മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും അതുകൾക്കുള്ള ചികിത്സ, ഗർഭോദ്ധാരണം, ചിലശസ്ത്രങ്ങളുടെ ഉപയോഗക്രമം മുതലായതിനെക്കുറിച്ചും മററും) (൫) കല്പസ്ഥാനം (ഭക്ഷണസാധനങ്ങളേയും പേയസാധനങ്ങളേയുംമററും) (൬) ഉത്തരസ്ഥാനം (ശിരോവ്യാധി നേത്രരോഗം പീനസം മുതലായതിനേയുംജ്വരം, അതിസാരം, മോഹാലസ്യം, വിഷൂചിക ഉന്മാദം, മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ ചികിത്സാവിധിയെപ്പററിയും മററും) ചരകസുശ്രുതങ്ങളെ ക്രോഡീകരിച്ചെഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ള അഷ്ടാംഗഹൃദയമെന്ന ഗ്രന്ഥമാണു് ഈ വിഷയത്തിൽ പിന്നത്തെ മാന്യതയ്ക്കു പാത്രമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ളതു്. ഇപ്പോൾനമ്മുടെ മദ്ധ്യകേരളം ഒട്ടുക്കു് പ്രചരിക്കുന്ന ഇതിലും (൧) സൂത്രം (൨) നിദാനം (൩) ശാരീരം (൪) കല്പം (൫) ചികിത്സ (൬) ഉത്തരം എന്നു ആറു വിഭാഗങ്ങൾ അടങ്ങീട്ടുണ്ടു്. ഇതുകളെക്കൊണ്ടുതന്നെ നമ്മുടെ പൂർവന്മാർവൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽഅതിസമർത്ഥന്മാരായിരുന്നു എന്നു നമുക്കു് ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാണു്. ഗോവസൂരികീറിവയ്ക്കുന്ന ഒരു സൂത്രം ഒരുയൂറോപീയപണ്ഡിതൻ കണ്ടുപിടിച്ചതാണെന്നായിരുന്നു ഇതേവരെയുള്ള ധാരണ. എന്നാൽ എത്രയോ നൂററാണ്ടുകൾക്കു മുമ്പേതന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു ഹിന്ദുക്കളുടെ ആയുർവേദത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ഒരു ഇംഗ്ലീഷ്‌വൈദ്യൻബിലാത്തിയിലെ വൈദ്യസംബന്ധമായ സഭയിൽവച്ചു അടുത്തകാലത്തു ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു പ്രസംഗത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കുമ്പോൾ ഹിന്ദുഭിഷഗ്വരന്മാർക്കുണ്ടാകുന്ന ചാരിതാർത്ഥ്യം അല്പമൊന്നുമല്ല. ഉത്തമഗാത്രജ്ഞന്മാരെന്നു അഭിമാനിക്കുന്ന ഹിന്ദുക്കൾ ശസ്ത്രക്രിയയിലും വിചക്ഷണന്മാരായിരുന്നുവോ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നതായാൽ അതു സുശ്രുതം എന്നഗ്രന്ഥത്തിന്റെ ആദിമാദ്ധ്യായങ്ങൾ വായിക്കുന്നതോടുകൂടി ബാഷ്പീഭവിച്ചുപോകുമെന്നു ബോധപ്പെടുന്നതാണു്. ചരകം ഔഷധപ്രയോഗപ്രധാനവും സുശ്രുതം ശസ്ത്രപ്രയോഗപ്രധാനവുമാണു്. സുശ്രുതത്തിലെ ശസ്ത്രക്രിയയേ എട്ടായി വിഭജിച്ചിരിക്കുകയാണു്. അവ ഛേദനം ഭേദനം, ഇഷ്യം, ലേഖനം, വേധനം, ആഹാര്യം, വിസ്രാവണം, സീവനം എന്നു എട്ടാകുന്നു. ശസ്ത്രങ്ങളിൽ യന്ത്രം, ശസ്ത്രം, ക്ഷാരം, അഗ്നി, ശലാകം, ശൃംഗം അലാബു ജളൂകം ഇവ പ്രധാനങ്ങളാണു്. ഐതിഹാസികകാലത്തിനു മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന വൈദ്യശാസ്ത്രത്തെയാണു് ഇപ്പോൾ ആയുർവേദമെന്നു വ്യവഹരിച്ചുവരുന്നതു. ഇങ്ങിനെ ഒരുഗ്രന്ഥം കാണപ്പെടാത്തതുകൊണ്ടു വൈദ്യവിഷയമായ (എല്ലാ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കും കൂടി) ഇങ്ങനെ ഒരു പേർ സമഷ്ടിയായി കല്പിച്ചിരിക്കയാണു് എന്നേ ഊഹ

ഹിപ്പാൻ വഴികാണുന്നുള്ളൂ. പൂൎവ്വന്മാരായ ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഇക്കാലത്തുള്ള ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഈ വിഷയത്തിലുള്ള സാമൎത്ഥ്യത്തെ താരതമ്യവിവേചനംചെയ്തുനോക്കുന്നതായാൽ പേരിനുകൂടി അർഹരായിട്ടുള്ളവർ എണ്ണത്തിൽ ചുരുങ്ങുമെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ വൈദ്യന്മാരെത്തന്നെ ഇംഗ്ലീഷ്‌വൈദ്യന്മാരെന്നുംനാട്ടുവൈദ്യന്മാരെന്നും തരംതിരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇംഗ്ലീഷ്‌വൈദ്യന്മാർ പഠിപ്പിനേയുംപരിചയത്തേയും സശ്രദ്ധംസമ്പാദിക്കുന്നതിനാൽഅവരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നടത്തോളം ഉപകാരം നാട്ടുവൈദ്യന്മാരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു യാവൎക്കും അനുഭവം വന്നിട്ടുള്ള ഒരുകാൎയ്യമാണല്ലോ സൂക്ഷ്മമായി പ്രവൎത്തിച്ചാൽ ശസ്ത്രക്രിയയെ ഒഴിച്ചു നാട്ടുചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാകാവുന്നെടത്തോളം ഗുണം ഇംഗ്ലീഷ് ചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാവുകയില്ലെന്നു സധൈൎയ്യംപറയാവുന്നതാണ്. അങ്ങിനെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിൽഅസമൎത്ഥന്മാരായിതീരുന്നതിനുള്ള കാരണം രോഗബീജോല്പാദനത്തെ കണ്ടുപിടിച്ചു തദനുസാരമായി ചികിത്സിക്കാൻ ഉദ്യമിക്കായ്കതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ ദേശകാലാവസ്ഥയെ അനുസരിച്ചുനോക്കിയാൽ ഈവിഷയത്തിൽ ജ്ഞാനംസമ്പാദിക്കുന്നതിനു ഇംഗ്ലീഷ്‌സംസ്കൃതംഎന്നീരണ്ടുഭാഷകളും അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതു നിർബ്ബന്ധിതമത്രേ. സംസ്കൃതഭാഷയിലുള്ള ചരകം, സുശ്രുതം, അഷ്ടാംഗസംഗ്രഹം അഷ്ടാംഗഹൃദയം മുതലായ പ്രൌഢഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു സാരമായ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ഇംഗ്ലീഷ്‌പണ്ഡിതന്മാർ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിനെ തദ്ഭാഷാസഹായം കൂടാതെ അറിയാൻഎളുപ്പമുണ്ടാകുന്നതല്ലല്ലോ. അപ്രകാരംതന്നെനാട്ടുവൈദ്യശാലയിൽപ്രവേശം ലഭിക്കുന്നതിനും സംസ്കൃതഭാഷയിൽ അതിയായ ജ്ഞാനം ആവശ്യപ്പെടുന്നു. ഈഭാഷകളിൽ സാധാരണ ജ്ഞാനംപോലുംലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ആളുകളാകുന്നു ഇപ്പോൾ വൈദ്യന്മാരുടെ വേഷത്തിൽ അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതു്. ചികിത്സാവിഷയത്തിൽ രോഗോത്പത്തിയെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവു് അത്യന്തം ബലവത്തായതൊ ആകുന്നു എങ്കിലും ആ വിഷയത്തെ സവിസ്തരം പ്രതിപാദിക്കുന്നഗ്രന്ഥം ഒന്നുംതന്നെ സാധാരണന്മാരായ വൈദ്യന്മാരെ സഹായിക്കുന്നില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആയുൎവ്വേദശാഖയിൽ മുൻപറഞ്ഞ ചരകാദികൾപ്രൌഢകൃതികളാണെങ്കിലും രോഗോല്പത്തിയെ അറിയുന്നതിനുള്ളനിദാനംഎന്ന വിഷയത്തെ സംബന്ധിച്ചെടത്തോളംമാധവാചാൎയ്യർ സംസ്കൃതഭാഷയിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ളമാധവനിദാനമാകുന്ന പ്രശസ്തിയ്ക്കു് അർഹമായിട്ടുള്ളതു്. നിദാനസ്ഥാനത്തെ ഓരോരുത്തരും മററുസ്ഥാനങ്ങളോടുകൂടി സംഗ്രഹിച്ചു് എഴുതിയിട്ടുള്ളതല്ലാതെ ഗ്രന്ഥതത്വങ്ങളെഅപഗ്രഥിച്ചു ലോകോപകാരമാംവണ്ണം നിദാനരൂപങ്ങളെ മാധവാചാൎയ്യർ മാത്രമേ വിസ്തരിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ളു എന്നു പറയുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേൎക്കു നമുക്കുണ്ടാകാവുന്ന ബഹുമാനം അല്പമൊന്നുമല്ല. മാധവനിദാനം മാധവാചാൎയ്യർ എഴുതിയിട്ടുള്ളതാണെന്നു മുൻപറഞ്ഞുവല്ലോ. ഇദ്ദേഹം മാധവാചാൎയ്യന്റെ പുത്രനും പ്രസിദ്ധനും വേദവേദാംഗഭാഷ്യകാരനും മാധവവിദ്യാരണ്യൻഎന്നുമറപരനാമധേയത്തോടുകൂടിയവനും ആയസായണന്റെയും ഭോഗനാഥന്റെയും സഹോദരനുമായഒരു വൈഷ്ണവപണ്ഡിതനാകുന്നു. ഇദ്ദേഹം പതിനഞ്ചാംനൂ

ററാണ്ടിൽ ജീവിച്ചിരുന്നു എന്ന് വിചാരിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നു. മാധവനിദാനം കൂടാതെ സർവ്വദർശനസംഗ്രഹം, സംക്ഷേപശങ്കരവിജയം മുതലായ അനേകം കൃതികളും ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ട്. കൂടാതെമുൻപറഞ്ഞ വിജയനഗരവാസിയായ സായനാചാര്യനോടുകൂടി ഋഗ്വേദത്തിൻെറ വ്യാഖ്യാനം എഴുതിയിട്ടുണ്ട് സായനൻവിജയനഗരംരാജാവിൻെറ മന്ത്രിയുമായിരുന്നു. മാധവാചാര്യനെക്കുറിച്ച് ജൈമിനിയുടെ ന്യായമാലാവിസ്തരത്തിൽ താഴെപ്പറയുംപ്രകാരംപ്രസ്താവിച്ചുകാണുന്നു.

"ശ്രുതസ്മൃതസദാചാര പാലകോമാധവോബുധഃ
സ്മാർത്തംവ്യാഖ്യായസർവാർത്ഥംദ്വിജാർത്ഥശ്രൗതമുദ്യതഃ"

ഇത്രത്തോളം പ്രസിദ്ധിയേറിയ മാധവാചാര്യൻെറ ഗ്രന്ഥമായ മാധവനിദാനത്തിനു ഇതേവരെ ഒരു നല്ല വ്യാഖ്യാനം ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നുപറയുമ്പോൾ രോഗങ്ങളുടെമൌലതത്വങ്ങളിൽ അജ്ഞാതന്മാരായിട്ടുള്ള വൈദ്യന്മാരിൽ നിന്നും ജനങ്ങൾക്കു ഉണ്ടാകാവുന്ന സങ്കടത്തിൻെറ ഒരു തോതുനിർണ്ണയിക്കാവുന്നതാണല്ലോ. എന്നാൽ സാഹിത്രികമായി വിദ്വാൻ എന്നപ്രശസ്തിയോടുകൂടിയയാളും ഗ്രന്ഥനിർമ്മിതിയിൽ അശ്രാന്തപരിശ്രമനും ആയുർവേദതത്വജ്ഞന്മാരിൽ ഒട്ടും അപ്രധാനനല്ലാത്ത ആളും സർക്കാർ വൈദ്യനും ആയമ. രാ. രാ. പരവൂർ വി. കേശവനാശാനവർകളെക്കൊണ്ടു മാധവനിദാനത്തെ വാഖ്യാനിപ്പിച്ചു എൻെറ സ്വന്ത ചിലവിന്മേൽ അച്ചടിച്ചു ഇതാ പുറത്താക്കിയിരിക്കുന്നു. മൂലശ്ലോകംകൊണ്ടു വിഷയവ്യാപ്തിചുരുങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നിയിട്ടുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ ചരകൻ, സുശ്രുതൻ, ഖരനാദൻ മുതലായ ഭിഷഗ്വരന്മാരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെക്കൂടെ ഉദ്ധാരത്തോടെസ്വീകരിക്കുകയും അവയ്ക്കും വ്യക്തമായവ്യാഖ്യാനംചെയ്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. സമുദ്രമദ്ധ്യത്തിൽപെട്ടു കരകാണാതെകാളങ്ങളിൽ വ്യതിചലിച്ചുഴലുന്നവിധം പഠിതാവു വിഷമിക്കത്തക്കവണ്ണംപദ്യങ്ങൾക്കു ഗഹനങ്ങളായ വ്യാഖ്യാനങ്ങളെഴുതാൻ ആശാനവർകൾ തുനിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു സഹൃദയന്മാർ ഐകകണ്ഠ്യേന സമ്മതിക്കുന്നതാണ്. എൻെറഅപേക്ഷയെ ഉപേക്ഷിക്കാതെ ആശാനവർകൾ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന് ഇങ്ങിനെ സുഗ്രഹമായ ഒരുവ്യാഖ്യാനം എഴുതിത്തന്നതിലേക്ക് ഞാൻപ്രത്യേകം കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു.

൨൫—൧൦—൮൭ } എന്ന് എസ്. റി. റെഡ്ഡ്യാർ.
"വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം—കൊല്ലം

വിഷയസംകേതസൂചി.

പുറം	വിഷയവിവരം
൧	പഞ്ചലക്ഷണനിദാനം
൩	ജ്വരോല്പത്തി
൪	ജ്വരസംപ്രാപ്തി
ടി	ജ്വരലക്ഷണം
ടി	ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
ടി	പൂർവ്വരൂപവിശേഷലക്ഷണം
൫	വാതജ്വരലക്ഷണം
ടി	പിത്തജ്വരലക്ഷണം
ടി	കഫജ്വരലക്ഷണം
൬	വാതപിത്തജ്വരലക്ഷണം
ടി	വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണം
ടി	ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതജ്വരലക്ഷണം
൮	സന്നിപാതങ്ങളുടെ അവധി
൯	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യങ്ങൾ
ടി	സന്ധികലക്ഷണം
ടി	അന്തകലക്ഷണം
ടി	രുഗ്ദാഹലക്ഷണം
ടി	ചിത്തവിഭ്രമലക്ഷണം
൧൦	ശീതാംഗലക്ഷണം
ടി	തന്ദ്രികലക്ഷണം
ടി	കണ്ഠകുബ്ജലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണകലക്ഷണം
൧൧	ഭുഗ്നനേത്രലക്ഷണം
ടി	രക്തഷ്ഠീവിലക്ഷണം
ടി	പ്രലാപകലക്ഷണം
ടി	ജിഹ്വകലക്ഷണം
ടി	അഭിന്യാസലക്ഷണം
൧൨	ഹാരിദ്രകലക്ഷണം
൧൩	അഭിന്യാസസംപ്രാപ്തി
ടി	അഭിന്യാസജ്വരലക്ഷണം
൧൪	ആഗന്തുകജ്വരം
ടി	വിഷംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	ഓഷധിഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കാമംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൫	ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകംഹേതുവായിട്ടും കോപംഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ
ടി	വിഷമജ്വരോല്പത്തി
ടി	സന്തതാദിവിഷമജ്വരഭേദങ്ങൾ
പുറം	വിഷയവിവരം
൧൬	സന്തതജ്വരം
ടി	സന്തതാദിജ്വരങ്ങൾ
൧൭	തൃതീയകജ്വരം
ടി	ചാതുർത്ഥകജ്വരം
ടി	ചാതുർത്ഥകാദിജ്വരവിപര്യയങ്ങൾ
൧൮	വാതബലാസകജ്വരലക്ഷണം
ടി	പ്രലേപകജ്വരലക്ഷണം
ടി	വിഷമജ്വരവിശേഷം
൧൯	രസാദിധാതുഗതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ
൨൦	പ്രാകൃതജ്വരവും വൈകൃതജ്വരവും
൨൧	അന്തർവേഗജ്വരലക്ഷണം
ടി	ബഹിർവേഗജ്വരലക്ഷണം
ടി	ആമജ്വരലക്ഷണം
൨൨	പച്യമാനജ്വരലക്ഷണം
ടി	നിരാമജ്വരലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
ടി	ഗംഭീരജ്വരലക്ഷണം
൨൩	അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
ടി	ജ്വരവിമോചനത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
൨൪	ജ്വരമുക്തലക്ഷണം
ടി	അതീസാരനിദാനം
ടി	അതീസാരസംപ്രാപ്തി
൨൫	സർവ്വാതിസാരപൂർവ്വരൂപം
ടി	വാതാതീസാരലക്ഷണം
ടി	പിത്താതീസാരലക്ഷണം
ടി	കഫാതീസാരലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതാതിസാരലക്ഷണം
൨൬	ശോകാതിസാരലക്ഷണം
ടി	ആമാതിസാരലക്ഷണം
ടി	എല്ലാ അതിസാരങ്ങളുടെയും ആമലക്ഷണവും പക്വലക്ഷണവും
൨൮	രക്താതിസാരം
ടി	പ്രവാഹികാസംപ്രാപ്തി
ടി	വാതപ്രവാഹികാദിലക്ഷണം
ടി	അതിസാരനിവൃത്തിലക്ഷണം
൨൯	ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം
ടി	ഗ്രഹണീസാമാന്യലക്ഷണം
൩൦	ഗ്രഹണീരോഗപൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
ടി	വാതഗ്രഹണീനിദാനം
ടി	വാതഗ്രഹണീലക്ഷണം
൩൧	കഫഗ്രഹണീലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതഗ്രഹണീലക്ഷണം
൩൨	അർശോരോഗനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൩൩	വാതാർശോനിദാനം
ടി	പിത്താർശോനിദാനം
ടി	കഫാർശോനിദാനം
ടി	ദ്വന്ദ്വാർശസ്സ്
ടി	ത്രിദോഷാർശസ്സ്
൩൪	അർശസ്സിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
ടി	വാതാർശോലക്ഷണം
ടി	പിത്താർശോലക്ഷണം
൩൫	കഫാർശോലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതാർശസ്സിന്റെയും സഹജാർശസ്സിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ
ടി	രക്താർശോലക്ഷണം
൩൬	രക്താർശസ്സിന്റെ ദോഷഭേദലക്ഷണം
൩൭	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ
൩൮	ചർമ്മകീലലക്ഷണം
൩൯	അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം
ടി	അഗ്നിലക്ഷണം
൪൦	അജീർണ്ണനിദാനം
ടി	അജീർണ്ണത്തിനുള്ള കാരണങ്ങൾ
൪൧	ആമാജീർണ്ണലക്ഷണം
ടി	വിദഗ്ദ്ധാജീർണ്ണലക്ഷണം
ടി	വിഷ്ടബ്ധാജീർണ്ണലക്ഷണം
ടി	രസശേഷാജീർണ്ണലക്ഷണം
ടി	അജീർണ്ണോപദ്രവങ്ങൾ
ടി	വിഷൂചികാനിദാനം
൪൨	വിഷൂചികാലക്ഷണം
ടി	അലസകലക്ഷണം
൪൩	വിലംബികാലക്ഷണം
ടി	വിഷൂചികയുടെയും അലസകത്തിന്റെയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ജീർണ്ണാഹാരലക്ഷണം
൪൪	ക്രിമിനിദാനം
ടി	അഭ്യന്തരക്രിമിലക്ഷണം
൪൫	കഫോത്ഭവങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം
ടി	രക്തജങ്ങളായക്രിമികളുടെലക്ഷണം
ടി	പുരീഷജങ്ങളായക്രിമികളുടെലക്ഷണം
൪൬	പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം
ടി	പൂർവ്വരൂപം
൪൭	വാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
ടി	പിത്തപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
ടി	കഫപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
ടി	മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൪൮	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൪൯	കാമലാലക്ഷണം
ടി	കാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൪൯	കുംഭകാമിലയുടെഅസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ഹലീമകലക്ഷണം
൫൦	രക്തപിത്തനിദാനം
ടി	രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
ടി	കഫരക്തപിത്തലക്ഷണം
ടി	വാതരക്തപിത്തലക്ഷണം
൫൧	പൈത്തികരക്തപിത്തനിദാനം
ടി	സംസൃഷ്ടരക്തപിത്തത്തിന്റെയും സന്നിപാതരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൫൨	രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവം
൫൩	രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം
൫൪	രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
ടി	രാജയക്ഷ്മലക്ഷണം
ടി	ഏകാദശരൂപം
൫൫	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൫൬	വ്യവായശോഷിലക്ഷണം
ടി	വാതശോകശോഷിലക്ഷണം
ടി	വാർദ്ധക്യശോഷിലക്ഷണം
ടി	അദ്ധ്വപ്രശോഷിലക്ഷണം
ടി	വ്യായാമശോഷിലക്ഷണം
൫൭	വ്രണശോഷിലക്ഷണം
ടി	ഉരക്ഷതത്തിന്റെ നിദാനവും ലക്ഷണവും
൫൮	പൂർവ്വരൂപം
ടി	ക്ഷതക്ഷീണങ്ങളുടെ അസാധാരണ ലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	കാസനിദാനം
൫൯	വാതകാസലക്ഷണം
ടി	പിത്തകാസലക്ഷണം
ടി	കഫകാസലക്ഷണം
ടി	ക്ഷതകാസലക്ഷണം
൬൦	ക്ഷയകാസലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൧	ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം
ടി	ഇക്കിളിന്റെ സ്വരൂപവും നിരുക്തിയും
ടി	ഇക്കിളിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
ടി	അന്നജാലക്ഷണം
൬൨	യമലാലക്ഷണം
ടി	ക്ഷുദ്രാലക്ഷണം
ടി	ഗംഭീരാലക്ഷണം
ടി	മഹതീലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൩	ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
ടി	ശ്വാസത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി

പുറം	വിഷയവിവരം.
൬൩	മഹാശ്വാസലക്ഷണം
ടി	ഊൎദ്ധ്വശ്വാസലക്ഷണം
൬൪	ഛിന്നശ്വാസലക്ഷണം
ടി	തമകശ്വാസലക്ഷണം
൬൫	ക്ഷുദ്രശ്വാസലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൬	സ്വരഭേദനിദാനം
ടി	വാതസ്വരഭേദലക്ഷണം
ടി	പിത്തസ്വരഭേദലക്ഷണം
൬൭	കഫസ്വരഭേദലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതസ്വരഭേദലക്ഷണം
ടി	ക്ഷയജസ്വരഭേദലക്ഷണം
ടി	മേദസ്വരഭേദലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൮	അരോചകനിദാനം
ടി	പിത്തരോഗത്തിന്റെയും കഫരോചകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	ശോകാദ്യരോചകലക്ഷണം
൬൯	ഛൎദ്ദിനിദാനം
ടി	പൂൎവ്വരൂപലക്ഷണം
ടി	വാതഛൎദ്ദിലക്ഷണം
൭൦	പിത്തഛൎദ്ദിലക്ഷണം
ടി	കഫഛൎദ്ദിലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതഛൎദ്ദിലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൧	ആഗന്തുഛൎദ്ദിലക്ഷണം
ടി	കൃമിഛൎദ്ദിലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൨	തൃഷ്ണാനിദാനം
ടി	അന്നകഫാമജതൃഷ്ണാസംപ്രാപ്തി
ടി	വാതതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	പിത്തതൃഷ്ണാലക്ഷണം
൭൩	കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	ക്ഷതതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	ക്ഷയതൃഷ്ണാലക്ഷണം
൭൪	ആമതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	അന്നതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	ഉപസൎഗ്ഗതൃഷ്ണാലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൫	മൂൎഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം
ടി	പൂൎവ്വരൂപം
ടി	വാതമൂൎഛാലക്ഷണം
൭൬	പിത്തമൂൎഛാലക്ഷണം
ടി	കഫമൂൎഛാലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതമൂൎഛാലക്ഷണം
ടി	രക്തമൂൎഛാസംപ്രാപ്തി
ടി	വിഷമദ്യമൂൎഛകൾ
൭൭	രക്തജാതിമൂൎഛാത്രയലക്ഷണം
ടി	മൂൎഛാദിഭേദം
ടി	തന്ദ്രാലക്ഷണം
൭൮	സന്ന്യാസത്തിനുമൂൎഛാദികളിൽനിന്നുള്ള ഭേദം
ടി	സന്ന്യാസലക്ഷണം
ടി	പാനാത്യയപരമദപാനാജീൎണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം
൭൯	പൂൎവ്വമദലക്ഷണം
ടി	മദ്ധ്യമദലക്ഷണം
ടി	അന്ത്യമദലക്ഷണം
൮൦	ചതുൎത്ഥമദലക്ഷണം
ടി	വാതമദാത്യയലക്ഷണം
൮൧	പിത്തമദാത്യയലക്ഷണം
ടി	കഫമദാത്യയലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതമദാത്യയലക്ഷണം
ടി	പരമദലക്ഷണം
ടി	പാനാജീൎണ്ണലക്ഷണം
ടി	പാനവിഭ്രമലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൮൨	ഉപദ്രവം
ടി	ദാഹനിദാനം
ടി	രക്തദാഹലക്ഷണം
൮൩	പിത്തദാഹലക്ഷണം
ടി	തൃഷ്ണാനിരോധലക്ഷണം
ടി	ധാതുക്ഷയദാഹലക്ഷണം
ടി	മൎമ്മാഭിഘാതലക്ഷണം
ടി	ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം
൮൪	സാമാന്യഹേതുവുംസംപ്രാപ്തിയും
ടി	സാമാന്യലക്ഷണം
ടി	വാതോന്മാദലക്ഷണം
൮൫	പിത്തോന്മാദനിദാനം
ടി	കഫോന്മാദലക്ഷണം
൮൬	സന്നിപാതോന്മാദലക്ഷണം
ടി	ശോകാന്മാദലക്ഷണം
ടി	വിഷോന്മാദലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ഭൂതോന്മാദസാമാന്യലക്ഷണം
൮൭	ദേവഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	അസുരഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	ഗന്ധൎവ്വഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	യക്ഷഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
൮൮	പിതൃഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	ഭുജംഗമഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	രാക്ഷസഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
ടി	പിശാചഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
൮൯	ദേവാദിഗ്രഹണകാലം
൯൦	അപസ്മാരനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൯൦	പൂർവ്വരൂപം
ടി	വാതാപസ്മാരലക്ഷണം
ടി	പിത്താപസ്മാരലക്ഷണം
ടി	കഫാപസ്മാരലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതാപസ്മാരലക്ഷണം
൯൧	അപസ്മാരാവധി
ടി	വാതവ്യാധിനിദാനം
൯൨	വിവിധവ്യാധികൾ
ടി	കോഷ്ഠാശ്രിതവാതലക്ഷണം
ടി	സർവ്വാംഗകുപിതവാതലക്ഷണം
ടി	ഗുദസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
൯൩	ആമാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
ടി	പക്വാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
ടി	ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയഗതവാതലക്ഷണം
ടി	ത്വഗ്ഗതവാതലക്ഷണം
ടി	അസൃഗ്ഗതവാതലക്ഷണം
ടി	മാംസമേദോഗതവാതലക്ഷണം
ടി	മജ്ജാസ്ഥിഗതവാതലക്ഷണം
൯൪	ശുക്ലഗതവാതലക്ഷണം
ടി	സിരാഗതവാതലക്ഷണം
ടി	സ്നായുഗതവാതലക്ഷണം
ടി	സന്ധിഗതവാതലക്ഷണം
ടി	പിത്തകഫാവൃതവ്യാനാദിലക്ഷണം
൯൫	ആക്ഷേപകസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	അപതന്ത്രകലക്ഷണം
ടി	അപതാനകലക്ഷണം
ടി	ദണ്ഡവാതലക്ഷണം
൯൬	ധനുസ്തംഭലക്ഷണം
ടി	അന്തരായാമലക്ഷണം
ടി	ബാഹ്യായാമലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	പക്ഷവധലക്ഷണം
൯൭	സർവ്വാംഗരോഗലക്ഷണം
ടി	പക്ഷവധത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ ലക്ഷണം
ടി	അർദ്ദിതലക്ഷണം
൯൮	അർദ്ദിതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ ലക്ഷണം
ടി	ആക്ഷേപം തുടങ്ങി അർദ്ദിതം വരെയുള്ള വാതങ്ങളുടെ വേഗം
ടി	ഹനുഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	മന്യാസ്തംഭലക്ഷണം
ടി	ജിഹ്വാസ്തംഭലക്ഷണം
ടി	സിരാഗ്രഹലക്ഷണം
൯൯	ഗൃദ്ധ്രസീലക്ഷണം
ടി	വിശ്വാചീലക്ഷണം
ടി	ക്രോഷ്ടുകശീർഷലക്ഷണം
ടി	ഖഞ്ജപംഗുലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൯൯	കളായഖഞ്ജലക്ഷണം
ടി	വാതകണ്ടകലക്ഷണം
ടി	പാദദാഹലക്ഷണം
൧൦൦	പാദഹർഷലക്ഷണം
ടി	അംസശോഷത്തിന്റെയും അപബാഹുകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	മൂകമിന്മിനഗദ്ഗദലക്ഷണം
ടി	തൂനീലക്ഷണം
ടി	പ്രതിതൂനീലക്ഷണം
൧൦൨	പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം
ടി	വാതാഷ്ഠീലാലക്ഷണം
ടി	പ്രത്യഷ്ഠീലാലക്ഷണം
ടി	മൂത്രരോധിനീലക്ഷണം
ടി	വേപഥുലക്ഷണം
ടി	ഖല്വീലക്ഷണം
ടി	അനുക്തവാതരോഗലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	വാതോപദ്രവം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	അവികൃതവാതലക്ഷണം
ടി	വാതരക്തനിദാനം
൧൦൩	പൂർവ്വരൂപം
ടി	വാതാധികമായവാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൦൪	രക്താധികമായവാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	പിത്താധികമായവാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കഫാധികമായവാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	വാതരക്തത്തിന്റെ സ്ഥാനം
ടി	വാതരക്തസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ വിഭാഗം
൧൦൫	ഊരുസ്തംഭനിദാനം
൧൦൬	ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെപൂർവ്വരൂപം
ടി	ഊരുസ്തംഭലക്ഷണം
ടി	ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ (വിഭാഗം
ടി	ആമവാതനിദാനം
൧൦൭	ആമവാതസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	ആമവാതം വർദ്ധിച്ചാലുള്ളലക്ഷണം
ടി	ആമവാതത്തിന്റെവിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ
൧൦൮	ആമവാതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ (വിഭാഗം
ടി	ശൂലനിദാനം
ടി	വാതശൂലരോഗം
൧൦൯	പിത്തശൂലരോഗം
൧൧൦	കഫശൂലരോഗം
ടി	സന്നിപാതശൂലരോഗം
ടി	ആമശൂലരോഗലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൧൧	ദ്വന്ദ്വശൂലലക്ഷണം
൧൧൨	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ടി	വാതംകൊണ്ടുള്ള പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൧൩	ദ്വിദോഷത്രിദോഷപരിണാമശൂലലക്ഷണം
ടി	അന്നദ്രവശൂലരോഗം
ടി	ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം
൧൧൪	രൂക്ഷാദികപിതവാതോദാവർത്തം
൧൧൫	ആനാഹലക്ഷണം
ടി	ഗുല്മനിദാനം
ടി	സാമാന്യഗുല്മരൂപം
൧൧൬	ഗുല്മത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
ടി	ഗുല്മസാധാരണരൂപം
ടി	വാതഗുല്മഹേതു
ടി	വാതഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൭	പിത്തഗുല്മഹേതു
ടി	പിത്തഗുല്മലക്ഷണം
ടി	കഫഗുല്മത്തിന്റെയും സന്നിപാതഗുല്മത്തിന്റെയും ഹേതു
ടി	കഫഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൮	സംസർഗ്ഗഗുല്മലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതഗുല്മലക്ഷണം
ടി	രക്തഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൯	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ഹൃദ്രോഗനിദാനം
൧൨൦	സംപ്രാപ്തി
ടി	വാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
ടി	പിത്തഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
ടി	കഫഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
ടി	കൃമിഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
൧൨൧	ഉപദ്രവം
ടി	മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം
ടി	സംപ്രാപ്തി
൧൨൨	വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	പിത്തമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	കഫമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	ശല്യജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	പുരീഷമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
ടി	ശുക്ലജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
൧൨൩	അശ്മരിയുടെയുംശർക്കരയുടെയുംസമാനത്വവും അവാന്തരഭേദവും

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൨൩	മൂത്രാഘാതനിദാനം
ടി	വാതകുണ്ഡലിക
൧൨൪	അഷ്ഠീലാലക്ഷണം
ടി	വാതവസ്തിലക്ഷണം
ടി	മൂത്രാതീതലക്ഷണം
ടി	മൂത്രജഠരലക്ഷണം
ടി	മൂത്രോത്സംഗലക്ഷണം
ടി	മൂത്രക്ഷയലക്ഷണം
൧൨൫	മൂത്രഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
ടി	മൂത്രശുക്ലലക്ഷണം
ടി	ഉഷ്ണവാതലക്ഷണം
ടി	മൂത്രസാദലക്ഷണം
ടി	വിഡ്വിഘാതലക്ഷണം
൧൨൬	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ടി	അശ്മരിനിദാനം
൧൨൭	അശ്മരീപൂർവ്വരൂപം
ടി	അശ്മരീസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	വാതാശ്മരീലക്ഷണം
ടി	പിത്താശ്മരീലക്ഷണം
൧൨൮	കഫാശ്മരീലക്ഷണം
ടി	ബാലാശ്മരീലക്ഷണം
ടി	ശുക്ലാശ്മരീലക്ഷണം
ടി	ശർക്കരാലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൧൨൯	പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം
ടി	സംപ്രാപ്തി
൧൩൦	സർവ്വമേഹങ്ങളുടേയും ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം
ടി	സാമാന്യലക്ഷണവും ഭേദവും
ടി	കഫജങ്ങളായ പത്തുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
൧൩൧	പിത്തജങ്ങളായ ആറു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
ടി	വാതജങ്ങളായ നാലുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
ടി	കഫമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
ടി	പിത്തമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
൧൩൨	വാതമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	മധുമേഹലക്ഷണം
൧൩൩	പ്രമേഹപിടകാലക്ഷണം
ടി	പിടകാരംഭകാരണം
൧൩൪	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	മേദോനിദാനം
ടി	മേദസ്വിയുടെ ലക്ഷണം
ടി	ഉപദ്രവങ്ങൾ
൧൩൫	സ്ഥൗല്യലക്ഷണം
ടി	ഉദരനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
ഫമ്പൗ	സംപ്രാപ്തി
ടി	ഉദരങ്ങളുടെ സാമാന്യരൂപം
ഫമ്പന്ന	ഉദരസംഖ്യ
ടി	വാതോദരലക്ഷണം
ടി	പിത്തോദരലക്ഷണം
ടി	കഫോദരലക്ഷണം
ഫമ്പൈ	സന്നിപാതോദരലക്ഷണം
ടി	പ്ലീഹോദരലക്ഷണം
ഫമ്പവ്വ	യകൃദ്ദരലക്ഷണം
ടി	അതിലുള്ളദോഷസംബന്ധം
ടി	ബദ്ധോദരലക്ഷണം
ടി	ഛിദ്രോദരലക്ഷണം
ഫമ്പൻ	ഉദകോദരലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ഫഛം	ശോഫനിദാനം
ടി	ശോഫത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം
ടി	ശോഫകാരണം
ഫർഫ	ശോഫസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	പിത്തശോഫലക്ഷണം
ടി	കഫശോഫലക്ഷണം
ഫർവ	ദ്വന്ദ്വശോഫത്തിന്റെയും സന്നിപാതശോഫത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	അഭിഘാതശോഫലക്ഷണം
ടി	വിഷശോഫലക്ഷണം
ടി	ദോഷശോഫങ്ങളുടെസ്ഥാനഭേദങ്ങൾ
ഫർമ്പ	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ടി	വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം
ഫർത	വാതവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	പിത്തവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	കഫവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	രക്തവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	മേദോവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	മൂത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം
ടി	ആന്ത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം
ഫർൗ	ഗളഗണ്ഡമാലാപചിഗ്രന്ഥ്യൎബ്ബുദനിദാനം
ടി	ഗളഗണ്ഡത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി
ഫഞ്ഞ	വാതഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
ടി	കഫഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
ടി	മേദോഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ഫർൈ	ഗണ്ഡമാലാലക്ഷണം
ടി	അപചീലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
ടി	വാതഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
ഫർവ്വ	പിത്തഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
ടി	കഫഗ്രന്ഥിലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം.
ഫഛവ്വ	മേദോഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
ടി	സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തി
ഫർൻ	സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	അൎബ്ബുദലക്ഷണം
ടി	രക്താൎബ്ബുദലക്ഷണം
ഫൗം	മാംസാൎബ്ബുദസംപ്രാപ്തി
ടി	സാദ്ധ്യങ്ങളിൽ സാദ്ധ്യങ്ങൾ
ടി	അൎബ്ബുദങ്ങൾ പഴുക്കാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം
ഫൗഫ	വിദ്രധിനിദാനം
ടി	സംപ്രാപ്തി
ടി	വാതവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	കഫവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	പഴുത്തതിന്റെ ശേഷമുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം
ഫൗ൨	സന്നിപാതവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	ക്ഷതവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	രക്തവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	അന്തൎവ്വിദ്രധിലക്ഷണം
ഫൗമ്പ	സ്രാവനിൎഗ്ഗമമാൎഗ്ഗം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യം
ടി	വ്രണശോധനദാനം
ഫൗഛ	അപക്വപക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം
ടി	പച്യമാനവ്രണശോഫലക്ഷണം
ടി	പക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം
ഫൗ!	ശരീരവ്രണനിദാനം
ഫൗന്ന	വാതവ്രണലക്ഷണം
ടി	പിത്തവ്രണലക്ഷണം
ടി	കഫവ്രണലക്ഷണം
ടി	രക്തവ്രണത്തിന്റെയും ദ്വന്ദ്വവ്രണത്തിന്റെയും സന്നിപാതവ്രണത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	സുഖവ്രണലക്ഷണം
ടി	ദുഷ്ടവ്രണലക്ഷണം
ഫൗൈ	ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം
ടി	ഉണങ്ങുന്നതായവ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	രൂഢവ്രണലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ഫൗവ്വ	സദ്യോവ്രണനിദാനം
ടി	ഛിന്നലക്ഷണം
ടി	ഭിന്നലക്ഷണം
ടി	ആശയഭേദം
ഫൗൻ	കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം
ടി	വദ്ധിലക്ഷണം
ടി	ക്ഷതലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൫൯	പിച്ചിതലക്ഷണം
ടി	ഘൃഷ്ടലക്ഷണം
൧൬൦	സശല്യലക്ഷണം
ടി	കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം
ടി	അസാധ്യകോഷ്ഠഭേദം
ടി	മർമ്മക്ഷതലക്ഷണം
ടി	മർമ്മരഹിതസിരാദിവിദ്ധലക്ഷണം
൧൬൧	സ്നായുവിദ്ധലക്ഷണം
ടി	സന്ധിക്ഷതലക്ഷണം
ടി	അസ്ഥിവിദ്ധലക്ഷണം
ടി	സിരാദിമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം
൧൬൨	മാംസമർമ്മക്ഷതലക്ഷണം
ടി	വ്രണോപദ്രവം
ടി	ഭഗ്നനിദാനം
ടി	സന്ധിഭഗ്നസാമാന്യലക്ഷണം
൧൬൩	ഉൽപിഷ്ടാദിലക്ഷണം
ടി	കാണ്ഡഭഗ്നം
൧൬൪	കൃച്ഛ്രസാധ്യലക്ഷണം
ടി	അസാധ്യലക്ഷണം
ടി	അസ്ഥികളുടെ വിശേഷംകൊണ്ടു ഭഗ്നത്തിന്നും വിശേഷമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.
൧൬൫	നാഡീവ്രണനിദാനം
ടി	നാഡീവ്രണസംഖ്യ
ടി	വാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം
ടി	പിത്തനാഡീവ്രണലക്ഷണം
ടി	കഫനാഡീവ്രണലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം
൧൬൬	ശല്യനാഡീവ്രണലക്ഷണം
ടി	സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം
ടി	ഭഗന്ദരനിദാനം
ടി	വാതഭഗന്ദരലക്ഷണം
൧൬൭	പിത്തഭഗന്ദരലക്ഷണം
ടി	കഫഭഗന്ദരലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതഭഗന്ദരനിദാനം
ടി	ആഗന്തുഭഗന്ദരലക്ഷണം
ടി	സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം
൧൬൮	ഉപദംശനിദാനം
ടി	വാതോപദംശലക്ഷണം
ടി	പിത്തോപദംശത്തിന്റെയും രക്തോപദംശത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	കഫോപദംശലക്ഷണം
൧൬൯	സന്നിപാതോപദംശലക്ഷണം
ടി	അസാധ്യലക്ഷണം
ടി	ലിംഗാർശോലക്ഷണം
ടി	ശൂകദോഷനിദാനം
൧൭൦	സർഷപികാലക്ഷണം
ടി	അഷ്ഠീലികാലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൭൧	ഗ്രഥിതലക്ഷണം
ടി	കുംഭികാലക്ഷണം
ടി	അലജീലക്ഷണം
ടി	മൃദിതലക്ഷണം
ടി	സമ്മൂഢപിടകാലക്ഷണം
ടി	അവമന്ഥലക്ഷണം
ടി	പുഷ്കരികാലക്ഷണം
൧൭൨	സ്പർശഹാനിലക്ഷണം
ടി	ഉത്തമാലക്ഷണം
ടി	ശതപോനകലക്ഷണം
ടി	ത്വക്പാകലക്ഷണം
ടി	ശോണിതാർബ്ബുദലക്ഷണം
ടി	മാംസാർബ്ബുദലക്ഷണം
ടി	മാംസപാകലക്ഷണം
ടി	വിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	തിലകാലകലക്ഷണം
൧൭൩	അസാദ്ധ്യശൂകലക്ഷണം
ടി	കുഷ്ഠനിദാനം
൧൭൪	കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
ടി	കാപാലകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ഔദുംബരകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	മണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ഋശ്യജിഹ്വകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൭൫	പുണ്ഡരീകകുഷ്ഠം
ടി	സിദ്ധ്മകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	കാകണകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ഏകകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ചർമ്മകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
ടി	കിടിഭകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	വൈപാദികകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	അലസകകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ദദ്രുമണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ചർമ്മദലകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൭൬	പാമാകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	കച്ഛുകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	വിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	ശതാരുഃകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	വിചർച്ചികാകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ദോഷത്രയജയിതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ത്വഗാദിധാതുക്കളിൽ നിൽക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	രസധാതുഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൭൭	രക്തഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	മാംസഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	മേദോഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	അസ്ഥിമജ്ജാഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	ശുക്ലാർത്തവഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
ടി	സാധ്യാദിഭേദം

പുറം	വിഷയവിവരം
ഫൈ	കഷ്ടങ്ങളിൽ ചികിത്സിക്കാൻ വേണ്ടി പ്രധാന ദേഷത്തെ പറയുന്നു
ടി	ചരിത്രം
ടി	വാതചരിത്രാദിലക്ഷണം
ഫവ്വെ	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	സംസൃഷ്ടങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ
ടി	ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം
ടി	പൂർവ്വരൂപം
ടി	ഉദർദലക്ഷണം
ഫൻ	ഉദർദ്ദത്തിന്റെ അന്യധർമ്മം
ടി	കോഠലക്ഷണം
ടി	അമ്ലപിത്തനിദാനം
ടി	അമ്ലപിത്തലക്ഷണം
ഫവ്വാ	അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമെന്നും അധോഗതമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	ഊർദ്ധ്വഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ഫവ്വ൧	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ടി	വാതാനുഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	വാതകഫയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ടി	കഫപിത്തയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
ഫവ്വ൨	വിസർപ്പനിദാനം
ടി	ദോഷദൂഷ്യസംബന്ധം
ടി	വാതവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	കഫവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	അഗ്നിവിസർപ്പലക്ഷണം
ഫവ്വ൩	ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	കർദ്ദവിസർപ്പലക്ഷണം
ഫവ്വർ	ക്ഷതവിസർപ്പലക്ഷണം
ടി	വിസർപ്പോപദ്രവങ്ങൾ
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
ഫവ്വ൫	വിസ്ഫോടനിദാനം
ടി	വിസ്ഫോടസ്വരൂപം
ടി	വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ഫവ്വ൬	കഫവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	വാതപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
ഫവ്വ൬	കഫവാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	കഫപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	രക്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ഫവ്വ൭	മസൂരികാനിദാനം
ടി	വാതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	പിത്തമസൂരികാലക്ഷണം
ഫവ്വ൮	രക്തമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	കഫമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	ചർമ്മപിടകാലക്ഷണം
ടി	രോമാന്തികാലക്ഷണം
ടി	രസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	രക്തധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ഫവ്വൻ	മാംസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	മേദോഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	അസ്ഥിമജ്ജാഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	ശുക്ലഗതമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	സാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം
ഫൻ൦	കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം
ഫൻ൧	അജഗല്ലികാലക്ഷണം
ടി	യവപ്രഖ്യാലക്ഷണം
ടി	അലജീലക്ഷണം
ടി	വിവൃതാലക്ഷണം
ടി	കച്ഛപീകാലക്ഷണം
ടി	വൽമീകലക്ഷണം
ഫൻ൨	ഇന്ദ്രവിദ്ധാലക്ഷണം
ടി	ഗർദ്ദഭികാലക്ഷണം
ടി	പാഷാണഗർദ്ദഭലക്ഷണം
ടി	പനസികാലക്ഷണം
ടി	ജാലഗർദ്ദഭലക്ഷണം
ടി	ഇരിവെല്ലികാലക്ഷണം
ടി	കക്ഷാലക്ഷണം
ഫൻ൩	ഗന്ധമാലാലക്ഷണം
ടി	അഗ്നിരോഹിണീലക്ഷണം
ടി	ചിപ്പലക്ഷണം
ടി	കനകലക്ഷണം
ടി	അനുശയീലക്ഷണം
ടി	വിദാരികാലക്ഷണം
ടി	ശർക്കരാർബ്ബുദലക്ഷണം
ഫൻ൪	പാദദാരീലക്ഷണം
ടി	കദരലക്ഷണം
ടി	അലസലക്ഷണം
ടി	ഇന്ദ്രലുപ്തലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൯൪	ദാരുണലക്ഷണം
൧൯൫	അരുംഷികലക്ഷണം
ടി	പലിതലക്ഷണം
ടി	യുവാനപിടകാലക്ഷണം
ടി	പത്മിനീകണ്ടകലക്ഷണം
ടി	ജതുമണിലക്ഷണം
ടി	മാഷലക്ഷണം
ടി	തിലകാളകലക്ഷണം
ടി	ന്യച്ഛലക്ഷണം
൧൯൬	വ്യംഗലക്ഷണം
ടി	നീലികാലക്ഷണം
ടി	പരിവർത്തികാലക്ഷണം
ടി	അവപാടികാലക്ഷണം
൧൯൭	നിരുദ്ധപ്രകാശലക്ഷണം
ടി	നിരുദ്ധഗുദലക്ഷണം
ടി	അഹിപൂതനലക്ഷണം
ടി	വൃഷണകച്ഛു
൧൯൮	ഗുദഭ്രംശലക്ഷണം
ടി	സൂകരദംഷ്ട്രകലക്ഷണം
ടി	ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം
ടി	വാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
ടി	പിത്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
൧൯൯	കഫജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
ടി	സന്നിപാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
ടി	രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
ടി	മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
ടി	മേദസ്സംഭൂതമായ ഓഷ്ഠകരോഗം
ടി	അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
൨൦൦	ദന്തവേഷ്ടഗതമുഖരോഗനിദാനം.
ടി	ശീതാദിലക്ഷണം
ടി	ദന്തപുപ്പുടലക്ഷണം
ടി	ദന്തവേഷ്ടലക്ഷണം
ടി	സൌഷിരലക്ഷണം
ടി	മഹാസൌഷിരലക്ഷണം
ടി	പരിദരലക്ഷണം
൨൦൧	ഉപകുശലക്ഷണം
ടി	വൈദർഭലക്ഷണം
ടി	ഖലിവർദ്ധനലക്ഷണം
ടി	കരാളലക്ഷണം
ടി	അധിമാംസലക്ഷണം
ടി	നാഡീവ്രണലക്ഷണം
ടി	ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം
ടി	ദാലനലക്ഷണം
൨൦൨	കൃമിദന്തലക്ഷണം
ടി	ഭഞ്ജനകലക്ഷണം
ടി	ദന്തഹർഷലക്ഷണം
ടി	ദന്തവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	ദന്തശർക്കരാലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
ടി	കപാലികാലക്ഷണം
ടി	ശ്യാവദന്തലക്ഷണം
൨൦൩	ജിഹ്വാഗതമുഖരോഗനിദാനം ൨൪
ടി	വാതജമായ ജിഹ്വാരോഗം
ടി	പിത്തജമായ ജിഹ്വാരോഗം
ടി	കഫജമായ ജിഹ്വാരോഗം
ടി	അലാസലക്ഷണം
ടി	ഉപജിഹ്വാലക്ഷണം
ടി	താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം
ടി	കണ്ഠശുണ്ഡിലക്ഷണം
൨൦൪	തുണ്ഡികേരീലക്ഷണം
ടി	അദ്ധ്രുഷലക്ഷണം
ടി	കച്ഛപലക്ഷണം
ടി	അർബ്ബുദലക്ഷണം
ടി	മാംസസംഘാതലക്ഷണം
ടി	താലുപുപ്പുടലക്ഷണം
ടി	താലുശോഷലക്ഷണം
൨൦൫	താലുപാകലക്ഷണം
ടി	കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം
ടി	രോഹിണി
ടി	വാതരോഹിണി
ടി	പിത്തരോഹിണി
ടി	കഫരോഹിണി
ടി	സന്നിപാതരോഹിണി
൨൦൬	രക്തരോഹിണി
ടി	കണ്ഠശാലൂകം
ടി	അധിജിഹ്വ
ടി	വലയലക്ഷണം
ടി	വലാസലക്ഷണം
ടി	ഏകവൃന്ദം
൨൦൭	വൃന്ദലക്ഷണം
ടി	ശതഘ്നിലക്ഷണം
ടി	ശിലായലക്ഷണം
ടി	ഗളവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	ഗളൌഘം
൨൦൮	സ്വരഘ്നലക്ഷണം
ടി	മാംസതാനലക്ഷണം
ടി	വിദാരീലക്ഷണം
ടി	സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം
ടി	വാതമുഖപാകലക്ഷണം
ടി	പിത്തമുഖപാകലക്ഷണം
൨൦൯	കഫമുഖപാകലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യമുഖരോഗം
ടി	കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം
ടി	കർണ്ണശൂലലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണനാദലക്ഷണം
൨൧൦	ബാധിര്യലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണക്ഷ്വേളലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൧൦	കണ്ണസ്രാവലക്ഷണം
ടി	കണ്ണകണ്ഡൂലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണശൂലലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണപ്രതിനാഹലക്ഷണം
ടി	കൃമികർണ്ണലക്ഷണം
൨൧൧	കർണ്ണത്തിൽ പക്ഷികീടാദികൾ കയറിയാലുള്ള ലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണവിദ്രധിലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണപാകലക്ഷണം
ടി	പൂതികർണ്ണലക്ഷണം
ടി	കർണ്ണരോഗനിദാനം
ടി	വാതകർണ്ണരോഗം
൨൧൨	പിത്തകർണ്ണരോഗം
ടി	കഫകർണ്ണരോഗം
ടി	സന്നിപാതകർണ്ണരോഗം
ടി	പരിപോടകം
ടി	ഉല്പാതലക്ഷണം
ടി	ഉന്മന്ഥകലക്ഷണം
൨൧൩	ദുഃഖവർദ്ധനലക്ഷണം
ടി	പിടകാലക്ഷണം
ടി	പരിലേഹിലക്ഷണം
ടി	നാസാരോഗനിദാനം
തി	അപീനസലക്ഷണം
ടി	പൂതിനസ്യലക്ഷണം
൨൧൪	നാസാപാകലക്ഷണം
ടി	പൂയരക്തലക്ഷണം
ടി	ക്ഷവഥുലക്ഷണം
ടി	ആഗന്തുജമായ ക്ഷവഥു
ടി	ഭ്രംശഥുലക്ഷണം
൨൧൫	ദീപ്തലക്ഷണം
ടി	പ്രതിനാഹലക്ഷണം
ടി	നാസാസ്രാവലക്ഷണം
ടി	നാസാപരിശോഷലക്ഷണം
ടി	ആമപീനസലക്ഷണം
ടി	പക്വപീനസലക്ഷണം
൨൧൬	പൂർവ്വരൂപം
ടി	വാതപീനസലക്ഷണം
ടി	പിത്തപീനസലക്ഷണം
ടി	കഫപീനസലക്ഷണം
൨൧൭	സന്നിപാതപീനസലക്ഷണം
ടി	ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായലക്ഷണം
ടി	രക്തപ്രതിശ്യായലക്ഷണം
ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൨൧൮	നേത്രഗതസർവ്വരോഗനിദാനം
൨൧൯	അഭിഷ്യന്ദം
ടി	വാതാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
ടി	പിത്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
ടി	കഫാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
൨൧൯	രക്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
൨൨൦	അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം
ടി	സാമതാലക്ഷണം
ടി	നിരാമലക്ഷണം
ടി	സശോഫാക്ഷിപാകലക്ഷണം
ടി	ഹതാധിമന്ഥലക്ഷണം
൨൨൧	വാതപര്യായലക്ഷണം
ടി	ശുഷ്കാക്ഷിപാകലക്ഷണം
ടി	അന്യതോവാതലക്ഷണം
ടി	അമ്ലാധ്യുഷിതലക്ഷണം
ടി	സിരോത്പാതലക്ഷണം
൨൨൨	സിരാഹർഷലക്ഷണം
ടി	നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം
ടി	സവ്രണശുക്ലലക്ഷണം
ടി	അവ്രണശുക്ലലക്ഷണം
൨൨൩	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	അക്ഷിപാകാത്യയം
ടി	അജകാജാതം
ടി	നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം
ടി	രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൨൨൪	ദോഷം തൃതീയപടലത്തെ പ്രാപിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം
ടി	നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൨൨൫	ലിംഗനാശത്തിന്റെ പര്യായനാമങ്ങൾ
ടി	ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള രൂപദർശനം
ടി	പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരം
൨൨൬	വാതാദിരോഗഭേദലക്ഷണം
ടി	വാതികതിമിരരോഗത്തിന്റെ വിശിഷ്ടലക്ഷണം
ടി	ദൃഷ്ടിമണ്ഡലഗതരോഗലക്ഷണം
൨൨൭	പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം
ടി	ദിവാന്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം
ടി	നക്താന്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ധൂമദർശിലക്ഷണം
ടി	ഹ്രസ്വദൃഷ്ടിലക്ഷണം
൨൨൮	നകുലാന്ധ്യലക്ഷണം
ടി	ഗംഭീരദൃഷ്ടിലക്ഷണം
ടി	ആഗന്തുകലിംഗനാശം
ടി	അനിമിത്തലിംഗനാശലക്ഷണം
ടി	നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം	പുറം	വിഷയവിവരം
൨൨൮	പ്രാപൂയ്യർമ്മത്തിൻെറയും ശുക്ലാർമ്മത്തിൻെറയും ലക്ഷണം	൨൩൬	പിത്തശിരോരോഗലക്ഷണം
		ടി	കഫശിരോരോഗലക്ഷണം
൨൨൯	രക്താർമ്മലക്ഷണം	ടി	സന്നിപാതശിരോരോഗലക്ഷണം
ടി	അധിമാംസാർമ്മലക്ഷണം	ടി	രക്തജശിരോരോഗലക്ഷണം
ടി	സ്നായ്വർമ്മലക്ഷണം	ടി	ക്ഷയജശിരോരോഗലക്ഷണം
ടി	ശുക്തികാലക്ഷണം	ടി	കൃമിശിരോരോഗലക്ഷണം
ടി	അർജ്ജുനലക്ഷണം	൨൩൭	സൂര്യാവർത്തലക്ഷണം
ടി	പിഷ്ടകലക്ഷണം	ടി	അനന്തവാതലക്ഷണം
ടി	സിരാജാലലക്ഷണം	ടി	അർദ്ധാവഭേദലക്ഷണം
ടി	സിരാജപിടകാലക്ഷണം	൨൩൮	ശംഖകലക്ഷണം
൨൩൦	ബലാസഗ്രഥിതലക്ഷണം	ടി	അസൃഗ്ദരനിദാനം
ടി	നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം	ടി	സാമാന്യരൂപം
ടി	പൂയാലസലക്ഷണം	ടി	അസൃഗ്ദരസംഖ്യ
ടി	ഉപനാഹലക്ഷണം	൨൩൯	കഫാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
ടി	സ്രാവസംപ്രാപ്തി	ടി	പിത്താസൃഗ്ദരക്ഷണം
ടി	സന്നിപാതസ്രാവലക്ഷണം	ടി	വാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
ടി	കഫസ്രാവലക്ഷണം	ടി	സന്നിപാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
൨൩൧	രക്തസ്രാവലക്ഷണം	ടി	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
ടി	പിത്തസ്രാവലക്ഷണം	ടി	ആർത്തവശുദ്ധിലക്ഷണം
ടി	പർവ്വണീലക്ഷണം	൨൪൦	യോനിവ്യാപന്നിദാനം
ടി	അലജീലക്ഷണം	൨൪൧	യോനികന്ദനിദാനം
ടി	കൃമിഗ്രന്ഥിലക്ഷണം	ടി	വാതികയോനികന്ദം
ടി	നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം	൨൪൨	പൈത്തികയോനികന്ദം
ടി	ഉത്സംഗലക്ഷണം	ടി	ശ്ലൈഷ്മികയോനികന്ദം
൨൩൨	കുംഭികാലക്ഷണം	ടി	സന്നിപാതയോനികന്ദം
ടി	പോഥകീലക്ഷണം	ടി	മൂഢഗർഭനിദാനം
ടി	വർത്മശർക്കരാലക്ഷണം	ടി	ഗർഭസ്രാവപാതകാലം
ടി	അർശോവർത്മലക്ഷണം	ടി	ഗർഭപാതദൃഷ്ടാന്തം
ടി	ശുഷ്കാർശോലക്ഷണം	ടി	ഉചിതമായ പ്രസവകാലത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന മൂഢഗർഭം
ടി	അഞ്ജനനാമികാലക്ഷണം	൨൪൩	അസാദ്ധ്യമൂഢഗർഭഗർഭിണിലക്ഷണം
ടി	ബഹളവർത്മലക്ഷണം	ടി	മൂഢഗർഭനിദാനം
൨൩൩	വർത്മബന്ധലക്ഷണം	ടി	മൃതഗർഭലക്ഷണം
ടി	ക്ലിഷ്ടവർത്മലക്ഷണം	ടി	മരണഹേതു
ടി	വർത്മകർദ്ദമലക്ഷണം	ടി	അസാദ്ധ്യഗർഭിണീലക്ഷണം
ടി	ശ്യാവവർത്മലക്ഷണം	൨൪൪	സൂതികാരോഗനിദാനം
ടി	പ്രക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം	ടി	സ്തനരോഗനിദാനം
ടി	അക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം	ടി	സ്തനരോഗലക്ഷണം
ടി	വാതഹതവർത്മലക്ഷണം	൨൪൫	സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം
൨൩൪	അർബ്ബുദലക്ഷണം	ടി	ശുദ്ധക്ഷീരലക്ഷണം
ടി	നിമേഷലക്ഷണം	ടി	ബാലരോഗനിദാനം
ടി	ശോണിതാർശോലക്ഷണം	൨൪൬	കുക്കൂണകലക്ഷണം
ടി	ലഗണലക്ഷണം	ടി	പാരിഗർഭികലക്ഷണം
ടി	ബിസവർത്മലക്ഷണം	ടി	താലുകണ്ടകം
ടി	കഞ്ചനം	ടി	മഹാപത്മവിസർപ്പം
ടി	പക്ഷ്മകോപലക്ഷണം	൨൪൭	അന്യവികാരങ്ങൾ
൨൩൫	പക്ഷ്മശാതലക്ഷണം	ടി	സാമാന്യലക്ഷണം
ടി	ശിരോരോഗനിദാനം	ടി	സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	വാതശിരോരോഗലക്ഷണം		

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൪൮	സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണ
ടി	ശകുനിഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	പൂതനാലക്ഷണം
ടി	അന്ധപൂതനാലക്ഷണം
ടി	ശീതപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	മുഖമണ്ഡിതികാഗ്രഹലക്ഷണം
൨൪൯	നൈഗമേയഗ്രഹലക്ഷണം
ടി	വിഷനിദാനം
ടി	ജംഗമവിഷസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	സ്ഥാവരവിഷസാമാന്യലക്ഷണം
ടി	വിഷംകൊടുക്കുന്നവന്റെലക്ഷണം
൨൫൦	മൂലാദിവിഷലക്ഷണം
ടി	വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രം ഏററാലുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം
൨൫൧	വിഷപാനംചെയ്തവന്റെ ലക്ഷണം
ടി	സർപ്പവിഷം സർപ്പജാതി
ടി	ഭോഗിമുതലായ സർപ്പങ്ങളുടെ ദംശത്തിലുള്ള വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
൨൫൨	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
	ദൂഷീവിഷലക്ഷണം
൨൫൩	സ്ഥാനഭേദവിശിഷ്ടലക്ഷണം
ടി	രസാദിധാതുഗതദൂഷീവിഷലക്ഷണം
ടി	പൂർവ്വരൂപവുംരൂപവും
൨൫൪	ദൂഷീവിഷനിരുക്തി
ടി	ലൂതാവിഷം
൨൫൫	ദൂഷീവിഷത്രിമണ്ഡലാദിലക്ഷണം
ടി	ആഖുദൂഷീവിഷലക്ഷണം
ടി	പ്രാണഹരമൂഷികലക്ഷണം
൨൫൬	കൃകലാസദഷ്ടലക്ഷണം
ടി	വൃശ്ചികവിഷലക്ഷണം
ടി	കണഭദഷ്ടലക്ഷണം
ടി	ഉച്ചിടിംഗവിഷലക്ഷണം
ടി	സവിഷമണ്ഡൂകദഷ്ടലക്ഷണം
ടി	സവിഷമത്സ്യദഷ്ടലക്ഷണം
ടി	സവിഷജളൂകലക്ഷണം
ടി	ഗൃഹഗോധികാദഷ്ടലക്ഷണം
൨൫൭	ശതപദീവിഷലക്ഷണം
ടി	മശകവിഷലക്ഷണം
ടി	മക്ഷികാദംശലക്ഷണം
ടി	ചതുഷ്പാദാദിവിഷലക്ഷണം
ടി	ന്നവിഷലക്ഷണം
൨൫൮	രോഗസംഗ്രഹം

മദീയഹൃദയാകാശ ഭാസ്കരംഭാൎഗ്ഗവീവരം
പ്രണമ്യബാലബോധായ ക്രിയതേ"സാരചന്ദ്രികാ"

മാധവനിദാനം

സവ്യാഖ്യാനം.

---

൧. പ്രണമ്യജഗദുല്പത്തി സ്ഥിതിസംഹാരകാരണം
സ്വൎഗ്ഗാപവൎഗ്ഗയോൎദ്വാരം ത്രൈലോക്യശരണംശിവം
൨. നാനാമുനീനാംവചനൈരിദാനീം
സമാസതസ്സദ്ഭിഷജാംനിയോഗാൽ
സോപദ്രവാരിഷ്ടനിദാനലിംഗോ
നിബദ്ധ്യതേരോഗവിനിശ്ചയോയം.

ഭൂമിതുടങ്ങിയുള്ള അഖില ജഗത്തുകളെയും സൃഷ്ടിക്കയും രക്ഷിക്കയും, സംഹരിക്കയും ചെയ്യുന്നവനും, സ്വൎഗ്ഗത്തെയും മോക്ഷത്തെയും പ്രാപിപ്പിക്കുന്നവനും, ഭുവനത്രയത്തിന്റെ ചേതനങ്ങളായും അചേതനങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അഖിലപദാൎത്ഥങ്ങളുടെ രക്ഷിതാവും ആയ പരമേശ്വരനെ ഏറ്റവും നമസ്കരിച്ചിട്ട ത്രൈകാലികജ്ഞാനികളായ ഋഷിമഹൎഷിമാരുടെ വാക്കുകളെ പ്രമാണിച്ചും നല്ല വൈദ്യന്മാരുടെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചും ഉപദ്രവം, മരണം ഹേതു, ലിംഗം, ഇതുകളോടും രോഗങ്ങളുടെ വിശേഷമായ നിശ്ചയത്തോടുംകൂടിയ ഈ ഗ്രന്ഥം സംക്ഷേപമായി ഇപ്പോൾ രചിക്കപ്പെടുന്നു.

൩. നാനാതന്ത്രവിഹീനാനാം ഭിഷജാമല്പമേധസാം
സുഖംവിജ്ഞാതുമാതങ്കമയമേവഭവിഷ്യതി.

രോഗനിദാനം പല തന്ത്രങ്ങളിലായി കിടക്കുന്നതിനാൽ ആ വക തന്ത്രങ്ങളെല്ലാം നോക്കീട്ടില്ലാത്തവരും സവിസ്തരങ്ങളായ പ്രമാണങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനും ധരിപ്പാനും തക്ക ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്തവരും ആയ വൈദ്യന്മാൎക്ക സുഖമാകുംവണ്ണം രോഗത്തെ അറിവാൻ ഈ ഗ്രന്ഥം ഉപയോഗപ്പെടുന്നതാകുന്നു.

൪. നിദാനംപൂൎവ്വരൂപാണി രൂപാണ്യുപശയസ്തഥാ
സംപ്രാപ്തിശ്ചേതിവിജ്ഞാനം രോഗാണാംപഞ്ചധാസ്മൃതം.

രോഗങ്ങളുടെ വിശേഷജ്ഞാനത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങൾ നിദാനം, പൂൎവ്വരൂപം, രൂപം ഉപശയം, സംപ്രാപ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു

൫. നിമിത്തഹേത്വായതന പ്രത്യയോത്ഥാനകാരണൈഃ
നിദാനമാഹുഃ പൎയ്യായൈഃ പ്രാഗ്രൂപംയേനലക്ഷ്യതേ.
൬. ഉല്പിത്സുരാമയോദോഷ വിശേഷേണാനധിഷ്ഠിതഃ
ലിംഗമവ്യക്തമല്പത്വാ ദ്വ്യാധീനാംതദ്യഥായഥം.
൭. തദേവവ്യക്തതാംയാതം രൂപമിത്യഭിധീയതേ
സംസ്ഥാനംവ്യഞ്ജനംലിംഗം ലക്ഷണംചിഹ്നമാകൃതിഃ

നിമിത്തമെന്നും ഹേതുവെന്നും ആയതനമെന്നും പ്രത്യയമെന്നും ഉത്ഥാനമെന്നും കാരണമെന്നും ഇങ്ങിനെ നിദാനത്തിന്ന ആറുപൎയ്യായനാമങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ഉണ്ടാവിപ്പാൻ പോ

കുന്ന രോഗം ത്രിദോഷങ്ങളിൽവെച്ചു ഏതുദോഷത്തിന്റെ കോപത്താലാണെന്നു നിർണ്ണയംവരാതെയും വ്യാധികളുടെ അല്പതകൊണ്ടു ലക്ഷണങ്ങൾ അസ്പഷ്ടങ്ങളായും ഇരിക്കുമ്പോൾ അവ്യക്തപീഡകളെക്കൊണ്ടു ലക്ഷിക്കപ്പെടുന്നതു പൂർവ്വരൂപമാകുന്നു. ആ പൂർവ്വരൂപംതന്നെ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽവെച്ചു ഇന്നദോഷം കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നറിവാൻ തക്കവണ്ണം സ്പഷ്ടമായാൽ അതിന്നു രൂപം എന്നു പേർസിദ്ധിക്കുന്നു. സംസ്ഥാനം, വ്യഞ്ജനം ലിംഗം, ലക്ഷണം, ചിഹ്നം, ആകൃതി ഇങ്ങിനെ ആറുനാമങ്ങളും രൂപത്തിന്നുണ്ടു്.

൮. ഹേതുവ്യാധിവിപര്യസ്ത വിപര്യസ്താർത്ഥകാരിണാം
ഔഷധാന്നവിഹാരാണാ മുപയോഗംസുഖാവഹം.

൯ വിദ്യാദുപശയം വ്യാധേ സ്സഹിസാത്മ്യമിതിസ്മൃതഃ
വിപരീതോനുപശയോ വ്യാധ്യസാത്മ്യാഭിസംജ്ഞിതഃ

ഹേതുവിന്നു വിപരീതങ്ങളായും വ്യാധിക്കു വിപരീതങ്ങളായും ഹേതുവ്യാധികൾക്കു വിപരീതഫലത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നവയായും ഇരിക്കുന്ന ഔഷധവും അന്നവും വിഹാരവും സുഖാവഹമാകുംവണ്ണം ഉപയോഗിക്കുന്നതിന്നു ഉപശയമെന്നു പേർ. ഇതിന്നു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു അനുപശയമാകുന്നു. വ്യാധ്യസാത്മ്യമെന്നും പറയാം.

൧൦. യഥാദുഷ്ടേനദോഷേണ യഥാചാനുവിസർപ്പതാ
നിർവൃത്തിരാമയസ്യാസൌ സംപ്രാപ്തിർജ്ജാതിരാഗതിഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ യാതൊരുപ്രകാരം ദുഷിച്ചിട്ടും യാതൊരുപ്രകാരം വ്യാപിച്ചിട്ടും വ്യാധിയെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്നു അതു സംപ്രാപ്തിയാകുന്നു. അതിന്നു ജാതിയെന്നും ആഗതിയെന്നും പേർ.

൧൧. സംഖ്യാവികല്പപ്രാധാന്യ ബലകാലവിശേഷതഃ
സാഭിദ്യതേയഥാത്രൈവ വക്ഷ്യന്തേഷ്ടൌജ്വരാ ഇതി.

ആ സംപ്രാപ്തിയാകട്ടെ സംഖ്യ, വികല്പം, പ്രാധാന്യം, ബലം, കാലം ഈ വിശേഷം ഹേതുവായിട്ടു അനേകംപ്രകാരമായിത്തീരുന്നു അവയിൽ സംഖ്യയെന്നതു ജ്വരം എട്ടെന്നും കാസം അഞ്ചെന്നും അതിസാരം ആറെന്നും മററുമുള്ള രോഗസംഖ്യാനിർണ്ണയമാകുന്നു

൧൨ ദോഷാണാംസമവേതാനാം വികല്പോംശാംശകല്പനാ
സ്വാതന്ത്ര്യപാരതന്ത്ര്യാഭ്യാം വ്യാധേഃപ്രാധാന്യമാദിശേൽ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഒന്നായിച്ചേർന്നു ഉണ്ടായതായ ഒരു രോഗത്തിങ്കൽ ഒന്നു കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു അതിലും അധികംകോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു ആ രണ്ടിനേക്കാളും കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും മററുമുള്ള അംശകല്പനയാകുന്നു വികല്പമെന്നു പറയുന്നതു് വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും എന്നാൽ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു സ്വാതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു പ്രാധാന്യം. അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു പാരതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു അപ്രാധാന്യം.

൧൩. ഹേത്വാദികാർത്സ്ന്യാവയവൈർ ബലാബലവിശേഷണം
നക്തംദിനർത്തുഭുക്താംശൈ വ്യാധികാലോയഥാമലം.

നിദാനം, പൂർവ്വരൂപം മുതലായതുകൾക്കു പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ വ്യാധിക്കു ബലമുണ്ടെന്നും ഇല്ല എങ്കിൽ ബലമില്ലെന്നും അറിയണം. രാത്രിയുടേയും പകലിന്റേയും ഭോജനത്തിന്റേയും അന്തത്തിങ്കലും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും ആദിയിങ്കലും വാതാദിദോഷനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നവയായ വ്യാധികൾ ബലമുള്ളവയായിരിക്കും. വസന്താദിഋതുക്കളിലും ഈ പ്രകാരംകണ്ടുകൊള്ളണം. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതജ്വരം, രാത്രിയുടേയും പകലിന്റേയും ഭോജനത്തിന്റേയും അന്തത്തിങ്കലും വസന്തം ഗ്രീഷ്മം ഈ രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും. പിത്തജ്വരം രാത്രിയുടേയും പകലിന്റേയും ഭോജനത്തിന്റേയും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും വർഷം, ശരത്ത് ഈ രണ്ടുഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും കഫജ്വരം രാത്രിയുടേയും പകലിന്റേയും ഭോജനത്തിന്റേയും ആദിയിങ്കലും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഈ രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും ഇതത്രേ കാലം.

൧൪. ഇതിപ്രോക്തോനിദാനാൎത്ഥ സ്സവ്യാസേനോപദിശ്യതേ
സൎവ്വേഷാമേവരോഗാണാം നിദാനംകുപിതാമലാഃ
൧൫. തൽപ്രകോപസ്യതുപ്രോക്തം വിവിധാഹിതസേവനം

ഇപ്രകാരം നിദാനത്തിന്റെ അൎത്ഥത്തെ സംക്ഷേപമായി പറഞ്ഞു. ഇനി അതിനെത്തന്നെ വിസ്താരമായി പറയും. സൎവ്വരോഗങ്ങളുടേയും കാരണം വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപമാകുന്നു. ദോഷകോപത്തിന്നു കാരണം പലവിധമായ അപത്ഥ്യസേവനവും ആകുന്നു.

നിദാനാൎത്ഥകരോരോഗോ രോഗസ്യാപ്യുപജായതേ
൧൬. തദ്യഥാജ്വരസന്താപാ ദ്രക്തപിത്തമുദീൎയ്യതേ
രക്തപിത്താജ്ജ്വരസ്താഭ്യാം ശ്വാസശ്ചാപ്യുപജായതെ
൧൭. പ്ലീഹാഭിവൃദ്ധ്യാജ്ജഠരം ജഠരാച്ഛോഫഏവച
അൎശോഭ്യോജാഠരംദുഃഖം ഗുല്മശ്ചാപ്യുപജായതെ
൧൮. പ്രതിശ്യായാദഥോകാസഃ കാസാൽസംജായതേക്ഷയഃ
ക്ഷയോരോഗസ്യഹേതുത്വേ ശോഷസ്യാപ്യുപജായതേ.
൧൯. തേപൂൎവ്വംകേവലാരോഗാഃ പശ്ചാദ്ധേത്വൎത്ഥകാരിണഃ

രോഗത്തിന്നു രോഗവും കാരണമായി വരും. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ ജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു രക്തപിത്തം ഉണ്ടാകും. രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ജ്വരവും ഉണ്ടാകും; ആ രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ശ്വാസം ഉണ്ടാകും. പ്ലീഹരോഗം ഹേതുവായിട്ടു ഉദരം ഉണ്ടാകും. ഉദരം ഹേതുവായിട്ടു ശോഫം ഉണ്ടാകും. അൎശസ്സു ഹേതുവായിട്ടു ഉദരവും ഗുന്മവും ഉണ്ടാകും. പീനസം ഹേതുവായിട്ടു ചുമയുണ്ടാകും. ചുമ ഹേതുവായിട്ടു ക്ഷയം ഉണ്ടാകും. അതത്രെ രാജയക്ഷ്മാവാകുന്നതു്- ആ രാജയക്ഷ്മാവു ശോഷത്തിന്നു ഹേതുവാകുന്നു എന്നു് മാത്രമല്ല അനേകം രോഗങ്ങളാൽ പരിവൃതമായും ഇരിക്കുന്നു. ആ വ്യാധികൾ മുമ്പു് സ്വതന്ത്രങ്ങളായും പിന്നീടു രോഗോല്പത്തിക്കു ഹേതുക്കളായും തീരുന്നു.

കശ്ചിദ്ധിരോഗോരോഗസ്യ ഹേതുൎഭൂത്വാപ്രശാമ്യതി
൨൦. നപ്രശാമ്യതിചാപ്യന്യോ ഹേതുത്വംകുരുതേപിച
ഏവംകൃച്ഛ്രതമാനൃണാം ദൃശ്യന്തേവ്യാധിസങ്കരാഃ
൨൧. തസ്മാദ്യത്നേനസദ്വൈദ്യൈരി ച്ഛത്ഭിസ്സിദ്ധിമുത്തമം
ജ്ഞാതവ്യോവക്ഷ്യതേയോയം ജ്വരാദീനാംവിനിശ്ചയ.

ചില രോഗങ്ങൾ അന്യരോഗങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിച്ചതിന്റെ ശേഷം ശമിക്കാറുണ്ടു്- എന്നാൽ ചിലതു അങ്ങിനെയല്ല. തങ്ങൾ ശമിക്കാതെ നിന്നിട്ടു അന്യരോഗങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കും. അതെങ്ങിനെയെന്നാൽ പീനസം ശമിക്കാതെതന്നെ കാസത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. അൎശസ്സു ശമിക്കാതെനിന്നിട്ടു ജഠരഗുന്മങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു- ഇപ്രകാരമുള്ള വ്യാധിമേളനങ്ങൾ മനുഷ്യൎക്കു പലവിധമായ ദുഃഖത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ യശസ്സ്, സൌഭാഗ്യംതുടങ്ങിയുള്ള വിശിഷ്ടഗുണങ്ങളെ ഇച്ഛിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാർ ജ്വരം മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ നിശ്ചയം വരുത്തുവാൻ വേണ്ടി പ്രത്യേകം പ്രയത്നിക്കേണ്ടതാകുന്നു. എന്നാൽ സൎവ്വരോഗങ്ങളിൽവെച്ചു പ്രാധാന്യം ജ്വരത്തിന്നാകയാൽ മുമ്പു ജ്വരനിദാനത്തെ പറയുന്നു.

ജ്വരോല്പത്തി.

൧. ദക്ഷാപമാനസംക്രുദ്ധ രുദ്രനിശ്വാസസംഭവഃ
ജ്വരോഷ്ടധാപൃഥക്ദ്വന്ദ്വ സംഘാതാഗന്തുജസ്സ്മൃതഃ.

ദക്ഷന്റെ അപമാനം ഹേതുവായിട്ടു് ക്രുദ്ധനായ പരമേശ്വരന്റെ വിശ്വാസത്തിങ്കൽനിന്നാകുന്നു ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം. സുശ്രുതത്തിൽ "രുദ്രകോപാഗ്നി സംഭൂതോജ്വരഃ" എന്ന പ്രയോഗം കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ ജ്വരം രുദ്രന്റെ കോപാഗ്നിയിൽനിന്നു് സംഭ

വിച്ചതാണെന്നു ഗ്രഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇവിടെ നിശ്വാസം കോപമയമായിട്ടു നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം നിശ്വാസത്തിങ്കൽനിന്നൊ കോപാഗ്നിയിൽനിന്നോ എന്നുള്ള വലുതായ ശങ്കയ്ക്കു വഴിയില്ല. രണ്ടും ഏകാർത്ഥപര്യവസായി തന്നെ. ഹരിവംശത്തിങ്കൽ ജ്വരം ഒരു ശരീരിയാണെന്നു സ്ഥാപിക്കാൻവേണ്ടി താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. "ജ്വരസ്ത്രിപാദസ്ത്രിശിരാഃ ഷൾഭുജോനവലോചനഃ ഭസ്മപ്രഹരണോരൌദ്ര കാലാന്തകയമോപമഃ," ജ്വരം മൂന്നുകാലുകളോടും മൂന്നു തലകളോടും ആറുകൈകളോടും ഒൻപതു കണ്ണുകളോടും കൂടി ഭസ്മധാരിയായും രുദ്രസംബന്ധിയായും കാലകാലനായും യമതുല്യനായും ഭവിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഇരിക്കുന്നതായ ജ്വരം വാതജ്വരം, പിത്തജ്വരം, കഫജ്വരം, വാതപിത്തജ്വരം, വാതകഫജ്വരം, പിത്തകഫജ്വരം സന്നിപാതജ്വരം ആഗന്തുകജ്വരം ഇങ്ങിനെ എട്ടുവിധമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ജ്വരസംപ്രാപ്തി

൮. മിഥ്യാഹാരവിഹാരാഭ്യാം ദോഷാഹ്യാമാശയാശ്രയാഃ
ബഹിർന്നിരസ്യകോഷ്ഠാഗ്നിംജ്വരദാസ്യുരസാനുഗാഃ

അഗ്നിബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള പ്രവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ആമാശയത്തിൽ ചെന്നിട്ടു ജഠരാഗ്നിയെ പാകസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു പുറത്താക്കീട്ടു രസധാതുവിനോടു ചേർന്നു ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ജ്വരലക്ഷണം.

൯. സ്വേദാവരോധസ്സന്താപ സ്സർവ്വാംഗഗ്രഹണംതഥാ
യുഗപദ്യത്രരോഗേച സജ്വരോവ്യപദിശ്യതെ.

വിയർപ്പില്ലായ്ക, ദേഹേന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു സന്താപം സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വേദന, ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു യാതൊരു രോഗത്തിങ്കൽ കാണപ്പെടുന്നുവൊ ആ രോഗമാകുന്നു ജ്വരം. ഇവയിൽ ഓരോന്നുകണ്ടാൽ ആ രോഗം ജ്വരമെന്ന വ്യവഹാരത്തിനു വിഷയമല്ല. എന്തെന്നാൽ സ്വേദാവരോധം കഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമാകയാലും സന്താപം ദാഹമെന്ന രോഗത്തിനും സർവ്വാംഗഗ്രഹണം സർവ്വാംഗവാതമെന്ന രോഗത്തിനും ഉള്ളതിനാലും ആകുന്നു.

ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ

൧൦. ശ്രമോരതിർവ്വിവർണ്ണത്വം വൈരസ്യംനയനപ്ലവഃ
ഇച്ഛാദ്വേഷൌമുഹുശ്ചാപി ശീതവാതാതപാദിഷു.

൧൧. ജൃംഭാംഗമർദ്ദോഗുരുതാ രോമഹർഷോരുചിസ്തമഃ
അപ്രഹർഷശ്ചശീതഞ്ച ഭവത്യുൽപത്സ്യതിജ്വരേ

തളർച്ച, അരുചി, വർണ്ണഭേദം, വായ്ക്കു രുചിയില്ലായ്ക, കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളം വരിക, ശീതം, വായു, വെയിൽ, നിഴൽ, വെള്ളം ഇവയിൽ കൂടക്കൂടെ ഇച്ഛയും ദ്വേഷവും ഉണ്ടാക, കോട്ടുവായിടുക, ശരീരത്തെ മർദ്ദിക്കുക, ശരീരം കനക്കുക, രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാക്കുക, രുചിയില്ലായ്ക, കണ്ണുരുട്ടിയടക്കുക, സന്തോഷം ഇല്ലായ്ക ദേഹം കനക്കുക, ചവർപ്പു പ്രയോഗംകൊണ്ടു ബാലന്മാരിലും മധുരരസത്തിങ്കലും ദ്വേഷമുണ്ടാക ഇവ ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ആകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപവിശേഷലക്ഷണം.

൧൨. സാമാന്യതോവിശേഷാത്തു ജൃംഭാത്യർത്ഥംസമീരണാൽ
പിത്താന്നയനയോർദ്ദാഹഃ കഫാദന്നാരുചിർഭവേൽ

൧൩. രൂപൈരന്യതരാഭ്യാന്തു സംസൃഷ്ടൈർദ്വന്ദ്വജംവിദുഃ
സർവ്വലിംഗസമാവായ സ്സർവ്വദോഷപ്രകോപജേ

മേൽപ്പറഞ്ഞ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ഒക്കെയും സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. എന്നാൽ പൂർവ്വരൂപത്തിങ്കൽതന്നെ വാതജ്വരാദികൾക്കു വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടു്. അതുകൾ വാത

ജ്വരത്തിനു കോട്ടുവായിടുക പിത്തജ്വരത്തിനു കണ്ണുചുടുക കഫജ്വരത്തിനു അന്നത്തിങ്കൽ രുചിയില്ലായ്ക ഇവയാകുന്നു, ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. മൂന്നുദോഷങ്ങളുടേയും കോപമുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

വാതത്തിനു എൺപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടു്. പിത്തത്തിനു നാല്പതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ശ്ലേഷ്മാവിനു ഇരുപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടു്. അവയിൽ ആക്ഷേപകം, പക്ഷവാതം ആദിയായ വാതവികാരങ്ങൾ ദാരുണങ്ങളാകയാൽ വാതത്തിനു പ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നും അതു ഹേതുവായിട്ടു മുമ്പേ വാതജ്വരത്തെ പറഞ്ഞതാണെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

വാതജ്വരലക്ഷണം.

൮. വേപഥുർവിഷമോവേഗഃ കണ്ഠൌഷ്ഠപരിശോഷണം
നിദ്രാനാശഃക്ഷവസ്തംഭോ ഗാത്രാണാംരൌക്ഷ്യമേവച

൯. ശിരോഹൃദ്ഗാത്രരുഗ്വക്ത്ര വൈരസ്യംഗാഢവിട്കതാ
ശൂലാദ്ധ്മാനേജൃംഭണേ ച ഭവന്ത്യനിലജേജ്വരെ

ജ്വരം വരികയും പോകയും കോപിക്കയും കുറകയും ചെയ്യുന്നതിനും ഉഷ്ണത്തിനും വേദനക്കും നിയമമില്ലാതിരിക്കുക, ഓരോ അവയവങ്ങളിൽ ഉഷ്ണവും വേദനയും ഏറിയും കുറഞ്ഞും ഇരിക്കുക, അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങുക, ഉറക്കമില്ലായ്ക തുമ്മലില്ലായ്ക അവയവങ്ങൾക്കു രൂക്ഷത ഉണ്ടാക, തലയിലും ഹൃദയത്തിങ്കലും മററുചില അവയവങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക വായിൽ രുചിയില്ലാതിരിക്കുക, മലബന്ധമുണ്ടാക വയററിൽ വേദനയുണ്ടാക, വയറു വീൎക്കുക, കോട്ടുവായിടുക, ഇതുകളത്രെ വാതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ

പിത്തജ്വരലക്ഷണം

൧൦. വേഗസ്തീക്ഷ്ണോതിസാരശ്ച നിദ്രാല്പത്വംതഥാവമിഃ
കണ്ഠൌഷ്ഠമുഖനാസാനാം പാകസ്വേദശ്ചജായതെ

൧൧. പ്രലാപോവക്ത്രകടുതാ മൂൎച്ഛാദാഹോമദസ്തൃഷാ
പീതവിൺമൂത്രനേത്രത്വംപൈത്തികേഭ്രമ ഏവച.

ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം അതിയായ ഉഷ്ണത്തോടുകൂടി ദേഹം ഒരുമിച്ചു വ്യാപിക്കുക, അതിസരിക്കുക, അല്പമായി ഉറങ്ങുക, ഛൎദ്ദിക്കുക, തൊണ്ടയും; ചുണ്ടും, മുഖവും, മൂക്കും, വേവുക, വിയൎപ്പുണ്ടാക, പേപറക, വായിൽ എരിരസം തോന്നുക, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ തളരുക, അതിയായ ചൂടുണ്ടാക, മദിക്കുക, തണ്ണീൎദാഹം ഉണ്ടാക, മലവും മൂത്രവും നേത്രവും മഞ്ഞവൎണ്ണമായിരിക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ ഇവകൾക്കയും പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ആകുന്നു.

കഫജ്വരലക്ഷണം.

൧൨. സ്തൈമിത്യംസ്തിമിതോവേഗ ആലസ്യംമധുരാസ്യതാ
ശുക്ലമൂത്രപുരീഷത്വം സ്തംഭസ്തൃപ്തിരഥാപിച.

൧൩. ഗൌരവംശീതമുൽക്ലേദോരോമഹൎഷോതിനിദ്രതാ
പ്രതിശ്യായോരുചിഃകാസഃകഫജേക്ഷ്ണോശ്ചശുക്ലതാ

ദേഹത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞമുണ്ടു ചുടിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം കുറയുക, ഒരുകൎമ്മത്തിങ്കലും ഉത്സാഹമില്ലാതിരിക്കുക, വായ് മധുരിക്കുക, മൂത്രവും മലവും വെളുത്തിരിക്കുക, തളരുക, തൃപ്തൻ എന്നപോലെ അന്നത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമില്ലാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിനു കനം, ശൈത്യം, ഛൎദ്ദിക്കണമെന്നുള്ള ഇച്ഛ; രോമാഞ്ചം, അധികമായ ഉറക്കം; പീനസം, അരുചി, കുര: കണ്ണിനു വെളുപ്പും ദേഹത്തിങ്കൽ തണുത്തിട്ടുള്ള കുരുക്കൾ ഇവയുണ്ടാക: വായിൽനിന്നു വെള്ളം വരിക, നെഞ്ചിൽ ഒന്നു തേച്ചപോലെ തോന്നുക, ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും കഫജ്വര ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

(൩) ജ്വരനിദാനം

വാതപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൧൩. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാഭ്രമോദാഹ സ്സ്വപ്നനാശശ്ശിരോരുജാ
കണ്ഠാസ്യശോഷോവമഥു രോമഹർഷോരുചിസ്തമഃ.
൧൪. പർവ്വഭേദശ്ചജൃംഭാച വാതപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

വെള്ളദാഹം, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച, തലതിരിച്ചിൽ, ഉഷ്ണം, ഉറക്കമില്ലായ്ക, തലവേദന, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക, ഛർദ്ദി, രോമാഞ്ചം, അരുചി, കണ്ണിരിട്ടിയടയ്ക്കുക, സന്ധികൾ മുറിഞ്ഞു നോവുക, കോട്ടുവായിടുക ഇവയൊക്കെയും വാതപിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു

വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണം.

സ്തൈമിത്യംപർവ്വണാംഭേദോ നിദ്രാഗൌരവമേവച.
൧൫. ശിരോഗ്രഹഃപ്രതിശ്യായഃ കാസസ്സ്വേദാപ്രവർത്തനം
സന്താപോമദ്ധ്യവേഗശ്ച വാതശ്ലേഷ്മജ്വരാകൃതിഃ

ശരീരത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞതായ മുണ്ടു പുതച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക; സന്ധികൾ മുറിഞ്ഞുപോക, അധികമായ ഉറക്കം; തലവേദന, മൂക്കിൽക്കൂടി വെള്ളംവരിക, ചുമ, വിയർപ്പില്ലായ്ക, ചൂടിന്നു അധികം കൂടുതലും കുറവും ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കയും വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൧൬. ലിപ്തതിക്താസ്യതാതന്ദ്രാ മോഹഃകാസോരുചിസ്തൃഷാ
മുഹുർദ്ദാഹോമുഹുശ്ശീതം ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ വായിൽ വല്ലതും തേച്ചപോലെ തോന്നുകയും വായിൽ കയ്പുരസവും മടിയും മോഹവും ചുമയും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കൂടക്കൂടെ ചൂടും കൂടക്കൂടെ തണുപ്പും ഉണ്ടാകും

സന്നിപാതജ്വരലക്ഷണം.

൧൭. ക്ഷണേദാഹഃക്ഷണേശീത മസ്ഥിസന്ധിശിരോരുജാ
സാസ്രാവെകലുഷേരക്തെ നിർഭുഗ്നേചാപിലോചനേ
൧൮. സസ്വനൌസരുജൌകർണ്ണൌ കണ്ഠഃശൂകൈരിവാവൃതഃ
തന്ദ്രാമോഹഃപ്രലാപശ്ച കാസശ്ശ്വാസോരുചിർഭ്രമഃ
൧൯. പരിദഗ്ദ്ധാഖരസ്പർശാ ജിഹ്വാസ്രസ്താംഗതാപരം
ഷ്ഠീവനംരക്തപിത്തസ്യ കഫേനോന്മിശ്രിതസ്യച.
൨൦. ശിരസോലോഠനാംതൃഷ്ണാ നിദ്രാനാശോഹൃദിവ്യഥാ
സ്വേദമൂത്രപുരീഷാണാം ചിരാൽദർശനമല്പശഃ
൨൧. കൃശത്വംനാതിഗാത്രാണാം പ്രതതംകണ്ഠകൂജനം
കോഠാനാംശ്യാവരക്താനാം മണ്ഡലാനാഞ്ചദർശനം
൨൨. മൂകത്വംസ്രോതസാംപാകോ ഗുരുത്വമുദരസ്യച
ചിരാൽപാകശ്ചദോഷാണാം സന്നിപാതജ്വരാകൃതിഃ

പിന്നെയും പിന്നെയും ചൂടും പിന്നെയും പിന്നെയും തണുപ്പും ഉണ്ടാക, അസ്ഥികളിലും സന്ധികളിലും തലയിലും വേദനയുണ്ടാക, കണ്ണുകൾ കലങ്ങിയും ചുവന്നും വളഞ്ഞും ഇരിക്കുക; കണ്ണുകളിൽ നിന്നും വെള്ളം ഒഴുകുക, കർണ്ണങ്ങൾ ശബ്ദത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കുക, കണ്ഠത്തിങ്കൽ നെല്ലിന്റെ ഓവുകൾ ചുററിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക, മടിയും മോഹവും ഉണ്ടാക, പ്രലാപം, ചുമ, ശ്വാസം, അരുചി, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാക

നാക്കു വെന്തപോലെ നിറമായിട്ടും തൊട്ടാൽ പരപരപ്പോടുകൂടിയും ഇരിക്കുക അവയവങ്ങൾ ഇളകി വീഴുന്നപോലെ തോന്നുക, കഫത്തോടുകൂടി രക്തത്തെയോ പിത്തത്തെയോ തുപ്പുക. തലയിളക്കം തണ്ണീർദാഹം നിദ്രാനാശം, ഹൃദയപീഡ ഇവയുണ്ടാക; അല്പമായി വിയർക്കുക; മലമൂത്രങ്ങൾ വളരെ സമയം ചെന്നതിന്റെ ശേഷം അല്പമായിട്ടു പോക; ശരീരങ്ങൾക്കു അതികൃശതാമില്ലാതിരിക്കുക, എല്ലായ്പ്പോഴും തൊണ്ടയിൽനിന്നു കുറുകുറു എന്നുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുക, കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉള്ള വട്ടപ്പുണ്ണുകൾ ഉണ്ടാക, അല്പമായി സംസാരിക്കയൊ ഒട്ടും സംസാരിക്കാതിരിക്കുകയോ ചെയ്ക സ്രോതസ്സുകൾക്കു പാകവും ഉദരത്തിന്നു ഘനവും ഉണ്ടാക ചിരകാലംകൊണ്ടു ദോഷങ്ങൾക്കു പാകംവരിക ഇവയൊക്കെയും സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. ഇവിടെ സന്നിപാതം' എന്ന ശബ്ദത്തെപ്പറ്റി ഒരു സംക്ഷേപവിവരണം ചെയ്യുന്നു. സമ്യക് നിഃശ്ശേഷണ പാതഃ സന്നിപാതഃ എന്നുവിഗ്രഹം. സമ്യക്=വഴിപോലെ നിഃശ്ശേഷങ്ങൾ=സമസ്തങ്ങൾ; അല്ലെങ്കിൽ ത്രിദോഷങ്ങൾ പാതം=സ്ഥാനഭ്രംശം വഴിപോലെ ത്രിദോഷങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭ്രംശം എന്നാകുന്നു അതിന്റെ അൎത്ഥം. വാതാദിദോഷങ്ങൾക്കു വഴിപോലെ സ്ഥാനഭ്രംശംവരുമ്പോളത്രെ സന്നിപാതമാകുന്നതു. വഴിപോലെ സ്ഥാനഭ്രംശം ഇല്ലെങ്കിൽ അതിന്നു സന്നിപാതമെന്നുള്ള പേരുപോയിട്ടു വിഷമമെന്നുള്ള പേരുകിട്ടുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന സന്നിപാതം പലവിധമാകയാൽ അതുകൾക്കു ലക്ഷണങ്ങളും പലവിധമുണ്ടു. ഇതിനെപ്പറ്റി ചരകത്തിലുള്ളതിൽ ഏതാനുംഭാഗം ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു.

൧. "ഭ്രമഃപിപാസാദാഹശ്ച ഗൌരവംശിരസോതിരുക്
വാതപിത്തോൽബണെവിദ്യാല്ലിംഗംമന്ദകഫേജ്വരെ"

വാതപിത്തങ്ങൾ വൎദ്ധിച്ചും കഫം മന്ദമായും ഉള്ള സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും തലയ്ക്കു കനവും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൨. "ശൈത്യംകാസോരുചിസ്തന്ദ്രാപിപാസാദാഹരുഗ്വ്യഥാഃ
വാതശ്ലേഷ്മോൽബണേവ്യാധൌ ലിംഗംപിത്താവരേവിദുഃ"

വാതകഫങ്ങൾ വൎദ്ധിച്ചും പിത്തം അനുഗമിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, തണുപ്പും ചുമയും അരുചിയും മടിയും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും നെഞ്ചുവേദനയും ഉണ്ടാകും.

൩. "ഛൎദ്ദിശ്ശൈത്യംമുഹുൎദ്ദാഹസ്തൃഷ്ണാമോഹോസ്ഥിവേദനാ
മന്ദവാതെവ്യവസ്യന്തി ലിംഗംപിത്തകഫോൽബണേ"

പിത്തകഫങ്ങൾ വൎദ്ധിച്ചും വാതം മന്ദിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ ഛൎദ്ദിയും തണുപ്പും കൂടക്കൂടെ ചുട്ടും തണ്ണീർദാഹവും മോഹവും അസ്ഥികളിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൪. "സന്ധ്യസ്ഥിശിരസാംശൂലം പ്രലാപോഗൌരവംഭ്രമഃ
വാതോൽബണേസ്യാദ്വ്യനുഗെ തൃഷ്ണാകണ്ഠാസ്യശുഷ്കതാ"

വാതംവൎദ്ധിച്ചും പിത്തകഫങ്ങൾ അനുഗമിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, സന്ധികളിലും, അസ്ഥികളിലും, ശിരസ്സിങ്കലും, വേദനയും പെപറകയും ശരീരത്തിന്നുകനവും തലതിരിച്ചിലും തൊണ്ടയിലും വായിലും വറൾച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൫. "രക്തവിൺമൂത്രതാദാഹഃ സ്വേദസ്തൃഷ്ണാബലക്ഷയഃ
മൂൎച്ഛാചേതിത്രിദോഷേസ്യാല്ലിംഗംപിത്തെഗരീയസി"

പിത്തം വൎദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു ചുവപ്പും ചുട്ടും വിയൎപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ശക്തിക്ഷയവും ഇന്ദ്രിയനാദവും ഉണ്ടാകും

൬. അലസ്യാരുചിഹൃല്ലാസദാഹവമ്യരതിഭ്രമൈഃ
കഫോൽബണംസന്നിപാതംതന്ദ്രാകാസേനചാദിശേൽ"

കഫം വൎദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ- ആലസ്യവും അരുചിയും നെഞ്ചുകലിപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഛൎദ്ദിയും അശ്രദ്ധയും തലതിരിച്ചിലും മടിയും ചുമയും ഉണ്ടാകും.

(൨) ജ്വരനിദാനം

൭. "പ്രതിശ്യാഛർദ്ദിരാലസ്യം തന്ദ്രാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവം
ഹീനവാതെപിത്തമദ്ധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേമതം"

കഫം അധികമായിട്ടും പിത്തം മദ്ധ്യമായിട്ടും വാതം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, പീനസവും ഛർദ്ദിയും ആലസ്യവും മടിയും അരുചിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും.

൮. "ഹാരിദ്രമൂത്രനേത്രത്വം ദാഹസ്തൃഷ്ണാഭ്രമോരുചിഃ
ഹീനവാതേമദ്ധ്യകഫേലിംഗം പിത്താധികേമതം"

വാതം ഹീനമായിട്ടും കഫം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ; മൂത്രത്തിനും കണ്ണിനും മഞ്ഞവണ്ണവും ചൂടും തണ്ണീർദാഹവും തലതിരിച്ചിലും അരുചിയും ഉണ്ടാകും,

൯. "ശിരോരുഗ്വേപഥുശ്ശ്വാസ പ്രലാപഛർദ്ദ്യരോചകാഃ
ഹീനപിത്തേമദ്ധ്യകഫേ ലിംഗംവാതാധികേമതം"

വാതം അധികമായിട്ടും കഫം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ; തലവേദനയും വിറയലും ശ്വാസവും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും

൧൦. "ശീതതാഗൗരവംതന്ദ്രാ പ്രലാപോസ്ഥിശിരോതിരുക്
ഹീനപിത്തേവാതമദ്ധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേവിദുഃ"

പിത്തം ഹീനമായിട്ടും വാതം മദ്ധ്യമായിട്ടും കഫം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ ശൈത്യവും ശരീരത്തിനു ഘനവും മടിയും പ്രലാപവും അസ്ഥിവേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും

൧൧. "വർച്ചോഭേദോഗ്നിദൌർബ്ബല്യം തൃഷ്ണാദാഹോരുചിർഭ്രമഃ
കഫഹീനേവാതമദ്ധ്യേ ലിംഗംപിത്താധികേവിദുഃ

കഫം ഹീനമായിട്ടും വാതം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ മലം അയഞ്ഞു പോകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാം

൧൨. "ശ്വാസഃകാസഃപ്രതിശ്യായോ മുഖശോഷോതിപാർശ്വരുക്
കഫഹീനേപിത്തമദ്ധ്യേ ലിംഗംവാതാധികേമതം."

കഫഹീനമായിട്ടും പിത്തംമദ്ധ്യമായിട്ടും വാതാധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിനു, ശ്വാസവും ചുമയും പീനസവും മുഖത്തിനു ശോഷവും വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ അതിയായ വേദനയും ഉണ്ടാകും; വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപഭേദം ഹേതുവായിട്ടും മേൽപറഞ്ഞവകൾക്കു പുറമെ സന്ധികാദി പതിമൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുണ്ട്. അവയുടെ പേരുകൾ

൧. സന്ധികശ്ചാന്തകശ്ചൈവ രുഗ്ദാഹശ്ചിത്തവിഭ്രമഃ
ശീതാംഗസ്തന്ദ്രികഃപ്രോക്തഃ കണ്ഠകുബ്ജശ്ചകർണ്ണകഃ

൨. വിഖ്യാതോഭുഗ്നനേത്രശ്ച രക്തഷ്ഠീവീപ്രലാപകഃ

സന്ധികം, അന്തകം, രുഗ്ദാഹം, ചിത്തവിഭ്രമം, ശീതാംഗം, തന്ദ്രികം, കണ്ഠകുബ്ജം, തണ്ണ്കം, ഭുഗ്നനേത്രം, രക്തഷ്ഠീവി, പ്രലാപകം, ജിഹ്വകം അഭിന്യാസം ഇവകൾ ആ പതിമൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുടെയും പേരാകുന്നു

സന്നിപാതങ്ങളുടെ അവധി.

൩. സന്ധികേവാസരാസ്സപ്ത ചാന്തകേദശവാസരാഃ
രുഗ്ദാഹേവിംശതിർജ്ഞേയാ വഹ്ന്യഷ്ടൌചിത്തവിഭ്രമേ.

൪. പക്ഷമേകന്തുശീതാംഗേ തന്ദ്രികേപഞ്ചവിംശതിഃ
വിജ്ഞേയാവാസരാശ്ചൈവ കണ്ഠകുബ്ജേത്രയോദശഃ.

൭. കണ്ഠകുബ്ജേ ചത്രയോമാസാ ഭഗ്നനേത്രേദിനാഷ്ടകം
രക്തഷ്ഠീവിദശാഹാനി ചതുർദ്ദശപ്രലാപകേ.

൮ ജിഹ്വകേഷോഡശാഹാനി കലാഭിന്യാസലക്ഷണേ
പരമായുരിദംപ്രോക്തം മ്രിയതേതൽക്ഷണാദപി.

സന്ധികത്തിന്ന ഏഴുദിവസവും അന്തകത്തിന്ന പത്തുദിവസവും രുഗ്ദാഹത്തിന്ന ഇരുപത്തുദിവസവും ചിത്തവിഭ്രമത്തിന്ന ഇരുപത്തിനാലു ദിവസവും ശീതാംഗത്തിന്ന പതിനഞ്ചുദിവസവും തന്ദ്രീകത്തിന്ന ഇരുപത്തഞ്ചുദിവസവും കണ്ഠകുബ്ജത്തിന്ന പതിമൂന്നദിവസവും കർണ്ണകത്തിന്ന മൂന്നമാസവും ഭഗ്നനേത്രത്തിന്ന എട്ടുദിവസവും രക്തഷ്ഠീവിക്ക പത്തു ദിവസവും പ്രലാപത്തിന്ന പതിന്നാലുദിവസവും ജിഹ്വകത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും അഭിന്യാസത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും ആകുന്ന പതിമൂന്ന സന്നിപാതങ്ങൾക്കുമുള്ള അവധികൾ.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

൧. സന്ധികസ്തന്ദ്രികശ്ചൈവ കർണ്ണകഃകണ്ഠകുബ്ജകഃ
ജിഹ്വകശ്ചിത്തവിഭ്രംശഃ ഷൾസാദ്ധ്യാസ്സപ്തമാരകാഃ.

സന്ധികം, തന്ദ്രികം, കർണ്ണകം, കണ്ഠകുബ്ജം, ജിഹ്വകം, ചിത്തവിഭ്രംശം ഇവ ആറു സന്നിപാതങ്ങൾ സാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം ഏഴു സന്നിപാതങ്ങൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളും ആകുന്നു.

സന്ധികലക്ഷണം.

൨. പൂർവ്വരൂപകൃതശൂലസംഭവോ ശോഷവാതബഹുവേദനാന്വിതം
ശ്ലേഷ്മതാപബലഹാനിജാഗരം സന്നിപാതമിതിസന്ധികംവദേൽ.

സന്ധികമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പൂർവ്വരൂപമായി വേദനയുണ്ടായതിന്റെ ശേഷം ദേഹം മെലികയും വായുകോപം ഹേതുവായിട്ടു വേദനയും കഫവർദ്ധനയും ശക്തിക്ഷയവും നിദ്രാനാശവും ഉണ്ടാകും.

അന്തകലക്ഷണം.

൩. ദാഹംകരോതിപരിതാപനമാതനോതി
മോഹംദദാതിവിദധാതിശിരഃപ്രകമ്പം
ഹിക്കാംകരോതികസനഞ്ചസമാജ്ഞഹോതി
ജാനീഹിതംവിബുധവർജ്ജിതമന്തകാഖ്യം.

അന്തകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ചൂടും സന്താപവും മോഹവും തലവിറയലും ഇക്കിളും ചുമയും ഉണ്ടാകും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രുഗ്ദാഹലക്ഷണം.

൪ പ്രലാപപരിതാപനപ്രബലമോഹമാന്ദ്യഭ്രമാഃ
പരിഭ്രമണവേദനാവ്യഥിതകണ്ഠമന്യാഹനുഃ
നിരന്തരതൃഷാകരശ്ശ്വസനകാസഹിക്കാകുല
സ്സുകഷ്ടതരസാധനോഭവതിഹന്തിരുഗ്ദാഹകഃ

രുഗ്ദാഹമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ പെപറകയും പരിതപിക്കുകയും അധികമായി മോഹിക്കുകയും മന്ദതയും തലതിരിച്ചിലും പരിഭ്രമണവും വേദനയും കഴുത്തിലുംപിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിലും അണ്ണാക്കിലുംവേദനയും എല്ലായ്പോഴും തണ്ണീർദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും ഇക്കിളും ഉണ്ടാകും. ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ചിത്തവിഭ്രമലക്ഷണം.

൫. യദികഥമപിപുംസാം ജായതേകായപീഡാ
ഭ്രമമദപരിതാപോമോഹവൈകല്യഭാവഃ

വികലനയനഹാസോഗീതനൃത്തപ്രലാപീ
ഹ്യഭിദധതമസാദ്ധ്യംകേപിചിത്തഭ്രമാഖ്യം.

ചിത്തവിഭ്രമമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ശരീരത്തിന്നു ദുസ്സഹമായ വേദനയും തലതിരിച്ചിലും ബുദ്ധിഭ്രമവും സന്താപവും ബോധക്ഷയവും ഇളക്കവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുരുട്ടുകയും ചിരിക്കയും പാടുകയും ആടുകയും പിച്ചുപറകയും ചെയ്യും. ഇതിനെ ചിലർ അസാദ്ധ്യമെന്നു പറയുന്നു.

ശീതാംഗലക്ഷണം.

൧൨. ഹിമസദൃശശരീരോവേപഥുശ്ശ്വാസഹിക്കാ
ശിഥിലിതസകലാംഗോഭിന്നനാദോഗ്രതാപഃ
ക്ലമഥുവമഥുകാസച്ഛർദ്ദ്യതീസാരയുക്ത
സ്ത്വരിതമരണഹേതുശ്ശീതഗാത്രപ്രഭാവാൽ.

ശീതാംഗമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ദേഹം മഞ്ഞുപോലെ തണുത്തിരിക്കുകയും വിറയലും ശ്വാസവും ഇക്കിളും അവയവങ്ങൾ സന്ധികളിൽ നിന്നു ഇളകിപ്പോകയും ഭേദത്തോടുകൂടിയുള്ള നാദം പുറപ്പെടുകയും അധികമായ സന്താപവും തളർച്ചയും വ്യാകുലപ്പെടുകയും ചുമയും ചർദ്ദിയും അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. ശൈത്യത്തിന്റെ ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു ഇതുശമിക്കുന്നതല്ല.

തന്ദ്രികാലക്ഷണം.

൧൩. പ്രഭൂതാതന്ദ്രാർത്തിജ്വരകഫപിപാസാകുലതരോ
ഭവേത് ശ്യാമാജിഹ്വാപൃഥുലകഠിനാകണ്ടകവൃതാ
അതീസാരശ്വാസക്ലമഥുപരിതാപശ്രുതിരുജോ
ഭൃശംകണ്ഠേജാഡ്യംശയനമനിശംതന്ദ്രികഗദേ.

തന്ദ്രികമെന്ന സന്നിപാതത്തിന്നു വളരെ മടിയും വേദനയും പനിയും കഫാധിക്യവും തണ്ണീർദാഹവും കറുത്തു ഏറ്റവും കഠിനമായി മുള്ളുകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവോ എന്നുതോന്നും വണ്ണമുള്ളനാക്കും അതിസാരവും ശ്വാസവും തളർച്ചയും സന്താപവും കണ്ണുവേദനയും കഴുത്തിന്നു തണുപ്പും അല്ലെങ്കിൽ മന്ദതയും ഉണ്ടാകും. എല്ലായ്പോഴും ബോധമില്ലാതെ കിടക്കുകയും ചെയ്യും.

കണ്ഠകുബ്ജലക്ഷണം.

൧൪. ശിരോർത്തികണ്ഠഗ്രഹദാഹമോഹ
കമ്പജ്വരോരക്തസമീരണാർത്തിഃ
ഹനുഗ്രഹസ്താപവിലാപമൂർച്ഛാ
സ്യാൽകണ്ഠകുബ്ജഃഖലുകഷ്ടസാദ്ധ്യഃ

കണ്ഠകുബ്ജമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, തലവേദനയും കഴുത്തുകൂനുകയും ചൂടും ബോധക്ഷയവും വിറയലും പനിയും രക്തം തുപ്പുകയും വായുകോപവും വാ തുറക്കുന്നതിന്നു പ്രയാസവും സന്താപവും പിച്ചുപറകയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കർണ്ണകലക്ഷണം.

൧൫. പ്രലാപശ്രുതിഹ്രാസകണ്ഠഗ്രഹാംഗ
വ്യഥാശ്വാസകാസപ്രസേകപ്രഭാവം
ജ്വരംതാപകർണ്ണാന്തയോർഗ്ഗണ്ഡപീഡാ
ബുധാഃകർണ്ണകംകഷ്ടസാദ്ധ്യംവദന്തി.

കർണ്ണകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പേപറകയും ചെവിയടയ്ക്കുകയും കണ്ഠയടക്കുകയും ദേഹപീഡയും ശ്വാസം വലിക്കയും ചുമയും കഫാധിക്യവും പനിയും കർണ്ണാന്തങ്ങളിൽ ചൂടും കവിൾത്തടത്തിങ്കൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഭഗ്നനേത്രലക്ഷണം.

൮൬. ജ്വരബലാപചയസ്മൃതിശൂന്യതാ
ശ്വസനഭഗ്നവിലോചനമോഹിതഃ
പ്രലപനഭ്രമകമ്പനശോഷവാൻ
ത്യജതിജീവിതമാശുസഭഗ്നദൃക്.

ഭഗ്നനേത്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു ബലക്ഷയവും ഓർമ്മകേടും ശ്വാസവേഗവും കണ്ണുകൾക്കു വളവും മോഹവും അസംബന്ധവചനവും തലതിരിച്ചിലും വിറയലും വീക്കവും ഉണ്ടാകും- ഈ സന്നിപാതം ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

രക്തഷ്ഠീവിലക്ഷണം.

൮൭. രക്തഷ്ഠീവീജ്വരവമിതൃഷാമോഹശൂലാതിസാര
ഹിക്കാധ്മാനഭ്രമണദവഥുശ്വാസസംജ്ഞാപ്രണാശഃ
ശ്യാമാരക്താധികതരരസനാമണ്ഡലോത്ഥഃ നേത്രപാ
രക്തഷ്ഠീവീനിഗദിതഇഹപ്രാണഹന്താപ്രസിദ്ധഃ

രക്തഷ്ഠീവി എന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ചോരതുപ്പുകയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവുംവേദനയും അതിസാരവും ഇക്കിളും വയറുവീർപ്പും ചക്രംപോലെ ചുററുകയും ദുഃഖവും ശ്വാസവേഗവും പ്രജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. നാക്കുകറുത്തു വളരെ രക്തത്തോടും വട്ടപ്പുണ്ണുകളോടും കൂടിയിരിക്കും. ഈ സന്നിപാതം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു

പ്രലാപകലക്ഷണം.

൮൮. കമ്പപ്രലാപപരിതാപനശീർഷപീഡാ
പ്രൌഢപ്രഭാവപവമാനപരോന്യചിന്താ
പ്രജ്ഞാപ്രണാശവികലപ്രചുരപ്രവാദഃ
ക്ഷിപ്രംപ്രയാതിപിതൃപാലപദംപ്രലാപീ.

പ്രലാപകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, വിറയലും അസംബന്ധവചനവും സന്താപവും തലവേദനയും കോപവും വായുസ്പർശത്തിങ്കൽ താല്പര്യവും അന്യകാര്യത്തിൽ വിചാരവും ബുദ്ധിനാശവും ഭവിക്കും. കൂടക്കൂടെ ഉളുക്കി വളരെ സംസാരിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

ജിഹ്വകലക്ഷണം.

൮൯. ശ്വസനകാസപരിതാപവിഹ്വലഃ
കഠിനകണ്ടകവൃതാതിജിഹ്വകഃ
ബധിരമൂകബലഹാനിലക്ഷണോ
ഭവതികഷ്ടതരസാദ്ധ്യജിഹ്വകഃ.

ജിഹ്വകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശ്വാസവേഗവും ചുമയും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. നാക്കു തേരകത്തിപ്പോലെ ഇരിക്കുകയും അധികം പുറത്തേക്കു തള്ളുകയും ചെയ്യും. ചെവി അടയ്ക്കും സംസാരിക്കയില്ല. ബലംനശിക്കും ഈ സന്നിപാതം ഏററവും കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അഭിന്യാസലക്ഷണം.

൯൦. ദോഷത്രയസ്സ്നിഗ്ദ്ധമുഖോ നിദ്രാ
വൈകല്യനിശ്ചേഷ്ടനകഷ്ടവാഗ്മീ
ബലപ്രനാശഃശ്വസനാദിനിഗ്രഹോ
ഭിന്യാസഉക്തോനനമൃത്യുകല്പഃ

(൨൮) ജ്വരനിദാനം

അഭിന്യാസമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ വാതാദി മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും മുഖത്തിനു മിനുമിനുപ്പും നിദ്രാഭംഗവും നിശ്ചേഷ്ടതയും കഷ്ടവാക്കും ബലക്ഷയവും ശ്വാസത്തിനും കാസത്തിനും തടവും ഭവിക്കും. ഇതു കാലൻതന്നെയാണ്.

ഹാരിദ്രകലക്ഷണം.

൮൧. ഹാരിദ്രദേഹനഖനേത്രകരാംഘ്രിതാപ
നിഷ്ഠീവനാദികസനൈരുപലക്ഷിതോയഃ
ഹാരിദ്രകസ്സകഥിതഃകിലസന്നിപാത
സ്സാദ്ധ്യോനചൈഷഭിഷജാംജ്വരകാലരൂപഃ

ഹാരിദ്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശരീരവും നഖങ്ങളും കണ്ണുകളും കൈകളും കാലുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും, ചുട്ടുണ്ടാകും എല്ലായ്പോഴും തുപ്പുകയും ചുമയ്ക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതു, പിത്തപ്രധാനമായ ഒരുവക ജ്വരമാകുന്നു എങ്കിലും സന്നിപാതസംബന്ധം കൂടി ഉണ്ടെന്നും കാലരൂപിയാണെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. ഒരു വൈദ്യനാലും സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു ഇനി പറയണമെന്നില്ലല്ലൊ.

൮൨. ദോഷേവിബദ്ധേനഷ്ടേഗ്നൌ
സർവ്വസംപൂർണ്ണലക്ഷണഃ
സന്നിപാതജ്വരോസാദ്ധ്യഃ
കൃഛ്റസാദ്ധ്യസ്തതോന്യഥാ

മലത്തിനും മൂത്രത്തിനും തടവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും സംഭവിക്കുമ്പോൾ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുടെയും പൂർണ്ണതയോടുകൂടിയ സന്നിപാതജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിൽ കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിയണം. പണിപ്പെട്ടു സാധിക്കാമെന്നർത്ഥം.

൮൩. സപ്തമേദിവസേപ്രാപ്തേ
ദശമേദ്വാദശേപിവാ
പുനർഘോരതരോഭൂത്വാ
പ്രശമംയാതിഹന്തിവാ

വാതജ്വരം, ഏഴാംദിവസവും പിത്തജ്വരം പത്താംദിവസവും കഫജ്വരം പന്ത്രണ്ടാം ദിവസവും പിന്നെയും ഉഗ്രമായിത്തീർന്നിട്ടു ശമിക്കും. ഇല്ലെങ്കിൽ രോഗി മരിക്കും.

൮൪. സപ്തമീദ്വിഗുണാചൈവ
നവമ്യേകാദശീതഥാ
ഏഷാത്രിദോഷമര്യാദാ
മോക്ഷായചവധായച.

വാതജ്വരത്തിനു പതിനാലുദിവസവും പിത്തജ്വരത്തിനു പതിനെട്ടുദിവസവും കഫജ്വരത്തിനു ഇരുപത്തിരണ്ടു ദിവസവും അവധിയുള്ളതാകുന്നു. ഈ അവധികളിൽ രോഗം ശമിക്കുകയൊ രോഗി മരിക്കുകയൊ ചെയ്യും. വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ മര്യാദ ഇപ്രകാരമാകുന്നു.

൮൫. സന്നിപാതജ്വരസ്യാന്തേ
കർണ്ണമൂലേസുദാരുണഃ
ശോഥസ്സഞ്ജായതേതേന
കശ്ചിദേവപ്രമുച്യതേ.

൮൬. ജ്വരസ്യപൂർവ്വംജ്വരമദ്ധ്യതോവാ
ജ്വരാന്തതോവാശ്രുതിമൂലശോഥഃ

ജ്വരനിദാനം (൩൨)

ക്രമാദസാദ്ധ്യഃഖലുകഷ്ടസാദ്ധ്യഃ
സുഖേനസാദ്ധ്യോമുനിഭിഃപ്രദിഷ്ടഃ.

സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ കണ്ണമൂലങ്ങളിൽ ഏററവും വലിയ വീക്കമുണ്ടാകും എന്നാൽ അതുനിമിത്തം ചിലർ ജീവിക്കുന്നതായിരിക്കും, ഇതൊരുപക്ഷം. ഇനി പക്ഷാന്തരമുണ്ട് അതു താഴെപ്പറയുന്നു. സന്നിപാതജ്വരം തുടങ്ങുന്നതിനുമുമ്പിൽ ആ വീക്കംവരുന്നതായാൽ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ ആ വീക്കംവന്നാൽ കഷ്ടസാദ്ധ്യവും അവസാനത്തിൽവന്നാൽ സാദ്ധ്യവും ആകുന്നു.

അഭിന്യാസസംപ്രാപ്തി.

൨൭. ത്രയഃപ്രകുപിതാദോഷാ
ഉരസ്സ്രോതോനുഗാമിനഃ
അമാതിവൃദ്ധ്യാഗ്രഥിതാഃ
ബുദ്ധീന്ദ്രിയമനോഗതാഃ.
൨൮. ജനയന്തിമഹാഘോര
മഭിന്യാസംജ്വരംദൃഢം

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ഉരസ്സിലുള്ള ഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നിട്ടു വലിയ ആമദോഷത്തോടുകൂടി ബുദ്ധിയിലും കണ്ണു മൂക്കു ചെവി തുടങ്ങിയുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിലും പ്രവേശിച്ചിട്ടു ഏററവും ഭയങ്കരമായ അഭിന്യാസജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

അഭിന്യാസജ്വരലക്ഷണം.

ശ്രുതൌനേത്രേപ്രസുപ്തിസ്സ്യാ
ന്നചേഷ്ടാംകാഞ്ചിദീഹതേ
൨൯. നചദൃഷ്ടിർഭവേത്തസ്യ
സമർത്ഥാരൂപദർശനേ
നഘ്രാണംനചസംസ്പർശം
ശബ്ദംവാനൈവബുദ്ധ്യതേ
൩൦. ശിരോലോഠയതേഭീക്ഷ്ണ
മാഹാരംനാഭിനന്ദതി
കൂജതേതുദ്യതേചൈവ
പരിവർത്തനമീഹതേ
൩൧. അല്പംപ്രഭാഷതേകിഞ്ചി-
ദഭിന്യാസസ്സഉച്യതേ
പ്രത്യാഖ്യാതഃസശ്രേയിഭിഃ
കശ്ചിദേവാത്രസിദ്ധ്യതി

അഭിന്യാസജ്വരത്തിന്നു ചെവിയടയ്ക്കുക, കണ്ണടയ്ക്കുക, യാതൊരുപ്രവൃത്തിയും ചെയ്യാതിരിക്കുക, യാതൊരുരൂപത്തെയും കാൺമാൻ കണ്ണിന്നു സാമർത്ഥ്യമില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊരു ഗന്ധത്തെയും അറിവാൻ മൂക്കിന്നു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, ത്വക്കിന്നു സ്പർശനശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊന്നും കേൾപ്പാൻ ചെവിക്കു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, മനസ്സിന്നു യാതൊന്നും ഗ്രഹിപ്പാൻ കഴിയാതിരിക്കുക, എല്ലായ്പോഴും തലചുററുക, അന്നത്തെ വെറുക്കുക, ക്രൂകുക, കത്തിനാകുക, പുറത്തിരിയുന്നതിനു തുടങ്ങുക, അല്പമായി സംസാരിക്കുക ഇതുകളാകുന്നു ലക്ഷണങ്ങൾ- ഇതു ഏററവും വലുതായ അഭിന്യാസജ്വരമാകുന്നു. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും ചിലർപ്പോൾ സാദ്ധ്യമായും വരാം.

ആഗന്തുകജ്വരം

൬൨. അഭിഘാതാഭിചാരാഭ്യാ
മഭിഷംഗാഭിശാപതഃ
ആഗന്തുർജ്ജായതേദോഷൈ
ര്യഥാസ്വംതംവിഭാവയേൽ.

അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഭിചാരകർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകജ്വരം നാലുവിധമാകുന്നു. അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ആഭിഘാതജ്വരമെന്നും ആഭിചാരകർമ്മം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ആഭിചാരജ്വരമെന്നും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിഷംഗജ്വരമെന്നും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിശാപജ്വരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. അഭിഘാതജ്വരം ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്കകൊണ്ടും മുറിപ്പെടുക, ചതെപ്പെടുക, അടിയേൽക്കുക, തീപ്പൊള്ളുക മുതലായവകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിചാരജ്വരം മാരകമന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ഹോമാദി മാരണകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിഷംഗജ്വരം ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡഹേതുവായിട്ടും ഓഷധിഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കാമം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിശാപജ്വരം ബ്രാഹ്മണർ, ഗുരുക്കന്മാർ, വൃദ്ധന്മാർ തുടങ്ങിയുള്ളവരുടെ ശാപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഈവക ജ്വരങ്ങളുടെ ദോഷോൽകോപങ്ങളെ അതാതു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു നിർണ്ണയിച്ചുകൊള്ളണം.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിൻെറ ലക്ഷണം.

൬൩. ശ്യാവാസ്യതാവിഷകൃതേ
തഥാതിസാരഏവച
ഭക്താരുചിഃപിപാസാച
തോദശ്ചസഹമൂർച്ഛയാ.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിങ്കൽ മുഖം നീലവർണ്ണമായിരിക്കുകയും അതിസാരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കുത്തിനോവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭവിക്കും.

ഓഷധീഗന്ധംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിൻെറ ലക്ഷണം.

൬൪. ഓഷധീഗന്ധജേമൂർച്ഛാ
ശിരോരുഗ്വമഥുസ്തഥാ

ഓഷധികളുടെ ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും തലവേദനയും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും.

കാമം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിൻെറ ലക്ഷണം.

കാമജേ ചിത്തവിഭ്രംശ
സ്തന്ദ്രാലസ്യമഭോജനം.

ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീയെയും മററും ലഭിക്കായ്കനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ചിത്തഭ്രമവും മടിയും അലസതയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. ഇതിനെപ്പററി വാഗ്ഭടൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു "കാമാൽഭ്രമോരുചിർദ്ദാഹോ ഹ്രീനിദ്രാധീധൃതിക്ഷയഃ" കാമംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു തലതിരിച്ചിലും അരുചിയും ഉഷ്ണവും ലജ്ജാനാശവും നിദ്രാഭംഗവും ബുദ്ധിക്ഷയവും ധൈര്യക്ഷയവും ഉണ്ടാകും.

ഭയംഹേതുവായിട്ടും ശോകംഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതു വായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൬. ഭയാൽപ്രലാപശ്ശോകാച്ച
ഭവേൽകോപാച്ചവേപഥുഃ

ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്നു പേ പറയും. കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു വിറയലും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

അഭിചാരാഭിശാപാഭ്യാം
മോഹസ്തൃഷ്ണാ ച ജായതേ
൩൭. ഭൂതാഭിഷംഗാദുദ്വേഗോ
ഹാസ്യരോദനകമ്പനം
കാമശോകഭയാദ്വായുഃ
ക്രോധാൽപിത്തം ത്രയോമലാഃ
൩൮- ഭൂതാഭിഷംഗാൽകുപ്യന്തി
ഭൂതസാമാന്യലക്ഷണാഃ

അഭിചാരം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്നു മോഹവും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. ഭൂതപിശാചാദിപീഡഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അഭിഷംഗജ്വരത്തിന്നു ഉദ്വേഗവും ചിരിയും കരച്ചിലും വിറയലുമുണ്ടാകും. കാമം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ വാതം കോപിക്കും. ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിംകൽ പിത്തംകോപിക്കും. ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിംകൽ വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപമുണ്ടാകും. ഹാസ്യരോദനാദികൾ ഭൂതങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വിഷമജ്വരോല്പത്തി.

ദോഷോല്പോഹിതസംഭൂതോ
ജ്വരോൽസൃഷ്ടസ്യവാപുനഃ
൩൯. ധാതുമന്യതമംപ്രാപ്യ
കരോതിവിഷമജ്വരം

ജ്വരം ഉണ്ടായി ശമിച്ചതിന്റെശേഷം അഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടു വീണ്ടും ദോഷം കോപിച്ചു രസാദിധാതുക്കളിൽവച്ചൊന്നിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വിഷമജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എന്നാൽ വിഷമജ്വരം ആദ്യമായിട്ടും വരാവുന്നതാണ്. ദോഷം ബലവത്തായെങ്കിൽ നിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും അല്ലെങ്കിൽ അനിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. വിഷമജ്വരത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്താവു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "യസ്യാദനിയതാൽകാലാൽശീതോഷ്ണാഭ്യാം തഥൈവച വേഗതശ്ചാപിവിഷമോജ്വരസ്സവിഷമസ്മൃതഃ" യാതൊന്നുകാലനിയമം ഇല്ലാതെയും ശീതോഷ്ണങ്ങളോടും വിഷമമായ വേഗത്തോടുംകൂടിവരുന്നുവോ അതാകുന്നു വിഷമജ്വരം.

സന്തതാദിവിഷമജ്വരഭേദങ്ങൾ.

സന്തതംസതതാന്യേദ്യു
സ്തൃതീയകചതുർത്ഥകാൻ
൪൦. സന്തതംരസരക്താസ്ഥഃ
സോന്യേദ്യുഃപിശിതാശ്രിതഃ

മേദോഗതസ്തൃതീയേഹ്നി
അസ്ഥിമജ്ജാഗതഃപുനഃ
൪൦. കുൎയ്യാച്ചാതുർത്ഥകംഘോരം
അന്തകംരോഗസങ്കരം

മേൽപറഞ്ഞ വിഷമജ്വരം സന്തതമെന്നും സതതമെന്നും അന്യേദ്യുഎന്നും തൃതീയകമെന്നും ചാതുർത്ഥകമെന്നും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. ദോഷം രസധാതുവിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു സന്തതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം രക്തത്തെആശ്രയിച്ചിട്ടു സതതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു അന്യേദ്യുജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു തൃതീയകജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം അസ്ഥിയിലൊ മജ്ജയിലൊ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ടു ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഘോരവും നാശകരവും അനേകരോഗങ്ങളോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

സന്തതജ്വരം.

സപ്താഹംവാദശാഹംവാ
ദ്വാദശാഹമഥാപിവാ
൪൧. സന്തത്യായോവിസർഗ്ഗീസ്യാൽ
സന്തതസ്സനിഗദ്യതേ

സന്തതജ്വരം ഏഴുദിവസമൊ പത്തുദിവസമൊ പന്ത്രണ്ടുദിവസമൊ മുഴുവൻവിടാതെ നില്ക്കും. എന്നാൽ "മുഹുരനുബന്ധിതം" എന്ന വാക്യപ്രകാരം വിഷമജ്വരം എന്നതു പോകയും വരികയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ആ സ്ഥിതിക്കു ഏഴോ പത്തോ പന്ത്രണ്ടോ ദിവസംവരെ അവിച്ഛിന്നമായി നില്ക്കുന്ന സന്തതജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരത്തിൽചേർത്തു വ്യവഹരിച്ചുകൂടാ എന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തെ "ഖരനാദൻ" എന്ന ആചാൎയ്യൻ താഴെകാണുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. "ജ്വരഃപൂർവ്വമയോക്തോയഃ പഞ്ചസന്തതകാദയഃ ചത്വാരസ്സന്തതംഹിത്വാ ജ്ഞേയാസ്തേവിഷമജ്വരാഃ" സന്തതജ്വരം, സതതജ്വരം, അന്യേദ്യുജ്വരം, തൃതീയകജ്വരം, ചാതുർത്ഥകജ്വരം ഇങ്ങനെ അഞ്ചുജ്വരങ്ങൾ; എന്നു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ടു. അവയിൽ സന്തതജ്വരത്തെ ഒഴിച്ചു ശേഷമുള്ള നാലുജ്വരങ്ങളും വിഷമജ്വരങ്ങളാകുന്നു. ഖരനാദന്റെ ഈ അഭിപ്രായത്തെ ചരകാചാൎയ്യർ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഖണ്ഡിക്കുന്നു. "വിസർഗ്ഗംദ്വാദശേകൃത്വാ ദിവസേവ്യക്തലക്ഷണഃ ദുർല്ലഭോപശയഃകാലം ദീർഘമപ്യനുവർത്തതെ" പനിതുടങ്ങി പന്ത്രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞതിന്റെശേഷം വിടുകയും പിന്നെയുംതുടങ്ങി സ്പഷ്ടങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഒന്നുകൊണ്ടും പൊറുതിയില്ലാതെ വളരെക്കാലം നില്ക്കുകയുംചെയ്യുന്നതാകുന്നു സന്തതജ്വരം.

സതതാദിജ്വരങ്ങൾ

അഹോരാത്രേസതതകോ
ദ്വൌകാലാവനുവർത്തതേ
൪൨. അന്യേദ്യുഷ്കസ്ത്വഹോരാത്ര
ഏകകാലംപ്രവർത്തതേ
തൃതീയകസ്തൃതീയേഹ്നി
ചതുർത്ഥേഹ്നിചതുർത്ഥകഃ
൪൩. കേചിൽഭൂതാഭിഷംഗോത്ഥം
ബ്രുവതേവിഷമജ്വരം

സതതജ്വരം ഒരുപകലിന്റെയും രാത്രിയുടെയും ഇടയിൽ രണ്ടുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. അന്യേദ്യുജ്വരം പകലൊ രാത്രിയിലൊ ഒരുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. തൃതീയകജ്വരം മൂന്നാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചാതുർത്ഥകജ്വരം നാലാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചിലർ ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്ന അഭിഷംഗജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരമെന്നു പറയുന്നു.

തൃതീയകജ്വരം.

കഫപിത്താത്ത്രികഗ്രാഹീ
പൃഷ്ഠാദ്വാതകഫാത്മക
൨൪. വാതപിത്താച്ഛിരോഗ്രാഹീ
ത്രിവിധസ്സ്യാത്തൃതീയകഃ

തൃതീയകജ്വരത്തിങ്കൽ കഫപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പനിത്തണ്ടെല്ലിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും വാതകഫങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പൃഷ്ഠത്തിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും വാതപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപം ഭവിക്കുന്നു എങ്കിൽ ശിരസ്സിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. ഇങ്ങനെ തൃതീയകജ്വരം മൂന്നുവിധമാകുന്നു.

ചാതുർത്ഥകജ്വരം

ചതുർത്ഥകോദർശയതി
പ്രഭാവംദ്വിവിധംജ്വരഃ
൨൫. ജംഘാഭ്യാംശ്ലൈഷ്മികംപൂർവ്വം
ശിരസ്തോനിലസംഭവഃ

ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിനു രണ്ടുപ്രകാരം പ്രഭാവം (വേദനരൂപശക്തി) ഉണ്ട്- എങ്ങിനെ എന്നാൽ അതു കഫാധികമായിരുന്നാൽ ആദിയിൽ മുഴങ്കാലിൽ ആരംഭിച്ചിട്ടു പിന്നെ ശരീരങ്ങളിലൊക്കെയും വ്യാപിക്കും; വാതാധികമായിരുന്നാൽ മുമ്പെ ശിരസ്സിൽ തുടങ്ങീട്ടു അനന്തരം അംഗങ്ങളിലൊക്കെയും വ്യാപിക്കും. സന്തതാദികളായ അഞ്ചുജ്വരങ്ങളുടേയും ഉത്ഭവം മിക്കവാറും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എങ്കിലും വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽവെച്ച് ചിലതിന് ആധിക്യമുണ്ടാകയാലാണ് അവകൾക്കു പ്രത്യേകം നാമങ്ങൾ വിധിച്ചത്. അവയിൽ ചതുർത്ഥകജ്വരത്തെക്കുറിച്ചു ഹാരീതൻ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "ചതുർത്ഥകോനാമരോഗോദാരുണോവിഷമജ്വരഃ ശോഷണസ്സർവ്വധാതൂനാം ബലവർണ്ണാഗ്നിനാശനഃ, ചതുർത്ഥകമെന്ന രോഗം, ദാരുണമായ വിഷമജ്വരമാകുന്നു. ഇതു രസാദി ധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതും ബലത്തെയും വർണ്ണത്തെയും അഗ്നിയെയും നശിപ്പിക്കുന്നതും ആകുന്നു. ചതുർത്ഥകജ്വരത്തിനു പിത്തപ്രാധാന്യമില്ലെന്നാകുന്നു ചിലരുടെ അഭിപ്രായം അതിലേക്കു താഴെക്കാണുന്ന ശ്ലോകം പ്രമാണമാണ്. ഊർദ്ധ്വകായന്തു ഗൃഹ്ണാതിയഃ പൂർവ്വം സോനിലാത്മകഃ പൂർവ്വം ഗൃഹ്ണാത്യധഃകായംശ്ലേഷ്മപൂർവ്വജ്വരശ്ചസഃ യാതൊരു ജ്വരം ആദിയിൽ ഊർദ്ധ്വകായത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നുവോ അതു വാതാധിക്യത്തോടുകൂടിയതാകുന്നു. യാതൊരു ജ്വരം ആദിയിൽ അധഃകായത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നുവോ അതു കഫാധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു. ചില ആചാര്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായം ചതുർത്ഥകജ്വരത്തിനും പിത്തപ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നാണ് അതിലേക്കു താഴെകാണുന്ന ശ്ലോകം പ്രമാണം. ഊർദ്ധ്വകായന്തു ഗൃഹ്ണാതിയഃ പൂർവ്വം സോനിലാത്മകഃ മദ്ധ്യകായന്തു ഗൃഹ്ണാതി പൂർവ്വംയസ്സ സപിത്തജഃ പൂർവ്വംഗൃഹ്ണാത്യധഃകായം ശ്ലേഷ്മവൃദ്ധശ്ചതുർത്ഥകഃ യാതൊരു ജ്വരം മുമ്പെ ശിരസ്സിൽതുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു വാതപ്രധാനമായ ചതുർത്ഥക ജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു മദ്ധ്യശരീരത്തിൽ തുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതുപിത്തജമായ ചതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു ശരീരത്തിന്റെ അധോഭാഗത്തിൽ തുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു കഫവൃദ്ധിയോടുകൂടിയ ചതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. ചതുർത്ഥകജ്വരം മിക്കവാറും കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണെന്നും അതിനു പിത്തപ്രധാനതയില്ലെന്നുമാണ് ചരകാദികളുടെ അഭിപ്രായം

ചതുർത്ഥകാദിജ്വര വിപര്യങ്ങൾ

വിഷമജ്വരഏവാന്യ
ശ്ചതുർത്ഥകവിപര്യയഃ
൨൬. മദ്ധ്യേഹ്നിജ്വരയത്യാദാ വന്തേചപരിമുഞ്ചതി

(൧൭) ജ്വരനിദാനം

ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്ന വിപരീതമായ ജ്വരമുണ്ട്. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ആദിയിൽ ഒരുദിവസം പനി ഇല്ലാതിരിക്കയും പിന്നെ രണ്ടുദിവസം ഉണ്ടായിരിക്കയും ഒടുവിൽ ഒരുദിവസം ഇല്ലാതിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു അസ്ഥിമജ്ജോഭയഗതേ ചതുൎത്ഥകവിപൎയ്യയഃ ത്ര്യഹാദ്ദ്വ്യഹഃ ജ്വരയതിദിനമേകന്തുമുഞ്ചതി ദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയിലും മജ്ജയിലും ചെന്നിരുന്നാൽ ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്ന വിപരീതജ്വരമുണ്ടാകം. എങ്ങിനെയെന്നാൽ മൂന്ന ദിവസങ്ങളിൽ രണ്ടുദിവസം പനിച്ചിട്ട ഒരുദിവസം പനിക്കാതിരിക്കം- ഇതത്രെ ചതുൎത്ഥകവിപൎയ്യയം ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്നുള്ളതുപോലെ തൃതീയകാദിജ്വരങ്ങൾക്കും വിപൎയ്യയങ്ങൾ ഉണ്ട് മദ്ധ്യത്തിൽ ഒരുദിവസം പനിച്ചിട്ട ആദിയിലും അവസാനത്തിങ്കലും പനിക്കാതെ ഇരിക്കം. ഇതത്രെ തൃതീയകവിപൎയ്യയഃ, പനി, ദിനരാത്രികളുടെ ഇടയിൽ രണ്ടു പ്രാവശ്യം വിടുകയും ശേഷമുള്ള എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതു സതതകജ്വരവിപൎയ്യയം പനി, അഹോരാത്രം ഒരുപ്രാവശ്യം വിട്ടുനിന്നിട്ടു ശേഷം എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു അന്യേദ്യുജ്വരവിപൎയ്യയം.

വാതവലാസകജ്വരലക്ഷണം-

൩൬. നിത്യംമന്ദജ്വരോരൂക്ഷഃ ശൂനകസ്തേനസീദതി
സ്തബ്ധാംഗഃശ്ലേഷ്മഭൂയിഷ്ഠോ നരോവാതവലാസകീ

വാതവലാസകം എന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ, എല്ലായ്പ്പോഴും അല്പമായ പനിയും ശരീരത്തിന്ന രൂക്ഷതയും അധികമായ വീക്കവും തന്നിമിത്തം തളൎച്ചയും ഇളക്കമില്ലായ്കയും കഫാധിക്യവും ഭവിക്കം. ഈ ജ്വരം വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും കഫാധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ വാതവലാസകജ്വരം കംഭകാമിലയാണെന്നും പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നും ചിലർ പറയുന്നു. പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതല്ലെന്നും സുശ്രുതാചാൎയ്യർ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു പ്രലേപകാവാതവലാസകംവാ കഫാധികത്വാൽ പ്രവദന്തിധിജ്ഞഃ പ്രലേപകജ്വരവും വാതവലാസകജ്വരവും കഫാധികങ്ങളായിട്ടുള്ളവയാണെന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു എന്നിതിന്റെ സാരം. വാതവലാസകജ്വരത്താൽ പീഡിതന്നു അനല്പമായ നീരുണ്ടാകാനും തന്നിമിത്തം വളരെ കഷ്ടതയനുഭവിക്കാനും സംഗതിയാകം "ശൂനകസ്തേനസീദതി" എന്നുള്ളതിന്ന ശൂനഃ കൃഛ്രേണസീദതി എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട്.

പ്രലേപകജ്വരലക്ഷണം.

൩൭. പ്രലിമ്പന്നിവഗാത്രാണി ഘൎമ്മേണഗൌരവേണവാ
മന്ദജ്വരവിലേപീചസശീതസ്യാൽ പ്രലേപകഃ

പ്രലേപകജ്വരത്തിന്ന, ശരീരത്തിന്ന വളരെ കനവും വിയൎപ്പും ശരീരത്തിൽ തേയ്ക്കുന്നുവൊ എന്ന തോന്നുമാറു പീഡയും അല്പമായ പനിയും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകം പ്രലേപകജ്വരം കഫപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണ് ചിലർ സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നക്ഷയത്തിങ്കൽ ഈവകലക്ഷണങ്ങൾ കാണുകകൊണ്ടുത്രിദോഷജമാണെന്നു പറയുന്നു.

വിഷമജ്വരവിശേഷം.

൩൮. വിദഗ്ദ്ധേന്നരസേദേഹേ ശ്ലേഷ്മപിത്തവ്യവസ്ഥിതേ
തേനാൎദ്ധംശീതളംദേഹേ ചാൎദ്ധഞ്ചോഷ്ണംപ്രജായതേ

അന്നരസത്തിന്ന ദുഷ്ടത നേരിടുന്ന സമയം പിത്തവും കഫവും ദുഷിച്ചുവെവ്വേറെ നില്ക്കും. അപ്പോൾ കഫം ഹേതുവായിട്ട പകുതിശരീരത്തിന്ന ശൈത്യവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ട പകുതിശരീരത്തിന്ന ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകം ഇതു അൎദ്ധനാരീശ്വരാകാരമായിട്ടൊ നരസിംഹാകാരമായിട്ടോ ഇരിക്കും

൪൦. കായേദുഷ്ടംയദാപിത്തം ശ്ലേഷ്മാചാന്തേവ്യവസ്ഥിതഃ
തേനോഷ്ണത്വംശരീരസ്യ ശീതതാഹസ്തപാദയോഃ

പിത്തം ശരീരത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽ നിന്ന ദുഷിക്കയും കഫം കൈകാലുകളിൽ നിന്ന ദുഷിക്കകയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ശരീരത്തിന്ന ഉഷ്ണവും കൈകാലുകൾക്കു ശൈത്യവും ഉണ്ടാകം ഇതും ഒരുവക വിഷമജ്വരമാകുന്നു.

൭൫. കായേശ്ലേഷ്മായദാദുഷ്ടഃ പിത്തശ്ചാന്തേവ്യവസ്ഥിതം
ശീതത്വംതേനഗാത്രാണാം മുഷ്ണത്വംഹസ്തപാദയോഃ

കഫം ശരീരത്തിന്റെ ഉള്ളിൽനിന്നു ദുഷിക്കയും പിത്തം കൈകാലുകളിൽനിന്നു ദുഷിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ ശരീരത്തിനു ശൈത്യവും കൈകാലുകൾക്കു ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും ഈ ജ്വരം മേല്പറഞ്ഞ ജ്വരത്തിന്റെ വിപരീതജ്വരമാകുന്നു.

൭൬. ത്വക്സ്ഥൌശ്ലേഷ്മാനിലൌശീതമാദൌജനയതോജ്വരെ
തയോഃപ്രശാന്തയോഃപിത്തമന്തേദാഹംകരോതിച.

൭൭. കരോത്യാദൌതഥാപിത്തം ത്വക്സ്ഥംദാഹമതീവച
തസ്മിൻപ്രശാന്തേത്വിതരൌ കുരുതശ്ശീതമന്തതഃ

൭൮. ദ്വാവേതൌദാഹശീതാദി ജ്വരൌസംസർഗ്ഗജൌസ്മൃതൌ
ദാഹപൂർവ്വസ്തയോഃകഷ്ടഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമശ്ചസഃ

കഫവും വാതവും രസധാതുവിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പെ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിന്റെ ശേഷം പിത്തം ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും ഈ ജ്വരത്തിനു ശീതാദി എന്നു പേർ പിത്തം രസധാതുവിൽനിന്നിട്ടു മുമ്പെ ഏറ്റവും ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിന്റെ ശേഷം വാതകഫങ്ങൾ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും ഈ ജ്വരത്തിന്റെ പേർ ദാഹാദിയെന്നാകുന്നു ശീതാദിയെന്നും ദാഹാദിയെന്നും ഉള്ള ഈ രണ്ടുജ്വരങ്ങളും സംസർഗ്ഗം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു അവയിൽ ദാഹാദി കഷ്ടം ഏറ്റവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു ശീതാദി, സാദ്ധ്യമാണെന്നു അർത്ഥവശാലും സിദ്ധിച്ചു വിഷമജ്വരങ്ങളിൽ പുനരാവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടു ദോഷപ്രശാന്തി ഭവിക്കുന്നില്ലാ, എന്നു സുശ്രുതത്തിൽ പറയുന്നു; ശ്ലോകം സചാപിവിഷമോദേഹം നകദാചിദ്വിമുഞ്ചതി ഗ്ലാനിഗൌരവകാർശ്യേഭ്യഃ സയസ്മാന്നവിമുച്യതെ വേഗേതുസമതിക്രാന്തെ ഗതോയമിതിലക്ഷ്യതെ ധാത്വന്തരസ്ഥാലീനത്വാൽ സൌക്ഷ്മ്യാന്നൈവോപലഭ്യതെ വിഷമജ്വരം ദേഹത്തിങ്കൽ നിന്നു ഒരിക്കലും വേർപെടുന്നില്ല തളർച്ച, കനം, കൃശത്വം ഇതുകൾ അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളായിട്ടു നിന്നുകൊള്ളും ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം പോകുമ്പോൾ ജ്വരം വിട്ടുപോയി എന്നു തോന്നും എന്നാൽ അതു ധാതുക്കളുടെ ഉള്ളിൽ ലയിച്ചിരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മത ഹേതുവായിട്ടും കാണപ്പെടുന്നില്ലെന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ.

രസാദിധാതുഗതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ.

൭൯. ഗുരുതാഹൃദയോൽക്ലേശസ്സദനം ഛർദ്ദ്യരോചകൌ
രസസ്ഥേതുജ്വരേലിംഗം ദൈന്യഞ്ചാസ്യോപജായതേ.

രസധാതുവിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ജ്വരത്തിന്നു ദേഹത്തിന്നു കനവും ഹൃദയത്തിന്നു പദ്രവകരമായ ഓക്കാനവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും മനസ്സിന്നു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൮൰. രക്തനിഷ്ഠീവനംദാഹോ മോഹച്ഛർദ്ദനവിഭ്രമൌ
പ്രലാപഃപിടകാതൃഷ്ണാ രക്തപ്രാപ്തേജ്വരേനൃണാം.

രക്തത്തിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു രക്തംതുപ്പും ഉഷ്ണവും മോഹവും ഛർദ്ദിയും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും ശരീരത്തിൽ ചെറിയ കുരുക്കളും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും.

൮൧. പിണ്ഡികോദ്വേഷ്ടനംതൃഷ്ണാ സൃഷ്ടമൂത്രപുരീഷതാ
ഊഷ്മാന്തർദ്ദാഹവിക്ഷേപൌ ഗ്ലാനിസ്സ്യാന്മാംസഗേജ്വരേ.

മാംസത്തിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു, കാൽവണ്ണയുരുണ്ടുകയറുകയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ അധികമായ പ്രവൃത്തിയും പുറത്തും ഉള്ളിലും ചൂടും കൈകാലുകൾക്കു ഇളക്കവും ക്ഷീണഭാവവും ഉണ്ടാകും "ഊഷ്മാന്തർമോഹവിക്ഷേപൌ" എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട്.

(൨൦) ജ്വരനിദാനം

൪൮. ഭൃശംസ്വേദസ്തൃഷാമൂർഛാ പ്രലാപഛർദ്ദിരേവച
ദൌർഗ്ഗന്ധ്യാരോചകൌഗ്ലാനി ർമ്മേദസ്ഥേചാസഹിഷ്ണുതാ

മേദസ്സിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു അധികമായ വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും ദുർഗ്ഗന്ധവും അരുചിയും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഭവിക്കും.

൪൯. ഭേദോസ്ഥ്നാംകൂജനംശ്വാസോ വിരേകഛർദ്ദിരേവച
വിക്ഷേപണഞ്ചഗാത്രാണാ മേദസ്ഥിഗതേജ്വരേ

അസ്ഥിയിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു എല്ലുകൾ പിളൎന്നുപോകുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും പക്ഷികളുടെ ശബ്ദത്തെപ്പോലെയുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കയും ചെയ്യും അധികമായ ശ്വാസവും അതിസാരവും ഛർദിയും ഉണ്ടാകും കൈകാലുകൾ എടുത്തിടും.

൫൦. തമഃപ്രവേശനംഹിക്കാ കാസശ്ശൈത്യംവമിസ്തഥാ
അന്തർദ്ദാഹോമഹാശ്വാസോ മർമ്മഭേദശ്ചമജ്ജഗേ

മജ്ജഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ഇരുട്ടത്തിരിക്കുന്നതായി തോന്നും ഇക്കിളും കുരയും തണുപ്പും ഛർദിയും ഉള്ളിൽ ചൂടും വലുതായ ശ്വാസവും ഉണ്ടാകും ഹൃദയം പിളൎന്നുപോകുന്നതായിട്ടു തോന്നും.

൫൧. മരണംപ്രാപ്നുയാത്തത്ര ശുക്ലസ്ഥാനഗതേജ്വരേ
ശേഫസഃസ്തബ്ധതാമോക്ഷഃ ശുക്ലസ്യതുവിശേഷതഃ

ശുക്ലസ്ഥാനഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ, മരണം ഭവിക്കാം; ലിംഗം സ്തംഭിക്കും; ശുക്ലത്തിന്റെ ബാഹുല്യം ഹേതുവായിട്ടു ശുക്ലം സ്രവിക്കയുംചെയ്യും ആ ശുക്ലം രക്തസമ്മിശ്രമായിട്ടു വരും: ഇവിടെ ശുക്ലസ്ഥാനം എന്നുള്ള പദത്തെ ശുക്ലവും തൽസ്ഥാനവും എന്നു വ്യാഖ്യാനിക്കണം; ശുക്ലത്തിന്റെ സ്ഥാനം എന്നു പറയുന്നതു അയുക്തമാണു്, എന്തെന്നാൽ ശുക്ലം എല്ലാദേഹത്തിങ്കലും വ്യാപിച്ചിരിക്കനാൽ അതിന്നു പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ല. അതിന്നു പ്രമാണം യഥാപയസിസർപ്പിസ്തു ഗുഡശ്ചേക്ഷുരസേയഥാ ശരീരേഷുതഥാനൄണാം ശുക്ലംവിദ്യാൽ ഭിഷഗ്വരഃ സാരം പാലിൽ നെയ്യ്, എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നുഎന്നും കരിമ്പിൻ നീരിൽ ശക്കര എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നുഎന്നും ഉള്ള ചോദ്യങ്ങൾക്ക ആ വസ്തുക്കളുടെ സംയോഗം മനസ്സിലായിട്ടില്ലാത്തവൎക്ക ശരിയായ ഉത്തരംപറവാൻ സാധിക്കയില്ല അവർ, പാലിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നേടത്തൊക്കയും പാലല്ലാതെ നെയ്യ് കാണുകയില്ല കരിമ്പിൻനീരിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നിടത്തൊക്കയും കരിമ്പിൻനീരല്ലാതെ ശക്കരയും കാണുകയില്ല പാലിൽ നെയ്യും കരിമ്പിന്നീരിൽ ശക്കരയും സർവ്വവ്യാപിയായിട്ടു സൂക്ഷ്മതയോടുകൂടിലയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മനസ്സിലാകുമ്പോൾ മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ശുക്ലവും സർവ്വവ്യാപിയായിട്ടു സൂക്ഷ്മതയോടുകൂടി ലയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മനസ്സിലാകും ഇതുകൊണ്ടു ശുക്ലത്തിന്നു പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ലെന്നു ഗ്രഹിക്കാം.

പ്രാകൃതജ്വരവും വൈകൃതജ്വരവും.

൫൨. വർഷാശരദ്വസന്തേഷു വാതാദ്യൈഃപ്രാകൃതഃക്രമാൽ
വൈകൃതോന്യസ്സദുസ്സാധ്യഃ പ്രാകൃതശ്ചാനിലോത്ഭവഃ

വർഷൎത്തുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരദൃതുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തൎത്തുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും പ്രാകൃതജ്വരമാകുന്നു. പ്രാകൃതജ്വരത്തിന്നു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു വൈകൃതജ്വരം അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വർഷൎത്തുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരദൃതുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തൎത്തുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വൈകൃതജ്വരമാകുന്നു വൈകൃതജ്വരവും പ്രായേണ വാതഹേതുകമായിരിക്കുന്ന പ്രാകൃതജ്വരവും ദുഃഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു പ്രാകൃതജ്വരം, സുഖസാദ്ധ്യമാണെന്നു ഇതിന്റെ അൎത്ഥവശാലും പ്രാകൃതസ്സുഖസാദ്ധ്യസ്തുവസന്തശരദൃതവഃ വസന്തൎത്തുവിങ്കലും ശരദൃതുവിങ്കലുംഉണ്ടാകുന്ന പ്രാകൃതജ്വരം സുഖസാദ്ധ്യമാണെന്നുള്ള പ്രമാണവചനത്താലും സിദ്ധിച്ചു-

൫൨. വർഷാസുമാരുതോ ദുഷ്ടഃ പിത്തശ്ലേഷ്മാന്വിതോ ജ്വരം
കുര്യാൽ പിത്തഞ്ച ശരദി തസ്യ ചാനുബലഃ കഫഃ
൫൩. തൽപ്രകൃത്യാ വിസർഗ്ഗാച്ച തത്ര നാനശനാദ്ഭയം
കഫോ വസന്തേ തമപി വാതപിത്തം ഭവേദനു.

വർഷകാലത്തിൽ വാതം ദുഷിച്ചിട്ട കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടി ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും ശരൽക്കാലത്തിങ്കൽ പിത്തം ദുഷിച്ചിട്ടും ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്ന കഫം സഹായമായി നില്ക്കുകയും ചെയ്യും. കഫം സൌമ്യഗുണമാകയാലും കാലം ബലദാതാവാകയാലും അവിടെ രോഗിയെ ഉപവസിപ്പാനായിക്കൊണ്ട വൈദ്യൻ ഭയപ്പെടേണ്ടാ. കഫം വസന്തങ്കൽ ദുഷിച്ച വാതപിത്തങ്ങളോടുകൂടെ ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

൫൪- കാലേ യഥാസ്വം സർവ്വേഷാം പ്രവൃത്തിർവൃദ്ധിരേവ വാ
നിദാനോക്താനുപശയോ വിപരീതോപശായിതാ.

അതാതു ദോഷത്തിന്റെ കാലങ്ങളിൽ എല്ലാ ജ്വരങ്ങൾക്കും ഉല്പത്തിയോ, വർദ്ധനയോ ഉണ്ടാകും വാതജ്വരാദികൾക്ക വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപത്തിന്ന കാരണങ്ങളായി പറയപ്പെട്ട തിക്തോഷ്ണകഷായാദികൾകൊണ്ട വർദ്ധനയും തിക്തോഷ്ണകഷായാദികൾക്ക വിപരീതങ്ങളായിരിക്കുന്നവയെക്കൊണ്ട ശമനവും ഭവിക്കും മേല്പറയപ്പെട്ട ജ്വരങ്ങളിൽ വച്ച സംപ്രാപ്തിവശാൽ ചിലതു അന്തർവ്വേഗമായിട്ടും ചിലതു ബഹിർവ്വേഗമായിട്ടും ഉണ്ടാകും

അന്തർവ്വേഗജ്വരലക്ഷണം

൫൫. അന്തർദ്ദാഹോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്വസനം ഭ്രമഃ
സന്ധ്യസ്ഥിശൂലമസ്വേദോ ദോഷവർച്ചോവിനിഗ്രഹഃ
൫൬. അന്തർവ്വേഗസ്യ ലിംഗാനി ജ്വരസ്യൈതാനി ലക്ഷയേൽ

അന്തർവ്വേഗജ്വരത്തിന്ന് അന്തർദ്ദാഹവും അധികമായ തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഉണ്ടാകും: പ്രലാപവും ശ്വാസവും തലതിരിച്ചിലും സന്ധികളിലും അസ്ഥികളിലും വേദനയും വിയർപ്പില്ലായ്കയും മലബന്ധവുമുണ്ടാകും. ഈ ജ്വരം കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ചിലതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടും വരാം. "ഗംഭീരതീക്ഷ്ണവേഗാർത്തം ജ്വരിതം പരിവർജ്ജയേൽ" ഗംഭീരമായി തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗം ഹേതുവായിട്ട പരവശനായിരിക്കുന്ന ജ്വരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണമെന്നു സുശ്രുതത്തിലും കാണുന്നു.

ബഹിർവ്വേഗജ്വരലക്ഷണം.

സന്താപോഭ്യധികോബാഹ്യസ്തൃഷ്ണാദീനാഞ്ചമാർദ്ദവം
൫൭. ബഹിർവ്വേഗസ്യ ലിംഗാനി സുഖസാദ്ധ്യത്വമേവ ച

ബഹിർവ്വേഗജ്വരത്തിന്ന പുറത്തു അധികമായ ഉഷ്ണവും അല്പമായ വെള്ളദാഹവും അല്പമായ പ്രലാപവും അല്പമായ ശ്വാസവും അല്പമായ ഭ്രമവും ഉണ്ടാകും. ഇതു സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ആമജ്വരലക്ഷണം.

ലാലാപ്രസേകോ ഹൃല്ലാസ ഹൃദയാശുദ്ധ്യരോചകാഃ
൫൮. തന്ദ്രാലസ്യാവിപാകാസ്യ വൈരസ്യം ഗുരുഗാത്രതാ
ക്ഷുന്നാശോ ബഹുമൂത്രത്വം സ്തബ്ധതാ ബലവാൻ ജ്വരഃ
൬൦. ആമജ്വരസ്യ ലിംഗാനി നദദ്യാത്തത്ര ഭേഷജം
ഭേഷജം ഹ്യാമദോഷസ്യ ഭൂയോ ജ്വലയതി ജ്വരം.

ആമജ്വരത്തിന്ന വായിൽനിന്ന വെള്ളം ഒഴുകും നെഞ്ഞു കലിക്കും. ഹൃദയത്തിന്ന അശുദ്ധിയും അരുചിയും മടിയും ക്ഷീണവും ദഹനക്കേടും ഉണ്ടാകും. വായ്ക്കു രസമുണ്ടാകയില്ല ശരീരത്തിന്ന കനമുണ്ടാകും. വിശപ്പുണ്ടാകയില്ല വളരെ മൂത്രം പോകും ശരീരം സ്തംഭിക്കും. ജ്വരത്തിന്ന വേഗം കൂടും. ഈ ആമജ്വരത്തിന്ന ഔഷധം കൊടുത്താൽ ജ്വരം പിന്നെയും വർദ്ധിച്ചുവരുമെന്നറിക.

(൨൧) ജ്വരനിദാനം

പച്യമാനജ്വരലക്ഷണം.

൧൧. ജ്വരവേഗോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്ശ്വാസസംഭ്രമഃ
മലപ്രവൃത്തിരുൽക്ലേശഃ പച്യമാനസ്യലക്ഷണം.

പച്യമാനജ്വരത്തിങ്കൽ ജ്വരത്തിന്നു വളരെ വേഗവും തണ്ണീർദാഹവും പ്രലാപവും വായുക്ഷോഭവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. മലാപേക്ഷ ദോഷങ്ങൾക്കു സ്ഥാനഭ്രംശവും ഭവിക്കും.

നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

൧൨. ക്ഷുൽക്ഷാമതാലഘുത്വഞ്ച ഗാത്രാണാം ജ്വരമാർദ്ദവം
ദോഷപ്രവൃത്തിരുത്സാഹോ നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

നിരാമജ്വരത്തിങ്കൽ, വിശപ്പും അവയവങ്ങൾക്കു ലാഘവവും അല്പമായ ജ്വരവും ദോഷപ്രവൃത്തിയും ഉത്സാഹവുമുണ്ടാകും. ജ്വരം തുടങ്ങി ഏഴു ദിവസം കഴിഞ്ഞാൽ അതു നിരാമജ്വരമാകുന്നു. അതിനെപ്പററിയുള്ള ഹാരീതവചനം താഴെ ചേൎക്കുന്നു. "സപ്താഹേനൈവ പച്യന്തേ സപ്തധാതുഗതാമലാഃ നിരാമശ്ചാപ്യതഃ പ്രോക്തോ ജ്വരഃ പ്രായോഷ്ടമേഹനി" രസാദിധാതുക്കളിൽ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷങ്ങൾ ഏഴു ദിവസം കൊണ്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ജ്വരം എട്ടാം ദിവസം മിക്കവാറും നിരാമമായിട്ടു തീരുന്നു

സാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

൧൩. ബലവത്സ്വല്പദോഷേഷു ജ്വരസ്സാദ്ധ്യോനുപദ്രവഃ

ബലവാന്മാൎക്കു അല്പദോഷവശാൽ ഉണ്ടായതും കാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളോടുകൂടാത്തതുമായ ജ്വരം, സാദ്ധ്യമാകുന്നു. കാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളെപ്പററിയുള്ള പ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. 'കാസോമൂർച്ഛാരുചിശ്ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാതിസാരവിൾഗ്രഹാഃ ഹിക്കാശ്വാസാംഗഭേദശ്ച ജ്വരസ്യോപദ്രവാദശ,, ചുമ, ഇന്ദ്രിയസാദം അരുചി ഛർദ്ദി തണ്ണീർദാഹം, അതിസാരം, മലബന്ധം, ഇക്കിൾ, വായുക്ഷോഭം, ശരീരം പിളൎന്നുപോകുന്നുവെന്നു തോന്നുമാറുള്ള പീഡ ഇതുകൾ ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ഹേതുഭിർബഹുഭിർജ്ജാതോ ബലിഭിർബഹുലക്ഷണഃ
൧൪. ജ്വരഃ പ്രാണാന്തകൃദ്യശ്ച ശീഘ്രമിന്ദ്രിയനാശനഃ
ജ്വരക്ഷീണസ്യ ശൂനസ്യ ഗംഭീരോ ദൈർഘരാത്രികഃ
൧൫. അസാദ്ധ്യോബലവാന്യശ്ച കേശസീമന്തകൃജ്ജ്വരഃ

ബലമുള്ളവയായ അനേകഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഉണ്ടായതും വളരെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ ജ്വരം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. സംഭവിച്ച ഉടനെ ചികിത്സിക്കപ്പെട്ടിരുന്നാലും കണ്ണു മൂക്കു ചെവി തുടങ്ങിയുള്ള ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കൊ കൈകാൽതുടങ്ങിയുള്ള കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കൊ ഇവയിൽ ചിലതിന്നോ നാശം ഭവിപ്പിക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ശക്തിക്ഷയമുള്ളവന്നു ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും അന്തർദ്ധാതുവിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരവും അല്ലെങ്കിൽ അന്തൎവ്വേഗജ്വരവും വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ജ്വരം പ്രബലമായിരിക്കുമ്പോൾ കാരണംകൂടാതെ തലമുടി കീറുന്നു എങ്കിൽ ആ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാണ്.

ഗംഭീരജ്വരലക്ഷണം.

ഗംഭീരസ്തുജ്വരോജ്ഞേയോ ഹ്യന്തർദ്ദാഹേനതൃഷ്ണയാ
൧൬. ആനദ്ധത്വേനദോഷാണാം ശ്വാസകാസോൽഗമേനച

ഗംഭീരജ്വരത്തിന്നു ഉള്ളിൽ വളരെ ഉഷ്ണവും തണ്ണീർദാഹവും മലബന്ധവും അധികമായ ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ആരംഭാദ്വിഷമോയസ്തു യശ്ചദീർഘരാത്രികഃ
൬൧. ക്ഷീണസ്യചാതിരൂക്ഷസ്യ ഗംഭീരോയസ്യഹന്തിതം
വിസംജ്ഞസ്താമ്യതേയസ്തു ശേതേനിപതിതോപിവാ
൭൬. ശീതാർത്തിതോന്തരുഷ്ണശ്ച ജ്വരേണമ്രിയതേനരഃ
യോഹൃഷ്ടരോമാരക്താക്ഷോ ഹൃദിസംഘാതശൂലവാൻ
൮൯. വക്ത്രേണചൈവോച്ഛ്വസതി തംജ്വരോഹന്തിമാനവം
ഹിക്കാശ്വാസതൃഷായുക്തം മൂഢംവിഭ്രാന്തലോചനം
൭൦. സന്തതോച്ഛ്വാസിനംക്ഷീണ നരംക്ഷപയതിജ്വരഃ
ഹതപ്രഭേന്ദ്രിയംക്ഷീണം മരോചകനിപീഡിതം
൭൫. ഗംഭീരംതീക്ഷ്ണവേഗാർത്തം ജ്വരിതംപരിവർജ്ജയേൽ

ആരംഭംമുതൽ വിഷമമായജ്വരം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു ഇതുകൊണ്ടു എല്ലായ്പോഴും ജ്വരമുള്ളവനെന്നും ജ്വരമുക്തനെന്നും അപചാരാദിഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിഷമജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വരുന്നു. അധികമായ ക്ഷീണവും രൂക്ഷതയും ഉള്ളവന്നു അന്തർവ്വേഗജ്വരം ഉണ്ടാകയും വളരെദിവസം നിൽക്കുകയും ചെയ്യുന്നതായാൽ അതു മൃത്യുകരമാകുന്നു. യാവനൊരുത്തൻ ജ്വരപീഡിതനായിട്ടു മോഹിക്കുകയും കിടക്കുകയും വീഴുകയും പുറത്തു ശൈത്യം ഹേതുവായിട്ടും അകത്തുഷ്ണംഹേതുവായിട്ടും കഷ്ടപ്പെടുകയുംചെയ്യുന്നുവൊ അവൻ മരിക്കും. രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാക, കണ്ണുകൾ ചുവന്നിരിക്ക അഷ്ഠീലികാദിരോഗങ്ങൾ ഉള്ളവക്കെന്നപോലെ ഹൃദയത്തിൽ വേദനയുണ്ടായിരിക്കുക, വായിൽ കൂടി ശ്വാസം പുറപ്പെടുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം ഇക്കിൾ ശ്വാസം തണ്ണീർദാഹം മോഹം ഭ്രമത്തോടുകൂടി നോക്കുകയും കണ്ണുരുട്ടുകയും ചെയ്ക, എല്ലായ്പൊഴും മുഖത്തുടെ ശ്വാസംവിടുക ക്ഷീണിക്കുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിയണം. ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതതുവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, അതുകളുടെ പ്രഭ നശിക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക അരുചിനിമിത്തം ആഹാരസാധനങ്ങളെ വെറുക്കുക അന്തർവേഗംകൊണ്ടും അതിതീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗം കൊണ്ടും പരവശപ്പെടുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങളുള്ള ജ്വരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ജ്വരത്തിന്നു ധാതുപാകലക്ഷണമുണ്ടായാൽ രോഗി, മരിക്കുമെന്നും മലപാകലക്ഷണമുണ്ടായാൽ ജ്വരം ശമിക്കുമെന്നും അറിയണം ധാതുപാകലക്ഷണത്തെപ്പറ്റിയുള്ളപ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "നിദ്രാനാശോഹൃദിസ്തംഭോവിഷ്ടംഭോഗൌരവാരുചി അരതിർബലഹാനിശ്ചധാതൂനാം പാകലക്ഷണം" ധാതുപാകജ്വരത്തിന്നു നിദ്രാഭംഗവും, ഹൃദയം സ്തംഭിക്കുകയും മലബന്ധവും ശരീരത്തിന്നു കനവും അരുചിയും അസ്വസ്ഥതയും ബലക്ഷയവുമുണ്ടാകും. ദോഷപ്രകൃതിവൈകല്യം ലഘുതാജ്വരദേഹയോഃ ഇന്ദ്രിയാണാഞ്ചവൈമല്യം ദോഷാണാം പാകലക്ഷണം മലപാകജ്വരത്തിങ്കൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾക്കു സ്വരൂപവികൃതിയും ജ്വരത്തിന്നും ദേഹങ്ങൾക്കും ലാഘവം ഉണ്ടാകയും ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു നിർമ്മലതഭവിക്കുകയും ചെയ്യും ഈ മലപാകലക്ഷണം.

ജ്വരവിമോചനത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

ദാഹസ്വേദോഭ്രമസ്തൃഷ്ണാ കമ്പവിൾഭേദസംജ്ഞിതാ
കൂജനഞ്ചാസ്യവൈഗന്ധ്യ മാകൃതിർജ്വരമോക്ഷണേ.

ഉഷ്ണം വിയർപ്പു തലതിരിച്ചിൽ തണ്ണീർദാഹം വിറയൽ മലം അയഞ്ഞുപോക ബോധക്ഷയം ഞരങ്ങുക ദേഹത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ഇതുകൾ ജ്വരംവിടാൻ സമയത്തുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ജ്വരമുക്തലക്ഷണം.

സ്വേദോലഘുത്വംശിരസഃ കണ്ഡൂഃപാകോമുഖസ്യച
ക്ഷവഥുശ്ചാന്നലിപ്സാച ജ്വരമുക്തസ്യലക്ഷണം.

ജ്വരംവിട്ടതിന്റെ ശേഷമുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു. വിയൎക്കുക, ശരീരത്തിന്നു കനംകുറയുക തലയിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാക, മുഖത്തിന്നു പാകംവരിക, തുമ്മുക അന്നത്തിൽ രുചിയുണ്ടാക ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾകണ്ടാൽ ജ്വരംവിട്ടു എന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ജ്വരനിദാനം സമാപ്തം.

അതിസാരനിദാനം.

൧. ഗുൎവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷോഷ്ണ ദ്രവസ്ഥൂലാതിശീതളൈഃ
വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനാജീൎണ്ണൈ ൎവ്വിഷമൈശ്ചാപിഭോജനൈഃ

൨. സ്നേഹാദ്യൈരതിയുക്തൈശ്ച മിഥ്യായുക്തൈൎവ്വിഷൈൎഭയൈഃ
ശോകാൽദുഷ്ടാംബുമദ്യാതി പാനൈസ്സാത്മ്യൎത്തുപൎയ്യയൈഃ

൩. ജലാഭിരമണൈൎവ്വേഗ വിഘാതൈഃകൃമിദോഷതഃ
നൃണാംഭവത്യതീസാരോ ലക്ഷണംതസ്യവക്ഷ്യതേ.

പിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ അതിസാരംകൂടി സംബന്ധിക്കയാൽ അതിസാരം ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധിയാകുന്നു. അതുനാൽ ജ്വരാനന്തരം അതിസാരനിദാനത്തെ പറയുന്നു കനമുള്ളവയായും ഏററവും മയമുള്ളവയായും ഏററവും കട്ടുപ്പമുള്ളവയായും ഏററവും ചൂടുള്ളവയായും ഏററവും പരയുള്ളവയായും ഏററവും തടിപ്പുള്ളവയായും ഏററവും തണുപ്പുള്ള വയായും ഇരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും പാലും മത്സ്യവുംപോലെ അന്യോന്യവിരോധമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ചേൎത്തു ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രമായിഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും തലേദിവസം ഭക്ഷിച്ചതായ ആഹാരം ദഹിക്കുംമുമ്പെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷിച്ചതു ദഹിക്കായ്കഹേതുവായിട്ടും സമയംതെററി അധികമായോ അല്പമായോ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും നെയ്‌സേവ വമനം വിരേചനം മുതലായ കൎമ്മങ്ങൾ അധികമായിപ്പോക ഹേതുവായിട്ടും ആ കൎമ്മങ്ങൾ പിഴച്ചുപോകഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാവരങ്ങളുടെ വിഷത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭയംഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ ജലത്തെ പാനംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായമദ്യപാനംഹേതുവായിട്ടും അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഋതുഭേദംഹേതുവായിട്ടും ജലക്രീഡാദികൾ ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും പക്വാശയത്തിങ്കൽ കൃമികൾ വൎദ്ധിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു.

അതിസാരസംപ്രാപ്തി.

൪. സംശമ്യാപാംധാതുരഗ്നിംപ്രവൃദ്ധ
ശ്ശകൃന്മിശ്രോവായുനാധഃപ്രണുന്നഃ
സരത്യതീവാതിസാരന്തമാഹുഃ
വ്യാധിംഘോരംഷഡ്വിധംതംവദന്തി.

൫. ഏകൈകശസ്സൎവ്വശശ്ചാപിദോഷൈ
ശ്ശോകേനാന്യഃഷഷ്ഠആമേനചോക്തഃ

മേൽപറഞ്ഞ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഏററവും ദുഷിച്ചതായ ജലധാതു (രസം ജലം; മൂത്രം; സ്വേദം മേദസ്സ് കഫം പിത്തം രക്തംമുതലായവ) ജഠരാഗ്നിയെ മന്ദിപ്പിച്ചിട്ടു അധോഭാഗത്തിങ്കൽ വായുവിനാൽപ്രേരിതമായിട്ടു മലത്തെ അയച്ചിട്ടു ഗുദമാൎഗ്ഗമായി പുറത്തേ

ൾ കളയുന്നു. അതിനെ അതിസാരമെന്നു പറയുന്നു, ഘോരമായിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധിവാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഒരോന്നു വെവ്വേറെ കോപിക്കഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കൂടി ഒരുമിച്ചു കോപിക്കഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ആമം ഹേതുവായിട്ടും ആറുവിധമാകുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു വാതാതിസാരമെന്നും പിത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു പിത്താതിസാരമെന്നും കഫകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു കഫാതിസാരമെന്നും ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതിന്നു സന്നിപാതാതിസാരമെന്നും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിന്നു ശോകാതിസാരമെന്നും ആമം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിന്നു ആമാതിസാരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുള്ള രണ്ടു അതിസാരങ്ങളെയും ചരകത്തിൽ പ്രത്യേകം പറഞ്ഞുകാണുന്നു. സുശ്രുതത്തിൽ ഭയാതിസാരം വാതാതിസാരത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും ആമാതിസാരം സന്നിപാതാതിസാരത്തിംകൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഭയാതിസാരത്തെപ്പററി പറയാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭയാതിസാരം സുശ്രുതാഭിപ്രായപ്രകാരം വാതാതിസാരത്തിംകൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നുള്ള ചിന്ത ഗ്രന്ഥകൎത്താവിന്നുണ്ടായിരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

സൎവ്വാതിസാരപൂൎവ്വരൂപം.

൩. ഹൃന്നാഭിപായൂദരകുക്ഷിതോദ
ഗാത്രാവസാദാനിലസന്നിരോധാഃ
വിൾസംഗആധ്മാനമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യപുരസ്സരാണി

അതിസാരത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ, ഹൃദയത്തിലുംനാഭിയിലും ഗുദത്തിലുംവയററിലും കുക്ഷിയിലും കുത്തിനോക, ശരീരത്തിന്നു തളർച്ച വായുവിന്നു പ്രവൃത്തിയില്ലായ്ക, മലം ബന്ധിക്കുക, വയറു വീൎക്കുക ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇതുകളാകുന്നു.

വാതാതിസാരലക്ഷണം.

൪. അരുണാഭേനിമംത്രൂക്ഷ മല്പമല്പംമുഹുൎമ്മുഹുഃ
ശകൃദാമംസരുക്ശബ്ദം മാരുതേനാതിസാൎയ്യതേ.

അതിസാരം വാതജമായാൽ മലം ചുവന്ന നുരയോടുകൂടിയതാകും. അതു രൂക്ഷമായിട്ടും പിന്നെയുംപിന്നെയും അൽപാല്പമായിട്ടും ആമമായിട്ടും വേദനയോടും ശബ്ദത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും. അപ്പോൾ മുഖം വാടുകയും ഗുദംപുറത്തുവരികയും രോമാഞ്ചമുണ്ടാകയും ചെയ്യും.

പിത്താതിസാരലക്ഷണം.

൫. പിത്താൽപീതംഹരിതംലോഹിതംവാ
തൃഷ്ണാമൂൎഛാദാഹപാകോപപന്നം

പിത്തജമായ അതിസാരത്തിന്നു, മലം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചിലവൎണ്ണമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പോകും തണ്ണീർദാഹവും മോഹാലസ്യവും സൎവ്വാംഗങ്ങളിലും ചൂടും ഉണ്ടാകും ഗുദം ചൂടോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും

കഫാതിസാരലക്ഷണം.

ശുക്ലംസാന്ദ്രംസകഫംശ്ലേഷ്മണാതു വിസ്രംശീതംഹൃഷ്ടരോമാമനുഷ്യഃ

കഫജമായ അതിസാരത്തിന്നു, മലംവെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും കഫത്തോടുകൂടിയും ആമഗന്ധിയായിട്ടും തണുത്തിട്ടുംപോകും. രോമാഞ്ചവും ഉണ്ടാകും-

സന്നിപാതാതിസാരലക്ഷണം.

൬. വരാഹസ്നേഹമാംസാംബു സദൃശംസൎവ്വരൂപിണം
കൃഛ്രസാദ്ധ്യമതിസാരം വിദ്യാദ്ദോഷത്രയോത്ഭവം.

സന്നിപാതജമായ അതിസാരത്തിന്നു മലം, പന്നിയുടെ മേദസ്സുപോലെയും മജ്ജാവുപോലെയും പന്നിമാംസം കഴുകിയവെള്ളംപോലെയും പോകും വാതാതിസാരത്തിന്റെ

(൨൩) അതിസാരനിദാനം

യും പിത്താതിസാരത്തിന്റെയും കഫാതിസാരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഈ അതിസാരം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ശോകാതിസാരലക്ഷണം.

൧൦. തൈസ്തൈർഭാവൈശ്ശോചതോല്പാശനസ്യ
ബാഷ്പോഷ്മാവൈവഹ്നിമാവിശ്യജന്തോഃ
കോഷ്ഠംഗത്വാക്ഷോഭയേത്തസ്യരക്തം
തച്ചാധസ്താൽകാകണന്തീപ്രകാശം
൧൧. നിർഗ്ഗച്ഛത്യൈവിഡ്വിമിശ്രംഹ്യവിഡ്വാ
നിർഗ്ഗന്ധംവാഗന്ധവദ്വാതിസാരഃ
ശോകോല്പന്നോദുശ്ചികിത്സ്യോതിമാത്രം
രോഗോവൈദ്യൈഃകഷ്ടഏഷപ്രദിഷ്ടഃ

ധനനാശംകൊണ്ടും ബന്ധുനാശംകൊണ്ടും മറ്റും ദുഃഖസമേതനായിരിക്കുന്നവന്നു അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു ധാതുക്ഷയം ഭവിക്കുകയും അപ്പോൾ അവന്റെ ശോകം നിമിത്തമുണ്ടായ ഊഷ്മാവു കണ്ണുനീരോടുചേർന്നു വയററിൽചെന്നു അഗ്നിയെ മന്ദിപ്പിച്ചു രക്തത്തെ ഇളക്കുകയും ചെയ്യും, ആ രക്തം കുന്നിക്കുരു പോലെ ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും പോകും. ഗദാധരൻ ഇവിടത്തെ വഹ്നിയെ പിത്തമാണെന്നു പറയുന്നു. മേൽപ്രകാരം പോകുന്ന രക്തം മലത്തോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ അല്പമായ മലത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധമില്ലാതെയോ ആയിരിക്കും. ഈ അതിസാരം വാതപിത്തജമാണെന്നും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ശോകശാന്തിവരാതെ രോഗശാന്തിവരുന്നതല്ലെന്നും ശോകാതിസാരത്തിന്റെ ചികിത്സയിന്മേൽ വൈദ്യന്മാൎക്കു വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടും കഷ്ടതയും നേരിടുന്നതാണെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഗദാധരൻ ഇപ്രകാരം വരുന്നതായ ശോകാതിസാരം കഷ്ടമാണെന്നും വേറെവിധം വരുന്നതായാൽ ശോകാതിസാരം കഷ്ടമല്ലെന്നും പറയുന്നു.

ആമാതിസാരലക്ഷണം.

൧൨. അന്നാജീർണ്ണാൽപ്രദ്രുതാഃക്ഷോഭയന്തഃ
കോഷ്ഠംദോഷാധാതുസംഘാൻമലാംശ്ച
നാനാവർണ്ണംനൈകശസ്സാരയന്തി
ശൂലോപേതംഷഷ്ഠമേനംവദന്തി.

അന്നം ദഹിക്കായ്ക ഹേതുവായിട്ടു വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനംവിട്ടു കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നു രക്താദിധാതുക്കളെയും മലമൂത്രങ്ങളെയും ഇളക്കി അതിസാരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മലം പലനിറമായിട്ടും വയറുവേദനയോടുകൂടി അനേകവിധത്തിലും പോകും; ഇതു ആറാമത്തെ അതിസാരമാകുന്നു.

എല്ലാ അതിസാരങ്ങളുടേയും ആമലക്ഷണവും പക്വലക്ഷണവും.

൧൩. സംസൃഷ്ടമേഭിർദ്ദോഷൈസ്തുന്യസ്തമപ്സ്വവസീദതി
പുരീഷംഭൃശദുർഗ്ഗന്ധി വിച്ഛിലംചാമസംജ്ഞിതം
൧൪. ഏതാന്യേവതുലിംഗാനി വിപരീതാനിയസ്യവൈ
ലാഘവഞ്ചവിശേഷേണ തസ്യപക്വംവിനിർദ്ദിശേൽ

അതിസാരം സാമാന്യേന രണ്ടുപ്രകാരത്തിലുണ്ട്. അതു ആമമായിട്ടും പക്വമായിട്ടും ആകുന്നു. ആമാതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽപറയപ്പെട്ട വാതാതിസാരാദി ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മലം വെള്ളത്തിലിട്ടാൽ ഘനംഹേതുവായിട്ടു മുങ്ങിക്കിടക്കും. മലത്തിന്നു ഏററവും ദുർഗ്ഗന്ധവും ഏററവും വഴുപ്പും ഉണ്ടാകും. പക്വാതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽപറഞ്ഞലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിപരീതലക്ഷണങ്ങൾ കാണും. ഉദരത്തിന്നും ശരീരത്തിന്നും ലാഘവം ഉണ്ടാ

കാ. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിന്ന മലം പക്വമായിരുന്നാലും വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിപ്പോകും. അതിലേക്ക പ്രമാണവചനം. മജ്ജത്യാമേഗുരുത്വാദാമഃ പക്വാദുപ്ലവതേജലേ വിനാതിദ്രവസംഘാതശൈത്യശ്ലേഷ്മപ്രദൂഷണാൽ"

൧൫. പക്വജാംബവസങ്കാശം യകൃൽപിണ്ഡനിഭംതനു
ഘൃതതൈലവസാമജ്ജാവേശവാരപയോദധി.

൧൬. മാംസധാവനതോയാഭം കൃഷ്ണനീലാരുണപ്രഭം
മേചകംസ്നിഗ്ദ്ധകർബ്ബുരം ചന്ദ്രകോപഗതംഘനം.

൧൭. കുണപംമസ്തുലുങ്ഗാഭം സുഗന്ധികഥിതംബഹു
തൃഷ്ണാദാഹതമശ്ശ്വാസ ഹിക്കാപാർശ്വാസ്ഥിശൂലിനം

൧൮. സംമൂർച്ഛാരതിസമ്മോഹ യുക്തംപക്വവലീഗുദം
പ്രലാപയുക്തംചഭിഷക് വർജ്ജയേദതിസാരിണം.

൧൯. അസംവൃതഗുദംക്ഷീണം ദുരാദ്ധ്മാതമുപദ്രുതം
ഗുദേപക്വേഗതോഷ്മാണ മതിസാരകിണംത്യജേൽ

൨൦. ശ്വാസശൂലപിപാസാർത്തം ക്ഷീണംജ്വരനിപീഡിതം
വിശേഷേണനരംവൃദ്ധ മതീസാരോവിനാശയേൽ

ഞാറപ്പഴംപോലെ മയമുള്ള കറുപ്പോടുകൂടിയും യകൃൽപിണ്ഡംപോലെ കറുത്തു ചുവന്നിട്ടുംനിർമ്മലമായിട്ടും നെയ്‌പോലെയുംഎള്ളുപോലെയുംപേഴിങ്ങിയെടുത്തമാംസരസംപോലെയും മാംസത്തിന്നിന്നെടുക്കുന്ന നെയ്‌പോലെയും എല്ലുകൂടാതെ അരച്ചെടുത്തതായ മാംസംപോലേയും സമുദ്രജലംപോലെയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ചാഷം എന്ന പക്ഷിയുടെ ചിറകിൻെറ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും (നീലാരുണം) മധ്യത്തിൽ തേക്കുന്നതായ അഞ്ജനപിണ്ഡംപോലെ അൽപമായ കറുപ്പോടും രൂക്ഷതയോടുംകൂടിയും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുകൂടിയും മയിൽപീലിയുടെ നിറംപോലെയും ഘനമായും ധാതുക്കളുടെ ലയത്തോടുകൂടിയും ശവത്തിൻെറ ദുർഗ്ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും തലച്ചോറുപോലെയും വളരെ മലംപോക, തണ്ണീർദാഹവും ഏറെയും ചൂടും ശ്വാസവും എക്കിളും വാരിയെല്ലുകളിൽ വേദനയും ഇന്ദ്രിയസാദവും അശ്രദ്ധയുംമോഹവും ഗുദത്തിങ്കലെ വലികൾക്കു പഴുപ്പും അസംബന്ധവചനവും ഉണ്ടായിരിക്കുക, ഇവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മലദ്വാരം തുറന്നുപോകയും ശക്തിക്ഷയം ഏററവും വയറുവീർപ്പും (ദുരാദ്ധ്മാതം എന്നുള്ളിടത്തു ദുരാത്മാനമെന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട് അവിടെ ദുഷ്ടമായ അന്തഃകരണത്തോടുകൂടിയവൻ എന്നുള്ള അർത്ഥത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം) ശോഫശൂലാദ്യുപദ്രവങ്ങളും (ശോഫശൂലാദികൾ അതിസാരത്തിൻെറ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകയാൽ ആ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ ഒരു ശ്ലോകം കൊണ്ടു ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നു. 'ശോഫം ശൂലം ജ്വരം തൃഷ്ണാംശ്വാസംകാസമരോചകം ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാംചഹിക്കാംച ദൃഷ്ട്വാതിസാരിണംത്യജേൽ ശോഫവും വയററിൽവേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും എക്കിളും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം) ഗുദത്തിനു പഴുപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശരീരത്തിന്നു ശൈത്യവും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. ശ്വാസം, വേദന തണ്ണീർദാഹംഇവയെക്കൊണ്ടു പരവശതയും ക്ഷീണവും ജ്വരവുമുള്ള അതിസാരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഇവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരം വൃദ്ധന്നുണ്ടായെങ്കിൽ അയാൾ വിശേഷിച്ചും മരിക്കും ഈ ശ്ലോകത്തിലെ വിശേഷേണ എന്ന പദപ്രയോഗംകൊണ്ടു ബാലന്നു ഇപ്രകാരമുള്ള അതിസാരം ഹേതുവായിട്ടു മരണം സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നു ധരിച്ചുപോകരുത്. അതിനെപ്പററി സുശ്രുതാചാർയ്യർ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. 'ബാലേ ചാചികിത്സയം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യം ബാലവൃദ്ധയോഃ സ്ഥാപനാദ്യൈഃ" ബാലന്നും വൃദ്ധന്നും മേൽപറയപ്പെട്ട വിധം ഉണ്ടാകുന്നതായ അതിസാരം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു എന്നിതിൻെറ സാരം.

(൨൪) അതിസാരനിദാനം

രക്താതിസാരം.

൨൧. പിത്തകൃതിയദാത്യത്഻ം ദ്രവ്യാണ്യശ്നാതിപൈത്തികേ
തദോപജായതേഭീക്ഷ്ണം രക്താതീസാരഉൽബണഃ

പിത്താതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ പിത്തകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നഹേതുവായിട്ടു വല്യതായിരിക്കുന്ന രക്താതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു. ഇവിടെ മലത്തിന്റെ ചുവപ്പുകൊണ്ടും കറുപ്പുകൊണ്ടും വെളുപ്പുകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്നവയായ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പ്രവാഹികാസംപ്രാപ്തി.

൨൨. വായുപ്രവൃദ്ധോനിചിതംബലാസം
നുദത്യധസ്താദഹിതാശനസ്യ
പ്രവാഹതോല്പംബഹുശോമലാക്തഃ
പ്രവാഹികാംതാംപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ

അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വാതം വൎദ്ധിച്ചു, കൂടിയിരിക്കുന്നതായ കഫത്തെ വളരെ മലത്തോടുകൂടി ഗുദദ്വാരത്തുക്കൂടെ പുറത്തേക്കുതള്ളും; വയററിൽ വേദനയുണ്ടെങ്കിൽ മലം അല്പമായിട്ടേ പോക. ഇതിന്റെ പേർ "പ്രവാഹിക"യെന്നാകുന്നു. അതിസാരത്തിന്നും പ്രവാഹികയ്ക്കും തമ്മിലുള്ള ഭേദം അതിസാരത്തിന്നു നാനാവിധമായി ദ്രവിച്ചിരിക്കുന്ന ധാതുക്കളുടെ ഗതികൂടി മലത്തിലുണ്ടാകും പ്രവാഹികക്കു കഫം മാത്രം പോകും ഇത്രെയുള്ളു.

വാതപ്രവാഹികാദിലക്ഷണം

൨൩. പ്രവാഹികാവാതകൃതാസശൂല
പിത്താൽസദാഹാസകഫാകഫാച്ച
സശോണിതാശോണിതസംഭവാച
താസ്സ്നേഹരൂക്ഷപ്രഭവാമതാസ്തു.

൨൪. താസാമതീസാരവദാദിശേച്ച
ലിംഗംക്രമഞ്ചാമവിപക്വതാഞ്ച.

പ്രവാഹികയുടെ ഉത്ഭവം വാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹിക മാത്രമേയുള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുതു്. സഞ്ചിതമായ കഫത്തെ പുറത്തുതള്ളുമെന്നു പറഞ്ഞതിനാൽ കഫത്തിന്റെ കോപംകൂടിയുണ്ടെന്നും തന്നിമിത്തം കഫപ്രവാഹികയും ഉണ്ടെന്നും ധരിച്ചുകൊള്ളണം. ഈ സ്ഥിതിക്കു പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയും ഇല്ലെന്നു വരുന്നു. എന്നാൽ അതുകളും ഉണ്ടു്. വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തിന്നു ആമാവസ്ഥ സംഭവിക്കുമ്പോൾ അതു പിത്തത്തെയും രക്തത്തെയും കോപിപ്പിക്കും അപ്പോൾ പിത്തരക്തങ്ങൾക്കു വാതത്തെക്കാൾ ആധിക്യം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹികക്കും കഫപ്രവാഹികക്കും പുറമെ പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയും കൂടി ഉണ്ടാകും, വാതജമായ പ്രവാഹികക്കു വേദനയുണ്ടാകും- പിത്തജമായ പ്രവാഹികക്കു ദാഹമുണ്ടാകും കഫജമായ പ്രവാഹികക്കു കഫത്തിന്റെ ഗതിയുണ്ടാകും രക്തജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു രക്തം പോകും. സ്നേഹദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു കഫപ്രവാഹികയും രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടു വാതപ്രവാഹികയും തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു പിത്തപ്രവാഹികയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു രക്തപ്രവാഹികയും ഉണ്ടാകുന്നു, അതുകളുടെ ലക്ഷണങ്ങളേയും ക്രമങ്ങളേയും ആമപക്വാവസ്ഥകളെയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം..

അതിസാരനിവൃത്തിലക്ഷണം.

൨൫. യസ്യോച്ചാരംവിനാമൂത്രം സമ്യഗ്വായുശ്ചഗച്ഛതി
ദീപ്താഗ്നേർല്ലഘുകോഷ്ഠസ്യ സ്ഥിതസ്തസ്യോദരാമയഃ

വാതവിഷ്ടംഭം ഹേതുവായിട്ടോ ഉദാവർത്തം ഹേതുവായിട്ടൊ മലത്തിന്ന പ്രവൃത്തി ഇല്ലാതെ വരുമ്പോൾ അതിസാരത്തിന്ന നിവൃത്തി വന്നു എന്നുള്ള ശങ്ക ഉണ്ടാകാം. എന്നാൽ ആ അവസ്ഥകളിൽ അതിസാരത്തിന്ന നിവൃത്തി വന്നില്ലെന്നും താഴെപ്പറയുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ മാത്രമെ നിവൃത്തിവന്നുള്ളു എന്നും വിചാരിച്ചുകൊള്ളേണം. മൂത്രം ഒഴിക്കുമ്പോൾ വയററിൽനിന്നു ഒഴിയാതിരിക്കുക, വായു വഴിയാംവണ്ണം സഞ്ചരിക്കുക ജാഠരാഗ്നിക്കു ദീപ്തിയും വിശപ്പും വയററിന്നു ലാഘവവും ഭവിക്കുക ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ അതിസാരം ശമിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അതീസാരനിദാനം
സമാപ്തം.

ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

---

൧. അതീസാരേനിവൃത്തേഽപി മന്ദാഗ്നേരഹിതാശിനഃ
ഭൂയസ്സംദൂഷിതോവഹ്നിർ ഗ്രഹണീമഭിദൂഷയേൽ

അതിസാരം ശമിച്ചതിന്റെശേഷം അഗ്നിക്കു ബലമുണ്ടാകുന്നതിന്നുമുമ്പു അപത്ഥ്യങ്ങളായ സാധനങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ അഗ്നി പിന്നെയും ഏററവും മന്ദിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും അതിസാരം ഇല്ലാതിരുന്നാലും അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നതായാലും ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും അതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോഴും അപത്ഥ്യഭക്ഷണംചെയ്താൽ ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും.

ഗ്രഹണീസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർഛിതൈഃ
സാദുഷ്ടാബഹുശോഭുക്ത മാമമേവവിമുഞ്ചതി

൩. പക്വംവാസരുജംപൂതി മുഹുർബ്ബദ്ധംമുഹുർദ്രവം
ഗ്രഹണീരോഗമാഹുസ്ത മായുർവേദവിദോജനാഃ

ഗ്രഹണീദോഷം, വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുപ്രകാരമാകുന്നു. വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ദുഷിക്കുന്നതായാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ആമമായിട്ടു പോകയോ പക്വമായിട്ടു പോകയോ ചെയ്യും. വേദനയും മലത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും. വാതംഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ മലംകെട്ടിനില്ക്കയും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ അയഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതിനെ ആയുർവേദവിത്തുകളായിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ ഗ്രഹണീരോഗമെന്നു പറയുന്നു. ഗ്രഹണിഎന്നതു് അഗ്നിക്കു അധിഷ്ഠാനമായ ഒരു നാഡിയാകുന്നു- ഇതിനെപ്പററി പാഠകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "അഗ്ന്യധിഷ്ഠാനമന്നസ്യ ഗ്രഹണാൽഗ്രഹണീമതാ നാഭേരുപരിസാഹ്യഗ്നി ബലോപസ്തംഭബൃംഹിതാ അപക്വം ധാരയത്യന്നം പക്വംസൃജതിപാർശ്വതഃ" ഗ്രഹണിയെന്നതു അഗ്നിക്കു അധിഷ്ഠാനമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അന്നത്തെ ഗ്രഹിക്കഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു ഗ്രഹണിയെന്നു പേരുണ്ടായി നാഭിയുടെ ഉപരിഭാഗമാകുന്നു അതിന്റെ സ്ഥാനം. അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണം അതിന്നു ക്ഷയവൃദ്ധികൾ ഉണ്ടാകും അപക്വമായ അന്നത്തെ ധരിക്കയും പക്വമായിട്ടുള്ളതിനെ കീഴ്പ്പോട്ടു തള്ളുകയും ചെയ്യും.

(൬൦) ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

ഗ്രഹണീരോഗപൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൪. പൂർവ്വരൂപന്തുതസ്യേദം തൃഷ്ണാലസ്യംബലക്ഷയഃ
വിദാഹോന്നസ്യപാകശ്ച ചിരാൽകായസ്യഗൌരവം.

ഗ്രഹണീരോഗത്തിൻെറ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ, തണ്ണീർദാഹം, ശരീരം തളരുക, ശക്തിക്ഷയം, ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം പചിക്കാതിരിക്കയോ വളരെനേരംകൊണ്ടു പചിക്കയോ ചെയ്ക, ശരീരത്തിന്നു ഘനം ഇവയാകുന്നു-

വാതഗ്രഹണീനിദാനം.

൫. കടുതിക്തകഷായാദി രൂക്ഷസന്ദുഷ്ടഭോജനൈഃ
പ്രമിതാനശനാത്യദ്ധ്വ വേഗനിഗ്രഹമൈഥുനൈഃ
൬. മാരുതഃകുപിതോവഹ്നിം സംഛാദ്യകുരുതേഗദാൻ

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും അസ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തമ്മിൽ ചേരുമ്പോൾ വിരോധമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു അഗ്നിയെ നശിപ്പിച്ചു രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

തസ്യാന്നംപച്യതേദുഃഖം ശുക്തംപാകംഖരാങ്ഗതാ
൭. കണ്ഠാസ്യശോഷഃക്ഷുത്തൃഷ്ണാ തിമിരംകർണ്ണയോഃസ്വനഃ
പാർശ്വോരുവംക്ഷണഗ്രീവാ രുഗഭീക്ഷ്ണംവിഷൂചികാ
൮. ഹൃൽപീഡാകാർശ്യദൌർബല്യം വൈരസ്യംപരികർത്തികാ
ഗൃദ്ധിഃസർവരസാനാഞ്ച മനസഃസദനംതഥാ
൯. ജീർണ്ണേജീർണ്ണേതിചാദ്ധ്മാനം ഭുക്തേസ്വാസ്ഥ്യമുപൈതിച
സവാതഗുന്മഹൃദ്രോഗ പ്ലീഹാശംകീചമാനവഃ
൧൦. ചിരാൽദുഃഖംദ്രവംശുഷ്കം തന്വാമംശബ്ദഫേനവൽ
പുനഃപുനഃസൃജേദ്വർച്ചഃ കാസശ്വാസാർദ്ദിതോനിലാൽ

മേൽപ്പറഞ്ഞപ്രകാരം വാതഗ്രഹണിയുണ്ടാകയാൽ അവൻ ഭക്ഷിച്ചതായ അന്നം ദുഃഖമാംവണ്ണം അമ്ലരസമായിപ്പചിക്കും. ദേഹത്തിന്നു കാർക്കശ്യവും അണ്ണാക്കും വായും വറളുകയും വിശപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുകൾക്കു കാഴ്ചകുറവും ചെവി മൂളും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും തുടകളിലും കടികളിലും കഴുത്തിലും എല്ലായ്പോഴും വേദനയും വിഷൂചികയും ഹൃദ്രോഗവും കൃശതയും ബലക്ഷയവും അരുചിയും ഹൃദ്ദേശത്തിങ്കൽ വേദനയും മധുരാദിരസങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും മനസ്സിന്നു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. അന്നം ദഹിക്കുമ്പോഴും ദഹിച്ചതിൻെറ ശേഷവും മേൽവയറു വീക്കം. ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടിയായാൽ കുറേനേരം സ്വാസ്ഥ്യമുണ്ടാകും. വാതം, ഗുന്മം, ഹൃദ്രോഗം, പ്ലീഹരോഗം ഇതുകളിൽ ഒന്നു ബാധിച്ചിരിക്കയല്ലയൊ എന്നുള്ള ശങ്ക ജനിക്കും ഈ രോഗിയുടെ മലം വളരെനേരം കൊണ്ടു വേദനയോടുകൂടിപ്പോകും അതു ചിലപ്പോൾ അയഞ്ഞിട്ടും ചിലപ്പോൾ വറണ്ടിട്ടും അല്പമായും അപക്വമായുമിരിക്കും. ശബ്ദവും നുരയും ഉണ്ടാകും കൂടക്കൂടെ മലം പോകയും ചെയ്യും. ചുമയും ശ്വാസവും കൂടിയുണ്ടാകും.

൧൧. കടുജീർണ്ണവിദാഹ്യമ്ല ക്ഷാരാദ്യൈഃപിത്തമുൽബണം
അപ്ലാവയൽഹന്ത്യനലം ജലന്തപ്തമിവാനലം.
൧൨. സോജീർണ്ണംനീലപീതാഭം പീതാഭഃസാർയ്യതേദ്രവം
പൂയ്യമ്ലോൽഗാരഹൃൽകണ്ഠ ദാഹാരുചിതൃഡർദ്ദിതഃ

എരിവുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പചിക്കാത്തവയായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാകുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപ്പുരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടു തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉഷ്ണമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം വൎദ്ധിച്ചു അഗ്നിയെ ദുഷിപ്പിച്ചു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കും. പിത്തവും ജഠരാഗ്നിയും അഗ്നിയാണെന്നു വ്യവഹാരമുള്ള സ്ഥിതിക്കു പിത്തം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുമെന്നു പറയുന്നതു അസംഭവമല്ലയോ എന്നു ഒരു ശങ്കയുണ്ടാവാം. എന്നാൽ പിത്തം കോപിക്കുമ്പോൾ അതു ദ്രവാംശമായിട്ടു തീരുന്നതിനാൽ അതിനു അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ശക്തിയുണ്ടാകും. ചൂടുള്ള വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നില്ലല്ലോ. പിത്തരോഗികൾക്കു അഗ്നിമാന്ദ്യം ഭവിപ്പാനുള്ള കാരണവും ഇതാകുന്നു. മേൽപ്പറഞ്ഞപ്രകാരം പിത്തകോപത്താൽ അഗ്നിനാശം ഭവിച്ചവൻെറ മലം കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെ പോകും. ആ രോഗിയുടെ ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി പുളിച്ചുതേട്ടും ഹൃദയത്തിലും തൊണ്ണാക്കിലും ചൂടും അരുചിയും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമുണ്ടാകും.

കഫഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൫൩. ഗുൎവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധശീതാദി ഭോജനാദതിഭോജനാൽ
ഭുക്തമാത്രസ്യ ച സ്വപ്നാ ദ്ധന്ത്യഗ്നിം കുപിതഃ കഫഃ.

൫൪. തസ്യാന്നം പച്യതേ ദുഃഖം ഹൃല്ലാസച്ഛർദ്ദ്യരോചകാഃ
ആസ്യോപദേഹമാധുൎയ്യ കാസഷ്ഠീവനപീനസാഃ

൫൫. ഹൃദയം മന്യതേ സ്ത്യാന മുദരം സ്തിമിതം ഗുരു
ദുഷ്ടോ മധുര ഉൽഗാര സ്സദനം സ്ത്രീഷ്വഹർഷണം.

൫൬. ഭിന്നാമശ്ലേഷ്മസംസൃഷ്ട ഗുരുവച്ചഃപ്രവൎത്തനം
അകൃശസ്യാപി ദൌർബ്ബല്യ മാലസ്യഞ്ച കഫാത്മകേ.

ഘനമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും മയമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തണുത്ത പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും മധുരദ്രവ്യങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും കഫം കോപിച്ചു ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. അവൻ ഭക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന അന്നം ദുഃഖമാംവണ്ണം പചിക്കുന്നു. നെഞ്ചുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും വായിൽ വല്ലതും തേച്ചപോലെ തോന്നുകയും വായ്ക്കു മാധുൎയ്യവും ചുമയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും പീനസവും ഹൃദയത്തിന്നു കററിന്യം തോന്നുകയും വയറു സ്തംഭിച്ചിട്ടും കനത്തിട്ടും ഇരിക്കയും ദുഷ്ടമായും മധുരമായും ഉള്ള ഏമ്പക്കവും ശരീരത്തിന്നു തളർച്ചയും സ്ത്രീകളിൽ അരതിയും ഉണ്ടാകും. മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെയും കഫത്തോടും കനത്തോടുംകൂടിയും പോകും. ദേഹത്തിന്നു കൃശത ഭവിച്ചില്ലെങ്കിലും ശക്തിക്ഷയവും മന്ദതയും ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൫൭. പൃഥഗ്വാതാദിനിർദ്ദിഷ്ട ഹേതുലിംഗസമാഗമേ
ത്രിദോഷം നിർദ്ദിശേദേവം തേഷാം വക്ഷ്യാമി ഭേഷജം.

൫൮. അന്ത്രകൂജനമാലസ്യം ദൌർബ്ബല്യം സാദനം തഥാ
ദ്രവം ഘനം ശീതം സ്നിഗ്ദ്ധം സകടീവേദനം ശകൃൽ

൫൯. ആമം ബഹു സപൈച്ഛില്യം സശബ്ദം മന്ദവേദനം
പക്ഷാന്മാസാദ്ദശാഹാദ്വാ നിത്യം വാപ്യഥ മുഞ്ചതി

൬൦ ദിവാപ്രകോപോ ഭവതി രാത്രൌ ശാന്തിം പ്രജേച്ചസാ
ദുൎവ്വിജ്ഞേയാ ദുശ്ചികിത്സ്യാ ചിരകാലാനുബന്ധിനീ

(൩൨) ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

൨൧. സാമവേദാമവാതേന സംഗ്രഹഗ്രഹണീമതാ
ദോഷംസാമംനിരാമംച്ച വിദ്യാദത്രാദിസാരവൽ.

൨൨. ലിംഗൈരസാദ്ധ്യോഗ്രഹണീവികാരോ
യൈസ്സ്തൈരതീസാരഗദോനസിദ്ധേൽ.
വൃദ്ധസ്യനൂനംഗ്രഹണീവികാരോ
ഹത്വാതനുംനൈവനിവർത്തതേച

സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു ഹേതുക്കൾ വാതഗ്രഹണിക്കും പിത്തഗ്രഹണിക്കും കഫഗ്രഹണിക്കും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവതന്നെ ലക്ഷണങ്ങളും അതുകൾക്കു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവതന്നെ ഇതുകൾക്കു ഔഷധം ഞാൻ പറയുമെന്നു ഗ്രന്ഥകർത്താവു കാണിച്ചിട്ടുള്ളതു സംപൂർണ്ണശ്ലോകാനുസാരേണയാകുന്നു, സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു വിശേഷിച്ചും കടലിരപ്പും ആലസ്യവും ബലക്ഷയവും ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും ശിതമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും അരപ്രദേശത്തിങ്കൽ വേദനയോടുക്കൂടിയും ദഹിക്കാതെയും പശപോലെയും വളരെ പോകും അപ്പോൾ ശബ്ദവും അല്പമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഗ്രഹണി (൧൫) ദിവസത്തിലൊരിക്കലും മാസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. പത്തുദിവസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. ദിനംപ്രതിയും ഉണ്ടാകും പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ഭേദപ്പെടുകയും ചെയ്യും സംഗ്രഹഗ്രഹണിയെന്നു ഒരുവക ഗ്രഹണിയുണ്ട്. അതാകുന്നു പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു പറഞ്ഞതു്. അതു വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതും അറിയാനും ചികിത്സിപ്പാനും പ്രയാസമുള്ളതും ആമവാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതും ആകുന്നു. അതിലെ ദോഷഭേദങ്ങളേയും ആമദോഷത്തെയും നിരാമതയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം. അതിസാരത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ തന്നെ ആകുന്നു ഗ്രഹണിയുടേയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ വൃദ്ധന്നു ഗ്രഹണീരോഗമുണ്ടായാൽ ശമിക്കയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല അയാൾ താമസിയാതെ മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

അർശോരോഗനിദാനം.

---

൧. പൃഥക്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ശോണിതാത്സഹജാനിച
അർശാംസിഷൾപ്രകാരാണി വിദ്യാൽഗുദവലിത്രയേ.

൨. ദോഷാസ്ത്വങ്മാംസമേദാംസി സംദൂഷ്യവിവിധാകൃതീൻ
മാംസാംകുരാനപാനാദൗ കുർവന്ത്യർശാംസിതാൻജഗുഃ

അർശസ്സുകൾ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നുദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടും സഹജങ്ങളായിട്ടും ആറുപ്രകാരമുണ്ട്. ഗുദമെന്നതു് സ്ഥൂലാന്ത്രത്തിന്റെ അധോഭാഗമാകുന്നു. അവരവരുടെ വിരല്ക്കു് അഞ്ചരവിരൽ പ്രമാണമാകുന്നു അതിന്റെ നീളം ആ ഗുദത്തിങ്കൽ പ്രവാഹിണി വിസർജ്ജനി സംവരണി ഈ പേരുകളോടുക്കൂടി മൂന്നു വലികളും ഉണ്ടു്. അവയിൽ അകത്തു പ്രവാഹിണിയും മദ്ധ്യത്തിൽ വിസർജ്ജനിയും പുറത്തു സംവരണിയും ആകുന്നു ഈ മൂന്നു വലികളിലുമാകുന്നു അർശസ്സുകളുടെ ഉൽഭവം വാതാദിദോഷങ്ങൾ ത്വക്കു്; മാംസം, മേദസ്സ് രക്തം ഇവയെ ഏററവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിലും മൂക്കിലും കണ്ണുത്തിലും മററും അനേകം പ്രകാരമുള്ള മാംസാംകുരങ്ങളെ (അംകുരങ്ങൾ=മുളകൾ) ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. അവയെ അർശസ്സുകളെന്നു പറയുന്നു.

അർശോരോഗനിദാനം (൧൧)

വാതാർശോനിദാനം.

൧. കഷായകടുതിക്താനി രൂക്ഷശീതലഘൂനി ച
പ്രമിതാല്പാശനം തീക്ഷ്ണം മദ്യം മൈഥുനസേവനം.

൨. ലംഘനം ദേശകാലൗ ച ശീതൗ വ്യായാമകർമ്മ ച
ശോകോ വാതാതപസ്പർശോ ഹേതുർവ്വാതാർശസാം മതഃ

ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഏററവും രൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തിന്റെ സേവനം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അനൂപദേശത്തിങ്കൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഹേമന്തം ശിശിരം ഈ കാലങ്ങളിൽ ഏററവും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കാററും വെയിലും അധികമായി ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

പിത്താർശോനിദാനം.

൩. കട്വമ്ലലവണോഷ്ണാനി വ്യായാമാഗ്ന്യാതപപ്രഭാഃ
ദേശകാലാവശിശിരൗ ക്രോധോ മദ്യമസൂയനം

൪. വിദാഹി തീക്ഷ്ണമുഷ്ണഞ്ച സർവ്വം പാനാന്നഭേഷജം
പിത്തോല്ബണാനാം വിജ്ഞേയഃ പ്രകോപോ ഹേതുരർശസാം.

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ലവണരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും തീ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും വെയിൽ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും മരുഭൂമിയിലും ശരല്ക്കാലത്തിലും ഗ്രീഷ്മകാലത്തിലും അധികമായി സഞ്ചരിക്കകൊണ്ടും കോപംകൊണ്ടും അതിമാത്രമായ മദ്യപാനംകൊണ്ടും അന്യന്മാരുടെ സമ്പത്തിങ്കലുള്ള ദ്വേഷംകൊണ്ടും ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്ന ദ്രവ്യങ്ങളുടേയും തീക്ഷ്ണങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തിന്റെയും ഔഷധത്തിന്റെയും സേവനംകൊണ്ടും പിത്താർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

കഫാർശോനിദാനം.

൫. മധുരസ്നിഗ്ദ്ധശീതാനി ലവണാമ്ലഗുരൂണി ച
അവ്യായാമോ ദിവാസ്വപ്നഃ ശയ്യാസനസുഖേ രതിഃ

൬. പ്രാഗ്വാതസേവാ ശീതൗ ച ദേശകാലാവചിന്തനം
ശ്ലൈഷ്മികാണാം സമുദ്ദിഷ്ടമേതൽ കാരണമർശസാം

മധുരദ്രവ്യങ്ങളെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെയും ലവണരസത്തെയും അമ്ലരസത്തെയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെയും അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യായ്ക ഹേതുവായിട്ടും പകലുറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും മൃദുവായിരിക്കുന്ന കിടക്കയിന്മേൽ ദിവസംതോറും കിടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതികോമളമായിരിക്കുന്ന ആസനത്തിങ്കൽ ദിവസംതോറും ഇരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാററു ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും തണുപ്പുള്ള ദേശത്തിലും തണുപ്പുള്ള കാലത്തിലും വിചാരംകൂടാതെ സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഫാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

ദ്വന്ദ്വാർശസ്സ്.

൭. ഹേതുലക്ഷണസംസർഗ്ഗാദ്വിദ്യാദ്വന്ദ്വോല്ബണാനി ച

രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സിന്നു ആ കോപിച്ച രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും

ത്രിദോഷാർശസ്സ്.

സർവ്വോ ഹേതുസ്ത്രിദോഷാണാം സഹജൈർല്ലക്ഷണം സമം

(൩൪) അൎശോരോഗനിദാനം

ത്രിദോഷാൎശസ്സിന്റെ ഹേതുക്കൾ വാതാൎശസ്സിന്റെയും പിത്താൎശസ്സിന്റെയും കഫാൎശസ്സിന്റെയും ഹേതുക്കൾതന്നെ ആകുന്നു. അതിനു സഹജാൎശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അൎശസ്സിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ.

൧൦. വിഷ്ടംഭോന്നസ്യ ദൌൎബ്ബല്യം കുക്ഷേരാടോപ ഏവ ച
കാൎശ്യമുൽഗാരബാഹുല്യം സക്ഥിസാദോല്പവിൾകതാ.

൧൧. ഗ്രഹണീദോഷപാണ്ഡ്വാൎത്തേരാശംകാ ചോദരസ്യ ച
പൂൎവ്വരൂപാണി നിൎദ്ദിഷ്ടാന്യൎശസാമഭിവൃദ്ധയേ.

അന്നം പചിക്കാതിരിക്കുക ശക്തിക്ഷയം വയററിൽ ഗുടുഗുടു എന്നുള്ള ശബ്ദം ഉണ്ടാകുക, ദേഹം ചടയ്ക്കുക, അധികമായി ഏമ്പക്കം ഉണ്ടാക തുടകൾക്കു തളൎച്ച അല്പമായി മലം പോകുക, ഗ്രഹണീരോഗത്തിന്റെയും പാണ്ഡുവിന്റെയും ഉദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുക, ഇവയൊക്കെയും അൎശസ്സിന്റെ ഉൽപത്തിക്കുള്ള പൂൎവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതാൎശോലക്ഷണം

൧൨. ഗുദാംകുരാ ബഹ്വനിലാ ശുഷ്കാശ്ചിമിചിമാന്വിതാഃ
മ്ലാനാശ്ശ്യാവാരുണാസ്സ്തബ്ധാ വിഷമാഃ പരുഷാഃ ഖരാ

൧൩. മിഥോ വിസദൃശാ വക്രാ സ്തീക്ഷ്ണാ വിസ്ഫുടിതാനനാഃ
ബിംബീഖൎജ്ജൂരകൎക്കന്ധൂ കാൎപ്പാസീഫലസന്നിഭാഃ

൧൪. കേചിൽകദംബപുഷ്പാഭാ കേചിൽസിദ്ധാൎത്ഥകോപമാഃ
ശിരഃപാൎശ്വാംസകട്യൂരു വംക്ഷണാദ്യധികവ്യഥാഃ

൧൫. ക്ഷവഥൂൽഗാരവിഷ്ടംഭ ഹൃൽഗ്രഹാരോചകപ്രദാഃ
കാസശ്വാസാഗ്നിവൈഷമ്യ കൎണ്ണനാദഭ്രമാവഹാഃ

൧൬. തൈരാൎത്തോ ഗ്രഥിതം സ്തോകം സശബ്ദം സപ്രവാഹികം.
രുക്ഫേനപിച്ഛാനുഗതം വിബദ്ധമുപവേശ്യതേ.

൧൭. കൃഷ്ണത്വങ്നഖവിൺമൂത്ര നേത്രവക്ത്രശ്ച ജായതേ
ഗുല്മപ്ലീഹോദരാഷ്ഠീലാ സംഭവസ്തത ഏവ ച.

വാതം കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അൎശസ്സുകൾ വരണ്ടിട്ടും പ്രാണികൾ അരിയ്ക്കുന്നു എന്നു തോന്നിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടും വാടീട്ടും കറുത്തിട്ടും അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും സമങ്ങളല്ലാതെയും പരുപരപ്പോടും കഠിനതയോടും കൂടിയും ഒന്നിനോടൊന്നിനു സാദൃശ്യമില്ലാതെയും വളഞ്ഞിട്ടും പൊട്ടിയിട്ടും തലകൾ നുറുങ്ങീട്ടും തൊണ്ടിയുടേയും ഈത്തയുടേയും ലന്തയുടേയും പരുത്തിയുടേയും കായ്കളോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും ചിലതു കടമ്പിന്റെ പൂ പോലെയും ചിലതു വെൺകടുകുപോലെയും ഇരിക്കും. ഇതുകൾ നിമിത്തം ശിരസ്സിലും പാൎശ്വത്തിലും ചുമലുകളിലും അരക്കെട്ടിലും തുടകളിലും ഒടികളിലും അധികം വേദനയുണ്ടാകും, തുമ്മുക തികട്ടുക, വയറു സ്തംഭിക്കുക, നെഞ്ഞിൽ പിടിത്തമുണ്ടാക, അരുചി; ചുമ ശ്വാസം ജഠരാഗ്നിയ്ക്കു വിഷമത ചെവിമൂളൽ തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുമുണ്ടാകും ഈ ഉപദ്രവങ്ങളെക്കൊണ്ടു രോഗി പരവശനായ്തീരിക്കും മലം മുറച്ചിട്ടും അല്പമായിട്ടും ശബ്ദത്തോടും പതയോടും വേദനയോടും വഴുവഴുപ്പോടുംകൂടിയും തടഞ്ഞു തടഞ്ഞു പോകും തോൽ നഖം മലം മൂത്രം കണ്ണുകൾ മുഖം ഇവ കറുത്തിരിക്കും അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗുല്മം പ്ലീഹരോഗം ഉദരം അഷ്ഠീല ഈ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

പിത്താൎശോലക്ഷണം.

൧൮. പിത്തോത്തരാ നീലമുഖാ രക്തപീതാസിതപ്രഭാഃ
തന്വസ്രസ്രാവിണോ വിസ്രാ സ്തനവോ മൃദവഃ ശ്ലഥാഃ.

൧൯. ശുകജിഹ്വാപ്രായകൎഖണ്ഡ ജളൗകോവക്ത്രസന്നിഭാഃ
ദാഹപാകജ്വരസ്വേദ തൃണ്മൂൎഛാരുചിമോഹദാഃ
൨൦. സോഷ്മാണോദ്രവനീലോഷ്ണ പീതരക്താമവൎച്ചസഃ
യവമദ്ധ്യാഹരിൽപീത ഹാരിദ്രത്വങ്നഖാദയഃ

പിത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അൎശസ്സുകൾ, നീലമുഖങ്ങളായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. നേൎത്തതായ രക്തത്തിന്റെ ഒഴുക്കോടുംകൂടി ദുൎഗ്ഗന്ധങ്ങളായിട്ടും കൃശങ്ങളായിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും കിളിയുടെ നാക്കുപോലെയും യകൃത്തിന്റെ കഷണംപോലെയും അട്ടയുടെ മുഖംപോലെയും ഇരിക്കും. ഉഷ്ണം പഴുപ്പു, ജ്വരം വിയൎപ്പു, തണ്ണീർദാഹം, ആലസ്യം, അരുചി, മൂൎഛ ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. ചൂടോടുകൂടിയുമിരിക്കും, അയഞ്ഞുനീലിച്ചു ഉഷ്ണമായി മഞ്ഞളിച്ചു ചുവന്നു ദഹിക്കാതെ മലംപോകും. അൎശസ്സുകളുടെ മദ്ധ്യം യവംപോലെ തടിച്ചിട്ടുമിരിക്കും. തൊലി, നഖം, മൂത്രം, മലം, കണ്ണു മുഖം ഇതുകൾ പച്ചിലനിറമായിട്ടും അൽപമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

കഫാൎശോലക്ഷണം.

൨൧. ശ്ലേഷ്മോൽബണാമഹാമൂലാ ഘനാമന്ദരുജസ്സിതാഃ
ഉത്സന്നോപചിതസ്നിഗ്ദ്ധ സ്തബ്ധവൃത്തഗുരുസ്ഥിരാഃ
൨൨. പിച്ഛിലാസ്തിമിതാശ്ലക്ഷ്ണാഃ കണ്ഡ്വാഢ്യാഃസ്പൎശനപ്രിയാഃ
കരീരപനസാസ്ഥ്യാഭാ സ്തഥാഗോസ്തനസന്നിഭാഃ
൨൩. വങ്ക്ഷണാനാഹിനഃപായു വസ്തിനാഭിവികൎഷിണഃ
സശ്വാസകാസഹൃല്ലാസ പ്രസേകാരുചിപീനസാഃ.
൨൪. മേഹകൃച്ഛ്രശിരോജാഡ്യ ശിശിരജ്വരകാരിണഃ
ക്ലൈബ്യാഗ്നിമാൎദ്ദവച്ഛൎദ്ദി രാമപ്രായവികാരദാഃ.
൨൫. വസാഭാഃസകഫപ്രാജ്യ പുരീഷാസ്സപ്രവാഹികാഃ
നസ്രുവന്തിനഭിദ്യന്തേ പാണ്ഡുസ്നിഗ്ദ്ധത്വഗാദയഃ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അൎശസ്സുകൾ, ചുവടു തടിച്ചിട്ടും മുഴുത്തിട്ടും വേദനകുറഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും മേല്പോട്ടു ഉയൎന്നിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വൃത്തങ്ങളായിട്ടും കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും പഴുപ്പോടുകൂടിയും നിശ്ചലങ്ങളായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും തൊട്ടുകൊണ്ടിരുന്നാൽ സുഖകരങ്ങളായിട്ടും മുള്ളംകുരുമ്പു, ചക്കപ്പൂഞ്ഞു്, പശുവിന്റെ മുല ഇവയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. കടികൾ വീക്കം ഉദരത്തിലും വസ്തിയിലും നാഭിയിലും അലിഞ്ഞു നോവുണ്ടാകും. കാസം, ശ്വാസം, നെഞ്ഞുകലിപ്പു, വായിൽ വെള്ളംവരവു, അരുചി, പീനസം, പ്രമേഹം, മൂത്രകൃച്ഛ്രം ശിരോജാഡ്യം, ശീതജ്വരം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. പുരുഷത്വമില്ലായ്ക അഗ്നിമാന്ദ്യം ഛൎദ്ദി ആമദോഷകരങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ഇവയേയുമുണ്ടാക്കും. വസപോലെയും കഫത്തോടും മുക്കലോടും കൂടിയും വളരെ മലംപോകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയില്ല. പൊട്ടുകയുമില്ല: തൊലി, നഖം മൂത്രം, മലം മുതലായവ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടുമിരിക്കും

സന്നിപാതാൎശസ്സിന്റെയും സഹജാൎശസ്സിന്റെയും
ലക്ഷണങ്ങൾ.

൨൬. സൎവ്വൈസ്സ്വാത്മകാന്യാഹുർ ല്ലക്ഷണൈസ്സഹജാനിച.

സന്നിപാതാൎശസ്സിന്നു്, വാതാൎശസ്സിന്റെയും പിത്താൎശസ്സിന്റെയും കഫാൎശസ്സിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായിരിക്കും. ത്രിദോഷജത്വം ഹേതുവായിട്ടു സഹജാൎശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ സന്നിപാതാൎശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു.

രക്താൎശോ ലക്ഷണം.

രക്തോൽബണാഗുദേകീലാഃ പിത്താകൃതിസമന്വിതഃ
൨൭. വടപ്രരോഹസദൃശാ ഗുഞ്ജാവിദ്രുമസന്നിഭാഃ

(൩൩) അർശോരോഗനിദാനം

തേത്ര്യത്ഥം ദുഷ്ടമുഷ്ണഞ്ച ഗാഢവിൾകപ്രപീഡിതാഃ
൨൭. സ്രവന്തിസഹസാരക്തം തസ്യചാമപ്രവൃത്തിതഃ
ഭേകാഭഃപീഡ്യതേദുഃഖൈ ശ്ശോണിതക്ഷയസംഭവൈഃ
൨൮. ഹീനവർണ്ണബലോത്സാഹോ ഹതൌജാഃകലുഷേന്ദ്രിയഃ
വിൾശ്യാവംകഠിനംരൂക്ഷ മധോവായുന്നവർത്തതേ.

രക്താധിക്യംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകളോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും പേരാലിന്റെ തടിയിൽനിന്നിറങ്ങുന്ന വേരുപോലെയും കുന്നിക്കുരുപോലെയും പവിഴംപോലെയുമിരിക്കും. വറണ്ടിരിക്കുന്ന മലം തിങ്ങിപ്പുറപ്പെടുമ്പോൾ ആ അർശസ്സുകളിൽനിന്നു ഏററവും ദുഷ്ടമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം പുറപ്പെടും. രക്തം വളരെപ്പോക ഹേതുവായിട്ടു ആ രോഗി തവളയുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായും രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനായും ഇരിക്കും. വർണ്ണം, ബലം ഉത്സാഹം ഇവ കുറയും ഓജസ്സും ക്ഷയിക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ബലവും നശിക്കും മലം കറുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും. അധോവായു പോകയില്ല.

രക്താർശസ്സിന്റെ ദോഷഭേദലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൦. തനുചാരുണവർണ്ണഞ്ച ഫേനിലഞ്ചാസൃഗർശസാം
കട്യൂരുഗുദശൂലഞ്ച ദൌർബല്യംയദിചാധികം
൩൧. തത്രാനുബന്ധോവാതസ്യ ഹേതുര്യദിചരൂക്ഷണം

രക്താർശസ്സുള്ളവനു രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അർശസ്സിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ രക്തം അല്പമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പതയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും; അരയിലും തുടകളിലും ഗുദത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. അധികമായ ശക്തിക്ഷയവും ഭവിക്കും.

൩൨. ശിഥിലംശ്വേതപീതഞ്ച വിൾസ്നിഗ്ദ്ധംഗുരുശീതളം
യദ്യർശസാംഘനംചാസൃക് തന്തുമൽപാണ്ഡുപിച്ഛിലം
൩൩. ഗുദംസപിച്ഛംസ്തിമിതം ഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഞ്ചകാരണം
ശ്ലേഷ്മാനുബന്ധോവിജ്ഞേയ സ്തത്രരക്താർശസാംബുധൈഃ

രക്താർശസ്സുള്ളവനു ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളുടെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു മിനുമിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും പോകും. രക്തം കട്ടയായിട്ടും നൂലുപോലെയും വെളുത്തിട്ടും പഴുത്തിട്ടും പോകും. ഗുദം പശയോടുകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും ഇരിയ്ക്കും രക്തത്തിന്റെയും പിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഏകദേശം തുല്യങ്ങളായിരിക്കയാൽ രക്താർശസ്സിനു പിത്തസംബന്ധവശാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു പ്രത്യേകം പറയണമെന്നില്ല. രക്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ പിത്താർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ.

൩൪. പഞ്ചാത്മാമാരുതഃപിത്തം കഫോഗുദവലിത്രയം
സർവ്വഏവപ്രകുപ്യന്തി ഗുദജാനാംസമുത്ഭവേ
൩൫. തസ്മാദർശാംസിദുഃഖാനി ബഹുവ്യാധികരാണിച
സർവ്വദേഹോപതാപീനി പ്രായകൃച്ഛ്രതമാനിച

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിക്കു ഗുദത്തിലുള്ള ദോഷം മാത്രം മതിയാകുമെന്നിരിക്കവേ എല്ലാ ശരീരങ്ങളേയും ശോഷിപ്പിക്കയും കറപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നതു എങ്ങിനെയെന്നുള്ള ശങ്കയെ ഈ ശ്ലോകങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരിഹരിക്കുന്നു. വാതം ഒന്നുതന്നെയെങ്കിലും പ്രാണൻ അപാനൻ വ്യാനൻ ഉദാനൻ സമാനൻ ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽവച്ചു പ്രാണൻ ശിരസ്സിൽ നിന്നിട്ടു പ്രധാനമായി മാറത്തും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ബുദ്ധിയേയും, ഹൃദയത്തിനെയും കണ്ണു മൂക്കു മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും മനസ്സിനേയും ധരിക്കുന്നു. തുപ്പുക തുമ്മുക

കോട്ടുവായിടുക, ദീർഘശ്വാസംവിടുക, വായിലെ അന്നത്തെ വയററിലാക്കുക. ഇങ്ങനെയുള്ള ക്രിയകളെ ചെയ്യുന്നു. അപാനൻ, ഗുദത്തിൽനിന്നിട്ട അരക്കെട്ടിലും വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും തുടകളിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട ശുക്ലത്തേയും ആർത്തവത്തേയും ഗർഭത്തേയും പുറത്താക്കുന്നു. വ്യാനൻ ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ട ദേഹംമുഴുവനും വളരെ വേഗത്തോടുകൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നു. നടക്കുക അവയവങ്ങളെ മേല്പോട്ടേക്കു ഉയർത്തുകയും കീഴ്പോട്ടേക്കു താഴ്ത്തുകയും ചെയ്ക, കണ്ണുകൾ അടയ്ക്കുകയും തുറക്കുകയും ചെയ്ക, ഗമിക്കുക മുതലായി സാമാന്യമനുഷ്യരുടെ എല്ലാ ക്രിയകളും ഈ വ്യാനൻതന്നെയാണു ചെയ്യിക്കുന്നതു്. ഉദാനൻ ഉരസ്സിൽ നിന്നിട്ട മൂക്കിലും നാഭിയിലും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട വാക്കുകളെ പുറപ്പെടുവിക്കയും പ്രയത്നം ചെയ്യിക്കയും മനഃപ്രസാദത്തെയും ബലത്തെയും വർണ്ണത്തേയും ഓർമ്മയേയും ഉണ്ടാക്കയും ചെയ്യുന്നു. സമാനൻ, ജഠരാഗ്നിയുടെ സമീപത്തിൽനിന്നിട്ട വയററിൽമുഴുവനും സഞ്ചരിച്ചിട്ട അന്നത്തെ വാങ്ങി ആമാശയത്തിൽ വച്ചു്, ഉം അഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിച്ചു ദഹിപ്പിക്കയും മലമൂത്രങ്ങളെ വേർതിരിക്കയും അവയെ പുറത്തുകളകയും ചെയ്യുന്നു.

പിത്തവും, പാചകം, രഞ്ജകം, സാധകം ആലോചകം ഭ്രാജകം ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ പാചകം ആമാശയത്തിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അതു പൃഥിവ്യാദിഭൂതങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായതാണെങ്കിലും അഗ്നിയുടെ ബലം ഏറിയിരിക്കയാൽ ദ്രവത്വത്തോടുകൂടാതെനില്ക്കുന്നു. പാകക്രിയ മുതലായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ട അതിനെ അനലൻ എന്നു പറയുന്നു. അതു അന്നത്തെ പചിക്കയും സാരത്തേയും കിട്ടത്തേയും വെവ്വേറെ ആക്കുകയുംചെയ്യുന്നു. പക്വാശയമദ്ധ്യത്തിൽ ഇരുന്നിട്ട രഞ്ജകാദികളായ നാലുപിത്തങ്ങൾക്കു ബലത്തെക്കൊടുത്തു അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആമാശയത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതായ പിത്തം രഞ്ജകം ആകുന്നു. രസത്തെ രക്തമാക്കുകനിമിത്തം അതിനു രഞ്ജകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ഹൃദയത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നപിത്തം സാധകമാകുന്നു. ബുദ്ധി, മേധ, അഭിമാനം, മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടതിനെ സാധിപ്പിക്കുകനിമിത്തം അതിനു സാധകം എന്നു പേരുണ്ടായി, കണ്ണിൽസ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ആലോചകമാകുന്നു. അതിനു രൂപങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു് ആലോചകമെന്നു പേരുണ്ടായി. ത്വക്കിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ഭ്രാജകമാകുന്നു. ത്വക്കിനെ പ്രകാശിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ടഅതിന്നുഭ്രാജകം എന്നു പേരുണ്ടായി.

കഫവും, അവലംബകം, ക്ലേദകം, ബോധകം, തർപ്പകം, ശ്ലേഷകം ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധത്തിലുണ്ടു. ഇവയിൽ മാർത്തിലിരിക്കുന്ന കഫം അസ്വഭാവശക്തികൊണ്ടു തണ്ടെല്ലിനും അന്നബലംകൊണ്ടു ഹൃദയത്തിനും അവിടെത്തന്നെ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ട ജലവ്യാപാരംകൊണ്ടു ശേഷമുള്ള കഫസ്ഥാനങ്ങൾക്കും രക്ഷയെ ചെയ്യുന്നതിനാൽ അവലംബകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ആമാശയത്തിൽ ഉള്ള കഫം ക്ലേദകമാകുന്നു ആഹാരസംഘാതത്തെ നനയ്ക്കുക ഹേതുവായിട്ട അതിന്നു ക്ലേദകം എന്നു പേരുണ്ടായി. നാവിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതായ കഫം ബോധകമാകുന്നു. ദ്രവ്യങ്ങളുടെ രസത്തെ ബോധിപ്പിക്ക കനിമിത്തം അതിന്നു ബോധകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ശിരസ്സിലിരിക്കുന്നതായ കഫം തർപ്പകമാകുന്നു. കണ്ണുകളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുക ഹേതുവായിട്ട അതിന്നു തർപ്പകം എന്നു പേരുണ്ടായി. സന്ധികളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കഫം ശ്ലേഷകമാകുന്നു- അസ്ഥികളുടെ സന്ധികളെ തമ്മിൽ ചേർക്കുകഹേതുവായിട്ട അതിന്നു ശ്ലേഷകം എന്നു പേരുണ്ടായി.

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിയിൽ മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാവിധത്തിലുമുള്ള വാതപിത്തകഫങ്ങളും കോപിക്കുന്നു അതുഹേതുവായിട്ട അർശസ്സുകൾക്കു വലുതായ ദുഃഖത്തെയും ഉദരം അഗ്നിമാന്ദ്യം മുതലായ വ്യാധികളേയും എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും വേദനയേയും സന്താപത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഇപ്രകാരമുള്ള അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും കൃച്ശ്രസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും അസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും ഉണ്ടു്।

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൩. ബാഹ്യായാന്തുവലൌജാതാ ന്യേകദോഷോൽബണാനിച
അർശാംസിസുഖസാദ്ധ്യാനി നചിരോൽപതിതാനിച
൩൪. ദ്വന്ദ്വജാനിദ്വിതീയായാം വലൌയാന്യാശ്രിതാനിച
കൃച്ശ്രസാദ്ധ്യാനിതാന്യാഹുഃ പരിസംവത്സരാണിച

(൧൮) അർശോരോഗനിദാനം

൧൮. സഹജാനിത്രിദോഷാണി യാനിചാഭ്യന്തരാംവലി
ജായന്തേർശാംസി:സംശ്രിത്യ താന്യസാദ്ധ്യാനിധിർദ്ദിശേൽ

൧൯. ശേഷത്വാദായുഷസ്താനി ചതുഷ്പാദസമന്വിതേ
യാപ്യന്തേദീപ്തകായാഗ്നേഃ പ്രത്യാഖ്യേയാന്യതോന്യഥാ

൨൦. ഹസ്തേപാദേമുഖേനാഭ്യാം ഗുദേവൃഷണയോസ്തഥാ
ശോഫൊഹൃൽപാർശ്വശൂലശ്ചയസ്യാസാദ്ധ്യോർശസോഹിസഃ

൨൧. ഹൃൽപാർശ്വശൂലംസംമോഹ ഛർദ്ദിരംഗസ്യരുഗ്ജ്വര
തൃഷ്ണാഗുദസ്യപാകശ്ച നിഹന്ത്യുദ്ദജാതുരം

൨൨. തൃഷ്ണാരോചകശൂലാർത്ത മതിപ്രസൃതശോണിതം
ശോഫാതിസാരസംയുക്ത കർശാംസികഷപയന്തിഹി

പുറത്തെ വലിയായ സംവരണയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവയും ഒരുവത്സരം തികയാത്തവയുമായ അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. മേൽപറഞ്ഞ വലിയിൽ രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾകൃച്ശ്രസാദ്ധ്യങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവ. യാപ്യങ്ങളും ആകുന്നു. രണ്ടാമത്തെ വലിയായ വിസർജ്ജിനിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ കൃച്ശ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവയും ഒരുവത്സരം ചെന്നവയുമായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നാമത്തെ വലിയായ പ്രവാഹിണിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. സഹജാർശസ്സുകളും അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ. ആയുസ്സ്, വൈദ്യൻ പരിചാരകൻ തുടങ്ങിയുള്ള പാദസമ്പത്തുകളും അഗ്നിബലവും ഉണ്ടെങ്കിൽ യാപ്യങ്ങളായും വരാം. അതുകൾ ഇല്ലെങ്കിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു. അർശോരോഗിക്കു കൈകളിലും കാലുകളിലും മുഖത്തിലും നാഭിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും വേദനയും ഉണ്ടെങ്കിൽ അവരുടെ അർശസ്സ് അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും കുത്തിനോവും ബോധക്ഷയവും ഛർദ്ദിയും ശരീരത്തിന്നു വേദനയും പനിയും ഗുദത്തിൽ പഴുപ്പും ഉള്ള അർശോരോഗി മരിക്കും. തണ്ണീർദാഹം അരുചി, വേദന ഇവയെക്കൊണ്ടുപാരവശ്യവും അധികമായരക്തസ്രാവവും നീരും അതിസാരവും ഉള്ള അർശോരോഗിയും മരിക്കും.

൨൩. മേഢ്രാദിഷ്വപിവക്ഷ്യന്തേ യഥാസ്വംനാഭിജാനിച
ഗണ്ഡൂപദാസ്യരൂപാണി പിച്ഛിലാനിമൃദൂനിച

ലിംഗം, കണ്ണു, മൂക്കു, ചെവിമുതലായവയും ദോഷങ്ങളുടെ അവസ്ഥാനുസരണം അർശസ്സുകൾ ഉണ്ടാകും. നാഭിയിലും അർശസ്സുണ്ടാകും അ അർശസ്സുകൾ ഞാഞ്ഞൂലിന്റെ മുഖംപോലെയും പശയോടുകൂടിയും മൃദുക്കളായും ഇരിക്കും.

ചർമ്മകീലലക്ഷണം.

൨൪. വ്യാനോഗൃഹീതപാശ്ലേഷ്മാണം കരോത്യർശസ്ത്വചോബഹിഃ
കീലോപമംസ്ഥിരഖരം ചർമ്മകീലന്തുതംവിദുഃ

൨൫. വാതേനതോദപാരുഷ്യം പിത്താദാസിതരക്തതാ
ശ്ലേഷ്മണാസ്നിഗ്ദ്ധതാതസ്യ ഗ്രഥിതത്വംസവർണ്ണതാ.

സർവ്വശരീരങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുന്ന വ്യാനൻ എന്ന വായു കഫത്തെ സ്വീകരിച്ചിട്ടു ത്വക്കിന്റെ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കൽ ഒരുതരം അർശസിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു ആണിപോലെയും ഉറപ്പോടും പരുപരുപ്പോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും- അതിനെ ചർമ്മകീലമെന്നു പറയുന്നു. അതു താമരമുള്ളെന്നു ഭാഷ- വാതജമാണെങ്കിൽ കുത്തിനോവും കാഠിന്യവുമുണ്ടാകും. പിത്തജ

മാണെങ്കിൽ കറപ്പും ചുവപ്പുമുണ്ടാകം. കഫജമാണെങ്കിൽ നേർമ്മയായും വലുതായും ശരീരത്തിന്റെ വണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വണ്ണത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേഅർശോനിദാനം
സമാപ്തം.

അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം

൧. മന്ദസ്തീക്ഷ്ണോഥവിഷമ സ്സമശ്ചേതിചതുവിധഃ
കഫപിത്താനിലാധിക്യാ ത്തത്സാമ്യാജ്ജഠരോനലഃ

ജഠരാഗ്നി, മന്ദം, തീക്ഷ്ണം, വിഷമം, സമം, ഇങ്ങിനെ നാലുവിധമാകുന്നു ജഠരാഗ്നിക്കുള്ള ഈ അവസ്ഥ ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യംനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. എങ്ങിനെഎന്നാൽ ജഠരാഗ്നി, കഫാധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു മന്ദമായും പിത്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു തീക്ഷ്ണമായും വാതാധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു വിഷമമായും വാതാതിദോഷങ്ങളുടെ സാമ്യംഹേതുവായിട്ടു സമമായും ഭവിക്കുന്നു-

൨. വിഷമോവാതജാൻരോഗാൻതീക്ഷ്ണപിത്തനിമിത്തജാൻ
കരോത്യഗ്നിസ്തഥാമന്ദോ വികാരാൻകഫസംഭവാൻ

വിഷമാഗ്നി എൺപതു വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. സാമാന്യമായി ജ്വരാതിസാരാദികളേയും ഉണ്ടാക്കും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി, നാല്പതു പിത്തവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ചൂടുമുതലായവയേയും വർദ്ധിപ്പിക്കും. മന്ദാഗ്നി ഇരുപതു കഫവികാരങ്ങളിൽ ആലസ്യംമുതലായി ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ഇവിടെ പറഞ്ഞ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ വികാരങ്ങളെ ചരകത്തിലെ മഹാരോഗാദ്ധ്യായം നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അഗ്നിലക്ഷണം

൩. സമാസമാഗ്നേരശിതാ മാത്രാസമ്യഗ്വിപച്യതേ
സ്വൽപാപിനൈവമന്ദാഗ്നേ വിഷമാഗ്നേസ്തുദേഹിനഃ

൪. കദാചിൽപച്യതേസമ്യക്കദാചിന്നവപച്യതേ
മാത്രാതിമാത്രാപ്യശിതാ സുഖംയസ്യവിപച്യതേ

൫. തീക്ഷ്ണാഗ്നിരിതിതംവിദ്യാൽ സമാഗ്നിഃശ്രേഷ്ഠഉച്യതേ.

സമാഗ്നി ഉചിതമായ മാത്രയെ അനുസരിച്ചു ഭക്ഷിക്കുന്നവരുടെ ആഹാരത്തെ നല്ലവണ്ണം പചിക്കും. മന്ദാഗ്നി മാത്രകുറച്ചു ഭക്ഷിച്ചിരുന്നാലും അതിനെ ശരിയായി പചിക്കയില്ല. വിഷമാഗ്നിയാകട്ടെ ഭക്ഷണസാധനത്തെ ചിലപ്പോൾ ശരിയായി പചിക്കയും ചിലപ്പോൾ പചിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാലും ഭക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലും ശരിയായി പചിക്കും. ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെപ്പോലുംഅതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാൽ അവയെ എത്രയും വേഗത്തിൽ ദഹിപ്പിക്കുന്ന അഗ്നിക്കു അത്യന്തതീക്ഷ്ണാഗ്നി അല്ലെങ്കിൽ അത്യഗ്നി എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഈ അഗ്നികളിൽ വെച്ചു ശ്രേഷ്ഠമായിട്ടുള്ളതു സമാഗ്നിയാകുന്നു.

ഇതികേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം

സമാപ്തം

അജീർണ്ണനിദാനം

൧. ആമം വിദഗ്ദ്ധം വിഷ്ടബ്ധം കഫപിത്താനിലൈസ്ത്രിഭിഃ
അജീർണ്ണം കേചിദിച്ഛന്തി ചതുർത്ഥം രസശേഷതഃ
൨. അജീർണ്ണം പഞ്ചമം കേചിന്നിർദ്ദോഷം ദിനപാകി ച
വദന്തി ഷഷ്ഠം ചാജീർണ്ണം പ്രാകൃതം പ്രതിവാസരം

അഗ്നിമാന്ദ്യത്തിനു അജീർണ്ണവും അജീർണ്ണത്തിനു അഗ്നിമാന്ദ്യവും കാരണമായിരിക്കകൊണ്ടു അഗ്നിമാന്ദ്യാനന്തരം അജീർണ്ണനിദാനത്തെ പറയുന്നു. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു ആമം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു വിദഗ്ദ്ധം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു വിഷ്ടബ്ധമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധം അജീർണ്ണം ഉണ്ടു. എന്നാൽ ആഹാരം ദഹിച്ചതിന്റെശേഷം ശുദ്ധമായ ഏമ്പക്കം ഉണ്ടായാലും ചിലപ്പോൾ ആഹാരരസം ദഹിക്കാതെകിടക്കും. ഇതു നാലാമതായ ഒരുവക അജീർണ്ണമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. ഇതിനെപ്പററി സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഉൽഗാരശുദ്ധാവപി ഭക്തകാംക്ഷാ ന ജായതേ ഹൃദ്ഗുരുതാ ച യസ്യ രസാവശേഷേണ തു സപ്രസേകം ചതുർത്ഥമേതൽ പ്രവദന്ത്യജീർണ്ണം" അന്നത്തിന്റെ ദഹനാനന്തരം ഏമ്പക്കത്തിനു ശുദ്ധിയുണ്ടെങ്കിലും ഭക്ഷണത്തിൽ ആഗ്രഹം ഉണ്ടാകയില്ല. നെഞ്ചിനു ഗുരുത്വം ഉണ്ടായിരിക്കും. കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും ചെയ്യും. ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ അന്നം ദഹിക്കയും അന്നരസം ദഹിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്നവയാണ്. ഈ അവസ്ഥയിൽ ചതുർത്ഥകമായിരിക്കുന്ന അജീർണ്ണമുണ്ടെന്നു പറയുന്നു. ആമം വിദഗ്ദ്ധം വിഷ്ടബ്ധം ഈ മൂന്നു അജീർണ്ണങ്ങളും അന്നത്തിങ്കൽനിന്നു ജനിക്കുന്നവയാണ്. രസശേഷമെന്ന അജീർണ്ണം ആഹാരരസത്തിങ്കൽനിന്നു ജനിക്കുന്നതുമാണ്. ആമം ആദിയായ മൂന്നു അജീർണ്ണങ്ങൾക്കേ ദോഷസംബന്ധമുള്ളു. രസശേഷമെന്ന അജീർണ്ണത്തിനു ദോഷസംബന്ധമില്ല. വയറുവീക്കമുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി അഹോരാത്രംകൊണ്ടു ആഹാരം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നതു അഞ്ചാമതായ അജീർണ്ണമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. വയർവീക്കമുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെ ഒരു പകൽകൊണ്ടു ആഹാരം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നതു ആറാമതായ അജീർണ്ണമാണെന്നും പറയുന്നു.

ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം ഇടത്തുവശം ചരിഞ്ഞുകിടക്കുകമുതലായ ക്രിയകൾ കൊണ്ടു അന്നത്തിനു ദഹനമുണ്ടാകും. ഇതിനെപ്പററിയുള്ള സുശ്രുതവാക്യം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഭുക്തവാൻ പദശതം ഗത്വാ വാമപാർശ്വേന സംവിശേൽ ശബ്ദരൂപരസസ്പർശഗന്ധാംശ്ച മനസഃ പ്രിയാൻ ഭുക്തവാനുപസേവേത തേനാന്നം സാധു തിഷ്ഠതി" ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ നൂറു അടി നടന്നിട്ടു ഇടത്തുവശം ചരിഞ്ഞു കിടക്കുകയും മനസ്സിനു സന്തോഷകരങ്ങളായ ശബ്ദരൂപരസസ്പർശഗന്ധങ്ങളെ സേവിക്കയും ചെയ്യാൻ ആയവൻ ഭക്ഷിച്ച അന്നം വഴിയാംവണ്ണം ദഹിക്കുന്നതാകുന്നു.

അജീർണ്ണത്തിനുള്ള കാരണങ്ങൾ.

൩. അത്യംബുപാനാദ്വിഷമാശനാച്ച
സന്ധാരണാൽസ്വപ്നവിപര്യയാച്ച
കാലേപി സാത്മ്യം ലഘു ചാപി ഭുക്ത-
മന്നം ന പാകം ഭജതേ നരസ്യ

അധികമായി വെള്ളം കുടിക്കുകയോ സമയം തെററി ഊണുകഴിക്കുകയോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുകയോ പകലുറങ്ങുകയോ ചെയ്താൽ സമയത്തുതന്നെ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നമായിരുന്നാലും പത്ഥ്യമായും സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണാദി ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയതായുമിരുന്നാലും ദഹിക്കുന്നതല്ല.

അജീൎണ്ണനിദാനം (൩-൧)

ആമാജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൨. തത്രാമേ ഗുരുതോൽക്ലേദഃ ശോഫോഗണ്ഡാക്ഷികൂടഗഃ
ഉൽഗാരശ്ചയഥാഭുക്ത മവിദഗ്ദ്ധപ്രവൎത്തതേ

അജീൎണ്ണങ്ങളിൽവെച്ച ആമാജീൎണ്ണത്തിങ്കൽ; ശരീരത്തിന്നു കനവും തൊട്ടെലും കവിൾത്തടങ്ങളിലും കണ്ണിന്റെ പോളമേലും വീക്കവും ഏമ്പക്കവും ഉണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഭക്ഷിച്ചപോലെ ഒാൎന്നുകയുംചെയ്യും.

൩ വിദഗ്ദ്ധേഭ്രമതൃൺമൂൎഛാഃ പിത്താച്ചവിവിധാരുജഃ;
ഉൽഗാരശ്ചസധൂമാമ്ലഃ സ്വേദോദാഹശ്ചജായതേ.

വിദഗ്ദ്ധാജീൎണ്ണത്തിന്നു തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പലവിധത്തിലുള്ള വേദനകളും പുകഞ്ഞു തികട്ടലും പുളിച്ചുതികട്ടലും വിയൎപ്പും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

വിഷ്ടബ്ധാജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൪, വിഷ്ടബ്ധേശൂലമാദ്ധ്മാനം വിവിധാവാതവേദനാ
മലവാതാപ്രവൃത്തിശ്ച സ്തംഭോമോഹാംഗപീഡനം

വിഷ്ടബ്ധാജീൎണ്ണത്തിന്നു വയറുവേദനയും വയറുവീൎപ്പും വായുവിന്റെ പലവിധമായ ഉപദ്രവങ്ങളും മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും പ്രവൃത്തിയില്ലായ്കയും മന്ദതയും മോഹവും ശരീരത്തിന്നു നോവും ഉണ്ടാകും.

രസശേഷജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൫, രസശേഷേണവിദ്വേഷോ ഹൃദയാശുദ്ധിഗൌരവേ

രസശേഷാജീൎണ്ണത്തിന്നു അന്നത്തിങ്കൽ വെറുപ്പും ഹൃദയത്തിന്നു അശുദ്ധിയും ശരീരത്തിന്നു കനവും ഉണ്ടാകും.

അജീൎണ്ണോപദ്രവങ്ങൾ.

൬. മൂൎഛാപ്രലാപോവമഥുഃ പ്രസേകസ്സദനംഭ്രമഃ
ഉപദ്രവാഭവന്ത്യേതേ മരണം വാപ്യജീൎണ്ണതഃ

ഇന്ദ്രിയസാദം പ്രലാപം ഛൎദ്ദി വായിൽനിന്നു വെള്ളംവരിക മൂൎഛ തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും അജീൎണ്ണം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു അജീൎണ്ണം വൎദ്ധിച്ചാൽ മരണവും ഭവിക്കും

൭. അനാത്മവന്തഃപശുവൽ ഭുഞ്ജതേയേപ്രമാണതഃ
രോഗാനീകസ്യതേമൂല മജീൎണ്ണംപ്രാപ്നുവന്തിഹി.

വിചാരം കൂടാതെ ആഹാരംതന്നെ സുഖകരമാണെന്നു വിചാരിച്ച പശുക്കളെപ്പോലെ അധികം ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കു അനേകരോഗങ്ങൾക്കു മൂലമായിരിക്കുന്ന അജീൎണ്ണമുണ്ടാകും

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അജീൎണ്ണനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

വിഷൂചികാനിദാനം.

—*—

൧. അജീൎണ്ണമാമംവിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധംചയദീരിതം
വിഷൂച്യലസകൌതസ്മാൽ ഭവേച്ചാപിവിലംബികാ

അജീൎണ്ണത്തിൽനിന്നു വിഷൂചികയുണ്ടാകുന്നതിനാൽ അജീൎണ്ണനന്തരം വിഷൂചികാനിദാനത്തെപ്പറയുന്നു ആമം വിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധം ഇങ്ങിനെ മൂന്നു അജീൎണ്ണങ്ങൾ മേൽ

(൫൨) വിഷൂചികാനിദാനം

പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ എന്നാൽ ആ അജീൎണ്ണങ്ങളിൽനിന്നാകുന്നു വിഷൂചികയും അലസകവും വിലംബികയും ഉണ്ടാകുന്നതു്

൨. സൂചീഭിരിവഗാത്രാണി തുദൻസന്തിഷ്ഠതേനിലഃ
യസ്യാജീൎണ്ണേനസാവൈദ്യൈ വിഷൂചീതിനിഗദ്യതേ.

അജീൎണ്ണം ഹേതുവായിട്ടു വാതം എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിന്നു വിഷൂചികയെന്നു വൈദ്യന്മാരാൽ പറയപ്പെടുന്നു: ഈ ശ്ലോകത്തിൽ വായു എല്ലാ അവയവങ്ങളേയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വിഷൂചികയ്ക്കു വാതസംബന്ധം മാത്രമേ ഉള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുതു വിഷൂചികയ്ക്കു മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും സംബന്ധമുണ്ടു് അതിന്നു തന്ത്രാന്തരത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കുന്നു. വിവിധൈൎവ്വേദനോദ്ഭേദൈൎവ്വായ്വാദിഭൃശകോപതഃ സൂചീഭിരിവഗാത്രാണി വിദ്ധ്യതീതിവിഷൂചികഃ വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏറ്റവും കോപിച്ചിട്ടു ബഹുവിധങ്ങളായ വേദനകളോടുകൂടി എല്ലാ അവയവങ്ങളേയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ചെയ്യുന്നതിന്നു വിഷൂചിക എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഇവിടെ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞതിന്നു പുറമെ മേൽപറയപ്പെട്ട ആമം മുതലായ അജീൎണ്ണങ്ങൾക്കും വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു് വാതാദി മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കോപിച്ചാണു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതെങ്കിലും അതു വാതാധികമായിട്ടും പിത്താധികമായിട്ടും കഫാധികമായിട്ടും ഉണ്ടു്,

൩. നതാംപരിമിതാഹാരാ ലഭന്തേവിദിതാഗമാഃ
മൂഢസ്താമജിതാത്മാനോ ലഭന്തേശനലോലുപാഃ

ക്രമമായ ഭക്ഷണവും വൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽ അറിവും ഉള്ളവൎക്കു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതല്ല ഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും അഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും ഉള്ള അറിവു ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൎക്കും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ഇല്ലാത്തവൎക്കും പശുക്കളെപ്പോലെ അളവില്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും മാത്രമെ വിഷൂചികയുണ്ടാവു

വിഷൂചികാ ലക്ഷണം.

൪. മൂൎച്ഛാതിസാരൌവമഥുഃപിപാസാ
ശൂലോഭ്രമോദ്വേഷ്ടനജൃംഭദാഹാഃ
വൈവൎണ്ണ്യകമ്പൌഹൃദയേരുജശ്ച
ഭവന്തിതസ്യാംശിരസശ്ചഭേദഃ

വിഷൂചികയ്ക്കു ഇന്ദ്രിയസാദവും അതിസാരവും ഛൎദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും വയറുനോവും തലതിരിച്ചിലും കാലിൽ നിന്നു ഉരുണ്ടുകയറുകയും കോട്ടുവായും ദാഹവും ശരീരത്തിന്റെ നിറത്തിന്നു മാറ്റവും വിറയിലും നെഞ്ചിൽ വേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും

അലസകലക്ഷണം.

൧. കുക്ഷിരാനഹ്യതെത്യൎത്ഥം പ്രതാമ്യേൽപരികൂജതി
നിരുദ്ധോമാരുതശ്ചൈവ കുക്ഷാവുപരിധാവതി

൨. വാതവൎച്ചോനിരോധശ്ച യസ്യാത്യൎത്ഥംഭവേദപി
തസ്യാലസകമാചഷ്ടെ തൃഷ്ണോൽഗാരൌചയസ്യതു.

വയറ്റിന്നു വളരെ വീൎപ്പു മോഹം (മാൎമ്മകേടു) ആൎത്തനാദത്തെ പുറപ്പെടുവിക്ക, വായു അജീൎണ്ണത്താൽ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ തടുക്കപ്പെട്ടിട്ടു നാഭിയിൽ നിന്നു കഴുത്തുവരെ കേറ്റുക, വായുവിന്റെയും മലത്തിന്റെയും ഗതിക്കു മുടക്കമുണ്ടാക തണ്ണീർദാഹം ഏമ്പക്കം ഇൗവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗത്തിന്നു അലസകമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു

വിഷൂചികാനിദാനം (൰൩)

വിലംബികാലക്ഷണം.

൧. ദുഷ്ടന്തുഭുക്തംകഫമാരുതാഭ്യാം പ്രവൎത്തതേനോൎദ്ധ്വമധശ്ചയസ്യ
വിലംബികാന്താംഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യാമാചക്ഷതേശാസ്ത്രവിദഃപുരാണാഃ

ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം കഫവായുക്കളാൽ ദുഷ്ടമായിട്ടു മേല്പോട്ടും കീഴ്പ്പോട്ടും പോകാതെ ആമാശയത്തിൽതന്നെ വളരെ നേരം കിടക്കുന്നതിന്നു വിലംബിക എന്നുപേർ. ഈ രോഗം കഷ്ടപ്പെട്ടു ചികിത്സിച്ചാലത്രെ ഭേദപ്പെടു എന്നു ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരായിരിക്കുന്ന പൂൎവ്വവൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

അലസകത്തിന്നു ദുസ്സഹമായ വേദനയുണ്ടാകും. വിലംബികക്കു അതുണ്ടാകയില്ല. ഇതാകുന്നു അലസകത്തിന്നും വിലംബികക്കും തമ്മിലുള്ള പ്രധാനഭേദം.

൨. യത്രസ്ഥമാമംവിരുജേത്തമേവ
ദേശംവിശേഷേണവികാരജാതൈഃ
ദോഷേണയേനാവതതംശരീരം
തല്ലക്ഷണൈരാമസമുത്ഭവൈശ്ച.

ആമം യാതൊരിടത്തുസ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ ആ സ്ഥലത്തെ അല്ലെങ്കിൽ ദേശത്തെ വികാരസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും; വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും എന്നുപറഞ്ഞതുകൊണ്ടു അന്യസ്ഥലത്തെ അല്പമായി വേദനപ്പെടുത്തുമെന്നു കിട്ടുന്നു. ഇനി വികാരസമൂഹങ്ങൾ എങ്ങിനെയുള്ളവയാണെന്നു നോക്കാം; ആമദോഷം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ശരീരത്തിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം യാതൊന്നോ ആ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടു കൂടിയവയും ആമദോഷത്തിങ്കൽ നിന്നുണ്ടായവയും ആകുന്നു.

വിഷൂചികയുടേയും അലസകത്തിന്റേയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩. യശ്ശ്യാമദന്തൌഷ്ഠനഖോല്പസംജ്ഞോ
വമ്യൎദ്ദിതോഭ്യന്തരയാതനേത്രഃ
ക്ഷാമസ്വരസ്സൎവ്വവിമുക്തസന്ധി
ൎയ്യായാന്നരസ്സോപുനരാഗമായ

പല്ലും ചുണ്ടും നഖങ്ങളും കറുത്തിരിക്കയും അല്പമായ ബോധം ഉണ്ടായിരിക്കയും ഛൎദ്ദിഹേതുവായിട്ടു വളരെ പീഡയുണ്ടാകയും കണ്ണുതാണിരിക്കയും ഒച്ചയടക്കുകയും അവയവങ്ങളുടെ സന്ധികൾ വേർപെട്ടു പോകയും ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ വിഷൂചികാരോഗിയാകട്ടെ അലസകരോഗിയാകട്ടെ ജീവിക്കുന്നതല്ല. വിലംബിക സ്വഭാവേന മൃത്യുതന്നെയാകുന്നു.

ജീൎണ്ണാഹാരലക്ഷണം.

൧. ഉൽഗാരശുദ്ധിരുത്സാഹോ വേഗോത്സൎഗ്ഗോയഥോചിതഃ
ലഘുതാക്ഷുൽപിപാസാച ജീൎണ്ണാഹാരസ്യലക്ഷണം.

ഏമ്പക്കത്തിന്നു ശുദ്ധിയും ഉത്സാഹവും (ശരീര മനസ്സുകൾക്കു ബലം) മലമൂത്രങ്ങളുടെ വേഗത്തോടുകൂടിയതായഗതിയും ദേഹത്തിന്നു ലാഘവവും വിശേഷിച്ചും ഉദരത്തിന്നു ലാഘവവും വിശപ്പും ദാഹവും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അന്നം ദഹിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വിഷൂചികാലസകവിലംബികാനിദാനം

സമാപ്തം.

ക്രിമിനിദാനം.

---

൧. ക്രിമയസ്തു ദ്വിധാ പ്രോക്താ ബാഹ്യാഭ്യന്തരഭേദതഃ
ബഹിർമ്മലകഫാസൃഗ്വിൾ ജന്മഭേദാച്ചതുർവ്വിധാഃ
൨. നാമതോ വിംശതിവിധാ ബാഹ്യാസ്തത്രമലോത്ഭവാഃ
തിലപ്രമാണസംസ്ഥാന വർണ്ണാഃ കേശാംബരാശ്രയാഃ
൩. ബഹുപാദാശ്ച സൂക്ഷ്മാശ്ച യൂകാലിക്ഷാശ്ചനാമതഃ
ദ്വിധാതേകോഠപിടകാകണ്ഡൂഗണ്ഡാൻപ്രകുർവ്വതേ

ക്രിമികൾ ബാഹ്യങ്ങളെന്നു ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും രണ്ടുപ്രകാരത്തിലുണ്ടു്. സ്നാനം മുതലായ ശുദ്ധികർമ്മങ്ങളുടെ അഭാവം നിമിത്തം പുറത്തുപാറിയ അഴുക്കിൽനിന്നും കഫത്തിൽനിന്നും രക്തത്തിൽനിന്നും പുരീഷത്തിൽനിന്നും ആകുന്നു അവയുടെ ഉൽപ്പത്തി. ഇങ്ങിനെ ഉല്പത്തി നാലുവിധമാകയാൽ ക്രിമികളും നാലുവിധമാകുന്നു എന്നറിയണം. എന്നാൽ അതുകൾ (ക്രിമികൾ) നാമംകൊണ്ടു ഇരുപതുവിധമുണ്ടു് ഇരുപതുവിധത്തിലുമധികം ക്രിമികളുണ്ടെങ്കിലും അതുകൾ അതിസൂക്ഷ്മങ്ങളും സഹജങ്ങളുമാണെന്നും രോഗോല്പാദകങ്ങളല്ലെന്നും ആകുന്നു പരകാചാൎയ്യരുടെ അഭിപ്രായം ഇരുപതുവിധമുള്ള ക്രിമികളും ദോഷപ്രകോപദ്വാരേണ ശൂലാദിരോഗങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അതുകൾ രോഗങ്ങളെന്നു പറയപ്പെടുന്നു മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം ബാഹ്യങ്ങളെന്നും ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും ഉള്ള രണ്ടുവക ക്രിമികളിൽവച്ചു ബാഹ്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ സ്നാനാദ്യഭാവം നിമിത്തം പുറത്തുപാറിയിരിക്കുന്നതായ അഴുക്കിൽനിന്നു ഉണ്ടാകുന്നവയും പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും വൎണ്ണംകൊണ്ടും എള്ളുപോലെ ഇരിക്കുന്നവയും തലമുടിയേയും വസ്ത്രത്തേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയും ആകുന്നു. വളരെ കാലുണ്ടായിരിക്കും. സൂക്ഷ്മങ്ങളായുമിരിക്കും അതുകൾക്കു യൂകകൾ (പേൻ) എന്നും ലിക്ഷകൾ (ഈരപ്പേൻ) എന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. രണ്ടുപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ആ ക്രിമികൾ വട്ടപ്പുണ്ണു, കുരു, ചൊറിച്ചിൽ, മുഴ ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

൪. അജീർണ്ണഭോജീമധുരാമനിത്യോ
ദ്രവപ്രിയഃപിഷ്ടഗുഡോപഭോക്താ
വ്യായാമവർജ്ജീചദിവാശയാനോ
വിരുദ്ധഭുക്സംലഭതേക്രിമീസ്തു.

അജീർണ്ണം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മധുരിച്ചും പുളിച്ചുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ദിവസംതോറും സേവിക്കുന്നവനും ദ്രവിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ പദാർത്ഥങ്ങളേയും ശക്കരയും ഭുജിക്കുന്നവനും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവനും പകലുറങ്ങുന്നവനും ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളേയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന മറ്റു പദാർത്ഥങ്ങളേയും ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ക്രിമിയുണ്ടാകുന്നു.

൫. മാഷപിഷ്ടാമ്ലലവണ ഗുഡശാകൈഃപുരീഷജാഃ
മാംസമത്സ്യഗുഡക്ഷീര ദധിശുക്തൈഃ കഫോത്ഭവാഃ
൬. വിരുദ്ധാജീർണ്ണശാകാദ്യൈ ശ്ശോണിതോത്ഥാഭവന്തിഹി.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പുരീഷവർദ്ധനങ്ങളായ ഉഴുന്നു അപ്പം പുളി ലവണം ശക്കര ഇലക്കറി ഇവയെ ഉപയോഗിച്ചുവരുന്നവൎക്കുണ്ടാകുന്നു. കഫോത്ഭവങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ, കഫവർദ്ധനങ്ങളായ മാംസം മത്സ്യം ശക്കര പാലു തൈരു കഞ്ഞി ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക നിമിത്തമായിട്ടു കഫം വർദ്ധിച്ചതിന്റെ ശേഷം അതിൽനിന്നു സംഭവിക്കുന്നു രക്തജങ്ങളായിരിക്കു ക്രിമികൾ ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളേയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്യപദാർത്ഥങ്ങളേയും അജീർണ്ണസാധനങ്ങളേയും ഇലക്കറി മുതലായവയേയും ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു.

ആഭ്യന്തരക്രിമിലക്ഷണം.

ജ്വരോവിവർണ്ണതാശൂലം ഹൃദ്രോഗസ്സദനംഭ്രമഃ

൬. രക്തദോഷോതിസാരശ്ച സഞ്ജാതക്രിമിലക്ഷണം.

ജ്വരവും വൈവർണ്ണ്യവും വയററിൽ വേദനയും ഹൃദ്രോഗവും ശരീരസാദവും തല തിരിച്ചിലും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും അതിസാരവും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അകത്തു ക്രിമിയുടെ ഉപദ്രവമുണ്ടെന്നറിയണം.

കഫോത്ഭവങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

കഫാദാമാശയേജാതാ വൃദ്ധാസ്സർപ്പന്തിസർവ്വതഃ
൭. പൃഥുവധ്നനിഭാഃകേചിൽ കേചിൽഗണ്ഡൂപദോപമാഃ
രൂഢധാന്യാങ്കുരാകാരാ സ്തനുദീർഘാസ്തഥാണവഃ
൮. ശ്വേതാസ്താമ്രാവഭാസാശ്ച നാമതസ്സപ്തധാതുതേ
അന്ത്രാദാഉദരാവേഷ്ടാ ഹൃദയാദാമഹാഗുദാഃ
൧൦. ചുരവോ ദർഭകുസുമാ സ്സുഗന്ധാസ്തേ ചകുർവ്വതേ
ഹൃല്ലാസമാസ്യസ്രവണ മവിപാകമരോചകം
൧൧. മൂർച്ഛാഛർദ്ദിജ്വരാനാഹ കാർശ്യക്ഷവഥുപീനസാൻ.

കഫജങ്ങളായ ക്രിമികൾ ആമാശയത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. അവുകൾ വർദ്ധിച്ചാൽ ആമാശയത്തിങ്കൽ മാത്രമല്ല മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും മററ എല്ലാ പ്രദേശങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വലുതായ തോൽവാറപോലെ ഇരിക്കും ചിലതു ഞാഞ്ഞൂൽപോലെയും ഇരിക്കും. ചിലതു നെല്ലിൻെറ മുളപോലെ ഇരിക്കും ചിലതു മെലിഞ്ഞു നീണ്ടിരിക്കും. ചിലതു അണുക്കളായിരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വെളുത്തിട്ടും ചിലതു ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. അന്ത്രാദങ്ങൾ ഉദരാവേഷ്ടങ്ങൾ ഹൃദയാദങ്ങൾ മഹാഗുദങ്ങൾ ചുരവകൾ ദർഭകുസുമങ്ങൾ സുഗന്ധങ്ങൾ ഈ പേരുകളെക്കൊണ്ടു അവുകൾ ഏഴുവിധമാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതു സാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥങ്ങളുമാകുന്നു. വ്യവഹാരത്തിനായിക്കൊണ്ടു പൂർവ്വാചാര്യന്മാരാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു എന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ. മേൽപറഞ്ഞ ഏഴുവിധമായ ക്രിമികൾ നെഞ്ചുകലിപ്പു വായിൽ വെള്ളംവരവു ദഹനമില്ലായ്ക അരുചി ഇന്ദ്രിയസാദം ഛർദ്ദി ജ്വരം മേൽവയറ വീർക്കുക, മെലിച്ചിൽ തുമ്മൽ പീനസം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും-

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

രക്തവാഹിസിരാസ്ഥാന രക്തജാജന്തവോണവഃ
൧൨. അപാദാവൃത്തതാമ്രാശ്ച സൌക്ഷ്മ്യാൽകേചിദദർശനാഃ
കേശാദാരോമവിധ്വംസാ രോമദ്വീപാഉദുംബരാഃ
൧൩. ഷൾതേകുഷ്ഠൈകകർമ്മാണ സ്സഹസൌരസമാതരഃ

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികൾക്കു രക്തത്തെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളാകുന്നു ഇരിപ്പിടം. അവുകൾ അണുക്കളായിട്ടും കാലില്ലാത്തവയായിട്ടും വട്ടത്തിലൊത്തിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും ചിലതു കൃശത്വംകൊണ്ടു കാൺമാൻ കഴിയാത്തവയായിട്ടും ഉണ്ടു്, കേശാദങ്ങളെന്നും രോമവിധ്വംസങ്ങളെന്നും രോമദ്വീപങ്ങളെന്നും ഉദുംബരങ്ങളെന്നും, സൌരസങ്ങളെന്നും മാതൃക്കളെന്നും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ക്രിമികൾ കുഷ്ഠാൽപാദനമാകുന്ന മുഖ്യകർമ്മത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു.

പുരീഷജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

പക്വാശയേപുരീഷോത്ഥാ ജായന്തേധോവിസർപ്പിണ
൧൪. വൃദ്ധാസ്തേസ്യുർഭവേയുശ്ച തേയദാമാശയാന്മുഖാഃ
തദാസ്യോൽഗാരനിശ്വാസ വിൾഗന്ധാനുവിധായിനഃ.
൧൫. പൃഥുവൃത്തതനുസ്ഥൂലാ ശ്യാവപീതാസിതാസിതാഃ
തേപഞ്ചനാമ്നാക്രിമയഃ കകേരുകമകേരുകാഃ

൧൬. സൌസുരാദാസ്സശൂലാഖ്യാ ലേലിഹാജനയന്തിഹി
വിൾഭേദശൂലവിഷ്ടംഭ കാർശ്യപാരുഷ്യപാണ്ഡുതാഃ
൧൭. രോമഹർഷാഗ്നിസദന ഗുദകണ്ഡുർവിനിർഗ്ഗമാൻ.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പക്വാശയത്തിങ്കലത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു. അവയുടെ ഗതി മിക്കവാറും കീഴ്പോട്ടേക്കായിരിക്കും. വർദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ആമാശയത്തിലേക്ക തിരിയുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ തേട്ടലിനും മൂക്കിൽക്കൂടിവരുന്ന വായുവിനും പുരീഷത്തിന്റെ ഗന്ധം ഉണ്ടായിരിക്കും. ആ ക്രിമികൾ വലുതായിട്ടും ഉരുണ്ടിട്ടും നേർത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടുമിരിക്കും. കകേരുകങ്ങൾ, മകേരുകങ്ങൾ സൌസുരാദങ്ങൾ സശൂലങ്ങൾ ലേലിഹങ്ങൾ ഇവയഞ്ചും അവയുടെപേരുകളാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതുസാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥങ്ങളുമാണെന്നുമുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ ക്രിമികൾ മലത്തിന്നു അയവിനെയും വയററിൽ വേദനയും മലബന്ധത്തെയും കൃശതയെയും പരുപരുപ്പിനെയും പാണ്ഡുവർണ്ണത്തെയും രോമാഞ്ചത്തെയും അഗ്നിമാന്ദ്യത്തെയും ഗുദത്തിൽ ചൊറിച്ചിലിനെയും ഗുദഭ്രംശത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ക്രിമിനിദാനം.
സമാപ്തം.

പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം.

൧. പാണ്ഡുരോഗാസ്മൃതാഃപഞ്ച വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രയഃ
ചതുർത്ഥസ്സന്നിപാതേന പഞ്ചമോഭക്ഷണാൻമൃദഃ

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പാണ്ഡുതയെ ജനിപ്പിക്കകൊണ്ടു ക്രിമിയുടെ അനന്തരം പാണ്ഡുരോഗത്തെ പറയുന്നു. പാണ്ഡുരോഗങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും മണ്ണുതിന്നുക ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

൨. വ്യായാമമമ്ലംലവണാനിമദ്യാം
മൃദംദിവാസ്വപ്നമതീവതീക്ഷ്ണം
നിഷേവ്യമാണസ്യവിദൂഷ്യരക്തം
ദോഷാസ്ത്വചംപാണ്ഡുതാംനയന്തി.

അതിയായി വ്യായാമം ചെയ്ക പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെയും അധികമായി സേവിക്കുക അതിയായി മദ്യപാനംചെയ്ക മണ്ണുതിന്നുക ഈ വക പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്യുന്നവന്നു വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചു ത്വക്കിങ്കൽ പാണ്ഡുതയെ (വിളർച്ച) ഉണ്ടാക്കുന്നു. സുശ്രുതത്തിൽ വിളർച്ച, മഞ്ഞനിറം പച്ചനിറം ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ വർണ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നും അവയിൽ അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതുപാണ്ഡുതയാകയാൽ ആ രോഗത്തെ പാണ്ഡുഎന്നു പറയുന്നു എന്നും കാണുന്നു. അതിലേക്കു സുശ്രുതത്തിലുള്ള ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു. "സവർണ്ണൈവതേഷ്വിഹ പാണ്ഡുതാഭാവിധായതസ്മാൽഖലുപാണ്ഡുരോഗഃ"

പൂർവ്വരൂപം.

൩. ത്വക്സ്ഫോടനഷ്ഠീവനഗാത്രസാദ
മൃദ്ഭക്ഷണപ്രേക്ഷണകൂടശോഫാഃ
വിൺമൂത്രപീതത്വമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യപുരസ്സരാണി.

പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം (൬൭)

തൊലിപൊട്ടുക കൂടക്കൂടെ തുപ്പുക, ദേഹം തളരുക, മണ്ണുതിന്നുക, കണ്ണിന്റെ പോളകൾ വീങ്ങുക മലമൂത്രങ്ങൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക ദഹനം ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൧. ത്വങ്മൂത്രനയനാദീനാം രൂക്ഷകൃഷ്ണാരുണാഭതാം
വാതപാണ്ഡ്വാമയേതോദ കമ്പാനാഹഭ്രമാദയഃ

ത്വക്ക് മൂത്രം കണ്ണു ഇത്യാദികൾ രൂക്ഷങ്ങളായിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ശരീരത്തിൽ കുത്തിനോവുക, വിറയ്ക്കുക മലമൂത്രങ്ങൾ പോകാതിരിക്കുക തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. ആദിശബ്ദംകൊണ്ടു വയറുവേദന മുതലായവയേയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

പിത്തപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൨. പീതമൂത്രശകൃന്നേത്രോ ദാഹതൃഷ്ണാജ്വരാന്വിതഃ
ഭിന്നവിട്കോതിപീതാഭഃ പിത്തപാണ്ഡ്വാമയീനരഃ

പിത്തപാണ്ഡുരോഗമുള്ളവനു മൂത്രവും മലവും കണ്ണും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ദാഹവും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയും ശരീരം മഞ്ഞളിക്കയും ചെയ്യും.

കഫപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൩. കഫപ്രസേകശ്വയഥു തന്ദ്രാലസ്യാതിഗൌരവൈഃ
പാണ്ഡുരോഗീകഫാച്ഛുക്ലൈസ്ത്വങ്മൂത്രനയനാനനൈഃ

കൂടക്കൂടെ കഫത്തെ തുപ്പുക നീരും മടിയും ക്ഷീണവും ശരീരത്തിനു അതിയായ കനവുമുണ്ടാക തൊലിയും മൂത്രവും കണ്ണും മുഖവും വെളുത്തിരിക്കുക ഇതുകൾ കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൪. ജ്വരാരോചകഹൃല്ലാസ ഛർദ്ദിതൃഷ്ണാക്ലമാന്വിതഃ
പാണ്ഡുരോഗീത്രിഭിർദ്ദോഷൈ സ്ത്യാജ്യഃക്ഷീണോഹതേന്ദ്രിയഃ

പാണ്ഡുരോഗം സന്നിപാതജമായാൽ മേൽപറഞ്ഞ മൂന്നുവക പാണ്ഡുരോഗങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിശേഷിച്ചും പനിയും അരുചിയും നെഞ്ചുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ക്ഷീണവും മൂർച്ഛയും കൂടിയുണ്ടാകും. ഈ രോഗമുള്ളവനു ക്ഷീണവും ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ശക്തിക്ഷയവും ഉണ്ടെങ്കിൽ അയാളെ ഉപേക്ഷിക്കണം ഈ ശ്ലോകപ്രകാരം സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗത്തിനു വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും പിത്തപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നുള്ള അർത്ഥലബ്ധി അനല്പമായുണ്ടാകുന്നില്ല. ചരകത്തിലുള്ള താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാകുന്നു വാതപാണ്ഡുരോഗാദിലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞതു. ചരകത്തിലെ ആ ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു.

സർവ്വാന്നസേവിനസ്സർവ്വേ ദുഷ്ടാദോഷാസ്ത്രിദോഷജം
ത്രിലിംഗംസംപ്രകുർവ്വന്തി പാണ്ഡുരോഗംസുദുസ്സഹം.

മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൫. മൃത്തികാശനശീലസ്യ കുപ്യത്യന്യതമോമലഃ
കഷായാമാരുതംപിത്തമൂഷരാമധുരാകഫം.

൬. കോപയേന്മൃദ്രസാദീംശ്ച രൌക്ഷ്യാൽഭുക്തഞ്ചരൂക്ഷയേൽ
പൂരയത്യവിപക്വൈവ സ്രോതാംസിനിരുണദ്ധ്യപി.

(൨൪) പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം

൧൦. ഇന്ദ്രിയാണാംബലംഹത്വാ തേജോവീര്യൌജസീതഥാ
പാണ്ഡുരോഗംകരോത്യാശു ബലവർണ്ണാഗ്നിനാശനം.

മണ്ണുതിന്നുശീലിച്ചാലും ദോഷങ്ങൾകോപമുണ്ടാവും. ചവർപ്പുള്ള മണ്ണു വാതത്തെയും ഉവർരസമുള്ള മണ്ണു പിത്തത്തെയും മധുരമുള്ള മണ്ണു കഫത്തെയും കോപിപ്പിച്ചിട്ടു രൂക്ഷതഹേതുവായിട്ടു രസാദിധാതുക്കളെയും അന്നത്തെയും രൂക്ഷങ്ങളാക്കിച്ചെയ്തിട്ടു ജഠരാഗ്നിയാൽ പചിക്കപ്പെടാതെ നാഡികളിൽചെന്നു നിറഞ്ഞിട്ടു അവയിലുള്ള വായുസഞ്ചാരത്തെ തടുത്തിട്ടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാതുവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനുള്ള ശക്തിയേയും തേജസ്സിനേയും ബലത്തെയും ഓജസ്സിനെയും നശിപ്പിച്ചിട്ടു പൊടുന്നനവെ ബലത്തെയും വർണ്ണത്തെയും അഗ്നിയെയും നശിപ്പിക്കുന്നതായ പാണ്ഡുരോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

൧൧. ശൂനാക്ഷികൂടഗണ്ഡഭ്രൂ ശ്ശൂനപാന്നാഭിമേഹനഃ
കൃമികോഷ്ഠോതിസാര്യേത മലംസാസൃക്കഫാന്വിതം.

മേൽപ്രകാരം മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിങ്കൽ രോഗിയുടെകണ്ണിന്റെ പോളകളും കവിൾത്തടവും പുരികവും കാലും പൊക്കിളും ലിംഗവും വീങ്ങുകയും കൃമികളോടും രക്തകഫങ്ങളോടുംകൂടി അയഞ്ഞമലം പോകയും ചെയ്യും. എല്ലാ പാണ്ഡുരോഗങ്ങളിലും കൃമികോഷ്ഠതയുണ്ടാകുമ്പോൾ ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്നു ചിലരും അതല്ല മൃൽഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തെപ്പററി പറഞ്ഞതിന്റെശേഷം കാൺകയാൽ ഇതുകൾ അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാണെന്നു ചിലരും പറയുന്നു. എന്നാൽ വിദേഹൻ ഇതുകൾ മൃൽഭക്ഷണവശാലുള്ള പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു എന്നു സ്പഷ്ടമായി അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ ശ്ലോകം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മൃൽഭക്ഷണാൽഭവേൽ പാണ്ഡുസ്തന്ദ്രാലസ്യനിപീഡിതഃ സശ്വാസകാസശൂലാർത്തശ്ശൂലാരുചിസമന്വിതഃശൂനപാദാനനകരഃ കൃശാംഗഃകൃശപാവകഃ മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്നു മടിയും അലസതയും ശ്വാസവും ചുമയും ക്ഷയവും അർശസ്സും അരുചിയും കാലിലും മുഖത്തിലും കയ്യിലും നീരും ഉണ്ടാകും. ദേഹം ചടയ്ക്കും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൨. പാണ്ഡുരോഗശ്ചിരോല്പന്നഃ ഖരീഭൂതോനസിദ്ധ്യതി
കാലപ്രകർഷാച്ശൂനാംഗോ യോവാ പീതാനിപശ്യതി

൧൩. ബദ്ധാല്പവിൽസഹരിതം സകഫംയോതിസാര്യതെ
ദീനഃശ്വേതാതിദിഗ്ദ്ധാംഗ ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാതൃഡർദ്ദിതഃ

൧൪. സനാസ്ത്യസൃക്ക്ഷയാദ്യശ്ച പാണ്ഡുശ്വേതത്വമാപ്നുയാൽ
പാണ്ഡുദന്തനഖോയസ്തു പാണ്ഡുനേത്രശ്ചയോഭവേൽ

൧൫. പാണ്ഡുസംഘാതദർശീച പാണ്ഡുരോഗീവിനശ്യതി
അന്തേഷുശൂനംപരിഹീനമദ്ധ്യം മ്ലാനംതഥാന്തേഷുചമദ്ധ്യശൂനം

൧൬. ഗുദേചശേഫസ്യഥമുഷ്കയോശ്ച
ശൂനംപ്രതാമ്യന്തമസംജ്ഞകല്പം
വിവർജ്ജയേൽപാണ്ഡുകിനംയശോർത്ഥീ
തഥാതിസാരജ്വരപീഡിതഞ്ച.

തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം വളരെദിവസം കഴിഞ്ഞതും തന്നിമിത്തം കഠിനതയെ പ്രാപിച്ചതുമായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എല്ലാശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗിക്കു എല്ലാവസ്തുക്കളും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കുന്നു എന്നുതോന്നുന്നു എങ്കിൽ ആ രോഗവും അസാദ്ധ്യംതന്നെ. മലം ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായിട്ടും പച്ചനിറമായിട്ടും കഫത്തോടുകൂടിയും പോക, ദേഹത്തിന്നു ക്ഷീണവും വളരെ വെളുപ്പും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും ഭവിക്ക ഈവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗിമരിക്കും. രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു അധികംവെളുത്തതായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. യാതൊരുപാണ്ഡുരോഗിയുടെ പല്ലും നഖവും വെളുത്തിരിക്കുന്നുവോ അവനും യാതൊരുപാണ്ഡുരോഗിയുടെ കണ്ണു

വെളുത്തിരിക്കുമ്പോ അവനുംയാതൊരുപാണ്ഡുരോഗി വെളുത്തതായസാധനത്തെത്തന്നെ നോക്കുന്നുവോ അവനും മരിക്കും; കയ്യിലും കാലിലും തലയിലും വീക്കവും മദ്ധ്യദേഹത്തിന്നു ബലക്ഷയവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും മദ്ധ്യദേഹത്തിങ്കൽ വീക്കവും കൈക്കാൽകളിന്നും ശിരസ്സിന്നും ദുർബലതയുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും ഗുദത്തിങ്കലും ലിംഗത്തിങ്കലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും കൂടക്കൂടെ മോഹവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും യശഃകാംക്ഷിയായിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു അപ്രകാരംതന്നെ അതിസാരവും ജ്വരവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു-

കാമിലലക്ഷണം.

൧൭. പാണ്ഡുരോഗീതുയോത്യർത്ഥം പിത്തലാനന്നിഷേവതേ
തസ്യപിത്തമസൃക്മാംസം ദഗ്ദ്ധ്വാരോഗായകല്പതേ.

൧൮. ഹാരിദ്രനേത്രഃസഭൃശം ഹാരിദ്രത്വങ്നഖാനനഃ
രക്തപീതശകൃന്മൂത്രോ ഭേകവർണ്ണോഹതേന്ദ്രിയഃ

൧൯. ദാഹാവിപാകദൌർബല്യ സദനാരുചികർഷിതഃ
കാമിലാബഹുപിത്തേഷാ കോഷ്ഠശാഖാശ്രയാമതാഃ

൨൦. കാലാന്തരാൽഖരീഭൂതാ കൃച്ഛ്രാസ്യാത്കുംഭകാമിലാ

പാണ്ഡുരോഗമുള്ളവൻ പിത്തകോപകരമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദിയെ പരിശീലിച്ചാൽ അവന്റെ പിത്തം രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചു കാമിലയെ ഉണ്ടാക്കും. കാമിലയുള്ളവന്റെ കണ്ണും തൊലിയും നഖവും മുഖവും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കും. മലവുംമൂത്രവും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്കും. വർഷകാലത്തുള്ള തവളയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായി ഭവിക്കും- ഇന്ദ്രിയസാദവും ദാഹവും ദഹനമില്ലായ്കയും ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും പിത്താധിക്യത്തോടുകൂടിയ ഈ കാമില ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെയും ശാഖകളേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു. കാമിലതന്നെ കാലക്രമേണ ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ ഗ്രസിച്ചിട്ടു നീരോടുകൂടിവരും അതിന്നു കുംഭകാമിലഎന്നു പേർ ആയതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

കാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃഷ്ണപീതശകൃന്മൂത്രോ ഭൃശംശൂനശ്ചമാനവഃ

൨൧. സുരക്താക്ഷിമുഖച്ഛർദ്ദി വിൺമൂത്രോയശ്ചതാമ്യതി
ദാഹാരുചിതൃഡാനാഹ തന്ദ്രാമോഹസമന്വിതഃ.

൨൨. നഷ്ടാഗ്നിസംജ്ഞഃക്ഷിപ്രംഹികാമിലാവാൻവിപദ്യതേ.

മലവും മൂത്രവും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്കുക, വളരെ നീരുണ്ടാക, കണ്ണുംമുഖവും മലവും മൂത്രവും ചുവന്നിരിക്കുക, രക്തംഛർദ്ദിക്ക കൂടക്കൂടെ മോഹിക്കുക ഇവയെല്ലാമുള്ള മനുഷ്യൻ മരിക്കും. ദാഹവും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും മടിയും മോഹവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ബോധഹീനതയും ഉള്ള കാമിലരോഗി ഉടനെ മരിക്കും

കുംഭകാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഛർദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസ ജ്വരക്ലമനിപീഡിതഃ

൨൩. നശ്യതിശ്വാസകാസാർത്തോ വിൾഭേദീകുംഭകാമലീ

ഛർദി അരുചി നെഞ്ചുകലിപ്പു പനി തളർച്ച ശ്വാസം കാസം മലത്തിന്റെപോക്ക് ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള കുംഭകാമിലരോഗി മൃതിയെ പ്രാപിക്കും-

ഹലീമകലക്ഷണം.

യദാതുപാണ്ഡോർവ്വർണ്ണസ്സ്യാ ഹരിതശ്യാമപീതകഃ.

൨൪. ബലോത്സാഹക്ഷയസ്തന്ദ്രാ മന്ദാഗ്നിത്വംമൃദുജ്വരഃ
സ്ത്രീഷ്വഹർഷോംഗമർദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിർഭ്രമഃ

൨൫. ഹലീമകംതദാതസ്യ വിദ്യാദനിലപിത്തതഃ

പാണ്ഡുരോഗമുണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ശരീരത്തിൽ പച്ചനിറവും കരുവാളിപ്പും മഞ്ഞനിറവും കാണാം. ബലക്ഷയവും ഉത്സാഹക്കുറവും മടിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും അല്പമായി പനിയും സ്ത്രീകളിൽ പ്രീതിയില്ലായ്കയും അംഗമർദ്ദവും ചുട്ടും തണ്ണീർദാഹവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അതിന്റെ പേർ ഹലീമകമെന്നാകുന്നു. സുശ്രുതാദിഗ്രന്ഥപ്രകാരം അതിന്നു ലോഢരമെന്നും അലസമെന്നുംകൂടി പേരുണ്ട്.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാണ്ഡുരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

രക്തപിത്തനിദാനം.

൧. ഘർമ്മവ്യായാമശോകാധ്വവ്യവായൈരതിസേവിതൈഃ
തീക്ഷ്ണോഷ്ണക്ഷാരലവണൈരമ്ലൈഃ കടുഭിരേവ ച

൨. പിത്തംവിദഗ്ധംസ്വഗുണൈർവിദഹത്യാശുശോണിതം
തതഃപ്രവർത്തതേരക്തമൂർദ്ധ്വംചാധോദ്വിധാപിവാ.

൩. ഊർദ്ധ്വംനാസാക്ഷികർണ്ണാസ്യൈർമ്മേഢ്രയോനിഗുദൈരധഃ
കുപിതംരോമകൂപൈശ്ച സമസ്തൈസ്തത്പ്രവർത്തതേ.

പാണ്ഡുരോഗംപോലെ രക്തപിത്തവും പിത്തജന്യമാകയാൽ പാണ്ഡുരോഗാനന്തരം രക്തപിത്തനിദാനത്തെ പറയുന്നു. അധികമായി വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായ ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടു ഏറ്റവും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ അതിയായി ശീലിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരദ്രവ്യത്തെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപ്പൊ പുളിയൊ എരിവൊ ഉള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം സ്വന്തഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടു തുല്യമായിരിക്കുന്ന രക്തത്തെ പെട്ടെന്നു കോപിപ്പിക്കുന്നു. മേൽപ്രകാരം കോപിച്ചതായ രക്തം മേല്പോട്ടായിട്ടോ കീഴ്പോട്ടായിട്ടോ മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടുമായിട്ടോ പോകും. അതിൽ മേല്പോട്ടുപോകുന്നതായാൽ മൂക്ക, കണ്ണു, ചെവി, വായ് ഇവയിൽകൂടിയായിരിക്കും. കീഴ്പോട്ടായാൽ ലിംഗം യോനി ഗുദം ഇവയിൽകൂടിയുമായിരിക്കും. പിന്നെയും കോപിച്ചാൽ മേൽപറഞ്ഞ മാർഗ്ഗങ്ങളിൽകൂടിയും എല്ലാ രോമകൂപങ്ങളിൽകൂടിയും രക്തംപോകും. ഈ രോഗത്തിന്നു രക്തപിത്തമെന്നുപേർ.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൪. സദനംശീതകാമിത്വം കണ്ഠധൂമായനംവമിഃ
ലോഹഗന്ധിശ്ചനിശ്വാസോ ഭവത്യസ്മിൻഭവിഷ്യതി.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളായിട്ടു തളർച്ച തണുപ്പിലിഷ്ടം പുകഞ്ഞുതേട്ടൽ ഛർദ്ദി ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധം ശ്വാസം ഇവയുണ്ടാകും.

കഫരക്തപിത്തലക്ഷണം.

൫. സാന്ദ്രംസപാണ്ഡുസസ്നേഹം പിച്ഛിലഞ്ചകഫാന്വിതം

കഫസംബന്ധമായ രക്തപിത്തമുള്ളവന്നു രക്തം കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും. സ്നേഹത്തോടും പശപ്പോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

വാതരക്തപിത്തലക്ഷണം

ശ്യാവാരുണംസഫേനഞ്ച തനുരൂക്ഷഞ്ചവാതികം

വാതസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ രക്തം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും നുരയോടുകൂടിയും നേർത്തിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും.

പൈത്തികരക്തപിത്തനിദാനം.

൬. രക്തപിത്തംകഷായാഭം കൃഷ്ണംഗോമൂത്രസന്നിഭം
മേചകാഗാരധൂമാഭ മഞ്ജനാഭഞ്ചപൈത്തികം

പിത്തസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ പാടോലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട കഷായംപോലെയും കറുത്തിട്ടും ഗോമൂത്രംപോലെയും കരപ്പുപോലെയും ഗൃഹധൂമംപോലെയും അഞ്ജനക്കല്ലുപോലെയും രക്തം പോകും.

സംസർഗ്ഗരക്തപിത്തത്തിന്റെയും സന്നിപാത രക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൭. സംസൃഷ്ടലിംഗംസംസർഗ്ഗാ ത്രിലിംഗംസന്നിപാതികം
ഊർദ്ധ്വഗംകഫസംസൃഷ്ടമധോഗംപവനാനുഗം

൮. ദ്വിമാർഗ്ഗംകഫവാതാഭ്യാ മുഭാഭ്യാമനുവർത്തതേ

രണ്ടുദോഷങ്ങൾ ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ ആ രണ്ടു രക്തപിത്തങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. എങ്ങിനെ എന്നാൽ പിത്തവും കഫവും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും കഫരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. മൂന്നുദോഷങ്ങളും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ കഫപിത്തരക്തത്തിന്റെയും വാതരക്തപിത്തത്തിന്റെയും പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധവും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധവും മേൽപോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫവാതങ്ങളുടെ സംബന്ധവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വംസാദ്ധ്യമധോയാപ്യ മസാദ്ധ്യംയുഗപദ്ഗതം
൯. ഏകമാർഗ്ഗംബലവതോ നാതിവേഗംനവോത്ഥിതം
രക്തപിത്തംസുഖേകാലേ സാദ്ധ്യംസ്യാന്നിരുപദ്രവം.
൧൦. ഏകദോഷാനുഗംസാദ്ധ്യം ദ്വിദോഷംയാപ്യമുച്യതേ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യംസ്യാന്മന്ദാഗ്നേരതിവേഗവൽ
൧൧. വ്യാധിഭിഃക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാനാശ്നതശ്ചയൽ

മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ കഫപിത്തങ്ങളുടെ സംയോഗത്തോടുകൂടിയുണ്ടായ ആ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫപിത്തഹരങ്ങളായ കഷായരസവും തിക്തരസവും ഹിതങ്ങളാകയാലും പിത്തഹരങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളിൽ വിരേചനം പ്രധാനവും ഹിതവുമാകയാലും അവയെക്കൊണ്ടു പ്രയാസംകൂടാതെ ശമിപ്പിക്കാമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടാകുന്നു. ചരകത്തിലും ഇപ്രകാരം കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു സാദ്ധ്യംലോഹിതപിത്തംതൽ "യദൂർദ്ധ്വംപ്രതിപദ്യതേ വിരേചനസ്യയോഗ്യത്വാൽ ബഹുത്വാൽഭേഷജസ്യച വിരേചനംഹിപിത്തസ്യ ജയായപരമൌഷധം" പിത്തത്തിന്നു വിരേചനം ഹിതമാകയാലും ഔഷധം അനേകമാകയാലും മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു പിത്തത്തെ ജയിപ്പാൻ വിരേചനം പരമൌഷധമാണ്

കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം യാപ്യമാകുന്നു ആയതു വാതത്തിന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ വാതപിത്തഹരമായിരിക്കുന്ന മധുരരസം ഉപയോഗിക്കാം. രക്തപിത്തത്തിന്റെ കീഴ്പോട്ടുള്ള ഗതിയെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിന്നു പ്രതിക്രിയയായിട്ടുള്ള വമനം വാതപിത്തശമനമല്ലായ്കയാൽ ഉപയോഗയോഗ്യമായിട്ടുള്ളതല്ല വായുവിന്നു വിരോധമില്ലാതെ പിത്തത്തെ ശമിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ഔഷധവും ചുരുക്കമാണു. അതിനാൽ കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തെ പത്ഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു അധികം ദോഷോപദ്രവങ്ങളെ ചെയ്യാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ നല്ലവണ്ണം ശമിപ്പിക്കാൻ ക

ഴികയില്ല. മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു കഫവാതങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതു് മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വിരേചനം കീഴ്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്യുവാൻ യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വമനം മേല്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്യുവാൻ യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും ഔഷധമില്ലായ്കയാലും ആകുന്നു അസാദ്ധ്യമെന്നു പറഞ്ഞതു ബലമുള്ളവന്നു മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയതും അധികാവേഗത്തോടുകൂടാത്തതും ഏറക്കാലം ചെല്ലാത്തതും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഈ ഋതുക്കളിൽ ഉണ്ടായതും ദൌർബ്ബല്യം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതുമായ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യം. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം യാപ്യം മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം അഗ്നിമാന്ദ്യവും വ്യാധികളെക്കൊണ്ടു ദേഹത്തിന്നു ക്ഷൈണ്യവും വാർദ്ധക്യവും ഭക്ഷണത്തിൽ വെറുപ്പും ഉള്ള പുരുഷന്നു ഉണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവം.

൧൨. ദൌർബ്ബല്യശ്വാസകാസജ്വരവമഥുമദാഃപാണ്ഡുതാദാഹമൂർച്ഛാ
ഭുക്തേഘോരോവിദാഹസ്ത്വധൃതിരപിസദാഹൃദ്യതുല്യാചപീഡാ
തൃഷ്ണാകോഷ്ഠസ്യഭേദഃശിരസിചതപനം പൂതിനിഷ്ഠീവനത്വം
ഭക്തദ്വേഷാവിപാകൌവികൃതിരപിഭവേദ്രക്തപിത്തോപസർഗ്ഗാഃ

ദുർബ്ബലത, ശ്വാസം, ചുമ, പനി, ഛർദ്ദി മദം, ദേഹത്തിന്നു വെളുപ്പു ചുടു, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച ഊണുകഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം അതിയായ ദാഹം ധൈര്യമില്ലായ്ക ഹൃദയത്തിന്നു തുല്യമില്ലാത്ത പീഡ തണ്ണീർദാഹം മലം അയഞ്ഞുപോക, തലയിൽ ചൂടു, തുപ്പലിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധം അന്നത്തിൽ വെറുപ്പു ദഹനമില്ലായ്ക ഇവയൊക്കയും രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. വികാരത്തെക്കുറിച്ചു ഇനിപ്പറയും

൧൩. മാംസപ്രക്ഷാലനാഭംകഥിതമിവചയൽകർദ്ദമാംഭോനിഭംവാ
മേദഃപൂയാസ്രകല്പംയകൃദിവയദിവാപക്വജംബൂഫലാഭം
യൽകൃഷ്ണംയച്ചനീലംഭൃശമതികുണപംയത്രചോക്താവികാരാ
സ്തദ്വർജ്ജ്യംരക്തപിത്തംസുരപതിധനുഷായച്ചതുല്യംവിഭാതി

൧൪. യേനചോപഹതോരക്തം രക്തപിത്തേനമാനവഃ
പശ്യേദ്ദൃശ്യംവിയച്ചാപി തച്ചാസാദ്ധ്യമസംശയം

൧൫. ലോഹിതംഛർദ്ദയേദ്യസ്തു ബഹുശോലോഹിതേക്ഷണഃ
ലോഹിതോൽഗാരദർശീച മ്രിയതേരക്തപൈത്തികഃ

മാംസം കഴുകിയ വെള്ളം പോലെയും പിഞ്ഞപോലെയും ചെളികലക്കിയ വെള്ളം പോലെയും മേദസ്സും ചലവും ചോരയും കൂടിയപോലെയും യകൃത്തുപോലെയും ഞാറപ്പഴം പോലെയും അഞ്ജനം പോലെയും നീലിച്ചും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും ശ്വാസകാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രക്തപിത്തത്തെയും ഇന്ദ്രന്റെ വില്ലുപോലെ പലനിറമുള്ള രക്തപിത്തത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. രക്തപിത്തത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ നോക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളും ആകാശവും രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അയാളുടെ ആ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു നിശ്ചയം രക്തം ഛർദിക്കുക കണ്ണുകൾ രക്തംപോലെ ചുവന്നിരിക്കുക, തേട്ടുമ്പോൾ രക്തംവരിക ഈവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രക്തപിത്തരോഗി നിശ്ചയമായിമരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ രക്തപിത്തനിദാനം

സമാപ്തം.

—*—

രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം.

---

൧. വേഗരോധാൽക്ഷയാച്ചൈവ സാഹസാദ്വിഷമാശനാൽ
ത്രിദോഷോജായതേയക്ഷ്മാ ഗദോഹേതുചതുഷ്ടയാൽ

മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക, ഓജസ്സും ശുക്ലവും സ്നിഗ്ദ്ധതയും ക്ഷയിക്കുക ദേഹംകൊണ്ടോ വാക്കുകൊണ്ടോ മനസ്സുകൊണ്ടോ അതാതിന്റെ ബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള കർമ്മത്തെ ചെയ്ക, അന്നപാനങ്ങൾ നിയമംപോലെ ഉപയോഗിക്കാതിരിക്കയും വിപരീതമായിട്ടു ഉപയോഗിക്കുകയും ചെയ്ക, ഈ നാലു കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടാകുന്നു ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകുന്നതു് ഇതിനെ വാഗ്ഭടാചാര്യർ കുറെക്കൂടി വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ഭാഗം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. നക്ഷത്രാണാംദ്വിജാനാഞ്ചരാജാഭൂദ്യഃപുരായതഃ യച്ചരാജാചയക്ഷ്മാച രാജയക്ഷ്മാതതോമതഃ ദേഹൌഷധക്ഷയകൃതേഃക്ഷയസ്തൽസംഭവാച്ചസഃ രസാദിശോഷണാച്ഛോഷോ രോഗരാൾതേഷുരാജനാൽ ഈ രോഗത്തിന്നു രാജയക്ഷ്മാവെന്നും ക്ഷയമെന്നും ശോഷമെന്നും രോഗരാട്ടെന്നും നാലു പേരുകൾ ഉണ്ടു്. പണ്ടു, നക്ഷത്രങ്ങളുടെയും ദ്വിജന്മാരുടെയും രാജാവായിരിക്കുന്ന ചന്ദ്രൻ രോഹിണിയെ കാമിച്ചു രോഹിണിയുടെ പിതാവായ ദക്ഷപ്രജാപതിയെ അസത്യം പറഞ്ഞു വഞ്ചിച്ചതിനാൽ പ്രജാപതി കോപിച്ചു ചന്ദ്രന്നു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകട്ടെ എന്നു ശപിക്കുകയും ചന്ദ്രന്നു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങിനെ ആ രാജാവിന്നു ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗമാകകൊണ്ടും മുമ്പും പിമ്പും അനേക രോഗങ്ങളാകുന്ന പരിവാരങ്ങളോടുകൂടി ആ എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും രാജാവായ ഒരു രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടും രാജയക്ഷ്മാവെന്നു പേരുണ്ടായി ദേഹത്തെയും ഔഷധങ്ങളെയും ക്ഷയിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദേഹൌഷധക്ഷയത്തിങ്കൽ സംഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ക്ഷയമെന്നു പേരുണ്ടായി രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു അനേക രോഗങ്ങളിൽ വെച്ചു ഈ രോഗം അധികമായി പ്രകാശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു രോഗരാട്ടെന്നും പറയുന്നു.

രാജയക്ഷ്മാവിനെപ്പററി വാഗ്ഭടാചാര്യർ പറഞ്ഞതു സുശ്രുതത്തിൽനിന്നും ഭേദപ്പെടാൻ ന്യായമില്ലെങ്കിലും സുശ്രുതത്തിലുള്ള ഭാഗം കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. സംശോഷണാദ്രസാദീനാം ശോഷഇത്യഭിധീയതേ ക്രിയാക്ഷയകരത്വാച്ച ക്ഷയഇത്യുച്യതേബുധൈഃ രാജ്ഞശ്ചന്ദ്രമസോയസ്മാദഭൂദേഷകിലാമയഃ തസ്മാത്തം രാജയക്ഷ്മേതി കേചിദാഹുർമ്മനീഷിണഃ രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു ക്രിയകൾക്കു ക്ഷയത്തെ ചെയ്കകൊണ്ടു ക്ഷയമെന്നു പറയുന്നു ചന്ദ്രനാകുന്ന രാജാവിന്നു ഭവിച്ച രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടു അതിനെ രാജയക്ഷ്മാവെന്നു ചില വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൨. കഫപ്രധാനൈർദ്ദോഷൈസ്തു രുദ്ധേഷുരസവർത്മസു
അതിവ്യവായിനോവാപി ക്ഷീണേരേതസ്യനന്തരാഃ.

൩. ക്ഷീയന്തേധാതവസ്സർവ്വേ തതഃശുഷ്യതിമാനവഃ

മേൽപറഞ്ഞ വേഗരോധാദികൾ ഹേതുവായിട്ടു കോപിക്കുകയും സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നു ഇളകുകയും ചെയ്ത ദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനങ്ങളായിട്ടു രസത്തെ വഹിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളുടെ മാർഗ്ഗങ്ങളെ രോധിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ആ രസം ഹൃദയത്തിൽ തന്നെ നിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടു മുഖത്തൂടെ പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. ഈ അഭിപ്രായത്തെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ വേണ്ടി ചരകത്തിൽ ഉള്ള ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു 'രസഃസ്രോതസ്സുരുദ്ധേഷു സ്വസ്ഥാനസ്ഥോവിദഹ്യതേസ ഊർദ്ധ്വംകാസവേഗേന ബഹുരൂപഃപ്രവർത്തതേ' രസവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾക്കു തടവുവരുമ്പോൾ രസം സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നിട്ടു ഉരുകി മേല്പോട്ടു കാസവേഗത്തോടുകൂടെ പലരൂപമായിട്ടു പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം രസത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ രക്തത്തിന്നും ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു. രക്തത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ മാംസത്തിന്നും ക്ഷയം ഭവിക്കും അതുനിമിത്തം ശേഷം ധാതുക്കൾക്കും ക്രമേണ ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു ഇപ്രകാരം ഭവിക്കുന്ന ക്ഷയത്തിന്നു അനുലോമക്ഷയമെന്നു പേർ. ഇനി പ്രതിലോമക്ഷയത്തെക്കുറിച്ചു പറയുന്നു. അതിമൈഥുനം ചെയ്യുന്ന പുരുഷന്നു ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അതിന്റെ സമീപത്തിലിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കളും

(൩൨) രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

ക്രമേണ ക്ഷയിക്കുന്നു എങ്ങിനെ എന്നാൽ ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുന്നു മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥി ക്ഷയിക്കുന്നു ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടു മേല്പോട്ടു ധാതുക്ഷയമുണ്ടാകുന്നു കാര്യഭൂതമായിരിക്കുന്ന ശുക്ലത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കാരണഭൂതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കൾക്കു ക്ഷയം എങ്ങിനെ വരാം എന്നൊരു ചോദ്യത്തിന്നു അവകാശമുണ്ട്. എന്നാൽ ആയതു പറയാം ശുക്ലക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വാതം കോപിച്ചു ശുക്ലത്തിന്റെ അടുത്തിരിക്കുന്നതായ മജ്ജാവിനെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു മജ്ജാവു ശോഷിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥിയും ശോഷിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടു ധാതുക്കളും (രസധാതുവരെ) ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. അതിലേക്കു ഒരു ഉദാഹരണം കൂടി ഇവിടെ പറയാം. ഇരിമ്പു നല്ലവണ്ണം പഴുപ്പിച്ചു നനഞ്ഞ തറയിൽ വച്ചാൽ അതിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഹേതുവായിട്ടു ആ തറ എങ്ങിനെ ശോഷിക്കുമൊ അങ്ങിനെ ധാതുക്കളും ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യനും ക്ഷയിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ക്ഷയത്തിന്റെ ഉത്ഭവം

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൧. ശ്വാസാംഗമർദ്ദകഫസംസ്രവതാലുശോഷ
വമ്യഗ്നിസാദമദപീനസകാസനിദ്രാഃ
ശോഷേഭവിഷ്യതിഭവന്തിസചാപിജന്തുഃ
ശുക്ലേക്ഷണോഭവതിമാംസപരോരിരംസുഃ.

൨. സ്വപ്നേഷുകാകശുകശല്ലകിനീലകണ്ഠ
ഗൃദ്ധ്രാസ്തഥൈവകപയഃകൃകലാസകാശ്ച
തംവാഹയന്തിസനദീർവിജലാശ്ചപശ്യേ
ച്ശുഷ്കാംസ്തരൂൻപവനധൂമദവാർദ്ദിതാംശ്ച.

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ഏതെന്നുകൊണ്ടാൽ കഴയ്ക്കുക കഫത്തെ തുപ്പുക അണ്ണാക്കുണങ്ങുക, ഛർദ്ദിക്കുക, ജഠരാഗ്നിക്കു തളർച്ച; അസംബന്ധം പറക മൂക്കടപ്പു ചുമ ഉറക്കം ഇവയാകുന്നു. പിന്നെയും കണ്ണുകൾക്കു അധികമായ വെളുപ്പുണ്ടാക, സ്ത്രീസംഭോഗത്തിങ്കലും മാംസഭക്ഷണത്തിങ്കലും താല്പര്യം ജനിക്കുക സ്വപ്നത്തിൽ കാക്ക കിളി മുള്ളൻ മയിൽ കഴുകൻ കുരങ്ങു ഓന്തു മുതലായ ജന്തുക്കൾ ഉപദ്രവിക്കുന്നു എന്നും കടിച്ചുവലിക്കുന്നു എന്നും തോന്നുക വെള്ളംവററിയ നദികളേയും ഉണങ്ങിയ വൃക്ഷങ്ങളേയും കാൺക, വൃക്ഷങ്ങൾ കാററുകൊണ്ടു വീഴുന്നു എന്നും പുകയും എന്നും കാട്ടുതീ പിടിപെട്ടു ദഹിക്കുന്നു എന്നും തോന്നുക അന്നപാനങ്ങളിൽ ഇച്ഛകൾ തൂണും, തലനാരു ഇതുകൾ വീണു എന്നു തോന്നുക ഇവയുമാകുന്നു ചരകത്തിൽ ഈ രോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപത്തെപ്പററി പറയപ്പെട്ട ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു "പൂർവ്വരൂപംപ്രതിശ്യായൊ ദൌർബ്ബല്യം ദോഷദർശനം അദോഷേഷ്വപിഭാവേഷു കായേബീഭത്സദർശനം ഘൃണിത്വമശ്നതശ്ചാപി ബലമാംസപരിക്ഷയഃസ്ത്രീമദ്യമാംസപ്രിയതാപ്രിയതാചാവഗുണ്ഠനേ യക്ഷ്മിണാം ഘനകേശാനാം തൃണാനാംപതനാനിച പ്രായോന്നപാനേകേശാനാംനഖാനാം ചാതിവർദ്ധനം പതത്രിഭിഃപതംഗൈശ്ച ശ്വാപദൈശ്ചാപിധർഷണം" അർത്ഥം സുഗമം.

രാജയക്ഷ്മലക്ഷണം.

൩. അംസപാർശ്വാഭിതാപശ്ച സന്താപഃകരപാദയോഃ.
ജ്വരസ്സർവ്വാംഗഗശ്ചേതി ലക്ഷണംരാജയക്ഷ്മണഃ

ചുമലുകളിലും രണ്ടു പാർശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക കൈകാലുകൾ ചുടുക സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വേദനയോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടിയിരിക്കുന്നതാകുന്നുരാജയക്ഷ്മാവിന്റെലക്ഷണം.

ഏകാദശരൂപം.

൧. സ്വരഭേദോനിലാച്ശൂലം സംകോചശ്ചാംസപാർശ്വയോഃ
ജ്വരോദാഹോതിസാരശ്ച പിത്താദ്രക്തസ്യചാഗമഃ

൨. ശിരസഃപരിപൂർണ്ണത്വമഭക്തച്ഛന്ദഏവച
കാസഃകണ്ഠസ്യചോദ്ധ്വംസോ വിജ്ഞേയഃകഫകോപതഃ.

ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഏകാദശരൂപങ്ങൾ വ്യാധിയുടെ പ്രഭാവം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഒച്ചയടപ്പും. ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ജ്വരവും ദാഹവും അതിസാരവും രക്തഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിങ്കൽ ശിരസ്സിന്നു ഗൌരവവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും ചുമയും ഒച്ചയടപ്പും ഭവിക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൯. ഏകാദശഭിരേഭിർവാ ഷഡ്ഭിർവാപി സമന്വിതം
കാസാതിസാരപാർശ്വാർത്തി സ്വരഭേദാരുചിജ്വരേ

൧൦. ത്രിഭിർവാപീഡിതം ലിംഗൈഃ കാസശ്വാസാസൃഗാമയൈഃ
ജഹ്യാച്ഛോഷാർദ്ദിതം ജന്തുമിച്ഛൻ സുവിമലം യശഃ

൧൧. സർവ്വൈരർദ്ധൈസ്ത്രിഭിർവ്വാപി ലിംഗൈർമ്മാംസബലക്ഷയേ
യുക്തോ വർജ്ജ്യശ്ചികിത്സ്യസ്തു സർവ്വരൂപോപ്യതോന്യഥാ.

൧൨. മഹാശിനം ക്ഷീയമാണമതിസാരനിപീഡിതം
ശൂനമുഷ്കോദരം ചൈവ യക്ഷ്മിണം പരിവർജ്ജയേൽ

൧൩. ജ്വരാനുബന്ധരഹിതം ബലവന്തം ക്രിയാസഹം
ഉപക്രമേദാത്മവന്തം ദീപ്താഗ്നിമകൃശം നരം.

൧൪. ശുക്ലാക്ഷമന്നദ്വേഷ്ടാരമൂർദ്ധ്വശ്വാസനിപീഡിതം
കൃച്ഛ്രേണ ബഹുമേഹന്തം യക്ഷ്മാ ഹന്തീഹ മാനവം.

മേൽപ്പറഞ്ഞ സ്വരഭേദാദി പതിനൊന്നു രൂപങ്ങളോടെ ചുമ, അതിസാരം, പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദന ഒച്ചയടപ്പു അരുചി ജ്വരം ഈ ഷഡ്രൂപങ്ങളോടെ ചുമ ശ്വാസം രക്തവികാരം ഈ ത്രിലിംഗങ്ങളോടെ കൂടിയിരിക്കുന്ന രോഗിയെ നിർമ്മലമായിരിക്കുന്ന യശസ്സിനെ ആഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. സംപൂർണ്ണമായിരിക്കുന്ന യക്ഷ്മാവിങ്കൽ മാത്രമേ ഏകാദശരൂപങ്ങൾ ഭവിക്കു. മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാമോ അഥവാ പകുതിയോ അതല്ല മൂന്നിൽ ഒരു ഭാഗമോ ഉള്ള രോഗിയെ മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുള്ളവനായിട്ടു കണ്ടാൽ വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങൾക്കും പൂർണ്ണതയുണ്ടായാലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമില്ലെങ്കിൽ ആ രോഗിയെ ചികിത്സിക്കേണം. ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെങ്കിൽ ഈ രോഗിയെ മാത്രമല്ല വേറെ ചില രോഗികളെയും ചികിത്സിക്കരുതെന്നു ചരകത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "വാതവ്യാധിരപസ്മാരീ കുഷ്ഠീ ശോഫീ തഥോദരീ ഗുല്മീ ച മധുമേഹീ ച രാജയക്ഷ്മീ ച യേ നരാഃ അചികിത്സ്യാ ഭവന്ത്യേതേ ബലമാംസപരിക്ഷയാൽ സർവ്വേഷ്വപി വികാരേഷു ഭിഷഗേതാൻ വിവർജ്ജയേൽ" വാതവ്യാധി, അപസ്മാരം, കുഷ്ഠം, പുരാണജ്വരം ഗുന്മം, മധുമേഹം, രാജയക്ഷ്മാവു ഈ വക രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവർക്കു രോഗലക്ഷണങ്ങൾ എല്ലാമില്ലെങ്കിലും ബലമാംസങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെന്നു കണ്ടാൽ ചികിത്സ ചെയ്യരുതെന്നു ഇതിന്റെ സാരം. വളരെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടും ദിവസേന ക്ഷീണിച്ചു വരുന്ന രോഗിയെ വർജ്ജിക്കണം. അതിസാരത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഈ രോഗിയാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ജഠരാഗ്നിനാൽ ജഠരത്തിങ്കൽ തന്നെ പചിക്കപ്പെട്ടിട്ടു മിക്കവാറും മലമൂത്രങ്ങളായി തീരുന്നതുകൊണ്ടു ആയതു ധാതുപുഷ്ടിക്കായിക്കൊണ്ടു മതിയാകുന്നില്ല അതിനാൽ ഈ രോഗി ജീവിക്കുന്നതു മലത്തിന്റെ ബലംകൊണ്ടാകുന്നു. അണ്ഡകോശത്തിലും ഉദരത്തിലും നീരുള്ള രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം അണ്ഡകോശത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന നീരിന്റെ ശമനൌഷധം വിരേചനമാകുന്നു. എങ്കിലും ആയതിവിടെ വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്നു ഇതുതന്നെ കാരണം ജ്വരത്തിന്റെ അഭാവവും ബലവും ഔഷധത്തിന്റെ ബലത്തെ സഹിപ്പാൻ ശക്തിയും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും അഗ്നിദീപ്തിയും അകൃശതവവും ഉള്ള രോഗിയെ ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഹേതുവായിട്ടു പീഡയും അതികഷ്ടമായ മൂത്രപ്രവൃത്തിയും ഉള്ള രോഗി മരിക്കും. അതിമൈ

(൯ന്ന) രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

ഥുനം മുതലായവ ഹേതുവായിട്ടു ധാതുക്കൾക്കു ശോഷം ഭവിക്കയും അതുഹേതുവായിട്ടു രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു എന്നാണു പറഞ്ഞതു. എന്നാൽ ശോഷത്തിന്നു കാരണങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങളും വേറെയും ഉള്ളതുകൊണ്ടു അതുകളെയും താഴെപ്പറയുന്നു.

൨൫. വ്യവായശോകവാർദ്ധക്യവ്യായാമാദ്ധ്വപ്രശോഷിതാൻ
വ്രണോരഃക്ഷതസംജ്ഞൌ ച ശോഷിണൌ ലക്ഷണൈഃ ശൃണു.

വ്യവായശോഷി, ശോകശോഷി, വാർദ്ധക്യശോഷി വ്യായാമശോഷി അദ്ധ്വപ്രശോഷി വ്രണശോഷി ഉരഃക്ഷതശോഷി ഇങ്ങിനെ ശോഷികൾ പലവിധമാകുന്നു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വ്യവായശോഷിലക്ഷണം.

൨൬. വ്യവായശോഷീ ശുക്ലസ്യ ക്ഷയലിംഗൈരുപദ്രുതഃ
പാണ്ഡുർദ്ദേഹോ യഥാപൂർവ്വം ക്ഷീയന്തേ ചാസ്യ ധാതവഃ

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടു ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു വ്യവായശോഷി അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ശുക്ലക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിന്നും വൃഷണത്തിന്നും വേദനയുണ്ടാക മൈഥുനത്തിങ്കൽ ശക്തിയില്ലാതിരിക്ക മൈഥുനം ചെയ്താൽ വളരെനേരം ചെന്നതിന്റെശേഷം ഇന്ദ്രിയസ്ഖലനമുണ്ടാക ശുക്ലമൊ രക്തമൊ സ്രവിക്കുക ദേഹം വെളുക്കുക ഇവയാകുന്നു ഇവന്റെ ധാതുക്കൾ മേൽപ്പെട്ടു മേൽപ്പെട്ടു ക്ഷയിക്കയുംചെയ്യുന്നു.

ശോകശോഷിലക്ഷണം.

൨൭. പ്രദ്ധ്യാനശീലഃ സ്രസ്താംഗഃ ശോകശോഷ്യപി താദൃശഃ.

ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടു ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു ശോകശോഷി. അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കൈകാലുകൾ സ്വസ്ഥാനങ്ങളിൽ നിന്നു വേർപെട്ടപോലെ ആകുന്നതാകുന്നു. വ്യവായശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ മിക്കവാറും കൂടിയുണ്ടായിരിക്കും.

വാർദ്ധക്യശോഷിലക്ഷണം.

ജരാശോഷീ കൃശോ മന്ദവീര്യബുദ്ധിബലേന്ദ്രിയഃ
൨൮. കമ്പനോരുചിമാൻ ഭിന്നകാംസ്യപാത്രഹതസ്വരഃ
ഷ്ഠീവതി ശ്ലേഷ്മണാ ഹീനം ഗൌരവാരതിപീഡിതഃ
൨൯. സംപ്രസ്രുതാസ്യനാസാക്ഷഃ ശുഷ്കരൂക്ഷമലച്ഛവിഃ

വാർദ്ധക്യം ഹേതുവായിട്ടു ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു ജരാശോഷി. അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ദേഹം കൃശിക്കുക വീര്യത്തിന്നും ബുദ്ധിക്കും ബലത്തിന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മന്ദതഭവിക്കുക വിറയ്ക്കുക അരുചിയുണ്ടാക ഉടഞ്ഞ ഓട്ടുപാത്രത്തിൽ വടി മുതലായവകൊണ്ടു അടിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ശബ്ദംപോലെയുള്ള ശബ്ദത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക കഫത്തെ കളവാനായി എത്ര പ്രയത്നപ്പെട്ടു തുപ്പിയാലും കഫം പുറപ്പെടാതിരിക്കുക ശരീരത്തിന്നു കനവും അശ്രദ്ധയും ഉണ്ടാക വായിൽനിന്നും മൂക്കിൽനിന്നും കണ്ണിൽനിന്നും എല്ലായ്പോഴും നീരൊഴുക മലംവറണ്ടിട്ടും തേജസ്സു രൂക്ഷമായിട്ടും ഇരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അദ്ധ്വപ്രശോഷിലക്ഷണം.

അദ്ധ്വപ്രശോഷീ സ്രസ്താംഗഃ സംഭൃഷ്ടപരുഷച്ഛവിഃ
൩൦. പ്രസുപ്തഗാത്രാവയവഃ ശുഷ്കക്ലോമഗളാനനഃ

അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ക്ഷീണിച്ചവനാകുന്നു അദ്ധ്വപ്രശോഷി അവന്റെ ശരീരം പതിക്കുന്നു. പിന്നെ അവൻ വറുക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥത്തിന്റെ എന്നപോലെ പരുഷമായിരിക്കുന്ന കാന്തിയോടുകൂടിയവനായിട്ടും ശരീരത്തിങ്കലെ അവയവങ്ങളിലെ സ്പർശിച്ചാലറിയാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഉണങ്ങിയ മൂത്രാശയത്തോടും ഉണങ്ങിയ അണ്ണാക്കോടും ഉണങ്ങിയ മുഖത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും ഇരിക്കുന്നു

വ്യായാമശോഷിലക്ഷണം.

വ്യായാമശോഷീ ഭൂയിഷ്ഠമേഭിരേവ സമന്വിതഃ
൩൧. ലിംഗൈരുരഃക്ഷതകൃതൈ സ്സംയുക്തശ്ച ക്ഷതം വിനാ

വ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടു ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു വ്യായാമശോഷി. അവൻ അദ്ധ്വപ്രശോഷിയുടെ സർവ്വലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളവനായിരിക്കും. അധികമായി ക്ഷീണം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളും ക്ഷതത്തെ ഒഴിച്ചു ഉരക്ഷതരോഗിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. പുമട്ടുചുമക്കക പറിക്കയോ പാടുകയോ ചെയ്ക, വേഗം നടക്ക, ഇത്യാദികർമ്മങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഷത്തോടുകൂടിയവക്കും അദ്ധ്വപ്രശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

വ്രണശോഷലക്ഷണം.

രക്തക്ഷയാദ്വേദനാഭി സ്തഥൈവാഹാരയന്ത്രണാൽ
൨൨. വ്രണിതസ്യഭവേച്ഛോഷ സ്സചാസാദ്ധ്യതമോമതഃ

രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും വ്രണത്തിന്റെ വേദന ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിക്കായ്ക ഹേതുവായിട്ടും വ്രണമുള്ളവന്നു ശോഷമുണ്ടാകുന്നു. അതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു.

ഉരഃക്ഷതത്തിന്റെ നിദാനവും ലക്ഷണവും.

ധനുഷായസ്യതോത്യർത്ഥം ഭാരമുദ്വഹതോഗുരും
൨൩. യുദ്ധ്യമാനസ്യബലിഭിഃ പതതോവിഷമോച്ചതഃ
വൃഷംഹയംവാധാവന്തം ദമ്യംവാന്യംനിഗൃഹ്ണതഃ.
൨൪. ശിലാകാഷ്ഠാശ്മനിർഘാതാൻ ക്ഷിപതോനിഘ്നതഃപരാൻ
അധീയാനസ്യവാത്യുച്ചൈർദ്ദൂരംവാവ്രജതോദ്രുതം
൨൫. മഹാനദീംവാതരതോ ഹയൈർവ്വാസഹധാവതഃ
സഹസോൽപതതോദൂരം തൂർണ്ണംവാതിപ്രനൃത്യതഃ
൨൬. തഥാന്യൈഃകർമ്മഭിഃക്രൂരൈർ ഭൃശമഭ്യാഹതസ്യവാ
വിക്ഷതേവക്ഷസിവ്യാധിർ ബലവാൻസമുദീര്യ്യതേ.
൨൭. സ്ത്രീഷുചാതിപ്രസക്തസ്യ രൂക്ഷാല്പപ്രമിതാശിനഃ
ഉരോവിരുജ്യതേത്യർത്ഥം ഭിദ്യതേഥവിഭജ്യതേ.
൨൮. പ്രപീഡ്യതേതതഃപാർശ്വേ ശുഷ്യത്യംഗംപ്രവേപതേ
ക്രമാദ്വീര്യ്യംബലംവർണ്ണോ രുചിരഗ്നിശ്ചഹീയതേ.
൨൯. ജ്വരോവ്യഥാമനോദൈന്യം വിൾഭേദോഗ്നിവധാദപി
ദുഷ്ടഃശ്യാമസ്സുദുർഗ്ഗന്ധഃ പീതോവിഗ്രഥിതോബഹുഃ.
൩൦. കാസമാനസ്യചാഭീക്ഷ്ണം കഫസ്സാസ്രൿപ്രവർത്തതേ
സക്ഷതീക്ഷീയതേത്യർത്ഥം തഥാശുക്ലൌജസോക്ഷയാൽ.

വില്ലിന്റെ ഞാണു ഏററവും ബലമായി വലിച്ചു പൂട്ടുക, വലിയ ഭാരത്തെ എടുക്ക, ബലവാനോടു യുദ്ധം ചെയ്ക, ഉയരത്തിൽനിന്നു വീഴുക, കാള, കുതിര, ആന, ഒട്ടകം, ആദിയായവ ഓടുന്ന സമയം ബലമായി പിടിച്ചുനിർത്തുക; വലിയ കല്ലു, വിറകു, ഉണ്ടക്കല്ലു, വില്ലു ഇവയെ എടുക്കുക, ശത്രുക്കളെ വധിക്കുക, ഉറച്ചു പാടുകയോ പറിക്കയോ ചെയ്ക, ദൂരത്തിൽ പൊടുന്നനവെ നടന്നെത്തുക, കൈകൾകൊണ്ടു വലിയ നദികളെ നീന്തിക്കടക്കുക, വേഗത്തോടുകൂടി വളരെ ദൂരം ചാടുക, നൃത്തം ചെയ്ക, മല്ലയുദ്ധം മുതലായ മററുപല ക്രൂരകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക. ഈ കർമ്മങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ചെയ്യുന്നവന്നു ഉരഃക്ഷതം (ഉരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ (മുറിവു) ഉണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വാതം ബലവാനായിട്ടു കോപിക്കുന്നു. സ്ത്രീകളിൽ അതിസക്തനായിട്ടു രമിക്കയും രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ അല്പമായി ഭക്ഷിക്കയും ചെയ്യുന്നവന്നും ഉരഃക്ഷതമുണ്ടാകുന്നു. ഉരഃക്ഷതമുള്ളവന്റെ ഉരസ്സു പിളർന്നുപോകുന്നുവോ എന്നും നുറുങ്ങുന്നുവൊ എന്നും തോന്നുമാറു വേദനയുണ്ടാകുന്നു. പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകുന്നു. ശരീരം ശോഷിക്കയും വിറയ്ക്കയും ചെയ്യുന്നു. അവന്റെ വീര്യ്യവും ബലവും വർണ്ണവും രുചിയും അഗ്നിയും ക്രമേണ കുറഞ്ഞുപോകുന്നു. പനിയും ദുഃഖവും മനസ്സിന്നു ദീനതയും ഉണ്ടാകുന്നു. അഗ്നിമാന്ദ്യം ഹേതുവായിട്ടു മലം അയഞ്ഞുപോകുന്നു.

ഉരഃക്ഷതമുള്ളവൻ കൂടക്കൂടെ ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ദുഷിച്ചിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഏററവും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കട്ടയായിട്ടും ബഹുവായിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും ആ രോഗി ഉരഃക്ഷതംഹേതുവായിട്ടും ശുക്ലത്തിന്റെയും ഓജസ്സിന്റെയും ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയിക്കുന്നു.

പൂൎവ്വരൂപം.

൧൭. അവ്യക്തലക്ഷണംതസ്യ പൂൎവ്വരൂപമിതിസ്മൃതം

അസ്പഷ്ടമായ ലക്ഷണമാകുന്നു ഉരക്ഷതത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം.

ക്ഷതക്ഷീണങ്ങളുടെ അസാധാരണലക്ഷണം.

ഉരോരുക്ശോണിതഛൎദ്ദി കാസോവൈശേഷികഃക്ഷതെ.

൧൮. ക്ഷീണേസരക്തമൂത്രത്വം പാൎശ്വപൃഷ്ഠകടീഗ്രഹഃ

ഉരഃക്ഷതത്തിന്നു ഉരസ്സിന്നു വേദനയും രക്തഛൎദ്ദിയും വിശേഷിച്ചും ദുഷ്ടശ്ലേഷ്മാദികഫയുക്തമായ കാസവും ഉണ്ടാകും. ക്ഷീണത്തിന്നു രക്തത്തോടുകൂടി മൂത്രം പോകയും പാൎശ്വഭാഗങ്ങളിലും പുറത്തും അരക്കെട്ടിലും പിടുത്തവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

അല്പലിംഗസ്യദീപ്താഗ്നെ സ്സാദ്ധ്യോബലവതോനവഃ

൧൯. പരിസംവത്സരോയാപ്യ സ്സൎവ്വലിംഗന്തുവൎജ്ജയേൽ

ജഠരാഗ്നിക്കു ദീപ്തിയും ദേഹബലവും ഉള്ളവന്നു അല്പലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടായതും ഒരു വത്സരം കഴിയാത്തതുമായ രോഗം സാദ്ധ്യം ഒരു വത്സരംകഴിഞ്ഞ രോഗം പത്ഥ്യാന്നപാനകൊണ്ടും ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടും അധികം ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ ശമിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗം അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ

മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

സമാപ്തം.

കാസനിദാനം.

൧. ധൂമോപഘാതാദ്രജസസ്തഥൈവ

വ്യായാമരൂക്ഷാന്നനിഷേവണാച്ച

വിമാൎഗ്ഗഗത്വാദപിഭോജനസ്യ

വേഗാവരോധാൽക്ഷവഥോസ്തഥൈവ.

൨. പ്രാണോഹ്യുദാനാനുഗതഃപ്രദുഷ്ടഃ

സംഭിന്നകാംസ്യസ്വനതുല്യഘോഷഃ

നിരേതിവക്ത്രാൽസഹസാസദോഷോ

മനീഷിഭിഃകാസഇതിപ്രദിഷ്ടഃ

൩. പഞ്ചകാസാസ്മൃതാവാത പിത്തശ്ലേഷ്മക്ഷതക്ഷയൈഃ

ക്ഷയായോപേക്ഷിതാസ്സൎവ്വേ ബലിനശ്ചോത്തരോത്തരം.

പുകയൊ, പൊടിയൊ, വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും പ്രവേശിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവേഗത്തിൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം മാൎഗ്ഗം തെററിച്ചെല്ലുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രങ്ങളു

ടെയും തുമ്മലിന്റേയും വേഗത്തെ തടക്ക ഹേതുവായിട്ടും പ്രാണവായു ഏററവും ദുഷിച്ചു ഉദാനവായുവിന്റെ സഹായത്തോടും പിത്തകഫങ്ങളോടുംകൂടി മേയിൽകൂടി പൊട്ടിയ ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ ഒച്ചപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഒച്ചയോടുകൂടിയതായിപ്പുറപ്പെടുന്നു. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ കാസ (ചുമ) എന്നു പറയുന്നു. ഇങ്ങിനെയുള്ള കാസം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. എല്ലാ കാസങ്ങളും ചികിത്സിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ക്ഷയത്തിന്നു കാരണങ്ങളായിത്തീരുകയും ചെയ്യും. മേൽപറഞ്ഞ അഞ്ചുവിധമായ കാസങ്ങളിൽവച്ചു വാതകാസത്തിനെക്കാൾ പിത്തകാസത്തിനു ബലം കൂടും. പിത്തകാസത്തിനെക്കാൾ കഫകാസത്തിന്നു ബലംകൂടും. അതിനെക്കാളും ക്ഷതകാസത്തിന്നും ക്ഷതകാസത്തെക്കാൾ ക്ഷയകാസത്തിന്നും ബലം കൂടും.

൨. പൂർവ്വരൂപംഭവത്യേഷാം ശൂകപൂർണ്ണഗളാസ്യതാ
കണ്ഠേകണ്ഡൂശ്ചഭോജ്യാനാ മവരോധശ്ചജായതെ.

ചുമയുടെ പൂർവ്വരൂപം തൊണ്ടയിലും വായിലും നെല്ലിന്റെ ഓകകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും തൊണ്ടയിൽ ചൊറിച്ചിലും ആഹാരത്തിന്നു തടവും ആകുന്നു-

വാതകാസലക്ഷണം.

൩. ഹൃച്ഛംഖമൂർദ്ധോദരപാർശ്വശൂലീ
ക്ഷാമാനനഃക്ഷീണബലസ്വരൌജാഃ
പ്രസക്തവേഗസ്തുസമീരണേന
ഭിന്നസ്വരഃകാസതിശുഷ്കമേവ.

വാതകാസത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കലും ശംഖങ്ങളിങ്കലും ശിരസ്സിലും ഉദരത്തിങ്കലും പാർശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും. മുഖം ശോഷിക്കും. ബലവും സ്വരവും ഓജസ്സും ക്ഷയിക്കും. ചുമ വലുതായ വേഗത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. ഒച്ചയടക്കും വരണ്ടകഫത്തെ വളരെ പണിപ്പെട്ടുതുപ്പും.

പിത്തകാസലക്ഷണം

൪. ഉരോവിദാഹജ്വരവക്ത്രശോഷൈഃ
രഭ്യർദ്ദിതസ്തിക്തമുഖസ്തൃഷാർത്തഃ
പിത്തേനപീതാനിവമേത്കടൂനി
കാസേനപാണ്ഡുഃപരിദഹ്യമാന.

പിത്തകാസത്തിങ്കൽ ഉരസ്സിന്നു ചുടും പനിയും വാ വരളുകയും വായിൽ കയ്പുരസവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. ഛർദ്ദി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും എരിവുരസത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പുമുണ്ടാകും-

കഫകാസലക്ഷണം.

൫. പ്രലിപ്യമാനേനമുഖേനസീദൻ
ശിരോരുജാർത്തഃകഫപൂർണ്ണദേഹഃ
അഭക്തരുഗ്ഗൌരവകണ്ഡുയുക്തഃ
കാസേൽഭൃശംസാന്ദ്രകഫഃകഫേന.

കഫകാസത്തിന്നു വായിൽ കഫം തേച്ചപോലെ തോന്നും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പും ഉത്സാഹമായ തലവേദനയുമുണ്ടാകും. ശരീരം കഫംകൊണ്ടു പൂർണ്ണമായിരിക്കും. അരുചിയും ദേഹത്തിന്നു കനവും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും- ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ഏററവുംകൊഴുത്തിരിക്കും.

ക്ഷതകാസലക്ഷണം.

൬. അതിവ്യവായഭാരാദ്ധ്വ യുദ്ധാശ്വഗജനിഗ്രഹൈഃ
രൂക്ഷസ്യോരഃക്ഷതംവായുർ ഗൃഹീത്വാകാസമാവഹേൽ.

൯. സപൂൎവ്വംകാസതേശുഷ്കം തതഃഷ്ഠീവേത്സശോണിതം
കണ്ഠേനരുജതാത്യൎത്ഥം വിരുഗ്ണേനേവചോരസാ
൰. സൂചിഭിരിവതീക്ഷ്ണാഭിസ്തുദ്യമാനേനശൂലിനാ
ദുഃഖസ്പൎശേനശൂലേന ഭേദപീഡാഭിതാപിനാ.
൰൧. പൎവ്വഭേദജ്വരശ്വാസ തൃഷ്ണാവൈസ്വൎയ്യപീഡിതഃ
പാരാവതഇവാകൂജൻ കാസഃവേഗാൽക്ഷതോത്ഭവാൽ.

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വലുതായ ചുമട ചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴി നടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും യുദ്ധംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും കുതിര ആന മുതലായവ ഓട്ടുന്നസമയം പിടിച്ചുനിൎത്തുക ഹേതുവായിട്ടും ഉരസ്സിൻെറ ഉള്ളിൽ മുറിവുണ്ടാകുമ്പോൾ വാതം ബലവാനായി കോപിച്ചിട്ട കാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു ക്ഷതകാസം. ക്ഷതകാസമുള്ളവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം വരണ്ടിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. അവന്നു കണ്ഠത്തിങ്കൽ വലിയ വേദനയും മാറിടം പിളരുന്നുവൊ എന്നും തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന സൂചികൾകൊണ്ടു മാറത്തു കുത്തുന്നുവൊ എന്നും തോന്നുമാറു വേദനയും സ്പൎശിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സന്ധികൾ പിളരുകയും പനിയും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ഒച്ചയടപ്പും മാടപ്രാവിൻെറ ശബ്ദം പോലെയുള്ള ശബ്ദവും ഉണ്ടാകും.

ക്ഷയകാസലക്ഷണം.

൰൨. വിഷമാസാത്മ്യഭോജ്യാതി വ്യവായാദ്വേഗനിഗ്രഹാൽ
ഘൃണിനാംശോചതാംനൄണാം വ്യാപന്നേഗ്നൌത്രയോമലാഃ
൰൩. കുപിതാഃക്ഷയജംകാസം കുൎയ്യുൎദ്ദേഹക്ഷയപ്രദം
൰൪. സഗാത്രശൂലജ്വരദാഹമോഹാൻ
പ്രാണക്ഷയഞ്ചോപലഭേതകാസി
ശുഷ്യന്നിനിഷ്ഠീവതിദുൎബ്ബലസ്തു
പ്രക്ഷീണമാംസോരുധിരംസപൂയം.
൰൫. തംസൎവ്വലിംഗംഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യം
ചികിത്സിതജ്ഞാഃക്ഷയജംവദന്തി.

ഭയമോ ശോകമൊ ഉള്ള പുരുഷൻ അധികമായി ഭക്ഷിക്കയോ ഒട്ടും ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കുകയോ ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാൎത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കയൊ അതിമൈഥുനം ചെയ്കയോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കയൊ ചെയ്യുമ്പോൾ അവൻെറ ജഠരാഗ്നിക്കു മന്ദത ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അവന്നു വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ദേഹക്ഷയകരമായ ക്ഷയകാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ക്ഷയകാസമുള്ളവന്നു ശരീരവേദനയും പനിയും ദാഹവും മോഹവും പ്രാണക്ഷയവും ശോഷവും ദുൎബ്ബലതയും മാംസത്തിന്നു ക്ഷയവും ഭവിക്കും. അവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്നതു രക്തവും ചലവുമായിരിക്കും. ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂൎണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ക്ഷയകാസം ദുശ്ചികിത്സ്യമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൰൬. ഇത്യേഷഃക്ഷയജഃകാസഃ ക്ഷീണാനാംദേഹനാശനഃ
സാദ്ധ്യോബലവതാംവാസ്യാ ദ്യാപ്യസ്ത്വേവംക്ഷതോത്ഥിതഃ
൰൭. നവൌകദാചിത്സിദ്ധ്യേതാ മപിപാദഗുണാന്വിതൌ
സ്ഥവിരാണാംജരാകാസഃ സൎവ്വോയാപ്യഃപ്രകീൎത്തിതഃ (യേൽ
൰൮. ത്രീൻപൂൎവ്വാൻസാധയേത്സാദ്ധ്യാൻ പത്ഥൈൎയ്യാപ്യാംസ്തുയാപ-

ഇങ്ങനെയുള്ള ക്ഷയകാസം ക്ഷീണന്മാൎക്കു ദേഹനാശകരമാകുന്നു. ബലവാന്മാൎക്കു സദ്ധ്യമായിട്ടും യാപ്യമായിട്ടുമിരിക്കും. ക്ഷയകാസവും അപ്രകാരംതന്നെ. അവരണ്ടും ബലമുള്ളവൎക്കു തുടങ്ങുമ്പോൾതന്നെ ചികിത്സിച്ചാൽ സാദ്ധ്യങ്ങളായിവരികയുമാം; വരുവിട്ടെ വൈദ്യൻ

തുടങ്ങിയുള്ള പാദസമ്പത്തുകളും ഉണ്ടായിരിക്കണം. വൃദ്ധന്മാൎക്ക് എല്ലാക്കാസങ്ങളും ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽ ഒരോദോഷം കോപിച്ചു ഉത്ഭവിക്കുന്ന കാസങ്ങൾ ശേഷമുള്ളവ പത്ഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു യാപ്യങ്ങളായിരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം കാസനിദാനം സമാപ്തം.

—:0:—

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം.

൧. വിദാഹിഗുരുവിഷ്ടംഭി രൂക്ഷാഭിഷ്യന്ദിഭോജനൈഃ
ശീതപാനാശനസ്നാന രജോധൂമാതപാനിലൈഃ
വ്യായാമകൎമ്മഭാരാദ്ധ്വ വേഗാഘാതാപതൎപ്പണൈഃ
ഹിക്കാശ്വാസശ്ച കാസശ്ച നൃണാം സമുപജായതേ.

ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നവയായും ഗുരുത്വമുള്ളവയായും മലബന്ധത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവയായും രൂക്ഷങ്ങളായും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിശീതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു പാനാശനസ്നാനാദികളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേൽക്ക പുകയേൽക്ക വെയിൽ കൊള്ളുക കാറ്റേൽക്ക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും വലിയ ഭാരത്തെ വഹിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഇക്കിളും ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ സ്വരൂപവും നിരുക്തിയും.

൨. മുഹുൎമ്മുഹുൎവായുരുദേതി സസ്വനൊ
യകൃൽപ്ലീഹാന്ത്രാണി മുഖാദിവാക്ഷിപൻ
സഘോഷവാനാശു ഹിനസ്ത്യസൂൻ യത
സ്തതസ്തു ഹിക്കേത്യഭിധീയതേ ബുധൈഃ

മേൽപറഞ്ഞ കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രാണവായു കോപിച്ചു ഉദാനവായുവിനോടുകൂടി യകൃത്തു പ്ലീഹ അന്ത്രം ഇവയെ മുഖത്തിലേക്കു ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടു വരുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു പീഡയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും മേൽപോട്ടു ഗമിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ശബ്ദമുണ്ടാകുന്നു. അതാകുന്നു ഹിക്ക പെട്ടെന്നു പ്രാണങ്ങളെ ഹനിക്ക ഹേതുവായിട്ടു വിദ്വാന്മാർ അതിനെ ഹിക്ക (ഇക്കിൾ) യെന്നു പറയുന്നു.

൩. അന്നജാം യമളാം ക്ഷുദ്രാം ഗംഭീരാം മഹതീം തഥാ
വായുഃ കഫേനാനുഗതഃ പഞ്ചഹിക്കാഃ കരോതി ഹി

വായു കഫത്തോടുകൂടി അന്നജ, യമള, ക്ഷുദ്ര, ഗംഭീര, മഹതി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു ഇക്കിളിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ.

൪. കണ്ഠോരസോൎഗ്ഗുരുത്വം ച വദനസ്യ കഷായതാ
ഹിക്കാനാം പൂൎവ്വരൂപാണി കുക്ഷേരാടോപ ഏവ ച.

ഇക്കിളിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ കഴുത്തും നെഞ്ചും കനക്കുക. വായിൽ ചവൎപ്പുരസമുണ്ടാക. വയററിൽ ഒന്നുകൊണ്ടു പൊട്ടുപൊട്ടെ എന്നു ശബ്ദമുണ്ടാകുക ഇവയാകുന്നു.

അന്നജാ ലക്ഷണം.

൫. പാനാന്നൈരതിസംയുക്തൈസ്സഹസാപീഡിതോനിലഃ
ഹിക്കയത്യൂൎദ്ധ്വഗോ ഭൂത്വാ താം വിദ്യാദന്നജാംഭിഷക്.

(൩൨) ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

ബദ്ധപ്പാടോടുകൂടി അധികമായി ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ട അന്നപാനങ്ങളാൽ പീഡിതനായ വായു മേൽപോട്ടു ഗമിച്ചിട്ടു ഇക്കിളിന്ന ഉണ്ടാകുന്നു. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ അന്നജയെന്നു പറയുന്നു.

യമളാലക്ഷണം.

൧. ചിരേണയമലൈർവ്വേഗൈര്യാ ഹിക്കാസംപ്രവർത്തതെ
കമ്പയന്തീശിരോഗ്രീവാം യമലാന്താംവിനിർദ്ദിശേൽ.

വളരെ നേരംകൊണ്ടു ഈരണ്ടുകൂടി വരുന്ന ഇക്കിളിന്നു യമലയെന്നു പേർ. ശിരസ്സിന്നും കഴുത്തിന്നും ഇളക്കവുമുണ്ടാകും.

ക്ഷുദ്രാലക്ഷണം.

൨. പ്രകൃഷ്ടകാലൈർവ്വേഗൈർമ്മന്ദൈസ്സമഭിവർത്തതെ
ക്ഷുദ്രികാനാമസാഹിക്കാ ജത്രുമൂലാൽപ്രധാവതി.

മന്ദമായ വേഗത്തോടുകൂടി വളരെ നേരംകൊണ്ടു കണ്ഠസന്ധിയുടെ മൂലത്തിങ്കൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിന്നു ക്ഷുദ്ര എന്നു പേർ.

ഗംഭീരാലക്ഷണം.

൩. നാഭിപ്രവൃത്താ യാ ഹിക്കാ ഘോരാഗംഭീരനാദിനീ
അനേകോപദ്രവവതീ ഗംഭീരാനാമസാസ്മൃതാ.

ഗംഭീരയെന്ന ഇക്കിൾ നാഭിയിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നു. അതു ഗംഭീരമായിരിക്കുന്ന മുഴക്കത്തോടും തണ്ണീർദാഹം ജ്വരം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടും കൂടിയുമിരിക്കും. ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു,

മഹതീലക്ഷണം-

൪. മർമ്മാണ്യുൽപീഡയന്തീവ സതതംയാപ്രവർത്തതെ
മഹാഹിക്കേതിസാജ്ഞേയാ സർവ്വഗാത്രവികമ്പിനീ

മർമ്മസ്ഥലങ്ങളേയും ഹൃദയത്തെയും ശിരസ്സിനെയും പീഡിപ്പിച്ചു സർവ്വശരീരങ്ങളെയും ഇളക്കി എല്ലായ്പോഴും പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിന്നു മഹാഹിക്കയെന്നു പേർ.

൫. ആയമ്യതെഹിക്കതോയസ്യദേഹോ
ദൃഷ്ടിശ്ചോർദ്ധ്വം താമ്യതെയസ്യനിത്യം
ക്ഷീണോന്നദ്വിട്ക്ഷൌതിയശ്ചാതിമാത്രം
തൌദ്വൌചാസാദ്ധ്യൌ വർജ്ജയേദ്ധിക്കമാനൌ

൬. അതിസഞ്ചിതദോഷസ്യ ഭക്തച്ഛേദകൃശസ്യച.
വ്യാധിഭിഃക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാതിവ്യവായിനഃ

൭. ആസാംയാസാസമുല്ബണാ ഹിക്കാഹന്ത്യാശുജീവിതം
യമികാചപ്രലാപാർത്തി മോഹതൃഷ്ണാസമന്വിതാ

ദേഹം വളയുക, കണ്ണു മേൽപോട്ടു [illegible] തളരുക. ക്ഷീണനും അന്നദ്വേഷിയും തുമ്മലും അധികമായുള്ളവനും. ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടു കൂടിയ ഗംഭീരയേയും മഹതിയേയും വർജ്ജിക്കണം. ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ച ദോഷമുള്ളവനും ഭക്തരോധമെന്ന രോഗം [illegible] ക്ഷീണമായ ദേഹത്തോടുകൂടിയവനും വൃദ്ധനും അതിമൈഥുനം ചെയ്യുന്നവനും ഉണ്ടാകുന്ന എല്ലാ ഹിക്കകളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. [illegible] പ്രലാപം [illegible] മോഹം തണ്ണീർദാഹം ഇവയോടു കൂടിയ യമളയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യലക്ഷണം

൮. അക്ഷീണശ്ചാപ്യദീനശ്ച സ്ഥിരധാത്വിന്ദ്രിയശ്ചയഃ
തസ്യസാധയിതുംശക്യാ യമികാഹന്ത്യതോന്യഥാ

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം (൩൬)

ബലവും പ്രസന്നമായ മനസ്സും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും സ്ഥിരതയും ഉള്ളവന്നു യമിക സാദ്ധ്യയാകുന്നു. ക്ഷീണവും ദീനതയും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും ദൌസ്ഥ്യഭാവവും ഉള്ളവന്നു യമിക അസാദ്ധ്യയാകുന്നു.

൧. മഹോർദ്ധ്വച്ഛിന്നതമകക്ഷുദ്രഭേദൈസ്തു പഞ്ചധാ
ഭിദ്യതേ സ മഹാവ്യാധി ശ്വാസ ഏകോ വിശേഷതഃ
൨. വാതാധികോ ഭവേൽക്ഷുദ്രസ്തമകസ്തു കഫോത്ഭവഃ
കഫവാതാധികശ്ചൈവ സംസൃഷ്ടച്ഛിന്നസംജ്ഞകഃ
൩. ശ്വാസോ മാരുതസംസൃഷ്ടോ മഹാനൂർദ്ധ്വസ്തഥാ മതഃ

ശ്വാസമാകുന്ന ആ മഹാവ്യാധി മഹാൻ, ഊർദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ, തമകൻ, ക്ഷുദ്രൻ ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ ക്ഷുദ്രൻ വാതാധിമായിട്ടുണ്ടാകുന്നു. തമകൻ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു. ഛിന്നൻ കഫവാതങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു. മഹാൻ വാതസംസൃഷ്ടമായിട്ടുണ്ടാകുന്നു ഊർദ്ധ്വനും അങ്ങിനെതന്നെ

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

പ്രാഗ്രൂപം തസ്യ ഹൃൽപീഡാ ശൂലമാദ്ധ്മാനമേവ ച
൪. ആനാഹോ വക്ത്രവൈരസ്യം ശംഖനിസ്തോദ ഏവ ച

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയും കുത്തിനോവും വയറുവീർപ്പും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും അരുചിയും ശംഖങ്ങൾ പിളരുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു വേദനയും ആകുന്നു.

ശ്വാസത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

യദാ സ്രോതാംസി സംരുദ്ധ്യ മാരുതഃ കഫപൂർവ്വകഃ
൫. വിശ്വഗ്വ്രജതി തേനൈവ രുദ്ധഃ ശ്വാസാൻ കരോതി സഃ

വായു കഫപ്രധാനനായിട്ടു പ്രാണജലാന്നങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ രോധിച്ചിട്ടു കഫത്താൽ തന്നെ തടുക്കപ്പെട്ടിട്ടു വിലങ്ങത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ശ്വാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

മഹാശ്വാസലക്ഷണം.

ഉദ്ധൂയമാനവാതോ യഃ ശബ്ദവദ്ദുഃഖിതോ നരഃ
൬. ഉച്ചൈഃശ്വസിതി സംരുദ്ധോ മത്തർഷഭ ഇവാനിശം
പ്രണഷ്ടജ്ഞാനവിജ്ഞാനസ്തഥാ വിഭ്രാന്തലോചനഃ
൭. വിവൃതാസ്യാനനാബദ്ധമൂത്രവർച്ചാ വിശീർണ്ണവാക്
ദീനഃ പ്രശ്വസിതം ചാസ്യ ദൂരാദ്വിജ്ഞായതേ ഭൃശം.
൮. മഹാശ്വാസോപസൃഷ്ടസ്തു ക്ഷിപ്രമേവ വിപദ്യതേ

മഹാശ്വാസമുള്ളവൻ വായു ഏറ്റവും കടയുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു പീഡയുള്ളവനായിട്ടും ദുഃഖിതനായിട്ടും ബന്ധിക്കപ്പെട്ടതും മദിച്ചതുമായ കാള എന്നപോലെ എപ്പോഴും വലുതായിരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ശ്വാസത്തെ വിടും. അവന്റെ ജ്ഞാനവും വിശേഷബുദ്ധിയും നിശ്ശേഷമായി നശിക്കും. കണ്ണു ഭ്രമിക്കും കണ്ണും മുഖവും തളരും. മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവുണ്ടാകും. വാക്കു പുറപ്പെടുകയില്ല. മനസ്സിന്നു തളർച്ചയുണ്ടാകും. ശ്വാസത്തിന്റെ ശബ്ദം ദൂരത്തിൽ കേൾക്കപ്പെടും. ഈ ശ്വാസമുള്ളവൻ ക്ഷണം മരിക്കും.

ഊർദ്ധ്വശ്വാസലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വം ശ്വസിതി യോ ദീർഘം ന ച പ്രത്യാഹരത്യധഃ
൯. ശ്ലേഷ്മാവൃതമുഖസ്രോതാഃ ക്രുദ്ധഗന്ധവഹാർദ്ദിതഃ
ഊർദ്ധ്വദൃഷ്ടിർവിപശ്യംസ്തു വിഭ്രാന്താക്ഷ ഇതസ്തതഃ
൰ പ്രമുഹ്യൻ വേദനാർത്തശ്ച ശുഷ്കാസ്യോരതിപീഡിതഃ
ഊർദ്ധ്വശ്വാസേ പ്രകുപിതേ ഹ്യധഃശ്വാസോ നിരുദ്ധ്യതേ

(൩൨) ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

൧൨. മുഹ്യതസ്താമ്യതശ്ചോർദ്ധ്വം ശ്വാസസ്തസ്യൈവ ഹന്ത്യസൂൻ

ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കും. പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടാൻ അവനു കഴിയാതെ വരും. മുഖത്തിങ്കലും എല്ലാ സ്രോതസ്സുകളിലും കഫം നിറയും. വായുവിനാൽ പീഡിതനായിരിക്കും. കൺമിഴികൾ മേൽപോട്ടാക്കുകയും കണ്ണുരുട്ടുകയും ചെയ്തിട്ടു പുറം ഭ്രമിച്ചുനോക്കും. മോഹിക്കും. വേദനകൊണ്ടു പരവശനാകും. വായ് വരളും അരുചിയുമുണ്ടാകും ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കുമെന്നും പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടാൻ അവനു കഴിയാതെ വരുമെന്നു പറഞ്ഞതിന്റെ കാരണം എന്തെന്നാൽ ഊർദ്ധ്വശ്വാസത്തിനു കോപം ഭവിക്കുമ്പോൾ അധോഭാഗത്തിങ്കലെ ശ്വാസത്തിനു തടവുണ്ടാകും അപ്പോൾ ഹൃദയം സ്തംഭിക്കും അതുഹേതുവായിട്ടു ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിങ്കലും അധശ്ശ്വാസം അധോഭാഗത്തിങ്കലും നില്ക്കുന്നതാകുന്നു. ഇപ്രകാരം ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ മോഹിക്കയും തളരുകയും ചെയ്തതിന്റെശേഷം മരിക്കും.

ഛിന്നശ്വാസലക്ഷണം.

യസ്തുശ്വസിതിവിച്ഛിന്നം സർവ്വപ്രാണേനപീഡിതഃ
൧൩. നവാശ്വസിതിദുഃഖാർത്തോ മർമ്മച്ഛേദരുഗർദ്ദിതഃ
ആനാഹസ്വേദമൂർച്ഛാർത്തോ ദഹ്യമാനേനവസ്തിനാ
൧൪. വിപ്ലുതാക്ഷഃപരിക്ഷീണഃ ശ്വസൻരക്തൈകലോചനഃ
വിചേതാഃപരിശുഷ്കാസ്യോ വിവർണ്ണപ്രലപന്നരഃ

ഛിന്നനെന്ന ശ്വാസമുള്ളവൻ ഇടയിൽ മുറിഞ്ഞുള്ള ശ്വാസങ്ങളെ ശക്തിക്കുതക്കവണ്ണം വിടും. അല്ലെങ്കിൽ ദുഃഖാർത്തനായിട്ടു വിടും. മർമ്മം മുറിഞ്ഞാൽ ഉള്ള വേദനപോലെയുള്ള വേദനയോടുകൂടിയവനായി ഭവിക്കും: വയറുവീർക്കും വിയർപ്പ് ഇന്ദ്രിയസാദം മൂത്രാശയത്തിന്നു ചൂടു ഇവയുണ്ടാകും. കണ്ണു ഇളകുകയോ കണ്ണുനീർകൊണ്ടു നിറയുകയോ ചെയ്യും പിന്നെയും പിന്നെയും ശ്വാസം വിടുന്നതിൽ വെച്ചു ദേഹമനസ്സുകൾക്കു തളർച്ചയുണ്ടാകും. ഒരു കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കും; ചൈതന്യം നശിക്കയും മുഖം വാടുകയും കാന്തി ഇല്ലാതാകയും പ്രലപിക്കയും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യും ഈ രോഗി ഉടനെ മരിക്കും.

തമകശ്വാസലക്ഷണം.

പ്രതിലോമംയദാവായുഃ സ്രോതാംസിപ്രതിപദ്യതേ
൧൫. ഗ്രീവാംശിരശ്ചസംഗൃഹ്യ ശ്ലേഷ്മാണംസമുദീര്യച
കരോതിപീനസംതേന രുദ്ധോഘുർഘുരകംതഥാ
൧൬. അതീവതീവ്രവേഗഞ്ച ശ്വാസംപ്രാണപ്രപീഡകം
പ്രതാമ്യതിസവേഗേന തൃഷ്യതേസന്നിരുദ്ധ്യതേ.
൧൭. പ്രമോഹംകാസമാനശ്ച സഗച്ഛതിമുഹുർമ്മുഹുഃ
ശ്ലേഷ്മണ്യമുച്യമാനേതു ഭൃശംഭവതിദുഃഖിതഃ.
൧൮- തസ്യൈവചവിമോക്ഷാന്തേ മുഹൂർത്തംലഭതേസുഖം
തഥാസ്യോദ്ധ്വംസതേകണ്ഠഃ കൃച്ഛ്രാച്ഛക്നോതിഭാഷിതും
൧൯. നചാപിനിദ്രാംലഭതേ ശയാനഃശ്വാസപീഡിതഃ
പാർശ്വേതസ്യാവഗൃഹ്ണാതി ശയാനസ്യസമീരണഃ
൨൦. ആസീനോലഭതേസൌഖ്യ മുഷ്ണഞ്ചൈവാഭിനന്ദതി
ഉച്ഛ്രിതാക്ഷോലലാടേന സ്വിദ്യതാഭൃശമാർത്തിമാൻ
൨൧. വിശുഷ്കാസ്യോമുഹുശ്ശ്വാസോ മുഹുശ്ചൈവാവധമ്യതേ
മേഘാംബുശീതപ്രാഗ്വാതൈഃ ശ്ലേഷ്മളൈശ്ചാഭിവർദ്ധതേ.
൨൨. സയാപ്യസ്തമകശ്ശ്വാസ സ്സാദ്ധ്യോവാസ്യാന്നവോത്ഥിതഃ
ജ്വരമൂർച്ഛാപരീതസ്യ വിദ്യാത്പ്രതമകന്തുതം

൨൩. ഉദാവൎത്തരജോജീൎണ്ണ ക്ലിന്നകായനിരോധജഃ
തമസാവൎദ്ധതേത്യൎത്ഥം ശീതൈശ്ചാശുപ്രശാമ്യതി.

൨൪. മജ്ജതസ്തമസീവാസ്യ വിദ്യാൽസന്തമകന്തുതം

വായു പ്രതിക്രൂലമാകുംവണ്ണം സ്രോതസ്സുകളിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു കഴുത്തിനെയും ശിരസ്സിനെയും ചുററിപ്പിടിച്ചു കഫത്തെ മേല്പോട്ടാക്കി ആ കഫത്താൽ രോധിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു പീനസത്തേയും ഘുരഘുര എന്ന ശബ്ദത്തോടും ഏററവും വേഗത്തോടും കൂടിയതും പ്രാണവായുവിനെ തപിപ്പിക്കുന്നതുമായ ശ്വാസത്തേയും ഉണ്ടാക്കും- ആ ശ്വാസത്തിന്റെ വേഗംകൊണ്ടു രോഗി ഏററവും തളരും. തണ്ണീർദ്ദാഹവും നിശ്ചേഷ്ടതയും ഭവിക്കും. കൂടക്കൂടെ ചുമക്കുകയും കൂടക്കൂടെ മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ചുമച്ചാൽ കഫം പോയില്ലെങ്കിൽ ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും. കഫം പോയാൽ രണ്ടുനാഴിക സുഖവുമുണ്ടാകും. കഴുത്തിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടാലത്രെ വല്ലതും പറവാൻ സാധിക്കു. ഉറക്കം ഉണ്ടാകയില്ല- കിടന്നാൽ ശ്വാസംവിടുമ്പോൾ പീഡയുണ്ടാകയും അപ്പോൾ വായു, രണ്ടുപാർശ്വങ്ങളേയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും. ഇരുന്നാൽ സൌഖ്യവുമുണ്ടാകും. ഉഷ്ണത്തിൽ ആഗ്രഹമേറും കണ്ണുകൾ മേല്പോട്ടു മറിക്കയും നെററി, വിയൎക്കുകയും ചെയ്യും- ശരീരത്തിന്നു ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും. വായ് വരളും പിന്നെയും പിന്നെയും ശ്വാസമുണ്ടാകും, മേഘംവിയ്യും. മഴക്കാറുള്ളപ്പോഴും മഴയുള്ളപ്പോഴും വൎദ്ധിക്കും. ജലോപചാരംകൊണ്ടും വൎദ്ധിക്കും. ശീതകാലത്തിങ്കലും ശീതോപചാരംകൊണ്ടും കിഴക്കൻകാററുതട്ടിയാലും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായപദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാലും വൎദ്ധിക്കും. തമകൻ എന്ന ശ്വാസത്തെ പതഥ്യാന്നംകൊണ്ടു അധികം ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിൎത്താം എന്നല്ലാതെ അതു നല്ലവണ്ണം ശമിക്കയില്ല. ഉണ്ടായഉടനെ തക്കതായ ചികിത്സകൾ ചെയ്താൽ നല്ലവണ്ണം ശമിച്ചു എന്നുംവരാം. തമകന്നു മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളും പനിയും മൂൎച്ഛയുംകൂടിയുണ്ടായാൽ അതിന്നു പ്രതമകൻ എന്നു പേർ ഉദാവൎത്തം എന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേൽക്കുകഹേതുവായിട്ടും അജീൎണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും വൃഥാ ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്കുകഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ശ്വാസം അന്ധകാരംകൊണ്ടോ മനസ്സന്താപംകൊണ്ടോ എററവും വൎദ്ധിക്കയും ശീതദ്രവ്യോപചാരംകൊണ്ടു ഉടനെ ശമിക്കയും ചെയ്യും. ആ ശ്വാസത്തിന്നു സന്തകൻ എന്നുപേർ. ഇരുട്ടിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുന്നതാകുന്നു അതിന്റെ ലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രശ്വാസലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രായാസോത്ഥഃ കോഷ്ഠേ ക്ഷുദ്രോവാതമുദീരയേൽ.

൨൫. ക്ഷുദ്രശ്വാസോനസോത്യൎത്ഥം ദുഃഖേനാംഗപ്രബാധകഃ
ഹിനസ്തിനസഗാത്രാണി നചദുഃഖീയഥേതരെ

൨൬. നചഭോജനപാനാനാം നിരുണദ്ധ്യുചിതാംഗതിം
നേന്ദ്രിയാണാംവ്യഥാംനാപി കാഞ്ചിദാപാദയേദ്രുതം

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദിയെ ഉപയോഗിക്കഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കൎമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം വായുവിനെ മേല്പോട്ടുഗമിപ്പിക്കും. അധികമായ ദുഃഖത്തെയാകട്ടെവേറെ വല്ല ഉപദ്രവങ്ങളെ ആകട്ടെ ചെയ്കയില്ല. ദേഹത്തെ നശിപ്പിക്കയില്ല ഊൎദ്ധ്വൻ, മഹാൻ, ഛിന്നൻ ഈ ശ്വാസങ്ങളെപ്പോലെ ദുഃഖിപ്പിക്കയുമില്ല. അന്നപാനങ്ങളുടെ ഉചിതമായ ഗതിയെ തടുക്കയില്ല. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പീഡിപ്പിക്കയില്ല. ഒരു വേദനയേയും ജനിപ്പിക്കയുമില്ല-

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൭. സസാദ്ധ്യഉക്തോബലിന സ്സൎവേചാവ്യക്തലക്ഷണാഃ
ക്ഷുദ്രസ്സാദ്ധ്യതമസ്തേഷാം തമകഃകൃച്ഛ്ര ഉച്യതെ

൨൮. ത്രയഃശ്വാസാനസിദ്ധ്യന്തി തമകോദുൎബ്ബലസ്യച

ദേഹത്തിന്നു ബലവും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു അപൂൎണ്ണതയും ഉണ്ടായാൽ എല്ലാ ശ്വാസങ്ങളും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു- അവയിൽവെച്ചു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം ഏററവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. മത

കശ്വാസം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. മഹാൻ, ഊർദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ, ഈ മൂന്നുശ്വാസങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു സമ്പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു. ദുർബ്ബലന്നു തമക ശ്വാസംപോലും അസാദ്ധ്യം.

കാമംപ്രാണഹരാരോഗാ ബഹവോനതുതേതഥാ.

൩൫. യഥാശ്വാസശ്ച ഹിക്കാ ച ഹരതഃപ്രാണമാശു ച.

സന്നിപാതം മുതലായി വളരെ രോഗങ്ങൾ പ്രാണഹരങ്ങളായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവ ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾപോലെ ഉടനെ പ്രാണഹരങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾ കേവലം മൃത്യുക്കൾതന്നെ ആകുന്നു. അതിനെപ്പററിയുള്ള ബാഹടവചനത്തെ ഇവിടെച്ചേൎക്കുന്നു. "സൎവ്വേപിരോഗാനാശായ നത്വേവംശീഘ്രകാരിണഃ ഹിദ്ധ്മാശ്വാസൌയഥാതൌഹി മൃത്യുകാലേകൃതാലയൌ" എല്ലാരോഗങ്ങളും നാശഹേതുക്കളാകുന്നു എങ്കിലും ഹിദ്ധ്മാശ്വാസങ്ങൾപോലെ ഉടനെ മരണകാരികളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിദ്ധ്മാശ്വാസങ്ങൾ ഉടനെ മരണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അവകൾ മരണകാലത്തിൽതന്നെ ദേഹത്തിൽവന്നു കുടികൊള്ളുന്നവയാകുന്നു-

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

സമാപ്തം.

സ്വരഭേദനിദാനം.

---

൧. അത്യുച്ചഭാഷണവിഷാദ്ധ്യയനാഭിഘാത
സംദൂഷണൈഃപ്രകുപിതാഃപവനാദയസ്തു
സ്രോതസ്സുതേസ്വരവഹേഷുഗതാഃപ്രതിഷ്ഠാം
ഹന്യുഃസ്വരംഭവതിചാപിഹിഷഡ്വിധസ്സഃ
൨. വാതാദിഭിഃപൃഥക്സൎവ്വൈർമ്മേദസാചക്ഷയേണച.

ഏററവും ഉറച്ചു സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വിഷഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അത്യുച്ചമായ ശബ്ദത്തോടുകൂടി വേദശാസ്ത്രാദികളെപഠിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്വരത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ചെന്നിട്ടു സ്വരഭേദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ സ്വരഭേദം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫംഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതംഹേതുവായിട്ടും മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയംഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ആറുവിധമാകുന്നു.

വാതസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൩. വാതേനകൃഷ്ണനയനാനനമൂത്രവൎച്ചാ
ഭിന്നംശനൈൎവ്വദതിഗർദ്ദഭവൽഖരഞ്ച.

വാതംഹേതുവായിട്ടുള്ള സ്വരഭേദത്തിന്നു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും കറുത്തിരിക്കും. സ്വരംഭിന്നമായും കഴുതയുടെ സ്വരംപോലെ ഖരമായും ഇരിക്കും. പറയുന്നതൊക്കയും വളരെ മന്ദമായിരിക്കും.

പിത്തസ്വരഭേദലക്ഷണം.

പിത്തേനപീതനയനാനനമൂത്രവൎച്ചാ
ബ്രൂയാൽഗളേനസഹദാഹസമന്വിതേന

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിന്നു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും- അണ്ണാക്കിൽ ചൂടുണ്ടാകും. വാക്കുപറവാൻ വളരെപ്രയാസവുമുണ്ടാകും.

കഫസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൪. ബ്രൂയാൽകഫേനസതതംകഫരുദ്ധകണ്ഠഃ
സ്വല്പംശനൈർവ്വദതി ചാപി ദിവാവിശേഷാൽ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിന്ന തൊണ്ടയിൽ എല്ലായ്പ്പോഴും കഫത്തിന്റെ തടവുണ്ടായിരിക്കും. അല്പമായും മന്ദമായും സംസാരിക്കും. പകൽ സൂര്യരശ്മികളെക്കൊണ്ടു കഫത്തിന്ന മന്ദതഭവിക്കയാൽ അധികമായി സംസാരിക്കും.

സന്നിപാത സ്വരഭേദലക്ഷണം.

സർവ്വാത്മകേഭവതിസർവ്വവികാരസമ്പൽ
തംചാപ്യസാദ്ധ്യമൃഷയഃസ്വരഭേദമാഹുഃ

സന്നിപാതജമായ സ്വരഭേദത്തിന്ന മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. ഈ സ്വരഭേദം അസാദ്ധ്യമാണെന്ന ഋഷികൾ പറയുന്നു-

ക്ഷയജസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൫. ധൂപ്യേതവാക്ക്ഷയകൃതേക്ഷയമാപ്നുയാച്ച
വാഗേഷചാപിഹതവാക്പരിവർജ്ജനീയഃ

സ്വരഭേദം ക്ഷയജമായാൽ വാക്ക പുകഞ്ഞു പുറപ്പെടുകയും ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യും. ഓജസ്സു ക്ഷയിക്ക ഹേതുവായിട്ടു സംസാരിക്കാൻ അശക്തനായി ഭവിക്കും. ഈ സ്വരസാദരോഗിയെ വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു-

മേദസ്സ്വരഭേദലക്ഷണം.

അന്തർഗ്ഗതസ്വരമലക്ഷ്യപദം ചിരേണ
മേദോന്വയാദ്വദതിദിഗ്ദ്ധഗളസ്തൃഷാർത്തഃ

മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദമുള്ളവന്റെ ഒച്ച പുറമേ പുറപ്പെടുകയില്ല. അവൻ പറഞ്ഞാൽ അക്ഷരങ്ങൾ തിരിഞ്ഞുവരാൻ പ്രയാസമുണ്ടാകും. തൊണ്ടയിൽ കഫമൊ മേദസ്സൊ തേച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും. തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൬. ക്ഷീണസ്യവൃദ്ധസ്യകൃശസ്യവാപി
ചിരോത്ഥിതോയശ്ചസഹോപജാതഃ
മേദസ്വിനസ്സർവ്വസമുദ്ഭവശ്ച
സ്വരാമയോയോനസസിദ്ധിമേതി.

ബലമില്ലാത്തവർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും മാംസക്ഷയമുള്ളവർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദവും തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം വളരെനാൾ ചെന്നതായ സ്വരഭേദവും ജനനത്തിങ്കലെഉള്ള സ്വരഭേദവും മേദോവൃദ്ധിഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദവും സന്നിപാതോത്ഭവമായ സ്വരഭേദവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഇവിടെ സഹോപജാതഃ എന്നുള്ളതിന്ന മദോപജാതഃ എന്നുപാഠാന്തരമുണ്ട്. ആ പക്ഷത്തിങ്കൽ മദമെന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ സ്വരഭേദനിദാനം

സമാപ്തം.

—

അരോചകനിദാനം.

---

൧. വാതാദിഭിശ്ശോകഭയാതിലോഭ
ക്രോധൈർമ്മനോഘ്നാശനരൂപഗന്ധൈഃ
അരോചകാസ്സ്യുഃപരിഹൃഷ്ടദന്തഃ
കഷായവക്ത്രശ്ചമതോനിലേന.

അരോചകം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശോകം, ഭയം, അതിലോഭം, ക്രോധം, മനസ്സിന്നു അഹിതമായിരിക്കുന്ന ഭക്ഷണം, അപ്രകാരമുള്ള ഗന്ധം ഇവയെക്കൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. ശോകം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അരോചകം ആഗന്തുകമാകുന്നു. വാതംകൊണ്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു പല്ലുപുളിക്കും. വായ്, ചവർപ്പുരസത്തോടുകൂടിയിരിക്കും.

പിത്താരോചകത്തിന്റെയും കഫാരോചകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൨. കട്വമ്ലമുഷ്ണംവിരസഞ്ചപൂതി പിത്തേനവിദ്യാല്ലവണഞ്ചവക്ത്രം
മാധുര്യപൈച്ഛില്യഗുരുത്വശൈത്യ വിബദ്ധസംബദ്ധയുതംകഫേന.

പിത്തജമായ അരോചകത്തിന്നു വായ് കച്ചിട്ടും പുളിച്ചിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും വിരസതയോടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ഇവിടത്തെ കടുശബ്ദം തിക്തവാചിയാണെന്നു വിദേഹൻ പറയുന്നു. "പിത്തേനതിക്താസ്യവിദാഹകൃൽസ്യാൽ" പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായിൽ കയ്പുരസവും ചുട്ടും ഉണ്ടാകും. ഇതാകുന്നു വിദേഹവചനം. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായ്, ലവണരസത്തോടുകൂടിയും മധുരിച്ചും പശയുള്ളതായിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും അരുചിയോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

ശോകാദ്യരോചകലക്ഷണം.

൩. അരോചകേശോകഭയാതിലോഭ
ക്രോധാദ്യഹൃദ്യാശുചിഗന്ധജേസ്യാൽ
സ്വാഭാവികഞ്ചാസ്യമഥാരുചിശ്ച
ത്രിദോഷജൈനൈകരസംഭവേത്തു

ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും അതിലോഭം ഹേതുവായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും ഘ്രാണേന്ദ്രിയത്തിന്നു അഹിതങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും അശുദ്ധപദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന അരോചകമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്വാഭാവികമായിരിക്കും. (വായിലെ രസത്തിന്നു യാതൊരു ഭേദവും ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു സാരം) ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു അരുചിയും മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാരസങ്ങളും ഉണ്ടാകും. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വളരെ തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും ശോഷവുമുണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു കഫത്തെ തുപ്പും. ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു വളരെ വേദനയുണ്ടാകും. ആഗന്തുകമായിരിക്കുന്ന അരോചകത്തിന്നു മനസ്സിന്നു വ്യാകുലതയും മോഹവും ജഡതയുമുണ്ടാകും. ഭക്ഷിക്കണമെന്നു ആഗ്രഹമുള്ളപ്പോൾ അന്നത്തെ വെറുക്കുന്നതാകുന്നു അരുചി. ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങളെപ്പോലും ഭക്ഷിപ്പാൻ കഴിയാതെവരുന്നതു അനന്നാഭിനന്ദനം. അന്നത്തിന്റെ ശ്രവണത്തിങ്കലും സ്മരണത്തിങ്കലും ദർശനത്തിങ്കലും ഗന്ധത്തിങ്കലും സ്പർശനത്തിങ്കലും വെറുപ്പുണ്ടാകുന്നതിന്നു ഭക്തദ്വേഷമെന്നു പേർ. ഇപ്രകാരം അരോചകശബ്ദപ്രകാരം മൂന്നുവിധം രോഗമുണ്ടെന്നു ചരകസുശ്രുതവചനങ്ങളിൽ കാണുന്നു. ഇതിനെപ്പററിയുള്ള വൃദ്ധഭോജന്റെ അഭിപ്രായത്തെ കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പ്രക്ഷിപ്തമുഖേചാന്നം ജന്തോർന്നസ്വദതേമുഹുഃ അരോചകസ്സവിജ്ഞേയോ ഭക്തദ്വേഷമതഃശൃണു ചിന്തയിത്വാതുമനസാ ദൃഷ്ട്വാശ്രുത്വാതുഭോജനം ദ്വേഷമായാതിയോജന്തുർ ഭക്തദ്വേഷസ്സ

ഛർദ്ദിനിദാനം (൬൯)

ഉച്യതേ യസ്യ നാന്നേ ഭാവൽ ശ്രദ്ധാ സോഽകേ തത്കുന്ദ ഉച്യതേ കപിതസ്യ ഹൃദയോത്ഥസ്യ യത്ത്വകേ തന്നിരോധജഃ" അർത്ഥം സുഗമം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അരോചകനിദാനം
സമാപ്തം.

ഛർദ്ദിനിദാനം.

൧. ദുഷ്ടൈർദ്ദോഷൈഃ പൃഥക് സർവ്വൈർ ബീഭത്സാലോകനാദിഭിഃ
ഛർദ്ദയഃ പഞ്ച വിജ്ഞേയാ സ്താസാം ലക്ഷണമുച്യതേ
൨. അതിദ്രവൈരതിസ്നിഗ്ദ്ധൈ രഹൃദ്യൈർല്ലവണൈരതി
അകാലേ ചാതിമാത്രൈശ്ച തഥാസാത്മ്യൈശ്ച ഭോജനൈഃ
൩. ശ്രമാദ്ഭയാത്തഥോദ്വേഗാ ദജീർണ്ണാൽ ക്രിമിദോഷതഃ
നാര്യ്യാശ്ചാപന്നസത്വായാ സ്തഥാതിദ്രുതമശ്നതഃ
൪. ബീഭത്സൈർഹേതുഭിശ്ചാന്യൈർ ദ്രുതമുൽക്ലേശിതോ ബലാൽ
ഛാദയന്നാനനം വേഗൈ രർദ്ദയന്നംഗഭഞ്ജനൈഃ
൫. നിരുച്യതേ ഛർദ്ദിരിതി ദോഷോ വക്ത്രം പ്രധാവതി

ഛർദ്ദി, വെവ്വേറെ ദുഷിച്ച വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു ദുഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ദർശിക്കയോ അനുഭവിക്കുകയോ മററൊ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു. ഏററവും ദ്രവങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഏററവും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഹൃദയപ്രിയങ്ങളല്ലാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഏററവും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അസമയത്തിങ്കൽ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ശ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ രോധിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും ക്രിമിദോഷം ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭം ഹേതുവായിട്ടും ബദ്ധപ്പെട്ടു ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ദർശനാദികൾ ഹേതുവായിട്ടും ഉള്ളിൽ ക്ലേശമുണ്ടാകയും തന്നിമിത്തം ഉദാനവായു വികൃതനായിട്ടു ദോഷങ്ങളെ ഊർദ്ധ്വഭാഗഗതികളാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. വേഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും അംഗഭംഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും മുഖത്തെ ഛാദിക്കയും അംഗങ്ങളെ അർദ്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ഇതിന്നു ഛർദ്ദി എന്നു പേരുണ്ടായി. ഈ ദോഷം പുറപ്പെടുന്നതു വായിൽക്കൂടിയാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപലക്ഷണം.

ഹൃല്ലാസോൽഗാരരോധൌ ച പ്രസേകോ ലവണസ്തനു
൬. ദ്വേഷോന്നപാനേ ച ഭൃശം വമീനാം പൂർവ്വലക്ഷണം

ഛർദ്ദികൾ ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ നെഞ്ഞുകലിപ്പു ഏമ്പക്കം ഇല്ലാതിരിക്ക വായിൽ വെള്ളംവരവു വായ്ക്കു അല്പമായ ഉപ്പുരസം അന്നപാനത്തിങ്കൽ ഏററവും വെറുപ്പു ഇവ ഉണ്ടാകും.

വാതഛർദ്ദിലക്ഷണം.

൧. ഹൃൽപാർശ്വപീഡാമുഖശോഷശീർഷ
നാഭ്യർത്തികാസസ്വരഭേദതോദൈഃ
ഉൽഗാരശബ്ദപ്രബലം സഫേനം
വിച്ഛിന്നമുഷ്ണം തനുകം കഷായം

൩. കൃച്ഛ്രേണചാല്പംമഹതാംചവേഗേ
നാർത്തോനിലാച്ഛർദ്ദയതീഹദുഃഖം

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക ഹൃദയത്തിങ്കലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും. വായവരൾച്ച, തലനോവ്, നാഭിയിൽവേദന, ചുമ, ഒച്ചയടപ്പ, വയററിൽ കുത്തിനോവ് ഇവയും ഉണ്ടാകും; ഛർദ്ദിക്കുന്നതു അധികമായ ഏമ്പക്കത്തോടും ശബ്ദത്തോടും നുരയോടും കൂടിയു മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞും ചുവടോടും കഷായരസത്തോടും വലുതായവേഗത്തോടുംകൂടിയും അല്പാല്പമായും ദുഃഖത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പിത്തഛർദ്ദി ലക്ഷണം.

മൂർഛാപിപാസാമുഖശോഷമൂർദ്ധ്
താല്വക്ഷിസന്താപതമോഭ്രമാർത്തഃ
൪. പീതംഭൃശോഷ്ണംഹരിതംസതിക്തം
ധൂമ്രഞ്ചപിത്തേനവമേത്സദാഹം

പിത്തംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും വായവരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും. തലയും അണ്ണാക്കും കണ്ണും ചുടുകയും കണ്ണുരുട്ടി അടയ്ക്കുകയും ഭ്രമിക്കയും ചെയ്യും, ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഏററവും ചൂടോടുകൂടിയും പച്ചിലനിറമായിട്ടും കയ്ക്കുന്ന രസത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ദാഹത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും.

കഫഛർദ്ദിക്കുലക്ഷണം.

തന്ദ്രാസ്യമാധുര്യകഫപ്രസേക
സന്തോഷനിദ്രാരുചിഗൌരവാർത്തഃ
൫. സ്നിഗ്ദ്ധംഘനംസ്വാദുകഫാദ്വിശുദ്ധം
സരോമഹർഷോല്പരുജംവമേത്തു

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക മടി, വായിൽ മധുരരസംതോന്നുക, കഫത്തെ തുപ്പുക, ഭക്ഷിച്ചതിന്റെശേഷം സന്തോഷം, ഉറക്കം, അരുചി, ശരീരത്തിനു ഘനം ഇവയുണ്ടാകും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും കൊഴുപ്പോടുകൂടിയും മധുരിച്ചിട്ടും ഏററവും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും ഛർദ്ദിക്കുമ്പോൾ രോമാഞ്ചവും അല്പമായ വേദനയുംഉണ്ടാകും

സന്നിപാതഛർദ്ദിലക്ഷണം.

ശൂലാവിപാകാരുചിദാഹതൃഷ്ണാ
ശ്വാസപ്രമോഹപ്രബലാപ്രസക്തം
൬. ഛർദ്ദിസ്ത്രിദോഷാല്ലവണാമ്ലനീല
സാന്ദ്രോഷ്ണരക്തംവമതാംനൃണാംസ്യാൽ.

ഛർദ്ദി വാതാദിദോഷങ്ങൾ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ വയററിൽ വേദന, അഗ്നിമാന്ദ്യം, അരുചി ചൂടു തണ്ണീർദാഹം ശ്വാസം മോഹം ഇവ പ്രബലങ്ങളായിട്ടുണ്ടാകും. കൂടക്കൂടെ ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു ലവണരസത്തോടുകൂടിയും പുളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വിൾസ്വേദമൂത്രാംബുവഹാനിവായുഃ
സ്രോതാംസിസംരുദ്ധ്യയദോർദ്ധ്വമേതി
൭. ഉത്സന്നദോഷസ്യസമാചിതംതം
ദോഷംസമുദ്ധൂയനരസ്യകോഷ്ഠാൽ
വിൺമൂത്രയോസ്തത്സമഗന്ധവർണ്ണം
തൃൾശ്വാസഹിക്കാർത്തിയുതംപ്രസക്തം

൧൩. പ്രച്ഛർദ്ദയേദ്ദുഷ്ടമിഹാതിവേഗാ
ത്തദാർദ്ദിതശ്ചാശുവിനാശമേതി.

എപ്പോൾ വായു ദോഷകോപത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവന്റെ മലം, വിയർപ്പ്, മൂത്രം, ജലം ഇവയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു അധികമായി വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ പിത്തത്തെയൊ കഫത്തെയൊ ഇളക്കി മേല്പോട്ടു പുറപ്പെടുന്നുവോ അപ്പോൾ അവന്റെ കോഷ്ഠത്തിൽനിന്നു മലമൂത്രങ്ങളുടെ ഗന്ധവർണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ ഛർദിയുണ്ടാകും. തണ്ണീർദാഹം, ശ്വാസം, ഇക്കിൾ ഇവയുമുണ്ടാകും. വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും ഛർദിക്കയും ചെയ്യും. ഛർദിക്കപ്പെട്ടതു ദുഷിച്ചതായിരിക്കും. ഈ ഛർദിയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ ഉടനെ മരണത്തെ പ്രാപിക്കും.

ആഗന്തുകഛർദ്ദിലക്ഷണം.

ബീഭത്സജാദൌഹൃദജാമജാച
അസാത്മ്യജാചക്രിമിജാചയാഹി
൧൪. സാപഞ്ചമീതാഞ്ചവിഭാവയേച്ച
ദോഷോച്ഛ്രയേണൈവയഥോക്തമാദൌ.

അറപ്പു തോന്നുന്നതായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ദർശിക്കയൊ ഭക്ഷിക്കുകയൊ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭം ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും അപത്ഥ്യാസവനം ഹേതുവായിട്ടും ക്രിമി ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ഛർദി അഞ്ചാമത്തതാകുന്നു. എന്നാൽ അതിന്റെ ദോഷകോപത്തെ മുമ്പെ അതാതുദോഷങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്രിമിഛർദ്ദിലക്ഷണം

൧൫. ശൂലഹൃല്ലാസബഹുലാ ക്രിമിജാചവിശേഷതഃ
ക്രിമിഹൃദ്രോഗതുല്യേന ലക്ഷണേനചലക്ഷിതം.

ക്രിമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദിക്കു വയററിൽ അധികമായവേദനയും നെഞ്ചുകലിപ്പും ഉണ്ടാകും. ക്രിമികൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാം.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. ക്ഷീണസ്യയാഛർദ്ദിരതിപ്രസക്താ
സോപദ്രവാശോണിതപൂയയുക്താ
സചന്ദ്രികാംതാംപ്രവദേദസാദ്ധ്യാം
സാദ്ധ്യാംചികിത്സേന്നിരുപദ്രവാഞ്ച.

ക്ഷീണനായിരിക്കുന്നവന്നു കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി എല്ലായ്പോഴുമുള്ള ഛർദി അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്നാൽ ഛർദിക്കപ്പെട്ടതിൽ രക്തവും പഴുപ്പും മയിൽപീലിയുടെ കണ്ണുപോലെ ഇരിക്കുന്ന കണ്ണുംകൂടി ഉണ്ടായിരിക്കണം. കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ ഛർദി സാദ്ധ്യമാകയാൽ അതിന്നു ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഛർദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കാസശ്വാസജ്വരഹിക്കാതൃഷ്ണാവൈചിത്ത്യമേവച ഹൃദ്രോഗസ്തമകശ്ചൈവ ജ്ഞേയാഛർദേരുപദ്രവാഃ ചുമ, ശ്വാസം, പനി, ഇക്കിൾ, തണ്ണീർദാഹം, തലതിരിച്ചിൽ, ഹൃദ്രോഗം, കണ്ണിരിട്ടിയടപ്പു ഇതുകൾ ഛർദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഛർദ്ദിനിദാനം

സമാപ്തം.

—

തൃഷ്ണാനിദാനം.

൧. ഭയശ്രമാഭ്യാം ബലസംക്ഷയാദ്വാ
ഊൎദ്ധ്വംചിതംപിത്തവിവൎദ്ധനൈശ്ച
പിത്തംസവാതംകുപിതംനരാണാം
താലുപ്രപന്നംജനയേൽപിപാസാം.

ഭയംകൊണ്ടും ശ്രമംകൊണ്ടും ബലക്ഷയംകൊണ്ടും പിത്തപ്രകോപകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും വാതവും പിത്തവും കോപിച്ചു മേല്പോട്ടു ഗമിച്ചു അണ്ണാക്കിൽ ചെന്നിട്ടു തൃഷ്ണ എന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. താലുശബ്ദംകൊണ്ടു ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം മുതലായവയെയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. അവയാകുന്നു പിപാസാസ്ഥാനങ്ങൾ. ചരകത്തിൽ ഇങ്ങിനെ പറയുന്നു അതായതു രസവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന സിരകളെ(നാക്കു കഴുത്തു, അണ്ണാക്കു, ക്ലോമമെന്ന മാംസപിണ്ഡം) സംശോഷിപ്പിച്ചു ഏറ്റവും ബലത്തോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു.

അന്നകഫാമജതൃഷ്ണാസംപ്രാപ്തി.

൨. സ്രോതസ്സ്വപാംവാഹിഷുദൂഷിതേഷു
ദോഷൈശ്ചതൃൾസംഭവതീഹജന്തോഃ
തിസ്രസ്സ്മൃതാസ്താഃക്ഷതജാചതുൎത്ഥീ
ക്ഷയാത്തഥാന്യാമസമുദ്ഭവാച
൩. ഭക്തോദ്ഭവാസപ്തമികേതിതാസാം
നിബോധലിംഗാന്യനുപൂൎവ്വശശ്ച

ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ അന്നകഫാമങ്ങൾ (അന്നം, കഫം, ആമദോഷം) ആകുന്ന ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെടവെ തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു- തൃഷ്ണ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ആമദോഷംകൊണ്ടും അന്നം ഹേതുവായിട്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ ഏഴുവിധമാകുന്നു. ഇവയിൽ ആദിയിൽ പറഞ്ഞ നാലു തൃഷ്ണകളും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം മൂന്നു തൃഷ്ണകളും കഷ്ടസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു.

വാതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷാമാസ്യതാമാരുതസംഭവായാം
തോദസ്തഥാശംഖശിരസ്സുചാപി
൪. സ്രോതോനിരോധോവിരസഞ്ചവക്ത്രം
ശീതാഭിരദ്ഭിശ്ചവിവൃദ്ധിമേതി

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മുഖത്തിനു വരൾച്ചയും ദൈന്യവും ശംഖശിരസ്സുകളിൽ കുത്തിനോവും രസവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾക്കു തടവും വായിൽ രസമില്ലായ്കയും തണുത്തവെള്ളംകുടിച്ചാൽ വർദ്ധിക്കയുമുണ്ടാകും. ചശബ്ദപ്രയോഗംകൊണ്ടു ചരകത്തിൽ പറയപ്പെട്ട നിദ്രാനാശത്തെയും ഗ്രഹിക്കണം. ചരകത്തിൽ 'നിദ്രാനാശശ്ശിരസോഭ്രമസ്തഥാശുഷ്കഗളതാലുഃ' എന്നു കാണുന്നു.

പിത്തതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

മൂൎച്ഛാന്നവിദ്വേഷവിലാപദാഹാ
രക്തേക്ഷണത്വംപ്രതതശ്ചശോഷഃ
൫. ശീതാഭിനന്ദാമുഖതിക്തതാച
പിത്താത്മികായാംപരിധൂമനഞ്ച

തൃഷ്ണാനിദാനം (൩൨)

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മൂർച്ഛയും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും പ്രലാപവും ദാഹവും കണ്ണുകളെല്ലായ്പോഴും ചുവന്നിരിക്കയും ദേഹം ശോഷിക്കയും തണുത്ത പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും വായിൽ കയ്പുരസവും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. ചകാരപ്രയോഗംകൊണ്ടു മലമൂത്രാദികൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുമെന്നും ഗ്രഹിക്കണം.

കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ബാഷ്പാവരോധാൽകഫസംവൃതേഗ്നൗ
തൃഷ്ണാബലാസേനഭവേത്തഥാത്തു
സ. നിദ്രാഗുരുത്വംമധുരാസ്യതാച
തൃഷ്ണാർദ്ദിതഃശുഷ്യതിചാതിമാത്രം

സ്വാദ്വമ്ലലവണാദികളെക്കൊണ്ടു കുപിതമായ കഫം ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ ജഠരാഗ്നിയെ മറയ്ക്കുമ്പോൾ കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട ബാഷ്പത്തോടുകൂടിയതും അധോഗതവുമായ അഗ്നിയുടെ ഊഷ്മാവു ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കുകയും അതുഹേതുവായിട്ടു കഫതൃഷ്ണ സംഭവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. കേവലം ദ്രവമായും വർദ്ധിച്ചും ഇരിക്കുന്ന കഫത്തിന്നു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കാൻ തക്ക ശക്തി ഇല്ലായ്കയാൽ കഫതൃഷ്ണയെന്നൊരു രോഗം ഇല്ലെന്നു ഒരു പക്ഷമുണ്ടു. വാതപിത്തങ്ങൾക്കു മാത്രമേ തൃഷ്ണാകർത്തൃത്വമുള്ളു പോൽ. അതിനെപ്പററി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "നഹ്യേവ്വിനാതർഷഃ പവനാദ്വാതെഹി ശോഷണെഹേതൂ" പിത്തവും വാതവും കൂടാതെ തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകുന്നതല്ല ശോഷണത്തിങ്കൽ അവ രണ്ടുമത്രെ ഹേതുക്കൾ. ഇനി സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞ ഭാഗത്തെയും കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "ദേഹസ്യസംശ്രയവായവ്യൗ ഉഷ്ണാവംബുവഹാനിതു സ്രോതാംസിസംശോഷ്യയാതാ തതസ്തൃഷ്ണാപ്രജായതെ" എന്നു ഉഷ്ണങ്ങളായ പിത്തവും വാതവും ജലവാഹങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കയും തന്നിമിത്തം തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു. ചരകാചാര്യർ മേൽപ്പറഞ്ഞ വാക്യങ്ങൾകൊണ്ടു കഫതൃഷ്ണയെ നിഷേധിക്കുകയും സുശ്രുതാചാര്യർ അതിനെ പിന്താങ്ങുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. കഫതൃഷ്ണയെപ്പററി ഹാരീതൻ പറയുന്നതു എന്തെന്നാൽ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുമെന്നാകുന്നു. ഇനി അഗ്രന്ഥത്തിന്റെ ശ്ലോകത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കാം. "സ്വാദ്വമ്ലലവണാജീർണ്ണൈഃ ക്രുദ്ധഃ ശ്ലേഷ്മാസഹോഷ്മണാ പ്രപദ്യാംബുവഹംസ്രോതസ്തൃഷ്ണാംസംജനയേന്നൃണാം" മധുരം, പുളി, ഉപ്പു ഇവയെക്കൊണ്ടും അജീർണ്ണംകൊണ്ടും കുപിതമായ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി ജലത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ പ്രാപിച്ചിട്ടു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ ഉറക്കവും തലയ്ക്കു കനവും വായിൽ മധുരരസവും ഉണ്ടാകും. കഫതൃഷ്ണയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ശരീരം ഏററവും ചടയ്ക്കും. ഹാരീതവചനപ്രകാരമുള്ള കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ശിരസോഗൌരവംതന്ദ്രാ മാധുര്യംവദനസ്യച ഭക്തദ്വേഷഃപ്രസേകശ്ച നിദ്രാധിക്യം തഥൈവച ഏതെല്ലിംഗൈർവിജാനീയാ തൃഷ്ണാംകഫസമുദ്ഭവാം" കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയുടെ ലക്ഷണം തലയ്ക്കു കനം മടി വായിൽ മധുരരസമുണ്ടാക അന്നദ്വേഷം കഫത്തെ തുപ്പുക; അധികമായ ഉറക്കം ഇവയാകുന്നു. ഈ ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാമുള്ള തൃഷ്ണ കഫജയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്ഷതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷതസ്യരുക്ശോണിതനിർഗ്ഗമാഭ്യാം
തൃഷ്ണാചതുർത്ഥീക്ഷതജാമതാതു

ശസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ക്ഷതം ഉണ്ടായവന്നു വേദനയും രക്തസ്രാവവും ഉണ്ടാകയും അതു ഹേതുവായിട്ടു തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും അ തൃഷ്ണ ക്ഷതജയാകുന്നു.

ക്ഷയതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

രസക്ഷയാദ്യാക്ഷയസംഭവാസാ
തയാഭിഭൂതശ്ചനിശാദിനേഷു
പേപീയതേംഭഃസസുഖംനയാതി
താംസന്നിപാതാദിതികേചിദാഹുഃ

(൧൬) തൃഷ്ണാനിദാനം

൭. രസക്ഷയോക്താനി ച ലക്ഷണാനി
തസ്യാമശേഷേണ ഭിഷഗ്വ്യവസ്യേൽ

രസധാതുക്ഷയംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ക്ഷയജയാകുന്നു. ക്ഷയതൃഷ്ണയുള്ളവൻ അഹോരാത്രം കൂടക്കൂടെ വെള്ളം കുടിക്കും എന്നാലും അവന്നു തൃപ്തിയുണ്ടാകയില്ല ചിലർ ഈ തൃഷ്ണയെ സന്നിപാതജയാണെന്നു പറയുന്നു- ക്ഷതതൃഷ്ണയിങ്കൽ രസധാതുക്ഷയത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ട എല്ലാം ലക്ഷണങ്ങളും കാണാം. എന്നാൽ അവയെ വൈദ്യൻ തിരിച്ചറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു. രസധാതുക്ഷയലക്ഷണങ്ങൾ സുശ്രുതത്തിങ്കലുണ്ടു്. അവയെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. രസക്ഷയേ ഹൃൽപീഡാ കമ്പശോഷശൂന്യതാഃ തൃഷ്ണാ ച" രസധാതുക്ഷയത്തിന്റെ ലക്ഷണം നെഞ്ചുവേദനയും വിറയലും ദേഹശോഷവും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമാകുന്നു.

ആമതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ത്രിദോഷലിംഗാമസമുത്ഭവാ ച
ഹൃച്ഛൂലനിഷ്ഠീവനസാദകർത്രീ

ആമദോഷംകൊണ്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകും അതിന്നു ത്രിദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണാം:- ഹൃദയത്തിന്നു വേദനയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയുംകൂടി ഉണ്ടാകും.

അന്നതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൮. സ്നിഗ്ദ്ധം തഥാമ്ലം ലവണം ച ഭുക്തം
ഗുർവ്വന്നമേവാശു തൃഷാം കരോതി.

മയമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും ലവണരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളേയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു അതിന്നു അന്നതൃഷ്ണ എന്നു പേർ ദൃഢബലൻ അഞ്ചു തൃഷ്ണയെ മാത്രമെ പറയുന്നുള്ളു. അവ്വകൾ വാതതൃഷ്ണ പിത്തതൃഷ്ണ ക്ഷയതൃഷ്ണ, ആമതൃഷ്ണ ഉപസർഗ്ഗതൃഷ്ണ ഇവയാകുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായങ്ങൾ കഫതൃഷ്ണ ആമതൃഷ്ണയിലും ക്ഷതതൃഷ്ണയും അന്നതൃഷ്ണയും വാതതൃഷ്ണയിലും ചേർന്നുപോയി എന്നാകുന്നു.

ഉപസർഗ്ഗതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൯. ദീനസ്വരഃ പ്രതാമ്യൻ ദീനസ്സംശുഷ്കവക്ത്രഗളതാലുഃ
ഭവതി ഖലു യോപസർഗ്ഗാൽ തൃഷ്ണാ സാ ശോഷിണീ കഷ്ടാ
൧൦. ജ്വരമോഹക്ഷയകാസശ്വാസാദ്യുപസൃഷ്ടദേഹാനാം.

പനി മോഹം ക്ഷയം ചുമ ശ്വാസം അതിസാരം മുതലായ രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ഉപസർഗ്ഗോത്ഭവയാകുന്നു അതു ദേഹത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുക ഹേതുവായിട്ടു കഷ്ടസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു, അതിന്റെ ലക്ഷണം വാക്കുകൾ പുറത്തു പുറപ്പെടായ്കയും മോഹവും തളർച്ചയും, വായ്‌വരൾച്ചയും കഴുത്തും അണ്ണാക്കും ഉണങ്ങുകയും ആകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സർവ്വാസ്ത്വതിപ്രസക്താ രോഗകൃശാനാം വമിപ്രയുക്താനാം
ഘോരോപദ്രവയുക്താസ്തൃഷ്ണാ മരണായ വിജ്ഞേയാഃ

വാതജ മുതലായ തൃഷ്ണകളും അധികം വർദ്ധിച്ച തൃഷ്ണകളും ഛർദ്ദിയുള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും രോഗംകൊണ്ടു ശരീരം ശോഷിച്ചവൎക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും മുഖശോഷം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം തൃഷ്ണാനിദാനം സമാപ്തം.

മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസ നിദാനം.

൧. ക്ഷീണസ്യ ബഹുദോഷസ്യ വിരുദ്ധാഹാരസേവിനഃ
വേഗാഘാതാദഭിഘാതാദ്ധീനസത്വസ്യ വാ പുനഃ

൨. കരണായതനേഷൂഗ്രാ ബാഹ്യേഷ്വാഭ്യന്തരേഷു ച
നിവിശന്തേ യദാ ദോഷാസ്തദാ മൂർച്ഛന്തി മാനവാഃ

ക്ഷീണമുള്ളവനും വിപുലങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളോടുകൂടിയവനും വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തെ സേവിക്കുന്നവനും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വടിമുതലായവകൊണ്ടു അടിയേൽക്ക ഹേതുവായിട്ടും സത്വഗുണത്തോടുകൂടാത്തവനും ആകുന്നു മൂർച്ഛയുണ്ടാകുന്നതു. അവന്റെ മനസ്സിന്റെ ആയതനങ്ങളായിരിക്കുന്ന ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിലും എപ്പോൾ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ പ്രവേശിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ അവന്നു മൂർച്ഛയുണ്ടാകുന്നതു.

൩. സംജ്ഞാവഹാസു നാഡീഷു പിഹിതാസ്വനിലാദിഭിഃ
തമോഭ്യുപൈതി സഹസാ സുഖദുഃഖവ്യപോഹകൃൽ

൪. സുഖദുഃഖവ്യപോഹാച്ച നരഃ പതതി കാഷ്ഠവൽ
മോഹോ മൂർച്ഛേതി താമാഹുഃ ഷഡ്വിധാ സാ പ്രകീർത്തിതാ

൫. വാതാദിഭിഃ ശോണിതേന മദ്യേന ച വിഷേണ ച
ഷൾസ്വപ്യേതാസു പിത്തന്തു പ്രഭുത്വേനാവതിഷ്ഠതേ

മേൽ പറയപ്പെട്ട പ്രകാരമുള്ള മനുഷ്യന്റെ സംജ്ഞയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളും നാഡികളും സ്രോതസ്സുകളും വാതാദികളാൽ മറയ്ക്കപ്പെടുമ്പോൾ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിരിക്കുന്ന തമോഗുണം വർദ്ധിക്കയും ഉടനെ അവന്റെ സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അപ്രകാരം സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കുമ്പോൾ അവൻ തടിപോലെ വീഴുന്നു. ഈ രോഗത്തെ മോഹമെന്നും മൂർച്ഛയെന്നും പറയുന്നു. മൂർച്ഛ വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രത്യേകമായി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടും മദ്യം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതാകയാൽ ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവിധമായ മൂർച്ഛകളിലും പിത്തം വ്യാപിച്ചു നിൽക്കയും ചെയ്യും. ചികിത്സ അധികമായ ശീതോപചാരങ്ങളോടുകൂടിയതാകയും * മൂർച്ഛ, പിത്തതമഃപ്രായയാകുന്നു എന്നു തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ടു.

പൂർവ്വരൂപം.

൬. ഹൃൽപീഡാ ജൃംഭണം ഗ്ലാനിഃ സംജ്ഞാദൌർബ്ബല്യമേവ ച
സർവ്വാസാം പൂർവ്വരൂപാണി യഥാസ്വം താ വിഭാവയേൽ

മൂർച്ഛകൾ ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ ഹൃദയത്തിന്നു പീഡയും മൂരിനിവരുകയും തളർച്ചയും സംജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. മൂർച്ഛകളിലെ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അതാതു ദോഷലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളുകയും വേണം.

വാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൭. നീലം വാ യദി വാ കൃഷ്ണമാകാശമഥവാരുണം.
പശ്യംസ്തമഃ പ്രവിശതി ശീഘ്രം ച പ്രതിബുധ്യതേ

൮. വേപഥുശ്ചാംഗമർദ്ദശ്ച പ്രപീഡാ ഹൃദയസ്യ ച
കാർശ്യം ശ്യാവാരുണാച്ഛായാ മൂർച്ഛായേ വാതസംഭവേ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർച്ഛയിങ്കൽ ആകാശത്തെ നീലവർണ്ണമായിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ കണ്ടുകയും മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ഉടനെതന്നെ ബോധവുമുണ്ടാകും. വിറയലും ദേഹത്തിന്നു കഴപ്പും ഹൃദയത്തിന്നു പീഡയും ഉണ്ടാകും. ശരീരം കൃശമായി കരുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും.

(൩൭) മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം

പിത്തമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൯. രക്തംഹരിതവർണ്ണംവാ വിയൽപീതമഥാപിവാ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി സസ്വേദശ്ചപ്രബുധ്യതേ.
൧൦. സപിപാസസ്സസന്താപോ രക്തപീതാകുലേക്ഷണഃ
ഭിന്നവർച്ചാസ്സപീതാഭോ മൂർച്ഛായെപിത്തസംഭവേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർഛയത്തിങ്കൽ ആകാശത്തെ രക്തവർണ്ണമായിട്ടൊ പച്ചനിറമായിട്ടൊ മഞ്ഞൾനിറമായിട്ടൊ കാണുകയും മോഹിക്കയും ചെയ്യും വിയർപ്പു തണ്ണീർ ദാഹം സന്താപം ഇവയോടുകൂടിയവനായിട്ടു ബോധത്തെയും പ്രാപിക്കും. കണ്ണുകൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടൊ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടൊ പൂവന്നിട്ടൊ ഇരിക്കും മലം ഇളകിപ്പോകും ദേഹവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും.

കഫമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൧൧. മേഘസങ്കാശമാകാശ മാവൃതംവാതമോഘനൈഃ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി ചിരാച്ചപ്രതിബുധ്യതെ
൧൨. ഗുരുഭിഃപ്രാവൃതൈരംഗൈശ്ചൈവാർദ്രേണചർമ്മണാ
സപ്രസേകസ്സഹൃല്ലാസോ മൂർച്ഛായെകഫസംഭവെ

കഫംകൊണ്ടുള്ള മൂർഛയിങ്കൽ ആകാശം മേഘവർണ്ണമായിട്ടൊ അന്ധകാരത്താലൊ മേഘത്താലൊ മറയ്ക്കപ്പെട്ടതായിട്ടൊ കണ്ടിട്ടു മോഹിക്കയും വളരെനേരംകൊണ്ടു ബോധംലഭിക്കയും ചെയ്യും നനഞ്ഞതായ തോൽ വച്ചുകെട്ടിയതുപോലെ ശരീരത്തിന്നു ഘനംതോന്നും വായിൽകൂടി വെള്ളംവരും നെഞ്ഞുകലിപ്പുമുണ്ടാകും

സന്നിപാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൧൩. സർവാകൃതിസ്സന്നിപാതാ ദപസ്മാരഇവാഗതഃ
സജന്തുംപാതയത്യാശു വിനാബീഭത്സചേഷ്ടിതൈഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയിങ്കൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും അപസ്മാരം വന്നിരിക്കുന്നവൊ എന്നും തോന്നും ആയതു പുരുഷനെ ഉടനെവീഴിക്കും അപസ്മാരത്തിന്നെന്നപോലെ നുരയെ ഛർദ്ദിക്കുക, പല്ലുകടിക്കുക, കണ്ണുരുട്ടുക മുതലായവികൃതചേഷ്ടകൾ കാണുകയില്ല

രക്തമൂർച്ഛാസംപ്രാപ്തി.

൧൪. പൃഥിവ്യാപസ്തമോരൂപം രക്തഗന്ധസ്തദന്വയഃ
തസ്മാദ്രക്തസ്യഗന്ധേന മൂർച്ഛന്തിഭുവിമാനവാഃ
൧൫. ദ്രവ്യസ്വഭാവഇത്യേകേ ദൃഷ്ട്വായദഭിമുഹ്യതി

ഭൂമിയും ജലവും തമോരൂപമാകുന്നു രക്തഗന്ധം തമോമയവുമാകുന്നു അതിനാൽ രക്തഗന്ധംകൊണ്ടു ഭൂമിയിൽ തമോഗുണത്തോടുകൂടിയ മനുഷ്യർ മൂർഛയെ പ്രാപിക്കുന്നു രക്തത്തിന്റെ ദർശനമാത്രത്തിങ്കലും മൂർഛയുണ്ടാകുന്നു ഇതു ദ്രവ്യസ്വഭാവമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു

വിഷമദ്യമൂർച്ഛകൾ.

ഗുണാസ്തീവ്രതരത്വേന സ്ഥിതാസ്തുവിഷമദ്യയോഃ
൧൬. തഏവതസ്മാത്താഭ്യാന്തു മോഹൌസ്യാതാംയഥേരിതൌ

വിഷമദ്യങ്ങളിൽ ലഘുരൂക്ഷം; ആശു(ഉടനെ കാര്യത്തെചെയ്യുന്നതു) വിശദംവ്യവായി,(വ്യാപനശീലം)തീക്ഷ്ണം, വികാഷി (ധാതുക്കളെ വരട്ടുന്നതു) സൂക്ഷ്മം; ഉഷ്ണം: (അനിർദ്ദേശ്യരസം നിർദ്ദേശിക്കപ്പെടാൻ തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള രസം) ഇങ്ങിനെ തീവ്രതരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്തുഗുണങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു ഗുണങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നതായശ്ലോകത്തെതാഴെചേർക്കുന്നു ലഘുരൂക്ഷമാശുവിശദംവ്യവായിതീക്ഷ്ണംവികാഷിസൂക്ഷ്മഞ്ച ഉഷ്ണമനിർദ്ദേശ്യരസംദശഗുണയുക്തം വിഷംതജ്ജ്ഞൈഃ മേൽപറഞ്ഞ ഗുണങ്ങൾ തൈലം മുതലായവ

യിലും ഉണ്ടെങ്കിലും അതുകൾ തീവ്രങ്ങളാകുന്നു. വിഷമദ്യങ്ങളിൽ ഉള്ളവ തീവ്രതരങ്ങളുമാകുന്നു. അതിനാൽ തൈലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. വിഷമദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹം താനെ പോകുന്നില്ല. മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹം മദ്യം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം ശമിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വിഷത്തിങ്കലും മദ്യത്തിങ്കലുമുള്ള ഗുണങ്ങളുടെ ഭേദത്തെപ്പററി ഒരു തന്ത്രാന്തരവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "യേ വിഷസ്യ ഗുണാഃ പ്രോക്താസ്സന്നിപാതപ്രകോപനാഃ തഏവ മദ്യേ ദൃശ്യന്തേ വിഷേ ച ബലവത്തരാഃ" ദോഷകോപകരങ്ങളായ യാതൊരു ചില ഗുണങ്ങൾ വിഷത്തിങ്കൽ ഉണ്ടോ അതുകൾ മദ്യത്തിങ്കലുമുണ്ട്. എന്നാൽ വിഷത്തിങ്കലുള്ള ആ വക ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിലുള്ള ഗുണങ്ങളേക്കാൾ ഏററവും ബലമുള്ളവയാകുന്നു.

രക്തജാദിമൂർച്ഛാത്രയലക്ഷണം.

സ്തബ്ധാംഗദൃഷ്ടിസ്ത്വസൃജാ ഗൂഢോച്ഛ്വാസശ്ച മൂർച്ഛിതഃ

൰൬. മദ്യേന വിലപൻ ശേതേ നഷ്ടവിഭ്രാന്തമാനസഃ

ഗാത്രാണി വിക്ഷിപൻ ഭൂമൌ ജരാം യാവന്നയാതി തൽ.

൰൭. വേപഥുസ്വപ്നതൃഷ്ണാസ്യു സ്തമശ്ച വിഷമൂർച്ഛിതെ

വേദിതവ്യം തീവ്രതരം യഥാസ്വം വിഷലക്ഷണൈഃ

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയിങ്കൽ ശരീരവും കണ്ണുകളും സ്തംഭിച്ചിരിക്കും. ശ്വാസം അസ്പഷ്ടമായുമിരിക്കും. മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയുടെ ലക്ഷണം അസംബന്ധമായ വചനത്തോടും ഓർമ്മയില്ലാതെ ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മനസ്സോടുംകൂടി കിടക്കുക; കയ്യും കാലും നിലത്തിട്ടു തല്ലുക ഇവയാകുന്നു. ഈ മദം എപ്പോൾ മദ്യം ജീർണ്ണതയെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ അതുവരെ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർഛയിൽ വിറയലും അതിനിദ്രയും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും കണ്ണിരിട്ടിയടയ്ക്കു.കയും ചെയ്യും. മൂല ത്വ ദി ക്ഷീരങ്ങൾ വിഷഭക്ഷണത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ സൌശ്രുത കല്പസ്ഥാനത്തിൽ പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മൂർഛയുമുണ്ടാകും.

മൂർച്ഛാദിഭേദം.

൰൮. മൂർച്ഛാ പിത്തതമഃപ്രായാ രജഃപിത്താനിലാദ്ഭ്രമഃ

ചക്രവദ്ഭ്രമതോ ഗാത്രം ഭൂമൌ പതതി സർവ്വദാ

൰൯. ഭ്രമരോഗ ഇതി ജ്ഞേയോ രജഃപിത്താനിലാത്മകഃ

തമോവാതകഫാത്തന്ദ്രാ നിദ്രാ ശ്ലേഷ്മതമോഭവാ.

പിത്തവും തമോഗുണവുംകൂടി മൂർഛയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു രജോഗുണവും പിത്തവും വാതവുംചേർന്നു ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ദേഹം എല്ലായ്പോഴും ചക്രംപോലെ ചുററുകയും ഭൂമിയിൽ വീഴുകയും ചെയ്യുന്ന രോഗം ഭ്രമമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം ഇതു വാതപിത്തങ്ങൾ രജോഗുണത്തോടുകൂടി കോപിക്കുകയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു തമോഗുണവും വാതവും കഫവുംകൂടി തന്ദ്രിയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. തമോഗുണവും കഫവുംകൂടി നിദ്രയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

തന്ദ്രാലക്ഷണം.

൨൰. ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷ്വസംവിത്തിർഗൌരവം ജൃംഭണം ക്ലമഃ

നിദ്രാർത്തസ്യേവ യസ്യേഹ തസ്യ തന്ദ്രാം വിനിർദ്ദിശേൽ.

നിദ്രകൊണ്ടു പരവശനായിരിക്കുന്നവനു എന്നപോലെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ സ്വവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിന്നു ഗുരുത്വമുണ്ടാക, മൂരി നിവരുക, ദേഹം തളരുക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവനു തന്ദ്രിയുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ പദ്യംകൊണ്ടു നിദ്രയും തന്ദ്രിയും തമ്മിൽ ഭേദമില്ലെന്നു വിചാരിപ്പാൻ തക്കതായ ന്യായമുണ്ടെന്നു തോന്നാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടി തന്ദ്രിയുടെയും നിദ്രയുടെയും ഭേദത്തെപ്പററിപ്പറയാം; നിദ്രയെക്കുറിച്ചു ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം കാണുന്നു "യദാ തു മനസി ക്ലാന്തേ കർമ്മാത്മാനഃ ക്ലമാന്വിതാഃ വിഷയേഭ്യോ നിവർത്തന്തേ തദാ സ്വപിതി മാനവഃ" എപ്പോൾ മനസ്സു തളരുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ശ്രമത്തോടുകൂടി സ്വവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു നിവർത്തിക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അപ്പോൾ മനുഷ്യനു ഉറക്കമുണ്ടാ

കുന്നു. ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്താവു നിദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു മോഹമുണ്ടാകുന്നു എന്നും തന്ദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയത്തിന്നു മാത്രമെ മോഹമുണ്ടാകുന്നുള്ളു എന്നും പറയുന്നു.

സന്ന്യാസത്തിന്നു മൂർച്ഛാദികളിൽനിന്നുള്ള ഭേദം

൨൨. ദോഷേഷുമദമൂർച്ഛായാ ഹൃതവേഗേഷുദേഹിനാം
സ്വയമേവോപശാമ്യന്തി സന്ന്യാസോനൌഷധൈർവിനാ.

മദവും മൂർച്ഛയും ദോഷങ്ങളുടെ വേഗങ്ങൾ ശമിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ഔഷധങ്ങളോടുകൂടാതെ താനേതന്നെ ശമിക്കും; സന്ന്യാസം ഔഷധത്തോടുകൂടാതെ ശമിക്കില്ല.

സന്ന്യാസലക്ഷണം.

൨൩. വാഗ്ദേഹമനസാംചേഷ്ടാ മാക്ഷിപ്യാതിബലാമലാഃ
സന്ന്യസ്യന്ത്യബലംജന്തും പ്രാണായതനമാശ്രിതാഃ
൨൪. സനാസന്ന്യാസസന്ന്യസ്തഃ കാഷ്ഠീഭൂതോമൃതോപമഃ
പ്രാണൈർവിമുച്യതേശീഘ്രം മുക്ത്വാസദ്യഃഫലാംക്രിയാം.

അതിബലത്തോടുകൂടിയ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുകൂടി പ്രാണസ്ഥാനത്തെ ആശ്രയിച്ചു വാക്കിന്റെയും ദേഹത്തിന്റെയും മനസ്സിന്റെയും പ്രവൃത്തിയെ നശിപ്പിച്ചു ബലമില്ലാത്തവൎക്കു സന്ന്യാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. സന്ന്യാസത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന പുരുഷൻ തടിപോലെ നിർവ്യാപാരനായി മൃതതുല്യനായി കിടക്കും; ഉടനെ ഫലത്തെ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയെ ചെയ്തില്ല എങ്കിൽ പെട്ടെന്നവെ മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം
സമാപ്തം.

പാനാത്യയപരമദപാനാജീർണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം.

---

൧. യെ വിഷസ്യഗുണാഃപ്രോക്താ സ്തേപിമദ്യേപ്രതിഷ്ഠിതാഃ
തേനമിഥ്യാപയുക്തേന ഭവത്യുഗ്രോമദാത്യയഃ
൨. കിന്തുമദ്യംസ്വഭാവേന യഥൈവാന്നംതഥാസ്മൃതം
അയുക്തിയുക്തംരോഗായ യുക്തിയുക്തംയഥാമൃതം.
൩. പ്രാണാഃപ്രാണഭൃതാമന്നം തദയുക്ത്യാഹിനസ്ത്യസൂൻ
വിഷംപ്രാണഹരംതച്ച യുക്തിയുക്തംരസായനം
൪. വിധിനാമാത്രയാകാലെ ഹിതൈരന്നൈര്യഥാബലം
പ്രഹൃഷ്ടോയഃപിബേന്മദ്യം തസ്യസ്യാദമൃതോപമം.
൫. സ്നിഗ്ദ്ധൈസ്തദന്നൈർമ്മാംസൈശ്ച ഭക്ഷ്യൈശ്ച സഹസേവിതം
ഭവേദായുഃപ്രകർഷായ ബലായോപചയായച.
൬. കാമ്യതാമനസസ്തുഷ്ടി സ്തേജോവിക്രമഏവച
വിധിവത്സേവ്യമാനേതു മദ്യേസന്നിഹിതാഗുണാഃ

വിഷത്തിന്റെ ലഘുത്വ മുതലായ എല്ലാഗുണങ്ങളും മദ്യത്തിങ്കലും ഉണ്ട്. അതിനാൽ വിധിക്കു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന മദ്യം ഹേതുവായിട്ടും വല്ലതായിരിക്കുന്ന മദാത്യയം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ ആ മദ്യം വിഷംപോലെ അനുപയോഗ്യമാണല്ലോ എന്നു ഒരു ചോദ്യമുണ്ടാകാം. എന്നാൽ അതിനെപ്പറ്റി പറയാം. സ്വഭാവമായി അന്നംപോലെ ഇരിക്കുന്നതാകുന്നു മദ്യം. അതു യുക്തിയോടുകൂടാതെ സേവിക്കുന്നതായാൽ രോഗകരവും യുക്തിയോടുകൂടി സേവിക്കുന്നതായാൽ അമൃതതുല്യ

വുമാകുന്നു. ഹിതമായിരിക്കുന്ന ഒരു പദാൎത്ഥം യുക്തിയോടുകൂടാതെ സേവിച്ചാൽ അനൎത്ഥകരമാകുന്നു എന്നു അനുഭവസിദ്ധമാണല്ലൊ. അതിനു ഇവിടെത്തന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമുണ്ടു്. പ്രാണികൾക്കു അന്നം പ്രാണനാകുന്നു. ആയതു യുക്തിയോടുകൂടാതെ (അതിമാത്രമായിട്ടും മററും) ഭക്ഷിക്കുന്നതായാൽ വിഷൂചിക മുതലായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും. അതുപോലെ തന്നെ വിഷം പ്രാണഹരമാകുന്നു. എങ്കിലും ചരകത്തിൽ രസായനപ്രയോഗത്തിൽ 'ചൈത്രയവാവത്രയോമ്നസ്സ്തിലാമച്ഛൻ വിഷസ്യച' എന്നു പറയപ്പെട്ടപ്രകാരം തിലപ്രമാണം ഉപയോഗിക്കുന്നതായാൽ രസായനമായിട്ടുതീരും. വിധിപോലെയും ഹിതമാത്രമായും കാലത്തെ അനുസരിച്ചും ഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളോടുകൂടിയും ബലത്തിനു തക്കവണ്ണവും പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന മദ്യം അമൃതോപമമാകുന്നു. അവിടെ മദ്യത്തെ പാനംചെയ്യുന്നവൻ മദ്യപാനവേളയിൽ സന്തോഷമുള്ളവനായിരിക്കണമെന്നുകൂടിയുണ്ടു്. സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തോടും മാംസത്തോടും ഭക്ഷിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യങ്ങളായ ഇതരപദാൎത്ഥങ്ങളോടുംകൂടി മദ്യം സേവിച്ചാൽ ആയുർബലവും ശക്തിയും ദേഹബലവും ഉണ്ടാകും. വിധിപോലെ സേവിച്ചാൽ ശരീരത്തിനു സൌന്ദൎയ്യവും മനസ്സിനു സന്തോഷവും തേജസ്സും ബലവും ഉണ്ടാകും. വിധിക്കു വിപരീതമായിസേവിച്ചാൽ മദാത്യയമുണ്ടാകും. ആയതു പൂൎവ്വമദം, മദ്ധ്യമദം, അന്ത്യമദം ഇങ്ങിനെമൂന്നുവിധമാകുന്നു.

പൂൎവ്വമദലക്ഷണം.

൧. ബുദ്ധിസ്മൃതിപ്രീതികരസ്സുഖശ്ച
പാനാന്നനിദ്രാരതിവൎദ്ധനശ്ച
സമ്പാഠഗീതസ്വരവൎദ്ധനശ്ച
പ്രോക്തോതിരമ്യഃപ്രഥമോമദോഹി.

മദ്യത്തിന്റെ ആദ്യമായിരിക്കുന്ന മദം ബുദ്ധിയേയും ഓൎമ്മയേയും പ്രീതിയേയും സുഖത്തേയും ഉണ്ടാക്കും. അന്നപാനങ്ങളിലും നിദ്രയിലും അനുരാഗത്തേയും പാഠം, ഗാനം, സ്വരം ഇവയേയുംവൎദ്ധിപ്പിക്കും; ഈപൂൎവമദം അതിരമ്യമാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മദ്ധ്യമദലക്ഷണം.

൨. അവ്യക്തബുദ്ധിസ്മൃതിവാഗ്വിചേഷ്ടഃ
സോന്മത്തലീലാകൃതിരപ്രശാന്തഃ
ആലസ്യനിദ്രാഭിഹതോമുഹുശ്ച
മദ്ധ്യേനമത്തഃപുരുഷോമദേന.

മദ്യത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ മദാവസ്ഥയിൽ സ്ഥിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ബുദ്ധിയും സ്മൃതിയും വാക്കും അസ്പഷ്ടങ്ങളായും പ്രവൃത്തികൾ വിരുദ്ധങ്ങളായും ഇരിക്കും; അവൻ ഉന്മാദമുള്ളവന്റെ ലീലപോലെ ഇരിക്കുന്ന ലീലയോടുകൂടിയവനായും ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായും ക്ഷമയില്ലാത്തവനായും ഭവിക്കും, പിന്നെയും അലസതയും നിദ്രയും ഉണ്ടാകും. മദിക്കുകയും ചെയ്യും.

അന്ത്യമദലക്ഷണം.

൩. ഗച്ഛേദഗമ്യാന്നഗുരുംശ്ചമന്യേൽ
ഖാദേദഭക്ഷ്യാണിചനഷ്ടസംജ്ഞഃ
ബ്രൂയാച്ചഗുഹ്യാനിഹൃദിസ്ഥിതാനി
മദേതൃതീയേപുരുഷോസ്വതന്ത്രഃ

മദ്യത്തിന്റെ മൂന്നാമത്തെ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ ഗുരുജനങ്ങളെ കൂടിയും ബഹുമാനിക്കാതെ പരിഗ്രഹിക്കയും ദുഷ്ടങ്ങളായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറുകയും ഭക്ഷിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യങ്ങളല്ലാത്ത പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കയും ഗുണദോഷജ്ഞാനവും കൃത്യാകൃത്യവിവേകവും ഇല്ലാത്തവനായി ഭവിക്കയും ഹൃദയത്തിലിരിക്കുന്ന ഗോപ്യവാൎത്തകളെ പറകയും മദംകൊണ്ടു പരവശനാകയുംചെയ്യും.

ചതുൎത്ഥമദലക്ഷണം.

൧൦. ചതുൎത്ഥേതുമദേമൂഢൊ ഭഗ്നദാൎവ്വിവനിഷ്ക്രിയഃ
കാൎയ്യാകാൎയ്യവിഭാഗജ്ഞൊ മൃതാദപ്യപരോമൃതഃ

൧൧. കോമദംതംഭൃശംഗച്ഛേദ്ദുൎമ്മദമിവചാപരം
ബഹുദോഷമിവാരൂഢഃ കാന്താരംസ്വവശഃകൃതീ

മദ്യത്തിന്റെ നാലാമതെത്ത മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ മൂഢനായിട്ടും മുറിഞ്ഞുവീഴുന്ന മരംപോലെ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവനായിട്ടും കൃത്യമിന്നതെന്നും അകൃത്യം ഇന്നതെന്നും തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു ഇതു സാധാരണമായ മരണത്തിൽനിന്നന്യമായ ഒരു മരണമാകുന്നു. ഈ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ വ്യാഘ്രാദിദുഷ്ടജന്തുക്കളോടുകൂടിയകാട്ടിൽ പ്രവേശിച്ചതിനെപ്പോലെ ആകുന്നു. അതുകൊണ്ടു അന്യമായ ഉന്മാദം എന്നപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആ മദാവസ്ഥയെ സ്വവശനായി, പുണ്യവാനായിരിക്കുന്ന ഏതവൻ പ്രാപിക്കും

൧൨. നിൎഭക്തമേകാന്തതഏവമദ്യം
നിഷേവ്യമാണംമനുജേനനിത്യം
ഉല്പാദയേൽകഷ്ടതമാൻവികാരാ
നാപാദയേച്ചാപിശരീരഭേദം.

൧൩. ക്രുദ്ധേനഭീതേനപിപാസിതേന
ശോകാഭിതപ്തേനബുഭുക്ഷിതേന
വ്യായാമഭാരാദ്ധ്വപരിക്ഷതേന
വേഗാവരോധാഭിഹതേനചാപി.

൧൪. അത്യംബുഭക്തായതതോദരേണ
സാജീൎണ്ണഭുക്തേനതഥാബലേന
ഉഷ്ണാഭിതപ്തേനചസേവ്യമാനം
കരോതിമദ്യംവിവിധാൻവികാരാൻ.

ഭക്ഷണത്തോടുകൂടാതെ എല്ലായ്പ്പോഴും സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളായ പലരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നതുകൂടാതെ ശരീരനാശത്തെയും ചെയ്യും. കോപമുള്ളവൻ ഭയപ്പെട്ടവൻ തണ്ണീൎദാഹമുള്ളവൻ ദുഃഖിതൻ വിശപ്പുള്ളവൻ വ്യായാമം, കൎമ്മങ്ങളെക്കൊണ്ടോ ചുമടെടുക്കകൊണ്ടോ വഴിനടക്കകൊണ്ടോ ക്ഷീണമുള്ളവൻ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കകൊണ്ടു പീഡയുള്ളവൻ അധികം വെള്ളംകുടിച്ചവൻ വളരെ ഭക്ഷിച്ചവൻ അജീൎണ്ണമുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവൻ ഉഷ്ണംകൊണ്ടു തപിച്ചിരിക്കുന്നവർ ഇങ്ങിനെയുള്ളവരാൽ സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം ബഹുവിധങ്ങളായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

൧൫. പാനാത്യയംപരമദംപാനാജീൎണ്ണമഥാപിവാ
പാനവിഭ്രമമുഗ്രഞ്ച തേഷാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം.

പാനാത്യയം, പരമദം, പാനാജീൎണ്ണം, പാനവിഭ്രമം ഇതുകൾ ഘോരങ്ങളായ രോഗങ്ങളാകുന്നു അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൬. ഹിക്കാശ്വാസശിരഃകമ്പ പാൎശ്വശൂലപ്രജാഗരൈഃ
വിദ്യാൽബഹുപ്രലാപസ്യ വാതപ്രായംമദാത്യയം.

മദാത്യയമെന്ന രോഗം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതാകയാൽ നാലു വിധമാകുന്നു. എല്ലാ മദാത്യയവും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഓരോരോ ദോഷങ്ങളുടേയും ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു വാതമദാത്യയം പിത്തമദാത്യയം കഫമദാത്യയമെന്നുള്ള വ്യവഹാരത്തിന്നു വിഷയമായിതീൎന്നു. വാതമദാത്യയത്തിന്നു ഇക്കിട്ടും ശ്വാസവും തലവിറയലും പാൎശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദനയും നിദ്രാനാശവും അധികമായ പ്രലാപവും ഉണ്ടാകും.

പാനാത്യയപരമദപാനാജീർണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം (൨൧)

പിത്തമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൬. തൃഷ്ണാദാഹജ്വരസ്വേദമോഹാതീസാരവിഭ്രമൈഃ
വിദ്യാദ്ധരിതവർണ്ണസ്യ പിത്തപ്രായം മദാത്യയം.

പിത്തമദാത്യയത്തിന്ന തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഉഷ്ണവും പനിയും വിയർപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും അതിസാരവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും ദേഹം പച്ചനിറമായുമിരിക്കും.

കഫമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൭. ഛർദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസതന്ദ്രാസ്തൈമിത്യഗൌരവൈഃ
വിദ്യാച്ഛീതപരീതസ്യ കഫപ്രായം മദാത്യയം.

കഫമദാത്യയത്തിന്ന ഛർദ്ദിയും അരുചിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും മടിയും ഉണ്ടാകും ദേഹം നനഞ്ഞിരിക്കുന്നുവൊ എന്ന തോന്നും. ദേഹത്തിന്ന കനവും ശൈത്യവുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൮. ജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജശ്ചാപി സർവ്വലിംഗൈർമ്മദാത്യയഃ

സന്നിപാതജമായ മദാത്യയത്തിന്ന എല്ലാ മദാത്യയങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണും.

പരമദലക്ഷണം.

൨൦. ശ്ലേഷ്മോച്ഛ്രയോംഗഗുരുതാവിരസാസ്യതാപി
വിൺമൂത്രസക്തിരഥതന്ദ്രിരരോചകശ്ച
ലിംഗം പരസ്യ ച മദസ്യ വദന്തി തജ്ഞാ
സ്തൃഷ്ണാരുജാശിരസി സന്ധിഷു ചാപി ഭേദഃ.

പരമദം എന്ന രോഗത്തിന്ന മൂക്കിൽക്കൂടി കഫത്തിന്റെ സ്രാവവും പിത്തത്തിന്നു കനവും വായു രസമില്ലായ്കയും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും മടിയും അരുചിയും തണ്ണീർദ്ദാഹവും തലവേദനയും സന്ധിഭേദവും ഉണ്ടാകും.

പാനാജീർണ്ണലക്ഷണം.

൨൧. ആദ്ധ്മാനമുഗ്രമഥചോൽഗിരണം വിദാഹഃ
പാനേജരാം സമുപഗച്ഛതി ലക്ഷണാനി.

പാനാജീർണ്ണമെന്ന രോഗത്തിന്ന മേൽ വയറുവീർപ്പും ഛർദ്ദിയും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. മദ്യം അപക്വതയെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ ആകുന്നു ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതു.

പാനവിഭ്രമലക്ഷണം.

ഹൃൽഗാത്രതോദകഫസംസ്രവകണ്ഠധൂമ
മൂർച്ഛാവമിജ്വരശിരോരുജനപ്രദാഹാഃ
൨൨. ദ്വേഷഃസുരാന്നവികൃതേഷു ച പീതേഷു തേഷു
തം പാനവിഭ്രമമുശന്ത്യഖിലേന ധീരാഃ

പാനവിഭ്രമമെന്ന രോഗത്തിന്ന ഹൃദയവും ദേഹവും കുത്തിനോവുകയും കഫസ്രവണവും കണ്ഠത്തിൽ നിന്ന പുക പുറപ്പെടുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഛർദ്ദിയും പനിയും തലവേദനയും ഉഷ്ണവും പലതരത്തിലുള്ള മദ്യവികാരങ്ങളിലും അന്നവികാരങ്ങളിലും ദ്വേഷവുമുണ്ടാകും. ഈ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ പാനവിഭ്രമമെന്നു പറയുന്നു. പരമദം മുതലായ മൂന്ന രോഗങ്ങളെ ചരകത്തിൽ കാണുന്നില്ല. അതുകൾ സന്നിപാതമദാത്യയത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചു എന്നാണ് ചരകാചാര്യരുടെ അഭിപ്രായം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഹീനോത്തരോഷ്ഠമതിശീതമമന്ദദാഹം
തൈലപ്രഭാസ്യമപി പാനഹതം ത്യജേത്തു

(൰൨) ദാഹനിദാനം

൰൩. ജിഹ്വോഷ്ഠദന്തമസിതന്ത്വഥവാപി നീലം
പീതഞ്ചയസ്യനയനേരുധിരപ്രഭാവഃ

മേലത്തെ ചുണ്ടു തുടുക്ക പുറത്തു അതിയായ ശൈത്യവും ഉള്ളിൽ അതിയായ ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാക, മുഖം എണ്ണതേച്ചപോലെ മിനുങ്ങുക, നാക്കും ചുണ്ടും പല്ലും കറുത്തിട്ടൊ നീലിച്ചിട്ടൊ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടൊ ഇരിക്കുക, കണ്ണു രക്തംപോലെ ചുവന്നിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണം അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂൎഛയെ പ്രാപിച്ചവന്നു ഉണ്ടാകുന്നതും അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

ഉപദ്രവം.

ഹിക്കാജ്വരൌവമഥുവേപഥുപാൎശ്വശൂലാഃ
കാസഭ്രമാവപിചപാനഹതംഭജന്തേ

ഇക്കിൾ, പനി, ഛൎദ്ദി, വിറയൽ, പാൎശ്വങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, തലതിരിച്ചിൽ ഇവകൾ അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂൎഛയെ പ്രാപിച്ചവന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ധ്വംസകം വിക്ഷേപകം ഇങ്ങിനെ രണ്ടു മദ്യവികാരങ്ങൾ ചരകം സുശ്രുതം മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ അവയെക്കൂടി ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. ചരകം "വിച്ഛിന്നമദ്യസ്സഹസായോതിമദ്യം നിഷേവതേധ്വംസോവിക്ഷേപകശ്ചൈവ രോഗസ്തസ്യോപജായതേ ശ്ലേഷ്മപ്രസേകഃകണ്ഠാസ്യശോഷശ്ശബ്ദാസഹിഷ്ണുതാ തന്ദ്രാനിദ്രാഭിയോഗശ്ച ജ്ഞേയംധ്വംസകലക്ഷണം ഹൃൽകണ്ഠരോധസ്സമ്മോഹശ്ഛൎദ്ദിരംഗരുജാജ്വരഃ തൃഷ്ണാകാസശ്ശിരശ്ശൂലമേതദ്വിക്ഷേപലക്ഷണം" മദ്യത്തെ സേവിക്കുന്നവൻ അല്പകാലം അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പൊടുന്നനവെ പിന്നെയും അധികമായി സേവിച്ചാൽ അവന്നു ധ്വംസകമെന്നും വിക്ഷേപമെന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ധ്വംസകത്തിന്നു കഫത്തെ തുപ്പുകയും തൊണ്ടയും വായും വരളുകയും ഒച്ചകേട്ടാൽ സഹിക്കായ്കയും മയക്കവും ഉറക്കവുമുണ്ടാകും വിക്ഷേപത്തിന്നു ഹൃദയവും തൊണ്ടയും അടസ്സുംമോഹവും ഛൎദ്ദിയും ദേഹത്തിന്നു വേദനയും പനിയും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചുമയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും-

ഇതി ശേഷദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാനാത്യയാദിനിദാനം
സമാപ്തം.

ദാഹനിദാനം

൧. തൃഷ്ണാംപ്രാപ്തസ്യപാനോഷ്മാ
പിത്തരക്താഭിമൂൎച്ഛിതഃ
ദാഹംപ്രകുരുതേഘോരം
പിത്തവത്തത്രഭേഷജം.

മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തിന്റെ ഉഷ്മാവു പിത്തരക്തങ്ങളുടെ സഹായത്തിന്മേൽ വൎദ്ധിച്ചു തോലിയിൽ ചെന്നു ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്ന ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിന്നു പിത്തത്തെപ്പോലെ ചികിത്സിച്ചുകൊള്ളണം.

രക്തദാഹലക്ഷണം.

൨. കൃത്സ്നദേഹാനുഗംരക്തമുദ്രിക്തംദഹതിധ്രുവം
സഉഷ്യതെതൃഷ്യതെവാ താമ്രാഭസ്താമ്രലോചനഃ.

൩. ലോഹഗന്ധാംഗവദനോ വഹ്നിനേവാവകീൎയ്യതെ

എല്ലാശരീരത്തിങ്കലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം വൎദ്ധിച്ചു ഉണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു രക്തദാഹമെന്നുപേർ രക്തദാഹമുള്ളവന്നു ചൂടും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമുണ്ടാകും. ദേഹവും കണ്ണും

പുവന്നിരിക്കം. ശരീരവും മുഖവും ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്നഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അഗ്നിയാൽ ദഹിക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നു തോന്നും-

പിത്തദാഹലക്ഷണം.

പിത്തജ്വരസമഃപിത്താൽസചാപ്യസ്യവിധിസ്മൃതഃ

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം. എന്നാൽ പിത്തജ്വരത്തിനുള്ളതുപോലെ അരതി, ആമാശയദോഷം മുതലായവ കാണുകയില്ല. ഇതിന്നു പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ചികിത്സ ചെയ്തുകൊള്ളണം.

തൃഷ്ണാനിരോധദാഹലക്ഷണം.

൫. തൃഷ്ണാനിരോധാദബ്ധാതൗക്ഷീണെതേജസ്സമുദ്ധതം
സബാഹ്യാഭ്യാന്തരംദേഹം പ്രദഹൻമന്ദചേതസഃ.

൬. സംശുഷ്കഗളതാലോഷ്ഠോജിഹ്വാംനിഷ്കൃഷ്യവേപതെ

തണ്ണീർദ്ദാഹത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ജലധാതുവിന്നു ക്ഷീണം ഭവിക്കുമ്പോൾ പിത്തത്തിന്റെ ഉഷ്ണാവു വർദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ അവന്റെ പുറത്തും ഉള്ളിലും ദാഹമുണ്ടാകും ചൈതന്യം നശിക്കും. തൊണ്ടയും അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങും. നാക്കു പുറത്തേക്കു നീട്ടി വിറയ്ക്കുകയും ചെയ്യും.

അസൃജഃച്ഛിന്നകോഷ്ഠസ്യദാഹോന്യസ്സ്യാൽസുദുസ്തരഃ

ശസ്ത്രം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മുറിവിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന രക്തം കോഷ്ഠത്തിൽചെന്നു വീണു അതിനെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ ഏററവും ദുസ്സാധമായ ഒരു ദാഹമുണ്ടാകും ഈ ദാഹം ഒന്നു വേറേതന്നെ ആകുന്നു. ഇവിടെ കോഷ്ഠമെന്നു പറഞ്ഞതു ഹൃദയത്തെയാണെന്നു സുശ്രുത വചനം കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കാം. സുശ്രുതവചനം "സ്ഥാനാന്യാമാഗ്നിപക്വാനാം മൂത്രസ്യരുധിരസ്യച ഹൃദുണ്ഡുകഃഫുഫുസശ്ച കോഷ്ഠ ഇത്യഭിധീയതെ."

ധാതുക്ഷയദാഹലക്ഷണം.

ധാതുക്ഷയോക്തോയോദാഹസ്തേനമൂർച്ഛാതൃഡർദ്ദിതാഃ

൭. ക്ഷാമസ്വരഃക്രിയാഹീനസ്സസീദേൽഭൃശപീഡിതഃ

രസാദിധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും ഒച്ചയടപ്പും ഉണ്ടാകും. യാതൊരു കർമ്മവും ചെയ്കയില്ല തളർച്ചയുംദാഹം കൊണ്ടു ഏററവും പീഢയും ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നു ചികിത്സചെയ്യില്ലെങ്കിൽ മരിക്കും.

മർമ്മാഭിഘാതദാഹലക്ഷണം.

മർമ്മാഭിഘാതജോപ്യസ്തി സോസാദ്ധ്യസ്സപ്തമോമതഃ

൮. സർവ്വ ഏവചവർജ്യാസ്യു ശ്ശീതഗാത്രസ്യദേഹിനഃ

ശിരസ്സു, ഹൃദയം വസ്തി മുതലായ മർമ്മങ്ങളിൽ അഭിഘാതമുണ്ടായാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടും ദാഹമുണ്ടാകും. ആ ദാഹം അസാദ്ധ്യവും ഏഴാമത്തതുമാകുന്നു. എല്ലാദാഹങ്ങളിലും ദാഹമുള്ളവന്റെ ദേഹം തണുക്കുകയും ദാഹത്തിന്നു ശമനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവഃദൈശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ദാഹനിദാനം
സമാപ്തം

ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം.

---

൧. മദയന്ത്യുൽഗതാദോഷാ യസ്മാദുന്മാർഗ്ഗമാഗതാ
മാനസോയമതോവ്യാധി രുന്മാദഇതികീർത്തിതഃ

(൨൰) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

൧. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർച്ഛിതൈഃ
മാനസേന ച ദുഃഖേന സ ച പഞ്ചവിധോ മതഃ
൨. വിഷാദ്ഭവതി ഷഷ്ഠശ്ച യഥാസ്വം തത്ര ഭേഷജം
സ ചാപ്രവൃദ്ധസ്തരുണോ മദസംജ്ഞാം ബിഭർത്തി ച.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചു വഴിതെറ്റി നടന്നു മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ ചെന്നു മനോവിഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. മനസ്സംബന്ധിയായ ഈ വ്യാധിക്കുന്മാദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഉന്മാദം ചിത്തവിഭ്രമമാകുന്നു എന്നു "ഉന്മാദശ്ചിത്തവിഭ്രമഃ" എന്നുള്ള അമരസിംഹവചനം കൊണ്ടും ഗ്രഹിക്കാം. "മനോബുദ്ധിസത്വസംജ്ഞാസ്മൃതിഭക്തിശീലചേഷ്ടാവിഭ്രമത്തെ ഉന്മാദ'' എന്നു ചരകത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ മനസ്സ്, ബുദ്ധി, സത്വം മുതലായവയുകൾക്കൊക്കെയും ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉന്മാദം വാതാദിദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെ കോപിക്കകൊണ്ടു അവ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്കകൊണ്ടും മനോദുഃഖംകൊണ്ടും അഞ്ചുവിധമുണ്ടാകുന്നു. ആറാമതു വിഷംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഇവിടെ ദോഷകോപത്തെ അറിഞ്ഞുംവണ്ണം ഔഷധം പ്രയോഗിക്കേണ്ടതു. ഇതു അധികം വർദ്ധിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മദസംജ്ഞയെ വഹിക്കുന്നു.

സാമാന്യഹേതുവും സംപ്രാപ്തിയും.

൩. വിരുദ്ധദുഷ്ടാശുചിഭോജനാനാ
പ്രധർഷണം ദേവഗുരുദ്വിജാനാം
ഉന്മാദഹേതുർഭയഹർഷപൂർവ്വോ
മനോഭിഘാതോ വിഷമാശ്ച ചേഷ്ടാഃ
൪. തൈരല്പസത്വസ്യ മലാഃ പ്രദുഷ്ടാ
ബുദ്ധേർന്നിവാസം ഹൃദയം പ്രദൂഷ്യ
സ്രോതാംസ്യധിഷ്ഠായ മനോവഹാനി
പ്രമോഹയന്ത്യാശു നരസ്യ ചേതഃ

വിരുദ്ധങ്ങളായും കൂട്ടുവിഷത്തോടു കൂടിയവയായും മലിനങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കഹേതുവായിട്ടും പൂജ്യന്മാരായിരിക്കുന്ന ദേവഗുരു ദ്വിജന്മാരെ പരിഭവിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭയംകൊണ്ടും സന്തോഷംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ബുദ്ധിഭ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ശരീരംകൊണ്ടും വാക്കുകൊണ്ടും വിഷമമായി പ്രവൃത്തിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അല്പമായ സത്വഗുണത്തോടുകൂടിയവന്റെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ ദുഷിച്ചു ബുദ്ധിയുടെ ഇരിപ്പിടമായ ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നു അതിനെയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനസ്സിന്നു ആധാരഭൂതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ വ്യാപിച്ചു പൊടുന്നനവെ മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സാരം.

സാമാന്യലക്ഷണം.

൫. ധീവിഭ്രമസ്സത്വപരിപ്ലവശ്ച
പര്യാകുലാ ദൃഷ്ടിരധീരതാ ച
അബദ്ധവാക്ത്വം ഹൃദയസ്യ ശൂന്യം
സാമാന്യമുന്മാദഗദസ്യ ലിംഗം.

ബുദ്ധിഭ്രമം, മനസ്സിന്നു ഇളക്കം,, കണ്ണിന്നു അധികമായ പരവശത, ധൈര്യമില്ലായ്ക, അസംബന്ധവചനം, ചിന്താനാശം, ഇവയൊക്കെയും ഉന്മാദത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വാതോന്മാദലക്ഷണം.

൬. രൂക്ഷാല്പശീതാന്നവിരേകധാതു
ക്ഷയോപവാസൈരനിലോതിവൃദ്ധഃ

ചിന്താദിദുഷ്ടംഹൃദയംപ്രദൂഷ്യ
ബുദ്ധിംസ്മൃതിഞ്ചാപ്യുപഹന്തിശീഘ്രം.

൮. അസ്ഥാനഹാസസ്മിതനൃത്തഗീത
വാഗംഗവിക്ഷേപണരോദനാനി
പാരുഷ്യകാർശ്യാരുണവർണ്ണതാശ്ച
ജീർണ്ണേബലഞ്ചാനിലജസ്യരൂപം.

രൂക്ഷമായും അല്പമായും ശീതമായുമിരിക്കുന്ന അന്നം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വായു, ചിന്തമുതലായവയെക്കൊണ്ടു ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ഹൃദയത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും ജ്ഞാനത്തെയും പൊട്ടന്നനവെ നശിപ്പിക്കുന്നു- വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്നു അസംബന്ധമായിട്ടു ഉറക്കെ ചിരിക്കുക, മന്ദസ്മിതംചെയ്ക, ആടുക, പാടുക, വാക്കൊണ്ടു താളം പിടിക്കുക, അവയവങ്ങൾകൊണ്ടു അങ്ങുമിങ്ങും ഓരോന്നു പ്രവൃത്തിക്കുക കരക ദേഹം പരുപരുത്തിട്ടും ചടച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം (വിശക്കുമ്പോൾ) രോഗത്തിന്നു ബലം വർദ്ധിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്തോന്മാദനിദാനം.

൯. അജീർണ്ണകട്വമ്ലവിദാഹ്യശീതൈ
ർഭോജ്യൈശ്ചിതംപിത്തമുദീർണ്ണവേഗം
ഉന്മാദമത്യുഗ്രമനാത്മകസ്യ
ഹൃദിസ്ഥിതംപൂർവ്വവദാശുകുര്യാൽ.

൧൦. അമർഷസംരംഭവിനഗ്നഭാവാഃ
സന്തർജ്ജനാതിദ്രവണൌഷ്ണ്യരോഷാഃ
പ്രച്ഛായശീതാന്നജലാഭിലാഷാഃ
പീതാചഭാപിത്തകൃതസ്യലിംഗം.

ദഹിക്കാത്തതായ പദാർത്ഥത്തെയൊ എരിവുള്ള പദാർത്ഥത്തെയൊ പുളിയുള്ള പദാർത്ഥത്തെയൊ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാകുന്നതിനെയൊ ഉഷ്ണങ്ങളായ ദ്രവ്യങ്ങളെയൊ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പു പറഞ്ഞപോലെ ധൈര്യമില്ലാത്തവന്നു തീവ്രവേദനയോടുകൂടിയ ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്റെ ലക്ഷണം ക്ഷമയില്ലാതിരിക്കുക, ആടുക നഗ്നനായിരിക്കുക അന്യന്മാരെ ഭയപ്പെടുത്തുക, ഓടുക ശരീരം ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കുക കോപിക്കുക നിഴലിലുംതണുത്ത ചോററിലും പച്ചവെള്ളത്തിലും ഇച്ഛയുണ്ടാക ദേഹം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

കഫോന്മാദലക്ഷണം.

൧൧. സംപൂരണൈർമ്മന്ദവിചേഷ്ടിതസ്യ
സോഷ്മാകഫോമർമ്മണിസംപ്രദുഷ്ടഃ
ബുദ്ധിംസ്മൃതിംചാപ്യുപഹന്തിചിത്തം
പ്രമോഹയൻസഞ്ജനയേദ്വികാരം.

൧൨. വാക്ചേഷ്ടിതംമന്ദമരോചകശ്ച
നാരീവിവിക്തപ്രിയതാചനിദ്രാ
ഛർദ്ദിശ്ചലാലാചബലഞ്ചഭുക്തെ
നഖാദിശൌക്ല്യഞ്ചകഫാത്മകേസ്യാൽ

ദേഹപുഷ്ടികരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടു യാതൊരു വേലയും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നവന്നു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം ദുഷിച്ച പിത്തത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും നശിപ്പിച്ചിട്ടു മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിച്ചു ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു

(൧൩) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്നു അല്പമായി സംസാരിക്കുക, അരുചി സ്ത്രീകളെ കാമിക്കുക, വിജനസ്ഥലത്തു ഇരിക്കാൻ ശ്രദ്ധിക്കുക ഉറക്കം, ഛർദ്ദി, വായിൽക്കൂടി കിഴല ഒലിക്കുക, ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ ഉന്മാദത്തിന്നു ഏറ്റവും ബലമുണ്ടാക നഖവും തൊലിയും മലമൂത്രങ്ങളും വെളുത്തിരിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും.

സന്നിപാതോന്മാദലക്ഷണം.

൧൮. യസ്സന്നിപാതപ്രഭവോതിഘോരഃ
സർവ്വൈസ്സമസ്തൈസ്സ ച ഹേതുഭിസ്സ്യാൽ
സർവ്വാണിരൂപാണിബിഭർത്തിതാദൃക്
വിരുദ്ധഭൈഷജ്യവിധിർവ്വിവർജ്ജ്യഃ

സന്നിപാതജമായ ഉന്മാദം ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അതു മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാകാരണങ്ങളോടും എല്ലാലക്ഷണങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും. വിരുദ്ധമായ ചികിത്സയോടുകൂടിയ അതിനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു.

ശോകോന്മാദലക്ഷണം.

൧൯. ചൌരൈർന്നരേന്ദ്രപുരുഷൈരരിഭിസ്തഥാന്യൈ
ർവ്വിത്രാസിതസ്യധനബാന്ധവസംക്ഷയാദ്വാ
ഗാഢംക്ഷതേമനസിചപ്രിയയാരിരംസോ
ർജ്ജായതേചോൽകടതമോമനസോവികാരഃ

൨൦. ചിത്രംബ്രവീതിചമനോനുഗതംവിസംജ്ഞോ
ഗായത്യഥോഹസതിരോദിതിചാപിമൂഢഃ

കള്ളന്മാരാലോ രാജാക്കന്മാരാലൊ ശത്രുക്കളാലൊ അന്യന്മാരാലൊ ഭയപ്പെടുത്തുകകൊണ്ടോ ധനത്തിന്റെയും ബന്ധുക്കളുടേയും നാശംകൊണ്ടോ കാമുകനായിരിക്കുന്നവന്നു ഭാര്യയെ ലഭിയ്ക്കായ്കകൊണ്ടോ മനസ്സിൽ ക്ഷതം സംഭവിക്കുമ്പോൾ ആ മനസ്സിന്നു വലുതായിരിക്കുന്ന വികാരം ഉണ്ടാകുന്നു അപ്പോൾ അവൻ ബഹുവിധമായ ഗോപ്യവാർത്തയെ പറഞ്ഞുതുടങ്ങുന്നു. വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും മൌഢ്യത്തോടുംകൂടി പാടുകയും ചിരിക്കയും കരകയും ചെയ്യുന്നു.

വിഷോന്മാദലക്ഷണം

രക്തേക്ഷണോഹതബലേന്ദ്രിയഭാസ്സുദീനഃ
ശ്യാവാനനോവിഷകൃതേഥഭവേദ്വിസംജ്ഞഃ.

വിഷംകൊണ്ടുള്ള ഉന്മാദത്തിന്റെ ലക്ഷണം കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കുക: ബലവും ഇന്ദ്രിയവും ദീപ്തിയും നശിക്കുക, ഏറ്റവും ദീനനായിട്ടും കരുവാളിച്ച മുഖത്തോടും വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും കൂടിയവനായിട്ടും ഭവിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൧. അവാങ്മുഖീവാപ്യുദങ്മുഖീവ ക്ഷീണമാംസബലോനരഃ
ജാഗരൂകോഹ്യസന്ദേഹ മുന്മാദേനവിനശ്യതി

അധോമുഖനായിട്ടൊ ഊർദ്ധ്വമുഖനായിട്ടൊ ഭവിക്കുക മാംസത്തിനും ബലത്തിന്നും ക്ഷീണമുണ്ടാക, നിദ്രയില്ലാതിരിക്കുക, ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഉന്മാദരോഗി മരിക്കും നിശ്ചയം.

ഭൂതോന്മാദസാമാന്യലക്ഷണം.

൨൨. അമർത്ത്യവാഗ്വിക്രമവീര്യചേഷ്ടാ
ജ്ഞാനാദിവിജ്ഞാനബലാദിഭിര്യഃ
ഉന്മാദകാലോനിയതശ്ചയസ്യ
ഭൂതോത്ഥമുന്മാദമുദാഹരേത്തം.

യാവനൊരുത്തന്റെ വാക്കും പരാക്രമവും ശക്തിയും കർമ്മവും ശാസ്ത്രജ്ഞാനവും ശാസ്ത്രാർത്ഥനിശ്ചയവും സ്മൃതി മുതലായവയുടെ ഗ്രഹണവും മനുഷ്യധർമ്മമല്ലാതെ കാണപ്പെടുന്നുവൊ അവന്നു ഭൂതജമായ ഉന്മാദമുണ്ടെന്നു പറയണം. ഉന്മാദം തുടങ്ങുന്നതു ഇന്നകാലത്താണെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെയുമിരിക്കും.

ദേവഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൮. സന്തുഷ്ടശ്ശുചിരതിദിവ്യമാല്യഗന്ധോ
നിസ്തന്ദ്രീരവിതഥസംസ്കൃതപ്രഭാഷീ
തേജസ്വീസ്ഥിരനയനോവരപ്രദാതാ
ബ്രഹ്മണ്യോഭവതിനരസ്സദേവജുഷ്ടഃ

ദേവഗ്രഹണം ബാധിക്കുമ്പോൾ സന്തോഷവും ശുദ്ധിയും ഏററവും ദിവ്യമായിരിക്കുന്ന മാല്യത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ഉറക്കമില്ലായ്കയും സത്യം പറകയും സംസ്കൃതം സംസാരിക്കയും തേജസ്സും കണ്ണുകൾ മിഴിയ്ക്കായ്കയും വരത്തെ കൊടുക്കയും ബ്രാഹ്മണരിൽ ഭക്തിയും ഉണ്ടാകും.

അസുരഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൯. സംസ്വേദീദ്വിജഗുരുദേവദോഷവക്താ
ജിഹ്മാക്ഷോവിഗതഭയോവിമാർഗ്ഗദൃഷ്ടിഃ
സന്തുഷ്ടോനഭവതിചാന്നപാനജാതൈഃ
ദുഷ്ടാത്മാഭവതിസദേവശത്രുജുഷ്ടഃ.

അസുരഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം വിയർപ്പോടുകൂടിയിരിക്കുക, ബ്രാഹ്മണരുടെയും ഗുരുക്കന്മാരുടെയും ദേവന്മാരുടെയും ദോഷങ്ങളെ പറക കണ്ണുകൾ വളഞ്ഞിരിക്കുക, ഭയമില്ലായ്ക കണ്ണുകൾ മാർഗ്ഗത്തിൽ നിന്നും തെററുക, അന്നപാനങ്ങൾ എത്ര ഉപയോഗിച്ചാലും തൃപ്തിയില്ലാതിരിക്കുക ദുർബുദ്ധിയായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൦. ഹൃഷ്ടാത്മാപുലിനവനാന്തരോപസേവീ
സ്വാചാരപ്രിയപരിഗീതഗന്ധമാല്യഃ
നൃത്യൻവൈപ്രഹസതിചാരുചാല്പശബ്ദം
ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപരിപീഡിതോമനുഷ്യഃ

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം മനസ്സന്തോഷത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, മണൽത്തിട്ടുകളിലും വനമദ്ധ്യത്തിങ്കലും സഞ്ചരിക്കുക ശുഭാചാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, പാട്ടിലും ഗന്ധമാല്യങ്ങളിലും പ്രിയമുണ്ടാക, നൃത്തം ചെയ്ക ചിരിക്കുക മനോഹരമായും അല്പമായും സംസാരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

യക്ഷഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൧. താമ്രാക്ഷഃപ്രിയതനുരക്തവസ്ത്രധാരീ
ഗംഭീരോദ്രുതഗതിരല്പവാക്സഹിഷ്ണുഃ
തേജസ്വീവദതിചകിംദദാമികസ്മൈ
യോയക്ഷഗ്രഹപരിപീഡിതോമനുഷ്യഃ

യക്ഷഗ്രഹം ഗ്രഹിച്ചാൽ കണ്ണുകൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിരിക്കും ശോഭനമായും സൂക്ഷ്മമായും ഇരിക്കുന്ന രക്തവസ്ത്രത്തെ ധരിക്കശീലമായിരിക്കും. ഗാംഭീര്യത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. വേഗത്തിൽ നടക്കും, അല്പമായി സംസാരിക്കും ക്ഷമയും തേജസ്സുമുണ്ടാകും. ഞാൻ ആർക്കായിക്കൊണ്ടു എന്തിനെ കൊടുക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കും.

(൫൪) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

പിതൃഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൨. പ്രേതാനാം സ ദിശതി സംസ്തരേഷു പിണ്ഡാൻ
ശാന്താത്മാ ജലമപി ചാപസവ്യവസ്ത്രഃ
മാംസേപ്സുസ്തിലഗുഡപായസാഭികാമ
സ്തൽഭക്തോ ഭവതി പിതൃഗ്രഹാഭിജുഷ്ടഃ

പിതൃഗ്രഹത്താൽ ബാധിക്കപ്പെട്ടവൻ ദർഭകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട മേൽവിരിപ്പിന്മേൽ ശാന്തമായിരിക്കുന്ന മനസ്സോടും വലത്തുഭാഗത്തിട്ട ഉത്തരീയത്തോടുംകൂടി പ്രേതങ്ങൾക്കു പിണ്ഡത്തെയും ഉദകത്തെയും കൊടുക്കും. മാംസം എള്ളു ശർക്കര പായസം ഇവയിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവനായും പിതൃഭക്തനായുമിരിക്കും.

ഭുജംഗമഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൩. യസ്തൂർവ്യാം പ്രസരതി സർപ്പവൽ കദാചിൽ
സൃക്കിണ്യൌ വിലിഹതി ജിഹ്വയാ തഥൈവ
ക്രോധാലുർഗ്ഗുഡമധുദുഗ്ദ്ധപായസേപ്സു
ർജ്ഞാതവ്യോ ഭവതി ഭുജംഗമേന ജുഷ്ടഃ

യാതൊരുത്തൻ ചിലപ്പോൾ സർപ്പത്തെപ്പോലെ ഭൂമിയിൽ സഞ്ചരിക്കയും നാക്കുകൊണ്ടു കടവായയെ നക്കുകയും കോപിക്കുകയും ശർക്കര തേൻ, പാൽ പായസം ഇവയെ ഇച്ഛിക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ ഭുജംഗമഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രാക്ഷസഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൪. മാംസാസൃഗ്വിവിധസുരാവികാരലിപ്സു-
ർന്നിർല്ലജ്ജോ ഭൃശമതിനിഷ്ഠുരോതിശൂരഃ
ക്രോധാലുർവ്വിപുലബലോ നിശാവിഹാരീ
ശൌചദ്വിഡ്ഭവതി സ രാക്ഷസൈർഗ്ഗൃഹീതഃ

രാക്ഷസഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവൻ മാംസത്തിങ്കലും രക്തത്തിങ്കലും പലവിധങ്ങളായ മദ്യങ്ങളിലും ഇച്ഛയുള്ളവനായും ലജ്ജയില്ലാത്തവനായും ഏററവും ക്രൌര്യമുള്ളവനായും ഏററവും ശൌര്യമുള്ളവനായും കോപിയായും വളരെ ബലമുള്ളവനായും രാത്രിയിൽ സഞ്ചരിക്ക ശീലമുള്ളവനായും ശുദ്ധിയില്ലാത്തവനായും ഭവിക്കും. രാക്ഷസശബ്ദംകൊണ്ടു ബ്രഹ്മരാക്ഷസാദികളെയും ഗ്രഹിക്കണം. ബ്രഹ്മരാക്ഷസലക്ഷണത്തെപ്പററിയുള്ള വിശേഷവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു “ദേവവിപ്രഗുരുദ്വേഷീ വേദവേദാംഗവിച്ഛുചിഃ ആത്മപീഡാകരോഹാസീ ബ്രഹ്മരക്ഷസസേവിതഃ” ദേവന്മാരെയും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും ദ്വേഷിക്കുക, വേദശാസ്ത്രങ്ങളെ അറിക ശുദ്ധനായിരിക്കുക ആത്മപീഡയെ ചെയ്ക ചിരിക്കുക ഇതാകുന്നു ബ്രഹ്മരാക്ഷസനാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം.

പിശാചഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൫. ഉദ്വസ്ത്രഃ കൃശപരുഷോ ചിരപ്രലാപീ
ദുർഗ്ഗന്ധോ ഭൃശമശുചിസ്തഥാതിലോലഃ
ബഹ്വാശീ വിജനവനാന്തരോപസേവീ
വ്യാചേഷ്ടൻ ഭ്രമതി രുദൻ പിശാചജുഷ്ടഃ

പിശാചഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടാൽ കയ്യുയർത്തിപ്പിടിക്ക “ഉദ്വസ്ത്ര” എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട്. ഇതിന്നു വസ്ത്രമില്ലാത്തവനെന്നർത്ഥം ഗ്രഹിക്കണം. വിദേഹൻ ‘ദിഗംബരഃ” എന്നു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഉദ്വസ്ത്രമെന്ന പാഠാന്തരം ന്യായമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ദേഹം കൃശമായിട്ടും പരുഷമായിട്ടും ഇരിക്കുക അല്പനേരം കരക ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക, ശുദ്ധിയില്ലാതിരിക്കുക അന്നപാനങ്ങളിൽ വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടാക വളരെ ഭക്ഷിക്കുക വിജനസ്ഥലത്തും വനത്തിലും പോയിരിക്കുക വിരുദ്ധമായിട്ടു സംസാരിക്കുക ചുററിനടക്കുക കരക ഈ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാം.

ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം (ച്ചൻ)

മേൽപ്പറയപ്പെട്ട ഗ്രഹങ്ങൾ ഗ്രഹിക്കുന്നതു ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും ക്രീഡിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും പൂജിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും ആകുന്നു അവയിൽ ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കുന്നതു അസാദ്ധ്യമാകയാൽ അതിന്റെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു.

൨൩. സ്ഥൂലാക്ഷോ ദ്രുതമടനസ്സഫേനലേഹീ
നിദ്രാലുഃ പതതി ച കമ്പതേ ച യോഽതി।
യശ്ചാദ്രിദ്വിരദനഗാദിവിച്യുതഃ സ്യാൽ
സോഽസാദ്ധ്യോ ഭവതി തഥാ ത്രയോദശാബ്ദേ.

കണ്ണുകൾ തുറിച്ചിരിക്ക വേഗം നടക്കുക വായിൽക്കൂടി പതവരികയും അതിനെ നക്കുകയും ചെയ്ക, എല്ലായ്പ്പോഴും ഉറങ്ങുക വീഴുക വിറയ്ക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഭൂതോന്മാദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. പർവ്വതം ആന വൃക്ഷം മുതലായവയിൽനിന്നു വീഴ്ചയുണ്ടായവന്നു ഭൂതോന്മാദം സംഭവിക്കുന്നതായാൽ ആയതും അസാദ്ധ്യം തന്നെ. പതിമൂന്നാം വത്സരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഭൂതോന്മാദവും അസാദ്ധ്യം.

ദേവാദിഗ്രഹണകാലം.

൨൬. ദേവഗ്രഹാഃ പൌർണ്ണമാസ്യാ മസുരാഃ സന്ധ്യയോരപി
ഗന്ധർവ്വാഃ പ്രായശോഽഷ്ടമ്യാം യക്ഷാശ്ച പ്രതിപദ്യഥ
൨൭. പിത്ര്യാഃ കൃഷ്ണക്ഷയേ ഹിംസ്യുഃ പഞ്ചമ്യാമപി ചോരഗാഃ
രക്ഷാംസി രാത്രൌ പൈശാചാശ്ചതുർദ്ദശ്യാം വിശന്തി ഹി

മേല്പറഞ്ഞ ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുന്ന കാലത്തെ പറയുന്നു. ദേവഗ്രഹങ്ങൾ വെളുത്ത വാവിലും അസുരഗ്രഹങ്ങൾ രണ്ടു സന്ധ്യകളിലും ഗന്ധർവ്വഗ്രഹങ്ങൾ മിക്കവാറും അഷ്ടമിയിലും യക്ഷഗ്രഹങ്ങൾ പ്രതിപദത്തിങ്കലും പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ അമാവാസിയിലും ഉരഗഗ്രഹങ്ങൾ പഞ്ചമിയിലും രക്ഷോഗ്രഹങ്ങൾ രാത്രിയിലും പിശാചഗ്രഹങ്ങൾ ചതുർദ്ദശിയിലും ബാധിക്കുന്നു. ഇതിൽ അമാവാസിയിൽ ബാധിക്കുന്ന പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ കൊല്ലുമെന്നും ശേഷം ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുമെന്നും ആകുന്നു ഈ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടതു്.

മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ആവേശിച്ചു ഓരോരോ വികൃതികളെ ചെയ്വാൻ ശക്തിയുള്ളവയായ ഗ്രഹങ്ങളെ മനുഷ്യർക്കു കാണ്മാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ എന്നുള്ള ചോദ്യത്തെ പരിഹരിക്കുന്നു.

൨൯. ദർപ്പണാദീൻ യഥാ ഛായാ ശീതോഷ്ണം പ്രാണിനോ യഥാ
സ്വമണിം ഭാസ്കരാർച്ചിശ്ച യഥാ ദേഹഞ്ച ദേഹധൃക്
൩൦ വിശന്തി ച ന ദൃശ്യന്തേ ഗ്രഹാസ്തദ്വച്ഛരീരിണഃ

ഛായ കണ്ണാടി വെള്ളം എണ്ണ മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ശീതോഷ്ണം പ്രാണികളെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും സൂര്യതേജസ്സ് സൂര്യകാന്തത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആത്മാവു ദേഹത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആകുന്നു ഗ്രഹങ്ങൾ ശരീരികളെ ആവേശിക്കുന്നതു്. ഛായ മുതലായവ കണ്ണാടി മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നതു നാം കാണുന്നില്ലല്ലൊ. അതുപോലെ ഗ്രഹാവേശത്തെയും കാണുന്നില്ല

അശുചിയായ മനുഷ്യശരീരത്തോടു ദേവന്മാർക്കു സംബന്ധമുണ്ടാകുന്നതല്ലെന്നും ദേവശബ്ദംകൊണ്ടു ദേവന്മാരോടു സമന്മാരായ ധർമ്മത്തോടുകൂടിയ ദേവാദ്യനുചരന്മാരാണു് ഗ്രഹിക്കുന്നതെന്നും ഉള്ള സുശ്രുതവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു അനുചിതമായി വരികയില്ലല്ലോ. നതേമനുഷ്യൈസ്സഹസംവിശന്തി നവാമനുഷ്യാൻക്വചിദാവിശന്തി യേത്വാവിശന്തീതിവദന്തിമോഹാത്തേഭൂതവിദ്യാവിഷയാദപോഹ്യാഃ അവർ മനുഷ്യരോടുകൂടെ പാർക്കുന്നില്ല അവർ മനുഷ്യരെ ഒരിക്കലും ബാധിക്കുന്നുമില്ല ബാധിക്കുന്നു എന്നു മോഹംഹേതുവായിട്ടു വല്ല ചിലർ പറയുന്നുവെങ്കിൽ അവർക്കു ഭൂതവിദ്യാവിഷയമായ യാതൊരറിവും ഇല്ലാത്തവരാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉന്മാദരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

അപസ്മാരനിദാനം.

---

൧. തമഃപ്രവേശസ്സംരംഭോ ദോഷോദ്രേകഹതസ്മൃതേഃ
അപസ്മാര ഇതി ജ്ഞേയോ ഗദോ ഘോരശ്ചതുർവിധഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്മരണയെ നശിപ്പിക്കുമ്പോൾ ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ടപോലെ തോന്നുകയും കണ്ണുകൾ ഉരുളുകയും കൈകാലുകൾ അങ്ങുമിങ്ങുമെടുത്തിടുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗം അപസ്മാരമാണെന്നറിയണം ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധി വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുവിധമാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. ഹൃത്കമ്പഃ ശൂന്യതാ സ്വേദോ ധ്യാനം മൂർച്ഛാ പ്രമൂഢതാ
നിദ്രാനാശശ്ച തസ്മിംശ്ച ഭവിഷ്യതി ഭവന്ത്യഥ

അപസ്മാരം ഉണ്ടാവാൻ ഭാവിക്കുമ്പോൾ ഹൃദയം വിറയ്ക്കുക ഹൃദയത്തിന്നു ശൂന്യത ഭവിക്കുക, വിയർക്കുക ചിന്തയുണ്ടാക മനസ്സും ഇന്ദ്രിയങ്ങളും മോഹിക്കുക; ഉറക്കമില്ലായ്ക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

വാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൩. കമ്പതേ പ്രദശേദ്ദന്താൻ ഫേനോദ്വാമീ ശ്വസിത്യപി
പരുഷാരുണകൃഷ്ണാനി പശ്യേദ്രൂപാണി ചാനിലാൽ.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിങ്കൽ വിറയ്ക്കുക പല്ലുകടിക്കുക നുരയെ ഛർദ്ദിക്കുക ദീർഘശ്വാസം വിടുക ഓരോ രൂപങ്ങളെ പരുപരുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും കാണുക തലയെ ഭിത്തിമുതലായവയിൽവച്ചു തല്ലുക കറുത്ത മനുഷ്യൻ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നുക ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്താപസ്മാരലക്ഷണം.

൪. പീതഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷഃ പീതാസൃഗ്രൂപദർശകഃ
സതൃഷ്ണോഷ്ണാനലവ്യാപ്ത ലോകദർശീ ച പൈത്തികഃ

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു വായിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന നുരയും ദേഹവും മുഖവും കണ്ണുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും സമസ്തവസ്തുക്കളെയും മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നിട്ടും കാണും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചൂടുമുണ്ടാകും ജഗത്തൊക്കെയും അഗ്നിവ്യാപ്തമായിട്ടു കാണപ്പെടും. മഞ്ഞനിറമുള്ള മനുഷ്യർ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നും.

കഫാപസ്മാരലക്ഷണം.

൫. ശുക്ലഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷഃ ശീതഹൃഷ്ടാംഗജോ ഗുരുഃ
പശ്യേച്ഛുക്ലാനി രൂപാണി ശ്ലൈഷ്മികോ മുച്യതേ ചിരാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു വായിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ നുരയും ശരീരവും മുഖവും കണ്ണുകളും വെളുത്തിരിക്കും ശരീരം തണുപ്പോടും രോമാഞ്ചത്തോടും ഗുരുത്വത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും സമസ്തവസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നവയായിട്ടു കാണപ്പെടും വെളുത്ത മനുഷ്യർ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നും വാതാപസ്മാരത്തിന്റെയും പിത്താപസ്മാരത്തിന്റെയും രോഗം ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു വിട്ടുപോകും. ഈ കഫാപസ്മാരത്തിന്റെ വേഗം വളരെനേരംകൊണ്ടേ വിടൂ.

സന്നിപാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൬. സർവൈരേതൈഃ സമസ്തൈശ്ച ലിംഗൈർജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജഃ
അപസ്മാരഃ സ ചാസാധ്യോ യഃ ക്ഷീണസ്യാനവശ്ച യഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു എല്ലാ അപസ്മാരങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും അതു അസാധ്യമാകുന്നു ക്ഷീണമുള്ളവനുമുണ്ടാകുന്ന അപ

സ്മാരവും തുടങ്ങിയതിന്റെ ശേഷം വളരെനാൾ ചെന്നതായ അപസ്മാരവും അസാദ്ധ്യം.

൧. പ്രസ്ഫുരന്തം സുബഹുശഃ ക്ഷീണം പ്രചലിതഭ്രുവം
നേത്രാഭ്യാഞ്ചവികുർവ്വാണ മപസ്മാരോവിനാശയേൽ.

ഓടുക ചാടുക മുതലായ പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്കയും ക്ഷീണിക്കയും പുരികങ്ങളിളക്കി കണ്ണുകൾകൊണ്ടു ഓരോ വികൃതികളെ കാണിക്കയും ചെയ്യുന്ന അപസ്മാരരോഗി മരിക്കും.

അപസ്മാരാവധി.

൨. പക്ഷാദ്വാദ്വാദശാഹാദ്വാമാസാദ്വാകുപിതാമലാഃ
അപസ്മാരായകുർവ്വന്തി വേഗംകിഞ്ചിദഥാന്തരം.

പിത്താപസ്മാരം പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടിളകും. വാതാപസ്മാരം പന്ത്രണ്ടു ദിവസംകൊണ്ടിളകും. കഫാപസ്മാരം മുപ്പതുദിവസംകൊണ്ടിളകും- വാതാദിദോഷങ്ങൾ മേൽപ്പറയപ്പെട്ട കാലങ്ങൾകൊണ്ടു കോപിച്ചിട്ടാകുന്നു വേഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. എന്നാൽ ദോഷങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും വേഗത്തെ ചെയ്യുന്നതു് യുക്തമായിരിക്കവെ അപ്രകാരം ചെയ്യാതെ പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടും പന്ത്രണ്ടുദിവസംകൊണ്ടും മുപ്പതുദിവസംകൊണ്ടുംവേഗത്തെ ചെയ്യുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതു ശരിയായിട്ടുള്ളതാണോ എന്നുള്ള ശംകയെ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകം പരിഹരിക്കുന്നതാകുന്നു.

൩. ദേവേവർഷത്യപിയഥാ ഭൂമൌബീജാനികാനിചിൽ
ശരദിപ്രതിരോഹന്തി തഥാവ്യാധിസമുച്ഛ്രയാഃ.

യാതൊരുപ്രകാരം ഭൂമിയിലുള്ള ചില ബീജങ്ങൾ വർഷകാലത്തിങ്കലും ചില ബീജങ്ങൾ ശരൽക്കാലത്തിങ്കലും മുളയ്ക്കുന്നുവൊ അപ്രകാരം ഈ വ്യാധിയും അടങ്ങിയിരുന്നിട്ടു മേൽപറയപ്പെട്ട ദിവസങ്ങളിൽ മുളയ്ക്കുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അപസ്മാരനിദാനം
സമാപ്തം.

വാതവ്യാധിനിദാനം.

൧. രൂക്ഷശീതാല്പലഘ്വന്നവ്യവായാതിപ്രജാഗരൈഃ
വിഷമാദുപചാരാച്ച ദോഷാസൃക്സ്രവണാദപി.

൨. ലംഘനപ്ലവനാത്യധ്വവ്യായാമാതിവിചേഷ്ടിതൈഃ
ധാതൂനാംസംക്ഷയാച്ചിന്താ ശോകരോഗാതികർഷണാൽ

൩. വേഗസന്ധാരണാദാമാ ദഭിഘാതാദഭോജനാൽ
മർമ്മാബാധാൽഗജോഷ്ട്രാശ്വശീഘ്രയാനാപതംസനാൽ

൪. ദേഹേസ്രോതാംസിരിക്താനി പൂരയിത്വാനിലോബലി
കരോതിവിവിധാൻവ്യാധീൻ സർവ്വാംഗൈകാംഗസംശ്രയാൻ.

൫. അവ്യക്തംലക്ഷണംതേഷാം പൂർവ്വരൂപമിതിസ്മൃതം
ആത്മരൂപന്തുതദ്വ്യക്ത മപായോലഘുതാപുനഃ

രൂക്ഷമായും ശീതമായും അല്പമായും ലഘുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടു ഏറ്റവും ഉറക്കമൊഴിച്ചു ഹേതുവായിട്ടും പ്രയാസകരമായ ആചാരം ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദികളുടെ ക്ഷോഭം ഹേതുവായിട്ടും രക്തസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടും ചാടുകഹേതുവായിട്ടും നദിയെ നീന്തിക്കടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനട

(൪൨) വാതവ്യാധിനിദാനം

ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവാ യിട്ടും രസാദിധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്ത ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായി ട്ടും രോഗംകൊണ്ടു കൃശതഭവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായി ട്ടും ആമദോഷം ഹേതുവായിട്ടും മുറിവേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും മ ർമ്മങ്ങളിൽ അടി തല്ല്, മുറിവു മുതലായവ ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആന, ഒട്ടകം, കുതിര ഇവയിൽ കയറി ഓടിക്കുന്നസമയം വീഴുക ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ സഞ്ചരിച്ചു അവയെ നിറച്ചു ബലവാനായിട്ടു എല്ലാ അംഗങ്ങളേയോ ഒരു അംഗ ത്തെയോ ആശ്രയിച്ചു ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വിവിധവ്യാധികൾ.

൭. സങ്കോചഃപർവ്വണാംസ്തംഭോ ഭംഗോസ്ഥ്നാംപർവ്വണാമപി
രോമഹർഷപ്രലാപശ്ചപാണിപൃഷ്ഠശിരോഗ്രഹഃ

൮. പാംഗുല്യകുബ്ജത്വം ശോഷോംഗാനാമനിദ്രതാ
ഗർഭശുക്രരജോനാശഃ സ്പന്ദനംഗാത്രസുപ്തതാ.

൯. ശിരോനാസാക്ഷിജത്രൂണാം ഗ്രീവായാശ്ചാപിഹുണ്ഡനം
ഭേദസ്തോദാർത്തിരാക്ഷേപോ മുഹുശ്ചായാസഏവച

൧൦. ഏവംവിധാനിരൂപാണി കരോതികുപിതോനിലഃ
ഹേതുസ്ഥാനവിശേഷാച്ച ഭവേദ്രോഗവിശേഷകൃൽ

സന്ധികൾ ചുരുങ്ങുകയും നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കുകയും ചെയ്ക, അസ്ഥികളും സ ന്ധികളും പൊട്ടിയപ്പോലെയിരിക്കുക രോമാഞ്ചമുണ്ടാക, പിച്ചപറക, കൈകളിലും പൃ ഷ്ഠത്തിങ്കലും ശിരസ്സിലും പിടുത്തമുണ്ടാക, ഒരുകാൽ മുടങ്ങുക, രണ്ടുകാലും മുടങ്ങുക, കൂനുക അവയവങ്ങൾ ശോഷിക്കുക, അല്പമായുറങ്ങുക, ഗർഭവും ശുക്ലവും രജസ്സും നശിക്കുക, വിറ യ്ക്കുക, ദേഹംതരിക്കുക ശിരസ്സ് മൂക്കു കണ്ണു തൃണെല്ലു, ഇവകൾ അകത്തേക്കു പ്രവേശിക്കുക യൊ വളയുകയൊ ചെയ്ക, പിളർന്നു നോവുക, കുത്തിനോവുക, വേദനപ്പെടുക, അംഗങ്ങൾ എടുത്തെറിഞ്ഞാലെന്നപോലെ തന്നെ പൊങ്ങിവീഴുക തളർച്ചയുണ്ടാക, ഇപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷ ണങ്ങൾ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകും. ഹേതുവിശേഷം ഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാനവിശേ ഷം ഹേതുവായിട്ടും രോഗവിശേഷങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കും. ശ്ലേഷ്മാവൃതമായിരിക്കുന്ന വാതം മന്യാസ്തംഭത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ഇതാകുന്നു ഹേതുവിശേഷത്താലുണ്ടാകുന്ന രോഗം. പക്വാ ശയസ്ഥനായിരിക്കുന്ന അനിലൻ ആന്ത്രകൂജനം മുതലായവയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ഇതാകുന്നു സ്ഥാ നവിശേഷത്താലുണ്ടാകുന്ന രോഗം.

കോഷ്ഠാശ്രിതവാതലക്ഷണം.

൧൧. തത്രകോഷ്ഠാശ്രിതേദുഷ്ടേ നിഗ്രഹോമൂത്രവർച്ചസോഃ
ബ്രദ്ധ്നഹൃദ്രോഗഗുല്മാർശഃ പാർശ്വശൂലഞ്ചമാരുതേ

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന വാതം കോഷ്ഠത്തെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തിനും മലത്തിനും തടവും അന്ത്രവൃദ്ധിയും ഹൃദ്രോഗവും ഗുല്മവും അർശസ്സും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദനയും ഉ ണ്ടാകും.

സർവ്വാംഗകുപിതവാതലക്ഷണം.

൧൨. സർവ്വാംഗകുപിതേവാതേ ഗാത്രസ്ഫുരണഭഞ്ജനം
വേദനാഭിഃപരീതശ്ച സ്ഫുടന്തീവാസ്യസന്ധയഃ

സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വാതം കോപിച്ചാൽ എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും പൊരുപൊരുപ്പും മുറി ഞ്ഞുനോവും പലമാതിരിയിലുള്ള വേദനകളും സന്ധികൾ പൊട്ടിപ്പോകുന്നുവോ എന്നു തോ ന്നുകയും ഉണ്ടാകും.

ഗുദസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൧൩. ഗ്രഹോവിൺമൂത്രവാതാനാം ശൂലാധ്മാനാശ്മശർക്കരാഃ
ജംഘോരുത്രികപാർശ്വാംസ രോഗശോഷാഗുദേസ്ഥിതേ.

വാതം ഗുദത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും അധോവായുവിനും തടവും വയററിൽവേദനയുംവയറുവീർപ്പുംഅശ്മരി മുതലായരോഗങ്ങളുംകണങ്കാലുകൾ, തുടകൾ,തണ്ടെല്ലിന്റെ താഴത്തെ ഭാഗം, കാലുകൾ, പൃഷ്ഠാസ്ഥികൾക്കുവേദനയുംശോഷവുംഉണ്ടാകും.

ആമാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം

൰൩. രുൿപാർശ്വോദരഹൃന്നാഭേ സ്തൃഷ്ണോദ്ഗാരവിഷൂചികാഃ
കാസഃകണ്ഠാസ്യശോഷശ്ച ശ്വാസശ്ചാമാശയസ്ഥിതേഃ

ആമാശയത്തിങ്കൽ വാതം കോപിച്ചാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വയററിലും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും വേദന, തണ്ണീർദ്ദാഹം, തേട്ടൽ, വിഷൂചിക, ചുമ, തൊണ്ടയുണങ്ങുക, വാവരൾച്ച, ശ്വാസം ഇവയുണ്ടാകും.

പക്വാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൰൪. പക്വാശയസ്ഥോന്ത്രകൂജം ശൂലാടോപൌകരോതിച
കൃച്ഛ്രമൂത്രപുരീഷത്വ മാനാഹംത്രികവേദനാം

പക്വാശയത്തിങ്കൽ വായു കോപിച്ചാൽ കുടലിരയ്ക്കുകയും വയററിൽ വേദനയും വയററിൽ പൊട്ടപ്പൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും മൂത്രകൃച്ഛ്രവും മലബന്ധവും വയർവീർപ്പും തണ്ടെല്ലിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും.

ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയഗതവാതലക്ഷണം.

൰൫. ശ്രോത്രാദിഷ്വിന്ദ്രിയവധം കുര്യാദ്ദുഷ്ടസമീരണഃ

ചെവി, കണ്ണു, മൂക്കു, മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽ വായു കോപിച്ചാൽ അതാതു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ നശിപ്പിക്കും.

ത്വഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

ത്വഗ്രൂക്ഷാസ്ഫുടിതാസുപ്താ കൃശാകൃഷ്ണാചതുദ്യതേ
൰൬. ആതന്യതേസരാഗാച പർവ്വരുക്ത്വഗ്ഗതേനിലേ

ത്വക്കിങ്കൽ വായുകോപിച്ചാൽ ത്വക്കിനു പരുപരുപ്പും പൊട്ടലുംതരിപ്പും കൃശതയും കറുപ്പും ഉണ്ടാകും. സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെയും പരത്തുന്നതുപോലെയുംതോന്നും ചുവപ്പുംസന്ധികളിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും. ചന്ദ്രികാകാരൻത്വക്കിനെ രസധാതുഎന്നുപറയുന്നു.

അസൃഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

൰൭. രുജസ്തീവ്രാസ്സസന്താപാ വൈവർണ്യംകൃശതാരുചിഃ
ഗാത്രേചാരുംഷിഭുക്തസ്യ സ്തംഭശ്ചാസൃഗ്ഗതേനിലേ

രക്തത്തിൽ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ സഹിപ്പാൻ വയ്യാത്ത വേദനയും ചൂടുംനിറപ്പകർച്ചയും കൃശതയും അരുചിയും പുണ്ണുകളും ഭക്ഷണംകഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ ശരീരത്തിനു സ്തംഭവും ഉണ്ടാകും.

മാംസമേദോഗതവാതലക്ഷണം.

൰൮. ഗുർവ്വംഗംതുദ്യതേത്യർത്ഥം ദണ്ഡമുഷ്ടിഹതംതഥാ
സരുക്ശ്രമിതമത്യർത്ഥം മാംസമേദോഗതേനിലേ

വാതം മാംസത്തെയോ മേദസ്സിനെയോ ആശ്രയിച്ചു നിന്നു കോപിച്ചാൽ ശരീരം ഘനമായിട്ടും ഏററവും കുത്തിനോവോടുകൂടിയും വടികൊണ്ടോ മുഷ്ടികൊണ്ടോ അടിക്കപ്പെട്ടതിനോടു തുല്യമായിട്ടും വേദനയോടും ഏററവും തളർച്ചയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

മജ്ജാസ്ഥികുപിതവാതലക്ഷണം

൰൯. ഭേദോസ്ഥിപർവ്വണാംസന്ധി ശൂലംമാംസബലക്ഷയഃ
അസ്വപ്നസ്സന്തതാരുക്ച മജ്ജാസ്ഥികുപിതേനിലേ.

വാതം മജ്ജാവിനെയോ അസ്ഥിയെയോ ആശ്രയിച്ചു നിന്നു കോപിച്ചാൽ അസ്ഥികൾക്കും മുട്ടുകൾക്കും പിളർച്ചയും സന്ധികളിൽ വേദനയും മാംസത്തിനും ബലത്തിനും ക്ഷയവും ഉറക്കമില്ലായ്കയും എല്ലായ്പോഴും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

ശുക്ലഗതവാതലക്ഷണം.

൫൦. ക്ഷിപ്രംമുഞ്ചതിബദ്ധ്നാതി ശുക്ലംഗർഭമഥാപിവാ
വികൃതിംജനയേച്ചാപി ശുക്ലസ്ഥഃകുപിതോനിലഃ

വാതം ശുക്ലത്തിൽ കോപിച്ചാൽ ശുക്ലം വേഗത്തിൽ പോകയോ പോകാതിരിക്കയോ ശുക്ലത്തിന്നു ദുഷ്ടത ഭവിക്കയോ ചെയ്യും. സ്ത്രീകൾക്കാകിൽ ഗർഭസ്രാവമോ ഗർഭനാശമോ ശിശുവിന്നു അംഗഹീനതയോ പ്രസവത്തിന്നു താമസമോ ഭവിക്കും.

സിരാഗതവാതലക്ഷണം.

൫൧. കുൎയ്യാൽസിരാഗതശ്ശൂലം സിരാകുഞ്ചനപൂരണം
സബാഹ്യാഭ്യന്തരായാമം ഖലീംകുബ്ജ്യമഥാപിവാ

വായു ഞരമ്പുകളിൽ കോപിച്ചാൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും; ഞരമ്പുകളെ വലയ്ക്കുകയും വീൎപ്പിക്കയുംചെയ്യും. ബാഹ്യായാമം, അന്തരായാമം, ഖലീ, കുബ്ജത ഇവകളെയുമുണ്ടാക്കും.

സ്നായുഗതവാതലക്ഷണം.

൫൨. സൎവ്വാംഗൈകാംഗരോഗാംശ്ച കുൎയ്യാൽസ്നായുഗതോനിലഃ

വായു നാഡികളിൽ കോപിച്ചാൽ എല്ലാ ശരീരമോ ഒരു ശരീരമോ രോഗത്തോടുകൂടിയതായി ഭവിക്കും.

സന്ധിഗതവാതലക്ഷണം.

൫൩. ഹന്തിസന്ധിഗതസ്സന്ധീൻ ശൂലാടോപൌകരോതിച

വാതം സന്ധിയിൽചെന്നു കോപിച്ചാൽ സന്ധികൾ വേർപെട്ടുപോകയോ സ്തംഭിച്ചുപോകയോ ചെയ്യും. വയററിൽ വേദനയും പൊടപൊട എന്ന ശബ്ദവുമുണ്ടാകും.

പിത്തകഫാവൃതപ്രാണാദിലക്ഷണം.

൫൪. പ്രാണേപിത്താവൃതേഛർദ്ദിർ ദാഹശ്ചൈവോപജായതേ
ദൌർബ്ബല്യംസദനംതന്ദ്രാ വൈരസ്യഞ്ചകഫാവൃതേ.

൫൫. ഉദാനേപിത്തയുക്തേതു ദാഹോമൂർച്ഛാഭ്രമഃക്ലമഃ
അസ്വേദഹർഷൌമന്ദാഗ്നി ശ്ശീതതാചകഫാവൃതെ.

൫൬. സ്വേദദാഹൌഷ്ണ്യമൂർച്ഛാസ്സ്യു സ്സമാനേപിത്തസംവൃതേ
കഫേനസംഗോവിണ്മൂത്രേ ഗാത്രഹർഷശ്ചജായതേ.

൫൭. അപാനേപിത്തയുക്തേതു ദാഹൌഷ്ണ്യംരക്തമൂത്രതാ
അധഃകായേഗുരുത്വഞ്ച ശീതതാചകഫാവൃതേ.

൫൮. വ്യാനേപിത്താവൃതേദാഹോ ഗാത്രവിക്ഷേപണംക്ലമഃ
സ്തംഭനോദണ്ഡകശ്ചാപി ശൂലശോഫൌകഫാവൃതേ.

പിത്തത്താൽ പ്രാണവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ഛർദ്ദിയും ചൂടുംഉണ്ടാകും.

കഫത്താൽ പ്രാണവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും മടിയും രുചിയില്ലായ്കയും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ ഉദാനവായുവിന്നു ആവരണംസംഭവിച്ചാൽ ചൂടും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും തളർച്ചയുമുണ്ടാകും

കഫത്താൽ ഉദാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയൎപ്പില്ലായ്കയും രോമഞ്ചവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ സമാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭവിക്കും.

കഫത്താൽ സമാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും രോമാഞ്ചവുമുണ്ടാകും.

അപാനവായുവിന്നു പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും മൂത്രത്തിന്നു രക്തവൎണ്ണവും ഉണ്ടാകും.

കഫത്താൽ അപാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ അധഃകായത്തിന്നു ഗുരുത്വവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്നു പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചൂടും ശരീരം എടുത്തിടുകയും തളർച്ചയുമുണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്നു കഫത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ തടിപോലെ കിടക്കയുംവയററിൽ വേദനയും നീരുമുണ്ടാകും.

പ്രാണാദിവായുക്കൾക്കു ഇരുപതുവിധം ആവരണങ്ങൾ ഉണ്ടു്. അവയേയും അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങളേയും ചരകത്തിൽ "മാരുതാനാംഹിപഞ്ചാനാമന്യോന്യാവരണംശൃണു" എന്നു തുടങ്ങിയുള്ള വാക്യങ്ങളെ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. വിസ്തരഭയം ഹേതുവായിട്ടു ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല.

ആക്ഷേപകസാമാന്യലക്ഷണം

൨൯. യദാതുധമനീസ്സർവ്വാഃ കുപിതോഭ്യേതിമാരുതഃ
തദാക്ഷിപത്യാശുമുഹുർ മ്മുഹുർദ്ദേഹംമുഹുശ്ചരഃ
൩൦. മുഹുർമ്മുഹുസ്തദാക്ഷേപാദാക്ഷേപകഇതിസ്മൃതഃ

യാതൊരിക്കൽ വായു കോപിച്ചു എല്ലാ നാഡികളേയും പ്രാപിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ദേഹത്തെ പിന്നെയും പിന്നെയും എടുത്തെറിയും. ഇതിന്നു ആക്ഷേപകമെന്നു പേർ.

അപതന്ത്രകലക്ഷണം

൩൧. ക്രുദ്ധഃസ്വൈഃകോപനൈർവ്വായുഃ സ്ഥാനാദൂർദ്ധ്വംപ്രപദ്യതെ
പീഡയൻഹൃദയംഗത്വാ ശിരശ്ശംഖൌചപീഡയൻ.
൩൨. ധനുർവ്വന്നമയേൽഗാത്രാ ന്യാക്ഷിപേന്മോഹയേത്തദാ
സകൃച്ഛ്രാദുച്ഛ്വസേച്ചാപി സ്തബ്ധാക്ഷോഥനിമീലകഃ
൩൩. കപോതഇവകൂജേച്ച നിസ്സംജ്ഞഃസോപതന്ത്രകഃ

വായു നിജകോപഹേതുക്കളായ രൂക്ഷാദികളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചു പക്വാശയത്തിങ്കൽനിന്നു മേല്പോട്ടുകയറി ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നു ആ ഹൃദയത്തെയും ശിരസ്സിനെയും ചെന്നികളേയും പീഡിപ്പിച്ചു ദേഹത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കുകയും അവയവങ്ങളെ എടുത്തെറികയും മോഹിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ ആ രോഗി പണിപ്പെട്ടു ശ്വാസം വിടുകയും സ്തംഭിച്ചവയും അടക്കപ്പെട്ടവയുമായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനായിട്ടു മാടപ്രാവെന്നപോലെ കുറുകുകയും ബോധമില്ലാത്തവനായി ഭവിക്കുകയും ചെയ്യും.

അപതാനകലക്ഷണം

൩൪. ദൃഷ്ടിംസംസ്തഭ്യസംജ്ഞാഞ്ച ഹത്വാകണ്ഠേനകൂജതി
ഹൃദിമുക്തേനരസ്സ്വാസ്ഥ്യം യാതിമോഹാവൃതേപുനഃ
൩൫. വായുനാദാരുണംപ്രാഹു രേകേതദപതാനകം

വായു കണ്ണുകളുടെ ഗ്രഹണശക്തിയേയും അറിവിനെയും നശിപ്പിച്ചു തൊണ്ടകൊണ്ടു ശബ്ദിക്കും. വായു ഹൃദയത്തിൽനിന്നു നീങ്ങിയാൽ രോഗമുള്ളവന്നു സ്വാസ്ഥതയും ഹൃദയത്തെ ആവരണംചെയ്യുമ്പോൾ ഭയങ്കരമായ മോഹവുമുണ്ടാകും. ഇതിനെ ചിലർ അപതാനകമെന്നു പറയുന്നു.

ദണ്ഡാപതാനകലക്ഷണം

൩൬. കഫാന്വിതോഭൃശംവായു സ്താസ്വേവയദിതിഷ്ഠതി
ദണ്ഡവൽസ്തംഭയേദ്ദേഹം സതുദണ്ഡാപതാനകഃ

വായു ഏററവും കഫത്തോടുകൂടി എല്ലാ നാഡികളിലും നിന്നിട്ടു ദേഹത്തെ വടിപോലെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. അതിന്നു ദണ്ഡാപതാനകം എന്നു പേർ. ചരകാചാര്യൻ ദണ്ഡാപതാനകം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു കാണിക്കുന്നതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പാണിപാദശിരഃപൃഷ്ഠ ശ്രോണീഃസ്തംഭ്നാതിമാരുതഃ ദണ്ഡവൽസ്തബ്ധഗാത്രസ്യ ദണ്ഡകസ്സോ

(൪൩) വാതവ്യാധിനിദാനം

സാപക്രമഃ വായു, കൈ, കാൽ, ശിരസ്സ്, പൃഷ്ഠം, കടിപ്രദേശം ഇവകളെ സ്തംഭിപ്പിച്ചിട്ട ശരീരത്തെ ദണ്ഡത്തോട തുല്യമാക്കിച്ചെയ്യുന്നതിന്ന ദണ്ഡകമെന്ന പേർ. ദണ്ഡകം അസാദ്ധ്യം

ധനുസ്തംഭലക്ഷണം.

൧൭. ധനുസ്തുല്യം നമേദ്യസ്തു സധനുസ്തംഭസംജ്ഞകഃ

വായു ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കുന്നതിന്ന ധനുസ്തംഭമെന്ന പേർ. ഈ ധനുസ്തംഭം അന്തരായാമത്തിന്റെയും ബഹിരായാമത്തിന്റെയും സാധാരണലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്തരായാമലക്ഷണം.

൧൮. അംഗുലീഗുൽഫജഠര ഹൃദ്വക്ഷോഗളസംശ്രിതഃ
സ്നായുപ്രതാനമനിലോ യദാക്ഷിപതി വേഗവാൻ.

൧൯. വിഷ്ടബ്ധാക്ഷഃ സ്തബ്ധഹനു ഭഗ്നപാർശ്വഃ കഫം വമൻ
അഭ്യന്തരം ധനുരിവ യദാ നമതി മാനവം.

൨൦. തദാ സ്യാദഭ്യന്തരായാമം കുരുതേ മാരുതോ ബലീ

വിരലുകൾ നരിയാണി ഉദരം ഹൃദയം മാറിടം കഴുത്ത ഇവയെ ആശ്രയിച്ചുനില്ക്കുന്ന വായു എല്ലാ നാഡികളെയും വേഗത്തോടകൂടി വലിക്കുമ്പോൾ കണ്ണുകളും ഹനുവും സ്തംഭിക്കയും പാർശ്വങ്ങൾ തളരുകയും കഫം ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. യാതൊരു സമയം ആ വായു ബലവാനായിട്ട ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ അകത്തേയ്ക്കു വളയ്ക്കുന്നുവൊ ആ സമയം അതിന്ന അന്തരായാമമെന്ന പേർ സിദ്ധിക്കുന്നു.

ബാഹ്യായാമലക്ഷണം.

൨൧. ബാഹ്യസ്നായുപ്രതാനസ്ഥോ ബാഹ്യായാമം കരോതി ച
തമസാദ്ധ്യം ബുധാഃ പ്രാഹുർ വക്ഷഃകട്യൂരുഭഞ്ജനം.

ബഹിർഭാഗത്തിങ്കലുള്ള നാഡീസമൂഹങ്ങളിൽ നില്ക്കുന്ന വാതം കോപിച്ചു വക്ഷസ്സ് അരപ്രദേശം, തുട ഇവകളെ വളച്ചിട്ട ദേഹത്തെ പുറത്തേക്ക വളയ്ക്കും ഇതിന്ന ബാഹ്യായാമമെന്ന പേർ. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെന്ന വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൨൨. കഫപിത്താന്വിതോ വായുർ വായുരേവ ച കേവലഃ
കുര്യാദാക്ഷേപകം ത്വന്യം ചതുർത്ഥമഭിഘാതജം.

വായു കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടിയെ കൂടാതെയൊ നിന്നിട്ട വേറെ ഒരുവക ആക്ഷേപക വ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. മൂന്നു ആക്ഷേപകവ്യാധി മുമ്പെ പറഞ്ഞതിനാൽ ഇതു നാലാമത്തതാണു. എന്നാൽ ഇതു ചതവുമുതലായവയെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചതായ വാതം ഹേതുവായിട്ടാണ ഉണ്ടാകുന്നതു,

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൩. ഗർഭപാതനിമിത്തശ്ച ശോണിതാതിസ്രവാച്ച യഃ
അഭിഘാതനിമിത്തശ്ച നസിദ്ധ്യത്യപതാനകഃ

ഗർഭസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി രക്തം സ്രവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ അപതാനകം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

പക്ഷവധലക്ഷണം.

൨൪. ഗൃഹീത്വാർദ്ധം തനോർവ്വായുഃ സിരാസ്നായൂർവിശോഷ്യ ച
പക്ഷമന്യതരം ഹന്തി സന്ധിബന്ധാൻ വിമോചയൻ.

൨൫. കൃത്സ്നോർദ്ധകായസ്തസ്യ സ്യാദകർമ്മണ്യോ വിചേതനഃ
ഏകാംഗരോഗം തം കേചിദന്യേ പക്ഷവധം വിദുഃ

വായു കോപിച്ചിട്ട ശരീരത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളേയും നാഡികളേയും ഉണക്കി സന്ധിബന്ധങ്ങളെ വേർപെടുത്തീട്ട ഇടത്തുവശത്തെയൊ വലത്തുവശത്തെയൊ വശമല്ലാതെ ആക്കിച്ചെയ്യും.

അതു ഹേതുവായിട്ടു ആ വശംമുഴുവനും ഒരു കർമ്മത്തിനും ഉപയോഗിക്കാൻകഴിയാതെയും ചൈതന്യം ഇല്ലാതെയും തീരും. ഇതിനെ ചിലർ ഏകാംഗരോഗമെന്നും ചിലർപക്ഷവധമെന്നും പറയുന്നു-

സർവാംഗരോഗലക്ഷണം.

൫൫. സർവാംഗരോഗസ്തദ്വച്ച സർവകായാശ്രിതേനിലേ

വാതം കോപിച്ചിട്ടു എല്ലാ ശരീരത്തിങ്കലും ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശരീരത്തെ മുഴുവൻ അവശമാക്കി ചെയ്യും. അതു ഹേതുവായിട്ടു സർവാംഗവും തളരും ഇതിന്നു സർവാംഗരോഗമെന്നു പേർ.

പക്ഷവധത്തിൻെറ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ദാഹസന്താപമൂർച്ഛാസ്സ്യു ർവായൌപിത്തസമന്വിതേ.

൫൬. ശൈത്യശോഫഗുരുത്വാനി തസ്മിന്നേവകഫാന്വിതേ

ശുദ്ധവാതഹതംപക്ഷം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമംവിദുഃ

൫൮. സാദ്ധ്യമന്യേനസംയുക്ത മസാദ്ധ്യംക്ഷയഹേതുകം

വായു പിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ പക്ഷവധത്തിങ്കൽ തണ്ണീർദാഹവും ജ്വരിയ സംമവും ഉണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടിയാൽ ശൈത്യവും വീക്കവും ഗുരുത്വവും ഉണ്ടാകും ശുദ്ധവാതത്താൽ ഉണ്ടാപ്പിക്കപ്പെട്ട പക്ഷവധം ഏററവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു; വാതത്തിന്നു അന്യദോഷസംസർഗ്ഗമിരുന്നാൽ അതു സാദ്ധ്യമായി ഭവിക്കും. ധാതുക്ഷയമുതലായവകൊണ്ടുണ്ടായതു അസാദ്ധ്യം.

അർദ്ദിതലക്ഷണം.

ഉച്ചൈർവ്യാഹരതോത്യർത്ഥം ഖാദതഃ കഠിനാനിവാ.

൫൯. ഹസതോജൃംഭതോവാപി ഭാരാദ്വിഷമശായിനഃ

ശിരോനാസോഷ്ഠചിബുക ലലാടേക്ഷണസന്ധിഗഃ

൬൦. അർദ്ദയത്യനിലോവക്ത്ര മർദ്ദിതംജനയത്യതഃ

വക്രീഭവതിവക്ത്രാർദ്ധം ഗ്രീവാചാപ്യപവർത്തതേ

൬൧. ശിരശ്ചലതിവാക്സംഗോ സനേത്രാദീനാഞ്ചവൈകൃതം

ഗ്രീവാചിബുകദന്താനാം തസ്മിൻപാർശ്വേചവേദനാ

൬൨. തമർദ്ദിതമിതിപ്രാഹു വ്യാധിംവ്യാധിവിചക്ഷണാഃ

ഉറച്ചു സംസാരിക്ക, ഏററവും കഠിനങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ കടിക്കുക, ഏറെചിരിക്കുക കോട്ടുവാഇടുക ശിരസ്സുകൊണ്ടു ഭാരത്തെ വഹിക്കുക സമമല്ലാതെയുള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുക ഇവകൊണ്ടു വായു കോപിച്ചിട്ടു ശിരസ്സ്, മൂക്കു, ചുണ്ടു, താടി, നെററി, കണ്ണു ഇവയുടെ സന്ധികളിൽ ചെന്നിട്ടു മുഖത്തെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു ഹേതുവായിട്ടു അർദ്ദിതം ഉണ്ടാകുന്നു. ഈ അർദ്ദിതത്തിങ്കൽ മുഖത്തിൻെറ പകുതിഭാഗത്തിന്നു കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. കഴുത്തിന്നും കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. തലവിറയ്ക്കും വാക്കുപുറപ്പെടുകയില്ല. കണ്ണു, പുരികം, കവിൾത്തടം ഇതുകളിൽ വേദന വിറയൽ കോട്ടം മുതലായവ ഉണ്ടാകും. ഏതൊരുഭാഗത്തിങ്കൽ അർദ്ദിതമുണ്ടായെയൊ ആ ഭാഗത്തിങ്കലെ കഴുത്തിലും താടിയിലും പല്ലുകളിലുംവേദനയുണ്ടാകും. വ്യാധികളെ തിരിച്ചറിവാൻ സാമർത്ഥ്യമുള്ളവർ ഇതിനെ അർദ്ദിതമെന്നു പറയുന്നു. തന്ത്രാന്തരത്തിൽ മുഖാർദ്ധത്തിന്നു എന്നപോലെ ശരീരാർദ്ധത്തിന്നും അർദ്ദിതമുണ്ടാകുമെന്നു കാണുന്നു. അതിനെ ദൃഢബലാചാര്യൻ "അർദ്ധേതസ്മിൻമുഖാർദ്ധവാകേവലേസ്യാത്തദർദ്ദിതം" എന്നുള്ള വാക്യംകൊണ്ടു ദൃഢീകരിക്കുന്നു- ഈ പക്ഷത്തിൽ അർദ്ദിതത്തിന്നും അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നു വരുന്നതിനാൽ ചിലർ ആ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയുംചെയ്യുന്നു. അർദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾമാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു. അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നുവരുന്നതിനാൽ ചിലർ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയുംചെയ്യുന്നു അർദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾ മാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു- അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നു എല്ലായ്പ്പോഴും വേദനയുണ്ടാകുന്നു ഇതത്രെ അവതമ്മിലുള്ള ഭേദം- സുശ്രുതാചാര്യൻ "മുഖമാത്രഏവാർദ്ദിതഃ" എന്നു പറഞ്ഞിരി

കന്നു. മാധവാചാര്യൻ ഇവിടെ സുശ്രുതാഭിപ്രായത്തെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതായി വിചാരിക്കണം.

അർദ്ദിതത്തിൻെറ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩൩. ക്ഷീണസ്യാനിമിഷാക്ഷസ്യ പ്രസക്താവ്യക്തഭാഷിണഃ
നസിദ്ധ്യത്യർദ്ദിതംഗാഢം ത്രിവർഷംവേപനസ്യച

ക്ഷയമുള്ളവനും കണ്ണു ഇറുപ്പാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നവനും സംസാരിച്ചാൽ വാക്കുകൾക്കും അക്ഷരങ്ങൾക്കും വ്യക്തത ഇല്ലാത്തവനും വിറയലുള്ളവനും ഉണ്ടാകുന്ന അർദ്ദിതവും മൂന്നുവർഷം കഴിഞ്ഞതായ അർദ്ദിതവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ത്രിവർഷമെന്ന പദത്തിനു മുഖം, മൂക്കു, കണ്ണു ഇവയിൽനിന്നുള്ള കഫസ്രവണമാണെന്നു ചിലർ അർത്ഥം കൊടുത്തിരിക്കുന്നു.

ആക്ഷേപംതുടങ്ങി അർദ്ദിതാന്തംവരെയുള്ള വാതങ്ങളുടെവേഗം.

ഗതേവേഗേഭവേൽസ്വാസ്ഥ്യം സർവേഷ്വാക്ഷേപകാദിഷു

എല്ലാം ആക്ഷേപകങ്ങളിലും അർദ്ദിതത്തിങ്കലും വേഗത്തിനു ശാന്തിവരുമ്പോൾ സ്വാസ്ഥതയുണ്ടാകും

ഹനുഗ്രഹലക്ഷണം.

൩൪. ജിഹ്വാനിർല്ലേഖനാൽശുഷ്കം ഭക്ഷണാദഭിഘാതതഃ
കുപിതോഹനുമൂലസ്ഥഃ സ്രംസയിത്വാനിലോഹനൂ
൩൫. കരോതിവിവൃതാസ്യത്വം മഥവാസംവൃതാസ്യതാം
ഹനുഗ്രഹസ്സതേനസ്യാൽ കൃച്ഛ്രാച്ചർവ്വണഭാഷണം.

നാക്കു അധികമായി പുറത്താക്കി വലിക്കു ഹേതുവായിട്ടോ, കഠിനമായ പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടോ, ചതവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടോ, താടിയെല്ലിൻെറമൂലത്തിലിരിക്കുന്ന വായു കോപിച്ചു താടി എല്ലുകളെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു തെററിച്ചു പിളൎന്ന വായ് പൂട്ടാൻകഴിയാതെയും പൂട്ടിയവായ് പിളൎക്കാൻ കഴിയാതെയുമാകുന്നു. അതിനു ഹനുഗ്രഹമെന്നുപേർ. അതുകൊണ്ടു ചവയ്ക്കുവാനും വാക്കുപറയാനും പ്രയാസമുണ്ടാകും.

മന്യാസ്തംഭലക്ഷണം.

൩൬. ദിവാസ്വപ്നസമസ്ഥാന വിവൃതോൎദ്ധ്വനിരീക്ഷണൈഃ
മന്യാസ്തംഭംപ്രകുരുതേ സഏവശ്ലേഷ്മണാവൃതഃ

പകൽ ഉറങ്ങുകയോ സമമല്ലാതെയുള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുകയോ കണ്ണുതുറന്നു മേല്പോട്ടു നോക്കുകയോ നിമിത്തമായിട്ടു വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി മന്യാസ്തംഭത്തെയുണ്ടാക്കുന്നു- മന്യ എന്നതു പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പാകുന്നു.

ജിഹ്വാസ്തംഭലക്ഷണം.

൩൭ വാഗ്വാഹിനീസ്സിരാസംസ്ഥോ ജിഹ്വാംസ്തംഭയതേനിലഃ
ജിഹ്വാസ്തംഭഃസതേനാന്ന പാനവാക്യേഷ്വനീശതാ.

വാഗ്വാഹിനീ എന്നു പേരോടുകൂടിയ സിരയെ ആശ്രയിച്ച വായു കോപിച്ചു നാക്കിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കുന്നതിനു ജിഹ്വാസ്തംഭമെന്നു പേർ. അതുകൊണ്ടു ഭക്ഷിപ്പാനും ജലത്തെ പാനംചെയ്യാനും, സംസാരപ്പാനും വഹിയാതെ വരും.

സിരാഗ്രഹലക്ഷണം.

൩൮- രക്തമാശ്രിത്യപവനഃ കുൎയ്യാന്മൂൎദ്ധധരാസ്സിരാഃ
രൂക്ഷാഃസവേദനാഃകൃഷ്ണാഃ സോസാദ്ധ്യസ്സ്യാൽസിരാഗ്രഹഃ

വായു രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശിരസ്സിനെ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകൾക്കു ഉലർച്ചയേയും വേദനയേയും കറുപ്പിനേയുമുണ്ടാക്കും ഇതാകുന്നു സിരാഗ്രഹം. സിരാഗ്രഹം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗൃധ്രസീലക്ഷണം.

൫൯. സ്ഫിക്പൂർവ്വാകടിപൃഷ്ഠോരു ജാനുജംഘാപദാക്രമാൽ
ഗൃധ്രസീസ്തംഭരുക്തോദൈർ ഗൃഹ്ണാതിസ്പന്ദതേമുഹുഃ
൬൦. വാതാദ്വാതകഫാത്തന്ദ്രാ ഗൌരവാരോചകാന്വിതാ

വായു, തുടയുടെ മുകളിലെ പിൻഭാഗം തുടങ്ങീട്ടു കടിപ്രദേശം, പൃഷ്ഠം, തുട, മുട്ട്, കണങ്കാൽ, കാൽചുവട ഇവയെ ക്രമേണ സ്തംഭനം, വേദന കുത്തിനോവു ഇവയോടുകൂടിപിടിച്ചുവലിക്കയും പിന്നെയുംപിന്നെയും വിറപ്പിക്കയുംചെയ്യും. ഇതിന്നു ഗൃധ്രസി എന്നുപേർ. ഗൃധ്രസി വാതം ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ മടിയും ഗൌരവവും അരുചിയും കാണും.

വിശ്വാചീലക്ഷണം.

തലംപ്രത്യംഗുലീനാംയാഃ കണ്ഡരാബാഹുപൃഷ്ഠതഃ
൬൧. ബാഹ്വോഃകർമ്മക്ഷയകരീ വിശ്വാചീചേതിസോച്യതെ

വായു കൈകളുടെ പുറത്തുനിന്നും പുറപ്പെട്ടു ഉള്ളംകൈകളുടെ നേരെയുള്ള വിരലുകളുടെ പെരുഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നു കോപിച്ചിട്ടു കൈകളുടെ പ്രവൃത്തിയെ മുടക്കും; ഇതിന്നു വിശ്വാചിയെന്നു പേർ.

ക്രോഷ്ടുകശീർഷലക്ഷണം.

വാതശോണിതജഃശോഫോ ജാനുമദ്ധ്യേമഹാരുജഃ
൬൨, ജ്ഞേയഃക്രോഷ്ടുകശീർഷസ്തു സ്ഥൂലഃക്രോഷ്ടുകശീർഷവൽ

വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിച്ചു കാലിന്റെ മുട്ടിന്മേൽ വലിയ വേദനയോടുകൂടിയ വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ഇതിന്നു ക്രോഷ്ടുകശീർഷമെന്നു പേർ. ആ വീക്കം വലുതായും കുറുനരിയുടെ തലപോലെയിരിക്കും.

ഖഞ്ജപംഗുലക്ഷണം,

വായുഃകട്യാശ്രിതഃസക്ഥ്നഃ കണ്ഡരാമാക്ഷിപേദ്യദാ
൬൩. ഖഞ്ജസ്തദാഭവേജ്ജന്തുഃ പംഗുസ്സക്ഥ്നോർദ്വയോർവ്വധാൽ

വായു കോപിച്ചു അരക്കെട്ടിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ഒരു തുടയുടെ പെരുഞരമ്പിനെ കോട്ടും. അപ്പോൾ ആ കാലിന്നു മുടന്തുണ്ടാകും അതിന്നു ഖഞ്ജമെന്നുപേർ. രണ്ടുതുടകളുടേയും പെരുഞരമ്പുകളെ കോട്ടിയാൽ രണ്ടുകാലിന്നും മുടന്തുണ്ടാകും. അതിന്നു പംഗു എന്നുപേർ.

കലായഖഞ്ജലക്ഷണം.

പ്രക്രാമൻവേപതേയസ്തു ഖഞ്ജന്നിവചഗച്ഛതി
൬൪. കലായഖഞ്ജംതംവിദ്യാൽ മുക്തസന്ധിപ്രബന്ധനം

നടപ്പാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ വിറയ്ക്കുകയും കാലിന്നു മുടന്തുള്ളവനെന്നപോലെ നടക്കുകയും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യുന്നതു കലായഖഞ്ജത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകണ്ടകലക്ഷണം.

രുക്പാദേവിഷമന്യസ്തേ ശ്രമാദ്വാജായതേയദാ
൬൫. വാതേനഗുൽഫമാശ്രിത്യ തമാഹുർവ്വാതകണ്ടകം.

സമമല്ലാത്ത സ്ഥലത്തു നടക്കുകകൊണ്ടോ ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചനേരിടുവാൻ തക്കവണ്ണം പ്രവൃത്തിക്കകൊണ്ടോ വാതം കോപിച്ചു നരിയാണിക്കു വേദനയെയുണ്ടാക്കും. അതിന്റെ പേർ വാതകണ്ടകമെന്നാകുന്നു

പാദദാഹലക്ഷണം.

പാദയോഃകുരുതേദാഹം പിത്താസൃക്സഹിതോനിലഃ
൬൬. വിശേഷതശ്ചംക്രമതഃ പാദദാഹംതമാദിശേൽ

വായു പിത്തത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടി പാദങ്ങളിൽ ദഹനത്തെ ഉണ്ടാക്കും. നടന്നാൽ അധികമാകും. അതിന്നു പാദദാഹമെന്നു പേർ.

പാദഹർഷലക്ഷണം.

ഹൃഷ്യതേ ചരണൌ യസ്യ ഭവേതാംചാപി സുപ്തകൌ
൫൭. പാദഹർഷസ്സവിജ്ഞേയഃ കഫവാതപ്രകോപതഃ

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു കാലുകൾക്കു രോമാഞ്ചവും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു പാദഹർഷമെന്നു പേർ.

അംസശോഷത്തിന്റെയും അവബാഹുകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

അംസദേശസ്ഥിതോവായുഃ ശോഷയേദംസബന്ധനം
൫൮. സിരാശ്ചാകുഞ്ച്യതത്രസ്ഥോ ജനയേദവബാഹുകം

തോളിൽ നില്ക്കുന്ന വായു അവിടെയുള്ള ബന്ധനത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുമ്പോൾ തോൾ താണുപോകും. അതിന്നു അംസശോഷമെന്നു പേർ. ആ വായു തന്നെ അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളെ കോട്ടി കയ്യിളക്കാൻ വഹിയാത്തവിധത്തിൽ അസ്വാധീനമാക്കി ചെയ്യും. അതിന്നു അവബാഹുകമെന്നു പേർ.

മൂകമിമ്മിനഗൽഗദലക്ഷണം.

ആവൃത്യവായുസ്സകഫോ ധമനീശ്ശബ്ദവാഹിനീഃ
൫൯. നരാൻകരോത്യക്രിയകാൻ മൂകമിമ്മിനഗൽഗദാൻ.

വായു കഫത്തോടുകൂടി ശബ്ദത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ ആവരണംചെയ്തിട്ടു മനുഷ്യരെ വാക്കുപറവാൻ കഴിയാത്തവരായിട്ടു ചെയ്യും. എങ്ങിനെഎന്നാൽ മൂകൻ മിമ്മിനൻ ഗൽഗദൻ ഇങ്ങനെ മൂന്നുവിധമായിട്ടാണ് ചെയ്യുന്നതു. അതിൽ മൂകൻ ഒട്ടും സംസാരിക്കാത്തവൻ. മിമ്മിനൻ എല്ലാ വാക്കുകളേയും അനുനാസികങ്ങളോടുകൂടിപ്പറയുന്നവൻ. ഗൽഗദൻ വ്യഞ്ജനങ്ങളെ പേക്കാതെ വാക്കുപറയുന്നവൻ.

തൂനീലക്ഷണം.

അധോയാവേദനായാതി വർച്ചോമൂത്രാശയോത്ഥിതാ
൬൦. ഭിന്ദതീവഗുദോപസ്ഥം സാതൂനീനാമനാമതഃ

പക്വാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ മൂത്രാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ ഒരുവക വേദന ആരംഭിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിങ്കലോളമോ ഉപസ്ഥത്തിങ്കലോളമോ ഗമിക്കും. ഗുദോപസ്ഥങ്ങളെ ഭേദിക്കുന്നുവോ എന്നും തോന്നും. അതിന്നു തൂനി എന്നുപേർ. ഉപസ്ഥംഎന്നതു സ്ത്രീപുമാന്മാരുടെ ഗുഹ്യമാകയാൽ ഈ രോഗം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാൎക്കും സംഭവിക്കുന്നതാകുന്നു.

പ്രതിതൂനീലക്ഷണം.

ഗുദോപസ്ഥോത്ഥിതായാതു പ്രതിലോമംപ്രധാവിതാ
൬൧. വേഗൈഃപക്വാശയംയാതി പ്രതിതൂനീതിസോച്യതെ

ഗുദത്തിങ്കൽനിന്നൊ ഉപസ്ഥത്തിങ്കൽനിന്നൊ ആരംഭിച്ചതായ വേദന പ്രതികൂലമാകുംവണ്ണം പക്വാശയത്തിലോളം വേഗേന ഓടിക്കയറും. അതിന്നു പ്രതിതൂനി എന്നു പേർ.

സാടോപമത്യുഗ്രരുജം മാധ്മാതമുദരംഭൃശം
൬൨. ആധ്മാനമിതിതംവിദ്യാൽ ഘോരംവാതനിരോധജം

വയറു പെട്ടപൊട്ട എന്നുള്ള ശബ്ദത്തോടും സഹിച്ചുകൂടാത്ത വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. പക്വാശയം കാറ്റുകൊണ്ടു ഏററവും നിറഞ്ഞതായ തോൽതുരുത്തിപോലെയുമിരിക്കും അതിന്നു ആനാഹമെന്നു പേർ. അതു ദുഃഖപ്രദവും ഊർദ്ധ്വാധോഗഭാഗങ്ങളിൽ വായുവിന്റെ ഗതിക്കു തടവു ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതും ആകുന്നു.

പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം.

വിമുക്തപാർശ്വഹൃദയം തദേവാമാശയോത്ഥിതം
൩൨. പ്രത്യാദ്ധ്മാനംവിജാനീയാൽ കഫവ്യാകുലിതാനിലം

ആമാശയം (മേൽവയർ) വീക്കുക, പാർശ്വങ്ങളും ഹൃദയവും വേർപെടുക ഇതത്രേ പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം. അവിടെ കഫത്താൽ വായുവിന്നു ആവരണവും ഭവിക്കും.

വാതാഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

നാഭേരധസ്താത്സംജാത സ്സഞ്ചാരീയദിവാ ചലഃ
൩൩. അഷ്ഠീലാവൽഘനോഗ്രന്ഥിരൂർദ്ധ്വമായതഉന്നതഃ
വാതാഷ്ഠീലാംവിജാനീയാൽ ബഹിർമ്മാർഗ്ഗാവരോധിനീം

അമ്മിക്കുട്ടിപോലെ ഘനമായും മേല്പോട്ടു പൊക്കത്തോടുകൂടിയും വിലങ്ങത്തിൽ ഉന്നതമായും അചലമായുമിരിക്കുന്ന ഒരുമുഴനാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ ഉണ്ടായിസഞ്ചരിക്കും. അതിന്നു വാതാഷ്ഠീല എന്നു പേർ വാതാഷ്ഠീല ഉണ്ടായാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവുഭവിക്കും. വാതത്താൽ ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകയാൽ വാതാഷ്ഠീല എന്നു പേരുണ്ടായി.

പ്രത്യഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൩൪ ഏതാമേവരുജോപേതാം വാതവിണ്മൂത്രരോധിനീം
പ്രത്യഷ്ഠീലാമിതിവദേ ജ്ജഠരേതിര്യ്യഗുത്ഥിതാം

മേല്പറഞ്ഞപ്രകാരംതന്നെ വളരെ വേദനയോടും മലമൂത്രങ്ങളുടെയും വായുവിന്റെയും തടവോടുംകൂടി വിലങ്ങത്തിലുണ്ടായാൽ അതിന്നു പ്രത്യഷ്ഠീലഎന്നു പേർ.

മൂത്രരോധിനീലക്ഷണം.

൩൫. മാരുതേവിഗുണേവസ്തൗ മൂത്രംസമ്യക്പ്രവർത്തതേ
വികാരാവിവിധാശ്ചാത്ര പ്രതിലോമേഭവന്തിച

വായു മൂത്രാശയത്തിങ്കൽ അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രം ശരിയായിപ്പോകും. പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ അശ്മരി മൂത്രകൃഛ്രം ആദിയായ പലവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും.

വേപഥുലക്ഷണം.

൩൬ സർവാംഗകമ്പശ്ശിരസോ വായുർവേപഥുസംജ്ഞകഃ

വായു കോപിച്ചു എല്ലാ അംഗങ്ങളെയും ശിരസ്സിനേയും വിറപ്പിക്കും. അതിന്നുവേപഥുഎന്നു പേർ.

ഖല്ലീലക്ഷണം.

ഖല്ലീതുപാദജംഘോരു കരമൂലാവമോടനീ

വായു പുറവടി, കണങ്കാൽ, തുട, കരമൂലം ഇവയെ പിളക്കുകയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും അതിന്നു ഖല്ലീ എന്നുപേർ.

അനുക്തവാതരോഗലക്ഷണം.

൩൭. സ്ഥാനനാമാനുരൂപൈശ്ച ലിംഗൈശ്ശേഷാന്വിനിർദ്ദിശേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷുസംസർഗ്ഗം പിത്താദ്യൈരുപലക്ഷയേൽ

ഇവിടെപറയപ്പെടാത്തുള്ള വാതരോഗങ്ങളെ സ്ഥാനരൂപങ്ങളായലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നാമാനുരൂപങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളണം. കുക്ഷിശൂലംനഖഭേദം മുതലായവ സ്ഥാനരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിശ്ചയിക്കേണ്ടവയാകുന്നു ആണിതറയ്ക്കുംപോലെയുള്ള വേദനാവിശേഷം നാമരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിശ്ചയിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു എല്ലാവാതങ്ങളിലും പിത്തംമുതലായവയുടെ സംബന്ധംപ്രത്യേകം നോക്കിയറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൭൯. ഹനുസ്തംഭാർദ്ദിതാക്ഷേപ പക്ഷാഘാതാപതാനകാഃ
കാലേനമഹതാ വാതാ യത്നാസിദ്ധ്യന്തിവാനവാ
൮൦. നവാൻബലവതസ്ത്വേതാൻ സാധയേന്നിരുപദ്രവാൻ

ഹനുസ്തംഭം അർദ്ദിതം ആക്ഷേപം പക്ഷാഘാതം അപതാനകം ഈ വാതങ്ങൾ പ്രയത്നപ്പെട്ടാൽ ദീർഘകാലംകൊണ്ടു സാദ്ധ്യങ്ങളായി ഭവിക്കും ചിലപ്പോൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളായും വരും. തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം അധികനാൾ കഴിയാത്തതായ വാതവും ബലവാന്മാർക്കുള്ള വാതവും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ വാതവും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

വാതോപദ്രവം.

വിസർപ്പദാഹരുക്സംഗ മൂർച്ഛാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവൈഃ
൮൧. ക്ഷീണമാംസബലംവാതാ ഘ്നന്തിപക്ഷവധാദയഃ

വിസർപ്പം, ദാഹം, വേദന, മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവു, തളർച്ച, അരുചി അഗ്നിമാന്ദ്യം ഈവക ഉപദ്രവങ്ങളും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയവും ഉള്ളവനെ പക്ഷവധം ആദിയായ വാതങ്ങൾ ഹനിക്കും

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശൂനംസുപ്തത്വചംഭഗ്നം കമ്പാദ്ധ്മാനനിപീഡിതം
൮൨. രുജാർത്തിമന്തഞ്ചനരം വാതവ്യാധിർവിനാശയേൽ

നീരുള്ളവനെയും സ്പർശിച്ചാൽ അറിയാൻവഹ്യാത്തതായ ത്വഗിന്ദ്രിയമുള്ളവനെയും ചതവോമുറിവോ ഏററവനെയും വിറയൽ, വയറുവീർപ്പു ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനെയും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയവനെയും വാതവ്യാധി നശിപ്പിക്കും.

അവികൃതവാതലക്ഷണം.

അവ്യാഹതഗതിര്യസ്യ സ്ഥാനസ്ഥഃപ്രകൃതിസ്ഥിതഃ
വായുസ്സ്യാത്സോധികംജീവേ ദ്വീതരോഗഃസമാശ്ശതം

യാവനൊരുത്തന്റെ വായു തടവില്ലാതെ സഞ്ചരിക്കയും വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങൾകൂടാതെ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽതന്നെ നില്ക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ രോഗമില്ലാത്തവനായിട്ടു ൧൨൦-വത്സരവും ൫-ദിവസവും ജീവിച്ചിരിക്കും വരാഹാചാര്യൻ ആയുർന്നിരൂപണത്തിങ്കൽ "സമാഃസഷ്ടിർദ്വിഘ്നാമനുജകരിണാംപഞ്ചചനിശാ" എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതിന്റെ സാരം മനുഷ്യരും ഗജങ്ങളും ൧൨൦-വത്സരവും അഞ്ചുരാത്രിയും ജീവിച്ചിരിക്കുമെന്നാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ വാതവ്യാധിനിദാനം

സമാപ്തം.

വാതരക്തനിദാനം.

---

൧. ലവണാമ്ലകടുക്ഷാര സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണാജീർണ്ണഭോജനൈഃ
ക്ലിന്നശുഷ്കാംബുജാനൂപ മാംസപിണ്യാകമൂലകൈഃ
൨. കുലത്ഥമാഷനിഷ്പാവ ശാകാദിപലലേക്ഷുഭിഃ
ദദ്ധ്യാരനാളസൌവീര ശുക്തതക്രസുരാസവൈഃ
൩. വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനക്രോധ ദിവാസ്വപ്നപ്രജാഗരൈഃ
പ്രായശസ്സുകുമാരാണാംമിത്ഥ്യാഹാരവിഹാരിണാം

൬. സ്ഥൂലാനാംസുഖിനാഞ്ചാപി കുപ്യതെവാതശോണിതം

ലവണദ്രവ്യം പുളിയുള്ളപദാൎത്ഥം എരിവുള്ളപദാൎത്ഥം, ക്ഷാരദ്രവ്യം സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യം ഉഷ്ണദ്രവ്യം അജീൎണ്ണസാധനം നലവുള്ളമാംസം ഉണങ്ങിയമാംസം, അനൂപമാംസം പിണ്ണാക്ക കിഴങ്ങു മുതിര ഉഴുന്ന അമരക്കാ ചീരമുതലായവ കരിമ്പു ഇവയെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൈരു, കാടി സൌവീരമദ്യം പുത്തപ്പുളി മോരു മദ്യം ആസവം ഇവയെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ ആഹാരപദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിക്ഷോഭം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും പകൽഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും രാത്രിയിൽ ഉറക്കമിളക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മിക്കവാറും മൃദുവായ ശരീരമുള്ളവൎക്കും അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും ദേഹബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവൎക്കും തടിച്ചവൎക്കും സുഖികൾക്കും വാതശോണിതമുണ്ടാകും

൭. ഹസ്ത്യശ്വോഷ്ട്രൈൎഗ്ഗച്ഛതശ്ചാശ്നതശ്ച

വിദാഹ്യന്നംസവിദാഹാശനസ്യ

കൃത്സ്നംരക്തം വിദഹത്യാശുതച്ച

സ്രസ്തംദുഷ്ടംപാദയോശ്ചീയതേതു.

൮. തത്സംപൃക്തംവായുനാദൂഷിതേന

തൽപ്രാബല്യാദുച്യതേവാതരക്തം

ആനപ്പുറത്തോ കുതിരപ്പുറത്തോ ഒട്ടകത്തിൻപുറത്തോ കയറിസഞ്ചരിക്കയോ ഉൾപ്പുഴുക്കമുണ്ടാക്കുന്നതായ പദാൎത്ഥത്തെയോ ഉഷ്ണദ്രവ്യത്തെയോ ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്യുന്നവന്റെ ഒട്ടൊഴിയാതെയുള്ള രക്തം ദുഷ്ടമായിട്ടു ഇളകി പാദങ്ങളിൽ ചെന്നുനിന്നു വൎദ്ധിക്കുന്നു അതു പിന്നെ ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന വായുവിനോടു ചേരുന്നു. വാതരക്തങ്ങളുടെ പ്രബലത ഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു വാതരക്തമെന്നുപേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതശോണിതത്തെപ്പററിയുള്ള ചരകാചാൎയ്യമതം ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു "വായുഃപ്രവൃദ്ധോവൃദ്ധേന രക്തേനാവാരിതഃപഥി ക്രുദ്ധസ്സംദൂഷയെദ്രക്തം തജ്ജ്ഞേയംവാതശോണിതം" വാതവും രക്തവും വൎദ്ധിക്കുമ്പോൾ രക്തം വാതത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗത്തെ തടുക്കയും വാതം കുപിതനായി രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യും. അതിനെ വാതശോണിതമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പൂൎവ്വരൂപം.

൧. സ്വേദോത്യൎത്ഥംനവാകാൎഷ്ണ്യം സ്പൎശാജ്ഞത്വംക്ഷതേതിരുക്

സന്ധിശൈഥില്യമാലസ്യം സദനം പിടകോൽഗമഃ

൨. ജാനുജംഘോരുകട്യംസ ഹസ്തപാദാംഗസന്ധിഷു

നിസ്തോദഃസ്ഫുരണംഭേദോ ഗുരുത്വംസുപ്തിരേവച.

൩. കണ്ഡുഃസന്ധിഷുരുക്ഭൂത്വാ ഭൂത്വാനശ്യതിചാസകൃൽ

വൈവൎണ്ണ്യംമണ്ഡലോല്പത്തി വ്വാതാസൃക്പൂൎവ്വലക്ഷണം.

വാതശോണിതം ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായി വിയൎക്കയോ വിയൎക്കാതിരിക്കുകയോ ചെയ്ക ദേഹം കറുക്കുക സ്പൎശിച്ചാലും അറിയാതിരിക്കുക മുറിവൊ ചതവൊ പററിയാൽ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക, സന്ധികൾ വേർപെടുക മടിയും തളൎച്ചയും കുരുക്കളും ഉണ്ടാക മുട്ടുകൾ കണങ്കാലുകൾ തുടകൾ അരക്കെട്ടു ചുമല്കൾ കയ്യ് ശരീരസന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ കുത്തിനോവു പൊരുപൊരുപ്പ് പിളൎപ്പു ഘനം തരിപ്പു ചൊറിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാകും. സന്ധികളിൽ പിന്നെയുംപിന്നെയും വേദനയുണ്ടായി നശിക്കയും പിന്നെയും പിന്നെയും ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും; ദേഹത്തിന്നു നിറപ്പകൎച്ചയും വട്ടത്തിൽ തടിപ്പും ഉണ്ടാകും.

വാതാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെലക്ഷണം.

൧൦. വാതാധികേധികംതത്ര ശൂലസ്ഫുരണതോദനം

ശോഥസ്യരൌക്ഷ്യംകൃഷ്ണത്വം ശ്യാവതാവൃദ്ധിഹാനയഃ

൧൧. ധമന്യംഗുലിസന്ധീനാം സങ്കോചോംഗഗ്രഹോതിരുക്
ശീതദ്വേഷാനുപശയൌ സ്തംഭവേപഥുസുപ്തയഃ

വാതരക്തത്തിങ്കൽ വാതം അധികമായിരുന്നാൽ അധികമായ വേദനയും പൊരുപൊരുപ്പും കുത്തിനോവും ഉണ്ടാകും; നീര ഉലന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും; നീരിന്റെ ചിലസമയം വർദ്ധനയും ചിലസമയം ക്ഷയവും ഉണ്ടാകും; ഞരമ്പുകൾക്കും വിരലുകളുടെ സന്ധികൾക്കും സങ്കോചം ഭവിക്കും വലിയ വേദനയോടുകൂടി അവയവങ്ങൾ കോച്ചിവലിക്കും. തണുപ്പിൽ ദ്വേഷവും തണുപ്പു ഉപയോഗിക്കുമ്പോൾ സുഖമില്ലായ്കയും സ്തംഭനവും വിറയലും തരിപ്പുമുണ്ടാകും.

രക്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൨. രക്തേശോഫോതിരുക്തോദ സ്താമ്രശ്ചിമിചിമായതെ
സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷൈഃ ശമംനൈതി കണ്ഡൂക്ലേദസമന്വിതഃ

വാതരക്തത്തിങ്കൽ രക്തവൃദ്ധി അധികമായിരുന്നാൽ നീരുള്ളേടത്തു അതിവേദനയും കുത്തിനോവും ഉണ്ടാകും. നീരുള്ളേടം ചെമന്നിരിക്കും അവിടെ അണുക്കളായ ചില ജന്തുക്കൾ അരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയില്ല ചൊറിച്ചിലോടും നനവോടും കൂടിയിരിക്കും.

പിത്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൩. പിത്തേ വിദാഹസ്സമ്മോഹഃ സ്വേദമൂർച്ഛാമദസ്തൃഷാ
സ്പർശാസഹത്വംരുഗ്രാഗഃ ശോഫഃ പാകോഭൃശോഷ്മതാ.

വാതരക്തം പിത്തത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടു കൂടിയിരുന്നാൽ ഉൾപ്പുഴുക്കും ബോധക്കേടും വിയർപ്പും ഇന്ദ്രിയമോഹവും മദവും തണ്ണീർദാഹവും സ്പർശത്തെ സഹിക്കായ്കയും വേദനയും ചുവപ്പും നീരും പഴുപ്പും അധികമായ പുകച്ചലും ഉണ്ടാകും.

കഫാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം

൧൪. കഫേസ്തൈമിത്യഗുരുതാ സുപ്തിസ്നിഗ്ദ്ധതശീതതാഃ
കണ്ഡൂർമന്ദാ ച രുഗ്ദ്വന്ദ്വ സർവ്വലിംഗഞ്ചസങ്കരാൽ.

വാതരക്തത്തിങ്കൽ കഫം അധികമായിരുന്നാൽ ഇളക്കമില്ലായ്ക കനം തരിപ്പു സ്നിഗ്ദ്ധത ശൈത്യം ചൊറിച്ചിൽ അല്പമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം അധികമായുണ്ടായിരുന്നാൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.- മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കൂടി കോപിച്ചിരുന്നാൽ മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.

വാതരക്തത്തിന്റെ സ്ഥാനം.

൧൫. പാദയോർമ്മൂലമാസ്ഥായ കദാചിദ്ധസ്തയോരപി
ആഖോർവ്വിഷമിവക്രുദ്ധം തദ്ദേഹമുപസർപ്പതി.

വാതരക്തം കാലുകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകും. ചിലപ്പോൾ കൈകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ഉണ്ടാകും. അതു ക്രുദ്ധമായാൽ എലിവിഷം എന്നപോലെ ക്രമേണ പരന്നു ശരീരത്തിൽ മുഴുവൻ വ്യാപിക്കും ചരകാചാര്യർ വാതരക്തം ഉത്താനമെന്നും ഗംഭീരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ശ്ലോകം "ഉത്താനമഥഗംഭീരം ദ്വിവിധംവാതശോണിതം ത്വങ്മാംസാശ്രയമുത്താനം ഗംഭീരന്ത്വന്തരാശ്രയം" ഉത്താനം ഗംഭീരം ഇങ്ങിനെ വാതശോണിതം രണ്ടുവിധമുണ്ട്. ത്വക്കിനെയും മാംസത്തെയും ആശ്രയിച്ചു താഴ്ചയോടുകൂടാതെ ഉണ്ടാകുന്നതു ഉത്താനം. അതു ക്രമേണ സർവ്വധാതുക്കളിലും ചെന്നു ഏറ്റവും താഴ്ചയോടുകൂടിയതായി തീരുമ്പോൾ ഗംഭീരമെന്നുപേർ.

വാതരക്തസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧൬. അജാനുസ്ഫുടിതംയച്ച പ്രഭിന്നംപ്രസ്രുതഞ്ചയൽ
ഉപദ്രവൈശ്ചയജ്ജുഷ്ടം പ്രാണമാംസക്ഷയാദിഭിഃ.

൧൭ വാതരക്തമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ യാപ്യംസംവത്സരോത്ഥിതം
അസ്വപ്നാരോചകശ്വാസ മാംസകോഥശിരോഗ്രഹാഃ
൧൮. മൂർച്ഛാർത്തിമദരുക്തൃഷ്ണാ ജ്വരമോഹപ്രവേപകാഃ
ഹിക്കാപാംഗുല്യവീസർപ്പ പാകതോദഭ്രമക്ലമാഃ
൧൯. അംഗുലീവക്രതാസ്ഫോട ദാഹമർമ്മഗ്രഹാർബുദാഃ
ഏതൈരുപദ്രവൈർവർജ്ജ്യം മോഹേനൈകേനവാപിയൽ
൨൦. അകൃത്സ്നോപദ്രവംയാപ്യം സാദ്ധ്യംസ്യാന്നിരുപദ്രവം
ഏകദോഷാനുഗംസാദ്ധ്യം നവംയാപ്യംദ്വിദോഷജം
൨൧. ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ യസ്യചസ്യുരുപദ്രവാ

മുട്ടുവരെ ചെന്നതും തൊലി പൊട്ടിയതും തൊലിപിളർന്നതും നീരൊഴുകുന്നതും പ്രാണമാംസക്ഷയാദികളായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം തുടങ്ങിയതിൻറശേഷം ഒരു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞതു യാപ്യം. ഉറക്കമില്ലായ്ക, അരുചി, ശ്വാസം മാംസത്തിന്നു [illegible] തലവേദന, ഇന്ദ്രിയസാദം അല്പാല്പമായ വേദന, തണ്ണീർദ്ദാഹം, ജ്വരം മോഹം, വിറയൽ ഇക്കിൾ കാൽമുടന്തുക വിസർപ്പം പഴുപ്പ്, കുത്തിനോവു തലതിരിച്ചിൽ തളർച്ച വിരലുകൾ വളയുക ദേഹം പൊള്ളുക ദാഹം മർമ്മവേദന അർബ്ബുദം ഇവകൾ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ വാതരക്തമുള്ളവനെ ഉപേക്ഷിക്കണം. മോഹം മാത്രമുള്ള വാതരക്തരോഗിയേയും ഉപേക്ഷിക്കണം. മേൽ പറയപ്പെട്ട ഉപദ്രവങ്ങളെല്ലാമില്ലെങ്കിൽ യാപ്യം ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ വാതരക്തം സാദ്ധ്യം ഒരു ദോഷത്തിൻറ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ വാതരക്തം പഴകാതെയിരുന്നാൽ സാദ്ധ്യം- രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതു യാപ്യം മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ വാതരക്തനിദാനം
സമാപ്തം.

ഊരുസ്തംഭനിദാനം.

ശീതോഷ്ണദ്രവസംശുഷ്ക ഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധൈർനിഷേവിതൈഃ
൧. ജീർണ്ണാജീർണ്ണേതഥായാസ സംക്ഷോഭസ്വപ്നജാഗരൈഃ
സശ്ലേഷ്മമേദപവന മാമമത്യർത്ഥസഞ്ചിതം
൨. അഭിഭൂയേതരംദോഷ മൂരൂചേൽപ്രതിപദ്യതെ
സക്ഥ്യസ്ഥിനീപ്രപൂര്യാന്ത ശ്ലേഷ്മണാസ്തിമിതേനച.
൩. തദാസ്തഭ്നാതിതേനോരൂ സ്തബ്ധൗശീതാവചേതനൗ
പരകീയാവിവഗുരൂസ്യാ താമതിഭൃശവ്യഥൌ
൪. ധ്യാനാംഗമർദ്ദസ്തൈമിത്യ തന്ദ്രാഛർദ്യരുചിജ്വരൈഃ
സംയുക്തൗപാദസദന കൃച്ഛ്രോദ്ധരണസുപ്തിഭിഃ
൫. തമൂരുസ്തംഭമിത്യാഹു രാഢ്യവാതമഥാപരെ.

തണുപ്പുള്ളവയേയും ഉഷ്ണമുള്ളവയേയും ദ്രവദ്രവ്യങ്ങളേയും ഉണങ്ങിയ പദാർത്ഥങ്ങളേയും ഗുരുത്വമുള്ളവയേയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളേയും ഇടകലർന്ന് ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങൾ ഒട്ടു ദഹിച്ചും ഒട്ടു ദഹിക്കാതെയുമിരിക്കുമ്പോൾ ദേഹത്തിനു

(൫൧) ഊരുസ്തംഭനിദാനം

യാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവയായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും കതിര മുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി ഭേദത്തെ ഇളക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ക്രമവിരോധമായി ഉറങ്ങുകയൊ ഉറക്കമിളയ്ക്കുകയൊ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ആമദോഷം വർദ്ധിച്ചു കഫം മേദസ്സ്, വായു ഇവയോടുകൂടെ പിത്തത്തെ പരിഭവിച്ചു തുടകളിൽ ചെന്നു തുട എല്ലുകളുടെ ഉള്ളിൽ കഫത്തെ നിറച്ചു ഉറച്ചുനില്ക്കും അപ്പോൾ തുടകൾ സ്തംഭിക്കും. തണുപ്പോടുകൂടിയും ചൈതന്യഹീനങ്ങളായും അന്യന്റെ തുടകൾ എന്നപോലെ കനമുള്ളവയായും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും ചിന്ത ശരീരം നുറുങ്ങിടുനാക ഇളക്കമില്ലായ്ക മടി ഛർദ്ദി അരുചി, ജ്വരം കാലിന്നു തളർച്ച ഉയർത്തുവാൻ പ്രയാസം തരിപ്പു ഇവയുമുണ്ടാകും അതിനെ ചിലർ ഊരുസ്തംഭമെന്നും ചിലർ ആഢ്യവാതമെന്നും പറയുന്നു.

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൧. പ്രാഗ്രൂപംതസ്യനിദ്രാതി ധ്യാനംസ്തിമിതതാജ്വരാഃ
രോമഹർഷോരുചിഛർദ്ദിർജ്ജംഘോർവ്വോഃസദനംതഥാഃ

ഊരുസ്തംഭം ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഉറക്കവും മനസ്സിൽ ഏറ്റവും ചിന്തയും മന്ദതയും ജ്വരവും രോമാഞ്ചവും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

ഊരുസ്തംഭലക്ഷണം.

൨. വാതശങ്കിഭിരജ്ഞാനാൽ തസ്യസ്യാൽസ്നേഹനാൽപുനഃ
പാദയോസ്സദനംസുപ്തിഃ കൃച്ഛ്രാദുദ്ധരണംതഥാ
൩. ജംഘോരുഗ്ലാനിരത്യർത്ഥം ശശ്വച്ചദാഹവേദനൌ
പാദഞ്ചവ്യഥതേന്യസ്തം ശീതസ്പർശംനവേത്തിച.
൪. സംസ്ഥാനേപീഡനേഗത്യാം ചാലനേചാപ്യനീശ്വരഃ
അന്യസ്യേവഹിസംഭഗ്നൌ ഊരുപാദൌചമന്യതേ.

തരിപ്പു സങ്കോചം വിറയൽ മുതലായ വാതരോഗലക്ഷണങ്ങളെ കണ്ടിട്ടു അജ്ഞന്മാരായവർ വാതമാണെന്നു വിചാരിച്ചു സ്നേഹത്തെ ഉപയോഗിച്ചാൽ വ്യാധി പിന്നെയും വർദ്ധിക്കും കാലുകൾക്കു തളർച്ചയും തരിപ്പും മെല്ലെപ്പോട്ടുപോകാൻ പ്രയാസവും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും ഏറ്റവും തളർച്ചയും കുടക്കൂടെ അല്പമായ ചൂടും വേദനയുമുണ്ടാകും ഭൂമിയിൽ ചവിട്ടിയാലും വേദനയുണ്ടാകും. തണുപ്പോടുകൂടിയും തൊട്ടാൽ അറിയാതെയുമിരിക്കും കാലിളക്കുന്നതും ചവിട്ടുന്നതും കഴിയാതെ വരും തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും ചതവു മുതലായവ ഉണ്ടായാൽ അതുകൂടാതെ അന്യന്റെ തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും ഉണ്ടായ ചതവു മുതലായതുകൾക്കെന്നപോലെ വേദന തോന്നുകയില്ല.

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൫. ദാഹാർത്തിതോദത്തോ വേപനഃപുരുഷോഭവേൽ
ഊരുസ്തംഭസ്തദാഹന്യാൽ സാധ്യോദന്യഥാനവം.

അങ്ങിനെയുള്ള ഊരുസ്തംഭമുള്ളവന്നു ദാഹവും കുത്തിനോവും വിറയലും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ ആ രോഗം അവനെ കൊല്ലും എപ്പോൾ അവ ഇല്ലാതിരിക്കുന്നുവൊ അപ്പോൾ ചികിത്സിച്ചാൽ ഊരുസ്തംഭം ശമിക്കും.

ആമവാതനിദാനം.

൧. വിരുദ്ധാഹാരചേഷ്ടസ്യ മന്ദാഗ്നേർന്നിശ്ചലസ്യച
സ്നിഗ്ദ്ധംഭുക്തവതോഹ്യന്നം വ്യായാമംകുർവ്വതസ്തഥാ.
൨. വായുനാപ്രേരിതോഹ്യാമഃ ശ്ലേഷ്മസ്ഥാനംപ്രധാവതി
തേനാത്യർത്ഥംവിദഗ്ദ്ധോസൌ ധമനീഃപ്രതിപദ്യതേ
൩. വാതപിത്തകഫൈർഭൂയോ ദൂഷിതസ്സോന്നജോരസഃ
സ്രോതാംസ്യഭിഷ്യന്ദയതി നാനാവർണ്ണോതിപിച്ഛിലഃ

൪. ജനയത്യാശുദൌർബ്ബല്യം ഗൌരവംഹൃദയസ്യച
വ്യാധീനാമാശ്രയോഹ്യേഷ ആമസംജ്ഞോതിദാരുണഃ
൫. യുഗപൽകുപിതാവന്ത സ്ത്രികസന്ധിപ്രവേശകൌ
സ്തബ്ധംവാകുരുതോഗാത്ര മാമവാതസ്സഉച്യതെ.

വിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കയും വിരുദ്ധമായ കർമ്മത്തെ ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നവനും അഗ്നിമാന്ദ്യമുള്ളവനും വ്യായാമമില്ലാത്തവനും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞയുടനെ വ്യായാമം ചെയ്യുന്നവനും ആകുന്നു ആമവാതം ഉണ്ടാകുന്നതു. അവന്റെ ആമം വായുപ്രേരിതമായിട്ടു കഫസ്ഥാനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. അവിടെവച്ചു അതു ഏററവും വിദഗ്ദ്ധമായിട്ടു നാഡികളിൽ ചെല്ലുന്നു പിന്നെ അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ദൂഷിതമായിട്ടും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും ഏററവുംവഴുപ്പോടുകൂടിയതായിട്ടും സ്രോതസ്സുകളെ കളിർപ്പിച്ചു പൊട്ടുന്നനവെ ദേഹത്തിന്നു ബലഹാനിയേയും ഹൃദയത്തിന്നു ഗുരുത്വത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഏററവും ഘോരവും ആമം എന്നു പേരോടുകൂടിയതുമായ ഇതു അനേക രോഗങ്ങൾക്കു ഇരിപ്പിടമായിത്തീരുന്നു. വാതകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോഷ്ഠത്തിങ്കലും നട്ടെല്ലിന്റെ സന്ധികളിലും പ്രാപിച്ചു ദേഹത്തെ സ്തംഭിപ്പിക്കും അതിനെ ആമവാതം എന്നുപറയുന്നു.

ആമവാതസാമാന്യലക്ഷണം.

൬. അംഗമർദ്ദോരുചിസ്തൃഷ്ണാ ആലസ്യംഗൌരവംജ്വരഃ
അപാകശ്ശൂനതാംഗാനാ മാമവാതസ്യലക്ഷണം.

ദേഹം നുറുങ്ങിനോക അരുചി തണ്ണീർദാഹം ആലസ്യം ജ്വരം അഗ്നിമാന്ദ്യം അവയവങ്ങളിൽ വീക്കം ഇവയൊക്കയും ആമവാതത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ആമവാതം വർദ്ധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം.

൧. സകഷ്ടസ്സർവ്വരോഗാണാം യദാപ്രകുപിതോഭവേൽ
ഹസ്തപാദശിരോഗുൽഫ ത്രികജാനൂരുസന്ധിഷു.
൨. കരോതിസരുജംശോഫം യത്രദോഷഃപ്രപദ്യതെ
സദേശോത്യർത്ഥം വ്യാവിദ്ധഇവവൃശ്ചികൈഃ
൩. ജനയേത്സോഗ്നിദൌർബ്ബല്യം പ്രസേകാരുചിഗൌരവം
ഉത്സാഹഹാനിംവൈരസ്യം ദാഹംബഹുമൂത്രതാം
൪. കക്ഷൌകഠിനതാംശൂലം തഥാനിദ്രാവിപര്യയം
തൃൾഛർദ്ദിഭ്രമമൂർച്ഛാശ്ച ഹൃദ്ഗ്രഹംവിൾവിബദ്ധതാം.
൫. ജാഡ്യാന്ത്രകൂജമാനാഹം കഷ്ടാംശ്ചാന്യാനുപദ്രവാൻ.

ആമവാതം മററുള്ള എല്ലാ രോഗങ്ങളെക്കാളും ദുഃഖകരമായിട്ടുള്ളതാണ്. അതുകോപിച്ചാൽ കയ്യ്, കാല്, തല, നരിയാണി, പൂണെല്ല് [illegible], തുട സന്ധികൾ ഇവയിൽ വേദനയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും; ആമദോഷം എവിടെ ചെല്ലുന്നുവോ അവിടെ തേൾ കുത്തിയപോലെ ഏററവും വേദനയുണ്ടാകും; അതു അഗ്നിമാന്ദ്യം തുപ്പൽ അരുചി ദേഹത്തിന്നു കനം ഉത്സാഹമില്ലായ്ക, വായിൽ രസമില്ലായ്ക ദാഹം വളരെ മൂത്രംപോക വയററിൽ കാഠിന്യം വേദന നിദ്രാഭംഗം തണ്ണീർദാഹം ഛർദ്ദി തലതിരിച്ചിൽ ഇന്ദ്രിയനാശം നെഞ്ഞുവേദന മലബന്ധം ജഡത്വം കടലിരപ്പു വയർവീർപ്പു ഇവയേയും വേറെ കഷ്ടങ്ങളായ പല ഉപദ്രവങ്ങളേയും ചെയ്യും.

ആമവാതത്തിന്റെ വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ.

പിത്താൽസദാഹംരാഗഞ്ച സശൂലംപവനാനുഗം
൬. സ്തിമിതംഗുരുകണ്ഡൂഞ്ച കഫദുഷ്ടംതമാദിശേൽ.

ആമവാതംപിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ ചുട്ടും ചുവപ്പുമുണ്ടാകും. വാതത്തോടുകൂടിയാൽ

ൽ വയററിൽ വേദനയുണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടി മേൽ ശരീരത്തിന്നു തണുപ്പും വളരെ ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും.

ആമവാതത്തിൻെറ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം

ഏകദോഷാനുഗസ്സാദ്ധ്യോ ദ്വിദോഷോയാപ്യ ഉച്യതെ.
൧൩. സർവ്വദേഹചരശ്ശോഥസ്സകൃച്ഛ്രസ്സാന്നിപാതികഃ

ആമവാതം ഒരു ദോഷത്തിൻെറ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ യാപ്യം എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ ആമവാതവും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ ആമവാതവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യം.

ആമവാതനിദാനം സമാപ്തം.

അഥശൂലപരിണാമശൂലാന്നദ്രവ ശൂലനിദാനം.

൧. ദോഷൈഃ പൃഥക്സമസ്താമദ്വന്ദ്വൈഃശൂലോഷ്ടധാഭവേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷു പ്രായേണപവനഃപ്രഭുഃ

ശൂലരോഗം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ആമദോഷംകൊണ്ടും വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടും പിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും വാതകഫങ്ങൾകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു എല്ലാ ശൂലരോഗങ്ങൾക്കും പ്രധാനകാരണം വായു അത്രെ കർത്താവു്. ജ്വരം മുതലായ രോഗംപോലെ ശൂലരോഗത്തിന്നു പൂർവ്വോല്പത്തിയുണ്ടു്. അതിനെപ്പററി ഹാരീതൻപറഞ്ഞതു എന്തെന്നാൽ "അനംഗനാശായഹരസ്ത്രിശൂലം മുമോച കോപാൽമകരധ്വജസ്യ തമാപതന്തംസഹസാനിരീക്ഷ്യ ഭയാർദ്ദിതോവിഷ്ണുതനുംപ്രവിഷ്ടഃ സവിഷ്ണുഹുങ്കാരവിമോഹിതാത്മാ പപാതഭൂമൌപ്രഥിതസ്സ ശൂലഃ സപഞ്ചഭൂതാനുഗതംശരീരം പ്രദൂഷയത്യസ്യ ഹി പൂർവ്വസൃഷ്ടിഃ" ഇതി കാമദേവൻെറ വധത്തിനായ്ക്കൊണ്ടു പരമേശ്വരനാൽ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ട ത്രിശൂലം എത്രയും വേഗത്തോടുകൂടി നേരെ വരുന്നതു കാമദേവൻ കണ്ടു ഭയപ്പെട്ടു വിഷ്ണുവിൻെറ ശരീരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു; ത്രിശൂലം ഉടനെ വിഷ്ണുവിൻെറ ഹുങ്കാരംകൊണ്ടു ഭൂമിയിലും പതിച്ചു. അന്നുമുതലാണു് ശൂലമെന്ന പ്രസിദ്ധി അതിന്നു ഭൂമിയിലുണ്ടായതു പിന്നീടു ആ ശൂലം പഞ്ചഭൂതമയമായ ശരീരത്തെ ദുഷിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ശൂലരോഗത്തിൻെറ പൂർവ്വോല്പത്തി. ശൂലത്തിൽനിന്നു സംഭവിച്ചതുകൊണ്ടും ശൂലംകൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെ വേദനയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടുമാകുന്നു അതിന്നു ശൂലമെന്നു പേരുണ്ടായതു.

വാതശൂലരോഗം.

൨. വ്യായാമയാനാദതിമൈഥുനാച്ച
പ്രജാഗരാച്ഛീതജലാതിപാനാൽ
൩. കലായമുൽഗാഢകികോരദൂഷാ
ദത്യർത്ഥരൂക്ഷാദ്ധ്യശനാഭിഘാതാൽ
൪. കഷായതിക്താതിവിരൂഢജാന്ന
വിരുദ്ധവല്ലൂരകശുഷ്കശാകാൽ
൫. വിൾശുക്രമൂത്രാനിലവേഗരോധാൽ
ശോകോപവാസാദതിഹാസ്യഭാഷ്യാൽ
൬. വായുഃപ്രവൃദ്ധോജനയേദ്ധിശൂലം
ഹൃൽപാർശ്വപൃഷ്ഠത്രികവസ്തിദേശേ

൭. ജീൎണ്ണേപ്രദോഷേചഘനാഗമേച
ശീതേചകോപംസമുപൈതിഗാഢം
൮. മുഹുർമ്മുഹുശ്ചോപശമപ്രകോപൌ
വിഡ്ജാതസംസ്തംഭനതോദഭേദൈഃ
൯. സംസ്വേദനാഭ്യഞ്ജനമർദ്ദനാദ്യൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണഭോജ്യൈശ്ചശമംപ്രയാതി

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉറക്കമിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും തണുത്തവെള്ളം അധികമായി കുടിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കടലയ്ക്കാ ചെറുപയറു തുവര വരക ഇവയേയും ഏററവും രൂക്ഷമായ പദാൎത്ഥത്തേയും അധികമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും മുറിവേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാൎത്ഥം കയ്പുള്ള പദാൎത്ഥം ഇവയെ അധികമായി ഉപയോഗിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അങ്കുരാവസ്ഥയിലിരിക്കുന്ന ധാന്യംകൊണ്ടു ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട അന്നം, അന്യോന്യവിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാൎത്ഥം, ഉണങ്ങിയ മാംസം, വരട്ടിലക്കറി, ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം ശുക്ലം മൂത്രം വായു ഇവയുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ചിരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വായു വർദ്ധിച്ചു ഹൃദയം പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ പൃഷ്ഠം തണ്ടെല്ലു് വസ്തി ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. ആഹാരം ദഹിക്കുമ്പോഴും സന്ധ്യയിങ്കലും വർഷകാലത്തിങ്കലും ഹേമന്തകാലത്തിങ്കലും ശിശിരകാലത്തിങ്കലും വേദന വളരെ അധികമായിട്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും ശമിക്കയുംകോപിക്കയും ചെയ്യും. മലത്തിനും അധോവായുവിനും തടവും കുത്തിനോവും പിളൎന്നോവും ഉണ്ടാകും. വിയർപ്പിക്കുക എണ്ണതേച്ചുകുളിക്കുക തിരുമുക മുതലായ ക്രിയകളെക്കൊണ്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

പിത്തശൂലരോഗരോഗം.

൧൦. ക്ഷാരാതിതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിതൈല
നിഷ്പാവപിണ്യാകകുലത്ഥയൂഷൈഃ
കടുഅമ്ലസൌവീരസുരാവികാരൈഃ
ക്രോധാനലായാസരവിപ്രതാപൈഃ
൧൧. ഗ്രാമ്യാതിയോഗാദശനൈർവിദഗ്ധൈഃ
പിത്തംപ്രകുപ്യാശുകരോതിശൂലം
തൃണ്മോഹദാഹാർത്തികരംഹിനാഭ്യാം
സംസ്വേദമൂർച്ഛാഭ്രമശോഷയുക്തം.
൧൨. മദ്ധ്യന്ദിനേകുപ്യതിചാർദ്ധരാത്രേ
വിദാഹകാലേജലദാത്യയേച
ശീതേചശീതൈസ്സമുപൈതിശാന്തിം
സുസ്വാദുശീതൈരപിഭോജനൈശ്ച.

യവക്ഷാരം മുതലായ ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങൾ, മുളക കടുക മുതലായ തീക്ഷ്ണോഷ്ണദ്രവ്യങ്ങൾ ഇള്ളി അഗസ്തി മുതലായവ തൈലം മുതിരപ്പു പിണ്ണാക്ക മുതിരക്കറി എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങൾ മദ്യങ്ങൾ ഇവയെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും തീയുടെ ചൂടേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ദഹിക്കാത്തവയായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം കോപിച്ചു നാഭിയിൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും തണ്ണീർദാഹം. മോഹം ദാഹം വിയർപ്പു മൂൎഛ്ശയസാദം തലതിരിച്ചിൽ ശോഷം ഇവയും

 ശൂലപരിണാമശൂലാന്നദ്രവശൂലനിദാനം

ഉണ്ടാകും മദ്ധ്യാഹ്നത്തിങ്കലും അർദ്ധരാത്രിയിലും അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയവും ശരൽക്കാലത്തിങ്കലും ശീതകാലത്തിങ്കലും വർദ്ധിക്കയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടും മധുരവുംതണുപ്പുമുള്ള ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

കഫശൂലരോഗം.

൧൩. ആനൂപവാരിജകിലാടപയോവികാരൈ
ർമ്മാംസേക്ഷുപിഷ്ടകൃശരാതിലശഷ്കുലീഭിഃ
അന്യൈർബ്ബലാസജനകൈരപിഹേതുഭിശ്ച
ശ്ലേഷ്മംപ്രകോപമുപഗമ്യകരോതിശൂലം.

൧൪. ഹൃല്ലാസകാസസദനാരുചിസംപ്രസേകൈ
രാമാശയേസ്തിമിതകോഷ്ഠശിരോഗുരുത്വൈഃ
ഭുക്തേസദൈവഹിരുജംകുരുതേതിമാത്രം,
സൂര്യോദയേചശിശിരേകുസുമാഗമേച.

ആനൂപമാംസം മത്സ്യമാംസം കിലാടം (അല്പം പാലിൽ വളരെമോരുചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) ക്രൂചിക (പാലു ചൂടാക്കി അതിൽ മോരുചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) മോരടം (പാലുംമോരുംസമമാക്കിച്ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) മാംസരസം കരിമ്പിൻനീര; അരിമാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ അപ്പം ശർക്കര എള്ളു മുരക്ക ഇവയേയും കഫകരങ്ങളായമററുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയുംശീലിക്കഹേതുവായിട്ടു കഫം കോപിച്ചു ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയെഉണ്ടാക്കും. നെഞ്ഞുകലിപ്പു ചുമ തളർച്ച അരുചി വായിൽനിന്നും വെള്ളംവരിക മന്ദത ഉദരത്തിന്നും ശിരസ്സിന്നും ഗുരുത്വം ഈ ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്ന സമയവും രാവിലെയും ശിശിരകാലത്തിങ്കലും വസന്തകാലത്തിങ്കലും വേദന അധികമായി ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതശൂലരോഗം.

൧൫. സർവ്വേഷുദോഷേഷുചസർവ്വലിംഗം
വിദ്യാദ്ഭിഷക്സർവ്വഭവംഹിശൂലം
സുകഷ്ടമേനംവിഷവജ്രകല്പം
വിവർജ്ജനീയംപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷവജ്രങ്ങളോടു തുല്യമായും ഏററവും കഷ്ടമായും ഇരിക്കുന്ന ആശൂലരോഗം വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

ആമശൂലരോഗലക്ഷണം.

൧൬. ആടോപഹൃല്ലാസവമീഗുരുത്വ
സ്തൈമിത്യകാനാഹകഫപ്രസേകൈഃ
കഫസ്യലിംഗേനസമാനലിംഗ
മാമോത്ഭവംശൂലമുദാഹരന്തി.

ആമശൂലരോഗത്തിന്നു വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ഗുരുത്വവും മന്ദതയും വയർവീർപ്പും വായിൽക്കൂടി കഫത്തിന്റെ ഗതിയും കഫശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണത്തോടു തുല്യമായ ലക്ഷണവുമുണ്ടാകും.

ദ്വന്ദ്വശൂലലക്ഷണം.

൧൭, വസ്തൌഹൃത്പാർശ്വപൃഷ്ഠേഷു സശൂലഃകഫവാതികഃ
കുക്ഷൌഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേഷു സശൂലഃകഫപൈത്തികഃ.

൧൮. ദാഹജ്വരകരോഘോരോ വിജ്ഞേയോവാതപൈത്തികഃ

കഫവാതങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിന്നു വസ്തിയിലും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലുംപൃഷ്ഠത്തിലു വേദനയുണ്ടാകും. കഫപിത്തങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂല

രോഗത്തിന്ന കുക്ഷിയിലും ഹൃദയത്തിലും നാഭിമദ്ധ്യത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഘോരവും ദാഹജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതുമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാദ്ധ്യഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യോദ്വിദോഷജഃ

൧൯. സർവ്വദോഷോത്ഥിതോഘോരസ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യം മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഘോരവുമസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു വലിയ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ ശൂലരോഗവുമസാദ്ധ്യമാകുന്നു ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവം താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം നോക്കിയാൽ അറിയാം "വേദനാചതൃഷാമൂർച്ഛാ മനാഹോ ഗൌരവാരുചീ കാസശ്വാസശ്ചഹിക്കാച ശൂലസ്യോപദ്രവാസ്മൃതാഃ" വേദന തണ്ണീർദാഹം, ഇന്ദ്രിയനാശം വയർവീർപ്പു ഗുരുത്വം അരുചി ചുമ ശ്വാസം ഇക്കിൾ ഇവയൊക്കയും ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു ദോഷകോപം അനുസരിച്ചു ശൂലരോഗത്തിന്ന സ്ഥാനഭേദം ഉള്ളതിനാൽ അതും ഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നു. വാതാത്മകംവസ്തിഗതംവദന്തി പിത്താത്മകം ചാപിവദന്തിനാഭ്യാം ഹൃൽപാർശ്വകുക്ഷൌകഫസന്നിവിഷ്ടം സർവ്വേഷുദേശേഷുചസന്നിപാതാൽ വാതംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിന്ന വസ്തിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിന്നു നാഭിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. കഫംകൊണ്ടുള്ളതിന്ന ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും ഉദരത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ളതിന്ന എല്ലാ ദേശങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും.

൨൦. സ്വൈർന്നിദാനൈഃപ്രകുപിതോ വായുസ്സന്നിരുദ്ധസ്തദാ
കഫപിത്തേസമാവൃത്യ ശൂലകാരീഭവേൽബലീ

൨൧. ഭുക്തേജീർയ്യതിയച്ഛൂലം തദേവപരിണാമജം
തസ്യലക്ഷണമപ്യേതൽ സമാസേനാഭിധീയതേ.

തന്റെ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ബലവാനായിട്ടു കഫപിത്തങ്ങളെ തടുത്തിട്ടു വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വേദന തുടങ്ങുന്നതായാൽ അതിന്നു പരിണാമശൂലം എന്നു പേർ; അതിന്റെ ലക്ഷണം സംക്ഷേപമായി പറയപ്പെടുന്നു.

വാതംകൊണ്ടുള്ള പരിണാമശൂല രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൨. ആദ്ധ്മാനാടോപവിൺമൂത്ര വിബന്ധാരതിവേപനൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണോപശമപ്രായം വാതികംതദ്വദേൽഭിഷക്.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിങ്കൽ വയറുവീർപ്പും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും അരതിയും വിറയലുമുണ്ടാകും, സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം

൨൩. തൃഷ്ണാദാഹാരതിസ്വേദം കട്വമ്ലലവണോത്തരം
ശൂലംശീതശമപ്രായം പൈത്തികംലക്ഷയേൽബുധഃ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിങ്കൽ തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും അരതിയും വിയർപ്പും ഉണ്ടാകും; ഇതു എരിവു പുളി ലവണം ഇവയെക്കൊണ്ടു വർദ്ധിയ്ക്കുകയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂല രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൪. ഛർദ്ദിഹൃല്ലാസസമ്മോഹം സ്വല്പരുഗ്ദീർഘസന്തതിഃ
കടുതിക്തോപശാന്തിശ്ച തച്ചജ്ഞേയംകഫാത്മകം.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിന്നു ഛർദ്ദിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും മോഹവും അല്പവേദനയും വളരെക്കാലം നില്ക്കയും ഉണ്ടാകും. ഇതു എരിവു, കയ്പു ഇവ രസങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കുമെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ദ്വിദോഷത്രിദോഷപരിണാമശൂലലക്ഷണം.

൨൫. സംസൃഷ്ടലക്ഷണംബുദ്ധ്വാ ദ്വിദോഷംപരികല്പയേൽ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യന്തു ക്ഷീണമാംസബലാനലം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്നു ആ രണ്ടു ലക്ഷണവുമുണ്ടാകും. അതു ദ്വിദോഷപരിണാമശൂലരോഗമെന്നറിയണം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ പരിണാമശൂലരോഗത്തിങ്കൽ ആ മൂന്നു ശൂലരോഗങ്ങളുടെയും ലക്ഷണമുണ്ടാകും. ആ ത്രിദോഷപരിണാമശൂലരോഗവും മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും ജഠരാഗ്നിക്കും ക്ഷീണ്യമുള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അന്നദ്രവശൂലരോഗം.

൨൬. ജീൎണ്ണേജീൎയ്യത്യജീൎണ്ണേവാ യൽശൂലമുപജായതേ
പത്ഥ്യാപത്ഥ്യപ്രയോഗേണ ഭോജനാഭോജനേന ച.
൨൭. നശമംയാതിനിയമാ ത്സോന്നദ്രവഉദാഹൃതഃ

ആഹാരം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷവും ദഹിക്കുന്ന സമയവും വേദനയുണ്ടാകും ദഹിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയവും ഉണ്ടാകും, പത്ഥ്യപ്രയോഗം കൊണ്ടാകട്ടെ അപത്ഥ്യപ്രയോഗം കൊണ്ടാകട്ടെ ഭക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടാകട്ടെ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടാകട്ടെ വേദനെക്കു യാതൊരു കുറവുമുണ്ടാകയില്ല. ശോധനവരികയും പോകയും ചെയ്യുന്നതിന്നു യാതൊരു നിയമവുമില്ലതാനും. ഇപ്രകാരം യാതൊരു ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ കാണുന്നുവോ അതാകുന്നു അന്നദ്രവശൂലരോഗം. അന്നദ്രവശൂലരോഗത്തിന്നു ചികിത്സപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ അസാദ്ധ്യമല്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശൂലരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

ഉദാവൎത്താനാഹനിദാനം.

---

൧. വാതവിൺമൂത്രജൃംഭാശ്രുക്ഷവോൽഗാരവമീന്ദ്രിയ
ക്ഷുത്തൃഷ്ണോച്ഛ്വാസനിദ്രാണാം ധൃത്യോദാവൎത്തസംഭവഃ

കോഷ്ഠത്തിലുള്ള വായു ഗുദമാൎഗ്ഗേണ പുറത്തുപോകുമ്പോൾ അതിനെ അധോവാതമെന്നും ഉൽഗാരരൂപേണ മേല്പോട്ടു പോകുമ്പോൾ അതിനെ ഊൎദ്ധ്വവാതമെന്നും പറയുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള രണ്ടു വാതങ്ങളുടേയും പുരീഷത്തിന്റേയും മൂത്രത്തിന്റേയും കോട്ടുവായുടേയും കണ്ണുനീരിന്റേയും തുമ്മലിന്റേയും ഏമ്പക്കത്തിന്റേയും ഛൎദ്ദിയുടേയും ശുക്ലത്തിന്റേയും വിശപ്പിന്റേയും, തണ്ണീർദാഹത്തിന്റേയും ശ്വാസത്തിന്റേയും ഉറക്കത്തിന്റേയും വേഗങ്ങളെ ധരിക്ക ഹേതുവായിട്ടു ഉദാവൎത്തമെന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു.

൨. വാതമൂത്രപുരീഷാണാം സംഗോദ്ധ്മാനംക്ലമോരുജാ
ജഠരേവാതജാശ്ചാന്യേ രോഗാഃസ്യുൎവ്വാതനിഗ്രഹാൽ

വാതത്തെ തടുത്താൽ വാതത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും മലത്തിന്നും തടവും വയർവീൎപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും പുറം വയറു വസ്തി ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയും വയററിൽ കുത്തിനോവു വേദന മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

൩. ആടോപശൂലൌപരികൎത്തികാച
സംഗഃപുരീഷസ്യതഥോൎദ്ധ്വവാതഃ

പുരീഷമാസ്യാദഥവാനിരേതി.
പുരീഷവേഗേഽഭിഹതേനരസ്യ.

മലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുത്താൽ വയററിൽ പൊടപൊട എന്ന ശബ്ദവും വേദനയും അരിഞ്ഞു നോവുകയും മലത്തിന്റെ തടവും വായുവിന്നു ഊൎദ്ധ്വഗതിയും വായിൽ കൂടി മലത്തിന്റെ വരവും ഉണ്ടാകും

൪. വസ്തിമേഹനയോശ്ശൂലം മൂത്രകൃച്ഛ്രംശിരോരുജാ
വിനാമോവംക്ഷണാനാഹ സ്യാല്ലിംഗംമൂത്രനിഗ്രഹേ

മൂത്രത്തെ തടുത്താൽ വസ്തിയിങ്കലും ലിംഗത്തിലും വേദനയും മൂത്രകൃച്ഛ്രവും തലവേദനയും മുതുനിവരുകയും കടികളിൽ വീൎപ്പും ഉണ്ടാകും.

൫. മന്യാഗളസ്തംഭശിരോവികാരാ
ജൃംഭോപഘാതാൽപവനാത്മകാസ്യുഃ
തഥാക്ഷിനാസാവദനാമയാശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹകൎണ്ണരോഗൈഃ

കോട്ടുവായ തടുത്താൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പുകൾക്കും കഴുത്തിന്നും ചലനാഭാവവും വാതസംബന്ധങ്ങളായ ശിരോരോഗങ്ങളും നാസാരോഗവും നേത്രരോഗവും മുഖരോഗവും കൎണ്ണരോഗവും ഉണ്ടാകും ഇവയൊക്കയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്യും-

൬. ആനന്ദജംവാപ്യഥശോകജംവാ
നേത്രോദകംപ്രാപ്തമമുഞ്ചതോഹി
ശിരോഗുരുത്വംനയനാമയാശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹപീനസേന.

ആനന്ദംകൊണ്ടൊ ശോകംകൊണ്ടൊ ഉണ്ടാകുന്നതായ കണ്ണുനീരിനെ തടുത്താൽ തലയ്ക്കു കനവും നേത്രരോഗവും പീനസവും ഹൃദ്രോഗവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും ഇവയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കും

൭. മന്യാസ്തംഭശിരഃശൂല മൎദ്ദിതാൎദ്ധാവഭേദകൌ
ഇന്ദ്രിയാണാഞ്ചദൌൎബ്ബല്യം ക്ഷവഥസ്യാദ്വിധാരണാൽ.

തുമ്മലിനെ രോധിച്ചാൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പുകൾ സ്തംഭിക്കയുംതലനോവു; അൎദ്ദിതമെന്ന വാതവ്യാധിയും അൎദ്ധാവഭേദമെന്ന തലവേദനയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ബലഹാനിയും ഭവിക്കും

൮. കണ്ഠാസ്യപൂൎണ്ണത്വമതീവതോദഃ
കൂജശ്ചവായോരഥവാപ്രവൃത്തിഃ
ഉൽഗാരവേഗേഽഭിഹതേഭവന്തി
ഘോരാവികാരാഃപവനപ്രസൂതാഃ

ഏമ്പക്കത്തെ തടുത്താൽ കഴുത്തിന്നും മുഖത്തിന്നും പൂൎണ്ണതയും അതിയായ കുത്തിനോവും പറഞ്ഞാൽ തിരിയായ്കയും ശ്വാസത്തിന്നു തടവും ഇക്കിൾതുടങ്ങിഭയങ്കരങ്ങളായ പലവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും

൯ കണ്ഡൂകോഠാരുചിവ്യംഗ ശോഥപാണ്ഡ്വാമയജ്വരാഃ
കുഷ്ഠവിസൎപ്പഹൃല്ലാസാ ഛൎദ്ദിനിഗ്രഹജാഗദാഃ

ഛൎദ്ദിക്കണമെന്നു തോന്നുമ്പോൾ ഛൎദ്ദിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ ചൊറിച്ചിലും വട്ടത്തിലുള്ള ഒരുമാതിരി വ്രണവും അരുചിയും വ്യംഗമെന്നമുഖരോഗവും നീരും പാണ്ഡുരോഗവും ജ്വരവും കുഷ്ഠവും വിസൎപ്പവും നെഞ്ചുകലിപ്പുമുണ്ടാകും.

൧൦. മൂത്രാശയേവൈഗുദമുഷ്കയോശ്ച
ശോഥോരുജാമൂത്രവിനിഗ്രഹശ്ച

(൧൧൭) ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം

ശുക്ലാശ്മരീതത്സ്രവണംഭവേച്ച
തേതേവികാരാവിഹതേചശുക്ലേ.

മൈഥുനകാലത്തിങ്കലോ വേറെ വല്ല പ്രകാരത്തിലോ ശുക്ലം പുറപ്പെടുന്ന സമയം അതിനെ തടുത്താൽ വസ്തിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണത്തിലും നീരും വേദനയും മൂത്രത്തിന്നു തടവും ശുക്ലാശ്മരിയും ശുക്ലസ്രാവവും ശുക്ലസംബന്ധങ്ങളായ പല വികാരങ്ങളും ഉണ്ടാകും

൧൧. തന്ദ്രാംഗമർദ്ദാവരുചിശ്രമശ്ചഃ
ക്ഷുദാഭിഘാതാൽകൃശതാ ചദൃഷ്ടേഃ
കണ്ഠാസ്യശോഷഃശ്രവണാവരോധ
സ്തൃഷ്ണാഭിഘാതാദ്ഹൃദയേവ്യഥാച

൧൨. ശ്രാന്തസ്യനിശ്വാസവിനിഗ്രഹേണ
ഹൃദ്രോഗമോഹാവഥവാപിഗുന്മഃ
ജൃംഭാംഗമർദ്ദോക്ഷിശിരോതിജാഡ്യം
നിദ്രാഭിഘാതാദഥവാപിതന്ദ്രാ.

വിശപ്പിനെ തടുത്താൽ മടിയും ദേഹത്തിന്നു കഴപ്പും അരുചിയും തളർച്ചയും കണ്ണിന്റെ പ്രസാദത്തിന്നു കുറവും ഉണ്ടാകും

തണ്ണീർദാഹമുണ്ടാകുമ്പോൾ വെള്ളം കുടിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുകയും ചെവി കേൾക്കായ്കയും ഹൃദയപീഡയും ഉണ്ടാകും- തളർച്ചകൊണ്ടു ക്രമപ്രകാരമല്ലാതെ ശ്വാസം പുറപ്പെട്ടാൽ അതിനെ വിടാതെ തടുക്കുന്നവന്നു ഹൃദ്രോഗവും മോഹവും ഗുന്മവും ഉണ്ടാകും. നിദ്രയെ തടുത്താൽ കോട്ടുവായും മേൽ നുറുങ്ങി നോകയും നേത്രവും ശിരസ്സും കനത്തിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുകയും മടിയും ഉണ്ടാകും.

രൂക്ഷാദികുപിതവാതോദാവർത്തം.

൧൩. വായുഃകോഷ്ഠാനുഗോരൂക്ഷൈഃ കഷായകടുതിക്തകൈഃ
ഭോജനൈഃകുപിതസ്സദ്യ ഉദാവർത്തംകരോതിച

൧൪. വാതമൂത്രപുരീഷാസൃക് കഫമേദോവഹാനിവൈ
സ്രോതാംസ്യുദാവർത്തയതി പുരീഷഞ്ചാതിവർത്തയേൽ

൧൫. തതോഹൃദ്വസ്തിശൂലാർത്തോ ഹൃല്ലാസാരതിപീഡിതഃ
വാതമൂത്രപുരീഷാണി കൃച്ഛ്രേണലഭതേനരഃ

൧൬. ശ്വാസകാസപ്രതിശ്യായ ദാഹമോഹതൃഷാജ്വരാൻ
വമിഹിക്കാശിരോരോഗ മനഃശ്രവണവിഭ്രമാൻ

൧൭. ബഹൂനന്യാംശ്ചലഭതേ വികാരാൻവാതകോപജാൻ.

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും ചവർപ്പും എരിച്ചും കച്ചും ഇരിക്കുന്ന ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും കോഷ്ഠത്തിങ്കലെ വായു കോപിച്ചു പെട്ടെന്നവെ ഉദാവർത്തത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതത്തെയും മൂത്രത്തെയും പുരീഷത്തെയും രക്തത്തെയും കഫത്തെയും മേദസ്സിനേയും വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ആവരണംചെയ്തിട്ടു പുരീഷത്തെ ശോഷിപ്പിക്കും അതുഹേതുവായിട്ടു ഹൃദയത്തിങ്കലും വസ്തിയിലും വേദനയും നെഞ്ഞു കലിപ്പും അശ്രദ്ധയും ഉണ്ടാകും. അധോവായു മലം മൂത്രം ഇവയെ കഷ്ടപ്പെട്ടു പ്രവൃത്തിപ്പിക്കും ശ്വാസം. കാസം. പീനസ , ദാഹം, മോഹം, തണ്ണീർദാഹം ജ്വരം ഛർദ്ദി ഇക്കിൾ ശിരോരോഗം ചിത്തഭ്രമം ചെവിയടപ്പു ഇവയുണ്ടാകും. വാതകോപജങ്ങളായ വേറെ പല രോഗങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഉദാവർത്തത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. തൃഷ്ണാർദ്ദിതം പരിക്ലിഷ്ടം ക്ഷീണം ശൂലൈരുപദ്രുതം ശകൃദ്വമന്തം മതിമാനുദാവർത്തിനമുത്സൃജേൽ ഉദാവർത്തമുള്ളവന്നു തണ്ണീർദാഹംകൊണ്ടു പീഡയും വല്ലതായ ക്ലേശവും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഉണ്ടായാൽ അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കണം മലം ഛർദ്ദിക്കുന്നവനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആനാഹ ലക്ഷണം.

ആമം ശകൃദ്വാ നിചിതം ക്രമേണ
ഭൂയോ വിബദ്ധം വിഗുണാനിലേന
൧൮. പ്രവർത്തമാനം ന യഥാസ്വമേനം വികാരമാനാഹമുദാഹരന്തി
തസ്മിൻ ഭവന്ത്യാമസമുദ്ഭവേ തു തൃഷ്ണാപ്രതിശ്യായശിരോവിദാഹാഃ
൧൯. ആമാശയേ ശൂലമഥോ ഗുരുത്വം ഹൃൽസ്തംഭ ഉൽഗാരവിഘാതനഞ്ച
സ്തംഭഃ കടീപൃഷ്ഠപുരീഷമൂത്രേ ശൂലോഥ മൂർച്ഛാ ശകൃതശ്ച ഛർദ്ദിഃ
൨൦. ശോഥശ്ച പക്വാശയജേ ഭവന്തി തഥാലസോക്താനി ച ലക്ഷണാനി

ആമമൊ മലമൊ ക്രമേണ വയററിൽ വർദ്ധിച്ചാൽ അതുപിന്നെ ഗുണഹീനനായിരിക്കുന്ന വായുവിനാൽ വിബദ്ധമായിട്ടു പ്രവൃത്തിയില്ലാതെ കിടക്കും. ആ രോഗത്തെ ആനാഹമെന്നു പറയുന്നു ആമം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആനാഹത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും പീനസവും ശിരോവിദാഹവും ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയും ഗുരുത്വവും ഹൃദയസ്തംഭവും ഏമ്പക്കമില്ലായ്കയും അരപ്രദേശത്തിന്നും പൃഷ്ഠത്തിന്നും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും സ്തംഭവും വേദനയും ഇന്ദ്രിയസാദവും മലത്തിന്റെ ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. പക്വാശയത്തിങ്കൽ ആനാഹം ഉണ്ടായാൽ നീരും അലസകമെന്ന രോഗത്തിന്നു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം
സമാപ്തം.

ഗുന്മനിദാനം.

൧. ദുഷ്ടാ വാതാദയോത്യർത്ഥം മിഥ്യാഹാരവിഹാരതഃ
കുർവന്തി പഞ്ചധാ ഗുന്മം കോഷ്ഠാന്തർഗ്രന്ഥിരൂപിണം.
൨. തസ്യ പഞ്ചവിധം സ്ഥാനം പാർശ്വഹൃന്നാഭിവസ്തയഃ

അപത്ഥ്യഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തന്റെ അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കതല്ലാതുള്ള ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിന്നു തക്കതല്ലാതുള്ള കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏററവും ദുഷിച്ചു ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗ്രന്ഥിരൂപമായ ഗുന്മത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു അതിന്നു രണ്ടു പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ, ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു സ്ഥാനങ്ങളുമുണ്ട്.

സാമാന്യഗുന്മരൂപം.

ഹൃന്നാഭ്യോരന്തരേ ഗ്രന്ഥിഃ സഞ്ചാരീ യദി വാചലഃ
൩. വൃത്തശ്ചയാപചയവാൻ സ ഗുന്മ ഇതി കീർത്തിതഃ

ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടെയും മദ്ധ്യത്തിൽ (നാഭിക്കും വസ്തിക്കും സാമീപ്യമുള്ളതുകൊണ്ടു നാഭി, വസ്തിയാണെന്നും ഗ്രഹിക്കാം ഹൃദ്വസ്ത്യോരന്തരേ എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ടു) മുഴപോലെയും ഉളക്കത്തോടുകൂടിയും കൂടാതെയും വൃത്തമായും ചിലപ്പോൾ വർദ്ധിച്ചും ചിലപ്പോൾ ക്ഷയിച്ചും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു ഗുന്മമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. രക്തഗുന്മത്തിന്റെ സ്ഥാനം ഗർഭാശയമാകുന്നു. അതിന്റെ ഗ്രഹണം മേല്പറയപ്പെട്ട പാർശ്വശബ്ദംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്.

സർവ്വേഷ്വേതേഷു ഗുന്മേഷു ന ഗുന്മസ്ത്വേകദോഷജഃ
൪. പുരുഷാണാം തഥാ സ്ത്രീണാം ജ്ഞേയോ രക്തേന ചാപരഃ

(൧൩൯) ഗുന്മനിദാനം

ഗുന്മം വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നുകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടും പുരുഷന്മാർക്കു ഉണ്ടാകുന്നു. സ്ത്രീകൾക്കു രക്തംകൊണ്ടുമുണ്ടാകുന്നു. അതു അന്യമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു. രക്തം പുരുഷന്മാർക്കും സ്ത്രീകൾക്കും ഉള്ളതാകയാൽ രക്തഗുന്മം പുരുഷന്മാർക്കും വരാമെന്നു ഭട്ടാരഹരിശ്ചന്ദ്രൻ പറയുന്നു. ക്ഷാരപാണിയും അപ്രകാരംതന്നെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ആത്രേയത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകം താഴെ ചേർക്കുന്നു "സ്ത്രീണാമാർത്തവജോ ഗുന്മോ ന പുംസാമുപജായതേ അന്യസ്ത്വസൃഗ്ഭവോ ഗുന്മഃ സ്ത്രീണാം പുംസാം ച ജായതേ" ഇതിന്റെ സാരം സ്ത്രീകൾക്കു ആർത്തവം ഹേതുവായിട്ടു ഗുന്മം ഉണ്ടാകുന്നു; പുരുഷന്മാർക്കു ഉണ്ടാകുന്നില്ല എന്നും രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ഗുന്മം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കുമുണ്ടാകുന്നു എന്നുമാകുന്നു ഇതുകൊണ്ടു ശ്ലോകത്തിൽ രക്തം എന്നു കാണുന്നതു ആർത്തവമാണെന്നും സ്ത്രീകളിൽ കാണുന്ന രക്തഗുന്മം ആർത്തവം ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നും ആർത്തവജമായ ഗുന്മം പുരുഷന്മാർക്കു സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

ഗുന്മത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൫. ഉൽഗാരബാഹുല്യപുരീഷബന്ധ
തൃപ്ത്യക്ഷമതാന്ത്രവികൂജനാനി
ആടോപമാദ്ധ്മാനമപക്തിശക്തി
രാസന്നഗുന്മസ്യവദന്തിചിഹ്നം.

ഗുന്മം ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഏമ്പക്കവും മലബന്ധവും അന്നദ്വേഷവും സാമർത്ഥ്യത്തിനു കുറവും കുടലിരപ്പും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ടപ്പും വയർവീർപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഉണ്ടാകും.

ഗുന്മസാധാരണരൂപം.

൬. അരുചിഃകൃച്ഛ്രവിൺമൂത്ര വാതതാന്ത്രവികൂജനം
ആനാഹശ്ചോൽപവാദത്വം സർവ്വഗുന്മേഷുലക്ഷയേൽ.

അരുചി മലമൂത്രങ്ങളുടെ വിസർജ്ജനത്തിങ്കലും അധോവായുവിന്റെ ഗതിയിങ്കലും പ്രയാസം കുടലിരപ്പ് വയറുവീർപ്പ് ഏമ്പക്കം ഇവയൊക്കയും എല്ലാ ഗുന്മങ്ങളിലും ഉണ്ടാകുന്നവയാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വാതഗുന്മഹേതു.

൭. രൂക്ഷാന്നപാനംവിഷമാതിമാത്രം
വിചേഷ്ടനംവേഗവിനിഗ്രഹശ്ച
ശോകാഭിഘാതോതിമലക്ഷയശ്ച
നിരന്നതാചാനിലഗുന്മഹേതുഃ

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുകയോ വിഷമമായോ അതിമാത്രമായോ ഭക്ഷിക്കയൊ ഓട്ടുക ചാട്ടുക മുതലായ ദേഹക്ഷോഭകരമായ കർമ്മത്തെച്ചെയ്കയോ അധോവാതാമുതലായ വേഗങ്ങളെ തടുക്കുകയൊ ദുഃഖിക്കയോ ചതവുമുതലായവ സംഭവിക്കയൊ വിരേചനാദികളെക്കൊണ്ടു അധികമായി മലത്തെക്ഷയിപ്പിക്കുകയോ അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കയൊ ചെയ്താൽ വാതഗുന്മം ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതഗുന്മലക്ഷണം.

൮. യഃസ്ഥാനസംസ്ഥാനരുജാവികല്പം
വിഡ്വാതസംഗംഗളവക്ത്രശോഷം
ശ്യാവാരുണത്വംശിശിരജ്വരഞ്ച
ഹൃൽകുക്ഷിപാർശ്വാംസശിരോരുജഞ്ച.

൯. കരോതിജീർണ്ണേത്യധികംപ്രകോപം
ഭുക്തേമൃദുത്വംസമുപൈതിയശ്ച

വാതാത്സഗുന്മോനചരൂക്ഷം
കഷായതിക്തംകടുചോപശേതേ.

വാതഗുന്മം ചിലപ്പോൾ നാഭിയിലും ചിലപ്പോൾ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ വസ്തിയിലും ഉണ്ടാകും. അതു ചിലപ്പോൾ അല്പമായും വലുതായും വൃത്തമായൊ ദീർഘമായൊ ഇരിക്കും. വേദന ചിലപ്പോൾ കുറഞ്ഞും ചിലപ്പോൾ കൂടിയുമിരിക്കും.

മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും തടവുണ്ടാകും. വാതഗുന്മമുള്ളവന്റെ കഴുത്തും മുഖവും ശോഷിക്കും. ദേഹം കറുവാളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കും. ശീതജ്വരവും ഹൃദയത്തിലും ഉദരത്തിലും പാർശ്വങ്ങളിലും ചുമലിലും ശിരസ്സിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിച്ചാൽ വേദനയ്ക്കു ആധിക്യവും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞയുടനെ വേദനയ്ക്കു കുറെ കുറവും ഉണ്ടാകും. വാതഗുന്മത്തിന്നു രൂക്ഷമായും ചവർപ്പും കയ്പും എരിപ്പും ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥം വിരോധമാകുന്നു.

പിത്തഗുന്മഹേതു.

൫൦. കടുമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിരൂക്ഷ
ക്രോധാതിമദ്യാർക്കഹുതാശസേവാ
ആമാഭിഘാതോരുധിരഞ്ചദുഷ്ടം
പൈത്തസ്യഗുന്മസ്യനിമിത്തമുക്തം

എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാർത്ഥത്തെയൊ തീക്ഷ്ണമായൊ ഉഷ്ണമായൊ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നതായൊ രൂക്ഷമായൊ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയൊ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി മദ്യപാനം ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾകഹേതുവായിട്ടും തീകൊള്ളുകഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും പതനമുറിവോ ഭവിക്കഹേതുവായിട്ടും പിത്തഗുന്മമുണ്ടാകുന്നു. ദുഷ്ടമായ രക്തവും പിത്തഗുന്മത്തിന്നു കാരണം.

പിത്തഗുന്മലക്ഷണം.

൫൧. ജ്വരഃപിപാസാവദനാംഗരാഗ
ശ്ശൂലംമഹജ്ജീർണ്ണതിഭോജനേച
സ്വേദോവിദാഹോവ്രണവച്ചഗുന്മ
സ്പർശാസഹഃപൈത്തികഗുന്മരൂപം.

പിത്തഗുന്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം പനി, തണ്ണീർദാഹം മുഖവും ശരീരവും ചുവന്നിരിക്കുക അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വലുതായ വേദനയുണ്ടാക, വിയർപ്പ്, ചുട്ടു, വ്രണം എന്നപോലെ തൊട്ടാൽ സഹിക്കായ്ക ഇവയാകുന്നു

കഫഗുന്മത്തിന്റെയുംസന്നിപാതഗുന്മത്തിന്റെയും ഹേതു.

൫൨. ശീതംഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധമചേഷ്ടനഞ്ച
സമ്പൂരണംപ്രസ്വപനംദിവാച
ഗുന്മസ്യഹേതുഃകഫസംഭവസ്യ
സർവ്വസ്തുദിഷ്ടോനിചയാത്മകസ്യ

ശീതമായൊ ഗുരുവായൊ സ്നിഗ്ദ്ധമായൊ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കുക യാതൊരു കർമ്മത്തെയും ചെയ്യാതിരിക്കുക തൃപ്തിയായി ഭക്ഷിക്കുക പകൽ ഉറങ്ങുക ഇവനിമിത്തമായി കഫഗുന്മമുണ്ടാകുന്നു. സന്നിപാതഗുന്മത്തിന്നു വാതഗുന്മാദികളുടെ കാരണമത്രെ കാരണം.

കഫഗുന്മലക്ഷണം.

൫൩. സ്തൈമിത്യശീതജ്വരഗാത്രസാദ
ഹൃല്ലാസകാസാരുചിഗൗരവാണി
ശൈത്യംരുഗല്പാകഠിനോന്നതത്വം
ഗുന്മസ്യരൂപാണികഫാത്മകസ്യ.

(൧൯) ഗുന്മനിദാനം

കഫഗുന്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം ഗുന്മത്തിന്ന ഇളക്കമില്ലായ്ക ശീതജ്വരം ദേഹത്തിന്നു തളർച്ച, നെഞ്ഞു കലിപ്പ്, ചുമ, അരുചി, ശരീരത്തിന്ന കനം ശൈത്യം അല്പമായ വേദന, ഗുന്മം കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

സംസർഗ്ഗഗുന്മലക്ഷണം.

൧൨. നിമിത്തരൂപാണ്യുപലഭ്യഗുന്മേ
ദ്വിദോഷജേദോഷബലാബലഞ്ച
വ്യാമിശ്രലിംഗാനപരാംശ്ചഗുന്മാം
സ്ത്രീനാദിശേദൌഷധകല്പനാർത്ഥം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗുന്മങ്ങളിൽ അവയുടെ ഹേതുക്കളേയും ലക്ഷണങ്ങളെയും ദോഷങ്ങളുടെ ബലാബലങ്ങളെയും അറിഞ്ഞു ഔഷധങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കണം. അപ്രകാരമുണ്ടാകുന്ന മൂന്നു ഗുന്മങ്ങൾക്കും വാതഗുന്മത്തിന്റെയും പിത്തഗുന്മത്തിന്റെയും കഫഗുന്മത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും.

സന്നിപാതഗുന്മലക്ഷണം.

൧൩. മഹാരുജംദാഹപരീതമശ്മവൽ
ഘനോന്നതംശീഘ്രവിദാഹിദാരുണം
മനശ്ശരീരാഗ്നിബലാപഹാരിണം
ത്രിദോഷജംഗുന്മമസാദ്ധ്യമാദിശേൽ.

സന്നിപാതഗുന്മം വലിയ വേദനയോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്കും. അതു പൊട്ടുന്നവെ പാകം വരുന്നതും ഭയങ്കരവും മനസ്സിന്ന വൈകല്യത്തെയും ശരീരത്തിന്ന കൃശത്വത്തെയും വൈവർണ്യത്തെയും ജഠരാഗ്നിക്കു വൈഷമ്യത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതും ബലത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതുമാകുന്നു. ഈ ഗുന്മം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രക്തഗുന്മലക്ഷണം.

൧൪. നവപ്രസൂതാഹിതഭോജനായാ
യാചാമഗർഭംവിസൃജേദൃതൌവാ
വായുർഹിതസ്യാഃപരിഗൃഹ്യരക്തം
കരോതിഗുന്മംസരുജംസദാഹം

൧൫. പൈത്തസ്യലിംഗേനസമാനലിംഗ
വിശേഷണഞ്ചാപ്യപരംനിബോധ
യഃസ്പന്ദതേപിണ്ഡിതഏവനാംഗൈ
ശ്ചിരാൽസശൂലസ്സമഗർഭലിംഗഃ
സരൌധിരസ്ത്രീഭവഏവഗുന്മൊ
മാസേവ്യതീതേദശമേചികിത്സ്യഃ

പ്രസവിച്ചുകിടക്കുന്ന സമയത്തിലൊ ഗർഭം അലസുന്ന സമയത്തിലൊ രജസ്വലയായിരിക്കുന്ന സമയത്തിലൊ സ്ത്രീ അപത്ഥ്യങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ വായു കോപിച്ചു അവളുടെ രക്തത്തെ തടുത്തു നിറുത്തി ഗുന്മത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിന്ന വേദനയും ഉഷ്ണവും പിത്തഗുന്മത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. വേറെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാവാം. അവയവങ്ങളോടുകൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും പിണ്ഡാകാരമായിട്ടുകാലംകഴിയുമ്പോൾ ഒന്നിളകും. വയർവീർക്കുക, പല പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹം ജനിക്കുക മുലക്കണ്ണു കറുക്കുക മുലയിൽ പാലുണ്ടാക ഇത്യാദി ഗർഭലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. രക്തഗുന്മം സ്ത്രീകൾക്കുമാത്രമെ ഉണ്ടാവൂ. സ്ത്രീശബ്ദപ്രയോഗമുണ്ടെങ്കിലും കുമാരികൾക്കും അതിവൃദ്ധകൾക്കും ഈ ദീനം ഉണ്ടാകയില്ല. കുമാരികൾക്കു രജസ്സില്ല. അതിവൃദ്ധകളുടെ രജസ്സിന്നു ക്ഷയമുണ്ട്. ഇത

ത്രെ അവൎക്ക രക്തഗുന്മമുണ്ടാകാതിരിപ്പാനുള്ള കാരണം. രക്തഗുന്മമുണ്ടായി പത്തുമാസം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷമാകുന്നു അതിന്നു ചികിത്സിക്കേണ്ടതു. പത്തുമാസം വരെ ഗൎഭമോ രക്തഗുന്മമോ എന്നുള്ള സംശയമുണ്ടാകും. ഗൎഭം കൂടക്കൂടെ കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇളക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കും ഗുന്മമാകട്ടെ, കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടു കൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും ഒട്ടകാലം കഴിയുമ്പോൾ ഒന്നിളകും. ഇതുകൊണ്ടു മെല്ലാറ്റം സംശയത്തെ നിവൎത്തിച്ചു ചികിത്സിക്കാമെന്നിരുന്നാലും പതിനൊന്നാംമാസത്തിൽ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയും ഗൎഭാശയത്തിന്നു ദോഷാവഹമല്ലായ്കയാൽ അപ്രകാരം ചെയ്യാവുന്നതാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൯. സഞ്ചിതഃക്രമശോഗുന്മോ മഹാവാസ്തുപരിഗ്രഹഃ
കൃതമൂലസ്സിരാനദ്ധോ യദാകൂൎമ്മഇവോന്നതഃ
൨൦ ദൌൎബ്ബല്യാരുചിഹൃല്ലാസ കാസഛൎദ്യരതിജ്വരൈഃ
തൃഷ്ണാതന്ദ്രാപ്രതിശ്യായൈ ൎയുജ്യതേനസസിദ്ധ്യതി
൨൧. ഗൃഹീത്വാസജ്വരശ്വാസ ഛൎദ്യതീസാരപീഡിതം
ഹൃന്നാഭിഹസ്തപാദേഷു ശോഫഃകൎഷതിഗുന്മിനം.
൨൨. ശ്വാസഃശൂലംപിപാസാന്ന വിദ്വേഷോഗ്രന്ഥിമൂഢതാ
ജായതേദുൎബ്ബലത്വഞ്ച ഗുന്മിനോമരണായവൈ.

ക്രമേണവൎദ്ധിച്ചതായഗുന്മംവയററിൽമുഴുവൻ വ്യാപിച്ചും അന്യധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചും വളരെ ഞരമ്പുകളോടു കൂടിയും ആമ എന്നപോലെ പൊങ്ങിയുമിരിക്കും അതിന്നു ദുൎബ്ബലതയും അരുചിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ചുമയും ഛൎദിയും അരുചിയും ജ്വരവും തണ്ണീൎദാഹവും മടിയും പീനസവുമുണ്ടാകും. അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ജ്വരം ശ്വാസം ഛൎദ്ദി അതിസാരം ഇവയെക്കൊണ്ടു പീഡയും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും കൈകാല്കളിലും നീരും ഉള്ള ഗുന്മരോഗി മരിക്കും. ശ്വാസവും ശൂലവും തണ്ണീൎദാഹവും അന്നദ്വേഷവും മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗുന്മത്തിന്നു കാരണംകൂടാതെ ലയവും ബലഹാനിയും ഉള്ള ഗുന്മരോഗിയും മരിക്കും. അന്തൎവിദ്രധി, പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു ഗുന്മം ആശ്രയാഭാവഹേതുവായിട്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല അതിനെ അനുസരിച്ചു സുശ്രുതവചനവും കാണപ്പെടുന്നു നവിബന്ധനസ്ഥിഗുന്മസ്യവിദ്രധിസ്സാനിബന്ധനഃ ഗുന്മസ്തിഷ്ഠതിദോഷേഷുവിദ്രധിൎമ്മാംസശോണിതേ വിദ്രധിഃപച്യതേതസ്മാൽ ഗുന്മശ്ചാപിനപച്യതേ ഗുന്മംനിബന്ധനത്തോടുകൂടാതെയും വിദ്രധിനിബന്ധനത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്നു. ഗുന്മം തന്റെ ഉല്പത്തിക്കു കാരണമായ ദോഷത്തെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. വിദ്രധി മാംസരക്തങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നു. അതിനാൽ വിദ്രധി പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഗുന്മം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നുമില്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗുന്മനിദാനം
സമാപ്തം.

ഹൃദ്രോഗനിദാനം.

൧, അത്യുഷ്ണഗുൎവ്വന്നകഷായതിക്ത
ശ്രമാഭിഘാതാദ്ധ്യശനപ്രസംഗൈഃ
സംചിന്തനൈൎവ്വേഗവിധാരണൈശ്ച
ഹൃദാമയഃപഞ്ചവിധഃപ്രദിഷ്ടഃ

(൫൨൦) ഹൃദ്രോഗനിദാനം

ഏററവും ഉഷ്ണമായും ഗുരുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തേയും ചവർപ്പും കയ്പുംഉള്ള പദാർത്ഥത്തെയും ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശ്രമംഹേതുവായിട്ടും ക്ഷതവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായ വ്യവഹാരം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്തകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ അടക്കുകഹേതുവായിട്ടും ഹൃദ്രോഗം ഉണ്ടാകുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും കൃമികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ദൂഷയിത്വാരസംദോഷാ വിഗുണാഹൃദയംഗതാ
ഹൃദിബാധാംപ്രകുർവന്തി ഹൃദ്രോഗംതംപ്രചക്ഷതേ

മേല്പറയപ്പെട്ട ഹേതുക്കൾകൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങൾ രസത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഹൃദയത്തിൽചെന്നിട്ടു ഹൃദയത്തിന്നു നാനാപ്രകാരേണ പീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഹൃദ്രോഗമെന്നു പറയുന്നു.

വാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൨. ആയമ്യതേമാരുതജേ ഹൃദയന്തുദ്യതേതഥാ
നിർമ്മഥ്യതേദീര്യതേച സ്ഫോട്യതേപാട്യതേപിച.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിന്നു ഹൃദയത്തെ ആകർഷിക്കുന്നു എന്നും സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നു എന്നും വടികൊണ്ടു അടിക്കുന്നു എന്നും രണ്ടായിപിളക്കുന്നു എന്നും തോലുളികൊണ്ടു തുളക്കുന്നു എന്നും മഴുകൊണ്ടു വെട്ടുന്നു എന്നും തോന്നും

പിത്തഹൃദ്രോഗലക്ഷണം

൩. തൃഷ്ണോഷ്ണദാഹചോഷാസ്യുഃ പൈത്തികേഹൃദയക്ലമഃ
ധൂമായനഞ്ചമൂർച്ഛാച സ്വേദശ്ശോഷോമുഖസ്യച

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിന്നു തണ്ണീർദ്ദാഹവും അല്പമായ ചൂടും മോഹവും ഹൃദയത്തിന്നു തളർച്ചയും പുകഞ്ഞുതെട്ടലും മൂർച്ഛയും വിയർപ്പും വാവറ്ച്ചയും ഉണ്ടാകും

കഫഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൪. ഗൌരവംകഫസംസ്രാവോ ഽരുചിസ്തംഭോഗ്നിമാർദ്ദവം
മാധുര്യമപിചാസ്യസ്യ ബലാസാവതതേഹൃദി

ഹൃദ്രോഗം കഫംകൊണ്ടുണ്ടായതാവാൻ ഹൃദയത്തിന്നു ഗൌരവം ഉണ്ടാകും. കഫസ്രാവവും അരുചിയും സ്തംഭനവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വായ്ക്കമാധുര്യവും ഭവിക്കും.

സന്നിപാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൫. വിദ്യാത്ത്രിദോഷന്ത്വപിസർവ്വലിംഗം
തീവ്രാർത്തിതോദംകൃമിജംസകണ്ഡൂം.

ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗം എല്ലാലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും. തീവ്രമായ വേദനയും കുത്തിനോവും കൃമിയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. ത്രിദോഷജമായ ഹൃദ്രോഗത്തിന്നു കൃമിയുണ്ടാകുമെന്നു ചരകത്തിലും കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ത്രിദോഷജേതുഹൃദ്രോഗേയോദുരാത്മാനിഷേവതേ തിലക്ഷീരഗുഡാദീനി ഗ്രന്ഥിസ്തസ്യോപജായതേ മർമ്മൈകദേശസംക്ലേദഃ രസശ്ചാപ്യുപ ഗച്ഛതി സംക്ലേദാൽ ക്രിമയശ്ചാസ്യ ഭവന്ത്യുപഹതാത്മനഃ" ത്രിദോഷജമായഹൃദ്രോഗമുള്ളവൻ എള്ളു, പാലു, ശക്കര മുതലായവയെ സേവിച്ചാൽ അവന്നു ഹൃദയത്തിൽ മുഴയുണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു രസധാതുവിന്നു നനവുണ്ടാകുന്നു അനനവു ഹേതുവായിട്ടു കൃമികളും ഉണ്ടാകുന്നു.

കൃമിഹൃദ്രോഗലക്ഷണം

൬. ഉൽക്ലേശഷ്ഠീവനംതോദ ശ്ശൂലംഹൃല്ലാസകസ്തമഃ
അരുചിശ്ശ്യാവനേത്രത്വം ശോഫശ്ചക്രിമിജേഭവേൽ.

ഹൃദ്രോഗം കൃമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ ഹൃദയത്തിന്നു നൊമ്പരമുണ്ടാകും. കുത്തുകൂടെ തുപ്പും. ഹൃദയത്തിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നു തോന്നും വേദനയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഉണ്ടാകും. ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ടതുപോലെ തോന്നും. അരുചിയും കണ്ണുകൾക്കു കറുവാളിപ്പും നീരും ഉണ്ടാകും. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ പൂർവാർദ്ധത്തേക്കൂടി ത്രിദോഷജ ഹൃദ്രോഗലക്ഷണത്തിൽ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും അതല്ല ശ്യാവനേത്രതാംവരെ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും മററും പല അഭിപ്രായങ്ങൾ ആചാര്യന്മാർക്കുണ്ട്. ഗ്രന്ഥവിസ്തരഭയത്താൽ അവരുടെ ആ അഭിപ്രായങ്ങളെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നില്ല.

ഉപദ്രവം.

ക്ലോമസ്സാദോഭ്രമശ്ശോഷോ ജ്ഞേയാസ്തേഷാമുപദ്രവാഃ
കൃമിജേകൃമിജാതീനാം ശ്ലേഷ്മികാണാഞ്ചയേമതാഃ

ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡത്തിന്നു തളർച്ചയും തലതിരിച്ചിലും ശോഷവും അവയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കഫസംബന്ധങ്ങളായ കൃമികൾക്കു യാതൊരു ഉപദ്രവങ്ങളുണ്ടോ അവ കൃമി ഹൃദ്രോഗത്തിങ്കലും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഹൃദ്രോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം.

വ്യായാമതീക്ഷ്ണൌഷധരൂക്ഷമദ്യ
പ്രസംഗനിത്യദ്രുതപൃഷ്ഠയാനാൽ
ആനൂപമാംസാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാൽ
സ്യുർമ്മൂത്രകൃച്ഛ്രാണിനൃണാംതഥാഷ്ടൌ

ദേഹത്തിലുള്ള നൂറേറഴുമർമ്മങ്ങളിൽ ശിരസ്സ്, ഹൃദയം, വസ്തി ഈ മൂന്നുമർമ്മങ്ങളും പ്രധാനങ്ങളാകുന്നു. അവയിൽ വെച്ചു ഹൃദയത്തിന്നുള്ള വികാരങ്ങളെ പറഞ്ഞു. ഇനി വസ്തിഗതവികാരങ്ങളെ പറയുന്നു. ദേഹക്ഷോഭകരമായ കർമ്മത്തെ അധികമായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന ഔഷധത്തെയോ രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ മദ്യത്തെയോ സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പ്രസംഗം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കുതിരമുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി ഓടിക്കഹേതുവായിട്ടും ആനൂപമാംസത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും മനുഷ്യൎക്കു മൂത്രകൃച്ഛ്രങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും പുരീഷംകൊണ്ടും ശുക്ലംകൊണ്ടും അശ്മരികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൧. പൃഥക്മലാസ്സ്വൈഃകുപിതാനിദാനൈ
സ്സർവ്വേഥവാകോപമുപേത്യവസ്തൌ
മൂത്രസ്യമാർഗ്ഗംപരിപീഡയന്തി
യദാതദാമൂത്രയതീഹകൃച്ഛ്രം.

സ്വകോപഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്നദോഷങ്ങൾ ഓരോന്നായിട്ടോ എല്ലാംകൂടിയോ വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു യാതൊരുസമയം മൂത്രത്തിന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ പരിപീഡിക്കുന്നുവോ ആ സമയം അവൻ പണിപ്പെട്ടു മൂത്രിക്കുന്നു.

(൩൦) മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം

വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൧. തീവ്രാർത്തിരുഗ്വംക്ഷണവസ്തിമേഢ്രേ
ഷ്വല്പംമുഹുർമ്മൂത്രയതീഹവാതാൽ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്നു ഒടികളിലും വസ്തിപ്രദേശത്തിലും ലിംഗത്തിലും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടി പിന്നെയുംപിന്നെയും അല്പാല്പമായിട്ടു മൂത്രം പോകും.

പിത്തമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

പീതംസരക്തംസരുജംസദാഹം
കൃച്ഛ്രംമുഹുർമ്മൂത്രയതീഹപിത്താൽ.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിൽ മൂത്രം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും രക്തത്തോടുംവേദനയോടും ചുട്ടോടും പ്രയാസത്തോടുംകൂടി പിന്നെയുംപിന്നെയും പോകും.

കഫമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൨. വസ്തേസ്സലിംഗസ്യഗുരുത്വശോഫൌ
മൂത്രംസപിച്ഛംകഫമൂത്രകൃച്ഛ്രേ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്നു ലിംഗത്തിന്മേലും വസ്തിയിലും കനവും നീരുമുണ്ടാകും. മൂത്രം കൊഴുത്തിട്ടും തടവോടുകൂടിയും പോകും.

സന്നിപാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

സർവ്വാണിരൂപാണിതുസന്നിപാതാൽ
ഭവന്തിതൽകൃച്ഛ്രതമംഹികൃച്ഛ്രം

മൂത്രകൃച്ഛ്രം മൂന്നുദോഷങ്ങളുംകൂടികോപിച്ചുണ്ടായതായാൽ മേൽപറയപ്പെട്ട മൂന്നുവക മൂത്രകൃച്ഛ്രങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും- അതുകഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു,

ശല്യജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൩. മൂത്രവാഹിഷുശല്യേന ക്ഷതേഷ്വഭിഹതേഷു വാ
മൂത്രകൃച്ഛ്രംതദാഘാതാൽ ജായതേഭൃശദാരുണം
൪. വാതകൃച്ഛ്രേണതുല്യാനി തസ്യലിംഗാനിനിർദ്ദിശേൽ

മൂത്രത്തെ വഹിപ്പിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ശല്യംകൊണ്ടു മുറിവോ ചതവോ സംഭവിച്ചാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടു ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്രമുണ്ടാകും അതിന്നു വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടു തുല്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളും കാണപ്പെടും

പുരീഷമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

ശകൃതസ്തുപ്രതീഘാതാദ്വായുർവിഗുണതാംഗതഃ
൫. ആദ്ധ്മാനംവാതശൂലഞ്ച മൂത്രസംഗംകരോതിച

മലത്തിന്റെ തടവു ഹേതുവായിട്ടു വിഗുണനായ വായു വയർവീർപ്പിനെയും വാതശൂലത്തെയും, മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

അശ്മരീഹേതുതൽപൂർവ്വം മൂത്രകൃച്ഛ്രമുദാഹരേൽ

വായു വസ്തിയുടെ മുഖത്തെ രോധിച്ചിട്ടു മൂത്രത്തെ പിത്തത്തോടുകൂടിയോ, കഫത്തോടുകൂടിയോ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു അശ്മരി- ആ അശ്മരി ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രകൃച്ഛ്രമുണ്ടാവാം. അതിന്നു അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രമെന്നു പേർ.

ശുക്ലജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൬. ശുക്ലേദോഷൈരുപഹതേ മൂത്രമാർഗ്ഗേവിധാവിതേ
സശുക്ലംമൂത്രയേൽകൃച്ഛ്രാദ്വസ്തിമേഹനശൂലവാൻ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ മൂത്രത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചു മൂത്രമാൎഗ്ഗത്തെ തടുക്കുമ്പോൾ മൂത്രം മൂത്രത്തോടുകൂടി പണിപ്പെട്ടുപോകും. വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിന്മേലും വേദനയുണ്ടാകും.

അശ്മരിയുടേയും ശൎക്കരയുടേയും സമാനതയും അവാന്തരഭേദവും.

൯. അശ്മരീശൎക്കരാചൈവ തുല്യസംഭവലക്ഷണേ
വിശേഷംശൎക്കരായാശ്ച ശൃണുകീൎത്തയതോമമ

൧൦. പച്യമാനാശ്മരീപിത്താൽ ശോഷ്യമാണാചവായുനാ
വിമുക്തകഫസന്ധാനാ ക്ഷരന്തീശൎക്കരാമതാ

൧൧. ഹൃൽപീഡാവേപഥുശ്ശൂലം കുക്ഷാവഗ്നിശ്ചദുൎബ്ബലഃ
തയാഭവതിമൂൎച്ഛാച മൂത്രകൃച്ഛ്രഞ്ചദാരുണം

൧൨. മൂത്രവേഗനിരസ്താഭിഃ പ്രശമംയാതിവേദനാ
യാവദസ്യാഃപുനൎന്നൈതി ഗുഡികാസ്രോതസോമുഖം

അശ്മരിയുടേയും ശൎക്കരയുടേയും കാരണവും ലക്ഷണവും ഒന്നുപോലെയാകുന്നു. എന്നാൽ ശൎക്കരയ്ക്കു വിശേഷമുണ്ട്. അതിനെ കേട്ടാലും പിത്തം പാകമാക്കിയും വാതം ഉണക്കിയും എടുക്കുന്നതാകുന്നു അശ്മരി. കഫത്തിന്റെ സംബന്ധത്തോടുകൂടാതെ പുറപ്പെടുന്ന മൂത്രാശ്മരിയുടെ ശകലങ്ങൾക്കാകുന്നു ശൎക്കര എന്നു പേർ. ഇതിനെപ്പററിയുള്ള ദുഃഖബലത്തിന്റെ അഭിപ്രായത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "ഏഷാശ്മരീമാരുതഭിന്നമൂൎത്തിഃ സ്യാച്ഛൎക്കരാമൂത്രപഥാൽക്ഷരന്തീ" വായുവിനാൽ ശകലങ്ങളാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ട മൂൎത്തിയോടുകൂടിയ അശ്മരിയാകുന്നു ശൎക്കര. അതാകുന്നു മൂത്രമാൎഗ്ഗത്തൂടെ പുറപ്പെടുന്നതു. ആ ശൎക്കരകൊണ്ടു ഹൃദയപീഡയും വിറയലും വയററിനു വേദനയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്രവും ഉണ്ടാകും.

മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം സമാപ്തം.

മൂത്രാഘാതനിദാനം.

൧൩. ജായന്തേകുപിതൈൎദ്ദോഷൈൎമ്മൂത്രാഘാതാസ്ത്രയോദശ
പ്രായോമൂത്രവിഘാതാദ്യൈൎവ്വാതകുണ്ഡലികാദയഃ

മൂത്രത്തിന്റെയൊ മലത്തിന്റെയൊ ശുക്ലത്തിന്റെയൊ വേഗത്തെ തടുക്കകൊണ്ടു വായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വാതകുണ്ഡലിക ആദിയായി പതിമൂന്നു മൂത്രാഘാതങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതകുണ്ഡലിക.

൧൪. രൌക്ഷ്യാദ്വേഗവിഘാതാദ്വാ വായുൎവ്വസ്തൗസവേദനഃ
മൂത്രമാവിശ്യചരതി വിഗുണഃകുണ്ഡലീകൃതഃ

൧൫. മൂത്രമല്പാല്പമഥവാ സരുജംസംപ്രവൎത്തതെ
വാതകുണ്ഡലികാംതാന്തു വ്യാധിംവിദ്യാത്സുദാരുണം.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കകൊണ്ടായിട്ടോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കകൊണ്ടായിട്ടോ വായു കോപിച്ചു ചുരുണ്ട സൎപ്പംപോലെയായിട്ടു വസ്തിയിൽ മൂത്രത്തെ തടുത്തുനിറുത്തി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കിച്ചുററിസ്സഞ്ചരിക്കും. അപ്പോൾ മൂത്രം അല്പാല്പമായിട്ടുപോകും വേദനയുണ്ടായിരിക്കും. ആ വാതകുണ്ഡലിയെ ഭയങ്കരമായ വ്യാധിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

(൧൨൯) മൂത്രാഘാതനിദാനം

അഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൧൬. ആധ്മാപയൻവസ്തിഗുദം രുദ്ധ്വാവായുശ്ചലോന്നതാം
കുർയ്യാത്തീവ്രാർത്തിമഷ്ഠീലാം മൂത്രവിണ്മാർഗ്ഗരോധിനീം

വായു, വസ്തിയേയും ഗുദത്തേയും തടഞ്ഞു ഉദരത്തെ വീർപ്പിച്ചു ഇളക്കവും ഔന്നത്യവും ഉള്ളതും മൂത്രമലങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നതുമായ അഷ്ഠീലയെ ഉണ്ടാക്കും. അതു തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കും

വാതവസ്തിലക്ഷണം.

൧൭. വേഗംവിധാരയേദ്യസ്തു മൂത്രസ്യാകുശലോനരഃ
നിരുണദ്ധിമുഖംതസ്യ വസ്തേർവ്വസ്തിഗതോനിലഃ

൧൮. മൂത്രസംഗോഭവേത്തേന വസ്തികുക്ഷിനിപീഡിതഃ
വാതവസ്തിസ്സവിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃകൃച്ഛ്രപ്രസാധനഃ

മൂത്രം ഒഴിക്കണമെന്നു തോന്നുമ്പോൾ ഒഴിക്കാതെ അതിനെ തടുക്കുന്നതായാൽ അവന്റെ വസ്തിയിലുള്ള വായു വസ്തിയുടെ മുഖത്തെ തടുക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രത്തിനു തടവും വസ്തിയിലും ഉദരത്തിലും പീഡയുമുണ്ടാകും ഇതു വാതവസ്തിയാണെന്നും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം

മൂത്രാതീതലക്ഷണം.

൧൯. ചിരംധാരയതോമൂത്രം ത്വരയാനപ്രവർത്തതെ
മേഹമാനസ്യമന്ദംവാ മൂത്രാതീതസ്സഉച്യതെ

വളരെനേരം മൂത്രത്തെ തടഞ്ഞു നിറുത്തിയാൽ മൂത്രം വേഗത്തിൽ പോകാതിരിക്കയൊ പതുക്കെപ്പോകയൊ ചെയ്യും. അതിന്നു മൂത്രാതീതമെന്നു പേർ.

മൂത്രജഠരലക്ഷണം.

൨൦ മൂത്രസ്യവേഗേഭിഹതെ തദുദാവർത്തഹേതുകഃ
അപാനഃകുപിതോവായു രുദരംപൂരയേൽഭൃശം.

൨൧. നാഭേരധസ്താദാധ്മാനം ജനയേത്തീവ്രവേദനാം
തൻമൂത്രംജഠരംവിദ്യാ ദധോവസ്തിനിരോധനം.

മൂത്രത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുക്ക നിമിത്തമായിട്ടു ഉണ്ടായ ഉദാവർത്തത്തിന്നു ഹേതുവായ അപാനവായു കുപിതനായിട്ടു മൂത്രത്തെ നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ നിന്നും ഉദരത്തിൽ ഏറ്റവും നിറയ്ക്കും. അപ്പോൾ മേൽവയററിന്നു വീർപ്പും കഠിനമായ വേദനയും വസ്തിയുടെ അധോഭാഗത്തിന്നു തടവും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു മൂത്രജഠരമെന്നു പേർ.

മൂത്രോത്സംഗലക്ഷണം.

൨൨. വസ്തൌവാപ്യഥവാനാളെ മണൌവായസ്യദേഹിനഃ
മൂത്രംപ്രവൃത്തംസജ്ജേത സരക്തംവാപ്രവാഹതഃ

൨൩. സ്രവേച്ഛനൈരല്പമല്പം സരുജംവാഥനീരുജം
വിഗുണാനിലജോവ്യാധിഃ സമൂത്രോത്സംഗസംജ്ഞിതഃ

മൂത്രം മുഴുവൻ പോകാതെ വസ്തിയിലൊ, ലിംഗത്തിലൊ, ലിംഗാഗ്രത്തിലൊ നിന്നിട്ടു പിന്നെ പ്രവാഹവശാൽ വസ്ത്യാദികൾ ഉണ്ടാക്കുന്ന മുറിവിലൊ രക്തത്തോടുകൂടി സ്രവിക്കയൊ വേദനയോടുകൂടിയൊ കൂടാതെയൊ പതുക്കെ അല്പാല്പമായി സ്രവിക്കയൊ ചെയ്യും. പ്രതികൂലസഞ്ചാരിയായ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതായ ഈ വ്യാധിക്കു മൂത്രോത്സംഗമെന്നു പേർ.

മൂത്രക്ഷയലക്ഷണം.

൨൪. രൂക്ഷസ്യക്ലാന്തദേഹസ്യ വസ്തിസ്ഥൌപിത്തമാരുതൌ
മൂത്രക്ഷയംസരുഗ്ദാഹം ജനയേതാംതദാഹ്വയം.

മൂത്രാഘാതനിദാനം (൧൨൫)

രൂക്ഷതയും തളൎച്ചയുമുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവൻെറ വസ്തിയിൽ പിത്തവും വാതവുംനിന്നിട്ടു മൂത്രത്തെ ക്ഷയിപ്പിക്കും. അപ്പോൾ വസ്തിയിൽ വേദനയും ചൂടുമുണ്ടാകും. അതിന്നു മൂത്രക്ഷയമെന്നു പേർ.

മൂത്രഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൨൫. അന്തൎവസ്തിമുഖേവൃത്തഃ സ്ഥിരോല്പസ്സഹസാഭവേൽ
അശ്മരീതുല്യരുഗ്രന്ഥിർ മൂത്രഗ്രന്ഥിസ്സഉച്യതെ.

വസ്തിമുഖത്തിൻെറ ഉള്ളിൽ വൃത്തമായും ഉറപ്പോടുകൂടിയും വലിപ്പമില്ലാതെയും അശ്മരിയുടെ വേദനപോലെ ഇരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയും ഒരു മുഴ പൊടുന്നനവെ ഉണ്ടാകും. അതു മൂത്രഗ്രന്ഥി എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

മൂത്രശുക്ലലക്ഷണം.

൨൬. മൂത്രിതസ്ത്രീയംയാതോ വായുനാശുക്ലമുദ്ധതം
സ്ഥാനാച്യുതംമൂത്രയതഃ പ്രാക്പശ്ചാദ്വാപ്രവൎത്തതേ.
൨൭. ഭസ്മോദകപ്രതീകാശംമൂത്രശുക്ലംതദുച്യതേ.

മൂത്രത്തിൻെറ വേഗം പുറപ്പെടുന്നസമയം സ്ത്രീസംയോഗംചെയ്താൽ വായുവിനാൽ ഇളക്കപ്പെട്ട ശുക്ലം സ്ഥാനത്തിൽനിന്നും ച്യുതമായിട്ടു മൂത്രം പോകുന്നതിന്നു മുമ്പെയൊ മൂത്രം പോയതിൻെറശേഷമൊ ഭസ്മം കലക്കിയ വെള്ളംപോലെ പോകും, അതിനെ മൂത്രശുക്ലമെന്നു പറയുന്നു.

ഉഷ്ണവാതലക്ഷണം.

വ്യായാമാധ്വാതപൈഃപിത്തം വസ്തിംപ്രാപ്യാനിലാന്വിതം
൨൮. വസ്തിംമേഢ്രംഗുദഞ്ചൈവ പ്രദഹേൽസ്രാവയേദധഃ
മൂത്രംഹാരിദ്രമഥവാ സരക്തംരക്തമേവച
൨൯. കൃഛ്റാൽപുനഃപുനൎജ്ജന്തോരുഷ്ണവാതംബ്രുവന്തിതം

വ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം വൎദ്ധിച്ചു വാതത്തോടുകൂടി വസ്തിയിൽ ചെന്നു അവിടയും ലിംഗത്തിലും ഗുദത്തിലും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കി മഞ്ഞൾനിറമായൊ അല്പമായ ചുവപ്പോടുകൂടിയൊ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെയൊ രക്തത്തെത്തന്നെയൊ പിന്നെയും പിന്നെയും പണിപ്പെട്ടു ഒഴിപ്പിക്കും. അതിനെ ഉഷ്ണവാതമെന്നു പറയുന്നു.

മൂത്രസാദലക്ഷണം.

പിത്തംകഫോദ്വാവപിവാ സംഹന്യേതേനിലേനചേൽ
൩൦. കൃഛ്റാന്മൂത്രംതദാപീതം ശ്വേതംരക്തംഘനംസൃജേൽ
സദാഹംരോചനാശംഖ ചൂൎണ്ണവൎണ്ണംഭവേച്ചതൽ
൩൧. ശുഷ്കംസമസ്തവൎണ്ണംവാ മൂത്രസാദംവദന്തിതം

പിത്തമൊ കഫമൊ രണ്ടുംകൂടിയൊ വായുവിനാൽ പീഡിക്കപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അപ്പോൾ മൂത്രം മഞ്ഞൾനിറമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വളരെ പണിപ്പെട്ടും പോകും. അതു ചുട്ടോടും ഗോരോചനയുടേയും ശംഖിൻപൊടിയുടേയും നിറംപോലെ ഇരിക്കുന്ന നിറത്തോടുംകൂടിയൊ ശുഷ്കമായി എല്ലാ വൎണ്ണങ്ങളോടുംകൂടിയൊ ഇരിക്കും. അതിന്നു മൂത്രസാദമെന്നു പേർ-

വിഡ്വിഘാതലക്ഷണം.

രൂക്ഷദുൎബ്ബലയോൎവ്വാതെ നോദാവൎത്തംശകൃദ്യദാ
൩൨. മൂത്രസ്രോതോനുപദ്യേത വിൾസംസൃഷ്ടംതദാനരഃ
വിൾഗന്ധംമൂത്രയേൽകൃഛ്റാൽ വിഡ്വിഘാതംവിനിൎദ്ദിശേൽ

പരുപരുപ്പുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവന്നും ബലമില്ലാത്തവന്നും വാതം ഹേതുവായിട്ടു മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ മലം എപ്പോൾ മലാശയത്തെയും വസ്തിയേയും ഭേദിച്ചു വസ്തി

(൩൧) മൂത്രാഘാതനിദാനം

യുടെ അകത്തു ചെല്ലുന്നുവൊ അപ്പോൾ അവൻ മലത്തോടുകൂടിയെ മലത്തിന്റെ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയെ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ പണിപ്പെട്ടു കഴിക്കും. അതിന്നു വിഡ്വിഘാതമെന്നു പേർ.

൨൭. ദ്രുതാദ്ധ്വലംഘനായാസൈ രഭിഘാതാൽപ്രപീഡനാൽ
സ്വസ്ഥാനാദ്വസ്തിരുദ്വൃത്തഃ സ്ഥൂലസ്തിഷ്ഠതിഗർഭവൽ

൨൮. ശൂലസ്പന്ദനദാഹാർത്തോ വിന്ദുംവിന്ദുംസ്രവത്യപി
പീഡിതസ്തുസൃജേദ്ധാരാം സംസ്തംഭോദ്വേഷ്ടനാർത്തിമാൻ

൨൯. വസ്തികുണ്ഡലമാഹുസ്തം ഘോരംശസ്ത്രവിഷോപമം
പവനപ്രബലപ്രായൊ ദുർന്നിവാരമബുദ്ധിഭിഃ

൩൦. തസ്മിൻപിത്താന്വിതേദാഹ ശ്ശൂലംമൂത്രവിവർണ്ണതാ
ശ്ലേഷ്മണാഗൌരവംശോഫ സ്നിഗ്ദ്ധംമൂത്രംഘനംസിതം.

വേഗം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പൊക്കത്തിൽനിന്നു ചാടുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മത്തെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ചതച്ചുപോവുക ഹേതുവായിട്ടും പിടിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വസ്തി സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നു ഇളകി ഊർദ്ധ്വമുഖമായി ഗർഭംപോലെ വീർത്തുനിൽക്കും. അവിടെ വേദനയും അല്പമായ ഇളക്കവും ചുട്ടുമുണ്ടാകും. മൂത്രം തുള്ളി തുള്ളിയായി പോകും. വസ്തിപ്രദേശത്തിങ്കൽ ഞെക്കിയാൽ മൂത്രം ധാരാളമായിട്ടും പോകും. സ്തംഭനം അകംചുററിനോവുക, വേദന ഇവയുണ്ടാകും. അതിനെ വസ്തികുണ്ഡലമെന്നു പറയുന്നു. ഭയങ്കരവും ശസ്ത്രവിഷങ്ങളോടു സദൃശവും വാതപ്രധാനവുമായ ആ വ്യാധി അല്പബുദ്ധികളായിരിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. വസ്തികുണ്ഡലമെന്ന ആ വ്യാധി പിത്തത്തോടുകൂടിയതായാൽ ചുട്ടും വേദനയും മൂത്രത്തിന്നു വർണ്ണഭേദവും ഉണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടിയാൽ കനവും നീരും ഉണ്ടാകും. മൂത്രം സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൩൧. ശ്ലേഷ്മരുദ്ധവിലോവസ്തിഃ പിത്തോദീർണ്ണോനസിദ്ധ്യതി
അവിഭ്രാന്തവിലസ്സാദ്ധ്യോ നതുയഃകുണ്ഡലീകൃതഃ

൩൨. സ്യാദ്വസ്തൗകുണ്ഡലീഭൂതെ തൃണ്മോഹശ്ശ്വാസഏവച

കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട വസ്തിമുഖത്തിങ്കലെ സുഷിരത്തോടുകൂടിയ രോഗം സാദ്ധ്യമല്ല. പിത്തോദ്രേകത്തോടുകൂടിയതും സാദ്ധ്യമല്ല കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട വസ്തി മുഖദ്വാരത്തോടുകൂടാത്തതു സാദ്ധ്യം. വസ്തി വൃത്താകാരമായി ഭവിച്ചില്ല എങ്കിൽ ആരോഗവുംസാദ്ധ്യം വസ്തി വൃത്താകാരമായി ഭവിച്ചാൽ തൃഷ്ണാദാഹവും ശ്വാസവും മോഹവും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം മൂത്രാഘാതനിദാനം
സമാപ്തം.

അശ്മരീനിദാനം.

൧. വാതപിത്തകഫൈസ്തിസ്രശ്ചതുർത്ഥീശുക്രജാപരാ
പ്രായഃശ്ലേഷ്മാശ്രയാസ്സർവ്വാ അശ്മര്യസ്സ്യുര്യമോപമാഃ

൨. വിശോഷയേദ്വസ്തിഗതംസശുക്രം
മൂത്രംസപിത്തംപവനഃകഫംവാ

യദാതദാശ്മര്യ്യുപജായതേത്ര
ക്രമേണപിത്തേഷ്വിവരോചനാഗോഃ

അശ്മരി എന്ന രോഗം വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂന്നും ശുക്ലംകൊണ്ടൊന്നും ഇങ്ങനെ നാലുവിധമായുണ്ടാകുന്നു. എല്ലാ അശ്മരികളും പ്രായേണ കഫത്തെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകുന്നവയും യമതുല്യകളും ആകുന്നു. വായു, വസ്തിയിൽ ചേൎന്നിരിക്കുന്നതായ മൂത്രത്തെ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയൊ കഫത്തോടുകൂടിയൊ എപ്പോഴാണ് ഉണക്കുന്നതൊ അപ്പോൾക്രമേണ അശ്മരി എന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു. പശുവിന്റെ പിത്തത്തിങ്കൽനിന്നു ഗോരോചനയുണ്ടാകുന്നതുപോലെ,

അശ്മരീപൂൎവ്വരൂപം.

൨. നൈകദോഷാശ്രയാസ്സൎവ്വാ അഥാസാംപൂൎവ്വലക്ഷണം
വസ്ത്യാദ്ധ്മാനംതദാസന്നദേശേഷുപരിതോതിരുക്.
൩. മൂത്രേവസ്തസഗന്ധത്വം മൂത്രകൃച്ഛ്രംജ്വരോരുചിഃ

എല്ലാ അശ്മരികളും ഒരു ദോഷത്തെ മാത്രം ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയല്ല, അവയുടെ പൂൎവ്വരൂപം വസ്തിയുടെ മേൽഭാഗം വീക്കുക, അതിനടുത്തു ചുറ്റം വേദനയുണ്ടാക, മൂത്രം ആട്ടിൻമൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്ക മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോക, ജ്വരവും അരുചിയും ഉണ്ടാക. ഇവയാകുന്നു.

അശ്മരീസാമാന്യലക്ഷണം.

സാമാന്യലിംഗംരുങ്നാഭി സീവനീവസ്തിമൂൎദ്ധസു
൪. വിശീൎണ്ണധാരംമൂത്രംസ്യാ ത്തയാമാൎഗ്ഗനിരോധനെ
തദ്വ്യപായാൽസുഖംമേഹേ ദച്ഛംഗോമേദകോപമം
൫. തത്സംക്ഷോഭാൽക്ഷതേസാസ്ര മായാസാച്ചാതിരുഗ്ഭവേൽ

അശ്മരിയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം നാഭിയിലും വൃഷണമദ്ധ്യത്തിലുള്ളഞരമ്പിന്മേലും നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കലും വേദനയാകുന്നു. അശ്മരികൊണ്ടു മൂത്രത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗം അടഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തിന്റെ ധാര മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞുവീഴുകയും അശ്മരിമൂത്രത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗത്തിൽനിന്നു മാറിനില്ക്കുമ്പോൾ മൂത്രം നിൎമ്മലമായും ഗോമേദകമണിയുടെ വൎണ്ണംപോലിരിക്കുന്ന വൎണ്ണത്തോടുകൂടിയും സുഖമാകുംവണ്ണം പോകയും ചെയ്യും. ആന, കുതിര, മുതലായ വാഹനങ്ങളിലിരുന്നിട്ടോ മറ്റൊ അധികമായി ഇളകിയാൽ അതുകൊണ്ടു അകത്തു വ്രണപ്പെടുകയും തന്നിമിത്തം മൂത്രം രക്തത്തോടുകൂടിപ്പോകയും ചെയ്യും. ദേഹായാസകരങ്ങളായ കൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു അധികമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

വാതാശ്മരീലക്ഷണം.

തത്രവാതാൽഭൃശാൎത്ത്യാൎത്തോ ദന്താൻഖാദതിവേപതെ
൧. ഗൃഹ്ണാതിമേഹനംനാഭിം പീഡയത്യനിശംകണഃ
സാനിലംമുഞ്ചതിശകൃൽ മുഹുൎമ്മേഹതിബിന്ദുശഃ
൨. ശ്യാവാരുണാശ്മരീചാസ്യ സ്യാച്ചിതാകണ്ടകൈരിവ

വാതാശ്മരിയുള്ളവൻ അതിവേദനകൊണ്ടു പരവശനായിട്ടു പല്ലുകടിക്കയുംവിറെക്കുകയും ലിംഗത്തെ പിടിക്കയും നാഭിയെ തിരുമ്മുകയും കരകയും ചെയ്യും. മലം അധോവാതത്തോടുകൂടിപ്പോകും. മൂത്രം കൂടക്കൂടെ തുള്ളിതുള്ളിയായിട്ടും പോകും. ഇവന്റെ അശ്മരി കറുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മുള്ളുകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണവുമിരിക്കും.

പിത്താശ്മരീലക്ഷണം.

പിത്തേനദഹ്യതെവസ്തിഃ പച്യമാനഇവോഷ്മവാൻ
൩. ഭല്ലാതകാസ്ഥിസംസ്ഥാനാ രക്തപീതാസിതാശ്മരീ

പിത്താശ്മരിയുള്ളവന്റെ വസ്തി വേവിക്കുന്നതുപോലെ ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കും. അശ്മരി ചേരിൻകുരുപോലെയും ചുവന്നിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ഇരിക്കും.

(൧൨൯) അശ്മരീനിദാനം

കഫാശ്മരീലക്ഷണം.

വസ്തിർന്നിസ്തുദ്യതഇവ ശ്ലേഷ്മണാശീതളോഗുരുഃ
൧൦. അശ്മരീമഹതീശ്ലക്ഷ്ണാ മധുവർണ്ണാഥവാസിതാ

അശ്മരി കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായാൽ വസ്തി സൂചികൊണ്ടു കുത്തിപ്പിളക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നും. അതിനു തണുപ്പും ഗുരുത്വവുമുണ്ടാകും. അശ്മരി വലുതായിട്ടും മിനുത്തിട്ടും തേനിന്റെ നിറത്തോടെ വെളുത്ത നിറത്തോടെ കൂടീട്ടും ഇരിക്കും.

ബാലാശ്മരീലക്ഷണം.

ഏതാഭവന്തിബാലാനാം തേഷാമേവചഭൂയസാ
൧൧. ആശ്രയോപചയാല്പത്വാൽ ഗ്രഹണാഹരണേസുഖാഃ

മേല്പറഞ്ഞ വാതാശ്മരിയും, പിത്താശ്മരിയും, കഫാശ്മരിയും ബാലന്മാൎക്കു ഉണ്ടാകുന്നു. അവൎക്കു മിക്കവാറും വസ്തിയും അശ്മരിയും ചെറുതായിരിക്കകൊണ്ടു അവ യന്ത്രം കൊണ്ടു ഗ്രഹിപ്പാനും എടുപ്പാനും പ്രയാസമില്ലാത്തവയായിട്ടും തീരുന്നു

ശുക്ലാശ്മരീലക്ഷണം.

ശുക്ലാശ്മരീതുമഹതാം ജായതേശുക്രധാരണാൽ
൧൨. സ്ഥാനാച്യുതമമുക്തംഹി മുഷ്കയോരന്തരേനിലഃ
ശോഷയത്യുപസംഗൃഹ്യ ശുക്ലംതച്ഛുക്ലമശ്മരീ
൧൩. വസ്തിരുങ്മൂത്രകൃച്ഛ്രത്വ മുഷ്കശ്വയഥുകാരിണീ.

ശുക്ലാശ്മരിയാകട്ടെ ശുക്ലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടു വലുതായിട്ടുള്ളവൎക്കുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം, സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പുറത്തുപോകാതെയുള്ള ശുക്ലത്തെ വൃഷണങ്ങളുടെ നടുവിൽ (സുശ്രുതത്തിൽ "മേഢ്റവൃഷണയോരന്തരെ" എന്നുകാണുന്നു) തടഞ്ഞുനിൎത്തി ഉണക്കുന്നു. ആ ഉണങ്ങിയ ശുക്ലമാകുന്നു അശ്മരി. അതു വസ്തിയിൽ വേദനയേയും മൂത്രത്തിനു തടവിനേയും വൃഷണങ്ങളിൽ നീരിനെയും ഉണ്ടാക്കും.

ശൎക്കരാലക്ഷണം.

തസ്യാമുല്പന്നമാത്രായാം ശുക്ലമേതിവിലീയതേ
൧൪. പീഡിതേത്വവകാശേസ്മിന്നശ്മൎയ്യേവചശൎക്കരാ
അണുശോവായുനാഭിന്നാ സാതസ്മിന്നനുലോമഗേ
നിരേതിസഹമൂത്രേണ പ്രതിലോമേനിരുദ്ധ്യതേ
മൂത്രസ്രോതഃപ്രവൃത്താസാ സക്താകുൎയ്യാദുപദ്രവാൻ
൧൫. ദൌൎബ്ബല്യംസദനംകാൎശ്യം കുക്ഷിശൂലമഥാരുചിഃ
പാണ്ഡുത്വമുഷ്ണവാതഞ്ച തൃഷ്ണാംഹൃൽപീഡനംവമീം

ശുക്ലാശ്മരി ഉണ്ടാകുമ്പോൾതന്നെ ശുക്ലം അതിൽചെന്നുചേരുന്നു. അശ്മരി വലുതായി അതിരിക്കുന്ന പ്രദേശത്തെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ വായു ആ അശ്മരിയെ ചെറിയ ശകലങ്ങളാക്കി ഖണ്ഡിക്കും. അവയിൽ വലിയ ശകലങ്ങളെ ശൎക്കര എന്നും ചെറിയ ശകലങ്ങളെ സികത എന്നും പറയുന്നു. അതു വായു അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി പുറത്തുപോകും. പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി തടഞ്ഞുനില്ക്കും. അങ്ങിനെ തടഞ്ഞുനിന്നാൽ അതു ബലഹാനിയേയും തളൎച്ചയേയും ശോഷത്തേയും വയററിൽ വേദനയേയും അരുചിയേയും വെളുപ്പിനേയും ഉഷ്ണവാതത്തെയും തണ്ണീർദാഹത്തെയും ഛർദ്ദിയേയും ഉണ്ടാക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. പ്രശൂനനാഭിവൃഷണം ബദ്ധമൂത്രംരുജാതുരം
അശ്മരീക്ഷപയത്യാശു സികതാശൎക്കരാന്വിതാ

സികതയോടും ശർക്കരയോടുംകൂടിയ അശ്മരിയുള്ളവന്ന നാഭിയിലും വൃഷണങ്ങളിലും നീരും മൂത്രത്തിന്ന തടവും വേദനകൊണ്ടു പാരവശ്യവും ഉണ്ടായാൽ അവൻ ജീവിക്കയില്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൗ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അശ്മരീനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം.

൧. ആസ്യാസുഖംസ്വപ്നസുഖംദധീനി
ഗ്രാമ്യോദകാനൂപരസാഃപയാംസി
നവാന്നപാനംഗുഡവൈകൃതഞ്ച
പ്രമേഹഹേതുഃകഫകൃച്ചസർവ്വം.

വളരെനേരം ഇരുന്ന രസിക്കുക, അധികം സുഖമായുറങ്ങുക, തൈർ, ഗ്രാമത്തിലുള്ള ജലം, അനൂപദേശത്തിങ്കൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന ജന്തുക്കളുടെ മാംസത്തിന്റെ രസം, പാല്, പുതിയ ധാന്യം, പുതിയ അന്നം പുതിയ മദ്യം പഞ്ചസാര ഇവകളൊക്കെയും കഫകരങ്ങളാകയാൽ പ്രമേഹത്തിന്ന കാരണമായി ഭവിക്കുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. മേദശ്ചമാംസഞ്ചശരീരജഞ്ച
ക്ലേദഃകഫോവസ്തിഗതഃപ്രദൂഷ്യ
കരോതിമേഹാൻസമുദീർണ്ണമുഷ്ണൈ
സ്താനേവപിത്തംപരിദൂഷ്യചാപി
൩. ക്ഷീണേഷുദോഷേഷ്വവകൃഷ്യധാതൂൻ
സന്ദൂഷ്യമേഹാൻകുരുതേനിലശ്ച

കഫം ശരീരത്തിലുള്ള മേദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തവും മേദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷങ്ങൾ ക്ഷയിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ധാതുക്കളെ ആകർഷിക്കയും ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തിട്ടു വസ്തിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വായുവും മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സംഖ്യാവിവരണവും സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗവും.

സാധ്യാഃകഫോത്ഥാദശപിത്തജാഷൾ
യാപ്യാനസാധ്യാഃപവനാച്ചതുഷ്കഃ
൪. സമക്രിയത്വാദ്വിഷമക്രിയത്വാ
ന്മഹാത്യയത്വാച്ച യഥാക്രമന്തേ.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു പത്തു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ആറു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടു നാലു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. കഫമേഹങ്ങൾ സാധ്യങ്ങളും പിത്തമേഹങ്ങൾ യാപ്യങ്ങളും വാതമേഹങ്ങൾ അസാധ്യങ്ങളും ആകുന്നു കഫമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്കു വൈഷമ്യമില്ല പിത്തമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്കു വൈഷമ്യമുണ്ടു. വാതമേഹം എല്ലാ ധാതുക്കളും ക്ഷയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അതു ചികിത്സയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു.

(൩൩) പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം

സർവ്വമേഹങ്ങളുടെയും ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം.

കഫഃ സപിത്തഃ പവനശ്ച ദോഷാ
മേദോസ്രശുക്രാംബുവസാലസീകാഃ
൧. മജ്ജാരസൌജഃ പിശിതഞ്ച ദൂഷ്യാഃ
പ്രമേഹിണാം വിംശതിരേവ മേഹാഃ

കഫം, പിത്തം, വായു, ഇവ ദോഷങ്ങളാകുന്നു. മേദസ്സ്, രക്തം, ശുക്ലം, അംബു, വസ, മാംസത്തിന്റെയും തൊക്കിന്റെയും ഇടയിലുള്ള ഉദകം, മജ്ജാവു, രസം, ഓജസ്സ്, പിശിതം ഇവ ദൂഷ്യങ്ങളാകുന്നു. പ്രമേഹികൾക്കു മേഹങ്ങൾ ഇരുപതുമാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. ദന്താദീനാം മലാഢ്യത്വം പ്രാഗ്രൂപം പാണിപാദയോഃ
ദാഹശ്ചിക്കണതാ ദേഹേ തൃട് സ്വാദ്വാസ്യഞ്ച ജായതേ

പ്രമേഹത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം പല്ലുകളിലും കണ്ണുകളിലും ചെവികളിലും മലങ്ങൾ ഉണ്ടാകയും (താലുഗളജിഹ്വാദന്തേഷു മലോല്പത്തി എന്നു സുശ്രുതത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ മലാഢ്യമെന്ന ശബ്ദത്തിനു മലോല്പത്തി എന്നുള്ള അർത്ഥം പെടുത്തിരിക്കുന്നു) കൈകളിലും കാലുകളിലും ചൂടും മേദസ്സും കഫവും ദുഷിക്കയും തണ്ണീർദാഹവും വായിൽ മധുരരസവും തലമുടി ജടപോലെ ഇരിക്കയും നഖം അധികമായി വളരുകയും ആകുന്നു.

സാമാന്യലക്ഷണവും ഭേദവും.

൩. സാമാന്യലക്ഷണം തേഷാം പ്രഭൂതാവിലമൂത്രതാ
ദോഷദൂഷ്യാവിശേഷേപി തത്സംയോഗവിശേഷതഃ
൪. മൂത്രവർണ്ണാദിഭേദേന ഭേദോ മേഹേഷു കല്പ്യതേ

മൂത്രം അധികമായി വർഷിച്ചും കലങ്ങിയുമിരിക്കുന്നതാകുന്നു പ്രമേഹങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണം. കഫാദിദോഷങ്ങൾക്കും രസാദിധാതുക്കൾക്കും രസാദിദൂഷ്യങ്ങൾക്കും വിശേഷമില്ലെങ്കിലും അവയുടെ പലവിധമായ സംബന്ധം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്ന മൂത്രത്തിന്റെ വർണ്ണം, ഗന്ധം, രസം, ഇത്യാദി ഭേദങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾക്കു ഭേദങ്ങൾ കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കഫജങ്ങളായ
പത്തുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

അച്ഛം ബഹു സിതം ശീതം നിർഗ്ഗന്ധമുദകോപമം
മേഹത്യുദകമേഹേന കിഞ്ചിദാവിലപിച്ഛിലം
ഇക്ഷോഃ രസമിവാത്യർത്ഥം മധുരം ചേക്ഷുമേഹതഃ
൫. സാന്ദ്രീഭവേൽ പര്യുഷിതം സാന്ദ്രമേഹേന മേഹതി
സുരാമേഹീ സുരാതുല്യമുപര്യച്ഛമധോഘനം
൬. സംഹൃഷ്ടരോമാ പിഷ്ടേന പിഷ്ടവൽ ബഹുളം സിതം
ശുക്ലാഭം ശുക്ലമിശ്രം വാ ശുക്ലമേഹീ പ്രമേഹതി
൭. മൂർത്താണൂൻ സികതാമേഹീ സികതാരൂപിണോ മലാൻ
ശീതമേഹീ സുബഹുശോ മധുരം ഭൃശശീതളം
൮. ശനൈശ്ശനൈശ്ശനൈർമ്മേഹീ മന്ദം മന്ദം പ്രമേഹതി
ലാലാതന്തുയുതം മൂത്രം ലാലാമേഹേന പിച്ഛിലം.

ഉദകമേഹത്തിനു മൂത്രം നിർമ്മലമായിട്ടും ബഹുവായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും തണുപ്പോടുകൂടിയും ഗന്ധമില്ലാതെയും വെള്ളംപോലെയും അല്പം കലങ്ങിയും പഴുപ്പോടുകൂടിയും പോകും, ഇക്ഷുമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം കരിമ്പിൻനീരുപോലെ ഏററവും മധുരമായിരി

കം; സാന്ദ്രമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ഒരു രാത്രി കഴിഞ്ഞാൽ കൊഴുത്തിരിക്കും. സുരാമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം മദ്യത്തോടു തുല്യമായും മുകളിൽ തെളിഞ്ഞും അടിയിൽ ഊറലോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിഷ്ടമേഹമുള്ളവൻ മൂത്രിക്കുമ്പോൾ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകും അവന്റെ മൂത്രം അരിയരച്ചു കലക്കിയപോലെ വെളുത്തും കൊഴുത്തും ഇരിക്കും; ശുക്ലമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ശുക്ലം പോലെയോ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ പോകും. സികതാമേഹത്തിന്റെ ലക്ഷണം മണൽത്തരിപോലെ ചെറുതായിട്ടുള്ള മലങ്ങൾ പോകുന്നതാകുന്നു, ശീതമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം ബഹുവായിട്ടും മാധുര്യത്തോടും ഏറ്റവും തണുപ്പോടും കൂടിയുമിരിക്കും; ശനൈർമ്മേഹത്തിന്നു മൂത്രം പതുക്കെ അല്പാല്പമായിട്ടു പോകും; ലാലാമേഹത്തിന്നു മൂത്രത്തിൽ നൂലുപോലെ രേഖകളും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തജങ്ങളായ ആറു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൧൪. ഗന്ധവർണ്ണരസസ്പർശൈഃ ക്ഷാരേണ ക്ഷാരതോയവൽ
നീലമേഹേന നീലാഭം കാളമേഹീ മഷീനിഭം
൧൫. ഹാരിദ്രമേഹീ കടുകം ഹരിദ്രാസന്നിഭം ദഹേൽ
വിസ്രം മാഞ്ജിഷ്ഠമേഹേന മഞ്ജിഷ്ഠാസലിലോപമം.
൧൬. വിസ്രമുഷ്ണം സലവണം രക്താഭം രക്തമേഹതഃ

ക്ഷാരമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ഗന്ധംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും രസംകൊണ്ടും സ്പർശംകൊണ്ടും ക്ഷാരവെള്ളത്തോടു സദൃശമായിരിക്കും. നീലമേഹത്തിന്നു മൂത്രം നീലനിറമായിരിക്കും. കാളമേഹത്തിന്നു മൂത്രം മഷിപോലെ ഇരിക്കും. ഹാരിദ്രമേഹത്തിന്നു മൂത്രം എരിവുരസത്തോടും മഞ്ഞൾനിറത്തോടും കൂടിയും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായുമിരിക്കും. മാഞ്ജിഷ്ഠമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും മഞ്ചട്ടിപ്പൊടിച്ചേർത്ത ജലത്തോടു തുല്യമായിട്ടും പോകും. രക്തമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും ചൂടോടും ഉപ്പുരസത്തോടും കൂടിയും രക്തവർണ്ണമായിട്ടും പോകും.

വാതജങ്ങളായ നാലുപ്രമേഹങ്ങളുടെ
ലക്ഷണം.

വസാമേഹീ വസാമിശ്രം വസാം മൂത്രയേന്മുഹുഃ
൧൭. മജ്ജാഭം മജ്ജമിശ്രം വാ മജ്ജാമേഹീ മുഹുർമ്മുഹുഃ
കഷായമധുരം രൂക്ഷം ക്ഷൌദ്രമേഹം വദേൽ ബുധഃ
൧൮. ഹസ്തീ മത്ത ഇവാജസ്രം മൂത്രം വേഗവിവർജ്ജിതം
സലസീകം വിബദ്ധഞ്ച ഹസ്തിമേഹീ പ്രമേഹതി.

വസാമേഹമുള്ളവൻ വസയോടുകൂടിയോ വസയെത്തന്നെയോ പിന്നെയും പിന്നെയും മൂത്രിക്കും. മജ്ജാമേഹത്തിന്നു മജ്ജപോലെയോ മജ്ജയോടുകൂടിയോ മൂത്രം പോകും. ക്ഷൌദ്രമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ചവർപ്പും മധുരിപ്പും രൂക്ഷമായുമിരിക്കും. ഹസ്തിമേഹമുള്ളവൻ മദിച്ചിരിക്കുന്ന ഗജമെന്നപോലെ വേഗത്തോടുകൂടാതെയും പുല്ലുനിറത്തോടും തടവോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ എല്ലായ്പ്പോഴും വിസർജ്ജിക്കും.

കഫപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൧൯. അവിപാകോരുചിശ്ഛർദ്ദിർ ജ്വരഃ കാസസ്സപീനസഃ
ഉപദ്രവാഃ പ്രജായന്തേ മേഹാനാം കഫജന്മനാം.

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങൾക്കു ദഹനമില്ലായ്ക, അരുചി ഛർദ്ദി പനി ചുമ പീനസം ഈവക ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

പിത്തമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൦. വസ്തിമേഹനയോസ്തോദോ മുഷ്കാവദരണം ജ്വരഃ
ദാഹസ്തൃഷ്ണാമ്ലികാ മൂർച്ഛാ വിഡ്ഭേദഃ പിത്തജന്മനാം.

(൧൩൨) പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങൾ വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും കുത്തിനോവുക വൃഷണങ്ങളിൽ കീറി നോവുക പനി ഉഷ്ണം തണ്ണീർദാഹം പുളിച്ചുതേട്ടുക ഇന്ദ്രിയസാദം മലം അയഞ്ഞുപോക ഇവയാകുന്നു.

വാതപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൧. വാതജാനാമുദാവർത്ത കമ്പഹൃൽഗ്രഹലോലതാഃ
ശൂലമുന്നിദ്രതാശോഷഃ കാസശ്വാസശ്ചജായതെ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉദാവർത്തവും വിറയലും നെഞ്ഞുപിടിത്തവും ലോലതയും വേദനയും ഉറക്കമില്ലായ്കയും മെലിച്ചിലും ചുമയും ശ്വാസവുമാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൨. യഥോക്തോപദ്രവാവിഷ്ട മതിപ്രസ്രുതമേവച
പിടകാപീഡിതംഗാഢഃ പ്രമേഹോഹന്തിമാനവം.

൨൩. ജാതഃപ്രമേഹീമധുമേഹിനോവാ
നസാദ്ധ്യഉക്തസ്സഹിബീജദോഷാൽ
യേചാപികേചിൽകുലജാവികാരാ
ഭവന്തിതാസ്താൻപ്രവദന്ത്യസാദ്ധ്യാൻ.

മേല്പറഞ്ഞ അവിപാകാദി ഉപദ്രവങ്ങളോടും ധാതു മൂത്രങ്ങളുടെ അതിയായ ഗതിയോടുകൂടിയവനും ശരാവികാദി പിടകകളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനും ആയ പ്രമേഹരോഗി മരിക്കും. പ്രമേഹത്തിന്നു ആധിക്യവും വേണം. കഫത്തിന്റെയും മേദസ്സിന്റെയും ദുഷ്ടതഹേതുവായിട്ടും മൂത്രത്തിന്റെയും മേദസ്സിന്റെയും കഫത്തിന്റെയും മാധുര്യം ഹേതുവായിട്ടും മധുമേഹിയിങ്കൽ നിന്നു ജനിക്കുന്ന പുരുഷൻ പ്രമേഹിയായി ഭവിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവന്റെ ആ പ്രമേഹം ബീജദോഷം ഹേതുവായിട്ടു സാദ്ധ്യമായി ഭവിക്കുന്നില്ല. പിതാവു പിതാമഹൻ മുതലായവരിൽനിന്നു സംഭവിച്ച പ്രമേഹം കുഷ്ഠം മുതലായ വ്യാധികളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നു.

മധുമേഹലക്ഷണം.

൨൪. സർവ്വഏവപ്രമേഹാസ്തു കാലേനാപ്രതികാരിണഃ
മധുമേഹത്വമായാന്തി തദാസാദ്ധ്യംഭവന്തിഹി

൨൫. മധുമേഹേമധുസമം ജായതേസകിലദ്വിധാ
ക്രുദ്ധേധാതുക്ഷയാദ്വായൗ ദോഷാവൃതപഥേഥവാ.

൨൬. ആവൃതോദോഷലിംഗാനി സോനിമിത്തംപ്രദർശയൻ
ക്ഷണാൽക്ഷീണഃക്ഷണാൽപൂർണ്ണോ ഭജതേകൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതാം.

൨൭. മധുരംയച്ചമേഹേഷു പ്രായോമധ്വിവമേഹതി
സർവ്വോപിമധുമേഹാഖ്യം മാധുര്യാച്ചതനോരതഃ

ചികിത്സിക്കാതെയിരുന്നാൽ എല്ലാ പ്രമേഹവും കാലക്രമേണ മധുമേഹമായിതീരും, അപ്പോൾ അതു അസാദ്ധ്യമായും ഭവിക്കും. മധുമേഹത്തിങ്കൽ മൂത്രം മധുവിനോടു സദൃശമായി (തേൻപോലെ) ഇരിക്കും. എന്നാൽ അതു രണ്ടുവിധമാകുന്നു. ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വായു ക്രുദ്ധനായിരിക്കും സമയത്തിങ്കലും വായുവിന്റെ മാർഗ്ഗത്തിന്നു പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവരണം ഭവിക്കും സമയത്തിങ്കലും ആകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവൃതനായിരിക്കുന്ന വായു ദോഷലക്ഷണങ്ങളെ കാണിക്കും. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ കാരണംകൂടാതെ ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു ക്ഷീണിക്കയും ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു സുഖിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ഈ പ്രമേഹം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണ്. പ്രമേഹങ്ങളിൽ മൂത്രം പ്രായേണ മധുരംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും തേൻപോലെതന്നെയിരിക്കും. എന്നാൽ ദേഹത്തിന്നു മാധുര്യം ഭവിക്കകൊണ്ടാകുന്നു എല്ലാ പ്രമേഹങ്ങൾക്കും മധുമേഹമെന്നു പേരുണ്ടായതു്.

പ്രമേഹാമധുമേഹാപിടകാനിദാനം (൧൫൩)

പ്രമേഹപിടകാലക്ഷണം.

൯൮. ശരാവികാകച്ഛപികാ ജാലിനീവിനതാലജീ
മസൂരികാസർഷപികാ പുത്രിണീസവിദാരികാ
൯൯ വിദ്രധിശ്ചേതിപിടകാഃ പ്രമേഹോപേക്ഷയാദശ
സന്ധിമർമ്മസുജായന്തേ മാംസളേഷുചധാമസു
൱൦ അന്തോന്നതാതദ്രൂപാ നിമ്നമദ്ധ്യാശരാവികാ
ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ തൽപ്രമാണാചസർഷപീ
൱൧. സദാഹാകൂർമ്മസംസ്ഥാനാഃ ജ്ഞേയാകച്ഛപികാബുധൈഃ
ജാലിനീതീവ്രദാഹാതു മാംസജാലസമാവൃതാ
൱൨. അവഗാഢരുജാക്ലേദാ പൃഷ്ഠവാപ്യുദരേപിവാ
മഹതീപിടകാനീലാ വിനതാനാമസാസ്മൃതാ
൱൩. മഹത്യല്പചിതാജ്ഞേയാ പിടകാചാപിപുത്രിണീ
മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാ വിജ്ഞേയാതുമസൂരികാ
൱൪. രക്താസിതാസ്ഫോടചിതാ ദാരുണാത്വലജീഭവേൽ
വിദാരീകന്ദവദ്വൃത്താ കഠിനാചവിദാരികാ.
൱൫. വിദ്രധേർല്ലക്ഷണൈൎയ്യുക്താ ജ്ഞേയാവിദ്രധികാതുസാ

പ്രമേഹത്തെ ശമിപ്പിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ശരാവിക കച്ഛപിക, ജാലിനി വിനത അലജി മസൂരിക സർഷപിക പുത്രിണി വിദാരിക വിദ്രധി ഇങ്ങിനെ പത്തു കുരുക്കൾ സന്ധികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും വളരെ മാംസമുള്ള സ്ഥാനങ്ങളിലുമുണ്ടാകുന്നു. ശരാവിക എന്ന കുരു വക്ക ഉയൎന്നിട്ടും മദ്ധ്യം താഴ്ന്നിട്ടും ആകൃതികൊണ്ടു ശരാവത്തോടു തുല്യമായിട്ടുമിരിക്കും. സർഷപിക എന്ന കുരു ആകൃതികൊണ്ടും പ്രമാണംകൊണ്ടും വെളുത്ത കടുകിനോടു സമമായിരിക്കും. വളരെ വേദനയുമുണ്ടാകും. അതിൽ കടുകുമണിപോലെയുള്ള കുരുക്കളും വളരെ കാണാം. കച്ഛപിക എന്ന കുരു ചുട്ടുനീറ്റലോടുകൂടിയും ആമപ്പുറംപോലെയുമിരിക്കും. ജാലിനി എന്ന കുരു കഠിനമായ ചുട്ടുനീറ്റലോടുകൂടിയും വളരെ മാംസനാഡികളാൽ ചുററപ്പെട്ടുമിരിക്കും. വിനത എന്നകുരു അതിയായ വേദനയോടും പഴുപ്പോടും കൂടിയും വലുതായും കറുത്തിട്ടും താണിട്ടും പുറത്തൊ വയററത്തൊ ഉണ്ടാകും. പുത്രിണി എന്ന കുരു വലുതായിട്ടും ഏററവും ചെറുതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ ചുററപ്പെട്ടിട്ടും ഇരിക്കും. മസൂരിക എന്ന കുരു പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും ചണ്ണൻപയററിൻമണിയോടു സമമായിരിക്കും. അലജി എന്നകുരു ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും പോളകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടും ഭയങ്കരമായുമിരിക്കും. വിദാരിക എന്ന കുരു മുതക്കിൻകിഴങ്ങുപോലെ വൃത്തമായും കഠിനമായുമിരിക്കും വിദ്രധി വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും-

പിടകാരംഭകാരണം

യേയന്മയാഃസ്മൃതാമേഹാ സ്തേഷാമേതാസ്തുതന്മയാഃ
൱൬. വിനാപ്രമേഹമപ്യേതാ ജായന്തേദുഷ്ടമേദസഃ
താവച്ചൈതാനലക്ഷ്യന്തേ യാവദ്വസ്തുപരിഗ്രഹഃ

യാതൊരു ദോഷംകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നുവോ ആ ദോഷംകൊണ്ടുതന്നെ കുരുക്കളും ഉണ്ടാകുന്നു. എങ്ങിനെഎന്നാൽ കഫപ്രമേഹികൾക്ക കഫംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. പിത്തപ്രമേഹികൾക്കു പിത്തംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. വാതപ്രമേഹികൾക്കു വാതംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. മേദസ്സു ദുഷിച്ചവൎക്കു പ്രമേഹത്തോടു കൂടാതെയും കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. ശരാവികമുതലായ കുരുക്കളെ അവയുടെ പുറപ്പാടിങ്കൽ അറിയുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൧. ഗുദേഹൃദിശിരസ്യംസേ പൃഷ്ഠേമർമ്മസു ചോത്ഥിതാഃ
സോപദ്രവാദ്ദുർബ്ബലാഗ്നേഃ പിടകാഃപരിവർജ്ജയേൽ.

ഗുദത്തിലും ഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പുറത്തും മർമ്മങ്ങളിലും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകണം ഉപദ്രവങ്ങളും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വേണം എന്നാൽ ആ കുരുക്കൾ ശമിക്കയില്ല കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു 'തൃൾകാസമാംസസംകോച മോഹഹിക്കാമദജ്വരാഃ വിസർപ്പമർമ്മസംരോധാഃ പിടകാനാമുപദ്രവാഃ'' തണ്ണീർദ്ദാഹം, ചുമ, മാംസംചുരുങ്ങുക, മോഹം ഇക്കിൾ മദം പനി വിസർപ്പ മർമ്മസംരോധം ഇവയൊക്കെയും കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ചിലർ സ്ത്രീകൾക്കു പ്രമേഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു പറയുന്നു; അപ്രകാരം തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ടു്, "രജഃപ്രസേകാന്നാരീണാം മാസിമാസിവിശുദ്ധ്യതിസർവ്വം ശരീരംദോഷാശ്ച നപ്രമേഹന്ത്യതസ്സ്ത്രിയഃ" സ്ത്രീകൾ മാസംതോറും തീണ്ടാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അവരുടെ എല്ലാ ശരീരത്തിനും ദോഷങ്ങൾക്കും ശുദ്ധിയുണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ സ്ത്രീകൾക്കു പ്രമേഹമുണ്ടാകുന്നില്ല.

ഇതി കേശവഭിഷക്കൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ പ്രമേഹമധുമേഹ
പിടകാനിദാനം സമാപ്തം.

—:○:—

മേദോനിദാനം.

---

൧. അവ്യായാമദിവാസ്വപ്ന ശ്ലേഷ്മളാഹാരസേവിനഃ
മധുരോന്നരസഃപ്രായ സ്നേഹാന്മേദഃപ്രവർദ്ധയേൽ.

൨. മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ പുഷ്യന്ത്യന്യേനധാതവഃ
മേദസ്സുചീയതേതസ്മാ ദശക്തസ്സർവ്വകർമ്മസു

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യാതെ ഇരിക്കയും പകൽ ഉറങ്ങുകയും കഫകരമായ ആഹാരത്തെ സേവിക്കയും ചെയ്താൽ അവന്റെ മധുരപ്രായമായി ആമംപോലെയിരിക്കുന്ന അന്നരസം സ്നേഹം ഹേതുവായിട്ടു മേദസ്സിനെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. ആ മേദസ്സ മാർഗ്ഗങ്ങളെ രോധിക്കനിമിത്തം അന്യധാതുക്കൾക്കു പുഷ്ടിയുണ്ടാകുന്നില്ല. മേദസ്സു വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു അവൻ എല്ലാകർമ്മങ്ങളിലും അശക്തനായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു.

മേദസ്വിയുടെ ലക്ഷണം.

൩. ക്ഷുദ്രശ്വാസതൃഷാമോഹ സ്വപ്നക്രഥനസാദനൈഃ
യുക്തഃക്ഷുൽസ്വേദദുർഗ്ഗന്ധൈ രല്പപ്രാണോല്പമൈഥുനഃ

൪. മേദസ്തുസർവ്വഭൂതാനാ മുദരേഷ്വസ്ഥിഷുസ്ഥിതം
അതഏവോദരേവൃദ്ധിഃ പ്രായോമേദസ്വിനോഭവേൽ

അധികം മേദസ്സുള്ളവനു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവും ഉറക്കവും കുരേണംകൂടാതെ ശ്വാസത്തിനു തടവും തളർച്ചയും വിശപ്പുംവിയർപ്പും ദുർഗ്ഗന്ധവും അല്പപ്രാണതയും ഉണ്ടാകും; മൈഥുനത്തിങ്കൽ താല്പര്യം കുറഞ്ഞിരിക്കും മേദസ്സു എല്ലാ പ്രാണികളുടേയും വയറ്റത്തും അസ്ഥികളിലും നില്ക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാകുന്നു മിക്കവാറും മേദസ്സുള്ളവന്റെ ഉദരത്തിനു വൃദ്ധിഭവിക്കുന്നതു്.

ഉപദ്രവങ്ങൾ

൫. മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ വായുഃകോഷ്ഠേവിശേഷതഃ
ചരൻസന്ധുക്ഷയത്യഗ്നി മാഹാരംശോഷയത്യപി

൩. തസ്മാൽസശീഘ്രംജരയ ത്യാഹാരമഭികാംക്ഷതി
വികാരാംശ്ചാപ്നുതേഘോരാൻ കാംശ്ചിൽകാലവ്യതിക്രമാൽ
൪. ഏതാവുപദ്രവകരൌ വിശേഷാദഗ്നിമാരുതൌ
ഏതൌഹിദഹതഃസ്ഥൂലംവനദാവോവനംയഥാ.
൫. മേദസ്യതീവസംവൃദ്ധേ സഹസൈവാനിലാദയഃ
വികാരാൻദാരുണാൻകൃത്വാ നാശയന്ത്യാശുജീവിതം.

മേദസ്സുകൊണ്ടു മാൎഗ്ഗരോധം ഭവിച്ചാൽ വായു വിശേഷിച്ചും കോഷ്ഠത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ജഠരാഗ്നിയെ വൎദ്ധിപ്പിച്ചു ആഹാരത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ആഹാരം പെട്ടന്നനവെ ദഹിക്കയും ഉടൻ അവൻ ആഹാരത്തെ ആഗ്രഹിക്കയുംചെയ്യുന്നു. ഭക്ഷണത്തിന്റെ കാലംകഴിഞ്ഞാൽ അവന്നു ഘോരങ്ങളായ ചില വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. അവ വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതായിരിക്കും അഗ്നിയും വായുവും പല ഉപദ്രവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി കാട്ടുതീ വനത്തെ എന്നപോലെ സ്ഥൌല്യത്തെ ദഹിപ്പിച്ചുകളയുന്നു. മേദസ്സു അധികമായി വൎദ്ധിച്ചാൽ പെട്ടന്നനവെതന്നെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രമേഹം, പിടക, ജ്വരം ഭഗന്ദരം വിദ്രധി വാതരോഗം ഇവയിൽ ചില വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും.

സ്ഥൂലലക്ഷണം.

൬. മേദോമാംസാതിവൃദ്ധത്വാ ച്ചലസ്ഫിഗ്ദരസ്തനഃ
അയഥോപചയോത്സാഹോ നരോതിസ്ഥൂല ഉച്യതേ

മേദസ്സും മാംസവും അധികമായി വൎദ്ധിച്ചാൽ തുടകൾക്കും ഉദരത്തിന്നും സ്തനങ്ങൾക്കും ഇളക്കമുണ്ടാകും. സാമൎത്ഥ്യവും ഉത്സാഹവും കുറയും. ഈ ലക്ഷണമുള്ളവനെ അതിസ്ഥൂലൻ എന്നു പേർപറയുന്നു.

ഇതി കേശവദാശികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ മേദോനിദാനം
സമാപ്തം

ഉദരനിദാനം.

---

൧. രോഗാസ്സൎവ്വേപിമന്ദേഗ്നൌ സുതരാമുദരാണിച
അജീൎണ്ണാന്മലിനൈശ്ചാന്നൈ ൎജ്ജായന്തേമലസഞ്ചയാൽ.

എല്ലാരോഗങ്ങളും അഗ്നിയുടെ മന്ദതയിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. വിശേഷിച്ചും ഉദരം ഉണ്ടാകുന്നു. ദഹിക്കാതെയുള്ള അന്നം വയററിൽ കിടക്കകകൊണ്ടും മലിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കകൊണ്ടും മലം വൎദ്ധിക്കകൊണ്ടും ഉദരരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. രുദ്ധ്വാസ്വേദാംബുവാഹിനി ദോഷാസ്രോതാംസിസഞ്ചിതാഃ
പ്രാണാഗ്ന്യപാനാൻസംദൂഷ്യ ജനയന്ത്യുദരംനൃണാം.

വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ സ്വേദവാദികളായും അംബുവാഹികളായും ഇരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു പ്രാണവായുവിനേയും ജഠരാഗ്നിയേയും അപാനവായുവിനേയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനുഷ്യൎക്കു ഉദരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഉദരങ്ങളുടെ സാമാന്യരൂപം.

൩. ആധ്മാനംഗമനേശക്തി ൎദ്ദൌൎബ്ബല്യംദുൎബ്ബലാഗ്നിതാ
ശോഫഃസദനമംഗാനാം സംഗോവാതപുരീഷയോഃ
൪. ദാഹസ്തന്ദ്രാചസൎവ്വേഷു ജഠരേഷുഭവന്തിഹി

(൧൩൫) ഉദരനിദാനം

വയർവീക്കുക, നടക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, ദുർബ്ബലത, അഗ്നിമാന്ദ്യം നീരു ശരീരങ്ങൾക്കു തളർച്ച വായുവിനും മലത്തിനും തടവു ചൂടു മടി ഇവ മറയാകയുംഎല്ലാം ഉദരരോഗങ്ങളിലുമുണ്ടാകും.-

ഉദരസംഖ്യ.

പൃഥഗ്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച പ്ലീഹബദ്ധക്ഷതോദകൈഃ

൧. സംഭവന്ത്യുദരാണ്യഷ്ടൗ തേഷാംലിംഗംപൃഥക്ശൃണു

ഉദരം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും നാലുവിധം. പ്ലീഹ ബദ്ധക്ഷതോദകങ്ങൾകൊണ്ടു നാലുവിധം. ഇങ്ങനെ എട്ടുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ പേരുകൾ വാതോദരം പിത്തോദരം കഫോദരം, സന്നിപാതോദരം പ്ലീഹോദരം, ബദ്ധോദരം ക്ഷതോദരം ഉദകോദരം എന്നിങ്ങിനെയാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം പ്രത്യേകം കേട്ടാലും.

വാതോദരലക്ഷണം.

തത്രവാതോദരേശോഫഃ പാണിപാന്നാഭികുക്ഷിഷു

൨. കുക്ഷിപാർശ്വോദരകടിപൃഷ്ഠരുക്പർവ്വഭേദനം

ശുഷ്കകാസാംഗമർദ്ദാധോഗുരുതാമലസംഗ്രഹാഃ

൩. ശ്യാവാരുണത്വഗാദിത്വ മകസ്മാദ്വൃദ്ധിഹ്രാസവൽ

സതോദഭേദമുദരം തനുകൃഷ്ണസിരാതതം

൪. ആധ്മാതദൃതിവച്ഛബ്ദ മാഹതം പ്രകരോതിച

വായുശ്ചാത്ര സരുക്ശബ്ദോ വിചരേൽസർവ്വതോഗതിഃ

വാതോദരത്തിനു കയ്പടത്തിന്മേലും കാലിന്റെ അടിയിലും നാഭിയിലും വയററിലും നീരുണ്ടാകും. വയററിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും അരക്കെട്ടിലും പുറത്തും വേദനയുണ്ടാകും. സന്ധികൾ പിളർന്നുപോകുന്നതുപോലെ വേദനയുമുണ്ടാകും, മേൽനുറുങ്ങിപ്പോവുകയും അടിവയർ കനക്കുകയും മലംബന്ധിച്ചിരിക്കയും തൊലി, നഖം, മൂത്രം, മലം മുതലായവ കറുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കയുംചെയ്യും. കാരണം കൂടാതെ വയർ ചിലപ്പോൾവീർപ്പില്ലാതിരിക്കയും ചെയ്യും. വയററിൽ കുത്തിനോവുക പിളർന്നുനോവുക വയററത്തുകറുത്തുചെറുതായുള്ള ഞരമ്പുകൾവ്യാപിച്ചിരിക്കുക, വയററിൽ തട്ടിയാൽ ഊതിവീർപ്പിച്ചതോൽത്തുരുത്തിയുടെ ശബ്ദംപോലെയുള്ളശബ്ദം കേൾക്കുക വായുവേദനയുണ്ടാക്കി ഒരുശബ്ദംകൊണ്ടുവയററിൽ മുഴുവനും സഞ്ചരിക്കുക ഇവയുമുണ്ടാകും.

പിത്തോദരലക്ഷണം

൫. പിത്തോദരേജ്വരോമൂർച്ഛാ ദാഹസ്തൃൾകടുകാസ്യതാ

ഭ്രമോതിസാരഃപീതത്വം ത്വഗാദാവുദരംഹരിൽ

൬. പീതതാമ്രസിരാനദ്ധം സസ്വേദംസോഷ്മദഹ്യതെ

ധൂമായതേമൃദുസ്പർശം ക്ഷിപ്രപാകംപ്രദൂയതേ

പിത്തോദരത്തിനു പനിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ചൂടും തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകും വായിൽ എരിവുരസം തോന്നും. തലതിരിച്ചിലും അതിസാരവുമുണ്ടാകും. തൊലി നഖം മൂത്രം മുതലായവ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. വയറു പച്ചനിറമുള്ളതായും മഞ്ഞളിച്ചും ചെമ്പിച്ചും ഇരിക്കുന്ന ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കും.- വയററിന്നു വീർപ്പും ചൂടും നീററലും പുകച്ചിലുമുണ്ടാകും. വയറു തൊട്ടാൽ മാർദ്ദവമുണ്ടായിരിക്കും. പൊട്ടുന്നവെ പാകംവരും അത്യന്തം ദുഃഖകരവുമായിരിക്കും.

കഫോദരലക്ഷണം.

൭. ശ്ലേഷ്മോദരേംഗസദനം സ്വാപശ്വയഥുഗൗരവം

നിദ്രോൽക്ലേശാരുചിഃശ്വാസഃ കാസഃശുക്ലത്വഗാദിതാ

൧൨. ഉദരംസ്തിമിതംസ്നിഗ്ദ്ധം ശുക്ലരാജീതതംമഹത്
ചിരാഭിവൃദ്ധംകഠിനം ശീതസ്പർശംഗുരുസ്ഥിരം

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉദരത്തിന്നു ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയും തരിപ്പും നീരുകെട്ടവുമുണ്ടാകും. അധികമായ ഉറക്കം ഉൾക്ലേശം അരുചി ശ്വാസം ചുമ ഇവയുമുണ്ടാകും. തൊലി നഖം, മൂത്രം, മുതലായവ വെളുത്തിരിക്കും. വയറു സ്തംഭിച്ചിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുകൂടിയും വെളുത്ത രേഖകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും വലുതായിട്ടുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടും വർദ്ധിക്കും. വയറു കഠിനമായും തൊട്ടാൽ ശീതമായും കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതോദരലക്ഷണം.

൧൩. സ്ത്രിയോന്നപാനംനഖരോമമൂത്ര
വിഡാൎത്തവൈൎയ്യുക്തമസാധുവൃത്താഃ
യസ്മൈപ്രയച്ഛന്ത്യരയോഗരാംശ്ച
ദുഷ്ടാംബുദൂഷീവിഷസേവനാദ്വാ.

൧൪. തേനാശുരക്തംകുപിതാശ്ചദോഷാഃ
കുൎയ്യുസ്സുഘോരംജഠരംത്രിലിംഗം
തച്ഛീതവാതേഭ്രശദുർദ്ദിനേ ച
വിശേഷതഃകുപ്യതിദഹ്യതേ ച.

൧൫. സ ചാതുരോമൂൎഛതിഹിപ്രസക്തം
പാണ്ഡുഃകൃശഃശുഷ്യതിതൃഷ്ണയാ ച
ദൂഷ്യോദരംകീൎത്തിതമേതദേവ
പ്ലീഹോദരംകീൎത്തയതോനിബോധ

സ്ത്രീകൾ വശീകരിപ്പാൻവേണ്ടി നഖം രോമം മൂത്രം, മലം മുതലായവയോടുകൂടി അകത്തേക്കു കൊടുത്ത അന്നപാനം നിമിത്തമായിട്ടോ ശത്രുക്കളാൽ കൊടുക്കപ്പെട്ട വിഷത്തിന്റെ ശക്തിനിമിത്തമായിട്ടോ വിഷമോ വിഷജന്തുക്കളോ ഉള്ള വെള്ളത്തെയോ പുല്ലു ഇല മുതലായവ വീണു ദുഷിച്ചതായ വെള്ളത്തെയോ കുടിക്ക നിമിത്തമായിട്ടോ ദൂഷീവിഷപാനം ഹേതുവായിട്ടോ രക്തവും വാതാദിദോഷങ്ങളും കോപിച്ചു വാതോദരത്തിന്റെയും പിത്തോദരത്തിന്റെയും കഫോദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതായി അതിഭയങ്കരമായിരിക്കുന്ന ഉദരത്തെയുണ്ടാക്കും. അതു തണുത്തകാറ്റോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന സമയത്തിങ്കലും മേഘാവൃതമായിരിക്കുന്ന ദിവസത്തിങ്കലും വിശേഷിച്ചും കോപിക്കുന്നു. അപ്പോൾ നീററലുമുണ്ടാകും അ രോഗി ഇല്ലായ്പൊഴും മോഹിക്കും ദേഹംവെളുക്കയും ചടക്കുകയും ചെയ്യും തണ്ണീർദാഹംകൊണ്ടു വറൾച്ചയും ഉണ്ടാകും. സന്നിപാതോദരത്തിന്നു ദൂഷ്യോദരമെന്നും പേരുണ്ടു്. ഇനി പ്ലീഹോദരത്തെക്കുറിച്ചു പറയുന്നു.

പ്ലീഹോദരലക്ഷണം.

൧൬. വിദാഹ്യഭിഷ്യന്ദിരതസ്യജന്തോഃ
പ്രദുഷ്ടമത്യൎത്ഥമസൃക്കഫശ്ച
പ്ലീഹാഭിവൃദ്ധിംകുരുതഃ പ്രവൃദ്ധൗ
പ്ലീഹോത്ഥമേതജ്ജഠരംവദന്തി

൧൭. തദ്വാമപാർശ്വേപരിവൃദ്ധിമേതി
വിശേഷതഃ സീദതിചാതുരോത്ര
മന്ദജ്വരാഗ്നിഃകഫപിത്തലിംഗൈ
രുപദ്രുതഃ ക്ഷീണബലോതിപാണ്ഡുഃ

(൧൩൪) ഉദരനിദാനം

ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാകുന്ന പദാർത്ഥത്തെയൊ കഫസ്രവണകാരിയായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയൊ എല്ലായ്പോഴും ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെ രക്തം ഏറ്റവും ദുഷിച്ചിട്ട അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫത്തോടകൂടി വർദ്ധിച്ചിട്ട പ്ലീഹാവെന്ന രക്താശയത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. അതിനെ പ്ലീഹോദരമെന്ന പറയുന്നു. അതു വാമഭാഗത്തിങ്കൽ വർദ്ധിച്ചുവരും. അവന്നു വിശേഷിച്ചും തളർച്ചയുണ്ടാകും. അല്പമായ പനിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും കഫോദരത്തിന്റെയും പിത്തോദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളും ശക്തിക്ഷയവും ദേഹത്തിന്നു അതിയായ വിളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

യകൃദുദരലക്ഷണം.

൧൮. സവ്യാന്യപാർശ്വേ യകൃതി പ്രവൃദ്ധേ
ജ്ഞേയം യകൃദ്ദാല്യുദരം തദേവ

വലത്തുഭാഗത്തിരിക്കുന്ന യകൃത്തും പ്ലീഹാവെന്നപോലെ വർദ്ധിച്ചിട്ട ഉദരവ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ യകൃദാല്യുദരമെന്നും പറയുന്നു

അതിലുള്ള ദോഷസംബന്ധം.

൧൯. ഉദാവർത്തരുജാനാഹൈർമ്മോഹതൃൾദഹനജ്വരൈഃ
ഗൌരവാരുചികാഠിന്യൈർവ്വിദ്യാത്തത്രമലാൻക്രമാൽ.

മേല്പറഞ്ഞ പ്ലീഹോദരവും യകൃദുദരവും ഉള്ളവന്നു ഉദാവർത്തവും വേദനയും കീഴ്വയർ വീക്കയും ഉണ്ടായാൽ അതിന്നു വാതം കാരണമാകുന്നു എന്നും ബോധക്ഷയവും തണ്ണീർദാഹവും ദഹനജ്വരവുമുണ്ടായാൽ പിത്തം കാരണമാകുന്നു എന്നും ശരീരത്തിന്നു കനവും അരുചിയും കാഠിന്യവുമുണ്ടായാൽ കഫം കാരണമാകുന്നു എന്നും വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ബദ്ധോദരലക്ഷണം.

൨൦. യസ്യാന്ത്രമന്നൈരുപലേപിഭിർവ്വാ
ബാലാശ്മഭിർവ്വാ പിഹിതം യഥാവൽ
സഞ്ചീയതേ തസ്യ മലസ്സദോഷ
ശ്ശനൈശ്ശനൈസ്സങ്കരവച്ചനാഡ്യാഃ

൨൧. നിരുദ്ധ്യതേ തസ്യ ഗുദേ പുരീഷം
നിരേതി കൃഛ്റാദപി ചാല്പമല്പം
ഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേ പരിവൃദ്ധിമേതി
തസ്യോദരം ബദ്ധഗുദം വദന്തി

വഴുപ്പുള്ള അന്നങ്ങളെക്കൊണ്ടോ രോമമോ കല്ലോ ഭക്ഷിച്ചുചെന്നു കുടലിനെ ബന്ധിക്കുമ്പോൾ അവന്റെ മലം വാതാദിദോഷങ്ങളോടകൂടി കുടലിൽ ചൂൽകൊണ്ടു അടിച്ചുകൂട്ടിയ തൃണാദികൾ എന്നപോലെ പതുക്കപ്പതുക്കെ വർദ്ധിച്ചുവരും. അപ്പോൾ മലദ്വാരത്തിന്നു രോധവും ഭവിക്കും. മലം പണിപ്പെട്ട അല്പാല്പമായിട്ടുപോകും.- ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ആകുന്നു അതു വർദ്ധിക്കുന്നതു. ആ ഉദരത്തിന്നു ബദ്ധഗുദമെന്നു പേരുണ്ട്.

ഛിദ്രോദര ലക്ഷണം.

൨൨. ശല്യം തഥാന്നോപഹിതം യദാന്ത്രം
ഭുക്തം ഭിനത്ത്യാഗതമന്യഥാ വാ
തസ്മാൽസ്രുതോന്ത്രാൽസലിലപ്രകാശഃ
സ്രാവഃ സ്രവേദ്വൈ ഗുദതസ്തുഭൂയഃ

൨൩. നാഭേരധശ്ചോദരമേതി വൃദ്ധിം
നിസ്തുദ്യതേ ദാല്യതി ചാതിമാത്രം

ഉദരനിദാനം (ഏമ്പൻ)

ഏതല്പരിസ്രാവ്യുദരംരപ്പദിഷ്ടം
ദകോദരംകീർത്തയതോനിബോധ.

മുള്ള്, കല്ല്, എല്ല് പുല്ല്; മുതലായവ അന്നത്തോടുകൂടി വിലത്തിൽ ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കുടർമാല ഭേദിച്ച ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകും. കോട്ടുവാ നിമിത്തമായിട്ടോ, അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടോ ഭേദിച്ചും ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകാം. ഇവിടെ പറവാൻപോകുന്ന ചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഇതു സ്പഷ്ടമാകും. "ശക്കരാതൃണലോഷ്ഠാസ്ഥി കണ്ടകൈരന്നസംയുതൈഃ ഭിദ്യേതാന്ത്രം യദാഭുക്തൈ ജൃംഭയാത്യശനേനവാ" ചരൽ പുല്ല് മൺകട്ട എല്ല്, മുള്ള ഇവ അന്നത്തോടുകൂടി ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കുടർമാല ഭേദിക്കും കോട്ടുവാ ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കുടർമാല ഭേദിക്കും. ആ ഛിദ്രങ്ങളിൽ നിന്ന വെള്ളം ഒഴുകി പിന്നെയും പിന്നെയും ഗുദദ്വാരത്തിൽ കൂടിപ്പോകും. അപ്പോൾ നാഭിയുടെ അധോഭാഗം വീർത്തുവരും. കുത്തിനോവുക പിളർന്നനോവുക ഇവയും അധികമായുണ്ടാകും. അതിനെ പരിസ്രാവ്യുദരമെന്നും പറയുന്നു. ഇനി ഉദകോദരത്തെക്കുറിച്ച പറയാം.

ഉദകോദരലക്ഷണം.

൨൪. യഃസ്നേഹപീതോപ്യനുവാസിതോവാ
വാന്തോവിരക്തോപ്യഥവാനിരൂഢഃ
പിബേജ്ജലംശീതലമാശുതസ്യ
സ്രോതാംസിദുഷ്യന്തിതദ്വഹാനി

൨൫. സ്നേഹോപലിപ്തേഷ്വഥവാപിതേഷു
ദകോദരംപൂർവ്വവദഭ്യുപൈതി
സ്നിഗ്ദ്ധംമഹത്തൽപരിവൃത്തനാഭി
സമാതതംപൂർണ്ണമിവാംബുനാച

൨൬. യഥാദൃതിഃക്ഷുഭ്യതികമ്പതേച
ശബ്ദായതേചാപ്യുദകോദരംതൽ.

സ്നേഹപാനം ചെയ്തവനൊ അനുവാസനംചെയ്തവനൊ വമനംചെയ്തവനൊ വിരേചനംചെയ്തവനൊ വസ്തിചെയ്തവനൊ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളംകുടിച്ചാൽ അവന്റെ ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ ദുഷിക്കും. സ്രോതസ്സുകൾക്ക സ്നേഹത്താൽ വിപൃത ഭവിക്കുമ്പോൾ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളം കുടിച്ചാലും അവ ദുഷിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു അവന്നു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ടവണ്ണം ഉദകോദരം ഉണ്ടാകുന്നു. അതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും വലുതായും വൃത്തമായുമിരിക്കുന്ന നാഭിയോടും വേദനയോടുംകൂടിയും വെള്ളംകൊണ്ടുനിറഞ്ഞതുപോലെയും തോൽതുരുത്തിപോലെയും ഇളകുന്നതോടും വിറയലോടും ശബ്ദത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം.

൨൭. ജന്മനൈവോദരംസർവ്വം പ്രായഃകൃച്ഛ്രതമംവിദുഃ
ബലിനസ്തദജാതാംബു യത്നസാധ്യംനവോത്ഥിതം

൨൮. പക്ഷാൽബദ്ധഗുദംതൂർദ്ധ്വം സർവ്വംജാതോദകംതഥാ
പ്രായോഭവത്യഭാവായ ഛിദ്രാന്ത്രംചോദരംനൃണാം

൨൯. ശൂനാക്ഷംകുടിലോപസ്ഥ മുപക്ലിന്നതനുത്വചം
ബലശോണിതമാംസാഗ്നി പരിക്ഷീണംചവർജ്ജയേൽ
പാർശ്വഭംഗാന്നവിദ്വേഷ ശോഥാതീസാരപീഡിതം
വിരിക്തംചാപ്യുദരിണം പൂര്യമാണംവിവർജ്ജയേൽ.

എല്ലാ ഉദരങ്ങളും സ്വഭാവേനതന്നെ പ്രായേണ ഏററവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രോഗിക്കു ബലവും വയററകത്തു ജലമില്ലായ്കയും നൂതനത്വവും കൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ പ്രയത്നാനന്തരൌഷധേന ശമിച്ചു എന്നും വരാം. വയററകത്തു വെള്ളമുണ്ടായാലുള്ള ലക്ഷണത്തെപ്പററി ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞ വാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു കുക്ഷേരതിമാത്രംവൃദ്ധി സിരാന്തൎദ്ധാനഗമനം ഉദകപൂൎണ്ണദൃതിസമാനക്ഷോഭസ്പൎശനഞ്ചേതി അതിയായ വയർവീൎപ്പും വയററിലുള്ള സിരകളെ പുറത്തു കാണായ്കയും വയററത്തു തൊട്ടാൽ വെള്ളം നിറച്ചിട്ടു തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തൊട്ടതുപോലെ തോന്നുകയും ഉണ്ടായാൽ മഹോദരത്തിന്റെഅകത്തുവെള്ളം ഉണ്ടെന്നു അറിയണം. ബദ്ധോദരം ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും എല്ലാ ഉദരങ്ങളും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞാലും പ്രായേണ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. ഛിദ്രോദരവും ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. യന്ത്രശസ്ത്രപ്രയോഗങ്ങളെക്കൊണ്ടു ചിലപ്പോൾ ഛിദ്രോദരവും ബദ്ധോദരവും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞിട്ടുള്ള ഉദരവും സാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും വരാം. കണ്ണിന്റെ പോളമേൽ നീരും ലിംഗത്തിനു വളവും തൊലിക്കു നനവും മാൎദ്ദവവും ശക്തിക്ഷയവും രക്തക്ഷയവും മാംസക്ഷയവും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുള്ള ഉദരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം. പാൎശ്വഭാഗങ്ങൾ പിളരുക, അന്നത്തിനു വെറുപ്പു നീരു അതിസാരം ഇവയാൽ പീഡിതനായിരിക്കു വിരേചനംചെയ്താൽ ഉടനെ പിന്നെയും വയർവീൎക്കുക ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉദരരോഗിയെ മവൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഉദരനിദാനം സമാപ്തം.

ശോഫനിദാനം.

൧. രക്തപിത്തകഫാൻവായുൎദ്ദുഷ്ടോദുഷ്ടാൻബഹിസ്സിരാഃ
നീത്വാരുദ്ധഗതിസ്തൈൎഹി കുൎയ്യാത്ത്വങ്മാംസസംശ്രയം.
൨. ഉത്സേധംസംഹതംശോഫം തമാഹുൎന്നിചയാദതഃ
സൎവ്വംഹേതുവിശേഷൈസ്തു രൂപഭേദാന്നവാത്മകം
൩. ദോഷൈഃപൃഥക്ദ്വയൈസ്സൎവ്വൈ രഭിഘാതാദ്വിഷാദപി.

വായു തന്റെ ദൂഷണഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ദുഷിച്ചിട്ടു അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തപിത്തകഫങ്ങളെ പുറത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലാക്കി അവയെക്കൊണ്ടു തന്റെ ഗതിക്കു മുടക്കം വരുന്നസമയം ത്വങ്മാംസങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചതായി കഠിനമായിരിക്കുന്ന ഉയൎച്ചയെയുണ്ടാക്കും, അതിനെ ശോഫമെന്നു പറയുന്നു എല്ലാശോഫവും ത്രിദോഷകോപം നിമിത്തമായി ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഹേതുക്കളുടെ ഭേദംകൊണ്ടു ലക്ഷണങ്ങൾക്കു ഭേദം വരികയാൽ ഒൻപതുവിധമാകുന്നു. അതു വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോ ദോഷങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടു ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും ആകുന്നു-

ശോഫത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം.

തൽപൂൎവ്വരൂപംദവഥുസ്സിരായാമോംഗഗൌരവം

ശോഫത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം ചൂടും ഞരമ്പുകൾ വലിക്കുന്നപോലെ പീഡയും ദേഹത്തിനു കനവും ആകുന്നു.

ശോഫകാരണം.

൪. ശുദ്ധ്യാമയാഭക്തകൃശാബലാനാം
ക്ഷാരാമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണഗുരൂപസേവാ
ദദ്ധ്യാമമൃച്ഛാകവിരോധിദുഷ്ട
ഗരോപസൃഷ്ടാന്നനിഷേവണഞ്ച.

൨. അശ്മാംസ്യചേഷ്ടാനചദോഹശ്ശുദ്ധി
മ്മർമ്മോപഘാതോവിഷമാപ്രസൂതിഃ
മിത്ഥ്യോപചാരഃപ്രതികർമ്മണാഞ്ച
നിജസ്യഹേതുശ്ശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടഃ

ഒൻപതുവിധമുണ്ടാകുന്ന ശോഫങ്ങളിൽ അഭിഘാതജമായ ശോഫത്തെയും വിഷോത്ഭവമായ ശോഫത്തെയും ഒഴിച്ചു ശേഷിച്ചശോഫങ്ങൾക്കു വമനവിരേചനാദി കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടോ ജ്വരമാദിയായ രോഗങ്ങൾകൊണ്ടോ ഭക്ഷണമില്ലായ്കകൊണ്ടോ കൃശനായിരിക്കുന്ന സമയമോ ബലഹീനനായിരിക്കുന്ന സമയമോസംഭവിച്ചതായ ക്ഷാരാമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണഗുരുവായ അന്നാദികളുടെ സേവയും തൈര, അപക്വമായ പദാർത്ഥം മണ്ണ്, ഇലക്കറി വിരുദ്ധാന്നം, ദോഷജനകമായ വെള്ളംകൂട്ടുവിഷാന്തരസംബന്ധമായഅന്നം, അർശസ്സ്, നിഷ്ക്രിയത്വം, ദോഷം ശോധനാർഹമായിരിക്കും സമയം വമനവിരേചനാദികളെചെയ്യാതിരിക്കുക, മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ ദോഷോപഘാതം ആമഗർഭപതനം വമനവിരേചനാദി കർമ്മങ്ങളെ വേണ്ടുംപ്രകാരമല്ലാതെ പ്രവർത്തിക്ക ഇവയും ഹേതുക്കളായിത്തീരുന്നു.

ശോഫസാമാന്യലക്ഷണം.

൩. സഗൗരവംസ്യാദനവസ്ഥിതത്വം
സോത്സേധമൂഷ്മാഥസിരാതനുത്വം
സലോമഹർഷശ്ചവിവർണ്ണതാച
സാമാന്യലിംഗംശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടം.

ദേഹത്തിന്നു ഗുരുത്വവും അസ്വാസ്ഥ്യവും പൊക്കവും ചൂടും ഞരമ്പുകളുടെ അല്പത്വവും രോമാഞ്ചവും വർണ്ണഭേദവും ശോഫസാമാന്യലക്ഷണമാവും

൪. ചലസ്തനുത്വക്പരുഷോരുണോസിതഃ
സസുപ്തിഹർഷാർത്തിയുതോനിമിത്തതഃ
പ്രശാമ്യതിപ്രോന്നമതിപ്രപീഡിതോ
ദിവാബലീചശ്വയഥുസ്സമീരണാൽ.

വാതശോഫം ഇളക്കത്തോടും മൃദുവായ തൊലിയോടുംകൂടിയതായും പരുപരുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. തൊട്ടാൽ അറികയില്ല. രോമാഞ്ചം വേദന, കാരണംകൂടാതെശമനം ഇവയുണ്ടാകും. അമർത്തിയാൽ കുഴികയും വിട്ടാൽ ഉടനെ പൊങ്ങുകയുംചെയ്യും. പകൽ അധികമായും രാത്രിയിൽ കുറഞ്ഞുമിരിക്കും. സ്നേഹോഷ്ണമർദ്ദനങ്ങൾകൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും.

൫. മൃദുസ്സഗന്ധോസിതപീതരാഗവാൻ
ഭ്രമജ്വരസ്വേദതൃഷാമദാന്വിതഃ
യഉഷ്യതേസ്പർശരുഗക്ഷിരാഗകൃൽ
സപിത്തശോഫോഭൃശദാഹപാകവാൻ.

പിത്തശോഫത്തിന്നു നിറു മാർദ്ദവത്തോടും ഗന്ധത്തോടും കൂടിയും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കും. തലതിരിച്ചിലും ജ്വരവും വിയർപ്പും തണ്ണീർദ്ദാഹവും മദവും ഉണ്ടാകും. എരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും തൊട്ടാൽ വേദനയും കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പുംഅതിയായ ചൂടും ഉണ്ടാകും. വേഗം വർദ്ധിക്കുകയും ശമിക്കുകയും ചെയ്യും.

കഫശോഫലക്ഷണം.

൬. ഗുരുഃസ്ഥിരഃപാണ്ഡുരരോചകാന്വിതഃ
പ്രസേകനിദ്രാവമിവഹ്നിമാന്ദ്യകൃൽ
സകൃഛ്രജന്മപ്രശമോനിപീഡിതോ
നചോന്നമേദ്രാത്രിബലീകഫാത്മകഃ

(൧൮൨) ശോഫനിദാനം

കഫശോഫം, കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. അരുചിയും ജലസ്രാവവും ഉറക്കവും ഛർദ്ദിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഉണ്ടാകും. ശോഫത്തിന്റെ ഉത്ഭവവും നാശവും പ്രയാസത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അമർത്തിയാൽ കുഴിഞ്ഞുവരികയില്ല. രാത്രിയിൽ ബലത്തോടുകൂടിയിരിക്കും.

ദ്വന്ദ്വശോഫത്തിന്റെയും സന്നിപാത ശോഫത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൨൦. നിദാനാകൃതിസംസർഗ്ഗാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ്വിദോഷജഃ
സർവ്വാകൃതിസ്സന്നിപാതാൽ ശോഫോ വ്യാമിശ്രലക്ഷണഃ

ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിങ്കൽ അതാതു ദോഷങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും സമ്മിശ്രങ്ങളായിരിക്കും. സന്നിപാതശോഫത്തിനു മൂന്നു ദോഷലക്ഷണങ്ങളും സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണുകയും ചെയ്യും.

അഭിഘാതശോഫലക്ഷണം.

൨൧. അഭിഘാതേന ശസ്ത്രാദിച്ഛേദഭേദക്ഷതാദിഭിഃ
ഹിമാനിലോദധ്യനിലൈർ ഭല്ലാതകപികച്ഛുജൈഃ
൨൨. രസൈശ്ശൂകൈശ്ച സംസ്പർശാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ്വിസർപ്പവാൻ
ഭൃശോഷ്മാ ലോഹിതാഭാസഃ പ്രായശഃ പിത്തലക്ഷണഃ

വാൾ കുന്തം മുതലായ ആയുധങ്ങൾകൊണ്ടു മുറികയോ വല്ലേടത്തും വീണിട്ടു പൊട്ടുകയോ വീഴ്ചകൊണ്ടോ അടികൊണ്ടോ വേറെ ഹേതുക്കൾകൊണ്ടോ ചതവുപറ്റുകയോ ചെയ്ക, ശീതമായ കാറ്റേൽക്കുക കടൽകാറ്റേൽക്കുക ചേരിൻ പാലൊ നായ്ക്കുരുണക്കായുടെ രോമമോ മേൽതട്ടുക ഇത്യാദി ഹേതുക്കൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തെ അഭിഘാതജശോഫമെന്നു പറയുന്നു. അതു വിസർപ്പത്തോടും തീവ്രമായ ചൂടോടും ചുവപ്പുനിറത്തോടും പ്രായേണ പിത്തജശോഫത്തിനു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും.

വിഷശോഫലക്ഷണം.

൨൩. വിഷജഃ സവിഷപ്രാണിപരിസർപ്പണമൂത്രണാൽ
ദംഷ്ട്രാദന്തനഖാഘാതാദവിഷപ്രാണിനാമപി
൨൪. വിൺമൂത്രശുക്രോപഹതമലവദ്വസ്ത്രസങ്കരാൽ
വിഷവൃക്ഷാനിലസ്പർശാൽ ഗരയോഗാവചൂർണ്ണനാൽ
൨൫. മൃദുശ്ചലോവലംബീ ച ശീഘ്രോ ദാഹരുജാകരഃ

വിഷമുള്ള ജന്തുക്കൾ ദേഹത്തിൽ അരിച്ചുനടക്കുകയോ മൂത്രിക്കുകയോ ചെയ്കകൊണ്ടും വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളുടെയോ വിഷമില്ലാത്ത ജന്തുക്കളുടെയോ ദംഷ്ട്രാദന്തനഖങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ തട്ടുകകൊണ്ടും മലമൂത്രാദികൾ വീണു ദുഷിച്ചതായ വസ്ത്രത്തെ ഉപയോഗിക്കകൊണ്ടും വിഷവൃക്ഷങ്ങളിൽ തട്ടി വന്നതായ കാറ്റു ഏൽക്കകൊണ്ടും വിഷൌഷധം ചേർന്ന പൊടി ദേഹത്തിൽ പററുകകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിനു വിഷജശോഫമെന്നു പേർ. അതു മൃദുവായും ഇളകിയും തൂങ്ങിയും ഇരിക്കും. പെട്ടെന്നു വർദ്ധിക്കയും ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യും. ചൂടോടും വേദനയോടും കൂടിയിരിക്കും.

ദോഷശോഫങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭേദങ്ങൾ.

ദോഷാഃ ശ്വയഥുമൂർദ്ധ്വം ഹി കുർവ്വന്ത്യാമാശയസ്ഥിതാഃ
൨൬. പക്വാശയസ്ഥാ മദ്ധ്യേ തു വർച്ചസ്ഥാനഗതാസ്ത്വധഃ
കൃത്സ്നദേഹമനുപ്രാപ്താഃ കുർയ്യുസ്സർവ്വസരം തഥാ.

ആമാശയത്തിങ്കൽ നില്ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ നെഞ്ചു തുടങ്ങിയുള്ള ഊർദ്ധ്വകായത്തിൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും. പക്വാശയത്തിൽ നില്ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ നെഞ്ചിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും; മലത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിൽ

കുന്ന ദോഷങ്ങൾ പക്വാശയത്തിന്നു താഴെയുള്ള അധഃകായത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും എല്ലാ ദേഹത്തിലും നില്ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ എല്ലാ ദേഹത്തിലും ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം

൧൭. യോമദ്ധ്യദേശേശ്വയഥുസ്സകഷ്ടസ്സർവ്വഗശ്ചയഃ
അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാദ്യശ്ചോർദ്ധ്വംപരിസർപ്പതി

൧൮. ശ്വാസഃപിപാസാഛർദ്ദിശ്ച ദൗർബ്ബല്യംജ്വരഏവച
യസ്യചാന്നേരുചിർന്നാസ്തി ശ്വയഥുംതംവിവർജ്ജയേൽ

൧൯. അനന്യോപദ്രവകൃത ശ്ശോഫഃപാദസമുത്ഥിതഃ
പുരുഷംഹന്തിനാരീഞ്ച മുഖജോഗുഹ്യജോദ്വയം

൨൦. നവോനുപദ്രവശ്ശോഫ സ്സാദ്ധ്യോസാദ്ധ്യഃപുരേരിതഃ

൨൧. വിവർജ്ജയേൽകുക്ഷ്യുദരാശ്രിതഞ്ച
തഥാഗളേമർമ്മണിസംശ്രിതഞ്ച
സ്ഥൂലഃഖരശ്ചാപിഭവേദ്വിവർജ്ജ്യോ
യശ്ചാപിബാലസ്ഥവിരാബലാനാം.

ദേഹമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വരുന്ന ശോഫവും എല്ലാശരീരത്തിങ്കലും ഒന്നുപോലെ വ്യാപിച്ചുണ്ടായ ശോഫവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ദേഹമദ്ധ്യത്തിൽ തുടങ്ങി മേല്പോട്ടുകയറിയ നീരു മൃത്യുതുല്യമാകുന്നു. ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദിയും ശക്തിക്ഷയവും ജ്വരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും ഉള്ള ശോഫരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കാലിൽതുടങ്ങി മേൽപോട്ടു കയറുന്നതായ നീരു പുരുഷനെ നശിപ്പിക്കുന്നു. മുഖത്തിൽ തുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടുവ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു സ്ത്രീയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. ഗുദത്തിൽതുടങ്ങി മേൽപോട്ടും കീഴ്പോട്ടുംവ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു പുരുഷനെയും സ്ത്രീയെയും നശിപ്പിക്കും. നവമായും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കുന്ന നീരു സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അസാദ്ധ്യമായ ശോഫം "അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാൽ" എന്ന വാക്യംകൊണ്ടു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ശോഫങ്ങളുടെ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ വിവരിക്കുന്നതായ ചരകവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. 'ഛർദിസ്തൃഷ്ണാരുചിശ്ശ്വാസോജ്വരോതീസാരഏവച സപ്തകോയംസദൌർബ്ബല്യ ശ്ശോഫോപദ്രവസംഗ്രഹഃ' സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യതയെ ക്ഷാരപാണി എത്രയും സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഊർദ്ധ്വഗാമീനരംപദ്ഭ്യാമധോഗാമീമുഖാൽസ്ത്രിയം ഉഭയംവസ്തിസംജാത ശ്ശോഫോഹന്തിനസംശയഃ" കാലിൽനിന്നുതുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീരു പുരുഷനെ കൊല്ലും; മുഖത്തുനിന്നുതുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീരു സ്ത്രീയെ കൊല്ലും വസ്തിയിൽനിന്നുതുടങ്ങി(ഗുദജം)മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും വ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു പുരുഷനേയും സ്ത്രീയേയും കൊല്ലും. സംശയമില്ല. വയററിലും കഴുത്തിലും മർമ്മങ്ങളിലും ആശ്രയിച്ച നീരിനെ വർജ്ജിക്കണം തടിച്ചും പരുപരുത്തും ഇരിക്കുന്ന നീരും ബാലന്മാർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും ബലമില്ലാത്തവർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന നീരും വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ശോഫനിദാനം സമാപ്തം.

വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം.

൧. ക്രുദ്ധോദ്ധ്വാനൂർദ്ധ്വഗതിർവ്വായു ശ്ശോഫശൂലകരശ്ചരൻ
മുഷ്കൌവംക്ഷണതഃപ്രാപ്യ ഫലകോശാഭിവാഹിനീഃ

൨. പ്രപീഡ്യധമനീർവ്വൃദ്ധിം കരോതിഫലകോശയോഃ

(൩൮) വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം

ദോഷാസ്രമേദോമൂത്രാന്ത്രൈസ്സവൃദ്ധിസ്സപ്തധാഗദഃ
൧. മൂത്രാന്ത്രജാവപ്യനിലാദ്ധേതുഭേദസ്തുകേവലം

വായു കോപിച്ചു അധോഗതിയായിട്ടു നീരിനേയും വേദനയേയും ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു സഞ്ചരിച്ചു ഒടികളിൽനിന്നു വൃഷണങ്ങളിലേക്കു ചെന്നു വൃഷണങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ ഏററവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃഷണങ്ങൾക്കു വർദ്ധനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതിന്നു വൃദ്ധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും മൂത്രംകൊണ്ടും അന്ത്രംകൊണ്ടും ഏഴുവിധമാകുന്നു. മൂത്രവൃദ്ധിയും അന്ത്രവൃദ്ധിയും വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു. അവയുടെ ഹേതുക്കൾക്കുമാത്രം ഭേദമുണ്ടു്.

വാതവൃദ്ധിലക്ഷണം.

വാതപൂർണ്ണദൃതിസ്പർശോ രൂക്ഷോവാതാദഹേതുരുക്

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി, കാററുനിറഞ്ഞതായ തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തൊട്ടപോലെയും പരുപരുത്തുമിരിക്കും അതിന്നു കാരണംകൂടാതെ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

പിത്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൨. പക്വോദുംബരസംകാശഃ പിത്താദ്ദാഹോഷ്മപാകവാൻ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി അത്തിപ്പഴത്തോടു തുല്യമായിരിക്കും ചൂടും പുകച്ചിലും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും.

കഫവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫാച്ഛീതോഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഃകണ്ഡൂമാൻകഠിനോല്പരുക്

കഫംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി ശീതമായും കനത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും ചൊറിയോടും കാഠിന്യത്തോടും അല്പമായ വേദനയോടും കൂടിയുമിരിക്കും.

രക്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൩. കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതഃപിത്ത വൃദ്ധിലിംഗശ്ചരക്തജഃ

രക്തംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി കറുത്ത പൊള്ളലുകളാൽ ചുററപ്പെട്ടതായും പിത്തവൃദ്ധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

മേദോവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫവന്മേദസാവൃദ്ധി മൃദുസ്താലഫലോപമഃ

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി കഫവൃദ്ധിപോലെയും മൃദുവായും പനമ്പഴംപോലെയുമിരിക്കും.

മൂത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൪. മൂത്രധാരണശീലസ്യ മൂത്രജസ്തുഗച്ഛതഃ
അംഭോഭിഃപൂർണ്ണദൃതിവൽ ക്ഷോഭംയാതിസരുങ്മൃദുഃ
൫. മൂത്രകൃച്ഛ്രമധസ്യാച്ച ചലകൻഫലകോശയോഃ

മൂത്രത്തെ അടക്കിയിരിയ്ക്കു ശീലമുള്ളവനാകുന്നു മൂത്രവൃദ്ധി ഉണ്ടാകുന്നതു്. അതു നടക്കുന്നസമയം വെള്ളംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ തോൽത്തുരുത്തിപോലെ കലുങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കും വേദനയോടും മാർദ്ദവത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും മൂത്രത്തിന്നു തടവുണ്ടാകും. വൃഷണങ്ങൾ ഇളകുകയും തുണ്ടുകയും ചെയ്യും.

അന്ത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

വാതകോപിഭിരാഹാരൈ ശ്ശീതതോയാവഗാഹനൈഃ
൬. ധാരണേരണഭാരാധ്വ വിഷമാംഗപ്രവർത്തനൈഃ
ക്ഷോഭണൈഃക്ഷുഭിതോന്യൈശ്ച ക്ഷുദ്രാന്ത്രാവയവംയദി
൭. പവനോവിഗുണീകൃത്യ സ്വനിവേശാദധോനയേൽ
കുൎയ്യാദ്വംക്ഷണസന്ധിസ്ഥോ ഗ്രന്ഥ്യാഭംശ്വയഥുംതദാ

൧൦. ഉപേക്ഷമാണസ്യ ചമുഷ്കവൃദ്ധി
മാദ്ധ്മാനരുക്സ്തംഭവതീംസവായുഃ
പ്രപീഡിതോന്തസ്സ്വനവാൻപ്രയാതി
പ്രദ്ധ്മാപയന്നേതിപുനശ്ചമുക്തഃ

൧൧. അന്ത്രവൃദ്ധിരസാദ്ധ്യോയം വാതവൃദ്ധിസമഃകൃതി.

വാതകോപകരങ്ങളായ ആഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ അടക്കുകകൊണ്ടും അവയെ ബലമായി പുറപ്പെടുവിക്കുകകൊണ്ടും ചുമടുചുമക്കുകകൊണ്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുകകൊണ്ടും ശരീരത്തിന്നു പ്രയാസമുള്ള പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും ദോഷകോപകരങ്ങളായ മററു പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു കുടലിന്റെ ഒരുഭാഗത്തെ ചുരുക്കി സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു അധോഭാഗത്തിങ്കലാക്കി കടിയുടെ സന്ധിയിൽനിന്നിട്ടു മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്ന വായുനീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഉടനേതന്നെ ചികിത്സിച്ചു ശമിപ്പിക്കാതെയിരുന്നാൽ ആ വായു മേൽവയർവീക്കം വേദന, സ്തംഭനം ഇവയോടുകൂടി വൃഷണങ്ങളെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. കൈകൊണ്ടു അമർത്തിയാൽ വായു മൂളികൊണ്ടു അകത്തേക്കു പോകയും കൈ എടുത്താൽ പിന്നെയും വീർപ്പിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു ആകൃതികൊണ്ടു വാതവൃദ്ധിപോലെയിരിക്കും; ആ രോഗത്തിന്നു അന്ത്രവൃദ്ധിയെന്നു പേർ. അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

തന്ത്രാന്തരത്തിൽ പറയപ്പെട്ടതായ ബ്രദ്ധ്നനിദാനംകൂടി ഇവിടെ ചേർക്കേണ്ടതായ്വന്നതാകയാൽ അതുകൂടി എഴുതുന്നു. "അത്യഭിഷ്യന്ദിഗുർവ്വന്നിസേവനാന്നിചയംഗതഃകരോതിഗ്രന്ഥിവച്ഛോഫം ദോഷോവംക്ഷണസന്ധിഷു ജ്വരശൂലാംഗസാദഢ്യം തംബ്രദ്ധ്നമിതിനിർദ്ദിശേൽ" ഏററവും കഫസ്രവണകാരിയായും ഗുരുവായുമിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ സേവിക്കയാലുണ്ടായിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം കടികളുടെ സന്ധികളിൽ മുഴപോലെ വീക്കത്തെയുണ്ടാക്കും. അതു പനി, വേദന, ശരീരത്തിന്നു തളർച്ച ഇവയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ രോഗത്തിന്നു ബ്രദ്ധ്നമെന്നു പേർ.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം സമാപ്തം.

—

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം.

൧. നിബദ്ധശ്ശ്വയഥുർയസ്യ മുഷ്കവല്ലംബതേഗളെ
മഹാൻവായദിവാഹ്രസ്വോ ഗളഗണ്ഡംതമാദിശേൽ

കഴുത്തിൽ അനുബന്ധത്തോടുകൂടി വലുതായിട്ടോ ചെറുതായിട്ടോ വൃഷണംപോലെ നീരുണ്ടായി തൂങ്ങിക്കിടക്കും അതിന്നു ഗളഗണ്ഡമെന്നു പേർ. ഗളഗണ്ഡത്തെപ്പററിയുള്ള ഭോജന്റെ അഭിപ്രായത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു അനുചിതമായി വരികയില്ലല്ലൊ. "മഹാന്തം ശോഫമല്പംവാ ഹനുമന്യാഗളാശ്രയം ലംബമാനംമുഷ്കവദ്ദൃഷ്ട്വാ ഗളഗണ്ഡംവിനിർദ്ദിശേൽ" താടിയിലൊ പിൻകഴുത്തിലൊ ഞരമ്പിലൊ കഴുത്തിലൊ വലുതായിട്ടോ ചെറുതായിട്ടോ വൃഷണംപോലെയുണ്ടായി തൂങ്ങുന്ന നീരിനു ഗളഗണ്ഡമെന്നുപേർ.

ഗളഗണ്ഡത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

൨. വാതഃകഫശ്ചാപിഗളേപ്രദുഷ്ടോ
മന്യേചസംശ്രിത്യതഥൈവമേദഃ
കുർവ്വന്തിഗണ്ഡംക്രമശസ്സ്വലിംഗൈ
സ്സമന്വിതംതംഗളഗണ്ഡമാഹുഃ.

വാതവും കഫവും മേദസ്സും ദുഷിച്ചിട്ടു കഴുത്തിലും കഴുത്തിന്റെ പിൻഭാഗത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലും നിന്നിട്ടു ക്രമേണ അതാതുലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗണ്ഡത്തെ (വീക്കം) ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഗളഗണ്ഡമെന്നുപറയുന്നു.

(൧൪൩) ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം.

വാതഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൩. തോദാന്വിതഃകൃഷ്ണസിരാവനദ്ധഃ
ശ്യാവോരുണോവാപവനാത്മകസ്തു
പാരുഷ്യയുക്തശ്ചിരവൃദ്ധ്യപാകോ
യദൃച്ഛയാപാകമിയാൽകദാചിൽ.
൪. വൈരസ്യമാസ്യസ്യ ച തസ്യജന്തോ
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രശോഷഃ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം കുത്തിനോവുകയും കറുത്ത ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കയും കറുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കയുംചെയ്യും. പരുപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. വലുതാകുന്നതിനു വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും. പഴുക്കയില്ല യദൃച്ഛയാ ചിലപ്പോൾ പഴുത്തു എന്നുംവരാം. വായ്ക്കു അരുചിയും അണ്ണാക്കിനും കഴുത്തിനും അധികമായ ശോഷവും ഉണ്ടാകും.

കഫഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

സ്ഥിരസ്സവർണ്ണോഗുരുരുഗ്രകണ്ഡുഃ
ശീതോമഹാംശ്ചാപികഫാത്മകസ്തു
൫. ചിരാഭിവൃദ്ധിംഭജതേചിരാദ്വാ
പ്രപച്യതേമന്ദരുജഃകദാചിൽ
മാധുര്യമാസ്യസ്യ ച തസ്യജന്തോ
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രലേപഃ.

കഫജമായ ഗളഗണ്ഡം ഉറച്ചിട്ടും ദേഹത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും ഘനത്തോടും വല്ലാതെ ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയും ശീതമായിട്ടും വലുതായിട്ടുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിച്ചുവരും. ചിലപ്പോൾ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ക്രമേണ പഴുക്കും. വായ് മധുരിക്കും അണ്ണാക്കിലും കഴുത്തിലും എന്തോ തേച്ചിരിക്കുന്നതായിതോന്നും.

മേദോഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൬. സ്നിഗ്ദ്ധോ ഗുരുഃപാണ്ഡുരനിഷ്ടഗന്ധോ
മേദോഭവഃകണ്ഡുയുതോല്പരുക്ച
പ്രലംബതേലാബുവദല്പമൂലോ
ദേഹാനുരൂപക്ഷയവൃദ്ധിയുക്തഃ
൭. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്യതാതസ്യഭവേച്ചജന്തോ
ർഗ്ഗളേനുശബ്ദംകുരുതേ ച നിത്യം

മേദസ്സു ഹേതുവായുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം മിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയും ചുരക്കായെപ്പോലെ തൂങ്ങിക്കിടക്കും. അല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ദേഹം ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കുകയും വർദ്ധിക്കുന്നസമയം വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യും. മേദോഗളഗണ്ഡമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കും. കഴുത്തിൽനിന്നു എല്ലായ്പോഴും സംസാരത്തിനനുസരണമായ നാദമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃച്ഛ്രാച്ഛ്വസന്തംമൃദുസർവഗാത്രം
സംവത്സരാതീതമരോചകാർത്തം
൮. ക്ഷീണഞ്ചവൈദ്യോഗളഗണ്ഡയുക്തം
ഭിന്നസ്വരഞ്ചാപിവിവർജ്ജയേച്ച.

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം

പണിപ്പെട്ടു ശ്വാസം വിടുക, എല്ലാശരീരവും മാർദ്ദവത്തോടുകൂടിയായിരിക്കുക, ഗളഗണ്ഡം വന്നതിന്റെശേഷം ഒരുവത്സരം കഴിച്ചുകൂട്ടുക, അരുചിയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, സ്വരഭേദമുണ്ടാക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗളഗണ്ഡരോഗിയെ വൈദ്യൻ വർജ്ജിക്കണം.

ഗണ്ഡമാലാലക്ഷണം.

കർക്കന്ധുകോലാമലകപ്രമാണൈഃ
കക്ഷാംസമന്യാഗളവംക്ഷണേഷു
൮ മേദഃകഫാഭ്യാം ചിരമന്ദപാകൈഃ
സ്യാൽഗണ്ഡമാലാബഹുഭിശ്ചഗണ്ഡൈഃ

മേദസ്സുംകഫവുംകൂടി ഞാറപ്പഴംപോലെയും ലന്തക്കുരുപോലെയും നെല്ലിക്കാപോലെയും കക്ഷത്തിലും കവിളിലും പിൻകഴുത്തിലും കഴുത്തിലും ഒടികളിലും വളരെമുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അതുവളരെക്കാലം ചെല്ലുമ്പോൾ പതുക്കെ പഴുത്തുതുടങ്ങും അതിന്നുഗണ്ഡമാലാ എന്നുപേർ മാലപോലെമുഴകൾ ഉണ്ടാകനിമിത്തം ഗണ്ഡമാലയെന്നുപേരുണ്ടായി.

അപചീലക്ഷണം.

തേഗ്രന്ഥയഃകേചിദവാപ്തപാകാ
സ്സ്രവന്തിനശ്യന്തിഭവന്തിചാന്യേ
൧൦. കാലാനുബന്ധംചിരമാദധാതി
സൈവാപചീതിപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട മുഴകളിൽ ചിലതു പഴുത്തൊലിക്കയും ചിലതു ഉണങ്ങുകയും അതോടുകൂടി വേറെ ചിലതുണ്ടാകയും ചെയ്യും. ഇങ്ങനെ ഒക്കയുടെ വളരെക്കാലം വിട്ടുപോകാതെ നില്ക്കും. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ അപചി എന്നു പറയുന്നു.

സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം.

സാധ്യാസ്മൃതാഃപീനസപാർശ്വശൂല
കാസജ്വരഛർദ്ദിയുതാസ്ത്വസാധ്യാഃ

അപചി സാധ്യയാകുന്നു എങ്കിലും മൂക്കടപ്പ്, വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, പനി ഛർദ്ദി ഇവയോടുകൂടിയതായാൽ സാധ്യയല്ലെന്നറിയണം.

ഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൧. വാതാദയോമാംസമസൃക്പ്രദുഷ്ടാ
സ്സംദൂഷ്യമേദശ്ചതഥാസിരാശ്ച
വൃത്തോന്നതംവിഗ്രഥിതന്തുശോഫം
കുർവന്ത്യതോഗ്രന്ഥിരിതിപ്രദിഷ്ടഃ

പ്രത്യേകം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന വാതപിത്തകഫങ്ങൾ മാംസരസങ്ങളെയും മേദസ്സിനെയും ഞരമ്പുകളെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃത്താകാരണസംഭവിച്ചുയർന്നു ദൃഢമായിരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഗ്രന്ഥിയെന്നു പറയുന്നു.

വാതഗ്രന്ഥിലക്ഷണം

൧൨. ആയമ്യതേവൃശ്ച്യതിതുദ്യതേച
പ്രത്യസ്യതേമഥ്യതിഭിദ്യതേച
കൃഷ്ണോമൃദുർവസ്തിരിവാതതശ്ച
ഭിന്നസ്സ്രവേച്ചാനിലജോസ്രമച്ഛം.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വലിച്ചുനീട്ടുന്നു എന്നും മുറിക്കുന്നു എന്നും കുത്തുന്നു എന്നും ക്ഷേപിക്കുന്നു എന്നും മർദ്ദിക്കുന്നു എന്നും പിളക്കുന്നു എന്നുംതോന്നും. കറുത്തി

ട്ടും മൃദുവായിട്ടും നിറന്ന വസ്തിയെന്ന പോലെയും ഇരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ ശുദ്ധമായ രക്തം ഒലിക്കും.

പിത്തഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൬൨. ദന്ദഹ്യതേധൂപ്യതിവൃശ്ച്യതേച
പാപച്യതേപ്രജ്വലതീവചാസ്രം
രക്തസ്സപീതോപ്യഥവാപിവിത്താൽ
ഭിന്നസ്സ്രവേദുഷ്ണരതീവചാസ്രം

പിത്തഗ്രന്ഥി തീയിട്ടു ചുടുന്നു എന്നും പുകയുന്നു എന്നും മുറിക്കുന്നു എന്നും ക്ഷാരം വച്ചു ഏററവും പഴുപ്പിക്കുന്നു എന്നും വെന്തു ഭസ്മമാകുന്നു എന്നും തോന്നും ചുവന്നിട്ടോ അല്പം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ ചൂടുള്ളതായ രക്തം ഒലിക്കും.

കഫഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൬൩. ശീതോവിവർണ്ണോല്പരുജോതികണ്ഡൂഃ
പാഷാണവത്സംഹനനോപപന്നഃ
ചിരാഭിവൃദ്ധിശ്ചകഫപ്രകോപാൽ
ഭിന്നസ്രവേച്ശുക്ലഘനഞ്ചപൂയം.

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശൈത്യത്തോടും ശരീരത്തിന്റെ നിറം പോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും അല്പവേദനയോടും വളരെ ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും വലുതായും ഇരിക്കും വളരെക്കാലം കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും. പൊട്ടിയാൽ വെളുത്തു കൊഴുത്തതായ പഴുപ്പു ഒലിക്കും.

മേദോഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൬൪. ശരീരവൃദ്ധിക്ഷയവൃദ്ധിഹാനിഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോമഹാൻകണ്ഡുയുതോരുജശ്ച
മേദഃകൃതോഗച്ഛതിചാത്രഭിന്നേ
പിണ്യാകസർപ്പിഃപ്രതിമന്തുമേദഃ

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശരീരം വർദ്ധിക്കുന്നസമയം വർദ്ധിക്കും. ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കും. സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും വലുതായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കും. കാലം ചെന്നു പൊട്ടിയാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കു പോലെയോ നെയ്പോലെയോ ഇരിക്കു മേദസ്സ് സ്രവിക്കും. മേദോഗ്രന്ഥിയെ സംബന്ധിച്ചു ഒരു തന്ത്രാന്തരവചനം ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. "മേദോവായുർദ്ദാഹംസേ നീക്ഷിപേദഥവാതചി തത്രമേദോഭവഗ്രന്ഥി ശ്ലിഷ്ടാവാഭവതിപാണ്ഡുരഃകൃശഃസ്ഥൂലോമഹാൻസ്ഥൂലേ ഗ്രന്ഥിഭിന്നശ്ചപീഡിതഃ തിലകല്കനിഭസ്രാവോ ഘൃതവച്ചാസ്യജായതേ" വായു മേദസ്സിനെ മാംസത്തിലോ ത്വക്കിങ്കലോ എപ്പോൾ നിക്ഷേപിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ മേദോഭവമായ ഗ്രന്ഥിയുണ്ടാകുന്നു. അതു കരുവാളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചടച്ച ദേഹമുള്ളവനു കൃശമായും തടിച്ച ദേഹമുള്ളവനു വലുതായും ഇരിക്കും. പിടിച്ചുപൊട്ടിച്ചാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കുപോലെയോ നെയ്പോലെയോ അതിന്റെ സ്രാവമുണ്ടാകും. ഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മേല്പോത്തുകൊണ്ടു ഇവിടെ പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല- എങ്കിലും മേദോഗ്രന്ഥിയുടെയും സിരാഗ്രന്ഥിയുടെയും സംപ്രാപ്തിക്കു ശേഷിച്ച ഗ്രന്ഥികളുടെ സംപ്രാപ്തിയിൽനിന്നു അല്പമായ ഭേദം ഉള്ളതിനെ പ്രത്യേകം പറവാൻ തുടങ്ങിയ ഗ്രന്ഥകർത്താവു സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മാത്രം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞു മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ പറഞ്ഞില്ല. അതിനാൽ ഭേദജ്ഞകമായ മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ ഇവിടെ ചേർത്താകുന്നു.

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തി

൬൫. വ്യായാമജാതൈരബലസ്യതൈസ്തൈ
രാക്ഷിപ്യവായുസ്സസിരാപ്രതാനം

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം (൧൨൯)

സംകുച്യസമ്പിണ്ഡ്യവിശോഷ്യചാപി
ഗ്രന്ഥിംകരോത്യുന്നതമാശുവൃത്തം.

ബലമില്ലാത്ത പുരുഷൻ പലപ്രകാരത്തിലുള്ള വ്യായാമങ്ങളെ ചെയ്യുമ്പോൾ വായു അവന്റെ സിരാസമൂഹത്തെ പിടിച്ചുവലച്ചു പിണ്ഡാകൃതിയാക്കി ഉണക്കി ഉന്നതമായും വൃത്തമായും ഇരിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥിയെ പൊട്ടുന്നനവെ ഉണ്ടാക്കും.

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം.

൧൭. ഗ്രന്ഥിസ്സിരാജസ്സരുജഃകൃച്ഛ്രസാധ്യോ
ഭവേദ്യദിസ്യാൽസരുജശ്ചലശ്ച
സചാരുജശ്ചാപ്യചലോമഹാംശ്ച
മർമ്മോത്ഥിതശ്ചാപിവിവർജ്ജനീയഃ

വേദനയുമിളക്കവുമുണ്ടെങ്കിൽ സിരാഗ്രന്ഥി കൃച്ഛ്രസാധ്യമാകുന്നു. വേദനയും ഇളക്കവും ഇല്ലാതെ വലുതായിട്ടു മർമ്മങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. ഗ്രന്ഥിയുടെ സാധ്യാസാധ്യതയെ ഭോജവാക്യംകൊണ്ടു ഒന്നുകൂടി വിവരിക്കാം. "പഞ്ചൈതാനരുജോഗ്രന്ഥീൻമർമ്മജാനചലാംസ്ത്യജേൽ കക്ഷേ ഗളമന്യാസു ശ്രോണികിത്യശ്ചസന്ധിഷു" വേദനയില്ലാതെ നിശ്ചലങ്ങളായിട്ടു മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന അഞ്ചുവക ഗ്രന്ഥികളെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. കവിൾത്തടം, കഴുത്തു, പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പു സന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥികൾ പണിപ്പെട്ടു ചികിത്സിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൮. ഗാത്രപ്രദേശേക്വചിദേവദോഷാഃ
സമ്മൂർച്ഛിതാമാംസമസൃക്പ്രദൂഷ്യ
വൃത്തംസ്ഥിരംമന്ദരുജംമഹാന്ത
മനല്പമൂലംചിരവൃദ്ധ്യപാകം.

൧൯. കുർവ്വന്തിമാംസോച്ഛ്രയമത്യഗാധം
തദർബ്ബുദംശാസ്ത്രവിദോവദന്തി
വാതേനപിത്തേനകഫേനചാപി
രക്തേനമാംസേനചമേദസാച.

൨൦. തജ്ജായതേതസ്യചലക്ഷണാനി
ഗ്രന്ഥേസ്സമാനാനിസദാഭവന്തി.

ദേഹത്തിന്റെ ഏതെങ്കിലും ഒരു ഭാഗത്തു വാതപിത്തകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചു മാംസരക്തകഫങ്ങളെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃത്തമായും സ്ഥിരമായും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വലുതായും അനല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയും വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കുന്നതായും പഴുക്കാത്തതായും അത്യഗാധമായും ഇരിക്കുന്ന മാംസപിണ്ഡത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ രോഗത്തെ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ അർബ്ബുദമെന്നു പറയുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മാംസംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും ആറുപ്രകാരമാകുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഗ്രന്ഥിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾപോലെയാകുന്നു. എങ്കിലും രക്താർബ്ബുദത്തിന്റെയും മാംസാർബ്ബുദത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ വേറെയാകയാൽ അവയെ താഴെ പറയുന്നു.

രക്താർബ്ബുദലക്ഷണം.

ദോഷഃപ്രദുഷ്ടോരുധിരംസിരാശ്ച
സംകുച്യസംപിണ്ഡ്യതതസ്ത്വപാകം
൨൧. സാസ്രാവമുന്നഹ്യതിമാംസപിണ്ഡം
മാംസാങ്കുരൈരാചിതമാശുവൃദ്ധിം

കരോത്യജസ്രംരുധിരപ്രവൃത്തി
മസാദ്ധ്യമേതദ്രുധിരാത്മകന്തു
൨൨. രക്തക്ഷയോപദ്രവപീഡിതത്വാൽ
പാണ്ഡുർഭവേദർബ്ബുദപീഡിതസ്തു.

ഏററവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം രക്തത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും ഒരുമിച്ചുചേൎത്തു ക്രമിപ്പിച്ചു പിണ്ഡാകൃതിയാക്കി അല്പാല്പമായ പഴുപ്പോടും അതുഹേതുവായിട്ടു അല്പമായ സ്രാവത്തോടുംകൂടിയമാംസപിണ്ഡത്തെ ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടുവരും, അതുമാംസാങ്കുരങ്ങളാൽവ്യാപ്തമായിട്ടും പൊട്ടുന്നവയെ വർദ്ധിക്കുന്നതായിട്ടും എല്ലായ്പ്പോഴുംരക്ത സ്രാവത്തോടു കൂടിയതായിട്ടുമിരിക്കും. ഈ രക്താർബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു രക്താർബ്ബുദമുള്ളവൻറശരീരംരക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാൽ പീഡിക്കനിമിത്തം വെളുത്തിരിക്കും.

മാംസാർബ്ബുദസംപ്രാപ്തി.

മുഷ്ടിപ്രഹാരാദിഭിരർദ്ദിതേംഗേ
മാംസംപ്രദുഷ്ടംജനയേദ്ധിശോഫം
൨൩. അവേദനംസ്നിഗ്ദ്ധമനന്യവർണ്ണ
മപാകമശ്മോപമമപ്രചാല്യം
പ്രദുഷ്ടമാംസസ്യനരസ്യഗാഢ
മേതദ്ഭവേന്മാംസപരായണസ്യ
൨൪. മാംസാർബ്ബുദംത്വേതദസാദ്ധ്യമുക്തം
സാദ്ധ്യേഷ്വപീമാനിതുവർജ്ജയേച്ച.

മുഷ്ടിയുദ്ധം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ശരീരത്തിന്നു ചതവുപററിയാൽ ആ സ്ഥലത്തുള്ള മാംസം ഏററവും ദുഷിച്ചു നീരിനെഉണ്ടാക്കും, അല്പവേദനയോടുകൂടാതെയും മിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും പഴുപ്പില്ലാതെയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായുമുറച്ചുമിരിക്കും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന മാംസത്തോടുകൂടിയവന്നും അതിയായിമാംസം ഭക്ഷിക്കശീലമായുള്ളവന്നും ഈ രോഗമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു അസാദ്ധ്യമായമാംസാർബ്ബുദമാകുന്നു. അസാദ്ധ്യങ്ങളായ അർബ്ബുദങ്ങളിൽ താഴെപറയുന്നവയെ വർജ്ജിക്കേണം.

സാദ്ധ്യങ്ങളിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

സംപ്രസ്രുതംമർമ്മണിയച്ചജാതം
സ്രോതസ്സുവായച്ചഭവേദചാല്യം
൨൫. യജ്ജായതേന്യൽഖലുപൂർവ്വജാതേ
ജ്ഞേയംതദദ്ധ്യർബ്ബുദമർബ്ബുദജ്ഞൈഃ
യൽദ്വന്ദ്വജാതംയുഗപൽക്രമാദ്വാ
ദ്വിരർബ്ബുദംതച്ചഭവേദസാദ്ധ്യം

പൊട്ടിയൊഴുകുന്നതായ അർബ്ബുദവും മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളിലും നാഡികളിലുംഉണ്ടാകുന്ന അർബ്ബുദവും സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മുമ്പെ അർബ്ബുദമുണ്ടായ സ്ഥാനത്തു പിന്നെയും അർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിന്നു അദ്ധ്യർബ്ബുദമെന്നുപേർ ഒരുമിച്ചുതന്നെയോ മുമ്പുപിൻപായിട്ടോ രണ്ടർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിന്നു ദ്വിരർബ്ബുദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു അതും അസാദ്ധ്യംതന്നെ.

അർബ്ബുദങ്ങൾപഴുക്കാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം.

൨൬. നപാകമായാന്തികഫാധികത്വാൽ
മേദോബഹുത്വാച്ചവിശേഷതസ്തു
ദോഷസ്ഥിരത്വാൽഗ്രഥനാച്ചതേഷാം
സർവ്വാർബ്ബുദാന്യേവനിസർഗ്ഗതസ്തു.

കഫത്തിന്റെ ആധിക്യംകൊണ്ടും മേദസ്സിന്റെ ബാഹുല്യംകൊണ്ടും വിശേഷിച്ചും ദോഷങ്ങളുടെ സ്ഥിരതകൊണ്ടും വർദ്ധനകൊണ്ടും സ്വഭാവംകൊണ്ടുംപിത്ത രക്തങ്ങളല്ലാ യിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദങ്ങൾപോലും പഴുക്കുന്നില്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാ
പചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം സമാപ്തം.

വിദ്രധിനിദാനം.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ത്വഗ്രക്തമാംസമേദാംസി സന്ദൂഷ്യാസ്ഥിസമാശ്രിതാഃ
ദോഷാശ്ശോഥംശനൈർഘോരം ജനയന്ത്യുച്ഛ്രിതാഭൃശം

൨. മഹാമൂലംരുജാവന്തം വൃത്തംവാപ്യഥവായതം
സവിദ്രധിരിതിഖ്യാതാ വിജ്ഞേയഃഷഡ്വിധശ്ചസഃ

൩. പൃഥക്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ക്ഷതേനാപ്യസൃജാതഥാ
ഷണ്ണാമപിഹിതേഷാന്തു ലക്ഷണംസംപ്രചക്ഷതേ.

ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു തൊലി രക്തം, മാംസം, മേദസ്സ്, ഇവയെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു പതുക്കെ ഭയങ്കരമായി മഹാമൂലമായി വേദനയോടുകൂടിയതായി വൃത്താകാരമായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടും ഇരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. അതിനു വിദ്രധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫം കൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവക വിദ്രധികളുടെയും ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

൪. കൃഷ്ണോരുണോവാവിഷമോ ഭൃശമത്യർത്ഥവേദനഃ
ചിത്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിർവാതസംഭവഃ.

വാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും; ചിലപ്പോൾ അല്പമായിട്ടും ചിലപ്പോൾ വലുതായിട്ടും ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അതിന്റെ ഉത്ഭവവും പാകവും നാനാപ്രകാരമാകുന്നു

പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

൫. പക്വോദുംബരസംകാശ ശ്യാവോവാജ്വരദാഹവാൻ
ക്ഷിപ്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃപിത്തസംഭവഃ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി അത്തിപ്പഴംപോലെയൊ കറുവാളിച്ചിട്ടൊ ഇരിക്കും ജ്വരവും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. വേഗത്തിൽ പൊങ്ങുകയും പാകംവരികയുംചെയ്യും.

കഫവിദ്രധിലക്ഷണം.

൬. ശരാവസദൃശഃപാണ്ഡു ശ്ശീതസ്സ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ
ചിരോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃകഫസംഭവഃ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി ഏറ്റവും വലുതായിട്ടും വെളുത്ത നിറമായിട്ടും തണുപ്പോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടും അല്പമായ വേദനയോടും കൂടിയുമിരിക്കും. വർദ്ധിപ്പാനും പഴുക്കാനും വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും.

പഴുത്തതിന്റെ ശേഷമുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൭. തനുപീതസിതാശ്ചൈഷാ മാസ്രാവാഃക്രമശഃസ്മൃതാഃ

(൧൩൨) വിദ്രധിനിദാനം

വാതവിദ്രധിയും പിത്തവിദ്രധിയും കഫവിദ്രധിയും പഴുത്താൽ അവയിൽനിന്നൊഴുകുന്നതായ ചലം ക്രമേണ അല്പമായും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

നാനാവൎണ്ണരുജാസ്രാവോ ഘാടാലോ വിഷമോ മഹാൻ
൮. വിഷമം പച്യതേ ചാപി വിദ്രധിസ്സാന്നിപാതികഃ

സന്നിപാതവിദ്രധി കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. കുത്തിനോവുക ഉഷ്ണം, ചൊറിച്ചിൽ ഇവയോടും അല്പമായും മഞ്ഞളിച്ചും വെളുത്തും ഇരിക്കുന്ന ചലത്തോടും എല്ലായ്പോഴുമുള്ള വേദനയോടുകൂടിയും അഗ്രം ഉയൎന്നും വിഷമമായും വലുതായുമിരിക്കും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കയും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ കുഴിഞ്ഞിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ ഉയൎന്നിരിക്കയും ചെയ്യും.

ക്ഷതവിദ്രധിലക്ഷണം.

തൈസ്തൈൎഭാവൈരഭിഹതേ ക്ഷതേ വാപഥ്യകാരിണഃ
൯. ക്ഷതോഷ്മാ വായുവിസൃതസ്സരക്തം പിത്തമീരയേൽ
ജ്വരസ്തൃഷ്ണാ ച ദാഹശ്ച ജായന്തേ തസ്യ ദേഹിനഃ
൧൦. ആഗന്തുവിദ്രധിൎഹ്യേഷ പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണഃ

തടി മൺകട്ട കല്ല് മുതലായവയെക്കൊണ്ടോ ആയുധംകൊണ്ടോ മുറിയേറ്റതിന്റെ ശേഷം അപത്ഥ്യങ്ങളെ ചെയ്താൽ ആ മുറിയിലെ ചൂടു വായുവിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടു രക്തത്തെയും പിത്തത്തെയും ഇളക്കും; അന്നു ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന വിദ്രധിക്കു ആഗന്തുകവിദ്രധി എന്നും പേരുണ്ടു. അതു പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

രക്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതശ്ശ്യാവസ്തീവ്രദാഹരുജാജ്വരഃ
൧൧. പിത്തവിദ്രധിലിംഗസ്തു രക്തവിദ്രധിരുച്യതേ

രക്തവിദ്രധി കറുത്ത പൊള്ളകളോടുകൂടിയും കറുവാളിച്ചിട്ടും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന ഉഷ്ണത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായിട്ടും പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും

അന്തൎവിദ്രധിലക്ഷണം.

പൃഥക്സംഭൂയ വാ ദോഷാഃ കുപിതാ ഗുല്മരൂപിണം
൧൨. വല്മീകവത്സമുന്നദ്ധമന്തഃ കുൎവ്വന്തി വിദ്രധിം
ഗുദേ വസ്തിമുഖേ നാഭ്യാം കുക്ഷൌ വങ്‌ക്ഷണയോസ്തഥാ
൧൩. വൃക്കയോഃ പ്ലീഹ്നി യകൃതി ഹൃദി വാ ക്ലോമ്നി ചാപ്യഥ
തേഷാമുക്താനി ലിംഗാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ
൧൪. അധിഷ്ഠാനവിശേഷേണ ലിംഗം ശൃണു വിശേഷതഃ
ഗുദേ വാതനിരോധശ്ച വസ്തൌ കൃച്ഛ്രാല്പമൂത്രതാ
൧൫. നാഭ്യാം ഹിക്കാ തഥാടോപഃ കുക്ഷൌ മാരുതകോപനം
കടീപൃഷ്ഠഗ്രഹസ്തീവ്രോ വങ്‌ക്ഷണോത്ഥേ തു വിദ്രധൌ
൧൬. വൃക്കയോഃ പാൎശ്വസങ്കോചഃ പ്ലീഹ്ന്യുച്ഛ്വാസാവരോധനം
സൎവ്വാംഗപ്രഗ്രഹസ്തീവ്രോ ഹൃദി കാസശ്ച ജായതേ
൧൭. ശ്വാസോ യകൃതി ഹിക്കാ ച ക്ലോമ്നി പേപീയതേ പയഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെ കോപിച്ചു ഗുല്മംപോലെ കഠിനമായും പുറ്റുപോലെ പൊങ്ങിയും ഇരിക്കുന്ന വിദ്രധിയെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഗുദം വസ്തിമുഖം നാഭി വയറു കടികൾ വൃക്കകൾ (പ്രധാനമായ മാംസപിണ്ഡങ്ങൾ) പ്ലീഹാവെ

ന്ന രക്താശയം യകൃത്തെന്ന രക്താശയം, ഹൃദയം ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം ഇവയിൽ ഒന്നിനെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകും. അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണങ്ങൾ പോലെയാകുന്നു സ്ഥാനഭേദം ഹേതുവായിട്ടു ലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിശേഷം ഉണ്ടാവാം. അവയെ കേട്ടാലും. വിദ്രധി ഗുദത്തിലുണ്ടായാൽ അപാനവായുവിന്നു തടവുണ്ടാകും. വസ്തിമുഖത്തിലുണ്ടായാൽ മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോകും. നാഭിയിലുണ്ടായാൽ ഇക്കിളുണ്ടാകും വയററിൽ വിദ്രധിയുണ്ടായാൽ വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ടക്കയും വായു കോപിക്കയും ചെയ്യും. കടികളിലുണ്ടായാൽ അരക്കെട്ടിലും പുറത്തും പിടിത്തമുണ്ടാകും. വൃക്കകളിലുണ്ടായാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ ചുരുങ്ങും. പ്ലീഹയിലുണ്ടായാൽ മേല്പോട്ടുള്ള ശ്വാസത്തിന്നു തടവുണ്ടാകും ഹൃദയത്തിലുണ്ടായാൽ അംഗങ്ങൾക്കേറ്റം വലുതായ വേദനയും ചുമയുമുണ്ടാകും. യകൃത്തിങ്കലുണ്ടായാൽ ശ്വാസവും ഇക്കിളുമുണ്ടാകും. ക്ലോമത്തിലുണ്ടായാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും വെള്ളം കുടിക്കണമെന്നുതോന്നും.

സ്രാവനിർഗ്ഗമമാർഗ്ഗം.

നാഭേരുപരിജാഃപക്വായാന്ത്യൂർദ്ധ്വമിതരേത്വധഃ
൧൮. അധഃസ്രുതേഷുജീവേത്തു സ്രുതേഷൂർദ്ധ്വംനജീവതി

നാഭിയുടെ മേൽഭാഗത്തിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗത്തൂടെ ചലംവരും. നാഭിയുടെ താഴെയുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ അധോഭാഗത്തൂടെ ചലംവരും. നാഭിയിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗത്തുകൂടിയും അധോഭാഗത്തുകൂടിയും ചലംവരും, കീഴ്പോട്ടു ചലംപോയാൽ ജീവിക്കും മേൽപോട്ടു ചലംപോയാൽ ജീവിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഹൃന്നാഭിവസ്തിവർജ്ജ്യായേ തേഷുഭിന്നേഷുബാഹ്യതഃ
൧൯. ജീവേൽകദാചിൽപുരുഷോ നേതരേഷുകദാചന
സാദ്ധ്യാവിദ്രധയഃപഞ്ച വിവർജ്ജ്യസ്സാന്നിപാതികഃ
൨൦. ആമപക്വവിദഗ്ദ്ധത്വം തേഷാംശോഫവദാദിശേൽ
ആദ്ധ്മാതംബദ്ധനിഷ്യന്ദം ഛർദ്ദിഹിക്കാതൃഷാന്വിതം
൨൧. രുജാശ്വാസസമായുക്തം വിദ്രധിർന്നാശയേന്നരം

ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഈ സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ചിലപ്പോൾ അവൻ ജീവിക്കും. ശേഷം സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ഒരിക്കലും ജീവിക്കയില്ല. അഞ്ചുവിദ്രധികൾ സാദ്ധ്യങ്ങൾ. സന്നിപാതവിദ്രധി അസാദ്ധ്യം. പഴുക്കാത്ത വിദ്രധിയുടെയും പഴുത്തവിദ്രധിയുടെയും പിഞ്ഞ വിദ്രധിയുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ ശോഫത്തിൽ പറഞ്ഞവണ്ണം കണ്ടുകൊള്ളണം. വയറുവീർക്കുക മൂത്രത്തിന്നു തടവു, ഛർദ്ദി ഇക്കിൾ തണ്ണീർദാഹം വേദന ശ്വാസം ഇവയോടുകൂടിയ വിദ്രധി മനുഷ്യനെക്കൊല്ലും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിദ്രധിനിദാനം
സമാപ്തം.

......

വ്രണശോഫനിദാനം.

---

൧. ഏകദേശോത്ഥിതശ്ശോഫോ വ്രണാനാംപൂർവ്വലക്ഷണം
ഷഡ്വിധസ്സ്യാൽപൃഥക്സർവ്വ രക്താഗന്തുനിമിത്തജഃ
൨. ശോഫാഃഷഡേതേവിജ്ഞേയാഃ പ്രാഗുക്തൈശ്ശോഫലക്ഷണൈഃ
വിശേഷഃകഥ്യതേചൈഷാം പക്വാപക്വാദിനിശ്ചയേ

(ഫമിമ) വ്രണശോഥനിദാനം

൧. വിഷമംപച്യതേവാതാൽ പിത്തോത്ഥശ്ചാചിരാച്ചിരം
കഫജഃപിത്തവച്ഛോഥോ രക്താഗന്തുസമുത്ഭവഃ

ശരീരത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും ഒരു സ്ഥാനത്തു നീരുണ്ടായാൽ ആ നീരു വ്രണത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അതു വാതംഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകംഹേതുവായിട്ടും ആറുവിധമായി ഭവിക്കുന്നു. ഈ ആറുവിധമുള്ള ശോഥങ്ങളെയും മുമ്പ ശോഥനിദാനത്തിൽ പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. പഴുത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കാത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിന്റെയും നിശ്ചയത്തിങ്കൽ വിശേഷമുള്ളതുകൊണ്ടു അതു ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. വാതംഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഥം) ചിലപ്പോൾ പഴുത്തും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതെയും ചിലെടത്തു പഴുത്തും ചിലെടത്തുപഴുക്കാതെയും ഇരിക്കും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഥം) പൊട്ടുന്നനവെ പഴുക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഥം) വളരെക്കാലംകൊണ്ടേ പഴുക്കു. രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും പിത്തശോഫംപോലെ പൊട്ടുന്നനവെ പഴുക്കും.

അപക്വവ്രണശോഥലക്ഷണം

൨. മന്ദോഷ്മതാല്പശോഫത്വം കാഠിന്യംത്വക്സവർണ്ണതാ
മന്ദവേദനതാചൈതൽ ശോഫാനാമാമലക്ഷണം

പഴുക്കാത്തതായ നീരു മന്ദമായ ചൂടോടും അല്പമായ നീരോടും കാഠിന്യത്തോടും തൊലിയുടെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും മന്ദമായ വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

പച്യമാനവ്രണശോഥലക്ഷണം

൩. ദഹ്യതേദഹനേനേവ ക്ഷാരേണേവചപച്യതേ
പിപീലികാഗണേനേവ ദശ്യതേച്ഛിദ്യതേതഥാ
൪. ഭിദ്യതേചൈവശസ്ത്രേണ ദണ്ഡേനേവചതാഡ്യതേ
പീഡ്യതേപാണിനേവാന്ത സ്സൂചീഭിരിവതുദ്യതെ.
൫. സോഷചോഷോവിവർണ്ണസ്സ്യാ ദംഗുല്യേവാവഘട്ട്യതെ
ആസനേശയനേസ്ഥാനെ ശാന്തിംവൃശ്ചികവിദ്ധവൽ.
൬. നഗച്ഛേദാതതശ്ശോഫോ വേദാത്മാതവസ്തിവൽ
ജ്വരസ്തൃണ്ണാരുചിശ്ചൈവ പച്യമാനസ്യലക്ഷണം.

നീരു പഴുക്കുന്ന സമയം തീ കൊണ്ടു ചുടുന്നുവോ എന്നും ക്ഷാരംകൊണ്ടു പഴുപ്പിക്കുന്നുവോ എന്നും എറുമ്പു കടിക്കുന്നുവോ എന്നും ആയുധംകൊണ്ടുമുറിക്കുന്നുവോ എന്നും വടികൊണ്ടു അടിക്കുന്നുവോ എന്നും കൈകൊണ്ടു പീഡിക്കുന്നുവോ എന്നും ഉള്ളിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നും തോന്നും; ചൂടു രണ്ടുഭാഗങ്ങളിലും തീവച്ചുകത്തിക്കുന്നതുപോലെ വ്യഥയും വർണ്ണഭേദവും ഉണ്ടാകും; വിരല്കൊണ്ടു തട്ടുന്നുവോ എന്നും തോന്നും. ഇരിക്കുമ്പോഴും കിടക്കുമ്പോഴും നില്ക്കുമ്പോഴും തേൾ കുത്തിയാലത്തെപ്പോലെ വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്നു ശമനമുണ്ടാകയില്ല. ആ നീരു വീർത്തതായ വസ്തി എന്നപോലെ സവിസ്താരമായിരിക്കും; ജ്വരവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും.

പക്വവ്രണശോഥലക്ഷണം.

൭. വേദനോപശമശ്ശോഫോ ലോഹിതോല്പോനചോന്നതഃ
പ്രാദുർഭാവോബലീനാഞ്ച തോദഃകണ്ഡുർമ്മുഹുർമ്മുഹുഃ
൮. ഉപദ്രവാണാംപ്രശമോ നിമ്നതാസ്ഫുടനംത്വചാം
വസ്താവിവാംബുസഞ്ചാര സ്സ്യാച്ഛോഫേംഗുലിപീഡിതെ
൯. പൂയസ്യപീഡയത്യേക മന്തമന്തേചപീഡിതെ
ഭക്താകാംക്ഷാഭവേച്ചൈതൽ ശോഫാനാംപക്വലക്ഷണം.

വ്രണശോഫനിദാനം (ശ്ലോ ൫)

നീരു പഴുത്താൽ അതിന്റെ ചൂടും വേദനയും ശമിക്കും. ചുവപ്പുണ്ടാകും. ഔന്നത്യം അല്പം കുറയും. അതിന്മേൽ രേഖകളും നേറവും പിന്നെയും പിന്നെയും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. ജ്വരം തണ്ണീർദ്ദാഹം അരുചി മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങൾ ശമിക്കും. നീരിന്മേൽ കുഴിയുണ്ടാകും തൊലികൾ പൊട്ടും. നീരിൽ വിരലുകൊണ്ടു ഞെക്കിയാൽ വസ്തിയിൽ വെള്ളം സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ ചലം സഞ്ചരിക്കുന്നതായറിയാം- ഒരു ഭാഗത്തമർത്തിയാൽ മറ്റൊരുഭാഗം പീഡാകരമായിരിക്കും. ഭക്ഷണത്തിൽ ആഗ്രഹമുണ്ടാകും.

നീരു ഒരു ദോഷംകൊണ്ടു ആരംഭിച്ചതാണെങ്കിലും പഴുക്കുന്ന സമയം സർവ്വദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

ശ്ലോ ൨. നർത്തേനിലാദ്രുഗവിനാനപിത്തം
പാകഃ കഫഞ്ചാപിവിനാനപൂയഃ
തസ്മാദ്ധിസർവ്വേപരിപാകകാലേ
പചന്തിശോഫാസ്ത്രിഭിരേവദോഷൈഃ

നീരു വാതത്തോടുകൂടാതെ കുത്തിനോവുകയില്ല. പിത്തത്തോടുകൂടാതെ പഴുക്കയില്ല. കഫത്തോടുകൂടാതെ പഴുപ്പുള്ളതായിരിക്കയില്ല. അതു ഹേതുവായിട്ടു എല്ലാ ശോഫങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധത്തോടുകൂടിയാകുന്നു പഴുക്കുന്നതു്.

ശ്ലോ ൩. കക്ഷംസമാസാദ്യയഥൈവവഹ്നി
ർവ്വായ്വീരിതസ്സന്ദഹതിപ്രസഹ്യ
തഥൈവപൂയോപ്യവിനിസ്സൃതോഹി
മാംസംസിരാസ്നായുചഖാദതീഹ

അഗ്നി തൃണസമൂഹത്തെ വ്യാപിച്ചിട്ടു ബലാൽ യാതൊരുപ്രകാരം അതിനെ ചുടുന്നുവോ അപ്രകാരം പുറത്തുപോകാതെ വ്രണത്തിൽ തന്നെ ഇരിക്കുന്ന ചലം മാംസത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും നാഡികളെയും ഭക്ഷിക്കുന്നു.

ശ്ലോ ൪. യഃഛിനത്ത്യാമമജ്ഞാനാദ്യശ്ചപക്വമുപേക്ഷതേ
ശ്വപചാവിവമന്തവ്യൌ താവനിശ്ചിതകാരിണൌ.

ശ്ലോ ൫. ആമംവിദഹ്യമാനഞ്ച സമ്യക്പക്വഞ്ചയോഭിഷക്
ജാനീയാത്സഭവേദ്വൈദ്യശ്ശേഷാസ്തസ്കരവൃത്തയഃ

യാവനൊരുത്തൻ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിട്ടു പഴുക്കാത്തതായ നീരിനെ കീറുന്നുവോ യാവനൊരുത്തൻ പഴുത്തതായ നീരിനെ കീറാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ അവർ ചണ്ഡാലന്മാരും നിശ്ചയമില്ലാതെ പ്രവർത്തിക്കുന്നവരുമാകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. യാവനൊരുത്തൻ പഴുക്കാത്തതായ നീരിനേയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിനേയും പഴുത്തതായ നീരിനെയും തിരിച്ചറിയുന്നുവോ അവനാകുന്നു വൈദ്യൻ ശേഷമുള്ളവർ കള്ളന്മാരാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ വ്രണശോഫനിദാനം
സമാപ്തം.

ശാരീരവ്രണനിദാനം

ശ്ലോ ൧. ദ്വിധാവ്രണസ്സവിജ്ഞേയശ്ശാരീരാഗന്തുഭേദതഃ
ദോഷൈരാദ്യസ്തയോരന്യശ്ശസ്ത്രാദിക്ഷതസംഭവഃ

വ്രണം, ശാരീരമെന്നും ആഗന്തുകമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു അവയിൽ ശാരീരവ്രണം വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതും, ആഗന്തുകവ്രണം ആയുധം മുതലായവകൊണ്ടു മുറിപറ്റുകനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു.

(ഏഴാം) ശാരീരവ്രണനിദാനം

വാതവ്രണലക്ഷണം.

വ. സ്തബ്ധഃകഠിനസംസ്പർശോ മന്ദസ്രാവോമഹാരുജഃ
തുദ്യതേസ്ഫുരതിശ്യാവോ വ്രണോ മാരുതസംഭവഃ

വാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം സ്തംഭിച്ചിട്ടും തൊട്ടാൽ കഠിനമായിട്ടും അല്പമായ ചലത്തിന്റെ ഗതിയോടും വലിയ വേദനയോടും കുത്തിനോവോടും പാരുപാരുപ്പോടുംകൂടിയും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

പിത്തവ്രണലക്ഷണം.

ന. തൃഷ്ണാമോഹജ്വരക്ലേദ ദാഹദുഷ്ട്യാവദാരണൈഃ
വ്രണംപിത്തകൃതംവിദ്യാൽ ഗന്ധൈഃസ്രാവൈശ്ചപൂതികൈഃ

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണത്തിനു തണ്ണീർദ്ദാഹവും മോഹവും പനിയും നനവും ഉഷ്ണവും ദുഷിക്കയും പൊട്ടുകയും ചലം ഒലിക്കയും ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

കഫവ്രണലക്ഷണം

ര. ബഹുപിച്ഛിലംഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഃ സ്തിമിതോമന്ദവേദനഃ
പാണ്ഡുവർണ്ണോല്പസംക്ലേദ ശ്ചിരപാകീകഫവ്രണഃ

കഫം നിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണം വളരെ പഴുപ്പോടും ഗുരുത്വത്തോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടും കൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടും വെളുത്ത നിറത്തോടും അല്പമായ നനവോടും കൂടിയുമിരിക്കും. വളരെക്കാലം പഴുക്കയും ചെയ്യും.

രക്തവ്രണത്തിന്റേയും ദ്വന്ദ്വവ്രണത്തിന്റേയും സന്നിപാതവ്രണത്തിന്റേയും ലക്ഷണം.

൫. രക്തോരക്തസ്രുതീരക്താൽ ദ്വിത്രിജസ്യാത്തദന്വയൈഃ

രക്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ചുവന്നിട്ടും രക്തസ്രാവത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രക്തത്തോടുകൂടി ഓരോ ദോഷം കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ദ്വന്ദ്വവ്രണം. രക്തത്തോടുകൂടി ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളോ മൂന്നു ദോഷങ്ങളോ കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സന്നിപാതവ്രണം.

ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം.

ത്വങ്മാംസജസ്സുഖേദേശേതരുണസ്യാനുപദ്രവം
ന. ധീമതോഭിനവഃകാലേ സുഖേസാദ്ധ്യസ്സുഖവ്രണഃ

ത്വക്കിനേയും മാംസത്തേയും ആശ്രയിച്ചും മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ഒഴിച്ചും യൌവനവും ഹിതാഹിതജ്ഞാനവും ഉള്ളവനു ജ്വരം തണ്ണീർദാഹം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഹേമന്തത്തിങ്കലോ ശിശിരത്തിങ്കലോ ഉണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സുഖവ്രണമാകുന്നു അതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു;

ഗുണൈരന്യതമൈർഹീന സ്തതഃകൃച്ഛ്രോവ്രണസ്മൃതഃ
൭. സർവ്വൈർവ്വിഹീനോവിജ്ഞേയ സ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട വ്രണങ്ങളിൽ വച്ചു ഏതാനും ഇല്ലാത്തതായ വ്രണം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു എല്ലാ ഗുണങ്ങളേയും വേർപെട്ടിരിക്കുന്നതായ വ്രണം അസാദ്ധ്യവും വലുതായിരിക്കുന്ന ഉപദ്രവത്തോടുകൂടിയതുമാകുന്നു.

ദുഷ്ടവ്രണലക്ഷണം.

പൂതിഃപൂയാതിദുഷ്ടാസൃക് സ്രാവ്യുത്സംഗീചിരസ്ഥിതിഃ
വ. ദുഷ്ടവ്രണോതിഗന്ധാദി ശ്ശുദ്ധലിംഗവിപര്യയഃ

ദുഷ്ടവ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ചലത്തോടുകൂടി ഏററവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം എല്ലായ്പ്പോഴും ഒലിക്കുക വക്കടിക്കുക വളരെക്കാലം നില്ക്കുക അതിയായഗന്ധവും വേദനമുതലായവയുമുണ്ടായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു. ഇതു ശുദ്ധവ്രണത്തിനു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു

ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലാഭോതിമൃദുഃ ശ്ലക്ഷ്ണഃസ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ
൯. സുവ്യവസ്ഥിതോ നിരാസ്രാവ ശുദ്ധോവ്രണഇതിസ്മൃതഃ

നാക്കിന്റെ മേൽഭാഗംപോലെയും ഏററവും മൃദുവായും കൃശമായും മിനുമിനുത്തിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വക്ക തടിക്കാതെയും ചലവും രക്തവും അധികമായി ഒഴുകാതെയും ഇരിക്കുന്ന വ്രണത്തിന്നു ശുദ്ധവ്രണമെന്നു പേർ. "നിരാസ്രാവഃ" എന്ന ശബ്ദംചലവും രക്തവും ഒട്ടും സ്രവിക്കയില്ല എന്ന അൎത്ഥത്തിലല്ല ഇവിടെ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു. ദോഷകൃത സ്രാവമില്ലെന്നുള്ള അൎത്ഥത്തിലാകുന്നു ഇതിലേക്കു ദൃഷ്ടാന്തമായിചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കാം. "നാതിരക്തോനാതിപാണ്ഡുൎന്നാതിസ്രാവോനചാതിരുക് നചോത്സംഗോനചോത്സംഗീ ശുദ്ധോരോപ്യഃപരംവ്രണഃ"

ഉണങ്ങുന്നതായ വ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

കപോതവൎണ്ണപ്രതിമാ യസ്യാന്താഃക്ലേദവൎജ്ജിതാഃ
൧൦. സ്ഥിരാശ്ചപിടകാവന്തോ രോഹതീതിതമാദിശേൽ.

ഉണങ്ങുന്ന വ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം. അതിന്റെ വക്കം മദ്ധ്യവും മാടപ്രാവിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, നനവും പഴുപ്പും ഇല്ലാതെ ഉറച്ചിരിക്കുക മാംസങ്ങൾ ചിതൽപ്പുററുപോലെ പൊങ്ങിവരിക ഇവയാകുന്നു.

രൂഢവ്രണലക്ഷണം.

രൂഢവൎത്മാനമഗ്രന്ഥി മശൂനമരുജംവ്രണം
൧൧. ത്വക്സവൎണ്ണംസമതലം സമ്യഗ്രൂഢംവിനിൎദ്ദിശേൽ.

മുളച്ചിരിക്കുന്ന മാംസങ്ങളോടുകൂടിയും മുഴയോടും നീരോടും വേദനയോടും കൂടാതെയും തൊലിയുടെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും ജിഹ്വാതലത്തോടോ കരതലത്തോടോ സമമായും ഇരിക്കുന്ന വ്രണം രൂഢവ്രണമാകുന്നു.

വ്യാധിവിശേഷംകൊണ്ടു വ്രണത്തിന്നു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യത്വമുണ്ടെന്നു പറയുന്നു.

കുഷ്ഠിനാംവിഷജുഷ്ടാനാം ശോഷിണാമ്മധുമേഹിനാം
൧൨. വ്രണാഃകൃച്ഛ്രേണസിദ്ധ്യന്തി യേഷാഞ്ചാപിവ്രണേവ്രണാഃ

കുഷ്ഠരോഗമുള്ളവൎക്കും വിഷപീഡിതന്മാൎക്കും ക്ഷയമുള്ളവൎക്കും മധുമേഹികൾക്കും ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. വ്രണംഉണ്ടായി പൊറുത്തതിന്റെശേഷം പിന്നെയും ആ സ്ഥാനത്തുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വസാംമേദോഥമജ്ജാനം മസ്തുലുംഗഞ്ചയഃസ്രവേൽ
൧൩. ആഗന്തുജോവ്രണസ്സിദ്ധ്യേ ന്നസിദ്ധ്യേദ്ദോഷസംഭവഃ
മദ്യാഗുരുവ്യാജ്യസുമനഃ പത്മചന്ദനചമ്പകൈഃ
൧൪. സഗന്ധാദിവ്യഗന്ധാശ്ച മുമൂൎഷൂണാംവ്രണാഃസ്മൃതാഃ
യേചകൎമ്മസുസംവൃത്താ ഭവന്ത്യത്യൎത്ഥവേദനാഃ
൧൫. ദഹ്യന്തേചാന്തരത്യൎത്ഥം ബഹിശ്ശീതാശ്ചയേവ്രണാഃ
ദഹ്യന്തെബഹിരത്യൎത്ഥം ഭവന്ത്യന്തശ്ചശീതളാഃ
൧൬. പ്രാണമാംസക്ഷയശ്വാസ കാസാരോചകപീഡിതാഃ
പ്രവൃദ്ധപൂയരുധിരാ വ്രണായേഷാഞ്ചമൎമ്മസു
൧൭. ക്രിയാഭിസ്സമ്യഗാരബ്ധാ നസിദ്ധ്യന്തിചയേവ്രണാഃ
വൎജ്ജയേദേവിതാൻവൈദ്യ സ്സംരക്ഷന്നാത്മനോയശഃ

(൧൫) സദ്യോവ്രണനിദാനം

വസയോ മേദസ്സോ മജ്ജാവോ തലപൊട്ടിത്തലച്ചോറോ യാതൊരു വ്രണത്തിൽനിന്നും പുറത്തുവരുന്നുവോ ആ വ്രണം ആഗന്തുഗമായാൽ സാദ്ധ്യമാകുന്നു ദോഷസംഭവമായാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. മദ്യം അകിൽ നെയ്യ് പൂവ് താമര ചന്ദനം ചമ്പകം ഇവയുടെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ദിവ്യഗന്ധവും വ്രണങ്ങൾക്കുണ്ടാകുന്നതു മരണലക്ഷണമാകുന്നു. മർമ്മങ്ങളിൽ ഏററവും വേദനയോടുകൂടിയുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങളും ഉള്ളിൽ ഉഷ്ണവും പുറത്തു ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും പുറത്തുഷ്ണവും ഉള്ളിൽ ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും പ്രാണമാംസങ്ങൾക്കു ക്ഷയം ശ്വാസം കാസം അരുചി ഈവക രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതന്മാർക്കുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങളും അധികമായ പഴുപ്പോടും രക്തത്തോടും കൂടി മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും വഴിപോലെ ചികിത്സചെയ്തിട്ടും ശമിക്കാതെയിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും യശസ്സിനെ സംരക്ഷിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ശാരീരവ്രണനിദാനം

സമാപ്തം.

സദ്യോവ്രണനിദാനം.

൧. നാനാധാരമുഖൈശ്ശസ്ത്രൈർന്നാനാസ്ഥാനനിപാതിതൈഃ
ഭവന്തിനാനാകൃതയോ വ്രണാസ്താംസ്താന്നിബോധമേ:

൨. ഛിന്നംഭിന്നംതഥാവിദ്ധം ക്ഷതംപിച്ചിതമേവച
ഘൃഷ്ടമാഹുസ്തഥാഷഷ്ഠം തേഷാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം.

പലമുനകളോടും മുഖങ്ങളോടുംകൂടിയ ആയുധങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ പല സ്ഥാനങ്ങളിലും ഏല്ക്കുമ്പോൾ പലപ്രകാരത്തിലുള്ള മുറികൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയെ കേട്ടാലും. അവ ഛിന്നം (മുറിക) ഭിന്നം (പിളൎന്നുപോക) വിദ്ധം (തുളഞ്ഞുപോക) ക്ഷതം (ക്ഷയിച്ചുപോക) പിച്ചിതം (ചതഞ്ഞുപോക) ഘൃഷ്ടം (അററുപോക) ഇങ്ങനെ ആറുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു.

ഛിന്നലക്ഷണം.

൩. തിൎയ്യൿഛിന്ന ഋജുർവ്വാപി യോവ്രണസ്സ്വായതോഭവേൽ
ഗാത്രസ്യപാതനംതദ്ധി ഛിന്നമിത്യഭിധീയതെ.

വിലങ്ങത്തിലോ വളവില്ലാതെയോ നീളത്തിലോ അവയവമോ അതിന്റെ ഒരുഭാഗമോ മുറിയുന്നതിന്നു ഛിന്നമെന്നുപേർ.

ഭിന്നലക്ഷണം.

൪. ശക്തികുന്തേഷുഖഡ്ഗാഗ്ര വിഷാണൈരാശയോഹതി
യൽകിഞ്ചിൽസ്രാവതേതദ്ധി ഭിന്നലക്ഷണമുച്യതെ.

വേൽ, കുന്തം ബാണം വാൾ ഇവയുടെ മുനകൾ ഏററിട്ടോ പശുക്കൾ കൊമ്പോ ഏററിട്ടോ വസ്തിമുതലായവ മുറിഞ്ഞു അല്പമായ രക്തം ഒലിക്കുന്നതായാൽ അതിന്നു ഭിന്നമെന്നു പേർ.

ആശയഭേദം.

൫. സ്ഥാനാന്യാമാഗ്നിപക്വാനാം മൂത്രസ്യരുധിരസ്യച
ഹൃദുണ്ഡുകഃഫുഫ്ഫുസശ്ച കോഷ്ഠഇത്യഭിധീയതെ.

ആമാശയവും പച്യമാനാശയവും പക്വാശയവും വസ്തിയും യകൃത്തും പ്ലീഹാവും ഹൃദയവും മലാശയവും ഹൃദയത്തിന്റെ വാമഭാഗവും കോഷ്ഠമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

സദ്യോവ്രണനിദാനം (൨മൻ)

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൬. തസ്മിൻഭിന്നേരക്തപൂർണ്ണേ ജ്വരോദാഹശ്ചജായതെ
മൂത്രമാർഗ്ഗഗുദാസ്യേഭ്യോ രക്തംഘ്രാണാച്ചഗച്ഛതി

൭. മൂർച്ഛാശ്വാസതൃഷാധ്മാന മഭക്തഛന്ദഏവച
വിൺമൂത്രവാതസംഗശ്ച സ്വേദാസ്രാവോക്ഷിരക്തതാ

൮. ലോഹഗന്ധിത്വമാസ്യസ്യ ഗാത്രദൌർഗ്ഗന്ധ്യമേവച
ഹൃഛ്ശൂലംപാർശ്വയോശ്ചാപിവിശേഷഞ്ചാത്രമേശൃണു.

൯. ആമാശയസ്ഥേരുധിരേ രുധിരംഛർദ്ദയത്യപി
ആധ്മാനമതിമാത്രഞ്ച ശൂലഞ്ചഭൃശദാരുണം.

൧൦. പക്വാശയഗതേചാപി രുജാഗൌരവമേവച
അധഃകായേവിശേഷേണ ശീതതാചഭവേദിഹ.

കോഷ്ഠം മുറികയും രക്തംകൊണ്ടു നിറകയുംചെയ്താൽ ജ്വരവും ഉഷ്ണവുംഉണ്ടാകും. ലിംഗം ഗുദം വായ് ഇവയിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും രക്തവും പുറപ്പെടും. അവിടെ ഭേദമുണ്ട്, എങ്ങിനെഎന്നാൽ വസ്തിമുതലായവ മുറിഞ്ഞാൽ ലിംഗത്തിൽക്കൂടിയും ഗുദത്തിൽക്കൂടിയും രക്തംപുറപ്പെടും. ആമാശയം മുതലായതുകൾക്ക മുറിവുതട്ടിയാൽ വായിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും രക്തംപുറപ്പെടും. ഇന്ദ്രിയസംഭ്രമവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും മേൽവയർ വീർപ്പും അന്നത്തിന്ന വെറുപ്പും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവും അധികമായ വിയർപ്പും കണ്ണിന്ന ചുവപ്പും വായിൽ ഇരിമ്പിന്റെ ഗന്ധവും ദേഹത്തിന്ന ദുർഗ്ഗന്ധവും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഇതിലുള്ള വിശേഷത്തെക്കേട്ടാലും രക്തം ആമാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ രക്തം ഛർദ്ദിക്കയും അധികമായിട്ടു മേൽവയർ വീർക്കുകയും ചെയ്യും. അതിവേദനയും ഉണ്ടാകും. രക്തം പക്വാശയത്തിൽനില്ക്കുമ്പോൾ വേദനയും വയറിന്ന കനവും വിശേഷിച്ചും അരപ്രദേശത്തിന്ന താഴെ തണുപ്പും ഉണ്ടാകും.

വിദ്ധലക്ഷണം.

൧൧. സൂക്ഷ്മാസ്യശല്യാഭിഹതം യദംഗംത്വാശയംവിനാ
ഉത്തുണ്ഡിതംനിർഗ്ഗതംവാ തദ്വിദ്ധമിതിനിർദ്ദിശേൽ.

ആമാശയം മുതലായവയെയൊഴിച്ചു യാതൊരംഗം സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയ ശല്യംകൊണ്ടു മുറികയും അതു ശല്യത്തോടുകൂടിയൊ കൂടാതെയൊ ഇരിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്ന വിദ്ധമെന്നപേർ.

ക്ഷതലക്ഷണം.

൧൨. നാതിഛിന്നംനാതിഭിന്ന മുഭയോർല്ലക്ഷണാന്വിതം
വിഷമംവ്രണമംഗേയ ത്തൽക്ഷതമഭിധീയതേ.

അധികം മുറിയാതെയും അധികം പിളരാതെയും രണ്ടിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയും (അല്പമായിമുറിഞ്ഞും അല്പമായിപിളൎന്നും) അംഗവൈഷമ്യകരമായും ഇരിക്കുന്ന യാതൊരുവ്രണം ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്നുവൊ അതാകുന്നു ക്ഷതം.

പിച്ചിതലക്ഷണം.

൧൩. പ്രഹാരപീഡനാഭ്യാന്തു യദംഗംപൃഥുതാംഗതം
സാസ്ഥിതൽപിച്ചിതംവിദ്യാ ന്മജ്ജരക്തപരിപ്ലുതം.

ഇരുമ്പുലക്ക മുതലായവകൊണ്ടുള്ള അടിയൊ കതക മുതലായവകൊണ്ടുള്ള പീഡനയൊ സംഭവിക്കയാൽ എല്ലോടുകൂടി ഒടിഞ്ഞിട്ടും ചതഞ്ഞിട്ടും മജ്ജാവിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും ഗതിയുള്ളതായെ മുറിവിന്ന പിച്ചിതമെന്ന പേർ-

ഘൃഷ്ടലക്ഷണം.

൧൪. ഘർഷണാദഭിഘാതാദ്വാ യദംഗംവിഗതത്വചം

(൧൩൭) സദ്യോവ്രണനിദാനം

ഉൗഷാസ്രാവാനചിതംതച്ച ഘൃഷ്ടമിത്യഭിധീയതെ.

ഉരഞ്ഞിട്ടോ ചതഞ്ഞിട്ടോ തൊലിയററ അല്പമായ രക്തം ചൂടോടുകൂടിപ്പുറപ്പെടുന്ന

ത ഘൃഷ്ടമാകുന്നു സശല്യലക്ഷണം.

൧൭. ശ്യാവംസശോഥംപിടകാനചിതഞ്ച
മുഹുർമ്മുഹുശ്ശോണിതവാഹിനഞ്ച
മൃദൂൽഗതംബുൽബുദതുല്യമാംസം
വ്രണംസശല്യംസരുജംവദന്തി.

കറുവാളിച്ചിട്ടും നീരോടും പിടകകളോടും കൂടക്കൂടെ രക്തസ്രാവത്തോടും മൃദുവാ യി നീർക്കുമിളപോലെ പൊങ്ങി മാംസത്തോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന വ്രണം ശല്യത്തോടുകൂടിയ വ്രണമാകുന്നു എന്നുപറയുന്നു.

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൧൮. ത്വചോതീത്യസിരാദീനി ഭിത്വാവാപരിഹൃത്യവാ
കോഷ്ഠേപ്രതിഷ്ഠിതംശല്യം കുര്യാദുക്താനുപദ്രവാൻ.

എഴുതൊലകളേയും കടന്നു ഞരമ്പു മാംസം നാഡി അസ്ഥി മുതലായവയെ പിള ന്നിട്ടോ പരിഹരിച്ചിട്ടോ കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ശല്യം വയററിൽ പൊട്ടപൊ ട്ടപ്പു വയർവീർപ്പു ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. മൂത്രം മലം അന്നം ഇവയെ ആ വ്രണമുഖത്തിൽക്കൂ ടി പുറപ്പെടുവിക്കുകയും ചെയ്യും.

അസാദ്ധ്യകോഷ്ഠഭേദം.

൧൯. തത്രാന്തർല്ലോഹിതംപാണ്ഡു ശീതപാദകരാനനം
ശീതോച്ഛ്വാസംരക്തനേത്ര മാനദ്ധഞ്ചവിവർജ്ജയേൽ.

അകത്തു രക്തം നിറഞ്ഞിരിക്കുക കാലും കയ്യും മുഖവും വെളുത്തും തണുത്തുമിരിക്കു ക ശ്വാസം തണുത്തിരിക്കുക കണ്ണുചുവന്നിരിക്കുക വയർവീക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

മർമ്മക്ഷതലക്ഷണം

൨൦. ഭ്രമഃപ്രലാപഃ പതനംപ്രമോഹോ
വിചേഷ്ടനംഗ്ലാനിരഥോഷ്ണതാച
സ്രസ്താംഗതാമൂർച്ഛനമൂൎദ്ധ്വവാത
സ്തീവ്രാരുജാവാതകൃതാശ്ചതാസ്താഃ
൨൧. മാംസോദകാഭംരുധിരഞ്ചഗച്ഛേ
ത്സർവ്വേന്ദ്രിയാൎത്ഥോപരമസ്തഥൈവ
ദശാൎദ്ധസംഖ്യേഷ്വപിവിക്ഷതേഷു
സാമാന്യതോമർമ്മസുലിംഗമുക്തം.

മാംസമർമ്മം സിരാമർമ്മം സ്നായുമർമ്മം അസ്ഥിമർമ്മം സന്ധിമർമ്മം ഈ അ ഞ്ചു മർമ്മങ്ങളിലും ക്ഷതമുണ്ടായാൽ തലതിരിച്ചിലും പിച്ചുപറകയും വീഴുകയും ബോധക്ഷയ വും കൈകാൽ മുതലായവയെ തറയിലിട്ടു തല്ലുകയും ബലക്ഷയവും ഉഷ്ണവും അവയവ ങ്ങൾ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകിവീഴുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളൎച്ചയും ഊൎദ്ധ്വവാതവും വാതത്താൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയായി കഠിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന പലവേദനക ളും ഉണ്ടാകും. രക്തം മാംസംകഴുകിയ വെള്ളംപോലെയിരിക്കും. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാ തു വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതെയുമിരിക്കും.

മർമ്മരഹിതസിരാദിവിദ്ധലക്ഷണം

൨൨. സുരേന്ദ്രഗോപപ്രതിമംപ്രഭൂതം
രക്തംസ്രവേത്തൽക്ഷതജശ്ചവായുഃ

കരോതിരോഗാൻവിവിധാൻയഥോക്താൻ
സിരാസുവിദ്ധാസ്വഥവാക്ഷതാസു.

മർമ്മങ്ങളോടു കൂടാത്തവയായ ഞരമ്പുകൾക്കു ബാണം മുതലായവകൊണ്ടു തുളയോ വാൾ മുതലായവകൊണ്ടു മുറിവോ ഉണ്ടായാൽ അതിൽനിന്നു സ്വാരേന്ദ്രഗോപത്തോടു തുല്യമായ രക്തം അധികമായൊഴുകും. ക്ഷതജമായ വായു തലവേദന, കണ്ണുകാണായ്ക ആക്ഷേപകം മുതലായി ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

സ്നായുവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൫. കൌബ്ജ്യംശരീരാവയവാവസാദഃ
ക്രിയാസ്വശക്തിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ചിരാദ്വ്രണോരോഹതിയസ്യചാപി
തംസ്നായുവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേൽ.

കൂനുണ്ടാക, ശരീരവും അവയവങ്ങളും തളരുക, മർമ്മങ്ങൾക്കു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക അതിയായ വേദനയുണ്ടാക വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വ്രണം നികന്നുവരിക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ യാതൊരുത്തനു കാണുന്നുവോ അവനെ സ്നായുവിദ്ധൻ എന്നു പറയുന്നു. സ്നായുവിദ്ധൻ നാഡികൾക്കു തുളയുള്ളവനാകുന്നു

സന്ധിക്ഷതലക്ഷണം.

൨൬. ശോഫാഭിവൃദ്ധിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ബലക്ഷയസ്സർവ്വകഏവശോഥഃ
ക്ഷതേഷുസന്ധിഷ്വചലാചലേഷു
സ്യാത്സർവ്വകർമ്മോപരമശ്ചലിംഗം.

സന്ധികൾ അചലങ്ങളെന്നും, ആചലങ്ങളെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു എന്നു സുശ്രുതാചാര്യർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവയും ആചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയുമാകുന്നു. "ശാഖാസുഹന്വോഃകട്യാഞ്ച ചേഷ്ടാവന്തശ്ചസന്ധയഃ ശേഷാസ്തുസന്ധയസ്സർവ്വേ വിജ്ഞാതവ്യാഃസ്ഥിരാബുധൈഃ" ശാഖകളിലും ഹനുക്കളിലും കടിപ്രദേശത്തിങ്കലും ഉള്ള സന്ധികൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയും ശേഷിച്ച എല്ലാം സന്ധികളും സ്ഥിരങ്ങളും (ചേഷ്ടയോടുകൂടാത്തവ) ആകുന്നു. ഇപ്രകാരം അചലങ്ങളായും ആചലങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന എല്ലാ സന്ധികളിലും മുറി പററിയാൽ ശരീരത്തിനു അധികമായ ക്ഷയവും വലുതായ വേദനയും ശക്തിക്ഷയവും എല്ലാംശരീരത്തിലും നീരും സർവ്വകർമ്മങ്ങൾക്കും മുടക്കവും ഉണ്ടാകുന്നു

അസ്ഥിവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൭. ഘോരാരുജോയസ്യനിശാദിനേഷു
സർവ്വാസ്വവസ്ഥാസുചനൈതിശാന്തിം
ഭിഷഗ്വിപശ്ചിദ്വിദിതാർത്ഥസൂത്ര
സ്തമസ്ഥിവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേൽ.

രാവും പകലും അതിയായ വേദനയുണ്ടാക അതിന്നു ഒന്നുകൊണ്ടും ഒരവസ്ഥയിലും ശാന്തിയില്ലാതിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണമുള്ള പുരുഷൻ അസ്ഥിവിദ്ധനാകുന്നു എന്നു അഖിലതന്ത്രങ്ങളേയും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻപറയുന്നു. അസ്ഥിവിദ്ധൻ=അസ്ഥിവേധമുള്ളവൻ.

സിരാദിമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൮. യഥാസ്വമേതാനിവിഭാവയേച്ച
ലിംഗാനിമർമ്മസ്വഭിതാഡിതേഷു.

മർമ്മങ്ങളോടുകൂടാത്തവയായ ഞരമ്പു മുതലായവകൾക്ക് വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം പറഞ്ഞു. ഇനി ഞരമ്പു മുതലായവയിലുള്ള മർമ്മങ്ങൾക്കു വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണത്തെ ആകുന്നു പറയുന്നതു. മർമ്മങ്ങൾ മുറിഞ്ഞാൽ മേല്പറഞ്ഞ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങൾക്കു പുറ

൨൨. ആതാന്തുമർമ്മങ്ങളിലുള്ള ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. അവയെ പ്രത്യേകം അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മാംസമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം.

പാണ്ഡുർവിവർണ്ണഃ സ്പർശംനവേത്തി
യോമാംസമർമ്മണ്യഭിപീഡിതസ്സ്യാൽ.

മാംസമർമ്മത്തിന് മുറിവേറ്റവൻ വെളുത്തിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും തൊട്ടാൽ അറിവില്ലാത്തവനായിട്ടും ഭവിക്കും; മാംസത്തിങ്കലുള്ള മർമ്മം മുറിഞ്ഞാൽ ദേഹം വെളുത്ത നിറത്തോടും വർണ്ണഭേദത്തോടും കൂടിയിരിക്കും തൊട്ടാൽ അറികയില്ല.

വ്രണോപദ്രവം.

൨൭. വിസർപ്പഃപക്ഷാഘാതശ്ച സിരാസ്തംഭോപതാനകഃ
മോഹോന്മാദവ്രണരുജോ ജ്വരസ്തൃഷ്ണാഹനുഗ്രഹഃ
കാസഃഛർദ്ദിരതീസാരോ ഹിക്കാശ്വാസസ്സവേപഥുഃ
ഷോഡശോപദ്രവാഃപ്രോക്താവ്രണാനാംവ്രണചിന്തകൈഃ

വിസർപ്പം, പക്ഷവധം സിരാസ്തംഭം, അപതാനകം, മോഹം, ഉന്മാദം, വ്രണവേദന, ജ്വരം, തണ്ണീർദാഹം, ഹനുഗ്രഹം, ചുമ, ഛർദ്ദി, അതിസാരം, ഇക്കിൾ, ശ്വാസം, വിറയൽ ഇവ ൧൬-ം വ്രണങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു എന്നു വ്രണചിന്തകന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം സദ്യോവ്രണ
നിദാനം സമാപ്തം.

ഭഗ്നനിദാനം.

---

൧. ഭഗ്നംസമാസാദ്ദ്വിവിധംഹുതാശ
കാണ്ഡേചസന്ധൌചതത്രസന്ധൌ
ഉൽപിഷ്ടവിശ്ലിഷ്ടവിവർത്തിതഞ്ച
തിര്യഗ്ഗതാക്ഷിപ്തമധശ്ചഷൾച.

ഭഗ്നം സവ്രണമെന്നും അവ്രണമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു അതിൽ സവ്രണത്തെ പറഞ്ഞു. അവ്രണത്തെ പറയുന്നു. ഹുതാശ എന്ന ശബ്ദം അഗ്നിവേശസംബോധനമാകുന്നു. അല്ലയോ! അഗ്നിവേശ! ഭഗ്നം കാണ്ഡഭഗ്നമെന്നും സന്ധിഭഗ്നമെന്നും സംക്ഷേപമായി രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ സന്ധിഭഗ്നം, ഉൽപിഷ്ടം വിശ്ലിഷ്ടം വിവർത്തിതം തിര്യഗ്ഗതം ഉർദ്ധ്വക്ഷിപ്തം അധഃക്ഷിപ്തം എങ്ങിനെ ആറുപ്രകാരമുണ്ട്.

സന്ധിഭഗ്നസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. പ്രസാരണാകുഞ്ചനവർത്തനോഗ്രാ
രുക്സ്പർശവിദ്വേഷണമേതദുക്തം
സാമാന്യതസ്സന്ധിഗതസ്യലിംഗം

രണ്ടസ്ഥികളുടെ സന്ധാനമാകുന്നു സന്ധി. സന്ധിഭഗ്നത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം മടക്കുകയോ അതിൽ ഭഗ്നം ഭവിച്ചാൽ നിവൃത്തുകയോ അടങ്ങിയിരിക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക, തൊടുമ്പോഴും അധികമായ വേദനയുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

ഉൽപിഷ്ടാദിലക്ഷണം.

ഉൽപിഷ്ടസന്ധേശ്ശ്വയഥുസ്സമന്താൽ
൩. വിശേഷതോരാത്രിഭവാരുജാച
വിശ്ലിഷ്ടജേതേനചരുക്ചനിത്യം
വിവർത്തിതേപാർശ്വരുജശ്ചതീവ്രാഃ
തിര്യഗ്ഗതേതീവ്രരുജോഭവന്തി.
൪. ക്ഷിപ്തേതിശൂലംവിഷമത്വമസ്ഥ്നോഃ
ക്ഷിപ്തേത്വധോരുഗ്വിഘടശ്ചസന്ധേഃ

ഉൽപിഷ്ടസന്ധിക്കു രണ്ടുഭാഗത്തിങ്കലും നീരും വിശേഷിച്ചും രാത്രിയിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും; രണ്ടസ്ഥികളുടെ സന്ധികൾ തമ്മിൽ ഉരയുകനിമിത്തമാകുന്നു അതിന്നു ഉൽപിഷ്ടമെന്നു പേരുണ്ടായതു. വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കു രണ്ടുഭാഗത്തിങ്കലും നീരും രാത്രിയിലും പകലും വേദനയുമുണ്ടാകും. എല്ലായ്പോഴും അധികമായ വേദനയുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു ഉൽപിഷ്ടസന്ധിയെക്കാൾ വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കുള്ള വിശേഷം. വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിശിഥിലിതം മാത്രമാകുന്നു. രണ്ടസ്ഥികളുടെ ഭ്രമണമാകുന്നു വിവർത്തിതം. അതിന്നു പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. തിര്യഗ്ഗതസന്ധിക്കും കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. ഇവിടെ ഒരു സന്ധ്യസ്ഥി സന്ധിസ്ഥാനത്തെ വിട്ടു വിലങ്ങത്തിൽ നിൽക്കും. ഊർദ്ധ്വക്ഷിപ്തത്തിന്നു അധികമായ വേദനയും അസ്ഥികൾക്കു വിഷമതയും ഉണ്ടാകും; ഇവിടെ ഒരസ്ഥിയുടെ ക്രിയ കൊണ്ടോ രണ്ടസ്ഥികളുടെ ക്രിയകൊണ്ടോ രണ്ടസ്ഥികൾക്കും പരസ്പരാതിക്രമണമോ ഊർദ്ധ്വഗമനമോ സംഭവിക്കും; അധഃക്ഷിപ്തത്തിന്നു വേദനയും സന്ധിയുടെ വിഘടവും ഭവിക്കും; ഇവിടെ അസ്ഥികുറഞ്ഞൊന്നു താണുപോകും.

കാണ്ഡഭഗ്നം.

കാണ്ഡേത്വതഃകർക്കടകാശ്വകർണ്ണ
വിചൂർണ്ണിതംപിച്ചിതമസ്ഥിച്ഛല്ലി
൫. കാണ്ഡേചഭഗ്നംഹ്യതിപാതിതഞ്ച
മജ്ജാഗതഞ്ചസ്ഫുടിതഞ്ചവക്രം
ഛിന്നംദ്വിധാദ്വാദശധാപികാണ്ഡേ
സ്രസ്താംഗതാശോഥരുജാതിവൃദ്ധിഃ
൬. സംപീഡ്യമാനേഭവതീഹശബ്ദഃ
സ്പർശാസഹസ്പന്ദനതോദശൂലാഃ
സർവാസ്വവസ്ഥാസുനശർമ്മലാഭോ
ഭഗ്നസ്യകാണ്ഡേഖലുചിഹ്നമേതൽ.

ഇനി കാണ്ഡഭഗ്നത്തെപ്പറയുന്നു. കാണ്ഡഭഗ്നം, കർക്കടകം, അശ്വകർണ്ണം, വിചൂർണ്ണിതം, പിച്ചിതം, അസ്ഥിച്ഛല്ലി, അതിപാതിതം, മജ്ജാഗതം, സ്ഫുടിതം, വക്രം, അണുവിദീർണ്ണം, ബഹുവിദീർണ്ണം ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടുവിധമാകുന്നു. എല്ലിന്റെ രണ്ടുഭാഗവും താണു മദ്ധ്യംപൊങ്ങി ഞണ്ടുപോലെ ഇരിക്കുന്നതു കർക്കടകം. കുതിരച്ചെവിപോലെ വിപുലമായിരിക്കുന്ന അസ്ഥിയുടെ നിർഗ്ഗമം അശ്വകർണ്ണം. പൊടിഞ്ഞ എല്ലു് വിചൂർണ്ണിതം. ഇതു ശബ്ദംകൊണ്ടോ സ്പർശംകൊണ്ടോ അറിയപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. യന്ത്രിതമായും ബഹുശോഫമായുമിരിക്കുന്നതു പിച്ചിതം. തൊലിയോടുകൂടിയ എല്ലു അസ്ഥിച്ഛല്ലി. നിവൃത്തുമ്പോൾ വിറയ്ക്കുന്ന എല്ലു കാണ്ഡഭഗ്നം. എല്ലു അശേഷം മുറിഞ്ഞതു അതിപാതിതം. എല്ലു എല്ലിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ കയറി മജ്ജാവിനെ പുറത്തുതള്ളുന്നതു മജ്ജാഗതം. എല്ലു അല്പാല്പമായിട്ടു വളരെ പൊടിയുന്നതു സ്ഫുടിതം. എല്ലു വളയുന്നതു വക്രം. എല്ലു അണുപ്രമാണമായി പിളരുന്നതു അണുവിദീർണ്ണം. ബഹുവിധമായി പിളരുന്നതു ബഹുവിദീർണ്ണം. എല്ലാ കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്നും അവയവങ്ങൾ ഇളകിവീഴുന്നുവോ എന്നതോന്നും. അധികമായ നീരും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഒ

ഗ്നത്തിൽ കൈകൊണ്ടമർത്തിയാൽ ശബ്ദമുണ്ടാകും. തൊട്ടാൽ സഹിക്കയില്ല. വിറയലും കുത്തിനോവും ശൂലരോഗവുമുണ്ടാകും; ഇരുന്നാലും നിന്നാലും കിടന്നാലും എന്നുവേണ്ട ഒരവസ്ഥയിലും സുഖവുമുണ്ടാകയില്ല. ഇതു കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

൬. ഭഗ്നന്തുകാണ്ഡേബഹുധാപ്രയാതി
സമാസതോനാമഭിരേവതുല്യം

കാണ്ഡഭഗ്നം പന്ത്രണ്ടുപ്രകാരത്തിലധികമുണ്ട്. അതു സംക്ഷേപിച്ചു പേരിനു അനുരൂപമായി അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

കൃഛ്രസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൭. അല്പാശിനോനാത്മവതോ ജന്തോർവ്വാതാത്മകസ്യച
ഉപദ്രവൈർവ്വാജുഷ്ടസ്യ ഭഗ്നംകൃഛ്രേണസിദ്ധ്യതി

അല്പമായി ഭക്ഷിക്കുക, ആത്മാവിനു ബലമില്ലാതിരിക്കുക വാതപ്രകൃതിയുള്ളവനായിരിക്കുക, ജ്വരം, വയർവീർപ്പ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവു ഇത്യാദി ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുക, ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവർക്കുണ്ടാകുന്ന ഭഗ്നം (ഒടിഞ്ഞഎല്ലു) കൃഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൮. ഭിന്നംകപാലംകട്യാന്തു സന്ധിമുക്തംതഥാച്യുതം
ജഘനംപ്രതിപിഷ്ടഞ്ച വർജ്ജയേദ്വിചക്ഷണം.

൧൦. അസംശ്ലിഷ്ടകപാലഞ്ച ലലാടേചൂർണ്ണിതഞ്ചയൽ
ഭഗ്നംസ്തനാന്തരേപൃഷ്ഠേ ശംഖേമൂർദ്ധ്നിചവർജ്ജയേൽ.

അരപ്രദേശത്തിലെ എല്ലു ഉടഞ്ഞാൽ ആയതും സന്ധികളിലെ എല്ലു ഇളകിയാൽ ആയതും അരയുടെ മുൻഭാഗത്തെ എല്ലു പൊടിഞ്ഞാൽ ആയതും വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. രണ്ടായിപ്പിളൎന്നു തമ്മിൽ ചേരാതെയിരിക്കുന്ന തലയോട്ടം പൊടിഞ്ഞതായ നെററിയെല്ലും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു മാറിടത്തിങ്കലും പുറത്തും ചെന്നികളിലും ശിഖാസ്ഥാനത്തിങ്കലും ഉള്ള ഭഗ്നത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കണം

൧൧. സമ്യക്സന്ധിതമപ്യസ്ഥി ദുൎന്നിക്ഷേപനിബന്ധനാൽ
സംക്ഷോഭാദ്വാപിയൽഗഛേൽ വിക്രിയാംതച്ചവർജ്ജയേൽ.

എല്ലു നല്ല സന്ധികളോടുകൂടിയതാണെങ്കിലും അതിനെ ശരിയായി വച്ചുകെട്ടാതെയിരുന്നാൽ അതിനു വികാരമുണ്ടാകും. എല്ലിനു ചതവു പററിയാലും വികാരമുണ്ടാവും അങ്ങിനെ വരുന്നതിനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

അസ്ഥികളുടെ വിശേഷംകൊണ്ടു
ഭഗ്നത്തിന്നും വിശേഷമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

൧൨. തരുണാസ്ഥീനിനമ്യന്തേ ഭിദ്യന്തേനലകാനിച
കപാലാനിവിഭജ്യന്തേ സ്ഫുടന്തിരുചകാനിച.

തരുണാസ്ഥി, നലകാസ്ഥി, കപാലാസ്ഥി, വലയാസ്ഥി, രുചകാസ്ഥി ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധം അസ്ഥികളുണ്ട്. അവയിൽ തരുണാസ്ഥികൾ വളയുന്നു നലകാസ്ഥികൾ പിളരുന്നു. കപാലാസ്ഥികൾ പൊട്ടുന്നു. രുചകാസ്ഥികളും വലയാസ്ഥികളും സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പോകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം
ഭഗ്നനിദാനം സമാപ്തം.

നാഡീവ്രണനിദാനം

സംപ്രാപ്തി.

൧. യശ്ശോഫമാമമതിപക്വമുപേക്ഷതേജ്ഞോ
യോവാവ്രണംപ്രചുരപൂയമസാധുവൃത്തഃ
അഭ്യന്തരംപ്രവിശതിപ്രവിദാര്യതസ്യ
സ്ഥാനാനിപൂർവ്വവിഹിതാനിതതസ്സപൂയഃ

൨. തസ്യാതിമാത്രഗമനാൽഗതിരിഷ്യതേതു
നാഡീവയദ്വഹതിതേനമതാതുനാഡീ

നല്ലവണ്ണം പഴുത്തിരിക്കുന്ന നീരിനെ പഴുത്തില്ലെന്നുവിചാരിച്ചു ഭേദിക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കയൊ വ്രണമുള്ളകാലത്തു വ്രണവിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെ സെവിക്കയൊ വളരെപ്പഴുപ്പോടുകൂടിയ വ്രണത്തെ ഉപേക്ഷിക്കയൊ ചെയ്താൽ അതിന്റെ അകത്തു നിറഞ്ഞ ചലം മാംസാദിധാതുക്കളെ പ്രാപിച്ചു അവയെ ഭേദിച്ചു ഉള്ളിൽ ചെല്ലുന്നു; അതു അധികമായി ഗമിക്ക ഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു ഗതിയെന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു. ഉള്ളിൽ സൂക്ഷ്മമുള്ളതായ നാഡി എന്നപോലെ വഹിക്കനിമിത്തം അതിനെ നാഡിയെന്നുപറയുന്നു

നാഡീവ്രണസംഖ്യ

ദോഷൈസ്ത്രിഭിർഭവതിസാപൃഥഗേകശശ്ച
സമ്മൂർച്ഛിതൈരപിചശല്യനിമിത്തതോന്യാ.

നാഡീവ്രണം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

വാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൩. തത്രാനിലാൽപരുഷസൂക്ഷ്മമുഖീസശൂലാ
ഫേനാനുവിദ്ധമധികംസ്രവതിക്ഷപാസു

വാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണം പരുഷമായിട്ടും ചെറിയമുഖത്തോടും വേദനയോടും നുരയോടുംകൂടിയും ചലം സ്രവിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. രാത്രിയിൽ അധികമായി ചലം സ്രവിക്കും.

പിത്തനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

പിത്താത്തൃഷാജ്വരകരീപരിദാഹയുക്താ
പീതംസ്രവത്യധികമുഷ്ണമഹസ്സുചാപി

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു തണ്ണീർദ്ദാഹവും പനിയും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. മഞ്ഞളിച്ചും ചൂടോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. പകലധികമായുമൊഴുകും.

കഫനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൪. ജ്ഞേയാകഫാൽബഹുഘനാർജ്ജുനപിച്ഛിലാസ്രാ
സ്തബ്ധാസകണ്ഡുരരുജാരജനീപ്രവൃദ്ധാ

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു കൊഴുത്തും വെളുത്തും പശപോലെയും ഇരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. സ്തംഭിച്ചിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയുമിരിക്കും രാത്രിയിൽ അധികം ചലം ഒലിക്കും.

സന്നിപാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദാഹജ്വരശ്വസനമൂർച്ഛനവക്ത്രശോഷാ
യസ്യാംഭവന്ത്യഭിഹിതാനിചലക്ഷണാനി

(ഫന്നു) നാഡീവ്രണനിദാനം

൭. ത്രിദോഷൈഃ പവനപിത്തകഫപ്രകോപാൽ
ഘോരാമസുക്ഷയകരീമിവകാലരാത്രിം

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിങ്കൽ ചുട്ടും പനിയും ശ്വാസവും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും വായ്വരൾച്ചയും മുമ്പെ മൂന്നു നാഡീവ്രണങ്ങൾക്കു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ഘോരയായി മരണകാരിണിയായിരിക്കുന്ന കാളരാത്രി (യമഭഗിനി) ആകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ശല്യനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

നഷ്ടംകഥംചിദനുമാർഗ്ഗമുദീരിതേഷു
സ്ഥാനേഷുശല്യമചിരേണഗതിംകരോതി
൮. സാഫേനിലംമഥിതമുഷ്ണമസൃഗ്വിമിശ്രം
സ്രാവംകരോതിസഹസാസരുജാചനിത്യം.

പറയപ്പെട്ട സ്ഥാനങ്ങളിൽ ഏററിരിക്കുന്ന മുള്ളു കൊമ്പു ഇരിമ്പു മുതലായ ശല്യങ്ങളെ പറിച്ചെടുക്കാതെ ഇരുന്നാൽ അവ ഉള്ളിൽകിടന്നു നാഡീവ്രണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു ശല്യനാഡീവ്രണം; അതിൽനിന്നു നുരയോടും ചൂടോടും രക്തത്തോടും കൂടിയചലം കൂടക്കൂടെ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കും എപ്പോഴും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

നാഡീത്രിദോഷപ്രഭവാനസിദ്ധ്യേ
ച്ശേഷാശ്ചതിസ്രഃഖലുയത്നസാദ്ധ്യാഃ

സന്നിപാതനാഡീവ്രണംഅസാദ്ധ്യവും ശേഷമുള്ള നാലുനാഡീവ്രണങ്ങളും യത്നസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ നാഡീവ്രണനിദാനം
സമാപ്തം.

ഭഗന്ദരനിദാനം.

ഭഗന്ദരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമായപിടക.

൧. ഗുദസ്യദ്വ്യംഗുലക്ഷേത്രേ പാർശ്വതഃപിടകാർത്തികൃൽ
ഭിന്നാഭഗന്ദരോജ്ഞേയഃ സചപഞ്ചവിധോമതഃ

മലദ്വാരത്തിനു രണ്ടംഗുലം മേൽ ഒരു കുരുവുണ്ടാകും. അതു വളരെ വേദനയോടു കൂടിയിരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ അതിനു ഭഗന്ദരമെന്നുപേർ. ആയതു പൊട്ടുന്നതിനുമുമ്പേ അതിനെ ഭഗന്ദരമെന്നു പറയുമാറില്ല. അപ്പോൾ കുരു എന്നുതന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു വ്യവഹരിക്കുന്നു അതു അഞ്ചുവിധമുണ്ട്.

വാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൨. കഷായരൂക്ഷൈസ്സുതികോപിതോനില
സ്ത്വപാനദേശേ പിടകാംകരോതിയാം
ഉപേക്ഷണാൽപാകമുപൈതിദാരുണം
രുജാചഭിന്നാരുണഫേനവാഹിനീ
൩. തത്രാഗമോമൂത്രപുരീഷരേതസാം
വ്രണൈരനേകൈശ്ശതപോനകംവദേൽ

ഭഗന്ദരനിദാനം (൱൩൨)

ചവർപ്പും രൂക്ഷങ്ങളുമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടു വായു കോപിച്ചു ഗുദസ്ഥാനത്തിങ്കൽ പിടകയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു അവിടെ ചികിത്സിക്കാതെ ഉപേക്ഷചെയ്താൽ ആയതുപഴുത്തുപൊട്ടി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും അതിൽനിന്നും ചുവന്നനിറത്തോടുകൂടിയ ചലമൊഴുകും അനേകം ദ്വാരങ്ങളുമുണ്ടാകും. അവയിൽകൂടി മൂത്രം, മലം ശുക്ലം ഇവ പുറപ്പെടും. ഇതു അരിവട്ടകപോലെ ഇരിക്കുന്നതിനാൽ ഇതിനു ശതപോനകമെന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു.

പിത്തഭഗന്ദരലക്ഷണം.

പ്രകോപണൈഃ പിത്തമതിപ്രകോപിതം
കരോതിരക്താം പിടകാംഗുദാശ്രിതാം
൨. തദാശുപാകാം ഹിമപൂതിവാഹിനീം
ഭഗന്ദരന്ത്വുഷ്ട്രശിരോധരംവദേൽ.

പിത്തകോപകരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം ഗുദത്തിങ്കൽ ചുവന്ന കുരുവിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു പൊട്ടുന്നനവെ പഴുത്തു പൊട്ടി ചൂടുള്ളതായ പഴുപ്പിന്റെ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും ഒട്ടകത്തിന്റെ കഴുത്തുപോലെമേല്പോട്ടുയർന്നിട്ടും കീഴ്പോട്ടുകുനിഞ്ഞിട്ടും ഇരിക്കുന്നതാകയാൽ ഇതിനു ഉഷ്ട്രശിരോധരമെന്നു പേർ.

കഫഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൩. കണ്ഡൂയനോഘനസ്രാവീ കഠിനോമന്ദവേദനഃ
ശ്വേതാവഭാസഃകഫജഃ പരിസ്രാവീഭഗന്ദരഃ

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം ചൊറിച്ചിലോടും കൊഴുത്തതായ ജലത്തിന്റെ സ്രാവത്തോടുകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായും വേദനയോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. വളരെ കൊഴുത്തവെള്ളം സ്രവിക്കയാൽ ഇതിനു പരിസ്രാവിയെന്നുപേർ.

സന്നിപാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൪. ബഹുവർണ്ണരുജാസ്രാവാ പിടകാഗോസ്തനോപമാ
ശംബൂകാവർത്തവംനാഡീ ശംബൂകാവർത്തകോമതഃ

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം മേല്പറയപ്പെട്ട മൂന്നുവക ഭഗന്ദരങ്ങളുടെ നിറത്തോടും വേദനയോടും സ്രാവത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും. കുരുക്കളൊക്കെയും പശുവിന്റെ മുലപോലെ ഇരിക്കും. ഞമഞ്ഞിയുടെ ചുഴിപോലെയിരിക്കുന്ന ചുഴിയോടുകൂടിയതാകയാൽ ഇതിനു ശംബൂകാവർത്തമെന്നു പേർ.

ആഗന്തുഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൫. ക്ഷതാദ്ഗതിഃപായുഗതാവിവർദ്ധതേ
ഹ്യുപേക്ഷണാത്സ്യുഃ ക്രിമയോവിദാര്യതേ
പ്രകുർവ്വതേമാർഗ്ഗമനേകധാ മുഖൈർ
വ്രണൈസ്തദുന്മാർഗ്ഗി ഭഗന്ദരംവദേൽ

മുള്ളു, എല്ലു, മുതലായവ ഭക്ഷിക്കതെ ഗുദമാർഗ്ഗത്തിൽ ചെന്നിരുന്നിട്ടു അവിടെ മുറിവിനെ ഉണ്ടാക്കും അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ ആ മുറിവു ഗുദംവരെ ചെല്ലും പിന്നെ അതിൽ കൃമികൾ ഉണ്ടായി പിളർന്നു അനേകം ഛിദ്രങ്ങളോടും വ്രണങ്ങളോടുംകൂടിയ മാർഗ്ഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മാർഗ്ഗത്തിൽകൂടി മലമൂത്രങ്ങൾ പോകനിമിത്തം ഈ ഭഗന്ദരത്തിനു ഉന്മാർഗ്ഗിയെന്നു പേരുണ്ടായി.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൬. ഘോരാസ്സാധയിതുംദുഃഖാ സ്സർവ്വഏവ ഭഗന്ദരാഃ
തേഷ്വസാദ്ധ്യസ്ത്രിദോഷോത്ഥഃ ക്ഷതജശ്ചവിശേഷതഃ

വാതമൂത്രപുരീഷാണി ക്രിമയശ്ശുക്ലമേവച
ഭഗന്ദരാൽസ്രവന്തസ്ത നാശയന്തിതമാതുരം

ഭഗന്ദരങ്ങളെല്ലാം ഭയങ്കരങ്ങളും ദുഃഖസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു. അവയിൽ സന്നിപാതഭഗന്ദരം അസാദ്ധ്യംതന്നെ. ആഗന്തുഭഗന്ദരം വിശേഷിച്ചുമസാദ്ധ്യമാകുന്നു. വായു, മൂത്രം, മലം, കൃമികൾ ശുക്ലം ഇവ ഭഗന്ദരത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്നുവെങ്കിൽ ആ രോഗി മരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഭഗന്ദരനിദാനം
സമാപ്തം.

ഉപദംശനിദാനം.

൧. ഹസ്താഭിഘാതാന്നഖദന്തപാതാ
ദധാവനാദ്ത്യതി സേവനാദ്വാ
യോനിപ്രദോഷാച്ചഭവന്തിശിശ്നേ
പഞ്ചോപദംശാവിവിധാപചാരൈഃ

കൈകൊണ്ടുപിടിച്ചുപദ്രവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും നഖദന്തങ്ങൾ പതിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഴുകായ്കയാലും അധികമായി രതിക്രീഡചെയ്കഹേതുവായിട്ടും നീണ്ടിട്ടും പരുപരുത്തുമുള്ള യോനിരോമങ്ങളോടു ഉരസുകയാലും ക്ഷാരവെള്ളംകൊണ്ടോ ചൂടുള്ളതായവെള്ളംകൊണ്ടോകഴുകുക ഹേതുവായിട്ടും ബ്രഹ്മചാരിണിയെ പരിഗ്രഹിക്കുകഹേതുവായിട്ടും ലിംഗത്തിങ്കൽ അഞ്ചുവിധം ഉപദംശങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതോപദംശലക്ഷണം.

൨. സതോദഭേദൈസ്പുരണൈസ്സകൃഷ്ണൈഃ
സ്ഫോടൈർവ്യവസ്യാൽ പവനോപദംശം

വാതജമായിരിക്കുന്ന ഉപദംശത്തിന്റെ ലക്ഷണം ലിംഗത്തിന്മേൽ കുത്തിനോവുക, പിളൎന്നുനോവുക പൊരുപൊരുക്കുക, തോൽവിള്ളുക, കറുത്തനിറത്തോടുകൂടിയ പൊള്ളലുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

പിത്തോപദംശത്തിന്റെയും വാതോപദംശത്തിന്റെയും
ലക്ഷണം.

പീതൈർബ്ബഹുക്ലേദയുതൈയ സ്സദാഹൈഃ
പിത്തേനരക്താൽപിശിതാവഭാസൈഃ

൩. സ്ഫോടൈസ്സകൃഷ്ണൈ രുധിരംസ്രവന്തം
രക്താത്മകം പിത്തസമാനലിംഗം

പിത്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വളരെ നനവോടും ചുടോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും രക്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മാംസംപോലെ ചുവന്നും കറുത്തുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും. രക്തം സ്രവിക്കും പിത്തോപദംശത്തിന്റെലക്ഷണങ്ങളും കാണും.

കഫോപദംശലക്ഷണം

സകണ്ഡുരൈശ്ശോതയുതൈർമ്മഹത്ഭി
ശ്ശുക്ലൈർഘനൈസ്രാവയുതൈഃകഫേന

കഫജമായ ഉപദംശത്തിനു ചൊറിച്ചിലോടും വീക്കത്തോടുംകൂടിയും വലുതായും വെളുത്തു കറുത്തുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും. അവയിൽകൂടി ചലവുമൊലിക്കും.

ഉപദംശനിദാനം (ഭാഷ)

സന്നിപാതോപദംശലക്ഷണം.

൫. നാനാവിധസ്രാവരുജോപപന്ന
മസാധ്യമാഹുസ്ത്രിമലോപദംശം

സന്നിപാതജമായ ഉപദംശത്തിന്നു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെയും കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദംശങ്ങൾക്കു പറയപ്പെട്ട സ്രാവവും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഈ ഉപദംശം അസാധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അസാധ്യലക്ഷണം.

വിശീൎണ്ണമാംസം കൃമിഭിഃപ്രജഗ്ധം
മുഷ്കാവശേഷം പരിവൎജ്ജയേച്ച
൬. സഞ്ജാതമാത്രേന കരോതിമൂഢഃ
ക്രിയാംനരോയോ വിഷയേപ്രസക്തഃ
കാലേനശോഫഃ കൃമിദാഹപാകൈ
ൎവ്വിശീൎണ്ണശിശ്നോഭ്രിയതേസ്യതേന

ഉപദംശമുള്ളവന്റെ ലിംഗത്തിങ്കലെ മാംസം ദ്രവിച്ചുപോകയോ കൃമികൾ ഭക്ഷിച്ചുപോകയോ വൃഷണം മാത്രം ശേഷിക്കയോ ചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. യാവനൊരുത്തൻ ഉപദംശം ഉണ്ടായ ഉടനെ ഗുണദോഷജ്ഞാനഹീനനായിട്ടും വിഷയസക്തനായിട്ടും അതിനു തക്കതായ ചികിത്സയെ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നുവോ അവൻകാലക്രമംകൊണ്ടു നീരു്, കൃമി, ചൂടു്, പഴുപ്പു് ഇവയാൽ നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ലിംഗത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു മരിക്കുന്നു.

ലിംഗാൎശോലക്ഷണം.

അംകുരൈരിവസംഘാതൈരുപൎയ്യുപരിസംസ്ഥിതൈഃ
ക്രമേണജായതേവൎത്തി സ്താമ്രചൂഡശിഖോപമാ
൭. കോശസ്യാഭ്യന്തരേസന്ധൌ സൎവ്വസന്ധിഗതാപിവാ
സവേദനാപിച്ഛിലാച ദുശ്ചികിത്സ്യാത്രിദോഷജാ
൮. ലിംഗവൎത്തിരിതിഖ്യാതാ ലിംഗാൎശഇതിചാപരേ-

മാംസാങ്കുരങ്ങൾ മേല്ക്കുമേൽ ചേൎന്നു കോഴിപ്പൂപോലെ ക്രമേണ ഉണ്ടാകും. അതു ലിംഗത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കലൊ സൂക്ഷ്മസന്ധിയിലൊ എല്ലാസന്ധിയിലൊ ആയിരിക്കും. വേദനയും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും; ത്രിദോഷജമാകയാൽ ചികിത്സകൊണ്ടു ശമിപ്പിക്കുന്നതിനു വളരെ പ്രയാസമാകുന്നു. അതിനെ ലിംഗവൎത്തിയെന്നു പറയുന്നു. ചിലർ ലിംഗാൎശസ്സെന്നും പറയുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉപദംശനിദാനം
സമാപ്തം.

ശൂകദോഷനിദാനം.

---

൧. അക്രമച്ഛേഫസോവൃദ്ധിം യോഭിവ്വാഞ്ഛതിമൂഢധീഃ
വ്യാധയസ്തസ്യജായന്തേ ദശചാഷ്ടൌചശൂകജാഃ

യാവനൊരുത്തൻ മൂഢബുദ്ധിയായിട്ടു വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളെയൊ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെയൊ അരച്ചു ലിംഗത്തിന്മേൽ തേച്ചു ലിംഗത്തിന്നു ക്രമത്തിലധികം വൎദ്ധനയെ ഉണ്ടാക്കണമെന്നു ഇച്ഛിക്കുന്നുവോ അവന്നു ശൂകങ്ങളെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പതിനെട്ടു വ്യാധികൾ ഉണ്ടാകുന്നു

(൫൦) ശൂകദോഷനിദാനം

സർഷപികാലക്ഷണം.

൧. ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ ശൂകദുർഭഗ്നഹേതുകാ
പിടകാശ്ലേഷ്മവാതാഭ്യാം ജ്ഞേയാ സർഷപികാതുസാ

ദുഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലജന്തുക്കളെ അരച്ചു ലിംഗത്തിന്മേൽ തേക്കുന്നവനു കഫവാതങ്ങൾനിമിത്തം ലിംഗത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കലോ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കലോ വെളുത്തകടുകുപോലെ കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു സർഷപികാ എന്നുപേർ.

അഷ്ഠീലികാലക്ഷണം.

൨. കഠിനാവിഷമാഭഗ്നാ വായുനാഷ്ഠീലികാഭവേൽ

വാതംഹേതുവായിട്ടു പരുപരുത്തിട്ടും ഏറക്കുറവായും വളഞ്ഞിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കുരുവുണ്ടാകും അതിനു അഷ്ഠീലിക എന്നുപേർ.

ഗ്രഥിതലക്ഷണം.

ശൂകൈര്യൽ പൂരിതംശശ്വൽ ഗ്രഥിതംനാമതൽകഫാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗം നെല്ലിന്റെ ഓകകളെക്കൊണ്ടു എല്ലായ്പോഴും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നതിനു ഗ്രഥിതമെന്നു പേർ.

കുംഭികാലക്ഷണം.

൪. കുംഭികാരക്തപിത്തോത്ഥാ ജാംബവാസ്ഥിനിഭാശുഭാ

രക്തപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഞാവൽപ്പഴത്തിന്റെ അകത്തുള്ള കുരുക്കൾപോലെ കറുത്ത കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിനു കുംഭികയെന്നു പേർ.

അലജീലക്ഷണം.

ജ്ഞേയാമലജീംവിദ്വാൻ യഥാപ്രോക്താംവിചക്ഷണഃ

അലജി എന്ന കുരുവിന്നു പ്രമേഹനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ അലജിയുടെലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മൃദിതലക്ഷണം.

൬. മൃദിതംപീഡിതംയത്തു സംരബ്ധംവാതകോപതഃ

ശൂകപാതാനന്തരം ലിംഗത്തെകൈകൊണ്ടു അതിയായി മർദ്ദിക്കയോപീഡിക്കയോ ചെയ്താൽ വാതംകോപിച്ചു ലിംഗത്തിൽ നീരുണ്ടാകും അതിന്നു മൃദിതമെന്നു പേർ,

സമ്മൂഢപിടകാലക്ഷണം.

പാണിഭ്യാംഭൃശസമ്മൂഢ സമ്മൂഢപിടകാഭവേൽ

രണ്ടുകൈകൾകൊണ്ടും ലിംഗത്തെ അധികമായി മർദ്ദിക്കുന്നവനു വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടു അതിനു കുരുവുണ്ടാകും; അതിനു സമ്മൂഢപിടക എന്നു പേർ.

അവമന്ഥലക്ഷണം.

൮. ദീർഘാബഹ്വ്യശ്ചപിടകാ ദീര്യന്തേമദ്ധ്യതസ്തുയാഃ
സോവമന്ഥഃകഫാസൃഗ്ഭ്യാം വേദനാരോമഹർഷകൃൽ.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നീളത്തിൽ അനേകം കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകയും അവയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ വിള്ളുകയും വേദനയുണ്ടാകയും കോൾമയിർക്കൊള്ളുകയുംചെയ്യുന്നതിന്നു അവമന്ഥമെന്നു പേർ.

പുഷ്കരികാലക്ഷണം.

൯. പിടകാപിടകാവ്യാപ്താപിത്തശോണിതസംഭവാ
പത്മകർണ്ണികസംസ്ഥാനാ ജ്ഞേയാപുഷ്കരികാതുസാ,

പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു താമരപ്പൂവിന്റെ നടുവിലുള്ള മൊട്ടുപോലെ അനേകംകുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുരുവിന്നു പുഷ്കരിക എന്നു പേർ.

സ്പർശഹാനിലക്ഷണം.

൮. സ്പർശഹാനിന്തുജനയേൽ ശോണിതംശുക്രദൂഷിതം

ലിംഗത്തിന്നു ബലമുണ്ടാവാൻവേണ്ടി വിഷജന്തുക്കളെ അരച്ചുതേച്ചാൽ അവിടെ രക്തം ദുഷിച്ചിട്ടു തൊട്ടാൽ അറിവില്ലായ്മയെ ഉണ്ടാക്കും അതിന്നു സ്പർശഹാനി എന്നു പേർ.

ഉത്തമാലക്ഷണം.

മുൽഗമാഷോപമാരക്താ രക്തപിത്തോത്ഭവാത്തുയാ

൯. വ്യാധിരോഷോത്തമാനാമ ശുകാജീർണ്ണനിമിത്തതഃ

പിന്നെയും പിന്നെയും ജന്തുക്കളെ അരച്ച് ലേപനം ചെയ്താൽ രക്തപിത്തങ്ങൾ കോപിച്ചു ഉഴുന്നിന്റെയോ ചെറുപയറിന്റെയോ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടു കൂടിയും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന കുരുക്കളെ ഉണ്ടാക്കും.

ശതപോനകലക്ഷണം.

ഛിദ്രൈരണുമുഖൈർല്ലിംഗം ചിതംയസ്യസമന്തതഃ

൧൦. വാതശോണിതജോവ്യാധിസ്സജ്ഞേയശ്ശതപോനകഃ

വാതരക്തങ്ങൾ കോപിച്ചു ലിംഗത്തിൽ വളരെ സുഷിരങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും അവിടെ ലിംഗം മുഴുവനും സുഷിരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കും അതിന്നു ശതപോനകമെന്നു പേർ.

ത്വക്പാകലക്ഷണം.

വാതപിത്തകൃതോജ്ഞേയസ്ത്വക്പാകോജ്വരദാഹകൃൽ

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിന്റെ തൊലി പഴുക്കും. ജ്വരവും ചുട്ടുനീറ്റലും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു ത്വക്പാകമെന്നു പേർ.

ശോണിതാർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൧. കൃഷ്ണൈസ്ഫോടൈസ്സരക്താഭിഃ പിടകാഭിനിപീഡിതം

യസ്യവാസ്തുരുജശ്ചോഗ്രാ ജ്ഞേയന്തച്ഛോണിതാർബ്ബുദം

ലിംഗം കറുത്തിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകളാലും ചുവന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാലും പീഡിക്കപ്പെട്ടിരിക്കും. അപ്പോൾ കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്നു രക്താർബ്ബുദമെന്നു പേർ.

മാംസാർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൨. മാംസദോഷേണജാനീയാദർബ്ബുദംമാംസസംഭവം

മാംസത്തിന്റെ ദോഷം ഹേതുവായിട്ടു മാംസാർബ്ബുദമുണ്ടാകുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മാംസപാകലക്ഷണം.

ശീര്യന്തേയസ്യമാംസാനി യസ്യസർവ്വാശ്ചവേദനാഃ

൧൩. വിദ്യാത്തംമാംസപാകന്തു സർവ്വദോഷകൃതംഭിഷക്

ലിംഗത്തിലെ മാംസം പഴുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും അറിഞ്ഞുനോവു; പിളർന്നോവു കുത്തിനോവു മുതലായ സകലവേദനകളുണ്ടാകയും ചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങൾ നിമിത്തമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഈ രോഗത്തിന്നു മാംസപാകമെന്നു പേർ.

വിദ്രധിലക്ഷണം.

വിദ്രധിംസന്നിപാതേന യഥോക്തമിതിനിർദ്ദിശേൽ

വിദ്രധി സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണം വിദ്രധിനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ സന്നിപാതവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു.

തിലകാളകലക്ഷണം.

൧൪. കൃഷ്ണാനിചിത്രാണ്യഥവാ ശൂകാനിസവിഷാണിവാ

പാതിതാനിപചന്ത്യാശു മേഢ്രനിരവശേഷയഃ

൧൭. കാലാനിഭൃതപാമാംസാനി ശീഘ്രംതയസ്യദേഹിനഃ
സന്നിപാതസമുത്ഥാംസ്തു താന്വിദ്യാത്തിലകാളകാൻ.

കറുത്തിട്ടോ നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടോ ഇരിക്കുന്ന വിഷദ്രവ്യങ്ങളെ ലേപനംചെയ്താൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ലിംഗത്തെ അശേഷം പഴുപ്പിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിലെ മാംസങ്ങൾ കറുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു കറുത്ത എള്ളിനോടു സാമ്യമുണ്ടാകയാൽ തിലകാളകമെന്നു പേരുണ്ടായി.

അസാധ്യശൂകദോഷം.

൧൮. തത്രമാംസാർബുദംയച്ച മാംസപാകശ്ചയഃ സ്മൃതഃ
വിദ്രധിശ്ചനസിദ്ധ്യന്തി യേചസ്യുസ്തിലകാലകാഃ

ഈ പറഞ്ഞ രോഗങ്ങളിൽവെച്ചു മാംസാർബുദവും മാംസപാകവും വിദ്രധിയും തിലകാലകവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു-

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശൂകദോഷനിദാനം
സമാപ്തം.

കുഷ്ഠനിദാനം.

---

൧. വിരോധീന്യന്നപാനാനി ദ്രവസ്നിഗ്ദ്ധഗുരൂണിച
ഭജതാമാഗതാംഛർദ്ദിം വേഗാംശ്ചാന്യാൻപ്രതിഘ്നതാം
൨. വ്യായാമമതിസന്താപ മതിഭുക്തവാനിഷേവിണാം
ഘർമ്മശ്രമഭയാർത്താനാം ദ്രുതംശീതാംബുസേവിതാം
൩. അജീർണ്ണാദ്ധ്യാശിനാഞ്ചൈവ പഞ്ചകർമ്മാപചാരിണാം
നവാന്നദധിമത്സ്യാതി ലവണാമ്ലനിഷേവിണാം
൪. മാഷമൂലകപിഷ്ടാന്ന തിലക്ഷീരഗുഡാശിനാം
വ്യവായഞ്ചാപ്യജീർണ്ണേന്നേ നിദ്രാഞ്ചഭജതാംദിവാ
൫. വിപ്രാൻഗുരുൻധർഷയതാം പാപംകർമ്മചകുർവ്വതാം
വാതാദയസ്ത്രയോദുഷ്ടാ സ്ത്വഗ്രക്തംമാംസമംബുച
൬. ദൂഷയന്തിസകുഷ്ഠാനാം സപ്തകോദ്രവ്യസംഗ്രഹഃ
അതഃകുഷ്ഠാനിജായന്തേ സപ്തചൈകാദശൈവച.

വിരോധമുള്ള അന്നപാനങ്ങളേയും ദ്രവ്യങ്ങളായും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഗുരുക്കളായുമിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളേയും സേവിക്കുന്നവൎക്കും; ഛർദ്ദിയെ തടുക്കുന്നവൎക്കും; മററുള്ള മലമൂത്രാദികളുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുന്നവൎക്കും; അധികമായി ഉണ്ടിട്ടു അതിവ്യായാമം ചെയ്കയോ അതിയായി സന്തപിക്കയോ ചെയ്യുന്നവൎക്കും വെയിൽകൊണ്ടോ ശ്രമംകൊണ്ടോ ഭയംകൊണ്ടോ പാരവശ്യം ഉണ്ടായ ഉടനെ പച്ചവെള്ളം കുടിക്കുന്നവൎക്കും; അപക്വമായ സാധനത്തെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും വമനവിരേചനാദികർമ്മങ്ങളിൽ അഭ്യശനാദിമിഥ്യാഹാരത്തെയോ അതിവ്യായാമം മുതലായ മിഥ്യാവിഹാരത്തെയൊ ചെയ്യുന്നവൎക്കും പുത്തരിച്ചോറു, തൈര്, മത്സ്യം, ഉപ്പു, പുളി ഇവയെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; ഉഴുന്നു, മുലകം, അരിയുണ്ട, എള്ളു, പാൽ, ശൎക്കര ഇവയെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മൈഥുനം ചെയ്യുന്നവൎക്കും; പകൽ ഉറങ്ങുന്നവൎക്കും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും നിന്ദിക്കുന്നവൎക്കും; പാപകർമ്മം ചെയ്യുന്നവൎക്കും; വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ദുഷിച്ചിട്ടു തൊലിയേയും രക്തത്തേയും മാംസത്തേയും ജലത്തേയും ദുഷിപ്പി

൧൩- ഇവ ഹേതുവായിട്ടു പതിനെട്ടുവക കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ഏഴു മഹാകുഷ്ഠങ്ങളും പതിനൊന്നു ക്ഷുദ്രകുഷ്ഠങ്ങളുമാകുന്നു.

൧. കുഷ്ഠാനി സപ്തധാദോഷൈഃ പൃഥക്ദ്വന്ദ്വൈസ്സമാഗതൈഃ
സർവ്വേഷ്വപി ത്രിദോഷേഷു വ്യപദേശോധികത്വതഃ

കുഷ്ഠങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, കഫം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും, കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും, ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ ഏഴു പ്രകാരമാകുന്നു. എല്ലാകുഷ്ഠങ്ങളും മൂന്നുദോഷങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിക്കനിമിത്തമായിട്ടുതന്നെ ഉത്ഭവിക്കുന്നു. എങ്കിലും മൂന്നുദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതകുഷ്ഠം, പിത്തകുഷ്ഠം, കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും ഈ രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം, വാതകഫകുഷ്ഠം, പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും വ്യവഹാരമുണ്ട്.

കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൨. അതിശ്ലക്ഷ്ണഖരസ്പർശ സ്വേദാസ്വേദവിവർണ്ണതാഃ
ദാഹഃകണ്ഡൂസ്ത്വചിസ്വാപ സ്തോദഃകോഠോന്നതിർഭ്രമഃ

൩. വ്രണാനാമധികംശൂലം ശീഘ്രോല്പത്തിശ്ചിരസ്ഥിതിഃ
രൂഢാനാമപിരൂക്ഷത്വം നിമിത്തേല്പേപികോപനം

൪. രോമഹർഷോസൃജഃകാർഷ്ണ്യം കുഷ്ഠലക്ഷണമഗ്രജം

കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉത്ഭവിക്കാൻ പോകുമ്പോൾ തൊലി ഏറ്റവും മിനുപ്പോടുകൂടുകയോ ഏറ്റവും പരുപരുപ്പോടുകൂടുകയോ ചെയ്ക. ഏറ്റവും വിയർക്കുക അല്ലാ എങ്കിൽ ഒട്ടുംതന്നെ വിയർക്കാതിരിക്കുക, നിറപ്പകച്ചയുണ്ടാക ചൂടു, ചൊറിച്ചിൽ, തരിപ്പു, കുത്തിനോവു, തൊലി വട്ടപ്പുണരുകൾകൊണ്ടു ഉയർന്നിരിക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ, വ്രണങ്ങളുണ്ടായാൽ അവയ്ക്കു വേദനയേറുക, വ്രണങ്ങൾ വേഗത്തിൽ ഉണ്ടാക, അവ വളരെക്കാലം നില്ക്കുക, വ്രണങ്ങൾ ഉണങ്ങിയാലും രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുക, അല്പമായ ഹേതുകൊണ്ടു പിന്നെയും അവ കോപിക്കുകയും, രോമാഞ്ചം, ചോരകറുത്തിരിക്കുക ഇവയൊക്കയും കാണുമെന്നറിക.

കാപാലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കൃഷ്ണാരുണകപാലാഭം യദ്രൂക്ഷംപരുഷംതനു
൫. കാപാലംതോദബഹുലം തൽകുഷ്ഠംവിഷമംസ്മൃതം

ഏഴുവക മഹാകുഷ്ഠങ്ങളിൽവച്ചു കാപാലകുഷ്ഠം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കലത്തിന്റെ ഓട്ടുപോലെയും രൂക്ഷമായും പരുപരുപ്പോടുകൂടിയും നേർത്തിട്ടും വളരെ കുത്തിനോവോടുകൂടിയും ദുശ്ചികിത്സ്യമായും ഇരിക്കും.

ഔദുംബരകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൬. രുഗ്ദാഹരാഗകണ്ഡൂഭിഃ പരീതംലോമപിഞ്ജരം
ഉദുംബരഫലാഭാസം കുഷ്ഠമൌദുംബരംവദേൽ

ഔദുംബരകുഷ്ഠം വേദനയോടും ചൂടോടും ചുവപ്പോടും ചൊറിച്ചിലോടും ചെമ്പിച്ച രോമങ്ങളോടുകൂടിയും അത്തിക്കായ്പോലെയും ഇരിക്കും.

മണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്വേതംരക്തംസ്ഥിരംസ്ത്യാനം സ്നിഗ്ദ്ധമുത്സന്നമണ്ഡലം
൭. കൃച്ഛ്രമന്യോന്യസംയുക്തം കുഷ്ഠംമണ്ഡലമുച്യതേ

മണ്ഡലകുഷ്ഠം വെളുത്തു ചുവന്നു ഉറച്ചു ആർദ്രമായി മിനുത്തു ഉയർന്ന മണ്ഡലത്തോടുകൂടി അന്യോന്യം പററിയിരിക്കും ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഋശ്യജിഹ്വകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കർക്കശംരക്തപര്യന്ത മന്തഃശ്യാവംസവേദനം
൮. യദൃശ്യജിഹ്വാസംസ്ഥാന മൃശ്യജിഹ്വംതദുച്യതേ

(൧൯) കുഷ്ഠനിദാനം

പരുപരുത്തിട്ടും വക്ക ചുവന്നിട്ടും ഉള്ള കരുവാളിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും മരമാനിൻെറ നാക്കപോലെ ഇരിക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തെ ഋശ്യജിഹ്വമെന്നു പറയുന്നു.

പുണ്ഡരീകകുഷ്ഠം.

സശ്വേതംരക്തപര്യന്തം പുണ്ഡരീകദളോപമം.

൧൪. സോത്സേധഞ്ചസരാഗഞ്ച പുണ്ഡരീകാത് ദൃശ്യതെ

പുണ്ഡരീകമെന്ന കുഷ്ഠം നടുവൽപം വെളുത്തും ചുവന്നിരിക്കുന്ന വക്കോടുകൂടിയും വെൺതാമരയിലപോലെയും ഉയൎന്നും മദ്ധ്യം ചുവന്നാം ഇരിക്കും.

സിദ്ധ്മകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്വേതംതാമ്രതനുചയ ദ്രജോഘൃഷ്ടംവിമുഞ്ചതി-

൧൫. പ്രായശ്ചോരസിതൽസിദ്ധ്മ മലാബുകുസുമോപമം

സിദ്ധ്മമെന്ന കുഷ്ഠം വെളുത്തുംചെമ്പിച്ചും നേൎത്തുമിരിക്കും. ചൊറിഞ്ഞാൽ പൊടിപുറപ്പെടും. ചുരക്കപ്പൂവിനോടു സദൃശമായിരിക്കും അതു മിക്കതും ഉരസ്സിലുണ്ടാകും.

കാകണകുഷ്ഠ ലക്ഷണം.

യൽകാകണന്തികാവൎണ്ണം സപാകംതീവ്രവേദനം

൧൬. ത്രിദോഷലിംഗംതൽകുഷ്ഠം കാകണംനൈവസിദ്ധ്യതി

കാകണമെന്ന കുഷ്ഠംകുന്നിക്കുരുവുപോലെ മദ്ധ്യം കറുത്തും വക്ക ചുവന്നുംഇരിക്കും. അല്ലായെങ്കിൽ മദ്ധ്യം ചുവന്നും വക്ക കറുത്തുമിരിക്കും. അതിന്നു പഴുപ്പും കഠിനമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും എല്ലാ കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും അതിൽ കാണാം ഇതു സാദ്ധ്യമല്ല.

ഏകകുഷ്ഠത്തിൻെറയും ചൎമ്മകുഷ്ഠത്തിൻെറയും ലക്ഷണം.

അസ്വേദനംമഹാവാസ്തു യന്മത്സ്യശകലോപമം.

൧൭. തദേകകുഷ്ഠഞ്ചൎമ്മാഖ്യം ബഹുലംഹസ്തിചൎമ്മവൽ

ഏകകുഷ്ഠം വിയൎപ്പോടുകൂടാതെയും അടിയിൽ പരപ്പോടുകൂടിയും മത്സ്യത്തിൻെറ തൊലിയോടു സദൃശമായും ഇരിക്കും. ചൎമ്മകുഷ്ഠം ശരീരം മുഴുവനും നിറഞ്ഞു ആനത്തോലുപോലെ പരുപരപ്പോടുകൂടിയിരിക്കും.

കിടിഭകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്യാവംകിണഖരസ്പൎശം പരുഷംകിടിഭംസ്മൃതം

കിടിഭകുഷ്ഠം കറുത്തും വാഴമ്പുപോലെ മാൎദ്ദവമില്ലാത്തതായും പരുപരപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

വൈപാദികകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൧൮. വൈപാദികംപാണിപാദ സ്ഫുടനംതീവ്രവേദനം

വൈപാദികകുഷ്ഠം ഉള്ളംകയ്യിലും കാലിൻെറ അടിയിലുമുള്ള മാംസത്തെയും തൊലിയെയും ഭേദിച്ചുപുറപ്പെട്ടും അസഹ്യമായിരിക്കുന്ന വേദനയും ഉണ്ടാകും.

അലസകകുഷ്ഠലക്ഷണം

കണ്ഡൂമത്ഭിസ്സരാഗൈശ്ച ഗണ്ഡൈരലസകംചിതം

അലസകകുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലോടും ചുവപ്പോടുംകൂടിയമുഴകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കും.

ദദ്രുമണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം

൨൦. സകണ്ഡൂരാഗപിടകം ദദ്രുമണ്ഡലമുൽഗതം

ദദ്രുമണ്ഡലമെന്ന കുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലും ചുവപ്പുമുള്ള പിടകകളോടുകൂടി തടിച്ചുയൎന്നതമായിരിക്കും.

ചൎമ്മദലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൧. രക്തംസശൂലംകണ്ഡൂമൽ സസ്ഫോടംയദ്ദലത്യപി

൨൧. തച്ചർമ്മദലമാഖ്യാതം സംസ്പർശംസഹമുച്യതെ

ചർമ്മദലമെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നിട്ടും വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും പുളകങ്ങളോടും കൂടിയും തൊട്ടാൽ സഹിച്ചുകൂടാത്തതായിട്ടും ഇരിക്കും.

പാമാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൨. സൂക്ഷ്മാബഹ്വ്യഃ പിടകാസ്രാവവത്യഃ
പാമേത്യുക്താഃ കണ്ഡുമത്യസ്സദാഹാഃ

പാമ എന്ന കുഷ്ഠത്തിന്നു പേരതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും. അവ പഴുത്തു പൊട്ടിയൊലിക്കും. ചൊറിച്ചിലോടുംചുടോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

കച്ഛുകുഷ്ഠലക്ഷണം.

സൈവസ്ഫോടൈ സ്തീവ്രദാഹൈരുപേതാ
ജ്ഞേയാപാണ്യോഃ കച്ഛുരുഗ്രാസ്ഫിചോശ്ച

മേൽപ്പറയപ്പെട്ട പാമതന്നെ അസഹ്യമായ ചുടോടും വലിയ പുളകങ്ങളോടും കൂട. യിരുന്നാൽ കച്ഛുആകുന്നു. അതുകയ്പടത്തിലും ആസനത്തിലുംഉണ്ടാകും കഠിനവുമാകുന്നു

വിസ്ഫോടലക്ഷണം

൨൩. സ്ഫോടാശ്യാവാരുണാഭാസാവിസ്ഫോടാസ്സ്യുസ്തനുത്വചഃ

വിസ്ഫോടമെന്ന കുഷ്ഠം കറുവാളിച്ചോ ചുവന്നോ ഇരിക്കുന്ന പുളകങ്ങളോടും നേർത്തതൊലിയോടും കൂടിയിരിക്കും.

ശതാരുഃകുഷ്ഠലക്ഷണം.

രക്തംശ്യാവംസദാഹാർത്തി ശതാരുസ്സ്യാൽബഹുവ്രണം.

ശതാരുസ്സെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നുകറുവാളിച്ചും ചൂടോടും വേദനയോടും വളരെ വ്രണത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും.

വിചർച്ചികാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൪. സകണ്ഡൂപിടകാശ്യാവാ ബഹുസ്രാവാവിചർച്ചിക

ചൊറിച്ചിലോടും കുരുക്കളോടും കൂടിയും കറുവാളിച്ചും ചലത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വിചർച്ചികയാകുന്നു.

ദോഷത്രയജനിതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ഖരംശ്യാവരുണംരൂക്ഷം വാതകുഷ്ഠംസവേദനം
൨൫ പിത്താൽപ്രകുപിതംദാഹ രാഗസ്രാവാന്വിതംസ്മൃതം.
കഫാൽക്ലേദിഘനംസ്നിഗ്ധം സകണ്ഡൂശൈത്യഗൗരവം.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം പരുപരുത്തിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടും രൂക്ഷമായും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നകുഷ്ഠത്തിന്നു കത്തിനോവും ചൂടും ചുവപ്പും സ്രാവവുമുണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം നനവോടുംകൂടി തടിച്ചു മിനുത്തു ചൊറിച്ചിലോടും ശൈത്യത്തോടും ഗുരുത്വത്തോടും കൂടിയിരിക്കും; ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്നു ആരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. സന്നിപാതകുഷ്ഠത്തിന്നു വാതജാദിമൂന്നു കുഷ്ഠങ്ങളുടെയുംലക്ഷണമുണ്ടാകും.

ത്വഗാദിധാതുക്കളിൽനില്ക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

രസധാതുഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൬. ത്വക്സ്ഥേവൈവർണ്യമംഗേഷു കുഷ്ഠേരൌക്ഷ്യഞ്ചജായതേ
ത്വക്സ്വാപോരോമഹർഷശ്ച സ്വേദസ്യാതിപ്രവർത്തനം.

കുഷ്ഠം രസധാതുവിൽ (ത്വക്) നിൽക്കുമ്പോൾ നിറപ്പകർച്ചയും രൂക്ഷതയും കത്തിനോവും തൊലിക്കു തരിപ്പും രോമാഞ്ചവും; അധികമായ വിയർപ്പും ഉണ്ടാകും.

([illegible]) കുഷ്ഠലക്ഷണം.

രക്തഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കണ്ഡൂർവ്വിപൂയകശ്ചൈവ കുഷ്ഠേശോണിതസംശ്രിതേ

കുഷ്ഠം രക്തത്തിൽനിന്നാൽ ചൊറിച്ചിലും അധികമായ പഴുപ്പും ഉണ്ടാകും.

മാംസഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൧൮. ബാഹുല്യം വക്ത്രശോഷശ്ച കാർക്കശ്യം പിടകോൽഗമഃ
തോദസ്ഫോടസ്ഥിരത്വഞ്ച കുഷ്ഠേമാംസസമാശ്രിതേ

കുഷ്ഠം മാംസത്തിൽനിന്നാൽ അധികമായ വായവരൾച്ചയും ദേഹത്തിന്ന പരുപരുപ്പും കുരുക്കളും കുത്തിനോവും പൊക്കങ്ങളും ഉണ്ടാകും. അവ ഉറച്ചുനില്ക്കുകയും ചെയ്യും.

മേദോഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം

൧൯ കൌണ്യംഗതിക്ഷയോംഗാനാം സംഭേദഃക്ഷതസർപ്പണം
മേദസ്ഥാനഗതേലിംഗം പ്രാഗുക്താനിതഥൈവച

മേദസ്സിങ്കൽ കുഷ്ഠംനിന്നാലുള്ള ലക്ഷണം കയ്യും കാലും മുടങ്ങുക, നടന്നുകൂടായ്ക, അവയവങ്ങൾ പിളരുക, വ്രണംപൊട്ടുക, മേല്പറഞ്ഞ രസാദി മൂന്നു ധാതുക്കളിലും കുഷ്ഠം നിന്നാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾക്കൂടി കാണുക ഇവയാകുന്നു.

അസ്ഥിമജ്ജാഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം

൨൦. നാസാഭംഗോക്ഷിരാഗശ്ച ക്ഷതേഷുക്രിമിസംഭവഃ
സ്വരോപഘാതശ്ചഭവേ ദസ്ഥിമജ്ജാസമാശ്രിതേ

കുഷ്ഠം അസ്ഥിയിലും മജ്ജാവിലും നിന്നാൽ മൂക്കുവളയും കണ്ണുചുവക്കും വ്രണങ്ങളിൽ കൃമിയുണ്ടാകും ഒച്ചയടയ്ക്കും.

ശുക്ലാർത്തവഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൧. ദമ്പത്യോഃകുഷ്ഠബാഹുല്യാ ദ്ദുഷ്ടശോണിതശുക്രയോഃ
യദപത്യംതയോർജ്ജാതം ജ്ഞേയംതദപികുഷ്ഠിനം

സ്ത്രീകൾക്കോ പുരുഷന്മാർക്കോ കുഷ്ഠബാഹുല്യംനിമിത്തം ആർത്തവവും ശുക്ലവും ദുഷിച്ചാൽ അവർക്കുണ്ടാകുന്ന പുത്രന്മാരും കുഷ്ഠമുള്ളവരായിഭവിക്കും.

സാദ്ധ്യാദിഭേദം.

൨൨. സാദ്ധ്യംത്വഗ്രക്തമാംസസ്ഥം വാതശ്ലേഷ്മാധികഞ്ചയൽ
മേദസിദ്വന്ദ്വജംയാപ്യം വർജ്ജ്യംമജ്ജാസ്ഥിസംശ്രിതം
൨൩. കൃമിതൃൾദാഹമന്ദാഗ്നി സംയുക്തംയത്ത്രിദോഷജം
പ്രഭിന്നംപ്രസ്രുതാംഗഞ്ച രക്തനേത്രം ഹതസ്വരം
൨൪. പഞ്ചകർമ്മഗുണാതീതം കുഷ്ഠം ഹന്തീഹമാനവം

രസാശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും രക്താശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും മാംസാശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും വാതശ്ലേഷ്മാധികാരമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും ദ്വന്ദ്വജമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും യാപ്യമാകുന്നു. (പ്രത്യൗഷധാഭ്യാസംകൊണ്ടു കഠിനോപദ്രവമില്ലാതെ കൊണ്ടുപോവാൻ കഴിയുന്നതാകുന്നു. മജ്ജ അസ്ഥി, ശുക്ലം ഈ മൂന്നു ധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വർജ്ജ്യമാകുന്നു. കൃമി തണ്ണീർദാഹം, ചൂട്, അഗ്നിമാന്ദ്യം ഇവയുള്ള കുഷ്ഠവും സന്നിപാതകുഷ്ഠവും പൊട്ടിയ കുഷ്ഠവും അവയവങ്ങൾ പഴുത്തു ഒഴുകുന്നതായ കുഷ്ഠവും ചുവന്ന കണ്ണോടുകൂടിയ കുഷ്ഠവും ഒച്ചയടപ്പുള്ള കുഷ്ഠവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. പൂർവ്വരൂപത്തിലും രസാദി നാലു ധാതുക്കളിലും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന സമയവും ചെയ്യുന്ന ക്രിയകളുടെ വീര്യങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമാകട്ടെ അല്ലെങ്കിൽ വമനവിരേചനാദിഫലങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമാകട്ടെ അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കുഷ്ഠങ്ങളിൽ ചികിത്സിക്കാൻവേണ്ടി പ്രധാനദോഷത്തെപ്പറയുന്നു.

വാതേനകുഷ്ഠംകാപാലം പിത്തേനൌദുംബരംകഫാൽ
൨൩, മണ്ഡലാഖ്യംവിചാർച്ചീച ഋഷ്യാഖ്യംവാതപിത്തജം
ചർമ്മൈകകുഷ്ഠകിടിഭ സിദ്ധ്മാലസവിപാദികാഃ
൨൪. വാതശ്ലേഷ്മോത്ഭവാശ്ശ്ലേഷ്മ പിത്താദ്ദദ്രുശതാരുഷീ
പുണ്ഡരീകംസവിസ്ഫോടം പാമാചർമ്മദളംതഥാ
൨൫. സർവ്വൈസ്സ്യാൽകാകണംപൂർവ്വ ത്രികംദദ്രുസകാകണം
പുണ്ഡരീകർഷ്യജിഹ്വേച മഹാകുഷ്ഠാനിസപ്തതു

എല്ലാം കുഷ്ഠങ്ങളും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു എങ്കിലും വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്താൽ വാതകുഷ്ഠം പിത്തകുഷ്ഠം കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങനെയും ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം വാതകഫകുഷ്ഠം പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങനെയും വ്യവഹാരമുണ്ട്. വാതം ഹേതുവായിട്ടു കാപാലം എന്ന പേരായ ഒരു കുഷ്ഠം ഉണ്ടാകുന്നു പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഔദുംബരം എന്നൊരു കുഷ്ഠം ഉണ്ടു. കഫം ഹേതുവായിട്ടു മണ്ഡലം, വിചർച്ചിക ഇങ്ങിനെ രണ്ടു കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഋഷ്യജിഹ്വ എന്ന പേരായൊരു കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നു വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടു ചർമ്മകുഷ്ഠം, ഏകകുഷ്ഠം, കിടിഭകുഷ്ഠം സിദ്ധ്മം അലസം, വിപാദിക ഇവയുണ്ടാകുന്നു കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ദദ്രുവും ശതാരുസ്സും പുണ്ഡരീകവും വിസ്ഫോടവും പാമാവും ചർമ്മദലവുമുണ്ടാകുന്നു വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കാകണമെന്ന കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നു. ഇവയിൽവച്ച് കാപാലം ഔദുംബരം മണ്ഡലം ദദ്രു പുണ്ഡരീകം ഋഷ്യജിഹ്വം കാകണം ഇവ ഏഴും മഹാകുഷ്ഠങ്ങളാകുന്നു.

ശ്വിത്രം.

൨൬. കുഷ്ഠൈകസംഭവംശ്വിത്രം കിലാസംദാരുണംഭവേൽ
നിർദ്ദിഷ്ടമപരിസ്രാവി ത്രിധാതൂത്ഭവസംശ്രയം

ശ്വിത്രമെന്ന വ്യാധിയുണ്ടാകുന്നതും കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നതുപോലെ തന്നെ. ശ്വിത്രം കിലാസമെന്നും അരുണമെന്നും രണ്ടുവിധമായി ഭവിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ശ്വിത്രം വ്രണമായി ഭവിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു അതിൽനിന്നു ചോര ചലം മുതലായതിന്റെ സ്രവണമുണ്ടാകയില്ല. ശ്വിത്രം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടുമുണ്ടാകും. രക്തം, മാംസം മേദസ്സ് ഈ മൂന്നുധാതുക്കളെ ക്രമേണ ആശ്രയിക്കുകയുംചെയ്യും.

വാതശ്വിത്രാദിലക്ഷണം.

൨൭. വാതാദ്രൂക്ഷാരുണംപിത്താ ത്താമ്രംകമലപത്രവൽ
സദാഹംരോമവിധ്വംസി കഫാച്ഛ്വേതംഘനംഗുരു
൨൮. സകണ്ഡുരംക്രമാദ്രക്ത മാംസമേദസ്സുചാദിശേൽ
വർണ്ണേനൈവേദൃഗുഭയം കൃച്ഛ്രംതച്ചോത്തരോത്തരം

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം ഉയർന്നും ചുവന്നുമിരിക്കും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം താമരയിലപോലെ ചെമ്പിച്ചും ചുട്ടുകുടിയും ഇരിക്കും. രോമങ്ങളെ കൊഴിപ്പിക്കും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം വെളുത്തു മുഴുത്തു കനത്തു ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയിരിക്കും വാതശ്വിത്രം രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും പിത്തശ്വിത്രം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. കഫശ്വിത്രം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും രണ്ടും നിറംകൊണ്ടു മേല്പറയപ്പെട്ട പ്രകാരംതന്നെ ആകുന്നു. രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം കൃച്ഛ്രമാകുന്നു മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം അതിനേക്കാൾ കൃച്ഛ്രമാകുന്നു, മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം അതിനേക്കാൾ കൃച്ഛ്രമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം

൨൯. അശുക്ലരോമാബഹുല മസംശ്ലിഷ്ടമഥോനവം
അനഗ്നിദഗ്ദ്ധജംസാദ്ധ്യം ശ്വിത്രംവർജ്ജ്യമതോന്യഥാ
൩൦. ഗുഹ്യപാണിതലോഷ്ഠേഷു ജാതമപ്യചിരന്തനം.
വർജ്ജനീയംവിശേഷേണ കിലാസംസിദ്ധിമിച്ഛതാ.

രോമങ്ങൾ വെളുക്കാതെയും വളരെ വർദ്ധിക്കാതെയും പലസ്ഥലങ്ങളിലുണ്ടായി ക്രമേണ പരന്നു തമ്മിൽ ചേർന്നതല്ലാതെയും നൂതനമായും തീപ്പൊള്ളിയ സ്ഥലത്തു ഉണ്ടായതല്ലാതെയും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. രോമങ്ങൾ വെളുത്തും വളരെ വർദ്ധിക്കാതെയും പലടത്തും പുറപ്പെട്ടു തമ്മിൽ ചേർന്നും പുരാതനമായും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാദ്ധ്യമല്ല. തീപ്പൊള്ളകിയ സ്ഥലത്തുണ്ടായ ശ്വിത്രവും സാദ്ധ്യമല്ല. ഗുഹ്യപ്രദേശത്തിങ്കലും കൈകാലുകളിലും ചുണ്ടിന്മേലും ഉണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം നൂതനമായിരുന്നാലും സിദ്ധിയെ ഇച്ഛിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ വിശേഷിച്ചും വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു.

സംസർഗ്ഗജങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ.

൩൧. പ്രസംഗാൽഗാത്രസംസ്പർശാ ന്നിശ്വാസാത്സഹഭോജനാൽ
ഏകശയ്യാസനാച്ചൈവ വസ്ത്രമാല്യാനുലേപനാൽ.
൩൨. കുഷ്ഠംജ്വരശ്ചശോഷശ്ച നേത്രാഭിഷ്യന്ദഏവച
ഔപസർഗ്ഗികരോഗാശ്ച സംക്രാമന്തിനരാന്നരം.

മൈഥുനംചെയ്ക, ശരീരം തമ്മിൽ തൊടുക, ശ്വാസമേല്ക്കുക, ഒരുമിച്ചു ഭക്ഷിക്കുക, ഒരുമിച്ചു കിടക്കുക, ഒരുമിച്ചിരിക്കുക ഇവരുടെ വസ്ത്രം മാല്യം ലേപനദ്രവ്യം ഇവയെ ധരിക്കുക ഇത്യാദിപ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടു കുഷ്ഠവും ജ്വരവും ക്ഷയവും നേത്രരോഗവും പാപരോഗങ്ങളും പകരുമെന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം കുഷ്ഠനിദാനം
സമാപ്തം.

—

ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം.

൧. ശീതമാരുതസംസ്പർശാൽ പ്രദുഷ്ടൌകഫമാരുതൌ
പിത്തേനസഹസംഭൂയ ബഹിരന്തർവ്വിസർപ്പതഃ

തണുത്തതായ കാറ്റേൽക്കുന്നതുകൊണ്ടു കഫവാതങ്ങൾ ദുഷിച്ചു പിത്തത്തോടുചേർന്നു തൊലിയിലും രക്താദിധാതുക്കളിലും സഞ്ചരിക്കും.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. പിപാസാരുചിഹൃല്ലാസ ദേഹസാദാംഗഗൌരവം
രക്തലോചനതാതേഷാം പൂർവ്വരൂപസ്യലക്ഷണം

ശീതപിത്തത്തിന്റെയും ഉദർദ്ദത്തിന്റെയും കോഠത്തിന്റെയും പൂർവ്വരൂപം തണ്ണീർദാഹം അരുചി നെഞ്ഞുകലപ്പു ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയും കനവും കണ്ണിന്നു ചുവപ്പു ഇവയാകുന്നു.

ഉദർദ്ദലക്ഷണം.

൩. വരടീദഷ്ടസംസ്ഥാനഃ ശോഥസ്സംജായതേബഹിഃ
സകണ്ഡൂസ്തോദബഹുലഃഛർദ്ദിജ്വരവിദാഹവാ

൪. ഉദർദ്ദമിതിതംവിദ്യാച്ഛീതപിത്തമഥാപരേ
വാതാധികംശീതപിത്തമുദർദ്ദസ്തുകഫാധികഃ

തൊലിയിൽ കടന്നൽ കൊത്തിയവണ്ണം നീരുണ്ടാക, ചൊറിച്ചിൽ, അധികമായ കുത്തിനോവു, ഛർദ്ദി, പനി, ചൂട ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയരോഗം ഉദർദ്ദമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊൾക. ചിലർ ശീതപിത്തമെന്നുപറയുന്നു ചൊറിച്ചിൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടും കുത്തിനോവു വാതം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിയും ജ്വരവും ചൂടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നു. ശീതപിത്തത്തിന്റെയും ഉദർദ്ദത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു സാമ്യമുണ്ടെങ്കിലും ശീതപിത്തം വാതത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ഉദർദ്ദം കഫത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

ഉദർദ്ദത്തിന്റെ അന്യധർമ്മം.

൫. സോത്സംഗൈശ്ചസരാഗൈശ്ചകണ്ഡുമദ്ഭിശ്ചമണ്ഡലൈഃ
ശൈശിരഃകഫജോവ്യാധിരുദർദ്ദഇതികീർത്തിതഃ

തണുപ്പു ഏൽക്കുകയും തന്നിമിത്തം കഫംകോപിക്കുകയും ചെയ്താൽ ദേഹത്തിങ്കൽ ചുവന്നു വൃത്താകാരമായി മദ്ധ്യംതാണു അരികു പൊങ്ങിത്തിണർക്കും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അതിനെ ഉദർദ്ദമെന്നുപറയുന്നു

കോഠലക്ഷണം.

൬. അസമ്യഗ്വമനോദീർണ്ണപിത്തശ്ലേഷ്മാന്നനിഗ്രഹൈഃ

മണ്ഡലാനിസകണ്ഡൂനി രാഗവന്തിബഹൂനിച.

൭. ഉൽകോഠസ്സാനുബന്ധശ്ച കോഠ ഇത്യഭിധീയതേ

വമനത്തിന്റെഅയോഗം ഹേതുവായിട്ടോ മിഥ്യായോഗം ഹേതുവായിട്ടോവർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തെയോ കഫത്തെയോ അന്നത്തെയോ തടുക്കനിമിത്തം ദേഹത്തിൽ ചുവന്നു ചൊറിച്ചിലോടുകൂടി വളരെതിണർപ്പുകൾ ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നു ഉൽകോഠമെന്നുപേർ ഇതുതന്നെ കൂടക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും കൂടക്കൂടെ നശിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്നു കോഠമെന്നുപേർ "ക്ഷണികോൽപാദവിനാശഃകോഠഇതിനനുഗത്വാത്തജ്ഞൈഃ" എന്നുതന്ത്രാന്തരവചനവുമുണ്ടു".

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം
സമാപ്തം.

അമ്ലപിത്തനിദാനം.

---

൧. വിരുദ്ധദുഷ്ടാമ്ലവിദാഹിപിത്ത
പ്രകോപിപാനാന്നഭുജോവിദഗ്ദ്ധം
പിത്തംസ്വഹേതൂപചിതംപുരായ
ത്തദമ്ലപിത്തംപ്രവദന്തിസന്തഃ

പാലും മത്സ്യവും പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായോ ദുഷ്ടങ്ങളായോ പുളിച്ചോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നവയായോ പിത്തകോപകരങ്ങളായോ ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുന്നവന്നു പിത്താകോപിച്ചിട്ടു വർഷകളിൽ സ്വഹേതുക്കൾ കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും. അതിനെവൈദ്യന്മാർ അമ്ലപിത്തമെന്നു പറയുന്നു

അമ്ലപിത്തലക്ഷണം.

൨. അവിപാകക്ലമോൽക്ലേശതിക്താമ്ലോൽഗാരഗൌരവൈഃ
ഹൃൽകണ്ഠദാഹാരുചിഭിശ്ചാമ്ലപിത്തംവദേൽഭിഷക്.

(൧൭൦) അമ്ലപിത്തനിദാനം

അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം അഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ആയാസമില്ലെങ്കിലും തളർച്ചയുണ്ടാക, ഉന്മാദമുണ്ടാക, കയ്ച്ചോ പുളിച്ചോ തേട്ടുക, ദേഹംകനക്കുക ഹൃദയവും തൊണ്ടയും വരളുക, അരുചി ഇവയാകുന്നു. ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവന്നു അമ്ലപിത്തമുണ്ടെന്നു വൈദ്യൻ പറയണം.

അമ്ലപിത്തം ഉൎദ്ധ്വഗതമെന്നും അധോഗതമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൩. തൃൾദാഹമൂർച്ഛാഭ്രമമോഹകാരീ
പ്രയാത്യധോവാ വിവിധപ്രകാരം
ഹൃല്ലാസകോഠാനലസാദഹർഷ
സ്വേദാംഗപീതത്വകരംകദാചിൽ.

അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും, മൂൎഛ, ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും വിപരീതജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകും ഗുദദ്വാരത്തിൽ കൂടി പോകുന്നതായ പിത്തം പച്ചയായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും ചിലപ്പോൾ നെഞ്ചുകലിപ്പും വട്ടപ്പുണ്ണും അഗ്നിമാന്ദ്യവും മേൽത്തരിപ്പും വിയർപ്പും ശരീരത്തിന്നു മഞ്ഞൾനിറവും കൂടിയുണ്ടാകും.

ഊൎദ്ധ്വഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൪. വാന്തംഹരിൽപീതകനീലകൃഷ്ണ
മാരക്തരക്താഭമതീവചാമ്ലം
മാംസോദകാഭന്ത്വതിപിച്ഛിലാച്ഛം
ശ്ലേഷ്മാനുയാതംവിവിധംരസേന.
൫. ഭുക്തേവിദഗ്ദ്ധേത്വഥവാപ്യഭുക്തേ
കരോതിതിക്താമ്ലവമിംകദാചിൽ
ഉൽഗാരമേവംവിധമേവകണ്ഠ
ഹൃൽകുക്ഷിദാഹംശിരസോരുജഞ്ച.

അമ്ലപിത്തം ഊൎദ്ധ്വഗതമായാൽ പച്ചനിറമായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ നീലിച്ചിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ചെമ്പിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കുന്നപിത്തജലത്തെ ഛർദ്ദിക്കും. അത് ഏററവും പുളിരസത്തോടുകൂടിയോ മാംസംകഴുകിയവെള്ളംപോലെയോ പശപോലെയോ നിർമ്മലമായോ കഫത്തോടുകൂടിയോ ഉപ്പ്, എരിവ്, കയ്പ് ഈ രസങ്ങളോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പെയോ ഭക്ഷണത്തിന്നു മുമ്പെയോ കയ്പുരസത്തോടും പുളിരസത്തോടുംകൂടി ഛർദ്ദിക്കും. തൊണ്ട, ഹൃദയം, വയറു ഈ സ്ഥാനങ്ങളിൽ ചുട്ടും തലവേദനയുമുണ്ടാകും.

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൬. കരചരണദാഹമൌഷ്ണ്യം
മഹതീമരുചിംജ്വരഞ്ചകഫപിത്തം
ജനയതികണ്ഡുമണ്ഡല
പിടകാശതനിചിതഗാത്രരോഗചയം,

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്നു കൈകാലുകൾ ചുട്ടുകയും ദേഹത്തിന്നു ഉഷ്ണവും വലുതായ അരുചിയും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. ശരീരം ചൊറിച്ചിലോടും അനേകം കുരുക്കളോടും കൂടിയിരിക്കും. അവിപാകം ഉൽക്ലേശം മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧. രോഗോയമമ്ലപിത്താഖ്യോ യത്നാത്സംസാദ്ധ്യതേനവഃ
ചിരോത്ഥിതോഭവേദ്യാപ്യഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യസ്സകസ്യചിൽ

അമ്ലപിത്തമെന്ന ഈ രോഗം നൂതനമായാൽ യത്നാനുരോധേന ശമിപ്പിക്കാൻ കഴിയും. വളരെനാൾ ചെന്നതാണെങ്കിൽ യാപ്യമാകുന്നു. അഹിതങ്ങളായ ആഹാരങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയും ശീലിക്കുന്നവനു വളരെനാൾചെന്ന അമ്ലപിത്തം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൨. സാനിലംസാനിലകഫം സകഫംതച്ചലക്ഷയേൽ
ദോഷലിംഗേനമതിമാൻ ഭിഷങ്മോഹകരംഹിതൽ

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും അതാതു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബുദ്ധിമാനായ വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമായാൽ ഛർദ്ദിയും അധോഗതമായാൽ അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. അതിനാൽ അതിന്റെ ഭേദം വൈദ്യന്മാർപോലും ദുർജ്ഞേയമാകുന്നു.

വാതാനുഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൩. കമ്പപ്രലാപമൂർച്ഛാ
ചിമിചിമിഗാത്രാവസാദശൂലാനി
തമസോദർശനവിഭ്രമ
വിമോഹഹർഷാന്യനിലകോപാൽ

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം വിറയൽ, പിച്ചുപറകഇന്ദ്രിയസാദം പ്രാണികൾ അരിച്ചുനടക്കുന്നു എന്നു തോന്നുക ദേഹത്തിനു തളർച്ച, വയറുവേദനകണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക തലതിരിച്ചിൽ മോഹം തരിപ്പു ഇവയാകുന്നു.

കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൦. കഫനിഷ്ഠീവനഗൌരവ ജഡതാരുചിശീതസാദവമിലേപ
ദഹനബലസാദകണ്ഡൂ നിദ്രാചിഹ്നംകഫാനുഗത.

കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിനു കഫം തുപ്പുകയും ശരീരത്തിനുകനവും ജഡതവും ശൈത്യവും തളർച്ചയും ഛർദ്ദിയും തൊണ്ടയിൽ കഫം തേച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശക്തിക്ഷയവും ചൊറിച്ചിലും ഉറക്കവും ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകഫയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൧. ഉഭയമിദമേവചിഹ്നം മാരുതകഫസംഭവേ ഭവത്യമ്ലേ

വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിങ്കൽ മേല്പറയപ്പെട്ട രണ്ടുലക്ഷണങ്ങളും കാണാം.

കഫപിത്തയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൨. തിക്താമ്ലകടുകോൽഗാര ഹൃൽകുക്ഷികണ്ഠദാഹകൃൽ
ഭ്രമോമൂർച്ഛാരുചിശ്ഛർദ്ദി രാലസ്യഞ്ചശിരോരുജാ

൧൩. പ്രസേകോമുഖമാധുര്യം ശ്ലേഷ്മപിത്താന്യലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മപിത്തത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം കച്ചും പുളിച്ചും എരിച്ചും തേട്ടുക, ഹൃദയവും വയറും കഴുത്തും പുകയുക തലതിരിച്ചിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച അരുചി ഛർദ്ദി ആലസ്യം തലവേദന വായിൽ വെള്ളംവരിക വായ്മധുരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അമ്ലപിത്തനിദാനം സമാപ്തം.

വിസർപ്പനിദാനം.

൧. ലവണാമ്ലകടൂഷ്ണാദി സംസേവാദ്ദോഷകോപതഃ
വിസർപ്പസ്സപ്തധാ ജ്ഞേയ സ്സർവ്വതഃ പരിസർപ്പണാൽ.
൨. പൃഥക്ത്രയസ്ത്രിഭിശ്ചൈവ വിസർപ്പാ ദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
വാതികഃ പൈത്തികശ്ചൈവ കഫജസ്സാന്നിപാതികഃ
൩. ചത്വാര ഏതേ വിസർപ്പാ വക്ഷ്യന്തേ ദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
ആഗ്നേയോ വാതപിത്താഭ്യാം ഗ്രന്ഥ്യാഖ്യഃ കഫവാതജഃ
൪. യസ്തു കർദ്ദമകോ ഘോര സ്സപിത്തഃ കഫസംഭവഃ

ഉപ്പും പുളിയും എരിവും ഉഷ്ണവുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടു വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വിസർപ്പത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ വിസർപ്പം ഏഴു പ്രകാരമുണ്ട്. എല്ലായിടവും വ്യാപിക്ക ഹേതുവായിട്ടു അതിനെ വിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു. വിസർപ്പം വെവ്വേറെയുള്ള ദോഷങ്ങൾ കൊണ്ടു മൂന്നും മൂന്നു ദോഷങ്ങൾകൊണ്ടൊന്നും ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങൾകൊണ്ടു മൂന്നും ഇങ്ങനെയാകുന്നു ഏഴുപ്രകാരം. അതു വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും നാലു വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അഗ്നിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഘോരമായ കർദ്ദമവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു.

ദോഷദൂഷ്യസംബന്ധം.

രക്തം ലസികാ ത്വക് മാംസം ദൂഷ്യം ദോഷാസ്ത്രയോ മലാഃ
൫. വിസർപ്പാണാം സമുല്പത്തൌ വിജ്ഞേയാസ്സപ്തധാതവഃ

രക്തം ഉദകം ത്വക് മാംസം ഇവയും വാതപിത്തകഫങ്ങളുമാകുന്നു ഏഴു ധാതുക്കൾ വിസർപ്പോല്പത്തിയിങ്കൽ ഏറ്റവും ദുഷിക്കുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

വാതവിസർപ്പലക്ഷണം

തത്ര വാതാത്സവീസർപ്പോ വാതജ്വരസമവ്യഥഃ
൬. ശോഫസ്ഫുരണനിസ്തോദ ഭേദായാമാർത്തിഹർഷവാൻ.

വാതവിസർപ്പത്തിന്നു വാതജ്വരത്തോടു സദൃശങ്ങളായ വേദനകളും നീരും പൊരുപൊരുപ്പും കുത്തിനോവും പിളർന്നനോവും കോച്ചിവലിക്കയും വേദനയും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും.

പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം.

പിത്താദ്ദ്രുതഗതിഃ പിത്ത ജ്വരലിംഗോതിലോഹിതഃ

പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം പൊടുന്നനവെ ദേഹത്തിൽ വ്യാപിക്കയും പിത്തജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ കാണുകയും അധികമായി ചുവന്നിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

കഫവിസർപ്പലക്ഷണം.

൭. കഫാൽകണ്ഡൂയുതഃ സ്നിഗ്ദ്ധഃ കഫജ്വരസമാനരുക്

ചൊറിച്ചിലും സ്നിഗ്ദ്ധതയും കഫജ്വരത്തിന്നുള്ള വേദനയും ഉണ്ടാകുന്നതു കഫവിസർപ്പലക്ഷണമാകുന്നു.

സന്നിപാതവിസർപ്പലക്ഷണം.

സന്നിപാതസമുത്ഥശ്ച സർവ്വലിംഗസമന്വിതഃ

സന്നിപാതവിസർപ്പം എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

അഗ്നിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൮. വാതപിത്താൽജ്വരച്ഛർദ്ദി മൂർച്ഛാതീസാരതൃഡ്ഭ്രമൈഃ
അസ്ഥിഭേദാഗ്നിസദന തമകാരോചകൈര്യുതഃ

വിസർപ്പനിദാനം (൧൩)

൯. കരോതിസർവ്വമംഗഞ്ച ദീപ്താംഗാരാവകീർണ്ണവൽ
യംയംദേശംവിസർപ്പശ്ച വിസർപ്പതിഭവേൽസസഃ

൧൦. ശാന്താംഗാരാസിതോനീലോ രക്തോവാശു ച ചീയതേ
അഗ്നിദഗ്ദ്ധഇവസ്ഫോടൈശ്ശീഘ്രഗത്വാൽദ്രുതംസച

൧൧. മർമ്മാനുസാരീവിസർപ്പസ്സ്യാ ദ്വാതോപിബലസ്തതഃ
വ്യഥേതാംഗംഹരേത്സംജ്ഞാം നിദ്രാഞ്ചശ്വാസമീരയേൽ

൧൨. ഹിക്കാഞ്ചസഗതോവസ്ഥാ മീദൃശീംലഭതേനനാ
ക്വചിച്ഛർമ്മാരതിഗ്രസ്തോ ഭൂമിശയ്യാസനാദിഷു

൧൩. ചേഷ്ടമാനസ്തതഃക്ലിഷ്ടോ മനോദേഹശ്രമോത്ഭവാം
ദുഷ്പ്രബോധോശ്നുതേനിദ്രാം സോഗ്നിവിസർപ്പഉച്യതേ

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പനി ഛർദ്ദി ഇന്ദ്രിയസാദം അതിസാരം തണ്ണീർദാഹം തലതിരിച്ചിൽ എല്ലുപൊട്ടൽ അഗ്നിമാന്ദ്യം തമകശ്വാസം അരുചി ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പം ഉണ്ടാകുന്നു. അതുള്ളവന്റെ ശരീരം ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന തീക്കനൽ പരക്കെ മേലെ ചൊരിഞ്ഞാലുള്ള അവസ്ഥയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ വിസർപ്പം ദേഹത്തിൽ യാതൊരിടത്തു വ്യാപിക്കുന്നുവൊ അവിടം കരിക്കട്ടപോലെ കറുത്തോ നീലിച്ചോ ചുവന്നോ പോകയും ഉടനെ തീതട്ടിയ ശരീരംപോലെ ചില പൊള്ളുകളോടുകൂടിയിരിക്കയും ചെയ്യും. ആ വിസർപ്പം ശീഘ്രഗതി ഹേതുവായിട്ടു പെട്ടെന്നു ഹൃദയാദിമർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വായുവിന്റെ ബലാധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു ശരീരത്തിന്നു വ്യഥയേയും ബോധക്ഷയത്തേയും നിദ്രാനാശത്തേയും ശ്വാസത്തേയും ഇക്കിളിനെയും ഉണ്ടാക്കും. ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗി ഒരിക്കലും സുഖമില്ലാത്തവനായിട്ടും ഒന്നിലും ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനായിട്ടും ഭൂമിയിലും മെത്തമുതലായവയിലും കിടന്നുരുളുകയും ദുഃഖിക്കുകയും ചെയ്തതിന്റെ ശേഷം മനോദേഹങ്ങൾക്കുണ്ടായ ശ്രമം നിമിത്തമായി വളരെനേരം വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു ഉണർത്തിയാലും ഉണരാത്ത വിധത്തിൽ കിടന്നുറങ്ങും. ഈ വിസർപ്പത്തെ അഗ്നിവിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു.

ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൧൪. കഫേനരുദ്ധഃപവനോ ഭിത്വാതംബഹുധാകഫം
രക്തംവാവൃദ്ധരക്തസ്യ ത്വക്സിരാസ്നായുമാംസഗം

൧൫. ദൂഷയിത്വാതുദീർഘാണു വൃത്തസ്ഥൂലഖരാത്മനാം
ഗ്രന്ഥീനാംകുരുതേമാലാം സരക്താംതീവ്രരുക്ജ്വരാം.

൧൬. ശ്വാസകാസാതിസാരാസ്യ ശോഷഹിക്കാവമിഭ്രമൈഃ
മോഹവൈവർണ്യമൂർച്ഛാംഗഭംഗാഗ്നിസദനൈർയ്യുതാം.

൧൭. ഇത്യയംഗ്രന്ഥിവിസർപ്പഃ കഫമാരുതകോപജഃ.

കഫം വായുവിനെ തടുക്കുമ്പോൾ വായു ആ കഫത്തെയൊ രക്തവൃദ്ധിയുള്ളവനാണെങ്കിൽ തൊലിയിലും ഞരമ്പുകളിലും നാഡികളിലും മാംസത്തിലും ഉള്ള രക്തത്തെയൊ ബഹുവിധമായി ഭേദിക്കയും ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തിട്ടു ദീർഘങ്ങളായും വൃത്തങ്ങളായും തടിച്ചിട്ടും കട്ടപ്പത്തോടുകൂടിയും ചുവന്നിട്ടും ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ മുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അതോടുകൂടി ദുസ്സഹമായ വേദനയും പനിയും ശ്വാസവും ചുമയും അതിസാരവും വായ്‌വരൾച്ചയും ഇക്കിളും ഛർദ്ദിയും തലതിരിച്ചിലും ബോധക്ഷയവും നിറപ്പകർച്ചയും ഇന്ദ്രിയസാദവും മേൽനുറുങ്ങി നോകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും. ഇതിന്നു ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമെന്നു പേർ. കാരണം കഫവാതകോപമാകുന്നു.

കർദ്ദമവിസർപ്പലക്ഷണം.

കഫപിത്താൽജ്വരസ്തംഭോ നിദ്രാതന്ദ്രാശിരോരുജാ
൧൮. അംഗാവസാദവിക്ഷേപ പ്രലാപാരോചകഭ്രമാഃ

 വിസർപ്പനിദാനം

മൂർഛാഗ്നിഹാനിർഭേദോസ്ഥ്നാം പിപാസേന്ദ്രിയഗൌരവം
൧൯. ആമോപവേശനം ലേപഃ സ്രോതസാം സ ച സർപ്പതി
പ്രായേണാമാശയം ഗൃഹ്ണന്നേകദേശം ന ചാതിരുക്
൨൦. പിടകൈരവകീർണ്ണോതി പീതലോഹിതപാണ്ഡുരൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോസിതോമേചകാഭോ മലിനശ്ശോഫവാൻ ഗുരുഃ
൨൧. ഗംഭീരപാകഃ പ്രാജ്യോഷ്മാ സ്പൃഷ്ടഃ ക്ലിന്നോവദീര്യതെ
പങ്കവച്ഛീർണ്ണമാംസശ്ച സ്പഷ്ടസ്നായുസിരാഗണഃ
൨൨. ശവഗന്ധീ ച വിസർപ്പം കർദ്ദമാഖ്യമുശന്തി തം

കഫപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പനി സ്തംഭം ഉറക്കം മടി തലവേദന ദേഹത്തിന്നു തളർച്ച ഞെട്ടൽ പ്രലപിക്ക അരുചി തലതിരിച്ചൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച അഗ്നിമാന്ദ്യം എല്ലു പിളരുക തണ്ണീർദാഹം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു കനം വയററിൽനിന്നു ദഹിക്കാതെ പോക നാഡികളിൽ ഒന്നു പററിയിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുക ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പമുണ്ടാകും. ആ വിസർപ്പം മിക്കവാറും ആമാശയത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വ്യാപിക്കുന്നു. അധികമായ വേദനയുണ്ടാകയില്ല. ഏററവും മഞ്ഞളിച്ചും വെളുത്തും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ നിറയും. അവിടം മിനുത്തും കറുത്തും മയിൽക്കഴുത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും ചെളിപററിയതുപോലെയും നീരോടുകൂടിയും കനത്തുമിരിക്കും. അകത്തേക്കു വ്യാപിക്കുന്ന പഴുപ്പോടും വളരെ ചൂടോടും നലവോടും കൂടിയിരിക്കും. തൊട്ടാൽ ചെളിയിൽ തൊട്ടതുപോലെ തോന്നും. അവിടത്തെ മാംസം ദ്രവിക്കും പിളരുകയും ചെയ്യും. നാഡികളും ഞരമ്പുകളും സ്പഷ്ടമായിക്കാണാം. ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവുമുണ്ടാകും. അതിനെ കർദ്ദമവിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു.

ക്ഷതവിസർപ്പലക്ഷണം.

ബാഹ്യഹേതോഃക്ഷതാൽക്രുദ്ധഃ സ്സരക്തംപിത്തമീരയേൽ
൨൩. വിസർപ്പം മാരുതശ്ശുക്ലകുലത്ഥസദൃശൈശ്ചിതം
സ്ഫോടൈശ്ശോഫജ്വരരുജാദാഹാഢ്യം ശ്യാവശോണിതം.

ക്ഷതവിസർപ്പം പിത്തവിസർപ്പത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചതിനാൽ അതിനെ സംഖ്യയിൽ ചേർത്തിട്ടില്ലെന്നു ഭോജൻ പറയുന്നു. അതിലേക്കുള്ള ഭോജവാക്യം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. 'ശസ്ത്രപ്രഹാരൈർദ്ദശനൈർനഖൈർവ്യാളദന്തനഖൈരപി ക്ഷതതോ വാ പ്രഘാതേന ബഹുദോഷസ്യ ദേഹിനഃ രക്തം പിത്തഞ്ച കുപിതം പ്രസന്നമാശു പ്രപദ്യതേ കുരുതേ സ്ഥേസമേതേ തു വ്രണശോഫം സദാരുണം. ആചിനോതി വിസർപ്പോയം കൃഷ്ണൈഃ പീതകസന്നിഭൈഃ പിത്തവിസർപ്പവല്ലിംഗം സത്യശംസാവിനിർദ്ദിശേൽ' ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടോ വല്ല ജന്തുക്കളുടെയും പല്ലുകൾ നഖങ്ങൾ കൊമ്പുകൾ ഇവകൊണ്ടോ അടികൊണ്ടോ വീഴ്ചകൊണ്ടോ ദേഹത്തിന്നു മുറിവോ ചതവോ പററിയാൽ വായു കോപിച്ചു പിത്തത്തെയും രക്തത്തെയും ഇളക്കി മുതിരയോടു സമങ്ങളായിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകളോടും നീര, പനി, വേദന, ഇവയോടും കൂടിയതായും കരുവാളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന വിസർപ്പത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്നു ക്ഷതവിസർപ്പമെന്നു പേർ.

വിസർപ്പോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൪. ജ്വരാതിസാരൌ വമഥുസ്ത്വങ്മാംസദരണം ക്ലമഃ
അരോചകാവിപാകൌ ച വിസർപ്പാണാമുപദ്രവാഃ

പനി, അതിസാരം, ഛർദ്ദി, തൊലിക്കും മാംസത്തിന്നും പിളർച്ച, തളർച്ച, അരുചി, ആഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും വിസർപ്പത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൫. സിദ്ധ്യന്തി വാതകഫപിത്തകൃതാ വിസർപ്പാഃ
സർവ്വാത്മകഃ ക്ഷതകൃതശ്ച ന സിദ്ധിമേതി

പിത്താത്മകോജ്ഞനവപുശ്ചഭേദസാധ്യാഃ
കൃഛ്റ്സ്രാശ്ചമമ്മസുഭവന്തിഹിസവ്വഏവ

വാതവിസർപ്പവും കഫവിസർപ്പവും പിത്തവിസർപ്പവും സാദ്ധ്യങ്ങൾ. സന്നിപാതവിസർപ്പവും ക്ഷതവിസർപ്പവും അസാദ്ധ്യങ്ങൾ. പിത്തത്തിന്റെ അതിയായ കോപത്തോടും മഷിപോലെ കറുത്തിരിക്കുന്ന ശരീരത്തോടുംകൂടിയ വിസർപ്പം അസാദ്ധ്യം. മർമ്മസ്ഥാനത്തോടു സംബന്ധിച്ചുള്ള എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളും കൃഛ്റസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതികേശവദേശികകൃതൗ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വിസർപ്പനിദാനം
സമാപ്തം.

വിസ്ഫോടനിദാനം.

൧. കടമ്ലഉഷ്ണതീക്ഷ്ണാൽസ്പവിദാഹിരൂക്ഷ
ക്ഷാരൈരജീർണ്ണാദ്ധ്യശനാതപൈശ്ച
തഥർത്തുദോഷേണവിപര്യയേണ
കുപ്യന്തിദോഷാഃ പവനാദയസ്തു.

൨. ത്വചമാശ്രിത്യതേരക്ത മാംസാസ്ഥീനിപ്രദൂഷ്യച
ഘോരാൻകുർവ്വന്തിവിസ് ഫോടാൻ സർവ്വാൻജ്വരപുരസ്സരാൻ.

എരിച്ചും പുളിച്ചും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായും വിദാഹിയായും രൂക്ഷമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളേയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളേയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അപകാദ്രവ്യത്തിന്റെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾക ഹേതുവായിട്ടും ശീതോഷ്ണാദികളുടെ അതിയോഗം ഹേതുവായിട്ടും ഓരോ ഋതുക്കളിൽ അതാതു സ്വഭാവത്തിന്റെ അഭാവം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ത്വക്കിനെ ആശ്രയിച്ചു രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും അസ്ഥികളെയും ദുഷിപ്പിച്ചു ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്നവിസ്ഫോടങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു അ ദോഷങ്ങൾ വിസ്ഫോടത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിനുമുമ്പു ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

വിസ്ഫോടസ്വരൂപം.

൩. അഗ്നിദഗ്ധനിഭാസ്ഫോടാസ്സജ്വരാരക്തപിത്തജാഃ
ക്വചിൽസർവ്വത്രവാദേഹേ വിസ്ഫോടാഇതിതേസ്മൃതാഃ

രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു തീ തട്ടിയപോലെ പൊള്ളലുകൾ ശരീരത്തിൽ ചിലടത്തോ എല്ലാശരീരത്തിലുമോ ജ്വരത്തോടുകൂടിയുണ്ടാകും. ഇതിനെ വിസ്ഫോടമെന്നു പറയുന്നു.

വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൪. ശിരോരുക്ശൂലഭൂയിഷ്ഠംജ്വരസ്തൃൾപർവ്വഭേദനം
സകൃഷ്ണവർണ്ണതാചേതി വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

തലവേദനയും അതിയായ വയറുവേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും സന്ധിഭേദവും കറുത്തനിറവും ഉണ്ടാകുന്നതു വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണമാകുന്നു.

പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൫. ജ്വരദാഹരുജാസ്രാവ പാകതൃഷ്ണാഭിരന്വിതം
പീതലോഹിതവർണ്ണഞ്ച പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

(൱൮൯) വിസ്ഫോടനിദാനം

പിത്തവിസ്ഫോടത്തിനു ജ്വരവും ചൂടും വേദനയും പൊള്ളൽ പഴുത്തു ഒലിക്കയും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കും.

കഫവിസ്ഫോടലക്ഷണം

൬. ഛർദ്ദ്യരോചകജാഡ്യാനി കണ്ഡുകാഠിന്യപാണ്ഡുതാഃ
അവേദനശ്ചിരാൽപാകീസവിസ്ഫോടഃകഫാത്മകഃ

കഫവിസ്ഫോടകത്തിനു ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ജഡതയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. പൊള്ളൽ കഠിനമായും വെളുത്തുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു പഴുക്കും.

വാതപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൭. വാതപിത്തകൃതോയസ്തു കുരുതേതീവ്രവേദനാം

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടത്തിന്നു ഉൽക്കടമായ വേദനയുണ്ടാകും

കഫവാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

കണ്ഡൂസ്തൈമിത്യഗുരുഭിർ ജാനീയാൽകഫവാതികം

ചൊറിച്ചിൽ, നിശ്ചലത, കനം, ഇവയുണ്ടെങ്കിൽ കഫവാതവിസ്ഫോടകത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

കഫപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൮. കണ്ഡൂർദ്ദാഹോജ്വരഛർദ്ദി രേതൈസ്തുകഫപൈത്തികഃ

കഫപിത്തവിസ്ഫോടത്തിന്നു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട്, പനി, ഛർദ്ദി ഇവയുണ്ടാകും.

സന്നിപാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

മദ്ധ്യേനിമ്നോന്നതോന്തേചകഠിനോല്പപ്രപാകവാൻ
൯. ദാഹരാഗതൃഷാമോഹ ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാരുജാജ്വരാഃ
പ്രലാപോവേപഥുസ്തന്ദ്രാസോസാദ്ധ്യസ്യാത്രിദോഷജഃ

സന്നിപാതവിസ്ഫോടം മദ്ധ്യം കുഴിഞ്ഞും അരുക ഉയന്നും കഠിനമായും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ചൂടും ചുവപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും വേദനയും ജ്വരവും പെപറകയും വിറയലും മയക്കവും ഉണ്ടാകും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൰. രക്താരക്തസമുത്ഥാനാ ഗുഞ്ജാവിദ്രുമസന്നിഭാഃ
വേദിതവ്യാസ്തുരക്തേനപൈത്തികേനചഹേതുനാ.
൰൧. നതേസിദ്ധിംസമായാന്തി സിദ്ധൈര്യോഗശതൈരപി

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടങ്ങൾ ചുവന്നും കുന്നിക്കുരുവുപോലെയും രക്തപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നവയുമാകുന്നു. അവ അനേകം യോഗങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചാലും സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാദ്ധ്യഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യോദ്വിദോഷജഃ
൰൨. സർവ്വദോഷോത്ഥിതോഘോര സ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. സന്നിപാതംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടവും വളരെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതും ഘോരമായിട്ടുള്ളതും അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. വിസ്ഫോടത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ശ്ലോകം താഴെ ചേക്കുന്നു. "ഹിക്കാശ്വാസോരുചിസ്തൃഷ്ണാ അംഗസാദോഹൃദിവ്യഥാ വിസർപ്പജ്വരഹൃല്ലാസാ വിസ്ഫോടാനാമുപദ്രവാഃ" ഇക്കിൾ, ശ്വാസം, അരുചി, തണ്ണീർദാഹം, ശരീ

ത്തിന്നു തളർച്ച, നെഞ്ചുവേദന, വിസർപ്പം, പനി, നെഞ്ഞുകലിപ്പ് ഇവ ഒക്കെയും വിസ്ഫോടങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിസ്ഫോടനിദാനം

സമാപ്തം.

മസൂരികാനിദാനം.

൧. കടുമ്ലലവണക്ഷാര വിരുദ്ധാധ്യശനാശനൈഃ
ദുഷ്ടനിഷ്പാവശാകാദ്യൈഃ പ്രദുഷ്ടപവനോദകൈഃ
൨. ക്രൂരഗ്രഹേക്ഷണാച്ചാപി ദേശേദോഷാസ്സമുദ്ധതാഃ
ജനയന്തിശരീരേസ്മിൻ ദുഷ്ടരക്തേനസംഗതാഃ
൩. മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാഃ പിടകാസ്യുർമ്മസൂരികാഃ
താസാംപൂർവ്വംജ്വരഃകണ്ഡൂ ഗാത്രഭംഗോരതിഭ്രമഃ
൪. ത്വചിശോഥസ്സവൈവർണ്യോനേത്രരാഗശ്ചജായതേ

എരിവു, പുളി, ഉപ്പു ഇവയോടുകൂടിയ പദാർത്ഥങ്ങളേയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളേയും വിരുദ്ധാഹാരത്തേയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ അന്നത്തെയും അമരപ്പയറിനെയും ചീരമുതലായ ഇലക്കറികളേയും സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ കാറ്റേല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ ജലത്തെ പാനംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ശനിമുതലായുള്ള ക്രൂരഗ്രഹങ്ങളുടെ ദർശനം ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ദുഷിച്ചതായ രക്തത്തോടു ചേർന്നു ചണംപയറിന്റെ അകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെ ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാക്കും; അതാകുന്നു മസൂരിക. മസൂരിക ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ ജ്വരം, ചൊറിച്ചിൽ, അംഗഭംഗം, അശ്രദ്ധ, തലതിരിച്ചിൽ തൊലിയിന്മേൽ നീര, വൎണ്ണഭേദം, കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പു ഇവയുണ്ടാകും.

വാതമസൂരികാലക്ഷണം.

സ്ഫോടാഃശ്യാവാരുണാരൂക്ഷാ സ്തീവ്രവേദനയാന്വിതാഃ
൫. കഠിനാശ്ചിരപാകാശ്ച ഭവന്ത്യനിലസംഭവാഃ
സന്ധ്യസ്ഥിപർവ്വണാംഭേദഃ കാസഃ കമ്പോരതിഃ ക്ലമഃ
൬. ശോഷസ്താല്വോഷ്ഠജിഹ്വാനാം തൃഷാചാരുചിസംയുതാ

വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക കറുവാളിച്ചും ചുവന്നും ഉയൎന്നും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടും കാഠിന്യത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും. പഴുക്കുന്നതിന്നു വളരെനാൾ വേണ്ടിവരും. സന്ധികളും എല്ലുകളും മുട്ടുകളും പിളൎന്നുപോക, ചുമ, വിറയൽ, അശ്രദ്ധ, തളർച്ച അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും നാക്കും ഉണങ്ങുക, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്താഃപീതാസ്സിതാഃ സ്ഫോടാഃ സദാഹാസ്തീവ്രവേദനാഃ
൭. ഭവന്ത്യചിരപാകാശ്ച പിത്തകോപസമുത്ഭവാഃ
വിഡ്ഭേദശ്ചാംഗമർദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിസ്തഥാ
൮. മുഖപാകോക്ഷിപാകശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നമസൂരിക, ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചുട്ടോടും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുംകൂടിയുമിരിക്കും പെട്ടെന്നവ പഴുക്കും. മല-

അയഞ്ഞുപോക, ശരീരം നുറുങ്ങിനോക, ചൂട, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി മുഖപാകം കണ്ണിന്ന ചുവപ്പു അതിയായവേഗത്തോടുകൂടിയതായി അതിദുസ്സഹമായിരിക്കുന്നജ്വരം ഇവയുണ്ടാകും

രക്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്തജായാംഭവന്ത്യേതേ വികാരാഃപിത്തലക്ഷണാഃ

രക്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു പിത്തമസൂരികയുടെ എല്ലാലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

കഫമസൂരികാലക്ഷണം.

൯. കഫപ്രസേകസ്സ്തൈമിത്യം ശിരോരുക്ഗാത്രഗൌരവം

ഹൃല്ലാസസ്സാരുചിന്നിദ്രാ തന്ദ്രാലസ്യസമന്വിതാ.

൧൦. ശ്വേതാഃസ്നിഗ്ദ്ധാഭൃശംസ്ഥൂലാഃ കണ്ഡൂരാമന്ദവേദനാഃ

മസൂരികാകഫോത്ഥാശ്ച ചിരപാകാഃപ്രകീൎത്തിതാഃ

കഫകോപംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു കഫത്തെത്തുപ്പുക ശരീരം നനഞ്ഞതുപോലെയിരിക്കുക, തലവേദന ശരീരത്തിന്നു കനം നെഞ്ചുകലിപ്പു അരുചി ഉറക്കം മടി അലസത ഇവയൊക്കെയുമുണ്ടാകും കുരുക്കൾ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടും ഏററവും തടിച്ചും അധികമായ ചൊറിച്ചിലോടും മന്ദമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. അധികദിവസംകൊണ്ടെ പഴുക്കു.

സന്നിപാതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൧. നീലാശ്ചിപിടവിസ്തീൎണ്ണാ മദ്ധ്യേനിമ്നാമഹാരുജാഃ

ചിരപാകാഃപൂതിസ്രാവാഃ പ്രഭൂതാസ്സൎവ്വദോഷജാഃ

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരികാ നീലിച്ചിട്ടും അവല്ലപോലെ പരന്നിട്ടും മദ്ധ്യം താണിട്ടും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും പഴുക്കുന്നതിന്നു അധികദിവസം വേണ്ടിവരും, പഴുത്തതിന്റെശേഷം ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും

ചൎമ്മപിടകാലക്ഷണം.

൧൨. കണ്ഠരോധാരുചിസ്തംഭ പ്രലാപാരതിസംഗതാഃ

ദുശ്ചികിത്സ്യാസ്സമുദ്ദിഷ്ടാഃ പിടകാശ്ചൎമ്മസംജ്ഞിതാഃ

ചൎമ്മപിടക എന്ന മസൂരികയ്ക്കു കഴുത്തടയ്ക്കും അരുചിയും സ്തംഭനവുമുണ്ടാകും. പ്രലാപവും അസ്വാസ്ഥ്യവുമുണ്ടാകും. ഇതു ദുഃഖേനചികിത്സിച്ചു ഭേദപ്പെടുത്തേണ്ടതാകുന്നു.

രോമാന്തികാലക്ഷണം.

൧൩. രോമകൂപോന്നതിസമാ രാഗിണ്യഃകഫപിത്തജാഃ

കാസാരോചകസംയുക്താ രോമാന്ത്യോജ്വരപൂൎവ്വികാ.

കഫപിത്തം നിമിത്തമായി രോമകൂപത്തിന്റെ ഉന്നതിപോലെയും ചുവപ്പോടുകൂടിയും മസൂരികയുണ്ടാകും ചുമയും അരുചിയും ഭവിക്കും. ഈ മസൂരികയ്ക്കു മുമ്പെജ്വരംതുടങ്ങും

രസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൪. തോയബുൽബുദസങ്കാശാ സ്ത്വഗ്ഗതാസ്തുമസൂരികാഃ

സ്വല്പദോഷാഃപ്രജായന്തേ ഭിന്നാസ്തോയംസ്രവന്തിച.

രസധാതുവിൽ ഗമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മസൂരിക, നീർക്കുമിളപോലെയിരിക്കും. ഇതു സ്വല്പദോഷവശാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു പൊട്ടിയാൽ വെള്ളം ഒലിക്കയും ചെയ്യും.

രക്തധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൫. രക്തസ്ഥാലോഹിതാകാരാ ശ്ശീഘ്രപാകാസ്തനുത്വചഃ

സാദ്ധ്യാനാത്യൎത്ഥദുഷ്ടാശ്ച ഭിന്നാരക്തംസ്രവന്തിച.

രക്തത്തിൽ ഗമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മസൂരിക ചുവന്നിട്ടുംക്ഷണം പഴുക്കുന്നതായിട്ടും നേർമ്മയായതൊലിയോടുകൂടിയതായിട്ടും ഇരിക്കും. ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അധികമായി മൂക്കിക്കയില്ല- പൊട്ടിയാൽ രക്തമൊലിക്കും.

മാംസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൬. മാംസസ്ഥാഃകഠിനാഃസ്നിഗ്ദ്ധാ ശ്ചിരപാകാഘനത്വചഃ
ഗാത്രശൂലതൃഷാകണ്ഡൂ ജ്വരാരതിസമന്വിതാഃ

മാംസത്തിൽ നില്ക്കുന്ന മസൂരികാ കഠിനത്വത്തോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയും വളരെദിവസംകൊണ്ടു പാകംവരുന്നതായും കനത്ത തൊലിയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ശരീരത്തിന്നു വേദനയും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചൊറിച്ചിലും പനിയും അസ്വസ്ഥതയുമുണ്ടാകും.

മേദോഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൭. മേദോജാമണ്ഡലാകാരാ മൃദവഃകിഞ്ചിദുന്നതാഃ
ഘോരജ്വരപരീതാശ്ച സ്ഥൂലാസ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവേദനാഃ
൧൮. സമ്മോഹാരതിസന്താപഃ കശ്ചിദാഭ്യോവിനിസ്തരേൽ

മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക വൃത്താകാരമായും മാർദ്ദവമുള്ളതായും അല്പം പൊങ്ങിയും ഭയങ്കരമായ ജ്വരത്തോടുകൂടിയും തടിച്ചിട്ടും മിനുത്തിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ബോധക്ഷയവും അസ്വസ്ഥതയും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. ഇതു വല്യതായ ഒരു വ്യാധിയാണെങ്കിലും ചിലർ ജീവിക്കും.

അസ്ഥിമജ്ജഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രാഗാത്രസമാത്രക്ഷാ ശ്ചിപിടാഃകിഞ്ചിദുന്നതാഃ
൧൯. മജ്ജോത്ഥാഭൃശസമ്മോഹ വേദനാരതിസംയുതാഃ
ഛിന്ദന്തിമർമ്മധാമാനി പ്രാണനാശുഹരന്തിഹി.
൨൦. ഭ്രമരേണൈവവിദ്ധാനി കുർവ്വന്ത്യസ്ഥീനിസർവ്വതഃ

അസ്ഥിയേയും മജ്ജയേയും ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക ചെറുതായും ശരീരം പോലെയും രൂക്ഷമായും അല്പം പൊങ്ങിയുമിരിക്കും. അതിയായ ബോധക്ഷയവും വേദനയും അസ്വസ്ഥതയും ഉണ്ടാകും. ഇതു മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ പിളർക്കയും പൊട്ടുന്നവയെ കൊല്ലുകയുംചെയ്യും. ഇവിടെ എല്ലുകളെ വണ്ടു തുളച്ചുന്നപോലെ എന്നർത്ഥം.

ശുക്ലഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

പക്വാഭാഃപിടകാഃസ്നിഗ്ദ്ധാസ്സൂക്ഷ്മാശ്ചാത്യർത്ഥവേദനാഃ
൨൧. സ്തൈമിത്യാരതിസമ്മോഹ ദാഹോന്മാദസമന്വിതാഃ
ശുക്ലജായാംമസൂര്യ്യാന്തു ലക്ഷണാനിഭവന്തിഹി.
൨൨. നിർദ്ദിഷ്ടംകേവലംചിഹ്നം ദൃശ്യതേനതുജീവിതം
ദോഷമിശ്രാസ്തുസപ്തൈത ദൃഷ്ടിവ്യാദോഷലക്ഷണൈഃ

ശുക്ലഗതമസൂരികാ പഴംപോലെയും മിനുത്തിട്ടും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും ഏററവും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. നിശ്ചലതയും അസ്വസ്ഥതയും ബോധക്ഷയവും ദാഹവും ഉന്മാദവുമുണ്ടാകും. ഈ പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളിൽ ഏതാനും ഉണ്ടായിരുന്നാലും ആ രോഗി ജീവിക്കയില്ല. പിന്നെ അശേഷലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായാലുള്ള ഫലം പറയണമെന്നില്ലല്ലൊ. ദോഷമിശ്രങ്ങളായി രസാദിധാതുഗതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഈ ഏഴു മസൂരികകളിൽ ദോഷസംബന്ധത്തെ അതതുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൨൩. ത്വഗ്ഗതാരക്തജാശ്ചൈവ പിത്തജാശ്ലേഷ്മജാസ്തഥാ
ശ്ലേഷ്മപിത്തകൃതാശ്ചൈവ സുഖസാദ്ധ്യാമസൂരികാഃ

ത്വഗ്ഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും രക്തഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും പിത്തം

(൫൦) മസൂരികാനിദാനം

നിമിത്തമായുണ്ടായ മസൂരികയും കഫനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കഫപിത്തം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൪. വാതജാവാതപിത്തോത്ഥാ ശ്ലേഷ്മവാതകൃതാശ്ചയാഃ
കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യാമതാസ്തസ്മാൽ യത്നാദേതാവുപാചരേൽ.

വാതംനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും വാതപിത്തം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കഫവാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയെ പ്രയത്നാനുരോധേന ചികിത്സിക്കണം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൫. അസാദ്ധ്യാസ്സന്നിപാതോത്ഥാ സ്താസാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം
പ്രവാളസദൃശാഃകാശ്ചിൽ കാശ്ചിജ്ജംബൂഫലോപമാഃ
൧൬. ലോഹജാലസമാഃകാശ്ചി ദതസീഫലസന്നിഭാഃ
ആസാംബഹുവിധാവർണ്ണാ ജായന്തേദോഷഭേദതഃ

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു. ചിലമസൂരികകൾ പവിഴംപോലെയിരിക്കും ചിലതു ഞാവൽപഴംപോലെയിരിക്കും. ചിലതു ഇരിമ്പിൻകഷണംപോലെയിരിക്കും. ചിലതു അതസീഫലംപോലെയിരിക്കും. ഇപ്രകാരം ദോഷഭേദത്താൽ മസൂരികകൾ പല നിറത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു.

൧൭. കാസോഹിക്കാപ്രമേഹശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ
പ്രലാപശ്ചാരതിർമ്മൂർച്ഛാ തൃഷ്ണാദാഹോതിഘൂർണ്ണതാ.
൧൮. മുഖേനപ്രസ്രവേദ്രക്തം തഥാഘ്രാണേനചക്ഷുഷാ
കണ്ഠേഘുർഘുരകംകൃത്വാ ശ്വസിത്യത്യർത്ഥവേദനം
൧൯. മസൂരികാഭിഭൂതസ്യ യസ്യൈതാനിഭിഷഗ്വരൈഃ
ലക്ഷണാനിചദൃശ്യന്തേ നദേയംതത്രഭേഷജം.
൨൦. മസൂരികാഭിഭൂതോയോ ഭൃശംഘ്രാണേനനിശ്വസേൽ
സശീഘ്രമുജ്ഝതിപ്രാണാൻ തൃഷ്ണാർത്തോവായുദൂഷിതഃ
൨൧. മസൂരികാന്തേശോഫസ്സ്യാൽ കൂർപ്പരേമണിബന്ധകേ
തഥാംസഫലകേവാപി ദുശ്ചികിത്സ്യസ്സുദാരുണഃ

ചുമ ഇക്കിൾ പ്രമേഹം കഠിനമായ ജ്വരം ബാധിക്കയായി പെ പറക അരുചി ഇന്ദ്രിയനാശം തണ്ണീർദാഹം ചുറ്റു കണ്ണുരുട്ടുക വായിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും കണ്ണിൽക്കൂടിയും രക്തം സ്രവിക്കുക തൊണ്ടയിൽ ഘുറഘുറ എന്നുള്ള ശബ്ദത്തോടുകൂടെ ഏററവും വേദനയോടുകൂടി ശ്വാസംവിടുക ഇവ ലക്ഷണങ്ങൾ യാതൊരു മസൂരികാരോഗിക്കു കാണപ്പെടുന്നുവോ അവനു വൈദ്യൻ ഔഷധത്തെ കൊടുക്കരുതു. മസൂരികയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ മൂക്കുകൊണ്ടു ഏററവും ശ്വാസംവിടുന്നതായാൽ അവൻ തണ്ണീർദാഹംകൊണ്ടു ആർത്തനായിട്ടും വായുദൂഷിതനായിട്ടും മരിക്കും; മസൂരികയുടെ അവസാനത്തിൽ മുഴങ്കയ്യിലോ മുഴങ്കയ്യിലോ മണിക്കെട്ടിലോ ചുമലിലോ നീരുണ്ടായാൽ ആ രോഗം ഏററവും ദുസ്സാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മസൂരികാനിദാനം

സമാപ്തം.

—*—

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

—*—

അജഗല്ലികാലക്ഷണം.

൧. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവൎണ്ണാഗ്രഥിതാ നീരുജാമുൽഗസന്നിഭാഃ
കഫവാതോത്ഥിതാജ്ഞേയാ ബാലാനാമജഗല്ലികാഃ

മന്ദവേഗമായും മഹാവേഗമായും ക്രൂരമായും മററുമുള്ള രോഗത്തെയാകുന്നു ക്ഷുദ്രരോഗമെന്നു പറയുന്നതു. അതിലേക്കു ഒരു പ്രമാണവചനത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "മന്ദവേഗാമഹാവേഗാ വ്യാധയോല്പരുജോരുജഃ യേമഹാന്തോല്പകാശ്ചൈവ ക്ഷുദ്രരോഗാശ്ചതേസ്മൃതാഃ" ബാലന്മാൎക്കു കഫവാതം നിമിത്തമായി മിനുമിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തോടു സമമായ നിറത്തോടുകൂടിയും ഉയൎന്നിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും ചെറുപയറുപോലെയും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകും; അതിനെ അജഗല്ലികാ എന്നു പറയുന്നു- പാല്കുണ്ണി എന്നു ഭാഷാ.

യവപ്രഖ്യാലക്ഷണം.

൨. യവാകാരസ്സുകഠിനാ ഗ്രഥിതാമാംസസംശ്രിതാ
പിടകാകഫവാതാഭ്യാം യവപ്രഖ്യേതിസോച്യതേ.

വാതകഫങ്ങളാൽ മാംസാശ്രയങ്ങളാക്കി ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെടുന്നവയായി യവാകൃതികളായി കാഠിന്യത്തോടുകൂടെ ചേൎന്നുണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു യവപ്രഖ്യ എന്നു പേരാകുന്നു.

അലജീലക്ഷണം.

൩. ഘനാമവക്ത്രാംപിടകാമുന്നതാംപരിമണ്ഡലാം
അന്ത്രാലജീമല്പപൂയാംതാം വിദ്യാൽകഫവാതജാം.

കഫവാതം നിമിത്തമായി കനത്തിട്ടും മുഖംകൂടാതെയും ഉയൎന്നിട്ടും വൃത്താകാരമായും ഉള്ളിൽ അല്പമായ ചലത്തോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവിനു അലജിഎന്നു പേരാകുന്നു.

വിവൃതാലക്ഷണം.

൪. വിവൃതാസ്യാംമഹാദാഹാം പക്വോദുംബരസന്നിഭാം
വിവൃതാമിതിതാംവിദ്യാൽ പിത്തോത്ഥാംപരിമണ്ഡലാം.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു വിടൎന്നിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടി കഠിനമായ ചുട്ടുനീററൽപനി ഇവയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായി പഴുത്ത അത്തിക്കായുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടി വൃത്താകാരമായുണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ വിവൃതയാകുന്നതു

കച്ഛപികാലക്ഷണം.

൫. ഗ്രഥിതാഃപഞ്ചവാഷൾവാ ദാരുണാഃകച്ഛപോന്നതാഃ
കഫാനിലാഭ്യാംപിടകാ ജ്ഞേയാകച്ഛപികാബുധൈഃ

കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ആമയുടെപോലെ ഉയൎച്ചയോടുകൂടിയ അഞ്ചോ ആറോ കുരുക്കൾ അടുത്തടുത്തുണ്ടായാൽ ആ രോഗത്തിനു കച്ഛപിക എന്നു പേരാകുന്നു

വല്മീകലക്ഷണം.

൬. ഗ്രീവാംസകക്ഷാകരപാദദേശേ സന്ധൌഗളേവാത്രിഭിരേവദോഷൈഃ
ഗ്രന്ഥിസ്സവല്മീകവദക്രിയാണാം ജാതഃക്രമേണൈവഗതഃപ്രവൃദ്ധിം

൭. മുഖൈരനേകൈസ്സ്രുതിതോദവദ്ഭിഃ
വിസൎപ്പവൽസൎപ്പതിചോന്നതാഗ്രൈഃ
വല്മീകമാഹുൎഭിഷജോവികാരം
നിഷ്പ്രത്യനീകംചിരജംവിശേഷാൽ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ പുറത്തോ കക്ഷങ്ങളിലോ ഉള്ളംകയ്യിലോ ഉള്ളംകാലിലോ സന്ധികളിലോ കഴുത്തിലോ പുററുപോലെ മുഴയുണ്ടാകും; അതു ക്രമേണ വൎദ്ധിച്ചു അനേകം മുഖങ്ങളോടും നനവോടും കുത്തിനോവോടും വേദനയോടും ചുട്ടുനീററ

ളോട്ടുകൂടിയും അഗ്രം ഉയൎന്നും വ്യാപിക്കുന്നു. വൈദ്യന്മാർ ഇതിനെ വല്മീകമെന്നു പറയുന്നു അധികദിവസംകഴിഞ്ഞാൽ ഇതിനു ചികിത്സഫലിക്കുന്നതല്ല.

ഇന്ദ്രവിദ്ധാലക്ഷണം

൮. പത്മകൎണ്ണികവന്മദ്ധ്യേ പിടകാഭിസ്സമാചിതാം
ഇന്ദ്രവിദ്ധാന്തുതാംവിദ്യാൽ വാതപിത്തോത്ഥിതാംഭിഷക്.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായും പത്മകൎണ്ണികപോലെ അടി ചുരുങ്ങിയും മുകൾ പരന്നുമിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായുമിരിക്കുന്നതിന്നു ഇന്ദ്രവിദ്ധാ എന്നു പേരാകുന്നു.

ഗൎദ്ദഭികാലക്ഷണം

൯. മണ്ഡലംവൃത്തമുത്സന്നം സരക്തംപിടകാചിതം
രുജാകരീംഗൎദ്ദഭികാം താംവിദ്യാദ്വാതപിത്തജാം.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായിമണ്ഡലാകാരമായിപരന്നു ഉയൎന്നു ചുവന്ന കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു വ്യാപിച്ചു വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന കുരുവത്രെ ഗൎദ്ദഭിയാകുന്നതു.

പാഷാണഗൎദ്ദഭലക്ഷണം.

൧൦ വാതശ്ലേഷ്മസമുദ്ഭൂത ശ്ശ്വയഥുൎഹനുസന്ധിജഃ
സ്ഥിരോമന്ദരുജഃസ്നിഗ്ദ്ധോ ജ്ഞേയഃപാഷാണഗൎദ്ദഭഃ

വാതശ്ലേഷ്മങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായി ഹനുസന്ധിയിലുണ്ടായി സ്ഥിരമായി അൽപമായ വേദനയോടും മിനുപ്പോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന നീരു പാഷാണഗൎദ്ദഭമാകുന്നു.

പനസികാലക്ഷണം.

൧൧. കൎണ്ണസ്യാഭ്യന്തരേജാതാം പിടകാമുഗ്രവേദനാം
സ്ഥിരാംപനസികാംതാന്തു വിദ്യാദന്തഃപ്രപാകിനീം

ചെവിയുടെ അകത്തുണ്ടായി വളരെ വേദനയോടും ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടുംകൂടി സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന കുരുവിന്നു പനസിക എന്നു പേരാകുന്നു. ഇതു ചെവിയുടെ പുറത്തുമുണ്ടാകുമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

ജാലഗൎദ്ദഭലക്ഷണം

൧൨. വിസൎപ്പവൽസൎപ്പതിയ ശ്ശോഥസ്തനുരപാകവാൻ
ദാഹജ്വരകരഃപിത്താൽ സജ്ഞേയോജാലഗൎദ്ദഭഃ

പിത്തപ്രധാനമായും തനുവായും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയും ദാഹത്തെയും ജ്വരത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായും വിസൎപ്പംപോലെ വ്യാപിക്കുന്നതായുമിരിക്കുന്ന നീരിനു ജാലഗൎദ്ദഭമെന്നു പേരാകുന്നു.

ഇരിവെല്ലികാലക്ഷണം.

൧൩. പിടകാമുത്തമാംഗസ്ഥാം വൃത്താമുഗ്രരുജാജ്വരാം
സൎവ്വാത്മികാംസൎവ്വലിംഗാം ജാനീയാദിരിവെല്ലികാം

വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായി വൃത്തമായി വളരെ വേദനയോടും ജ്വരത്തോടും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടു കൂടിയതായി തലയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ ഇരിവെല്ലികയാകുന്നതു്.

കക്ഷാലക്ഷണം.

൧൪. ബാഹുപാൎശ്വാംസകക്ഷേഷു കൃഷ്ണസ്ഫോടാംസവേദനാം
പിത്തപ്രകോപസംഭൂതാം കക്ഷാമിത്യഭിനിൎദ്ദിശേൽ.

കയ്യിലോ പാൎശ്വങ്ങളിലൊ ചുമലിലോ കക്ഷത്തോ കറുത്ത പൊള്ളലുകളോടും വേദനയോടുംകൂടി പിത്തകോപംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു കക്ഷ എന്നുപേർ.

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം (൧൯൨.)

ഗന്ധമാലാലക്ഷണം.

൧൫. ഏകാമേതാമ്രശീംദ്രഷ്ടാം പിടകാസ്ഫോടസന്നിഭാം
ത്വഗ്ഗതാം പിത്തകോപേന ഗന്ധമാലാം പ്രചക്ഷതേ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടു മേൽപറയപ്പെട്ട കുരുക്കളിൽ ഒരു കുരു വളരെ വലുതായിട്ടും സ്ഫോടസദൃശമായിട്ടും തൊലിയിന്മേലുണ്ടാകും. അതിനു ഗന്ധമാലഎന്നു പറയുന്നു

അഗ്നിരോഹിണീലക്ഷണം.

൧൬. കക്ഷഭാഗേഷുയസ്ഫോടാ ജായന്തേമാംസദാരുണാഃ
അന്തർദ്ദാഹജ്വരകരാ ദീപ്തപാവകസന്നിഭാഃ

൧൭. സപ്താഹാദ്വാദശാഹാദ്വാ പക്ഷാദ്വാഘ്നന്തിമാനവം
താമഗ്നിരോഹിണീംവിദ്യാ ദസാദ്ധ്യാംസർവ്വദോഷജാം-

ദോഷ—ൾ പിത്തരക്തപ്രധാനങ്ങളായി കോപിച്ചിട്ടു അന്തർദ്ദാഹത്തോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടി ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന അഗ്നിപോലെയുള്ള പൊളകങ്ങളെ മാംസത്തെ ഭേദിച്ചു കക്ഷഭാഗങ്ങളിൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. അതു ഏഴുദിവസംകൊണ്ടൊ പന്ത്രണ്ടുദിവസംകൊണ്ടൊ പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടൊ പ്രാണഹാനിയെച്ചെയ്യും. അതത്രെ അസാദ്ധ്യമായ അഗ്നിരോഹിണിയാകുന്നതു്. ഇതിനു രക്തപ്രധാനത്വമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞതിലേക്കു ഒരു പ്രമാണവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. 'പിത്തരക്തോല്ബണാദ്ദോഷാഃ പ്രദീപ്താംഗാരസന്നിഭാൻ കക്ഷഭാഗേഷുകുർവ്വന്തി തീവ്രദാഹജ്വരജ്വരാൻ മാംസാവദാരണാൻസ്ഫോടാൻ യെഹന്യുരനുപക്രമാൻ പക്ഷാദ്ദശാഹാദ്വാഽണാം സംജ്ഞേയാഗ്നിരോഹിണീ.

ചിപ്പലക്ഷണം.

൧൮. നഖമാംസമധിഷ്ഠായ വായുഃപിത്തഞ്ചദേഹിനാം
കുർവ്വതൊദാഹപാകൌചതംവ്യാധിംചിപ്പമാദിശേത്.

വാതവും പിത്തവും നഖമാംസങ്ങളിൽ നിന്നിട്ടു ചുട്ടും പഴുപ്പുമുണ്ടാക്കും- അതിനെ ചിപ്പമെന്നു പറയുന്നു.

കുനഖലക്ഷണം.

൧൯. തദേവല്പതരൈർദ്ദോഷൈഃ പരുഷംകുനഖംവദേൽ.

അതുതന്നെ ഏറ്റവും അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരുപരുപ്പോടുകൂടിയാൽ കുനഖ (കുഴിനഖ)മാകുന്നു.

അനുശയീലക്ഷണം.

ഗംഭീരാമല്പസംരംഭാം സവർണ്ണാമുപരിസ്ഥിതാം
൨൦. പാദസ്യാനുശയീംതാന്തുവിദ്യാദന്തഃപ്രപാകിനീം

ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടും അല്പമായ നീരോടുംദേഹത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുംകൂടി കാലിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവു അനുശയിയാകുന്നു.

വിദാരികാലക്ഷണം

വിദാരീകന്ദവദ്വൃത്താം കക്ഷാവങ്ക്ഷണസന്ധിഷു
൨൧. വിദാരികേതിതാംവിദ്യാൽ സർവ്വജാംസർവ്വലക്ഷണാം

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടു മുതക്കിൻകിഴങ്ങുപോലെ വൃത്താകാരമായി കക്ഷത്തിലോ തുടയിടുക്കിലോ സർവ്വലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ വിദാരികയാകുന്നതു.

ശർക്കരാർബ്ബുദലക്ഷണം.

പ്രാപ്യമാംസസിരാസ്നായൂഃ ശ്ലേഷ്മാമേദസ്തഥാനിലഃ
൨൨. ഗ്രന്ഥിംകരോത്യസൌഭിന്നോ മധുസർപ്പിർവ്വസാനിഭം

(൫൮) ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം

സ്രവത്യസ്രാവമനില സ്തത്രവൃദ്ധാംഗതഃപുനഃ
൨൩. മാംസംസംശോഷ്യഗ്രഥിതാം ശൎക്കരാംജനയേത്തതഃ
ദുൎഗ്ഗന്ധിക്ലിന്നമത്യൎത്ഥം നാനാവൎണ്ണംതതസ്സിരാഃ
൨൪. സ്രവന്തിരക്തംസഹസാ തംവിദ്യാച്ഛൎക്കരാൎബ്ബുദം

കഫവും മേദസ്സും വായുവും മാംസത്തേയും ഞരമ്പുകളേയും നാഡികളേയും ആശ്രയിച്ചിട്ടു മുഴയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു പൊട്ടുകയും അതിൽനിന്നു തേൻ, നെയ്യ, വസ, ഇവയെപ്പോലെയുള്ള ജലം സ്രവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പിന്നെ അവിടെ വാതംകോപിച്ചു മാംസത്തെ വരട്ടിക്കളഞ്ഞു ചരൽക്കല്ലുപോലെ കഠിനമായിരിക്കുന്ന ശൎക്കരയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അനന്തരം സിരകളെ ആശ്രയിച്ചു ദുൎഗ്ഗന്ധമായും ഏററവും അലിഞ്ഞും നാനാവൎണ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം അതിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ സ്രവിക്കുന്നു. അതിന്നു ശൎക്കരാൎബ്ബുദമെന്നു പേരാകുന്നു.

പാദദാരീലക്ഷണം.

പരിക്രമണശീലസ്യ വായുരത്യൎത്ഥരൂക്ഷയോഃ
൨൫. പാദയോഃകുരുതേദാരീം പാദദാരീംതമാദിശേൽ.

എല്ലായ്പോഴും സഞ്ചരിക്ക ശീലമായുള്ളവന്റെ പാദതലങ്ങൾക്ക രൂക്ഷത ഭവിക്കയാൽ വായു കോപിച്ച് അടിയെപ്പിളൎക്കും. തന്നിമിത്തം വേദനയുണ്ടാകും അതിന്നു പാദദാരി എന്നു പേര്.

കദരലക്ഷണം.

ശൎക്കരോന്മഥിതേപാദെ ക്ഷതേവാകണ്ടകാദിഭിഃ
൨൬. ഗ്രന്ഥിഃകോലവദുത്സന്നോ ജായതേകദരംഹിതൽ

കാലുകൾ ചരൽക്കല്ലുകൊണ്ടിട്ടു തകൎന്നുപോകയോ മുള്ളുമുതലായവകൊണ്ടിട്ടു മുറികയോ ചെയ്താൽ ലന്തക്കുരുപോലെ മുഴയുണ്ടാകും; അതത്രെ കദരമാകുന്നതു. മുളയെന്നു ഭാഷ.

അലസലക്ഷണം.

ക്ലിന്നാംഗുല്യന്തരൌപാദൌ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതൌ
൨൭. ദുഷ്ടകൎദ്ദമസംസ്പൎശാ ദലസംതംവിഭാവയേൽ

ദുഷിച്ചു കൃമി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്ഥാനങ്ങളേയും ചെളിമുതലായവയേയും തൊടുകയോ ചവിട്ടുകയോ ചെയ്താൽ വിരലുകളുടെ ഇടകൾ ചൊറിച്ചിലോടും ചുടോടും വേദനയോടും കൂടിപ്പഴുക്കും അതിന്നെ അലസമെന്നു പറയുന്നു; വളംകടിയെന്നു ഭാഷ.

ഇന്ദ്രലുപ്തലക്ഷണം.

രോമകൂപാനുഗംപിത്തം വാതേനസഹമൂൎച്ഛിതം
൨൮. പ്രച്യാവയതിരോമാണി തതഃശ്ലേഷ്മാസശോണിതഃ
രുണദ്ധിരോമകൂപാംസ്തു തതോന്യേഷാമസംഭവഃ
൨൯. തദിന്ദ്രലുപ്താഖ്യാലിത്യാ രുഹ്യേതിചവിഭാവ്യതേ

പിത്തം വാതത്തോടുകൂടി കോപിച്ചു രോമകൂപങ്ങളിൽ ചെല്ലുകനിമിത്തം രോമങ്ങൾ കൊഴിഞ്ഞുപോകുന്നു. അനന്തരം കഫരക്തങ്ങളോടുകൂടി രോമകൂപങ്ങളെ അടയ്ക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വേറെ രോമങ്ങൾ വളരുന്നതല്ല. അതിന്നെ ഇന്ദ്രലുപ്തമെന്നും കാലിത്യമെന്നും രുഹ്യയെന്നും പറയുന്നു. കഷണ്ടിഎന്നു ഭാഷ

ദാരുണലക്ഷണം.

൩൦. ദാരുണാകണ്ഡുരാരൂക്ഷ കേശഭൂമിഃപ്രപാട്യതേ
കഫമാരുതകോപേന വിദ്യാദ്ദാരുണകന്തുതം

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു തല, കഠിനമായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഉയൎന്നിട്ടും ഇരിക്കും; പിളരുകയോ പഴുക്കുകയോ ചെയ്യും; അതു ദാരുണമാകുന്നു.

അരുംഷികാലക്ഷണം.

൩൧. അരുംഷിബഹുവക്ത്രാണി ബഹുക്ലേദിനിമൂർദ്ധ്നിതു
കഫാസൃക്‌ക്രിമികോപേന നൃണാം വിദ്യാദരുംഷികാം.

കഫരക്തങ്ങളുടെയും ക്രിമികളുടെയും കോപംഹേതുവായിട്ടു തലയിൽ വളരെ മുഖങ്ങളോടും വളരെ പഴുപ്പോടുംകൂടിയ വ്രണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. അതു അരുംഷികമാകുന്നു.

പലിതലക്ഷണം.

൩൨. ക്രോധശോകശ്രമകൃത ശ്ശരീരോഷ്മാശിരോഗത
പിത്തഞ്ചകേശാൻപചതി പലിതംതേനജായതേ.

കോപംകൊണ്ടോ ദുഃഖംകൊണ്ടോ ശ്രമംകൊണ്ടോ ഉണ്ടായ ശരീരത്തിലെ ചൂടു പിത്തത്തോടുകൂടി തലയിൽചെന്നു തലമുടിയെ പഴുപ്പിക്കുന്നു. അതത്രെ പലിതമാകുന്നതു.

യുവാനപിടകാലക്ഷണം.

൩൩. ശാല്മലീകണ്ടകപ്രഖ്യാഃ കഫമാരുതരക്തജാം
യുവാനപിടകായൂനാം വിജ്ഞേയാമുഖദൂഷികാഃ

കഫവും വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിക്കഹേതുവായിട്ടു യൌവനമുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ മുഖത്തിങ്കൽ ഇലവിൻമുള്ളുപോലെ കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അതിനെ യുവാനപിടകയെന്നും മുഖദൂഷിക എന്നും പറയുന്നു. മുഖക്കുരു എന്നു ഭാഷയിൽ പറയാറുണ്ടു്.

പത്മിനീ കണ്ടകലക്ഷണം.

൩൪. കണ്ടകൈരാചിതംവൃത്തം മണ്ഡലംപാണ്ഡുകണ്ഡുരം
പത്മിനീകണ്ടകപ്രഖ്യൈ സ്തദാഖ്യംകഫവാതജം.

കഫവാതംനിമിത്തം താമരത്തണ്ടിലെ മുള്ളുപോലെയിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളാൽ വ്യാപ്തമായും വട്ടത്തിലും മണ്ഡലാകാരമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു പത്മിനീകണ്ടമെന്നുപേർ; താമരമുള്ളെന്നു ഭാഷ.

ജതുമണിലക്ഷണം.

൩൫. സമമുത്സന്നമരുജം മണ്ഡലംകഫരക്തജം
സഹജംലക്ഷ്മചൈകേഷാം ലക്ഷ്യോജതുമണിസ്തുസഃ

കഫരക്താനിമിത്തം ജനിക്കുമ്പോൾതന്നെ സമമായിട്ടും ഉയന്നിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും മണ്ഡലാകൃതിയായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണത്തെ ജതുമണിയെന്നു പറയുന്നു മറു എന്നുഭാഷ.

മാഷകലക്ഷണം.

൩൬. അവേദനംസ്ഥിരഞ്ചൈവ യസ്മിൻഗാത്രേപ്രദൃശ്യതേ
മാഷവൽകൃഷ്ണമുത്സന്ന മനിലാന്മാഷകന്തുതൽ.

വാതംനിമിത്തമായി വേദനയോടുകൂടാതെയും കഠിനമായും ഉഴുന്നുപോലെയും കറുത്തിട്ടും ഉയന്നിട്ടും ദേഹത്തിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു മാഷകമെന്നു പറയുന്നു.

തിലകാലകലക്ഷണം.

൩൭. കൃഷ്ണാനിതിലമാത്രാണി നീരുജാനിസമാനിച
വാതപിത്തകഫോച്ഛോഷാൽ താന്വിദ്യാത്തിലകാലകാൻ.

വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടു കഫത്തിന്നു ശോഷം ഭവിക്കഹേതുവായിട്ടു എള്ളിൻമണി പ്രമാണമായി വേദനയോടുകൂടാതെ വർണ്ണംകൊണ്ടു ദേഹത്തോടു സമമായി ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന കറുത്തനിറമത്രെ തിലകാലകമാകുന്നതു.

ന്യച്ഛലക്ഷണം.

൩൮. മഹദ്വാ യദിവാചാല്പം ശ്യാവം വായദിവാസിതം
നീരുജംമണ്ഡലംഗാത്രേ ന്യച്ഛമിത്യഭിധീയതേ.

(൫൮) ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

വലുതായിട്ടും ചെറുതായിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെ ദേഹത്തിൽ കാണുന്ന മണ്ഡലമത്രെ വ്യംഗമാകുന്നതു.

വ്യംഗലക്ഷണം.

൧൯. ക്രോധായാസപ്രകുപിതോ വായുഃപിത്തേനസംയുതഃ
മുഖമാഗത്യസഹസാ മണ്ഡലംവിസൃജത്യതഃ
൨൦. നീരുജംതനുകംശ്യാവം മുഖെവ്യംഗംതമാദിശേൽ

ക്രോധംകൊണ്ടോ ആയാസംകൊണ്ടോ കുപിതനായിരിക്കുന്ന വായു പിത്തത്തോടുകൂടി മുഖത്തിൽ പ്രാപിച്ചിട്ടു അവിടെ വേദനയോടുകൂടാതെയും നേർത്തതായും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കുന്ന മണ്ഡലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ മുഖവ്യംഗമെന്നു പറയുന്നു. കരിമുഖമെന്നും പറയും.

നീലികാലക്ഷണം.

കൃഷ്ണമേവംഗുണംഗാത്രേ മുഖേവാനീലികാംവിദുഃ

ഇതുതന്നെ കറുപ്പോടുകൂടി ദേഹത്തിങ്കലോ മുഖത്തിങ്കലൊ ഉണ്ടായാൽ അതിന്നുനീലികയെന്നുപേർ വ്യംഗത്തിന്നും നീലികയ്ക്കും തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടു വ്യംഗം കറുവാളിച്ചും(വെളുപ്പോടുകൂടികറുത്തു) നീലികാകറുത്തും ഇരിക്കുന്നതാകുന്നു. വ്യംഗ, നീലികകളെ കുറിച്ചുള്ള ഭോജവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. 'മാരുതഃക്രോധഹർഷ്യാഭ്യ മൂർദ്ധ്വഗോമുഖമാശ്രിതഃ പിത്തേനസഹസംയുക്തഃ കരോതിവദനേത്വചി നീരുജംതനുകംശ്യാവം വ്യംഗന്തമ്മതിനിർദ്ദിശേൽ' വാതംകൊണ്ടു ക്രോധം, കൊണ്ടൊ ഹർഷംകൊണ്ടൊ മേൽപ്പോട്ടുകയറി മുഖത്തെ ആശ്രയിച്ചു പിത്തത്തോടുചേൎന്നു മുഖത്തിന്റെ തൊലിയിന്മേൽ വേദനയോടുകൂടാതെ നേൎത്തിരിക്കുന്ന കറുവാളിപ്പിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു; അതിനെയാകുന്നു വ്യംഗമെന്നു പറയുന്നതു്. എന്നാൽ ഇതു ഗുണത്തോടുകൂടി കറുത്തു ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു നീലികയെന്നു പറയുന്നു. ഈ ശ്ലോകംകൊണ്ടു നീലിക ദേഹത്തിങ്കലല്ലാതെ മുഖത്തിൽ വരികയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

പരിവൎത്തികാ ലക്ഷണം.

മർദ്ദനാൽപീഡനാദ്വാതി തഥൈവാപ്യഭിഘാതതഃ
മേഢ്രാചർമ്മയദാവായു ർഭജതേസർവ്വതശ്ചരൻ
തദാവാതോപസൃഷ്ടന്തുചർമ്മംപരിവർത്തതെ
മണേരധസ്താൽകോശശ്ച ഗ്രന്ഥിരൂപേണലംബതെ
സരുജാംവാതസംഭൂതാം താംവിദ്യാൽപരിവർത്തികാം
സകണ്ഡൂഃകഠിനാവാപി സൈവശ്ലേഷ്മസമുത്ഥിതാ

ലിംഗത്തെ അധികമായി മർദ്ദിക്കുക തുടയിട്ടോ അധികമായിഞെരുക്കുക ഹേതുവായിട്ടോ അതിന്നു ചതവു പറ്റുക ഹേതുവായിട്ടോ യാതൊരുസമയം വ്യാനവായുകോപിച്ചു അതിന്റെ തൊലിയെ ആശ്രയിക്കുന്നുവോ ആ സമയം വാതസംസൎഗ്ഗം ഹേതുവായിട്ടു ആ തൊലി പിറകോട്ടു മറിഞ്ഞു പിന്നീടു അതുമണിയുടെ താഴെ മുഴപോലെ തൂങ്ങുന്നു; വേദനയുമുണ്ടാകുന്നു. വാതത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്നു പരിവൎത്തിക എന്നു പേരാകുന്നു. അതുതന്നെ ചൊറിച്ചിലോടും കാഠിന്യത്തോടും കൂടിയിരിക്കുന്നതായാൽ കഫത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

അവപാടികാലക്ഷണം.

അല്പീയഃഖാംയദാഹർഷാൽ ബലാൽഗച്ഛേൽസ്ത്രിയംനരഃ
ഹസ്താഭിഘാതാദഥവാ ചർമ്മണ്യുദ്വർത്തിതേബലാൽ
യസ്യാവപാട്യതേചർമ്മ താംവിദ്യാദവപാടികാം

അല്പമായ യോനിദ്വാരത്തോടുകൂടിയ സ്ത്രീയെ കന്യയെ അല്ലെങ്കിൽ അനാൎത്തവയെ സന്തോഷത്തോടുകൂടിബലവാനായി സംഗംചെയ്കയൊ ലിംഗത്തെകൈകൊണ്ടുമർദ്ദ

ക മുതലായ പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്കയോ ബലത്തോടുകൂടെ തൊലിമറിക്കയോ ചെയ്താൽ അവന്റെ ആ ലിംഗത്തിന്റെ തൊലി പൊട്ടും. അതിന്നു അവപാടികയെന്നു പേർ.

നിരുദ്ധപ്രകാശ ലക്ഷണം.

വാതോപസൃഷ്ടമേഢ്രസ്യ ചർമ്മസംശ്രയതേമണിം
മണിശ്ചർമ്മോപനദ്ധസ്തു മൂത്രസ്രോതോരുണദ്ധിച
വിരുദ്ധപ്രകാശേതസ്മിൻ മന്ദധാരമവേദനം
മൂത്രംപ്രവർത്തതേജന്തോ ർമ്മണിർവ്വിവ്രിയതേനച
നിരുദ്ധപ്രകാശംവിദ്യാൽസരുജംവാതസംഭവം

ലിംഗത്തിന്നു വാതസംസർഗ്ഗമുണ്ടാകുമ്പോൾ അതിന്റെ തൊലി മണിയെ മുഴുവൻ ആശ്രയിക്കുന്നു. പിന്നെ തൊലിയാൽ ആശ്രയിക്കപ്പെട്ട ആ മണി മൂത്രമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ മൂത്രം വേദനയോടുകൂടി തുള്ളിതുള്ളിയായിട്ടു വീഴുന്നു, മണി വലുതായി മാറികയില്ല; വേദനയുമുണ്ടാകും; വാതത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ഈ രോഗം നിരുദ്ധപ്രകാശമത്രെയാകുന്നതു്.

നിരുദ്ധഗുദലക്ഷണം.

വേഗസന്ധാരണാദ്വായു ർവ്വിഹതോഗുദസംശ്രിതഃ
നിരുണദ്ധിമഹാസ്രോത സൂക്ഷ്മദ്വാരംകരോതിച
മാർഗ്ഗസ്യസൌക്ഷ്മ്യാൽകൃച്ഛ്രേണ പുരീഷംതസ്യഗച്ഛതി
സന്നിരുദ്ധഗുദാവ്യാധി രേതംവിദ്യാൽസുദാരുണം.

അധോവാതംമുതലായ വേഗങ്ങളെ തടുക്കുന്നവന്റെ അപാനവായു കോപിച്ചു വലിയ കുടലിനെ തടുത്തു ഏറ്റവും ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയതാക്കിച്ചെയ്യും. അതു ഹേതുവായിട്ടു അവന്നു മലം വളരെ പണിപ്പെട്ടുപോകും. ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിയെ നിരുദ്ധഗുദമെന്നു പറയുന്നു.

അഹിപൂതനലക്ഷണം.

ശകൃന്മൂത്രസമായുക്തേ ധൌതേപാനേശിശോർഭവൽ
സ്വിന്നേവാസ്നാപ്യമാനേവാ കണ്ഡൂരക്തകഫോത്ഭവാ
കണ്ഡൂയനാത്തതഃക്ഷിപ്രം സ്ഫോടസ്രാവശ്ചജായതേ
ഏകീഭൂതംവ്രണംഘോരം തംവിദ്യാദഹിപൂതനം.

ശിശുക്കൾ മലമൂത്രവിസർജ്ജനം ചെയ്തതിന്റെശേഷം അവരുടെ ഗുദത്തെ നല്ലവണ്ണം കഴുകാതിരിക്കയോ വിയർത്തതിന്റെശേഷം കുളിപ്പിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്താൽ രക്തകഫങ്ങൾ ദുഷിച്ചു ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. ആ ചൊറിച്ചിൽ ഹേതുവായിട്ടു പൊട്ടുന്നവ പൊള്ളലുണ്ടാകും. ആ പൊള്ളൽ പൊട്ടിയൊലിച്ചു വ്രണത്തെയുണ്ടാക്കും; പിന്നെ ഗുദവും വ്രണവും ഒന്നായിത്തീരും. ഭയങ്കരമായ ആ രോഗം അഹിപൂതനമാകുന്നു, ഈ വ്യാധി ബാലന്മാർക്ക് മാത്രമേ സംഭവിക്കു. ദുഷ്ടമായ മുലപ്പാലു കുടിച്ചാലും ഈ രോഗം ഉണ്ടാകുമെന്നു തന്ത്രാന്തരവചനമുള്ളതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. ദുഷ്ടസ്തന്യസ്യപാനേന മലാന്യാക്ഷാളനേനച കണ്ഡൂദാഹരുജാവദ്ഭിഃ പിടകൈസ്സമാചിതാ ഭവത്യപിയഥാദോഷം ദാരുണാംഹ്യഹിപൂതനാ ദുഷിച്ചതായ മുലപ്പാലുകുടിക്കഹേതുവായിട്ടും മലത്തെ കഴുകാതിരിക്കഹേതുവായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടും ദാഹത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയ കുരുക്കൾ നിറഞ്ഞു ദോഷത്തിന്നു തക്കവണ്ണം ഭയങ്കരമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതു് അഹിപൂതനയെന്ന വ്യാധിഎന്നത്രേ ഈ ശ്ലോകത്തിന്റെ സാരം-

വൃഷണകച്ഛു.

സ്നാനോത്സാദനഹീനസ്യ മലോവൃഷണസംസ്ഥിതഃ
യദാപ്രക്ലിദ്യതേസ്വേദാൽ കണ്ഡൂംജനയതേതദാ

(൫൰൫) ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം

കണ്ഡൂയനാത്തതഃ ക്ഷിപ്രം സ്ഫോടഃ സ്രാവശ്ച ജായതേ
പ്രാഹുർവൃഷണകച്ഛൂം തം ശ്ലേഷ്മരക്തപ്രകോപജം.

കുളിക്കുന്നസമയം ദേഹത്തിലുള്ള അഴുക്ക എല്ലാം കഴുകിക്കളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ആ അഴുക്ക ഇറങ്ങി വൃഷണത്തിൽനിന്ന അതിനെ നനയ്ക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ട വിയർപ്പും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. ആ ചൊറിച്ചില്ല ഹേതുവായിട്ട പൊള്ളലുണ്ടായി പൊട്ടിയൊലിക്കും. കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ട ജനിച്ചതായ ആ രോഗത്തെ വൃഷണകച്ഛു എന്ന പറയുന്നു.

ഗുദഭ്രംശലക്ഷണം

പ്രവാഹണാതിസാരാഭ്യാം നിർഗ്ഗച്ഛതി ഗുദം ബഹിഃ
രൂക്ഷദുർബ്ബലദേഹസ്യ ഗുദഭ്രംശന്തമാദിശേൽ

ദേഹത്തിന്ന രൂക്ഷതയും ദുർബ്ബലതയും ഉള്ളവന്റെ ഗുദം അധികമായി മുക്കി മലത്തെ പുറപ്പെടുവിക്കകൊണ്ടൊ അതിസാരം കൊണ്ടൊ പുറത്തുചാടിപ്പോകും. അതിനെയാകുന്നു ഗുദഭ്രംശമെന്ന പറയുന്നത്.

സൂകരദംഷ്ട്രകലക്ഷണം.

സദാഹോ രക്തപര്യന്തസ്ത്വക്പാകീ തീവ്രവേദനഃ
കണ്ഡൂമാൻ ജ്വരകാരീ ച സ സ്യാൽ സൂകരദംഷ്ട്രകഃ

ദാഹത്തോടുകൂടിയും ചുറ്റും ചുവന്നും തൊലി പഴുത്തും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗം സൂകരദംഷ്ട്രകമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

സമാപ്തം.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

൧. അനൂപപിശിതക്ഷീരദധിമത്സ്യാതിസേവനാൽ
മുഖമദ്ധ്യേ ഗദാൻ കുര്യുഃ ക്രുദ്ധാ ദോഷാഃ കഫോത്തരാഃ

ആനൂപമാംസം; പാല്, തൈര, മത്സ്യം ഇവയെ അധികമായി സേവിച്ചാൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനങ്ങളായി കോപിച്ച മുഖമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ രോഗങ്ങളെയുണ്ടാക്കും. അവയിൽ എട്ടുപ്രകാരമുള്ള ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളെ പറയുന്നു.

വാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൨. കർക്കശൌ പരുഷൌ സ്തബ്ധൌ സംപ്രാപ്താനിലവേദനൌ
ദാല്യേതേ പരിപാട്യേതേ ഓഷ്ഠൌ മാരുതകോപതഃ

വാതകോപംനിമിത്തം ചുണ്ടുകൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും പരുപരുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും നുറുങ്ങീട്ടും ഏറാവും പൊട്ടീട്ടുമിരിക്കും.

പിത്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൩. ചീയതേ പിടകാഭിശ്ച സരുജാഭിസ്സമന്തതഃ
സദാഹപാകപിടകൌ പീതാഭാസൌ ച പിത്തതഃ

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്ന ചിലപ്പോൾ ചുണ്ടുകൾ വേദനയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ട ചുറ്റും നിറഞ്ഞിരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ചൂടോടും പഴുപ്പോടും കുരുക്കളോടുംകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം (൨൧)

കഫജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൫. സവർണ്ണാഭിശ്ചചീയേതേ പിടകാഭിരവേദനൌ
ഭവതസ്തുകഫാദോഷ്ഠൌ പിച്ഛിലൌശീതലൌഗുരൂ.

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ദേഹത്തിന്നു സമാനമായ വർണ്ണത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും പശപോലെയും തണുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൬. സകൃൽകൃഷ്ണൌസകൃൽപീതൌ സകൃൽശ്വേതൌതഥൈവച
സന്നിപാതേനവിജ്ഞേയാ വനേകപിടകാചിതൌ

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ഓഷ്ഠങ്ങൾ കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും അനേകകുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുമിരിക്കും.

രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൭. ഖർജ്ജൂരഫലവർണ്ണാഭിഃ പിടകാഭിർന്നിപീഡിതൌ
രക്തോപസൃഷ്ടൌരുധിരം സ്രവതശ്ശോണിതപ്രഭൌ.

രക്തകോപംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ഈത്തപ്പഴത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവയായിട്ടും രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടും ഭവിക്കും. ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു രക്തം ഒലിക്കുകയും ചെയ്യും.

മാംസജമായഓഷ്ഠരോഗം.

൮. ഗുരുസ്ഥൂലൌമാംസദുഷ്ട്യാ മാംസപിണ്ഡവദുൽഗതൌ
ജന്തവശ്ചാത്രമൂർഛന്തി നരസ്യോഭയതോമുഖാൽ.

മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ കനത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും മാംസപിണ്ഡം പോലെ ഉയൎന്നിട്ടും ഇരിക്കും. അവിടെ കൃമികൾ വർദ്ധിച്ചു വായിൽ ഇറങ്ങി രണ്ടുഭാഗങ്ങളിൽകൂടിയും പുറപ്പെടും.

മേദസ്സംഭൂതമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൯. സർപ്പിർമ്മണ്ഡപ്രതീകാശൌ മേദസാകണ്ഡുരൌഗുരൂ
അച്ഛംസ്ഫടികസങ്കാശ മാസ്രാവംസ്രവതോഭൃശം.

൰. തയോർവ്രണോനസംരോഹേൽ മൃദുത്വഞ്ചനഗച്ഛതി.

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ഓഷ്ഠങ്ങൾ ഉറഞ്ഞ നെയ്യുടെ ഉപരിഭാഗംപോലെയും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും കനത്തിട്ടും ഇരിക്കും സ്ഫടികംപോലെ നിർമ്മലമായിരിക്കുന്നവെള്ളം ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു അധികമായി ഒലിക്കും. വ്രണം മുളക്കുകയും മൃദുവായിരിക്കയുമില്ല.

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

ഓഷ്ഠൌപച്യവദീര്യേതേ പാട്യേതേചാഭിഘാതതഃ

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ നുറുങ്ങുകയും ഏറ്റവും പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ദന്തവേഷ്ടഗത മുഖരോഗനിദാനം.

—*—

ശീതാദലക്ഷണം

൧. ശോണിതം ദന്തവേഷ്ടേഭ്യോ യസ്യാകസ്മാൽപ്രവർത്തതെ
ദുർഗ്ഗന്ധീനി സകൃഷ്ണാനി പ്രക്ലേദീനി മൃദൂനി ച

൨. ദന്തമാംസാനി ശീര്യന്തെ പചന്തി ച പരസ്പരം
ശീതാദോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫശോണിതസംഭവഃ

ഇനി ദന്തമൂല രോഗത്തെ (ഊനിന്മേലുണ്ടാകുന്ന രോഗം)ക്കുറിച്ചു പറയുന്നു. ഊനിന്മേൽ പതിനഞ്ചു വ്യാധികളുണ്ട്. അവയിൽ ശീതാദമെന്ന രോഗത്തിനു പല്ലിന്റെ ഊനുകളിൽനിന്നു ഹേതുകൂടാതെ രക്തം സ്രവിക്കും. അവിടെ പല്ലിന്റെ ഊനുകൾ ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും നലഞ്ഞിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും ഭവിക്കും. എന്നുമാത്രമല്ല അവ അന്യോന്യം പഴുത്തു ചീഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗം കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു

ദന്തപുപ്പുടലക്ഷണം.

൩. ദന്തയോസ്ത്രിഷു വാ യസ്യ ശ്വയഥുർജ്ജായതേ മഹാൻ
ദന്തപുപ്പുടകോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫരക്തജഃ

രണ്ടോ മൂന്നോ പല്ലുകളുടെ ഊനുകളിൽ വലുതായ നീരുണ്ടാകുന്നതിനു ദന്തപുപ്പുടം എന്നു പേർ. ഈ രോഗം കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

൪. സ്രവന്തി പൂയരുധിരം ചലാ ദന്താ ഭവന്തി ച
ദന്തവേഷ്ടസ്സ വിജ്ഞേയോ ദുഷ്ടശോണിതസംഭവഃ

പല്ലുകളുടെ ഊനിന്മേൽനിന്നു പഴുപ്പോടുകൂടിയ രക്തം സ്രവിക്കയും പല്ലുകൾ ഇളകയും ചെയ്യുന്നതു ദന്തവേഷ്ടമെന്ന രോഗമാകുന്നു. അതു ദുഷിച്ചതായ രക്തംനിമിത്തമത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു.

സൗഷിരലക്ഷണം.

൫. ശ്വയഥുർദ്ദന്തമൂലേഷു രുജാവാൻ കഫരക്തജഃ
ജ്ഞലോസ്രാവീ സ വിജ്ഞേയ സ്സൗഷിരോ നാമനാമതഃ

കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപംനിമിത്തം ഊനുകൾ വീങ്ങി വേദനയോടുകൂടി വെള്ളം ഒലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അതിനു സൌഷിരമെന്നു പേർ

മഹാസൌഷിരലക്ഷണം.

൬. ദന്താശ്ചലന്തി വേഷ്ടേഭ്യ സ്താലു ചാപ്യവദീര്യതേ
യസ്മിൻസ സർവ്വജോ വ്യാധിർമ്മഹാസൌഷിരസംജ്ഞിതഃ

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പല്ലുകൾ അവയുടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകയും അണ്ണാക്കും ഓഷ്ഠങ്ങളും നുറുങ്ങുകയും ചെയ്യും. അതിനു മഹാസൌഷിരമെന്നു പേർ. ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഏഴു രാത്രികളിൽ മരിക്കുമെന്നു ഭോജൻ പറയുന്നു. ശ്ലോകം "സദാഹോ ദന്തമൂലേഷു ശോഥഃ പിത്തകഫാനിലാൽ ജാതക്ഷപയതികഫം ക്ഷീണേത സ്മിംസ്തു ശോണിതാം വിച്ഛേദമസിശ ദന്താൻ താലോഷ്ഠാമപിദാരയൽ മഹാസൌഷിരമിത്യേതൽ സപ്തരാത്രാന്നിഹന്ത്യസൂൻ"

പരിദരലക്ഷണം.

൭. ദന്തമാംസാനി ശീര്യന്തെ യസ്മിൻഷ്ഠീവതി ചാപ്യസൃക്
പിത്താസൃക്കഫജോ വ്യാധിർജ്ഞേയഃ പരിദരോഹി സഃ

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങൾ ചീഞ്ഞുപോക, രക്തം തുപ്പുക ഇവയാകുന്നു പരിദരത്തിന്റെ ലക്ഷണം. ഈ രോഗം പിത്തരക്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു.

ഉപകുശലക്ഷണം.

൮. വേഷ്ടേഷു ദാഹഃ പാകശ്ച താഭ്യാം ദന്താശ്ചലന്തി ച
യസ്മിൻസോപകുശോനാമ പിത്തരക്തകൃതോഗദഃ

ഊനുകളിൽ ചുട്ടം പഴുപ്പുമുണ്ടായി തന്നിമിത്തം പല്ലുകൾ ഇളകുന്നതിന്നു ഉപകുശമെന്നുപേർ ആ രോഗം പിത്തരക്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

വൈദർഭലക്ഷണം

൯. ഘൃഷ്ടേഷു ദന്തമാംസേഷു സാരംഭോ ജായതേ മഹാൻ
ചലാഭവന്തി ദന്താശ്ച സവൈദർഭോഭിഘാതജഃ

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങളിൽ അധികമായി കുത്തി പല്ലുതേക്കുന്നതായാൽ അവിടെ വലുതായിരിക്കുന്ന നീരുണ്ടാകും. പല്ലുകളും ഇളകും. മുറിവോ ചതവോ പററുകനിമിത്തമുണ്ടായ ആ രോഗത്തിന്നു വൈദർഭമെന്നു പേർ.

ഖലിവർദ്ധനലക്ഷണം.

൧൦. മാരുതേനാധികോദന്തോ ജായതേതീവ്രവേദനഃ
ഖലിവർദ്ധനസംജ്ഞോസൌ ജാതേരുക്‌ചപ്രശാമ്യതി.

വാതംനിമിത്തം അധികമായ പല്ലുണ്ടാകും അപ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയുണ്ടാകും. പല്ലുമുഴുവൻ പുറത്തുവന്നാൽ ആ വേദന ശമിക്കും ഇതിന്നു ഖലിവർദ്ധനമെന്നുപേർ.

കരാളലക്ഷണം

൧൧. ശനൈശ്ശനൈഃപ്രകുരുതേ വായുർദ്ദന്തസമാശ്രിതഃ
കരാലാൻവികടാൻദന്താൻ കരാലോനസസിദ്ധ്യതി.

വായു പല്ലുകളെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു പതുക്കെപ്പതുക്കെ അവയെ നീട്ടിയും വളച്ചും (കോന്ത്രപ്പല്ലുകൾ) ഉണ്ടാക്കും. അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അധിമാംസലക്ഷണം

ഹാനവ്യേപശ്ചിമേദന്തേ മഹാൻശോഫോമഹാരുജഃ
ലാലാസ്രാവീകഫകൃതോവിജ്ഞേയസ്സോധിമാംസകഃ

കടവായിൽ താടിയെല്ലിനെ സംബന്ധിച്ചതായ പല്ലിന്റെ ചുവട്ടിൽ വലുതായ നീരും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും. വെള്ളമൊലിക്കും അതു കഫത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ അധിമാംസമാകുന്നു.

നാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദന്തമൂലഗതാനാഡ്യഃ പഞ്ചജ്ഞേയായഥേരിതാഃ

നാഡീനിദാനത്തിൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുപ്രകാരത്തിൽ നാഡീവ്രണം ഉണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അവ അപ്രകാരം ദന്തമൂലത്തിങ്കലും ഉണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ദന്തവേഷ്ടഗതമുഖരോഗനിദാനം. സമാപ്തം.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—:0:—

ദാലന ലക്ഷണം.

ദീര്യമാണേഷ്വിവരുജായസ്യദന്തേഷുജായതേ
ദാലനോനാമസവ്യാധി സ്സദാഗതിനിമിത്തജഃ

വാതംനിമിത്തം പല്ലുകൾ പിളക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണം വേദനയുണ്ടാകും അതു ദാലനമാകുന്നു.

കൃമിദന്തലക്ഷണം.

കൃഷ്ണച്ഛിദ്രശ്ചലസ്രാവീ സസംരംഭോമഹാരുജഃ
അനിമിത്തരുജോവാതാൻ വിജ്ഞേയഃകൃമിദന്തകഃ

കൃമിദന്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം പല്ലുകൾക്കു കറുത്തതായ ഛിദ്രവും ഇളക്കവുമുണ്ടാക ദന്തമൂലങ്ങളിൽനിന്നു നീരൊലിക്കുക വീക്കവും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാക ഹേതുകൂടാതെതന്നെ വേദന ശമിക്കുക ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു ദുഷ്ടരക്തജങ്ങളായ കൃമികളാകുന്നു പല്ലുകൾക്കു ഛിദ്രങ്ങളെയുണ്ടാക്കുന്നതു കൃമിദന്തം വാതജമാകുന്നു.

ഭഞ്ജനകലക്ഷണം.

വക്ത്രംവക്രംഭവേദ്യസ്യ ദന്തഭംഗശ്ചജായതെ
കഫവാതകൃതോവ്യാധി സ്സഭഞ്ജനകസംജ്ഞിതഃ

കഫവാതങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ഭഞ്ജനകമെന്ന ദന്തരോഗത്തിങ്കൽ മുഖം കോട്ടുകയും പല്ലു പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ദന്തഹർഷലക്ഷണം.

ശീതരൂക്ഷപ്രവാതാമ്ല സ്പർശാനാമസഹാദ്വിജാഃ
പിത്തമാരുതകോപേന ദന്തഹർഷസ്സനാമതഃ

പല്ലുകൾക്കു ശൈത്യവും രൂക്ഷതയുമുള്ള സാധനവും കാറ്റും അമ്ലരസവും തട്ടുവാൻ വഹിയാതെ ഭവിക്കുന്നതിനു ദന്തഹർഷമെന്നു പേർ ഈ രോഗം വാതപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു്-

ദന്തവിദ്രധിലക്ഷണം-

ദന്തമാംസൈർമ്മലസ്രാവൈർബ്ബാഹ്യാന്തശ്ശ്വയഥുർഗ്ഗുരുഃ
സദാഹരുക്സ്രവേൽഭിന്നഃ പൂയാസ്രംദന്തവിദ്രധിഃ

ദന്തമാംസങ്ങളിൽ അധികമായ അഴുക്കു പറ്റുക നിമിത്തം പുറത്തുമകത്തും ചുട്ടുനീറ്റലോടും വേദനയോടുംകൂടി കനത്തതായ നീരുണ്ടാകും പൊട്ടിയാൽ പഴുപ്പും രക്തവുമൊലിക്കും അതു ദന്തവിദ്രധിയാകുന്നു

ദന്തശർക്കരാലക്ഷണം

മലോദന്തഗതോയസ്തു പിത്തമാരുതശോഷിതഃ
ശർക്കരേവഖരസ്പർശാ സാജ്ഞേയാദന്തശർക്കരാ.

പല്ലുതേക്കായ്കയാൽ പല്ലുകളിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്ന മലം വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണക്കപ്പെട്ടതായിട്ടു ചരൽക്കല്ലുപോലെ തൊട്ടാൽ പരുപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. പല്ലുകളുടെ ശുക്ലതാ ദൃഢതാ മുതലായ ഗുണങ്ങളെ ഹനിക്കുന്നതായുള്ള രോഗത്തിന്നു ദന്തശർക്കരയെന്നു പേർ

കപാലികാലക്ഷണം

കപാലേഷ്വിവദീര്യത്സു ദന്താനാംസൈവശർക്കരാ
കപാലികേതിവിജ്ഞേയാ സദാദന്തവിനാശിനീ

മേല്പറഞ്ഞ ശർക്കരയെന്ന രോഗം ഓടുകളെപ്പോലെ പല്ലുകളെ അല്പാല്പമായിട്ടു പിളർക്കുകയും അതു നിമിത്തം പല്ലുകൾക്കു നാശമുണ്ടാകും അതിനു കപാലികയെന്നു പേർ.

ശ്യാവദന്തലക്ഷണം.

അസൃങ്മിശ്രേണപിത്തേനദഗ്ധോയന്തസ്ത്വശേഷതഃ
ശ്യാവതാംനീലതാംവാപി ഗതസ്സശ്യാവദന്തകഃ

പിത്തരക്തങ്ങളാൽ അശേഷം ദഹിക്കപ്പെട്ടതായ പല്ലു കറുവാളിച്ചോ നീലിച്ചോ ഇരിക്കും അതിന്നു ശ്യാവദന്തമെന്നു പേർ.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ജിഹ്വാഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

വാതജമായജിഹ്വാരോഗം.

ജിഹ്വാനിലേനസ്ഫുടിതാപ്രസുപ്താ
ഭവേച്ചശാകച്ഛദനപ്രകാശാ

വാതംഹേതുവായിട്ടു നാക്കുപൊട്ടീട്ടും തരിച്ചിട്ടും തേക്കിലപോലെ പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കും.

പിത്തജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

പിത്തേനദഹ്യത്യുപചീയതേച
ദീർഘൈസ്സരക്തൈരപികണ്ടകൈശ്ച

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടു നാവു തപിച്ചും രക്തവൎണ്ണങ്ങളായി ദീർഘങ്ങളായിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞുമിരിക്കും.

കഫജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

കഫേനഗുർവ്വീബഹലാചിതാച
മാംസോച്ഛ്രയൈശ്ശാല്മലികണ്ടകാഭൈഃ

കഫകോപം ഹേതുവായിട്ടു നാക്കു കനത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ഇലവിൻമുള്ളുപോലെയിരിക്കുന്ന മാംസാങ്കുരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുമിരിക്കും.

അലാസലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലേയശ്ശ്വയഥുഃപ്രഗാഢ
സ്സോലാസസംജ്ഞഃ കഫരക്തമൂർത്തിഃ
ജിഹ്വാംസതുസ്തംഭയതിപ്രവൃദ്ധോ
മൂലേചജിഹ്വാഭൃശമേതിപാകം.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നാവിന്മേൽ ഭയങ്കരമായ നീരുണ്ടാകും. അതു വർദ്ധിച്ചാൽ നാവിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. നാക്കിന്റെ അടിയിൽ വളരെപഴുപ്പുണ്ടാകും. ജിഹ്വാസ്തംഭത്തിന്നു കാരണം വായുവും, പഴുപ്പിന്നു കാരണം പിത്തവുമാകയാൽ ഇതു് ത്രിദോഷജമാകുന്നു അസാദ്ധ്യമായും വരും.

ഉപജിഹ്വാലക്ഷണം.

ജിഹ്വാഗ്രരൂപശ്ശ്വയഥുർഹിജിഹ്വാ
മുന്നമ്യജാതഃ കഫരക്തമൂലഃ
ലാലാകരഃകണ്ഡുയുതസ്സശോഷ
സ്സാതുപജിഹ്വാപഠിതാഭിഷഗ്ഭിഃ

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നാവിന്റെ അധോഭാഗത്തു നാവിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീങ്ങുകയും നീരൊലിക്കയും ചൊറിയും ചൂടുമുണ്ടായിരിക്കയുംചെയ്യും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ ഉപജിഹ്വയെന്നു പറയുന്നു.

ജിഹ്വാഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

—*—

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

കണ്ഠശുണ്ഡീലക്ഷണം.

൧. ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാം താലുമൂലേപ്രവൃദ്ധോ
ദീർഘശ്ശോഫോധ്മാതവസ്തിപ്രകാശഃ

തൃഷ്ണാകാസശ്വാസകൃത്തംവദന്തി
വ്യാധിംവൈദ്യാഃകണ്ഠശുണ്ഡീതിനാമ്നാ.

കഫരക്തങ്ങൾ നിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ, കാററു നിറഞ്ഞ തോൽതുരുത്തിപോലെയും വലുതായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും. തണ്ണീർദ്ദാഹം ചുമ ശ്വാസം ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ കണ്ഠശുണ്ഡി എന്നു പറയുന്നു.

തുണ്ഡികേരീലക്ഷണം.

൨. ശോഫഃസ്ഥൂലസ്തോദദാഹപ്രപാകീ
പ്രാഗുക്താഭ്യാംതുണ്ഡികേരീമതാതു

കഫരക്തങ്ങൾനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ കാട്ടുപരുത്തിക്കുരുപോലെ നീരുണ്ടാകും. വേദന, കുത്തിനോവു, ചൂടു, പഴുപ്പു ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിന്നു തുണ്ഡികേരിയെന്നു പേർ.

അദ്ധ്രൂഷലക്ഷണം.

മന്ദഃശ്വാഥോലോഹിതോ ശോണിതോത്ഥോ
ജ്ഞേയോദ്ധ്രൂഷസ്സജ്വരസ്തീവ്രതൃക്ച.

രക്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ചുവന്ന നിറത്തോടുകൂടി മന്ദമായ നീരുണ്ടാകും. ജ്വരവും കഠിനമായ വേദനയും ഭവിക്കും. അതിന്നു അദ്ധ്രൂഷമെന്നു പേർ.

കച്ഛപലക്ഷണം.

൩. കൂൎമ്മോത്സന്നോവേദനോശീഘ്രജന്മാ
രോഗോജ്ഞേയഃകച്ഛപഃശ്ലേഷ്മണാതു

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിൻെറ മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ആമപോലെ ഉയൎന്നതായ വീക്കമുണ്ടാകും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു അതു വൎദ്ധിച്ചുവരും. അതിന്നു കച്ഛപമെന്നു പേർ.

അൎബ്ബുദലക്ഷണം.

പത്മാകാരംതാലുമദ്ധ്യേതുശോഫം വിദ്യാദ്രക്താദൎബ്ബുദംപ്രോക്തലിംഗം.

രക്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ താമരമൊട്ടുപോലെ നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു അൎബ്ബുദമെന്നു പേർ. അതിൻെറ ലക്ഷണം മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട രക്താൎബ്ബുദത്തിൻെറ ലക്ഷണംപോലെ ആകുന്നു.

മാംസസംഘാതലക്ഷണം.

൪. ദുഷ്ടംമാംസംനീരുജംതാലുമദ്ധ്യേ
കഫാൽപ്രോക്തോമാംസസംഘാതഏഷഃ

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ വേദനയോടുകൂടാതെ ദുഷിച്ചതായ മാംസം ഉണ്ടാകും. അതാകുന്നു മാംസസംഘാതം.

താലുപുപ്പുടലക്ഷണം.

അരുക്സ്ഥായീകോലമാത്രഃകഫാത്സ്യാൽ
മേദോയുക്താൽപുപ്പുടസ്താലുദേശേ

കഫമേദസ്സുകൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിൽ ലന്തക്കുരുപോലെയും വേദനകൂടാതെയും ഉറച്ചിട്ടും നീരുണ്ടാകും, അതിന്നു താലുപുപ്പുടമെന്നു പേർ.

താലുശോഷലക്ഷണം.

൫. ശോഷോത്യൎത്ഥംദീൎയ്യതേചാപിതാലു
ശ്വാസശ്ചോഗ്രസ്താലുശോഷോനിലാച്ച.

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കു ഉണങ്ങും നുറുങ്ങുന്നു എന്നുംതോന്നും. ഉഗ്രമായ ശ്വാസവുമുണ്ടാകും. അതത്രെ താലുശോഷം.

താലുപാകലക്ഷണം.

പിത്തംകുര്യാൽപാകമത്യർത്ഥഘോരം
താലുന്യേവംതാലുപാകംവദന്തി.

പിത്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ഏററവും ഭയങ്കരമായ പഴുപ്പുണ്ടാകും. അതിന്നു താലുപാകമെന്നും പറയുന്നു.

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

രോഹിണി.

൧. ഗളേനിലഃപിത്തകഫൌചമൂർച്ഛിതൌ
പ്രദൂഷ്യമാംസഞ്ചതഥൈവശോണിതം
ഗളോപസംരോധകരൈസ്തഥാംകുരൈ
ൎന്നിഹന്ത്യസൂൻവ്യാധിരയംഹിരോഹിണീ

തൊണ്ടയിൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു മാംസത്തേയും രക്തത്തേയും ദുഷി പ്പിച്ചിട്ടു കണ്ഠദ്വാരത്തെ അടയ്ക്കുമാറു മാംസാങ്കുരങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. ഈ വ്യാധിയാകുന്നു രോഹിണി. ഇതു പ്രാണഹാനിയെച്ചെയ്യും.

വാതരോഹിണി.

൨. ജിഹ്വാസമന്താൽഭൃശവേദനാസ്തു
മാംസാങ്കുരാഃകണ്ഠവിരോധിനോയേ
സാരോഹിണീവാതകൃതാപ്രദിഷ്ടാ
വാതാത്മകോപദ്രവഗാഢയുക്താ.

നാക്കിൽ എല്ലാടവും വളരെ വേദനയോടുകൂടി കണ്ഠദ്വാരം അടയുമാറു മാംസാങ്കുര ങ്ങളുണ്ടാകും; അതു വാതരോഹിണിയാകുന്നു. അതിന്നു മന്യാസ്തംഭം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങ ളുമുണ്ടാകും.

പിത്തരോഹിണി.

൩ ക്ഷിപ്രോൽഗമാക്ഷിപ്രവിദാഹപാകാ
തീവ്രജ്വരാപിത്തനിമിത്തജാതു

പിത്തരോഹിണി പെട്ടന്നവെ വർദ്ധിക്കയും പെട്ടന്നവെ ചുട്ടുപിടിപെട്ടു പ ഴുക്കയും കഠിനമായ ജ്വരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

കഫരോഹിണി.

സ്രോതോവിരോധിന്യചലോൽഗതാച
സ്ഥിരാംകുരായാകഫസംഭവാസാ.

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി കണ്ഠത്തിങ്കലെ സ്രോതസ്സുകളെ തടുക്കയും ഇള കാതുകൂടാതെ വർദ്ധിക്കയും ഉറച്ചുള്ള അങ്കുരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കുകയും ചെയ്യും.

സന്നിപാതരോഹിണി.

൪. ഗംഭീരപാകിന്യനിവാര്യവീര്യാ
ത്രിദോഷലിംഗാത്രിതയോത്ഥിതാച

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി അഗാധമായ പഴുപ്പോടും ചികിത്സ കൊണ്ടു തടുക്കാൻ കഴിയാത്തതായ ബലത്തോടും വാതരോഹിണി മുതലായ മൂന്നു രോഹി ണികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും. ഈ രോഹിണി ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു

(൨൰൩) കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം

രക്തരോഹിണി.

സ്ഫോടൈശ്ചിതാ പിത്തസമാനലിംഗാ
സാദ്ധ്യാ പ്രദിഷ്ടാ രുധിരാത്മികാ തു.

രക്തംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞും പിത്തരോഹിണിയുടെ ലക്ഷണത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും, ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കണ്ഠശാലൂകം.

൨. കോലാസ്ഥിമാത്രഃ കഫസംഭവോ യോ
ഗ്രന്ഥിർഗ്ഗലേ കണ്ടകശൂകഭൂതഃ
ഖരഃ സ്ഥിരശ്ശസ്ത്രനിപാതസാദ്ധ്യ
സ്തം കണ്ഠശാലൂകമിതി ബ്രുവന്തി.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയിൽ ലന്തക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ പരുപരുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും മുള്ളുപോലെയോ നെല്ലിന്റെ ഓകപോലെയോ വേദനാജനകമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും അതു കണ്ഠശാലൂകമാകുന്നു. ശസ്ത്രക്രിയകൊണ്ടേ സാദ്ധ്യമാകയുള്ളു.

അധിജിഹ്വാ.

൩. ജിഹ്വാഗ്രരൂപശ്ശ്വയഥുഃ കഫാത്തു
ജിഹ്വോപരിഷ്ടാദപി രക്തമിശ്രാൽ
ജ്ഞേയോധിജിഹ്വഃ ഖലു രോഗ ഏഷ
വിവർജ്ജയേദാഗതപാകമേനം

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നാക്കിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തു നാവിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീക്കമുണ്ടാകും അതു അധിജിഹ്വയാകുന്നു. പഴുത്താൽ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

വലയലക്ഷണം.

൪. വലാസ ഏവായത മുന്നതശ്ച
ശോഫം കരോത്യന്നഗതിം നിവാര്യ
തം സർവ്വഥൈവാപ്രതിവാര്യവീര്യം
വിവർജ്ജനീയം വലയം വദന്തി.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയിൽ നീണ്ടിട്ടും ഉയൎന്നിട്ടും നീരുണ്ടാകും; അതു ആഹാരത്തിന്റെ ഗതിയെ തടുക്കും; ഒന്നുകൊണ്ടും സാധിക്കാൻ കഴിയാത്തതായ ആ രോഗത്തെ വൎജ്ജിക്കണം അതിന്റെ പേർ വലയമെന്നാകുന്നു.

വലാസലക്ഷണം.

൫. ഗലേ തു ശോഫം കുരുതഃ പ്രവൃദ്ധൗ
ശ്ലേഷ്മാനിലൗ ശ്വാസരുജോപപന്നം
മർമ്മച്ഛിദം ദുസ്തരമേനമാഹുർ
വലാസസംജ്ഞം നിപുണാ വികാരം.

കഫവും വാതവും വർദ്ധിച്ചു ശ്വാസത്തോടും വേദനയോടും മർമ്മഛേദത്തോടുംകൂടിയതായ നീരിനെ കണ്ഠത്തിൽ ഉണ്ടാക്കും, ദുസ്സാദ്ധ്യമായിരിക്കുന്ന ഈ രോഗത്തെ വൈദ്യന്മാർ വലാസമെന്നു പറയുന്നു.

ഏകവൃന്ദം.

൬. വൃത്തോന്നതോന്തശ്ശ്വയഥുസ്സദാഹ
സ്സകണ്ഡുരോപാക്യമൃദുർഗ്ഗുരുശ്ച
നാമ്നൈകവൃന്ദഃ പരികീർത്തിതോസൗ
വ്യാധിർവ്വലാസക്ഷതജപ്രസൂതഃ

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയുടെമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വൃത്താകാരമായി ഉയൎന്നിട്ടു നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു അല്പമായ ചൂട്ടും ചൊറിയും അല്പമായ പഴുപ്പും അല്പമായ മൎദ്ദവവുമുണ്ടാകും. ഇതിനെ ഏകവൃന്ദമെന്നു പറയുന്നു.

വൃന്ദലക്ഷണം.

൧൭. സമുന്നതംവൃത്തമമന്ദദാഹം
തീവ്രജ്വരംവൃന്ദമുദാഹരന്തി
തച്ചാപിപിത്തക്ഷതജപ്രകോപാൽ
ജ്ഞേയംസതോദംപവനാത്മകന്തു.

തൊണ്ടയിൽ പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അമന്ദമായിരിക്കുന്ന ചൂടോടും കഠിനമായിരിക്കുന്ന ജ്വരത്തോടുംകൂടി നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു വാതസംബന്ധംകൂടി ഉണ്ടെങ്കിൽ കുത്തിനോവുമുണ്ടാകും വൃന്ദമെന്നത്രെ പേർ.

ശതഘ്നീലക്ഷണം.

൧൮. വൎത്തിൎഘനാകണ്ഠനിരോധിനീയാ
ചിതാതിമാത്രംപിശിതപ്രരോഹൈഃ
അനേകരുക്പ്രാണഹരീത്രിദോഷാൽ
ജ്ഞേയാശതഘ്നീവശതഘ്നിരൂപാ.

തിരിപോലെയും കഠിനമായിട്ടും കണ്ഠത്തെത്തടുക്കുന്നതായിട്ടും വളരെ മാംസാങ്കുരങ്ങളാൽ ചുററപ്പെട്ടതായിട്ടും കുത്തിനോവു, ചൂടു, ചൊറിച്ചിൽ ഇത്യാദിവേദനയോടുകൂടിയും മുൾത്തടിപോലെയും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു ശതഘ്നിയെന്നു പേർ- ത്രിദോഷങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ഈ ശതഘ്നി പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

ശിലായുലക്ഷണം.

൧൯. ഗ്രന്ഥിൎഗ്ഗളേത്വാമലകാസ്ഥിമാത്രഃ
സ്ഥിരോല്പരുക്യഃകഫരക്തമൂൎത്തിഃ
സംലക്ഷ്യതേസക്തമിവാശനഞ്ച
സശസ്ത്രസാദ്ധ്യസ്തുശിലായുസംജ്ഞഃ

കഴുത്തിൽ കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നെല്ലിക്കാക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ ഉറച്ചിട്ടും അധികമായവേദനയോടുകൂടിയും മുഴയുണ്ടാകും; അതുനിമിത്തം ഭക്ഷണത്തിന്നു തടവുംഭവിക്കും ശിലായു എന്നപേരോടുകൂടിയ ആ രോഗം ശസ്ത്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗളവിദ്രധിലക്ഷണം.

൨൦. സൎവ്വംഗളംവ്യാപ്യസമുത്ഥിതോയഃ
ശോഫോരുജഃസന്തിചയത്രസൎവ്വാഃ
സസൎവ്വദോഷോഗളവിദ്രധിസ്തു
തസ്യൈവതുല്യഃഖലുസൎവ്വജസ്യ.

വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തുമുഴുവൻ വ്യാപിച്ചുണ്ടാകുന്ന നീരാകുന്നു ഗളവിദ്രധി; അതിന്നു എല്ലാവേദനകളും ഉണ്ടാകും. മുമ്പെപറയപ്പെട്ട സന്നിപാതവിദ്രധിയോടു തുല്യമായിരിക്കും.

ഗളൌഘം.

൨൧. ശോഫോമഹാനന്നജലാവരോധീ
തീവ്രജ്വരോവായുഗതേൎന്നിഹന്താ
കഫേനജാതോരുധിരാന്വിതേന
ഗളേഗളൌഘഃപരികീൎത്ത്യതേതു.

ഈ രക്തകഫംനിമിത്തം കഴുത്തിൽ വലുതായിട്ടും അന്നത്തെയും ജലത്തെയും തടുക്കുന്നതായിട്ടും കഠിനമായ ജ്വരത്തോടുകൂടിയും ഉദാനവായുവിന്റെ ഗതിയെ നിരോധിക്കുന്നതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന നീരാകുന്നു ഗളൌഘം.

സ്വരഘ്നലക്ഷണം.

൰൭. യസ്താമ്യമാനഃശ്വസിതിപ്രസക്തം
ഭിന്നസ്വരശ്ശുഷ്കവിമുക്തകണ്ഠഃ
കഫോപദിഗ്ദ്ധേഷ്വനിലായനേഷു
ജ്ഞേയസ്സരോഗശ്ശ്വസനാൽസ്വരഘ്നഃ.

കഫത്താൽ വായുമാൎഗ്ഗങ്ങൾ തടുക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ മൂൎച്ഛിക്കയും അല്ലെങ്കിൽ കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കയും കൂടക്കൂടെ ശ്വാസംവിടുകയും ചിലയടയ്ക്കയും തൊണ്ടവരളുകയും കഴുത്തുസ്വാധീനമല്ലാതെ ഭവിക്കയും ചെയ്യും. അതിനു സ്വരഘ്നമെന്നുപേർ- വാതംനിമിത്തമത്രേ ഉണ്ടാകുന്നതു്.

മാംസതാനലക്ഷണം.

൰൮. പ്രതാനവാൻയശ്ശ്വയഥുസ്സകണ്ഠോ
ഗളോപരോധംകുരുതേക്രമേണ
സമാംസതാനഃകഥിതോവലംബീ
പ്രാണപ്രണുൽസർവ്വകൃതോവികാരഃ

കഴുത്തിൽ വിസ്താരത്തോടുകൂടിയും അത്യന്തം ദുഃഖകരമായുമിരിക്കുന്ന നീരു ഉത്ഭവിച്ചു ക്രമേണ വലുതായി കണ്ഠരോധത്തെ ചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതും മാംസതാനമെന്നു പേരോടുകൂടിയതുമായ ആ രോഗം പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

വിദാരീലക്ഷണം.

൰൯. സദാഹതോദം ശ്വയഥും സുതാമ്രം
മന്തർഗ്ഗളേപൂതിവിശീൎണ്ണമാംസം
പിത്തേനവിദ്യാദ്വദനേവിദാരീം
പാർശ്വവിശേഷാൽ സതുയേനശേതേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ ഉള്ളിലോ വായിലോ ചൂടോടും കുത്തിനോവോടും ചുവപ്പോടും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടും കൂടിയതായ ഒരു നീരുണ്ടാകും ആ നീരു ഏതുവശത്തുണ്ടാകുന്നുവോ ആ വശംകൊണ്ടു വിശേഷിച്ചും ആ രോഗി കിടക്കും.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

....

സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

വാതമുഖപാകലക്ഷണം.

൧. സ്ഫോടൈസ്സതോദൈർവ്വദനംസമന്താ
ദ്യസ്യാചിതംസർവ്വസരസ്സവാതാൽ

വാതം വായിൽ മുഴുവൻ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു കുത്തിനോവോടുകൂടിയ പൊള്ളലുകളെ ഉണ്ടാക്കും.

പിത്തമുഖപാകലക്ഷണം.

രക്തൈസ്സദാഹൈസ്തനുഭിസ്സപീതൈ
ൎയ്യസ്യാചിതഞ്ചാപിസപിത്തകോപാൽ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽ ചുവന്നും മഞ്ഞളോടുകൂടിയും കൃശങ്ങളായും ദഹിച്ചുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ വളരെ ഉണ്ടാകും.

കഫമുഖപാകലക്ഷണം.

൨. അവേദനഃകണ്ഡുയുതൈസ്സവൎണ്ണൈ
ൎയ്യസ്യാചിതഞ്ചാപിസവൈകഫേന.

കഫംനിമിത്തം വേദനയോടുകൂടാതെ ചൊറിച്ചിലോടും ദേഹത്തിന്റെ വൎണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വൎണ്ണത്തോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ വായിൽ മുഴുവനുമുണ്ടാകും

അസാദ്ധ്യമുഖരോഗം.

൩. ഓഷ്ഠപ്രകോപെവൎജ്ജ്യാസ്സ്യുൎമ്മാംസരക്തത്രിദോഷജാഃ
ദന്തമൂലേഷുവൎജ്ജ്യൌത്രിലിംഗഗതിസൌഷിരൌ

൪. ദന്തേഷുനചസിദ്ധ്യന്തിശ്യാവദാലനഭഞ്ജനാഃ
ജിഹ്വാരോഗേഷ്വലാസസ്തുതാലവ്യേഷ്വൎബ്ബുദന്തഥാ

൫. സ്വരഘ്നോവലയോവൃന്ദോവലാസസ്സവിദാരികാ
ഗളൌഘോമാംസതാനശ്ചശതഘ്നീരോഹിണീഗളെ

൬. അസാദ്ധ്യാഃകീൎത്തിതാസ്തേതേരോഗാനവദശൈവതു
തേഷ്വപിക്രിയാംവൈദ്യഃപ്രത്യാഖ്യായസമാചരേൽ

ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളിൽ മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും ത്രിദോഷജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും വൎജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തമൂലരോഗങ്ങളിൽ സന്നിപാതനിമിത്തമുള്ളതും സൌഷിരവും വൎജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തരോഗങ്ങളിൽ ശ്യാവദന്തവും ദാലനവും ഭഞ്ജനവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ജിഹ്വാരോഗങ്ങളിൽ അലാസം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. താലവ്യങ്ങളായ രോഗങ്ങളിൽ അൎബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഗളരോഗങ്ങളിൽ സ്വരഘ്നവും വലയവും വൃന്ദവും വലാസവും വിദാരികയും ഗളൌഘവും മാംസതാനവും ശതഘ്നിയും രോഹിണിയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഈ പത്തൊൻപതു രോഗങ്ങളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു എങ്കിലും വൈദ്യൻ ചികിത്സയെ ചെയ്യണം പക്ഷെ സാദ്ധ്യങ്ങളായും വരും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ സൎവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം.

കൎണ്ണശൂലലക്ഷണം

൧. സമീരണശ്രോത്രഗതോന്യഥാചരൻ
സമന്തതശ്ശൂലമതീവകൎണ്ണയോഃ
കരോതിദോഷൈശ്ചയഥാസ്വമാവൃത
സ്സകൎണ്ണശൂലഃകഥിതോദുരാചരഃ

ശ്രോത്രത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗതനായ വായു സ്വപ്രകോപഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങളാൽ തടുക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിച്ചിട്ടും കൎണ്ണങ്ങളിൽ അശേഷം വേദനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ദുഃഖേന ആചരിക്കപ്പെടാൻ തക്കതായ കൎണ്ണശൂലമെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കൎണ്ണനാദലക്ഷണം.

൨. കൎണ്ണസ്രോതഃസ്ഥിതേവാതേ ശൃണോതിവിവിധാൻസ്വരാൻ
ഭേരീമൃദംഗശംഖാനാം കൎണ്ണനാദസ്സഉച്യതേ.

വാതം കൎണ്ണങ്ങളുടെ സിരകളിൽ നില്ക്കുന്ന സമയം പെരുമ്പറ, മൃദംഗം, ശംഖം ഇവയുടെ പലപ്രകാരമുള്ള നാദങ്ങളെ കേൾക്കും. അതത്രെ കൎണ്ണനാദം.

(൨൭൦) കൎണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം

ബാധിൎയ്യലക്ഷണം.

൧. യദാശബ്ദവഹംവായുഃ സ്രോതആവൃത്യതിഷ്ഠതി
ശുദ്ധശ്ലേഷ്മാന്വിതോവാപി ബാധിൎയ്യംതേനജായതേ

വാതം മാത്രമോ വാതവും കഫവും കൂടിയോ എപ്പോൾ ശബ്ദത്തെ വഹിക്കുന്നതായ സിരയെ തടുത്തിട്ടു നില്ക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ബാധിൎയ്യമെന്ന കൎണ്ണരോഗം (കേട്ടുകൂടായ്ക) ഉണ്ടാകുന്നു.

കൎണ്ണക്ഷ്വേളലക്ഷണം.

൨. വായുപിത്താദിഭിൎയ്യുക്തോ വേണുഘോഷോപമംസ്വനം
കരോതികൎണ്ണയോഃക്ഷ്വേഡം കൎണ്ണക്ഷ്വേഡസ്സഉച്യതേ

വാതം പിത്തകഫങ്ങളോടുകൂടീട്ടു കൎണ്ണങ്ങളിൽ മുളയുടെ ശബ്ദത്തോടു സമാനമായ ശബ്ദത്തെ ഉണ്ടാക്കും അതിനെ കൎണ്ണക്ഷ്വേഡമെന്നു പറയുന്നു.

കൎണ്ണസ്രാവലക്ഷണം.

൩. ശിരോഭിഘാതാദഥവാനിമജ്ജതോ
ജലേപ്രപാകാദഥവാപിവിദ്രധേഃ
സ്രവേദ്ധിപൂയംശ്രവണോനിലാൎദ്ദിത
സ്സകൎണ്ണസംസ്രാവഇതിപ്രദിഷ്ടഃ

ശിരസ്സിൽ അടിയേല്ക്കനിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയോ വെള്ളത്തിൽമുങ്ങുകനിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയൊ കൎണ്ണവിദ്രധി പഴുക്കയോ ചെയ്താൽ കൎണ്ണത്തിൽനിന്നു പഴുപ്പു ഒലിക്കും കൎണ്ണം വായുവിനാൽ പിടിക്കപ്പെട്ടുമിരിക്കും; ആ രോഗം കൎണ്ണസ്രാവമാകുന്നു

കൎണ്ണകണ്ഡൂലക്ഷണം.

൪. മാരുതഃകഫസംസക്തഃ കൎണ്ണകണ്ഡൂംകരോതിച

വാതം കഫത്തോടു ചേൎന്നിട്ടു ചെവിയിൽ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു കൎണ്ണകണ്ഡുവാകുന്നു

കൎണ്ണഗൂഥലക്ഷണം.

പിത്തോഷ്മശോഷിതശ്ലേഷ്മാ കുരുതേകൎണ്ണഗൂഥകം

പിത്തത്തിന്റെ ചൂടുകൊണ്ടു ഉണങ്ങിയ കഫം ചെവിയിൽ മലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു കൎണ്ണഗൂഥമാകുന്നു.

കൎണ്ണപ്രതിനാഹലക്ഷണം.

സകൎണ്ണഗൂഥോദ്രവതാംഗതോയദാ
വിലായിതോഘ്രാണമുഖംപ്രപദ്യതേ
തദാസകൎണ്ണപ്രതിനാഹസംജ്ഞിതോ
ഭവേദ്വികാരശ്ശിരസോൎദ്ധഭേദകൃൽ

ചെവിയിലെ മലം ദ്രവിച്ചു സ്നേഹസ്വേദങ്ങളോടുകൂടി മൂക്കിലും വായിലും ചെല്ലുന്നതിന്നു കൎണ്ണപ്രതിനാഹമെന്നു പേർ.

കൃമികൎണ്ണലക്ഷണം.

൫. യദാതുമൂൎച്ഛന്ത്യഥവാപിജന്തവ
സ്സൃജന്ത്യപത്യാന്യഥവാപിമക്ഷികാഃ
തദഞ്ജനത്വാച്ശ്രവണോനിരുച്യതേ
ഭിഷഗ്ഭിരാദ്യൈഃകൃമികൎണ്ണകോഗദഃ

യാതൊരുസമയം കൎണ്ണാന്തൎഭാഗത്തിങ്കലെ മാംസരക്തങ്ങൾ ദുഷിക്കനിമിത്തം അവിടെ കൃമികൾ വൎദ്ധിക്കയൊ ഈച്ചകൾ സന്തതികളെ ജനിപ്പിക്കയോ ചെയ്യുന്ന ആ സ

മയം കൃമിലക്ഷണവശാൽ കൎണ്ണം വളരെ വേദനയോടുകൂടിയതായിത്തീരുന്നു. അതിനെ പൂൎവ്വവൈദ്യന്മാർ കൃമികൎണ്ണമെന്നു പറയുന്നു.

കൎണ്ണത്തിൽ പക്ഷികീടാദികൾ കയറിയാലുള്ള ലക്ഷണം.

൯. പതംഗാഃശതപദ്യശ്ച കൎണ്ണസ്രോതഃപ്രവിശ്യഹി
അരതിംവ്യാകുലതാഞ്ചഭൃശംകുൎവ്വന്തിവേദനാം

൧൦. കൎണ്ണോനിസ്തുദ്യതേതസ്യ തഥാഫരഫരായതേ
കീടേചരതിരുക്തീവ്രാ നിഷ്പന്ദേമന്ദവേദനാ

പക്ഷികളും പഴുതാരകളും കൎണ്ണത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടു അശ്രദ്ധയേയും മനസ്സിന്നു വ്യാകുലതയേയും വളരെ വേദനയേയും ഉണ്ടാക്കും കൎണ്ണത്തിൽ കുത്തിനോവുണ്ടാകയും പ്രാണികൾ അരിച്ചു നടക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ചെയ്യും. അകത്തു കയറിയ പ്രാണി കൎണ്ണത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സഞ്ചരിക്കാതെ ഇരിക്കുമ്പോൾ വേദനയ്ക്കു കുറവും ഉണ്ടാകും.

കൎണ്ണവിദ്രധിലക്ഷണം.

൧൧. ക്ഷതാഭിഘാതപ്രഭവസ്തുവിദ്രധി
ൎഭവേത്തഥാദോഷകൃതോപരഃപുനഃ
സരക്തപീതാരുണമസ്രമാസ്രവേൽ
പ്രതോദധൂമായനദാഹശോഷവാൻ.

ചെവിയുടെ അകത്തു വല്ലതും ചെലുത്തി ചൊറിയുന്നതായാൽ മുറിയൊ ചതവൊ പററുകയും തന്നിമിത്തം വിദ്രധിയുണ്ടാകയു ചെയ്യും വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു വേറെ ഒരുവക വിദ്രധിയും ഉണ്ടാകും അതു പൊട്ടിയാൽ ചെമ്പിച്ചൊ മഞ്ഞളിച്ചൊ ചുവന്നൊ ഇരിക്കുന്ന ചലമൊലിക്കും. കുത്തിനോവും പുകച്ചിലും ചുട്ടും വറൾച്ചയും ഉണ്ടാകും.

കൎണ്ണപാകലക്ഷണം.

൧൨. കൎണ്ണപാകസ്തുപിത്തേന കോഥവിക്ലേദകൃൽഭവേൽ
കൎണ്ണവിദ്രധിപാകാദ്വാ ജായതേചാംബുപൂരണാൽ.

കൎണ്ണവിദ്രധി പഴുക്ക നിമിത്തമായിട്ടും ചെവിയിൽ വെള്ളംനിറയുക നിമിത്തമായിട്ടും ആകുന്നു കൎണ്ണപാകമുണ്ടാകുന്നതു അതിന്നു കുത്തിനോവും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും കാരണം പിത്തമാകുന്നു.

പൂതികൎണ്ണലക്ഷണം.

൧൩. പൂയംസ്രവതിയഃപൂതി സജ്ഞേയഃപൂതികൎണ്ണകഃ

ചെവിയിൽനിന്നും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കുന്നതു പൂതികൎണ്ണമെന്നരോഗമാകുന്നു-

കൎണ്ണശോഥാൎബ്ബുദാൎശാംസി ജാനീയാദുക്തലക്ഷണൈഃ

കൎണ്ണത്തിങ്കൽ ശോഥവും അൎബ്ബുദവും അൎശസ്സും ഉണ്ടാകും എന്നാൽ അവയെ അതുകൾക്കു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കൎണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കൎണ്ണരോഗനിദാനം.

വാതകൎണ്ണരോഗം.

൧. നാദോതിരുക് കൎണ്ണമലസ്യശോഷ
സ്സ്രാവസ്തനുശ്ചാശ്രവണഞ്ചവാതാൽ

](൧൭) കർണ്ണരോഗനിദാനം

വാതംകൊണ്ടുള്ള കർണ്ണരോഗത്തിന്നു കർണ്ണത്തിൽ നാദവും അതിയായ വേദനയും കർണ്ണത്തിലെ മലത്തിന്നുണക്കം അൽപമായ സ്രാവവും ചെവി കേട്ടുകൂടായ്കയും ഉണ്ടാകും

പിത്തകർണ്ണരോഗം.

ശോഫസ്സരാഗോദരണംസവിദാഹ
സ്സപീതപൂതിസ്രവണശ്ചപിത്താൽ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ചെവിയിൽ ചുവപ്പുനിറത്തോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയ നീരുണ്ടായി പൊട്ടി മഞ്ഞളിച്ചു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും.

കഫകർണ്ണരോഗം.

൨. വൈശ്രുത്യകണ്ഡൂസ്ഥിരശോഫശുക്ല
സ്നിഗ്ദ്ധശ്രുതിസ്വല്പരുജഃകഫാച്ച

കഫം ഹേതുവായിട്ടു ചെവിയിൽ വിപരീതമായ ശബ്ദവും ചൊറിച്ചിലും ഉറച്ചുതായ നീരും ഉണ്ടാകും. അതിൽനിന്നു വെളുത്തു മയമുള്ളതായ വെള്ളമൊലിക്കും അൽപമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതകർണ്ണരോഗം.

സർവ്വാണിരൂപാണിചസന്നിപാതാൽ
സ്രാവശ്ചതത്രാധികദോഷവർണ്ണഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കർണ്ണരോഗത്തിന്നു എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും സ്രാവവുമുണ്ടാകും. അവിടെ ഏതുദോഷം അധികമായിരിക്കുന്നുവോ ആ ദോഷത്തിന്റെ നിറത്തോടുകൂടിയതായിരിക്കും സ്രവിക്കുന്നതു.

പരിപോടകം.

൩. സൌകുമാര്യാച്ചിരോൽസൃഷ്ടേ സഹസാപിപ്രവർദ്ധിതേ
കർണ്ണേശോഫോഭവേൽപാല്യാം സരുജഃപരിപോടവാൻ
൪. കൃഷ്ണാരുണനിഭസ്തബ്ധ സ്സവാതാൽപരിപോടകഃ

ചെറുപ്പകാലത്തിൽ കാതുവളർത്താതെ ഉപേക്ഷയായിരുന്നിട്ടു പിന്നെ പെട്ടന്നവെ വളർത്തിയാൽ വാതംനിമിത്തം കർണ്ണപാളിയിൽ വേദനയോടും പൊള്ളലുകളോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും. അതു പരിപോടകമാകുന്നു ആ പരിപോടകം വാതംനിമിത്തമുണ്ടായതാകയാൽ കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

ഉല്പാതലക്ഷണം.

ഗുർവ്വാഭരണസംയോഗാൽ താഡനാൽഘർഷണാദപി
൫. ശോഫഃപാല്യാംഭവേച്ഛ്യാവോ ദാഹപാകരുജാന്വിതഃ
രക്തോവാരക്തപിത്താഭ്യാ മുല്പാതസ്സഗദോമതഃ

ഘനമുള്ള ആഭരണങ്ങളെ കാതിൽ ഇടുക ഹേതുവായിട്ടോ അടി ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടോ അധികമായി ഉരയുകനിമിത്തമായിട്ടോ കാതിന്റെ വള്ളിയിൽ ചൂടോടും പഴുപ്പോടും വേദനയോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും അതു കരുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും. രക്തപിത്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉല്പാതകമെന്നു പേർ.

ഉന്മന്ഥകലക്ഷണം.

൬. കർണ്ണംബലാദ്വർദ്ധയതഃ പാല്യാംവായുഃപ്രകുപ്യതി
കഫംസംഗൃഹ്യകുരുതേ ശോഫംസ്തബ്ധമവേദനം.
൭. ഉന്മന്ഥകസ്സകണ്ഡൂകോ വികാരഃകഫവാതജഃ

ബലമായി കാതിനെ വളർത്തിയാൽ വള്ളിയിൽ വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും; ആ വീക്കം സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഇരിക്കും; കഫവാതജമായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉന്മന്ഥകമെന്നു പേർ.

ദുഃഖവർദ്ധനലക്ഷണം.

സംവർദ്ധ്യമാനേദുർവ്വിധേ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതഃ
൮. ശോഫോഭവതിപാകശ്ച ത്രിദോഷോദുഃഖവർദ്ധനഃ

ആളികലെത്തു സ്ഥാനംതെററി കാതുകുത്തി വളർത്തിയാൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട്ട വേദന പഴുപ്പു ഇവയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും; അതിന്നു ദുഃഖവർദ്ധനമെന്നു പേർ.

പിടകാലക്ഷണം.

കഫാസൃക്ക്രിമയഃക്രുദ്ധാ സ്സർഷപാഭാവിസർപ്പിണഃ
൯. കുർവ്വന്തിപാല്യാംപിടകാഃ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതാഃ

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്നു കടുകുപോലെ ഉണ്ടായ ക്രിമികൾ കോപിക്കയും വ്യാപിക്കയും ചെയ്തിട്ടു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട്ട, വേദന ഇവയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെ കണ്ണപാളിയിൽ ഉണ്ടാക്കും.

പരിലേഹീലക്ഷണം.

൧൦. കഫാസൃക്ക്രിമിസംഭൂത സ്സവിസർപ്പന്നിതസ്തതഃ
ലിഹേൽസശഷ്കുലീംപാലീം പരിലേഹീതിസസ്മൃതഃ

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായ ക്രിമികൾ അവിടവിടെ വ്യാപിച്ചിട്ടു ചെവിയുടെ അകത്തെ തട്ടിനേയും കണ്ണപാളിയേയും നിർമ്മാംസമാക്കിച്ചെയ്യും. അതിന്നു പരിലേഹീ എന്നുപേർ.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം കർണ്ണരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

നാസാരോഗനിദാനം.

അപീനസലക്ഷണം.

൧ ആനഹ്യതേയസ്യവിശുഷ്യതേച
പ്രക്ലിദ്യതേധൂപ്യതിചാപിനാസാ
നവേത്തിയോഗന്ധരസാംശ്ചജന്തു
ർജ്ജുഷ്ടംവ്യവസ്യേത്തമപീനസേന.
തഞ്ചാനിലശ്ലേഷ്മഭവംവികാരം
ബ്രൂയാൽപ്രതിശ്യായസമാനലിംഗം.

യാവനൊരുത്തന്റെ മൂക്കു അടയ്ക്കുകയും ഉണങ്ങുകയും അർദ്രീഭവിയ്ക്കുകയും പുകയുകയും ചെയ്യുന്നു യാവനൊരുത്തൻ സുഗന്ധദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളേയും മധുരാദിരസങ്ങളേയും അറിയാതെ ഇരിക്കുന്നു അവൻ അപീനസമുള്ളവനാകുന്നു എന്നു അറിയണം. വാതകഫങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പീനസത്തിന്റെ ലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു.

പൂതിനസ്യലക്ഷണം.

ദോഷൈർവ്വിദഗ്ദ്ധൈർഗ്ഗലതാലുമൂലേ
സമ്മൂർച്ഛിതോയസ്യസമീരണസ്തു.
൨. നിരേതിപൂതിർമ്മുഖനാസികാഭ്യാം
തംപൂതിനസ്യംപ്രവദന്തിരോഗം

കഴുത്തിലും അണ്ണാക്കിലും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുകോ

(൫൮) നാസാരോഗനിദാനം

പിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ദുർഗ്ഗന്ധയുക്തനായിട്ടു മൂക്കിൽക്കൂടിയും വായിൽക്കൂടിയും പുറപ്പെടുന്നു അതിനെ പൂതിനസ്യം എന്നുപറയുന്നു.

നാസാപാകലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതംപിത്തമരുംഷികുര്യ്യാൽ
യസ്മിൻവികാരേബലവാംശ്ചപാകഃ.
൩. തംനാസികാപാകമിതിവ്യവസ്യേ
ദ്വിക്ലേദകോഥാവഥവാപിയത്ര

പിത്തം മൂക്കിൽനിന്നിട്ടു അവിടെ വ്രണങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും പിന്നെ വളരെ പഴുപ്പുമുണ്ടാകും. ആ പഴുപ്പു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി ഒലിക്കും. അതിനെ നാസാപരിപാകമെന്നു പറയുന്നു

പൂയരക്തലക്ഷണം.

ദോഷൈർവിദഗ്ദ്ധൈരഥവാപിജന്തോർ
ല്ലലാടദേശേഭിഹതസ്യതൈസ്തൈഃ
൪. നാസാസ്രവേൽപൂയമസൃഗ്വിമിശ്രം
തംപൂയരക്തംപ്രവദന്തിരോഗം

പിത്തരക്തങ്ങളുടെ ആധിക്യനിമിത്തം വിദഗ്ദ്ധമായ പരിണതിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടോ നെററിയിന്മേൽ അടിയേൽക്ക ഹേതുവായിട്ടോ വേറെ ദോഷകരങ്ങളായ നാനാപ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടോ മൂക്കിൽക്കൂടി രക്തസമ്മിശ്രമായ പഴുപ്പൊലിക്കും ആ രോഗത്തെ പൂയരക്തമെന്നു പറയുന്നു

ക്ഷവഥുലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതേമർമ്മണിസംപ്രദുഷ്ടോ
യസ്യാനിലോനാസികയാനിരേതി
൫. കഫാനുയാതോബഹുശോതിശബ്ദ
സ്തരോഗമാഹുഃക്ഷവഥുംവിധിജ്ഞാഃ

മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ ശൃംഗാടകമെന്ന മർമ്മത്തിങ്കലെ വായു ദുഷിച്ചി കഫത്തോടും പലപ്രകാരേണ അധികമായ ശബ്ദത്തോടും കൂടിയതായിട്ടു മൂക്കിൽക്കൂടെ പുറപ്പെടുന്നു. ആ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ ക്ഷവഥു എന്നുപറയുന്നു.

ആഗന്തുജമായക്ഷവഥു.

൬. തീക്ഷ്ണോപയോഗാദതിജിഘ്രതോവാ
ഭാവാൻകടൂനർക്കനിരീക്ഷണാദ്വാ
സൂത്രാദിഭിർവ്വാതരുണാസ്ഥിമർമ്മ
ണ്യുൽഘാടിതേന്യഃക്ഷവഥുർന്നിരേതി.

കടുക മുതലായ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കകൊണ്ടോ എരിവുരസമുള്ള ദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി മണക്കുകകൊണ്ടോ സൂര്യനെ നോക്കുകകൊണ്ടോ നൂലുമുതലായവയെ മൂക്കിലിടുകകൊണ്ടോ തരുണാസ്ഥിക്കും ശൃംഗാടകമെന്ന മർമ്മത്തിനും ഇളക്കം തട്ടുന്നസമയം വേറെ ഒരുവക ക്ഷവഥു (തുമ്മൽ) ഉണ്ടാകുന്നു.

ഭ്രംശഥുലക്ഷണം.

പ്രഭ്രശ്യതേനാസികയാതുയസ്യ
സാന്ദ്രോവിദഗ്ദ്ധോലവണഃകഫസ്തു
പ്രാക്സഞ്ചിതോമൂർദ്ധ്നിസൂര്യതപ്ത
സ്തംഭ്രംശഥുംരോഗമുദാഹരന്തി

തലയിൽ മുമ്പെ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം വെയിൽകൊള്ളുന്ന സമയം ലവണരസത്തോടുകൂടിയതായിട്ടു പാകപ്പെടാതെയും കൊഴുത്തിട്ടും മൂക്കിൽകൂടിയൊലിക്കും- ആ രോഗമത്രെ ഭ്രംശഥു എന്നു പറയുന്നു.

ദീപ്തലക്ഷണം.

ഘ്രാണേഭൃശംദാഹസമന്വിതേതു
വിനിസ്സരേദ്ധൂമഇവേഹവായുഃ
൯. നാസാപ്രദീപ്തേവചയസ്യജന്തോ
ർവ്യാധിന്തുതംദീപ്തമുദാഹരന്തി.

മൂക്കിന്നു ഏററവും ചുട്ടുണ്ടാകുമ്പോൾ അതിൽ വായു പുകപോലെ സഞ്ചരിക്കയും മൂക്കു വളരെ ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ചെയ്യും, ആ രോഗത്തെ ദീപ്തമെന്നു പറയുന്നു.

പ്രതീനാഹലക്ഷണം.

ഉച്ഛ്വാസമാർഗ്ഗന്തുകഫസ്സവാതോ
രുന്ധ്യാൽപ്രതീനാഹമുദാഹരേത്തം

കഫം വാതത്തോടുകൂടി ശ്വാസമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നതിനു പ്രതീനാഹമെന്നു പേർ.

നാസാസ്രാവലക്ഷണം.

൧൦. ഘ്രാണാൽഘനഃപീതസിതസ്തനുർവ്വാ
ദോഷസ്രവേൽസ്രാവമുദാഹരേത്തം

കഫം മൂക്കിൽനിന്നു കട്ടയായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ വെളുത്തിട്ടോ നേർത്തിട്ടോ സ്രവിക്കുന്നതിന്നു നാസാസ്രാവമെന്നു പേർ.

നാസാപരിശോഷലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതേസ്രോതസിമാരുതേന
ഗാഢംപ്രതപ്തേപരിശോഷിതേച
൧൧. കൃച്ഛ്രാച്ഛ്വസേദൂർദ്ധ്വമധശ്ചജന്തു
ർയ്യസ്മിൻസനാസാപരിശോഷഉക്തഃ.

വായു മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ സ്രോതസ്സിനെ ഏററവും തപിപ്പിക്കയും ശോഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നസമയം മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും പ്രയാസപ്പെട്ടു ശ്വാസം വിടേണ്ടതായിവരും. അതു നാസാപരിശോഷമാകുന്നു.

ആമപീനസലക്ഷണം.

൧൨. ശിരോഗുരുത്വമരുചി ർന്നാസാസ്രാവസ്തനുസ്വരഃ
ക്ഷാമഃഷ്ഠീവത്യഥാഭീക്ഷ്ണ മാമപീനസലക്ഷണം.

ആമപീനസത്തിനു തലയ്ക്കു കനവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. മൂക്കിൽകൂടി വെള്ളം ഒലിക്കും. ശബ്ദം നനവായും അസ്പഷ്ടമായും ഇരിക്കും കൂടക്കൂടെ മൂക്കിൽകൂടികഫം പുറപ്പെടും

പക്വപീനസലക്ഷണം.

൧൩. ആമലിംഗാന്വിതഃശ്ലേഷ്മാ ഘനഃഖേഷുനിമജ്ജതി
സ്വരവർണ്ണവിശുദ്ധിശ്ച പരിപക്വസ്യലക്ഷണം.

ശിരോഗുരുത്വം മുതലായ ആമലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ കഫം കട്ടിയായി നാസാരന്ധ്രങ്ങളിൽ മറയിക്കയും സ്വരത്തിന്നും വർണ്ണത്തിന്നും വിശുദ്ധിവരികയും ചെയ്യുന്നതു പരിപക്വപീനസത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു

൧൪. സന്ധാരണാജീർണ്ണരജോതിഭാഷ്യ
ക്രോധർത്തുവൈഷമ്യശിരോഭിതാപൈഃ

 നാസാരോഗനിദാനം

പ്രജാഗരാതിസ്വപനാംബുശീതൈ
രവശ്യായാമൈഥുനബാഷ്പധൂമൈഃ
൧൫. സംസ്ത്യാനദോഷേശിരസിപ്രവൃദ്ധോ
വായുഃപ്രതിശ്യായമുദീരയത്തു
ഘ്രാണംഗതാമൂർദ്ധ്നിമാരുതാദയഃ
പൃഥക്സമസ്താശ്ചതഥൈവശോണിതം
൧൬. പ്രകുപ്യമാണാവിവിധൈഃപ്രകോപനൈ
സ്തതഃപ്രതിശ്യായകരാഭവന്തി.

മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്കുക, അജീർണ്ണമുണ്ടാക, പൊടി ഏൽക്കുക ഏറ്റപ്പറക, കോപിക്കുക ഋതുവൈഷമ്യം ശിരസ്സിന്നു ചൂടുണ്ടാക, ഉറക്കമിളയ്ക്കുക അധികമായി ഉറങ്ങുക, പുതിയവെള്ളം കുടിക്കുക തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ കുളിയ്ക്കുക, തണുപ്പേല്ക്കുക അതിയായി മൈഥുനം ചെയ്ക, കണ്ണുനീര പുറപ്പെടുമ്പോൾ അടക്കുക, പുക ഏല്ക്കുക ഇവഹേതുവായിട്ടു ശിരസ്സു കനത്തിരിക്കുന്നസമയം വാതം വർദ്ധിച്ചു പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ശിരസ്സിൽ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളും രക്തവും വെവ്വേറെ ആയിട്ടും ഒരുമിച്ചിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്വകോപഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിട്ടു പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൧൭. ക്ഷവപ്രവൃത്തിശ്ശിരസോതിപൂർണ്ണതാ
സ്തംഭോംഗമർദ്ദഃപരിഹൃഷ്ടരോമതഃ
ഉപദ്രവാശ്ചാപ്യപരേപൃഥഗ്വിധാ
നൃണാംപ്രതിശ്യായപുരസ്സരാഃസ്മൃതാഃ

തുമ്മുക, തലയ്ക്കുഘനം സ്തംഭനം മേൽനുറുങ്ങിനോവുക രോമാഞ്ചം ധൂമായനമെന്നാദികൾ ഇവയൊക്കെയും പീനസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപീനസലക്ഷണം.

൧൮. ആനദ്ധാപിഹിതാ നാസാ തനുസ്രാവപ്രസേകിനീ
ഗലതാല്വോഷ്ഠശോഷശ്ച നിസ്തോദശ്ശംഖയോസ്തഥാ.
൧൯. ക്ഷവപ്രവൃത്തിരത്യർത്ഥം വക്ത്രവൈരസ്യമേവച
ഭവേൽസ്വരോപഘാതശ്ച പ്രതിശ്യായേനിലാത്മകേ.

വാതപീനസത്തിന്നു മൂക്കു മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുപോലെ അടയ്ക്കും മൂക്കിൽനിന്നു നേർത്തതായ കഫമൊഴുകും ചുണ്ടും അണ്ണാക്കും തൊണ്ടയും ഉണങ്ങും. ചെന്നികളിൽ കുത്തിനോവും തുമ്മലും അരുചിയും ഒച്ചയടപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തപീനസലക്ഷണം.

൨൦. ഉഷ്ണസ്സപീതകസ്സ്രാവോ ഘ്രാണാൽസ്രവതിപൈത്തികേ
കൃശോതിപാണ്ഡുസന്തപ്തോ ഭവേത്തൃഷ്ണാഭിപീഡിതഃ
൨൧. സധൂമമഗ്നിംസഹസാ വമതീവസമാനവഃ

പിത്തപീനസത്തിന്നു ചൂടോടുകൂടി അല്പം മഞ്ഞളിച്ചതായ വെള്ളം മൂക്കിൽനിന്നു പുറപ്പെടും. പിത്തപീനസമുള്ളവൻ കൃശനായിട്ടും ഏററവും വെളുത്ത ശരീരത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും ഉഷ്ണത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും ഭവിക്കും. അവൻ പുകയോടുകൂടിയ അഗ്നിയെ ഛർദ്ദിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നും.

കഫപീനസലക്ഷണം.

ഘ്രാണാൽകഫകൃതേശീതഃ കഫപാണ്ഡുസ്രവേൽബഹുഃ

൨൨. ശുക്ലാവഭാസശ്ശുക്ലാക്ഷോ ഭവേൽഗ്ഗുരുശിരാനരഃ
കണ്ഠതാലോഷ്ഠശിരസാം കണ്ഡൂഭിരതിപീഡിതഃ

കഫപീനസത്തിന്നു തണുപ്പും വെളുപ്പുമുള്ളതായ കഫം മൂക്കിൽനിന്നു വളരെ ഒലിക്കും. ശരീരവും കണ്ണും വെളുത്തിരിക്കും. തലയ്ക്കു ഘനമുണ്ടാകും. കഴുത്തിലും അണ്ണാക്കിലും ചുണ്ടിലും ശിരസ്സിലും അധികമായ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും.

സന്നിപാതപീനസലക്ഷണം.

൨൩. ഭൂത്വാഭൂത്വാപ്രതിശ്യായോയസ്യാകസ്മാന്നിവർത്തതേ
സംപക്വോവാപ്യപക്വോവാസസർവ്വപ്രഭവഃസ്മൃതഃ

സന്നിപാതപീനസം കാരണംകൂടാതെ കൂടക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും ശമിക്കയുംചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ കഫം പഴുത്തതൊ പഴുക്കാത്തതൊ ആയിരിക്കും. ഇതു ത്രിദോഷജമാകുന്നു.

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായലക്ഷണം

൨൪. പ്രക്ലിദ്യതേപുനർന്നാസാ പുനശ്ചപരിശുഷ്യതി
പുനരാനഹ്യതേവാപി പുനർവ്വിവ്രിയതേതഥാ.

൨൫. നിശ്വാസോവാതിദുർഗ്ഗന്ധോ നരോഗന്ധാന്നവേത്തിച
ഏവംദുഷ്ടപ്രതിശ്യായം ജാനീയാൽകൃച്ഛ്രസാധനം

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായത്തിന്നു മൂക്കൊഴുകും. പിന്നെ ഉണങ്ങും പിന്നെ അടയ്ക്കും പിന്നെത്തുറക്കും. ശ്വാസം ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറികയില്ല. ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തപ്രതിശ്യായലക്ഷണം.

൨൬. രക്തജേതുപ്രതിശ്യായേരക്തസ്രാവഃപ്രവർത്തതെ
താമ്രാക്ഷശ്ചഭവേജ്ജന്തുരുരോഘാതപ്രപീഡിതഃ

൭. ദുർഗ്ഗന്ധോച്ഛ്വാസവദനോ ഗന്ധാനപിനവേത്തിസഃ

രക്തപ്രതിശ്യായത്തിന്നു മൂക്കിൽകൂടി രക്തം ഒലിക്കും. കണ്ണു ചുവക്കും ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഉരഃക്ഷതം, ഊരുസ്തംഭം, ചുമ, ജ്വരം, ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിരിക്കും. ശ്വാസവും മുഖവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറിയുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സർവ്വഏവപ്രതിശ്യായാ നരസ്യാപ്രതികാരിണഃ
൨൮. ദുഷ്ടതാംയാന്തികാലേന തദാസാദ്ധ്യാഭവന്തിഹി
മൂർച്ഛന്തിചാത്ര ക്രിമയശ്ശ്വേതാസ്സ്നിഗ്ദ്ധാസ്തഥാണവഃ
ക്രിമിതോയശ്ശിരോരോഗസ്തുല്യംതേനാസ്യലക്ഷണം

എല്ലാ പ്രതിശ്യായങ്ങളും ചികിത്സചെയ്യാത്തപക്ഷം കാലക്രമേണ ദുഷിച്ചു അസാദ്ധ്യങ്ങളായിത്തീരും. പ്രതിശ്യായങ്ങളിൽ കൃമികളുമുണ്ടാകും. അവ, വെളുത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായിട്ടും അണുക്കളായിട്ടും ഇരിക്കും. കൃമിമൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പോലെയാകുന്നു അതിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൯. ബാധിര്യമാന്ധ്യമഘ്രത്വം ഘോരാംശ്ചനയനാമയാൻ
ശോഥാഗ്നിസാദകാസാംശ്ചവൃദ്ധാഃകുർവ്വന്തിപീനസാഃ

പീനസങ്ങൾ അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ വേറെയും രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാവാം- അവ ചെവികേൾക്കായ്ക, കണ്ണുകാണായ്ക സുഗന്ധത്തെയും ദുർഗ്ഗന്ധത്തെയും അറിയായ്ക ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്ന നേത്രരോഗങ്ങൾ നീര, അഗ്നിമാന്ദ്യം ചുമ, ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു

൩൦. അർബ്ബുദംസപ്തധാശോഫ ശ്ചത്വാരോർശശ്ചതുർവ്വിധം
ചതുർവ്വിധംരക്തപിത്ത മുക്തംഘ്രാണേചതദ്ബുധൈഃ

(൨൫൨) നേത്രഗതസർവരോഗനിദാനം

അർബ്ബുദം ഏഴുവിധമെന്നും ശോഫം നാലുവിധമെന്നും അർശസ്സ് നാലുപ്രകാരമെന്നും രക്തപിത്തം നാലുപ്രകാരമെന്നും മുമ്പേ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ. എന്നാൽ അവയെല്ലാം മൂക്കിലുമുണ്ടാകുമെന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ നാസാരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

നേത്രഗതസർവരോഗനിദാനം.

—*—

൧. ഉഷ്ണാഭിതപ്തസ്യ ജലപ്രവേശാ
ദ്ദൂരേക്ഷണാത്സ്വപ്നവിപര്യയാച്ച
സ്വേദാദ്രജോധൂമനിഷേവണാച്ച
ഛർദ്ദേർവിഘാതാദ്വമനാതിയോഗാൽ.

൨. ദ്രവാന്നപാനാന്നിശിസേവിതാച്ച
വിണ്മൂത്രവാതക്രമനിഗ്രഹാച്ച
പ്രസക്തസംരോദനകോപശോകാൽ
ശിരോഭിഘാതാദതിമദ്യപാനാൽ.

൩. തഥാ ഋതൂനാഞ്ച വിപര്യയേണ
ക്ലേശാഭിഘാതാദതിമൈഥുനാച്ച
ബാഷ്പഗ്രഹാൽസൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണാച്ച
നേത്രേ വികാരാൻജനയന്തി ദോഷാഃ

വെയിൽ മുതലായവകൊണ്ടു തപിക്കഹേതുവായിട്ടും, തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകയാൽ ഉഷ്ണാദ്യുമേല്പോട്ടുകയറി കണ്ണിൽ ചെന്നു കണ്ണിന്റെ തേജസ്സിനെ അഭിഭവിപ്പിക്കഹേതുവായിട്ടും, ദൂരത്തു നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും, ഉറക്കിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും, വിയർക്കുക പൊടി ഏല്ക്കുക, പുകയേല്ക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിയുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഛർദ്ദിക്കഹേതുവായിട്ടും, രാത്രിയിൽ ദ്രവമായ പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം മൂത്രം അധോവാതം ഇവയുടെ വേഗത്തെ പതുക്കെപതുക്കെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കരയുക ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും തലയിൽ അടിയേല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടും ഒരു ഋതുവിങ്കൽ ആചരിക്കപ്പെടേണ്ടവയെ അന്യഋതുവിങ്കൽ ആചരിക്കഹേതുവായിട്ടും ശരീരക്ലേശം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും കണ്ണുനീരിനെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മവസ്തുവിനെ നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു നേത്രത്തിൽ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. നേത്രത്തിങ്കൽ എഴുപത്താറു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ട്. അതിലേക്കുള്ള ശാസ്ത്രാന്തരപാഠം ഇവിടെ ചേർക്കപ്പെടുന്നു.

“നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷു വർത്മജാസ്തേ ചതുർവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേ ദശൈകശ്ച ചത്വാരഃ കൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സർവാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാ ദ്വാദശൈവ തു
ദ്വൌ ചബാഹ്യാശ്രയാവന്യാവനിമിത്തനിമിത്തജൌ
ഷൾസപ്തതിർന്നേത്രരോഗാ സ്സംഗ്രഹേണ പ്രകീർത്തിതാഃ”

ഇനി അഷ്ടാംഗഹൃദയപ്രമാണങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ശാസ്ത്രാന്തരപാഠത്തേയും ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

വിദ്യാദ്വ്യംഗുലവിസ്താരം സാംഗുലോദരമായതം ദ്വ്യംഗുലം സർവതസ്സാർദ്ധം ഭിഷങ്നയനബുദ്ബുദം

ബുദ്ധം നേത്രായമഷ്ടിഭാഗേന്ദ്രകൃഷ്ണമണ്ഡലമുച്യതേ കൃഷ്ണാൽസപ്തമമിച്ഛന്തി ദൃഷ്ടിംദൃഷ്ടിവിശാരദാഃ"

അഭിഷ്യന്ദം.

൧. വാതാൽപിത്താൽകഫാദ്രക്താ
ദഭിഷ്യന്ദശ്ചതുർവ്വിധഃ
പ്രായേണജായതേഘോര
സ്സർവ്വനേത്രാമയാകരഃ

വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തംഹേതുവായിട്ടും, കഫംഹേതുവായിട്ടും, രക്തം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷ്യന്ദം നാലുപ്രകാരമുണ്ടാകുന്നു. അതു ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുകൂടിയതും പ്രായേണ എല്ലാം നേത്രരോഗങ്ങളേയും ഉണ്ടാക്കുന്നതുമാകുന്നു.

വാതാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൨. നിസ്തോദനസ്തംഭനരോമഹർഷ
സംഘർഷപാരുഷ്യശിരോഭിതാപാഃ
വിശുഷ്കഭാവശ്ശിശിരാശ്രുതാച
വാതാഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണ് വാതത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന സമയം അതിൽ (കണ്ണിൽ) പാരകൊണ്ടു കുത്തിയപോലെ വേദനയും കണ്ണുതുറക്കയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്യാൻ കഴിയായ്കയും രോമാഞ്ചവും തരിപ്പുംതലവേദനയും പഴുപ്പില്ലായ്കയു തണുത്തതായകണ്ണുനീരിന്റെ സ്രാവവുംഉണ്ടാകും

പിത്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൩. ദാഹപ്രപാകൌശിശിരാഭിനന്ദാ
ധൂമായനംബാഷ്പസമുച്ഛ്രയശ്ച
ഉഷ്ണാശ്രുതാപീതകനേത്രതാച
പിത്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു പിത്തത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നസമയം അതിന്നു (കണ്ണിന്നു) ചൂടും വളരെ പഴുപ്പും ശീതേച്ഛയും ധൂമത്തിന്റെ ഉദ്ഗമനവും ഉണ്ടാകും കണ്ണിൽനിന്നു വളരെ നീരൊലിക്കും ആ കണ്ണുനീർ ചൂടോടുകൂടിയും കണ്ണു മഞ്ഞളിച്ചും ഇരിക്കും

കഫാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൪. ഉഷ്ണാഭിനന്ദാഗുരുതാക്ഷിശോഫഃ
കണ്ഡൂപദേഹാവതിശീതതാച
സ്രാവോമുഹുഃപിച്ഛിലഏവചാപി
കഫാഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നസമയം അതിന്നു ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ഇച്ഛയും ഘനവും നീരും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും കണ്ണിൽ വല്ലതും അരച്ചു തേച്ചിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും അധികമായ ശൈത്യവുമുണ്ടാകും കൊഴുത്തതായ ജലം കൂടക്കൂടെ ഒലിക്കും.

രക്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൫. പിത്തസ്യലിംഗാനിചയാനിതാനി
രക്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു പിത്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും എന്നാൽ രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു ഇവിടെ പറഞ്ഞലക്ഷണം അപൂർണ്ണമാകയാൽ വേറെലക്ഷണങ്ങളെ കൂടി ചേർക്കുന്നു. രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു കണ്ണുനീർ ചുവന്നും കലങ്ങിയുമിരിക്കും, കണ്ണിൽ ചുവന്ന രേഖകൾ ഉണ്ടാകും പീള ചുവന്നിരിക്കും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ചുവന്ന പുള്ളികളെയും കാണാം.

൯. വൃദ്ധൈരേതൈരഭിഷ്യന്ദൈൎന്നരാണാമക്രിയാവതാം
താവന്തസ്ത്വധിമന്ഥാസ്സ്യുൎന്നയനേ തീവ്രവേദനാഃ

അഭിഷ്യന്ദങ്ങൾക്ക ചികിത്സ ചെയ്യാതിരുന്നാൽ അവ വൎദ്ധിച്ചു അത്രയും അധിമന്ഥങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതാഭിഷ്യന്ദം വാതാധിമന്ഥത്തെയും പിത്താഭിഷ്യന്ദം പിത്താധിമന്ഥത്തെയും കഫാഭിഷ്യന്ദം കഫാധിമന്ഥത്തെയും രക്താഭിഷ്യന്ദം രക്താധിമന്ഥത്തെയും ഉണ്ടാക്കുമെന്നാകുന്നു. അവ ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം.

൧൦. ഉൽപാട്യത ഇവാത്യൎത്ഥം നേത്രം നിൎമ്മഥ്യതേ തഥാ
ശിരസോൎദ്ധം ച തം വിദ്യാദധിമന്ഥം സ്വലക്ഷണൈഃ

കണ്ണു ഏററവും പിഴുക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നും മഥിക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നും തോന്നുന്നതു അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണമാകുന്നു. വാതജാദ്യധിമന്ഥങ്ങളെ അതാതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അപത്ഥ്യസേവകൊണ്ടു ഇന്നപ്പോൾ ദൃഷ്ടിനശിക്കുമെന്നുപറയുന്നു.

൧൧. ഹന്യാദ്ദൃഷ്ടിം ശ്ലൈഷ്മികസ്സപ്തരാത്രാ
ദധിമന്ഥോസൃക്ജഃ പഞ്ചരാത്രാൽ
ഷഡ്രാത്രാദ്വാ വാതികോ വൈ നിഹന്യാൽ
മിഥ്യാചാരാൽ പൈത്തികസ്സദ്യ ഏവ.

അപത്ഥ്യസേവഹേതുവായിട്ടു ശ്ലേഷ്മാധിമന്ഥം ഏഴുരാത്രികൊണ്ടും രക്താധിമന്ഥം അഞ്ചുരാത്രികൊണ്ടും വാതാധിമന്ഥം ആറുരാത്രികൊണ്ടും പിത്താധിമന്ഥം പൊടുന്നനവെയും ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

സാമത്വലക്ഷണം.

൧൨. ഉദീൎണ്ണവേദനം നേത്രം രാഗശോഫസമന്വിതം
ഘൎഷനിസ്തോദശൂലാശ്രുയുക്തമാമാന്വിതം വിദുഃ

ആമത്തോടുകൂടിയ കണ്ണു വലുതായ വേദനയോടും ചുവപ്പോടും നീരോടും കരുകരുപ്പോടും കുത്തിനോവോടും, ശൂലത്തോടും കണ്ണുനീരോടും കൂടിയിരിക്കും.

നിരാമലക്ഷണം.

൧൩. മന്ദവേദനതാ കണ്ഡൂസ്സംരംഭാശ്രുപ്രശാന്തതാ
പ്രശസ്തവൎണ്ണതാ ചാക്ഷ്ണോസ്സംപക്വം ദോഷമാദിശേൽ.

കണ്ണുകൾക്ക മന്ദമായ വേദനയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാക, വീക്കവും കണ്ണുനീരും ശമിക്കുക, കണ്ണുകൾ പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്ക ഇവയൊക്കെയും ദോഷങ്ങൾക്ക പാകതവരുമ്പോൾ സംഭവിക്കുന്നവയാകുന്നു.

സശോഫാക്ഷിപാകലക്ഷണം.

൧൪. കണ്ഡൂപദേഹാശ്രുയുതഃ പക്വോദുംബരസന്നിഭഃ
സംരംഭീ പച്യതേ യസ്തു നേത്രപാകസ്സശോഫജഃ
ശോഫഹീനാനി ലിംഗാനി നേത്രപാകേ ത്വശോഫജേ.

കണ്ണു ചൊറിക, വല്ലതും അരച്ചുതേച്ചതുപോലെ തോന്നുക, കണ്ണുനീരോടുകൂടിയും പഴുത്തു അത്തിക്കാപോലെയും നീരോടുകൂടിയും, ഇരിക്കയും, പഴുക്കയും, ചെയ്ക. അതിന്നു സശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേരു. നീരിനെ ഒഴിച്ചു് മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളൊക്കെ ഉണ്ടായിരിക്കയും നീരില്ലാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്നു അശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേർ.

ഹതാധിമന്ഥലക്ഷണം.

---

൧൫. ഉപേക്ഷണാദക്ഷി യദാധിമന്ഥോ വാതാത്മകഃ സാദയതി പ്രസഹ്യ

രുജാദിരുഗ്രാഭിരസാദ്ധ്യമേഷ ഹതാധിമന്ഥഃ ഖലു നേത്രരോഗഃ

വാതാധിമന്ഥത്തിന്നു ചികിത്സ ചെയ്യാതെ ഇരുന്നാൽ അതു കുത്ത് നോവ് ചൂട മുതലായ വലിയ പീഡകളെ ഉണ്ടാക്കി കണ്ണിനെ ശോഷിപ്പിക്കും. ആ രോഗമത്രെ അസാദ്ധ്യമായ ഹതാധിമന്ഥം.

വാതപര്യയലക്ഷണം.

൧൭. വാരംവാരഞ്ച പര്യേതി ഭ്രുവൗ നേത്രേ ച മാരുതഃ
രുജശ്ച വിവിധാസ്തീവ്രാസ്സജ്ഞേയോ വാതപര്യയഃ

വാതം ക്രമേണ ചിലപ്പോൾ പുരികങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ കണ്ണുകളിലും വന്നിട്ടു പല പ്രകാരത്തിലുള്ള വലിയ വേദനകളെയുമുണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു വാതപര്യയമെന്ന രോഗം.

ശുഷ്കാക്ഷിപാകലക്ഷണം.

൧൮. യത്കൂണിതം ദാരുണരൂക്ഷവർത്മ സന്ദഹ്യതേ ചാവിലദർശനം യൽ
സുദാരുണം യൽ പ്രതിബോധനേ ച ശുഷ്കാക്ഷിപാകോപഹതം തദക്ഷി

കണ്ണടച്ചിരിക്ക, പോളകൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും ഉലന്നിട്ടും ഇരിക്ക, കണ്ണു ചുടോടുകൂടിയും കലങ്ങിയുമിരിക്ക, തുറക്കുന്നതിൽ പ്രയാസമുണ്ടാക ഈ രോഗത്തിന്നു ശുഷ്കാക്ഷിപാകമെന്നു പേർ.

അന്യതോവാതലക്ഷണം.

൧൯. യസ്യാവടുകർണ്ണശിരോഹനുസ്ഥോ
മന്യാഗതോ വാപ്യനിലോന്യതോ വാ
കുര്യാദ്രുജം വൈ ഭ്രുവിലോചനേ ച
തമന്യതോവാതമുദാഹരന്തി.

വാതം; പിടലി, കണ്ണു, ശിരസ്സ, താടിയെല്ല് ഇവയിൽനിന്നിട്ടോ പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിൽ നിന്നിട്ടോ വേറെ സ്ഥാനങ്ങളിൽ നിന്നിട്ടോ പുരികത്തിലും കണ്ണിലും വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ അന്യതോവാതമെന്നു പറയുന്നു.

അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതലക്ഷണം.

൨൦. ശ്യാവം ലോഹിതപര്യന്തം സർവ്വം ചാക്ഷി പ്രപച്യതേ
സദാഹശോഫം സാസ്രാവമമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമമ്ലതഃ

കണ്ണിന്റെ മദ്ധ്യം കരുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടുമിരിക്കും കണ്ണു അശേഷം പഴുത്തിട്ടും ചുടോടും വീക്കത്തോടും കണ്ണുനീരോടും കൂടിയിരിക്ക, ഇതു ദോഷങ്ങൾ അന്നസാരത്തെ പുളിപ്പിച്ചു അക്ഷിസിരകളിൽ കൂടികൊണ്ടുവന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അതിന്നു അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമെന്നു പേർ

സിരോല്പാതലക്ഷണം.

൨൧. അവേദനാ വാപി സവേദനാ വാ
യസ്യാക്ഷിരാജ്യോ ഹി ഭവന്തി താമ്രാഃ
മുഹുർവ്വിരാജ്യന്തി ച യാസ്സതാദൃ
ഗ്വ്യാധിസ്സിരോല്പാത ഇതി പ്രദിഷ്ടഃ

അക്ഷിസിരകൾ വേദനയോടുകൂടാതെയോ വേദനയോടുകൂടിയോ ചെമ്പിച്ചിട്ടോ പിന്നെയും പിന്നെയും വികൃതവർണ്ണങ്ങളായിട്ടോ ഇരിക്കും. രക്തജമായ ആ രോഗം സിരോല്പാതമാകുന്നു.

സിരാഹർഷലക്ഷണം.

൨൨. മോഹാൽസിരോല്പാത ഉപേക്ഷിതസ്തു
ജായേതരോഗസ്സുസിരാ പ്രഹർഷഃ
താമ്രാഭമസ്രംസ്രവതിപ്രഗാഢം
തഥാനശക്നോത്യഭിവീക്ഷിതുഞ്ച.

സിരോല്പാതത്തെ ചികിത്സചെയ്യാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതായാൽ അതു സിരാപ്രഹർഷമെന്ന രോഗമായിത്തീരും. അതിനു കണ്ണിൽകൂടി ചെമ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തം അധികമായൊലിക്കും. യാതൊന്നിനേയും നോക്കാൻ കഴിയാതെയും വരും.

നേത്രഗതസർവ്വരോഗ നിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം.

സവ്രണശുക്ലലക്ഷണം.

൧. നിമഗ്നരൂപന്തുഭവേദ്ധികൃഷ്ണേ സൂച്യേവവിദ്ധംപ്രതിഭാതിയദ്വൈ
സ്രാവംസ്രവേദുഷ്ണമതീവയച്ച തത്സവ്രണംശുക്ലമുദാഹരന്തി.

കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും താണിട്ടും സൂചികൊണ്ടു കുത്തിയതോ എന്നു തോന്നുമാറായിട്ടും ഏററവും ചൂടുള്ളതായ വെള്ളത്തിന്റെ നിരന്തരമായ സ്രാവത്തോടുകൂടിയതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗത്തെ സവ്രണശുക്ലമെന്നു പറയുന്നു. സവ്രണശുക്ലം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും അവസ്ഥാഭേദത്താൽ ചിലപ്പോൾ സാദ്ധ്യമായും വരാമെന്നു പറയുന്നു.

൨. ദൃഷ്ടേസ്സമീപേനഭവേത്തുയച്ച നചാവഗാഢംനചസംസ്രവേദ്ധി
അവേദനംവാനചയുഗ്മശുക്ലം തത്സിദ്ധിമായാതികദാചിദേവ.

ദൃഷ്ടിയുടെ സമീപം ഒഴിച്ചുണ്ടായ ശുക്ലവും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ മുഴുകിക്കിടക്കാത്തതായ ശുക്ലവും ജലസ്രാവത്തോടുകൂടാത്തതായ ശുക്ലവും വേദനയോടുകൂടാത്തതായ ശുക്ലവും അക്ഷതമായശുക്ലവും ചിലപ്പോൾ സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

അവ്രണശുക്ലലക്ഷണം.

൩. സ്യന്ദാത്മകംകൃഷ്ണഗതംസചോഷം ശംഖേന്ദുകുന്ദപ്രതിമാവഭാസം
വൈഹായസാഭ്രപ്രതനുപ്രകാശ മഥാവ്രണംസാദ്ധ്യതമംവദന്തി.

അഭിഷ്യന്ദനിമിത്തം കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ അല്പമായ ചൂടോടുകൂടിയും ശംഖ്, ചന്ദ്രൻ, മുല്ലപ്പൂ ഇവയുടെ വെളുപ്പുപോലെ ഇരിക്കുന്ന വെളുപ്പോടുകൂടിയും നിർമ്മലമായ ആകാശംപോലെ മൃദുവായും പ്രകാശത്തോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന ശുക്ലം അവ്രണശുക്ലമാകുന്നു.

അവ്രണശുക്ലവും അവസ്ഥാഭേദംകൊണ്ടു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായും അസാദ്ധ്യമായും വരുമെന്നു പറയുന്നു.

൪. ഗംഭീരജാതംബഹലഞ്ചശുക്ലം ചിരോത്ഥിതഞ്ചാപിവദന്തികൃച്ഛ്രം
വിച്ഛിന്നമദ്ധ്യംപിശിതാവൃതംവാ ചലംസിരാസൂക്ഷ്മമദൃഷ്ടികൃച്ച.

൫. ദ്വിത്വഗ്ഗതംലോഹിതമന്തതശ്ച
ചിരോത്ഥിതഞ്ചാപിവിവർജ്ജനീയം.

രണ്ടുമൂന്നു തോലിയിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതും കട്ടിയായുള്ളതും തുടങ്ങി അധികനാൾ ചെന്നതുമായ ശുക്ലം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മാംസം പഴുക്കനിമിത്തം മദ്ധ്യത്തിൽ ഛിദ്രമുണ്ടാക, മാംസത്താൽ ചുററപ്പെട്ടിരിക്കുക, ഒരിടത്തുതന്നെ നില്ക്കാതിരിക്കുക, ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിക്കനിമിത്തം സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ശുക്ലം ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. രണ്ടു പടലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ചുവന്നും തുടങ്ങി അധികദിവസം ചെന്നുമിരിക്കുന്ന ശുക്ലത്തെ വർജ്ജിക്കണം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം

൩. ഉഷ്ണാശ്രുപാതഃപിടകാചനേത്രേ യസ്മിൻഭവേന്മുദ്ഗനിഭഞ്ചശുക്ലം
തദപ്യസാദ്ധ്യംപ്രവദന്തികേചിദന്യച്ചയത്തിത്തിരിപക്ഷതുല്യം.

കണ്ണിൽനിന്നു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം വീഴുക, കണ്ണിൽ കുരുവുണ്ടാക ഇതു രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ശുക്ലത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു. ചെറുപയറുപൊലെയിരിക്കുന്ന ശുക്ലം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു തിത്തിരിപ്പക്ഷിയിന്റെ ചിറകുപോലെ ഇരിക്കുന്ന ശുക്ലവും അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അക്ഷിപാകാത്യയം.

൪. ശ്വേതംസമാക്രാമതിസർവ്വതോഹി
ദോഷേണയസ്യാസിതമണ്ഡലഞ്ച
തമക്ഷിപാകാത്യയമക്ഷിരോഗം
സർവ്വാത്മകംവർജ്ജയിതവ്യമാഹുഃ

വാതാദിദോഷം ഹേതുവായിട്ടു കൃഷ്ണമണ്ഡലം മുഴുവനും വെളുത്തതായ ശുക്ലം വ്യാപിക്കും. അതിനു അക്ഷിപാകാത്യയമെന്നു പേർ. സന്നിപാതജമായ ആ അക്ഷിരോഗം വർജ്ജനീയമാകുന്നു.

അജകാജാതം.

അജാപുരീഷപ്രതിമോരുജാവാൻ
സലോഹിതോലോഹിതപിച്ഛിലാസ്രഃ.
൫. വിഗൃഹ്യകൃഷ്ണം പ്രചയോച്ഛ്രയൈതി
തച്ചാജകാജാതമിതിവ്യവസ്യേൽ.

ആട്ടിൻകാഷ്ഠംപോലെ കറുത്തു ഉരുണ്ടിട്ടും വേദനയോടും അല്പമായ ചുവപ്പോടും ചെമ്പിച്ചു വഴുവഴുത്തിരിക്കുന്ന രക്തത്തിന്റെ സ്രാവത്തോടുംകൂടിയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തെഭേദിച്ചുണ്ടാകുന്ന രോഗത്തിനു അജകമെന്നു പേർ.

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം-

---

൧. പ്രഥമേപടലേദോഷാ യസ്യദൃഷ്ട്യാംവ്യവസ്ഥിതാഃ
അവ്യക്താനിസരൂപാണി കദാചിദഥപശ്യതി.

ദൃഷ്ടി എന്നതു നേത്രത്തിന്റെ കൃഷ്ണമണ്ഡലമദ്ധ്യത്തിൽ പഞ്ചഭൂതപ്രസാദമായും ആലോചകപിത്തമയമായും ശീതസാത്മ്യമായും സൂക്ഷ്മരൂപമായും ഇരിക്കുന്ന ഒരു തേജസ്സാകുന്നു എന്നു ധന്വന്തരി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വാതാദിദോഷങ്ങൾ സിരകളിൽകൂടി ദൃഷ്ടിമണ്ഡലത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കൽ ചെന്നു ആദ്യത്തെപ്പടലത്തെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ രൂപത്തോടുകൂടിയ ദ്രവ്യങ്ങൾ ചിലപ്പോൾ അസ്പഷ്ടങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടും.

രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെയ്തിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെലക്ഷണം.

൨. ദൃഷ്ടിർഭൃശംവിഹ്വലതി ദ്വിതീയംപടലംഗതേ
മക്ഷികാമശകാംശ്ചാപിജാലകാനിചപശ്യതി
൩. മണ്ഡലാനിപതാകാംശ്ച മരീചിംകുണ്ഡലാനിച
പരിപ്ലവാംശ്ചവിവിധാൻ വർഷമഭ്രംതമാംസിച
൪. ദൂരസ്ഥാനിചരൂപാണി മന്യതേസസമീപതഃ
സമീപസ്ഥാനിദൂരേച ദൃഷ്ടേർഗ്ഗോചരവിഭ്രമാൽഃ

(൨൨൭) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

൫. യത്നവാനപിചാത്യർത്ഥം സൂചിപാശംനപശ്യതി.

ദോഷം രണ്ടാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ ദൃഷ്ടി ഏററവും പരവശതയെ പ്രാപിക്കും. ഈച്ച, കൊതുക്, വലകൾ, മണ്ഡലങ്ങൾ, കൊടിക്കൂറകൾ, രശ്മി കുണ്ഡലങ്ങൾ ഇവ ഇളകുമുള്ളവയായിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും. വർഷം, ആകാശം, തമസ്സ് ഇവയും കാണപ്പെടും. ദൂരത്തുള്ള രൂപങ്ങൾ സമീപത്തായിട്ടും സമീപത്തുള്ളവ ദൂരത്തായിട്ടും കാണപ്പെടും- ദൃഷ്ടിയുടെ വിഷയഭ്രാന്തി ഹേതുവായിട്ടു വളരെ പ്രയത്നം ചെയ്താലും സൂചിയുടെ സുഷിരത്തെ അവൻ കാണുന്നില്ല-

ദോഷം തൃതീയപടലത്തെ പ്രാപിച്ചകാലത്തെ ലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വംപശ്യതിനാധസ്താൽ തൃതീയംപടലംഗതേ

൬. മഹാന്ത്യപിചരൂപാണി ഛാദിതാനീവചാംബരൈഃ
കർണ്ണനാസാക്ഷിഹീനാനി വികൃതാനീവപശ്യതി.

൭. യഥാദോഷഞ്ചരജ്യേത ദൃഷ്ടിർദ്ദോഷേബലീയസി
അധഃസ്ഥിതേസമീപസ്ഥം ദൂരസ്ഥംചോപരിസ്ഥിതേ.

൮. പാർശ്വസ്ഥിതേതഥാദോഷേ പാർശ്വസ്ഥംനൈവപശ്യതി
സമന്തതസ്ഥിതേദോഷേ സംകുലാനീവപശ്യതി

൯. മദ്ധ്യസ്ഥിതേമദ്ധ്യാപശ്യേൽ ബഹുലഞ്ചാനവസ്ഥിതേ
ദോഷേദൃഷ്ട്യാശ്രിതേതിര്യക സദ്വ്യകംമന്യതേദ്വിധാ.

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ പ്രാപിക്കുന്ന സമയം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയും അധോഭാഗത്തിങ്കലുള്ളവയെ കാണാതിരിക്കയും ചെയ്യും; വലുതായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങൾ വസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു മറയ്ക്കപ്പെട്ടവയായിട്ടു കാണപ്പെടും; മനുഷ്യർ ചെവിയും കണ്ണും മൂക്കും ഇല്ലാത്തവരായിട്ടും മുറിക്കപ്പെട്ട കരചരണങ്ങളോടു കൂടിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറായിട്ടും കാണപ്പെടും; യാതൊരു ദോഷം ബലവത്തായിരിക്കുന്നു ആ ദോഷത്തെ അനുസരിച്ചു ദൃഷ്ടിയും ഇരിക്കും; എങ്ങിനെയെന്നാൽ വാതം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ ദൃഷ്ടി ചുവന്നിരിക്കും; പിത്തം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും; കഫം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ വെളുത്തിരിക്കും; ദോഷം ദൃഷ്ടിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ സമീപത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ലാ ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ ദൂരത്തുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. പാർശ്വത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ പാർശ്വഭാഗത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. ചുററും നില്ക്കുമ്പോൾ എല്ലാം സമ്മിശ്രങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടും. ദോഷം രണ്ടുപ്രകാരത്തിൽ നിന്നാൽ കാണുന്നതെല്ലാം രണ്ടുപ്രകാരമായിത്തോന്നും ഇളകിക്കൊണ്ടുനിന്നാൽ കാണപ്പെടുന്നതൊക്കയും വളരെ ഉണ്ടെന്നുതോന്നും. വിലങ്ങത്തിൽനിന്നാൽ ഒന്നിനെ രണ്ടായിട്ടുകാണും.

നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ
ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൦. തിമിരാഖ്യസ്സവൈദോഷ ശ്ചതുർത്ഥംപടലംഗതഃ
രുണദ്ധിസർവ്വതോദൃഷ്ടിം ലിംഗനാശമതഃപരം.

൧൧. അസ്മിന്നപിതമോഭൂതേ നാതിരൂഢേമഹാഗദേ
ചന്ദ്രാദിത്യൌസനക്ഷത്രാ വാന്തരീക്ഷേചവിദ്യുതം.

൧൨. നിർമ്മലാനിചതേജാംസി ഭ്രാജിഷ്ണൂന്യഥപശ്യതി.

തിമിരമെന്നു പേരുള്ളതായ ആ ദോഷം നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ ദൃഷ്ടിക്കു നാലുവശത്തും തടവുണ്ടാകും; ഇതിനപ്പുറം ലിംഗനാശമെന്ന രോഗമാകുന്നു; തമസ്സുമാനമായ ആ മഹാരോഗം അധികം വർദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയം ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രാദിത്യന്മാരേയും നക്ഷത്രങ്ങളേയും മിന്നൽ പിണരിനേയും നിർമ്മലങ്ങളായും പ്രകാശിച്ചുമിരിക്കുന്ന തേജസ്സുകളേയും കാണും.

ലിംഗനാശത്തിന്റെ പൎയ്യായനാമങ്ങൾ.

സഏവലിംഗനാശസ്തു നീലികാകാചസംജ്ഞിതഃ

ആ ലിംഗനാശത്തിനു നീലിക എന്നും കാചം എന്നും പേരുകൾ ഉണ്ട്. മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷവും തിമിരമാകുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷം കാചമാകുന്നു എന്നും ഈ ഗ്രന്ഥകൎത്താവു പറയുന്നു. എന്നാൽ താഴെകാണുന്ന നിമിവചനം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചദോഷം കാചമായി ഭവിക്കുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചദോഷം ലിംഗനാശമായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു എന്നും ആകുന്നു നിമിവചനം "കാചഇത്യേഷവിജ്ഞേയം പരംസ്ത്രിപടലേസ്ഥിതഃ ചതുൎത്ഥപടലപ്രാപ്യൈവ ലിംഗനാശസ്സഉച്യതേ"

ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള രൂപദൎശനം.

൧൩. വാതേന ചാപി രൂപാണി ഭ്രമന്തീവ ച പശ്യതി
അവിലാന്യരുണാഭാനി വ്യാവിദ്ധാനീവമാനവഃ

൧൪. പിത്തേനാദിത്യഖദ്യോത ശക്രചാപതടിൽഗണാൻ
നൃത്യന്തശ്ചൈവ ശിഖിന സ്സൎവ്വംനീലഞ്ചപശ്യതി

൧൫. കഫേനപശ്യേദ്രൂപാണി സ്നിഗ്ദ്ധാനി ച സിതാനി ച
പശ്യേദസൂക്ഷ്മാണ്യത്യൎത്ഥം വ്യഭ്രമേവാഭ്രസംപ്ലവം.

൧൬. സലിലപ്ലാവിതാനീവ പരിജാഡ്യാനിമാനവഃ
പശ്യേദ്രക്തേനരക്താനി തമാംസിവിവിധാനിച.

൧൭. സസിതാന്യപികൃഷ്ണാനി പീതാന്യപിചമാനവഃ
സന്നിപാതേനപത്രാണി വിപ്ലുതാനീവപശ്യതി.

൧൮. ബഹുധാചദ്വിധാചാപി സൎവ്വാണ്യേവസമന്തതഃ
ഹീനാധികാംഗാന്യപിവാ ജ്യോതീംഷ്യപിചഭൂയസാ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ രൂപങ്ങൾ തിരിയുന്നുവോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണവും മലിനങ്ങളായിട്ടും രക്തവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടും കുടിലങ്ങളോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണവും കാണപ്പെടും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ ആദിത്യൻ മിന്നാമിനുങ്ങു, ഇന്ദ്രധനുസ്സു, മിന്നൽപിണർ ഇവയുടെ രൂപങ്ങൾ കാണപ്പെടും മയിലുകൾ ആടുന്നവയായിട്ടു കാണപ്പെടും സൎവ്വവും നീലനിറമായിട്ടും കാണും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിന്റെ ലക്ഷണം സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും വെളുത്തനിറത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുക, സൂക്ഷ്മങ്ങളായിരിക്കുന്നവ ഏററവും അസൂക്ഷ്മങ്ങളായിട്ടും കാണുക. ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രൻ നക്ഷത്രം മുതലായവയില്ലാത്തപ്പോഴും ഉണ്ടെന്നുകാണുക വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കനിമിത്തം നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ കാണുക ഇവയാകുന്നു രക്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ തമസ്സുകൾ ചുവന്നിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും രൂപങ്ങൾ അല്പം വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു കാണപ്പെടും. സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ള തിമിരത്തിങ്കൽ എല്ലാദ്രവ്യങ്ങളും നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടും വിപരീതങ്ങളായിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും രണ്ടുവിധങ്ങളായിട്ടും തേജസ്സുകൾ പലപ്രകാരത്തെയും കാണപ്പെടും.

പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരം.

൧൯. പിത്തംകുൎയ്യാൽപരിമ്ലായി മൂൎച്ഛിതംപിത്തതേജസാ
പിത്താദിശസ്ഥഖദ്യോതാൻ ഭാസ്കരഞ്ചാപിപശ്യതി.

൨൦. വികീൎയ്യമാണാൽഖദ്യോതൈർ വൃക്ഷാംസ്തേജോഭിരേവവാ

രക്തത്താൽ മിശ്രിതമായിരിക്കുന്ന പിത്തം പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരത്തെ ഉണ്ടാക്കും അതു വന്നാൽ ദിക്കുകൾ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു കാണപ്പെടും. മിന്നാമിനുങ്ങുകളും കാണപ്പെടും. ആദിത്യൻ ഉദിച്ചുവരുന്നതായിട്ടും വൃക്ഷങ്ങൾ മിന്നാമിനുങ്ങുകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെടുന്നവയായിട്ടോ തേജസ്സുകളോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവയായിട്ടോ കാണപ്പെടും.

(൨൨൬) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

വക്ഷ്യാമിഷഡ്വിധംരാഗൈർ ലിംഗനാശമതഃപരം

ഇതിനപ്പുറം രാഗംഹേതുവായിട്ടു ആറുവിധമായുണ്ടാകുന്ന ലിംഗനാശത്തെപ്പറയുന്നു.

വാതജാദിരാഗഭേദലക്ഷണം.

൨൧ രാഗോരുണോമാരുതജഃപ്രദിഷ്ടോ
മ്ലായീചനീലഞ്ചതഥൈവപിത്താൽ
കഫാൽസിതശ്ശോണിതജസ്സരക്ത
സ്സമസ്തദോഷപ്രഭവോവിചിത്രഃ

വാതജമായിരിക്കുന്ന രാഗം ചുവന്നിരിക്കും. പിത്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫജമായിരിക്കുന്ന രാഗം വെളുത്തിരിക്കും, രക്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം രക്തത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും.

വാതികാദിരാഗത്തിന്റെ വിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൨൨. അരുണംമണ്ഡലംദൃഷ്ട്യാം സ്ഥൂലകാചാരുണപ്രഭം
പരിമ്ലായിനിരോഗസ്യാൽമ്ലായിനീലഞ്ചമണ്ഡലം.

൨൩. ദോഷക്ഷയാൽസ്വയംതത്ര കദാചിൽസ്യാത്തുദർശനം

പരിമ്ലായി എന്ന രോഗത്തിൽ ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ടും സ്ഥൂലമായ കാചത്തിന്റെ എന്നപോലെ ചുവന്ന പ്രഭയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. ദോഷത്തിന്നു ക്ഷയംവന്നാൽ ചിലപ്പോൾ താനേ തന്നെ കാണുകയും ചെയ്യും.

ദൃഷ്ടിമണ്ഡലഗതരോഗലക്ഷണം.

അരുണംമണ്ഡലംവാതാൽ ചഞ്ചലംപരുഷംതഥാ.

൨൪. പിത്താന്മണ്ഡലമാനീലം കാംസ്യാഭംപീതമേവച
ശ്ലേഷ്മണാബഹുലംപീതം ശംഖകുന്ദേന്ദുപാണ്ഡുരം

൨൫. ചലൽപത്മപലാശസ്ഥഃ ശുക്ലോബിന്ദുരിവാംഭസഃ
മൃജ്യമാനേചനയനേ മണ്ഡലംതദ്വിസർപ്പതി.

൨൬. പ്രവാളപത്മപത്രാഭം മണ്ഡലംശോണിതാത്മകം
ദൃഷ്ടിരാഗോഭവേച്ചിത്രോ ലിംഗനാശത്രിദോഷജേ.

൨൭. യഥാസ്വംദോഷലിംഗാനി സർവ്വേഷ്വേവഭവന്തിഹി.

വാതംഹേതുവായിട്ടു ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ടും ഇളക്കത്തോടുകൂടിയും പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. പിത്തംഹേതുവായിട്ടു അല്പം നീലിച്ചിട്ടും ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെതേജസ്സുപോലെ ഇരിക്കുന്ന തേജസ്സോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ടു വലുതായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ശംഖ്, മുല്ലപ്പൂവ്, ചന്ദ്രൻ ഇവപോലെ വെളുത്തിട്ടും ഇളകിയിരിക്കുന്ന താമരയിലയിലെ വെള്ളത്തുള്ളിപോലെ ഇളകിക്കൊണ്ടുമിരിക്കും. കൈകൊണ്ടുമർദ്ദിക്കുന്ന സമയം ആ മണ്ഡലം പരക്കുകയും ചെയ്യും. രക്തജമായ മണ്ഡലം പവിഴംപോലെയും ചുവന്ന താമരപ്പൂപോലെയും ഇരിക്കും. ത്രിദോഷജമായ ലിംഗനാശത്തിങ്കൽ ദൃഷ്ടിരാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും. എല്ലാ ദോഷങ്ങളിലും ദോഷത്തിന്നു തക്കവണ്ണം ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

മുമ്പേപറയപ്പെട്ടവയും ഇനിപറയപ്പെടാൻ പോകുന്നവയുമായ രോഗങ്ങളുടെസംഖ്യ.

൨൮. ഷൾലിംഗനാശാഃ ഷഡിമേചരോഗാ
ദൃഷ്ട്യാശ്രയാഃഷൾചഷഡേവവാച്യാഃ

മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ലിംഗനാശങ്ങൾ ആറ. ഇനി പറവാൻപോകുന്ന ദൃഷ്ട്യാശ്രയങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ആറ. ഇങ്ങിനെപന്ത്രണ്ടുരോഗങ്ങൾ വാച്യങ്ങളാകുന്നു-

പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

പിത്തേനദുഷ്ടേനസദാതുദൃഷ്ടിഃ
പീതാഭവേദ്യസ്യനരസ്യകിഞ്ചിൽ.
൨൯. പീതാനിരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ
സവൈനരഃപിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിഃ

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പോഴും അല്പമായ മഞ്ഞനിറത്തോടും കൂടിയിരിക്കയും അതുഹേതുവായിട്ടു എല്ലാവസ്തുക്കളെയും മഞ്ഞൾനിറമായിട്ടു കാണുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടി എന്നു പേർ.

ദിവാന്ധ്യലക്ഷണം.

പ്രാപ്തേതൃതീയംപടലന്തുദോഷേ
ദിവാനപശ്യേന്നിശിവീക്ഷതേസഃ
൩൦. രാത്രൌചശീതാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പിത്താല്പഭാവാദപിതാനിപശ്യേൽ

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ പകൽ കാഴ്ചയുണ്ടാകയില്ല- രാത്രിയിൽ ശൈത്യത്തിന്റെ സംബന്ധംകൊണ്ടും പിത്തത്തിന്റെ അല്പതാകൊണ്ടും കാഴ്ചയുണ്ടാകയുംചെയ്യും.

ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

തഥാനരഃശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടി സ്താന്യേവശുക്ലാനിതുമന്യതേസഃ

അപ്രകാരംതന്നെ ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന കഫം ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പോഴും വെളുത്തിരിക്കയും തന്നിമിത്തം അവന്നു എല്ലാവസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിയെന്നു പേർ.

നക്താന്ധ്യലക്ഷണം.

൩൧. ത്രിഷുസ്ഥിതോല്പഃപടലേഷുദോഷോ
നക്താന്ധ്യമാപാദയതിപ്രസഹ്യ
ദിവാസസൂര്യാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പശ്യേത്തുരൂപാണികഫാല്പഭാവാൽ.

മൂന്നു പടലങ്ങളിലും സ്ഥിതങ്ങളായി അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ രാത്രിയിൽ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നിളകാതെ നിന്നിട്ടു കാഴ്ചയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. പകൽ ദോഷങ്ങൾ ആദിത്യരശ്മിയുടെ സ്പർശംകൊണ്ടു ദൃഷ്ടിമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു ഉരുകിലയിച്ചുപോകയും കഫത്തിന്നു അല്പതാം ഭവിക്കയും ചെയ്കനിമിത്തം കാഴ്ചയുണ്ടാകുന്നു. ഇതിന്നു നക്താന്ധ്യമെന്നു പേർ. മാലക്കണ്ണെന്നു ഭാഷ

ധൂമദർശിലക്ഷണം.

ശോകജ്വരായാസശിരോഭിതാപൈ രഭ്യാഹതായസ്യനരസ്യദൃഷ്ടിഃ
ധൂമ്രാംസ്തഥാപശ്യതിസർവ്വഭാവാൻ സധൂമദർശീതിനരഃപ്രദിഷ്ടഃ

ദുഃഖം ജ്വരം ദേഹശ്രമം ശിരോരോഗം ഇവകൊണ്ടു സന്തപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു കാണുന്നവയൊക്കെയും പുകപറ്റിയപോലെ തോന്നും. രാത്രിയിൽ പിത്തത്തിന്റെ ക്ഷൈണ്യംകൊണ്ടു എല്ലാം ശരിയായി കാണുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗത്തിന്നു ധൂമദർശി എന്നുപേർ.

ഹ്രസ്വദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

യോഹ്രസ്വജാത്യോദിവസേഷുകൃച്ഛ്രാ
ദ്ധ്രസ്വാനിരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ

 നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

ഹ്രസ്വജാതിയിലുള്ളവന്റെ ദൃഷ്ടിമദ്ധ്യത്തിൽ ദോഷംനില്ക്കുമ്പോൾ വലിയരൂപങ്ങൾ പകൽ ഹ്രസ്വങ്ങളായിട്ടും പണിപ്പെട്ടും കാണപ്പെടും

നകുലാന്ധ്യലക്ഷണം.

വിദ്യോതതേയസ്യനരസ്യദൃഷ്ടി
ർദ്ദോഷാഭിപന്നാനകുലസ്യയദ്വൽ
ചിത്രാണിരൂപാണിദിവാസപശ്യേൽ
സവൈവികാരോനകുലാന്ധ്യസംജ്ഞഃ

യാവനൊരുത്തന്റെ ദൃഷ്ടി മൂന്നു ദോഷങ്ങളാലും വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും കീരിയുടെ കണ്ണുപോലെ അതിരക്തമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അവൻ പകൽ നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുകയും രാത്രിയിൽ അശേഷം കാണാതിരിക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗത്തിന്നു നകുലാന്ധ്യമെന്നു പേർ.

ഗംഭീരദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

ദൃഷ്ടിർവിരൂപാശ്വസനോപസൃഷ്ടാ സംകോചമഭ്യന്തരതസ്തുയാതി
രുജാവഗാഢാചതമക്ഷിരോഗം ഗംഭീരികേതിപ്രവദന്തിതജ്ഞാഃ

ദൃഷ്ടി വാതത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും വികൃതയായിട്ടും അന്തൎഭാഗത്തിലേക്കു വലിയും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും അതിനെ വിദ്വാന്മാർ ഗംഭീരദൃഷ്ടിയെന്നു പറയുന്നു.

ആഗന്തുകലിംഗനാശം.

ബാഹ്യൌപുനർദ്വാവിഹസംപ്രദിഷ്ടൌ
നിമിത്തതശ്ചാപ്യനിമിത്തതശ്ച
നിമിത്തതസ്തത്രശിരോഭിതാപാൽ
ജ്ഞേയസ്ത്വഭിഷ്യന്ദനിദർശനസ്സഃ

ആഗന്തുകലിംഗനാശം രണ്ടുപ്രകാരമാകുന്നു ഒന്നു നിമിത്തജം രണ്ടു അനിമിത്തജം അവയിൽ ശിരോഭിതാപം ഹേതുവായിട്ടും വിഷപുഷ്പങ്ങളുടെ ഗന്ധത്തെ വഹിക്കുന്ന വായുവിന്റെ സ്പൎശം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതു നിമിത്തജം ; അതിന്നു അഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെലക്ഷണംക്രിയയുമുണ്ടാകും.

അനിമിത്തലിംഗനാശലക്ഷണം.

സുരർഷിഗന്ധർവ്വമഹോരഗാണാം സന്ദർശനേനാപിചഭാസ്വരസ്യ
ഹന്യേതദൃഷ്ടിർമ്മനുജസ്യയസ്യ സലിംഗനാശസ്ത്വനിമിത്തസംജ്ഞഃ
തത്രാക്ഷിവിസ്പഷ്ടമിവാതിഭാതി വൈഡൂൎയ്യവർണ്ണാവിമലാചദൃഷ്ടിഃ

ദേവന്മാരെയോ ഋഷികളെയൊ ഗന്ധർവ്വന്മാരെയൊ മഹാസൎപ്പങ്ങളെയൊ സൂൎയ്യനെയൊ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുക ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു കാഴ്ചയില്ലാതെയാകും. അതിന്നു അനിമിത്തലിംഗനാശമെന്നുപേർ. അവിടെ കണ്ണു പൂൎവ്വാവസ്ഥയിൽനിന്നു വിശേഷമായ പ്രസന്നതയോടുകൂടിയും വൈഡൂൎയ്യത്തിന്റെ വൎണ്ണംപോലെയും നിർമ്മലമായുമിരിക്കും.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം.

പ്രസ്താൎയ്യൎമ്മത്തിന്റേയും ശുക്ലാൎമ്മത്തിന്റേയും ലക്ഷണം.

൧. പ്രസ്താൎയ്യൎമ്മതനുസ്തീർണ്ണം ശ്യാവംരക്തനിഭംസിതേ
സശ്വേതംമൃദുശുക്ലാർമ്മ ശുക്ലേതദ്വൎദ്ധതേചിരാൽ.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം

കണ്ണിന്റെ ശുക്ലഭാഗത്തിങ്കൽ നിർമ്മലമായിട്ടും പരന്നിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും, അതിന്നു പ്രസ്താര്യർമ്മമെന്നു പേർ. ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും മൃദുവായിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും. അതു വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും അതിന്നു ശുക്ലാർമ്മമെന്നുപേർ.

രക്താർമ്മലക്ഷണം.

പത്മാഭംമൃദുരക്താർമ്മയന്മാംസംചീയതേസിതേ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ ചെന്താമരപ്പൂപോലെയും മൃദുവായിട്ടും വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന മാംസത്തിന്നു രക്താർമ്മമെന്നു പേർ.

അധിമാംസാർമ്മലക്ഷണം.

പൃഥുമൃദ്വധിമാംസാർമ്മ ബഹലഞ്ചയകൃന്നിഭം

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ പരന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും തടിച്ചിട്ടും യകൃത്തെന്ന മാംസപിണ്ഡത്തോടു സദൃശമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു അധിമാംസാർമ്മമെന്നു പേർ.

സ്നായ്വർമ്മലക്ഷണം.

സ്ഥിരംപ്രസ്താരിമാംസാഢ്യം ശുഷ്കംസ്നായ്വർമ്മപഞ്ചമം

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ കഠിനമായിട്ടും പ്രസ്താര്യർമ്മഭേദമായിട്ടും വളരെ മാംസത്തോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടുമുണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു സ്നായ്വർമ്മമെന്നു പേർ. ഇതാകുന്നു അഞ്ചാമത്തെ അർമ്മം

ശുക്തികാലക്ഷണം.

ശ്യാവാസ്സ്യുഃപിശിതനിഭാശ്ചബിന്ദവോയേ

ശുക്ത്യാഭാസ്സിതനിയതാസ്സശുക്തിസംജ്ഞഃ

കണ്ണിന്റെ ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കരുവാളിച്ചിട്ടും മാംസത്തോടു സമമായിട്ടും മുത്തുച്ചിപ്പിയുടെ അകംപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയോ നിയമേന വെളുത്തിട്ടോ ചില പുള്ളികളുണ്ടാകും; അതിന്നു ശുക്തിക എന്നു പേർ. അവിടെ അതിസാരവും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകുമെന്നു വാഗ്ഭടൻ പറയുന്നു

അർജ്ജുനലക്ഷണം.

ഏകോയശ്ശശരുധിരോപമശ്ചബിന്ദുഃ

ശുക്ലസ്ഥോഭവതിതമർജ്ജുനംവദന്തി

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ മുയലിന്റെ രക്തംപോലെ ചുവന്നതായ ബിന്ദു ഭവിക്കും അതിന്നു അർജ്ജുനമെന്നു പേർ.

പിഷ്ടകലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മമാരുതകോപേന ശുക്ലേപിഷ്ടം സമുന്നതം

പിഷ്ടവൽപിഷ്ടകംവിദ്ധി മലാക്താദർശസന്നിഭം

ശ്ലേഷ്മവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ഉയന്നിട്ടും അരച്ചിട്ടുള്ള അരിപോലെ വെളുത്തിട്ടും മാംസം ഉണ്ടാകും, അതിന്നു പിഷ്ടകമെന്നു പേർ അതു പൊടിപററിയ കണ്ണാടിയോടു തുല്യമായിരിക്കുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം

സിരാജാലലക്ഷണം.

ജാലാഭഃകഠിനസിരോമഹാൻസരക്തഃ

സന്താനഃസ്മൃതഇതിജാലസംജ്ഞിതസ്തു

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ വലപോലെയും കഠിനങ്ങളായ സിരകളോടുകൂടിയും വലുതായിട്ടും അല്പമായി ചുവന്നിട്ടും സിരാസംഘങ്ങൾ സംഭവിക്കും അതിന്നു സിരാജാലമെന്നുപേർ

സിരാപിടകാലക്ഷണം.

ശുക്ലസ്ഥാഃസിതപിടകാഃസിരാവൃതായാ

സ്താംബ്രൂയാദസിതസമീപജാഃസിരാജാഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തോടടുത്തു ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപ്തങ്ങളായിട്ടു വെള്ളത്തനിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു സിരാജപിടകാ എന്നുപേർ.

വലാസഗ്രഥിതലക്ഷണം.

കാംസ്യാഭോമ്ബുദ്ബുദാഭവാരിബിന്ദുകല്പോ
വിജ്ഞേയോനയനസിതേ വലാസസംജ്ഞഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽതന്നെ ഓട്ടുപാത്രത്തിൻെറ ദീപ്തിപോലെയിരിക്കുന്ന ദീപ്തിയോടുകൂടിയും കഠിനമായിട്ടും ജലബിന്ദുക്കൾപോലെയും ശോഫം ഉണ്ടാകും അതിന്നു വലാസഗ്രഥിതം എന്നുപേർ.

ഇതി നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം.

പൂയാലസലക്ഷണം.

പക്വശ്ശോഫസ്സന്ധിജോയസ്സതോദഃ
സ്രാവേൽപൂയംപൂതിപൂയാലസാഖ്യഃ

കണ്ണിൻെറ സന്ധിയിൽ ഒരുവക നീരുണ്ടായി പഴുത്തു പൊട്ടുകയും കുത്തിനോവോടുകൂടിയിരിക്കുകയും അതിൽനിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കുകയും ചെയ്യും അതാകുന്നു പൂയാലസം എന്ന സന്ധിരോഗം.

ഉപനാഹലക്ഷണം.

ഗ്രന്ഥിന്നാല്പോദൃഷ്ടിസന്ധാവപാകീ
കണ്ഡൂപ്രായോനീരുജസ്ത്വുപനാഹഃ

മൂക്കിൻെറ സമീപത്തിങ്കലുള്ള വാൽക്കണ്ണിൽ വലുതായിട്ടും പഴുക്കാതെകണ്ടും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന മുഴയ്ക്കു ഉപനാഹമെന്നു പേരാകുന്നു.

സ്രാവസംപ്രാപ്തി.

ഗത്വാസന്ധീനശ്രുമാർഗ്ഗേണദോഷാഃ
കുര്യുഃസ്രാവാൻലക്ഷണൈഃസ്വൈരുപേതാൻ
തംഹിസ്രാവംനേത്രനാഡീതിചൈകേ
തസ്യാലിംഗംകീർത്തയിഷ്യേചതുർദ്ധാ.

ദോഷങ്ങൾ അശ്രുവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന ധമനികളിൽകൂടി നേത്രത്തിൻെറ അർദ്ധഭാഗത്തിലുള്ള നാലു സന്ധികളെ പ്രാപിച്ചിട്ടു തൻെറ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി സ്രാവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും ആ സ്രാവത്തെ ചിലർ നേത്രനാഡിയെന്നു പറയുന്നു അതിൻെറ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു അതു സന്നിപാതംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുപ്രകാരമാകുന്നു.

സന്നിപാതസ്രാവലക്ഷണം.

പാകാൽസന്ധൌസംസ്രവേദ്യസ്തുപൂയം
പൂയസ്രാവോസൌഗദസ്സർവ്വജസ്തു.

മൂക്കിന്നടുത്ത കണ്ണിൽ തൊലിയും മാംസവുംകൂടി പഴുത്തു ചലമായിട്ടു ഒലിക്കുന്നതിന്നു പൂയസ്രാവമെന്നു പേർ. ഇതു ത്രിദോഷനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു.

കഫസ്രാവലക്ഷണം,

ശ്വേതംസാന്ദ്രംപിച്ഛിലായസ്സ്രവേത്തു
ശ്ലേഷ്മസ്രാവോസൌവികാരോമതസ്തു

വെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വഴുവഴുത്തിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരൊലിക്കുന്നതിന്നു കഫസ്രാവമെന്നു പേർ.

രക്തസ്രാവലക്ഷണം.

രക്തസ്രാവശ്ശോണിതോത്ഥോവികാരഃ
സ്രാവേദുഷ്ണംതത്രരക്തംപ്രഭൂതം.

രക്തസ്രാവത്തിന്നു രക്തംനിമിത്തം രക്തവൎണ്ണമായിരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരൊ ദുഷിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തമൊ അധികമായി സ്രവിക്കും.

പിത്തസ്രാവലക്ഷണം.

ഹാരിദ്രാഭംപീതമുഷ്ണംജലംവാ
പിത്താസ്രാവസ്സംസ്രവേൽസന്ധിമദ്ധ്യാൽ

പിത്തസ്രാവത്തിന്നു സന്ധിമദ്ധ്യത്തിങ്കൽനിന്നു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണമായും ഇരിക്കുന്ന ജലമൊ കേവലം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുന്ന ജലമൊ സ്രവിക്കും.

പൎവ്വണീലക്ഷണം.

താമ്രാതന്വീദാഹശൂലോപപന്നാ
ജ്ഞേയാവൈദ്യൈഃപൎവ്വണീവൃത്തശോഫഃ

കടക്കണ്ണിന്റെയൊ വാൽക്കണ്ണിന്റെയൊ സന്ധികളെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ താമ്രവൎണ്ണമായിട്ടും ചെറുതായിട്ടും ചൂടോടും പഴുപ്പോടും വൃത്തമായ വീക്കത്തോടും കൂടിയും പിടക ഉണ്ടാകും അതിന്നു പൎവ്വണി എന്നുപേർ

അലജീലക്ഷണം.

ജാതാസന്ധൌകൃഷ്ണശുക്ലേഽലജീസ്യാൽ
തസ്മിന്നേവഖ്യാപിതാപൂൎവ്വലിംഗൈഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിന്റെയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിന്റെയും സന്ധിയിൽ പൎവ്വണിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന പിടകയ്ക്കു അലജിയെന്നു പേർ.

ക്രിമിഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

ക്രിമിഗ്രന്ഥിർവ്വൎത്മനഃപക്ഷ്മതശ്ച
കണ്ഡൂംകുൎയ്യുഃക്രിമയസ്സന്ധിജാതാഃ
നാനാരൂപാവൎത്മശുക്ലാന്തസന്ധൌ
ചരന്ത്യന്തൎല്ലോചനംദൂഷയന്തഃ

മുൻപിൽ പോളകളുടെയും ശുക്ലമണ്ഡലാന്ത്യത്തിന്റെയും സന്ധിയിൽതുടങ്ങി ക്രമേണ പോളകളുടെയും അക്ഷിരോമങ്ങളുടെയും സന്ധിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. അവ നാനാരൂപങ്ങളായിട്ടും കണ്ണിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തെ ദുഷിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടും ഇരിക്കും. ഈ ക്രിമികൾനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫം പഴുക്കയും അതിൽനിന്നു ചലം ഒലിക്കുകയും ചെയ്യും ഇതു ക്രിമിഗ്രന്ഥി എന്ന സന്ധിരോഗമാകുന്നു.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രവൎത്മഗതരോഗനിദാനം.

ഉത്സംഗലക്ഷണം.

അഭ്യന്തരമുഖീതാമ്രാ ബാഹ്യതോവൎത്മനശ്ചയാ
സോത്സംഗോത്സംഗപിടകാ സൎവ്വജാസ്ഥൂലകണ്ഡുരാ

(൨൱൨) നേത്രവൎത്മഗതരോഗനിദാനം

പോളയുടെ അകത്തു മുഖമായിട്ടും താമ്രവൎണ്ണമായിട്ടും ഉയൎന്നിട്ടും വലിയ ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും കണ്ണിന്റെ പോളമേലുണ്ടാകുന്ന പിടകയ്ക്കു ഉത്സംഗപിടക എന്നുപേർ ഇതു സന്നിപാതജമാകുന്നു.

കുംഭികാലക്ഷണം.

വൎത്മാന്തേ പിടകാ ധ്മാതാ ഭിദ്യന്തേ ച സ്രവന്തി ച
കുംഭീകാബീജസദൃശാഃ കുംഭികാഃ സന്നിപാതജാഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു പോളയുടെ അകത്തു കുരുക്കളുണ്ടായി പൊട്ടിയൊലിക്കയും പിന്നെയും വീക്കയും ചെയ്യും അവ നാഗദന്തിക്കുരുക്കളോടു സമാനങ്ങളായിരിക്കും. ആ രോഗം കുംഭികയാകുന്നു.

പോഥകീലക്ഷണം.

സ്രാവിണ്യഃ കണ്ഡുരാ ഗുൎവ്വ്യോ രക്തസൎഷപസന്നിഭാഃ
രുജാവത്യശ്ച പിടകാഃ പോഥക്യ ഇതി കീൎത്തിതാഃ.

കണ്ണുനീരോടും ചൊറിച്ചിലോടും കൂടിയും കനത്തിട്ടും ചുവന്ന കടുകിനോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും വേദനയോടും കൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു പോഥകിയെന്നു പേർ.

വൎത്മശൎക്കരാലക്ഷണം.

പിടകാ യാ ഖരാ സ്ഥൂലാ സൂക്ഷ്മാഭിരഭിസംവൃതാ
വൎത്മസ്ഥാ ശൎക്കരാ നാമ സ രോഗോ വൎത്മദൂഷകഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു പോളമേൽ പരുപരുത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും ചെറിയ കുരുക്കളാൽ ചുററപ്പെട്ടിട്ടും യാതൊരു പിടകയുണ്ടാകുന്നുവോ അതിന്നു വൎത്മശൎക്കരയെന്നുപേർ. ഈ രോഗം പോളയെ നശിപ്പിക്കും.

അൎശോവൎത്മലക്ഷണം.

ഉൎവ്വാരുബീജപ്രതിമാഃ പിടകാ മന്ദവേദനാഃ
ശ്ലക്ഷ്ണാഃ ഖരാശ്ച വൎത്മസ്ഥാ സ്തദൎശോ വൎത്മ കീൎത്ത്യതേ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു പോളയുടെ അകത്താ പുറത്താ വെള്ളരിക്കാക്കുരുപോലെയും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും മിനുത്തിട്ടും കഠിനങ്ങളായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു അൎശോവൎത്മമെന്നു പേർ.

ശുഷ്കാൎശോലക്ഷണം.

ദീൎഘാങ്കുരഃ ഖരസ്തബ്ധോ ദാരുണോഽഭ്യന്തരോദ്ഭവഃ
വ്യാധിരേഷോഽഭിവിഖ്യാതഃ ശുഷ്കാൎശോനാമനാമതഃ

പോളയുടെ അകത്തു പരുപരുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും അതികഠിനമായിട്ടും ദീൎഘമായിട്ടും മാംസാങ്കുരമുണ്ടാകും പ്രസിദ്ധമായ വ്യാധിക്കു ശുഷ്കാൎശസ്സെന്നത്രെ പേർ

അഞ്ജനനാമികാലക്ഷണം.

ദാഹതോദവതീ താമ്രാ പിടകാ വൎത്മസംഭവാ
മൃദ്വീ മന്ദരുജാ സൂക്ഷ്മാ ജ്ഞേയാ സാഞ്ജനനാമികാ

രക്തം ഹേതുവായിട്ടു പോളയിൽ ചൂടോടും കുത്തലോടുകൂടിയും ചെമ്പിച്ചിട്ടും നേത്തിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും കുരുവുണ്ടാകും അതിന്നു അഞ്ജനനാമിക എന്നുപേർ.

ബഹളവൎത്മലക്ഷണം.

വൎത്മോപചീയതേ യസ്യ പിടകാഭിസ്സമന്തതഃ
സവൎണ്ണാഭിഃ സ്ഥിരാഭിശ്ച വിദ്യാൽ ബഹളവൎത്മ തൽ.

പോളയുടെ വൎണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വൎണ്ണത്തോടുകൂടിയും സ്ഥിരങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന പിടകകളെക്കൊണ്ടു കണ്ണിന്റെ പോളമുഴുവൻ നിറയുന്നതിന്നു ബഹളവൎത്മമെന്നുപേർ.

വർത്മബന്ധലക്ഷണം.

കണ്ഡൂമതാല്പതോദേന വർത്മശോഫേനയോനരഃ
നസമംഛാദയേദക്ഷി യത്രാസൌവർത്മബന്ധകഃ

സന്നിപാതംനിമിത്തം ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ കുത്തിനോവോടുംകൂടി പോളമേൽ നീരുണ്ടായാൽ അവന്റെ കണ്ണു സുഖമായി അടപ്പാൻ കഴിയാതെ വരും. ഈ രോഗത്തിന്ന് വർത്മബന്ധകമെന്നു പേർ.

ക്ലിഷ്ടവർത്മലക്ഷണം.

മൃദ്വല്പവേദനംതാമ്രം യദ്വർത്മസമമേവച
അകസ്മാച്ചഭവേദ്രക്തം ക്ലിഷ്ടവർത്മേതിതദ്വിദുഃ

കണ്ണിന്റെ പോളകൾ രണ്ടും മൃദുവായിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും ചിലപ്പോൾ കാരണംകൂടാതെ ചുവക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു ക്ലിഷ്ടവർത്മമെന്നു പേർ.

വർത്മകർദ്ദമലക്ഷണം.

ക്ലിഷ്ടംപുനഃപിത്തയുതം ശോണിതംവിദഹേദ്യദാ
തതഃക്ലിന്നത്വമാപന്ന മുച്യതേവർത്മകർദ്ദമഃ

രക്തം പിത്തത്തോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും പോളയിൽ പഴുപ്പിനേയും ചൂടിനേയും ഉണ്ടാക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു പോള കറുത്തു ചെളിപോലെയിരിക്കുകയും ചെയ്യും അതിന്നു വർത്മകർദ്ദമമെന്നു പേർ.

ശ്യാവവർത്മലക്ഷണം.

യദ്വർത്മബാഹ്യതോന്തശ്ച ശ്യാവംശൂലംസവേദനം
തദാഹുഃശ്യാവവർത്മേതി വർത്മരോഗവിശാരദാഃ

വാതാധിക്യമായിരിക്കുന്ന ത്രിദോഷം ഹേതുവായിട്ടു കണ്ണിന്റെപോളയുടെ അകവും പുറവും കരുവാളിച്ചിട്ടും കുത്തിനോവോടും വേദനയോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും- അതിനെ വൈദ്യന്മാർ ശ്യാവവർത്മമെന്നു പറയുന്നു.

പ്രക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം.

പ്രക്ലിന്നവർത്മതദ്വിദ്യാൽ ക്ലിന്നമത്യർത്ഥമന്തതഃ

കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ പുറത്തു അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി നീരുണ്ടാകയും അകത്തു അധികമായി പഴുപ്പുണ്ടാകയും ചെയ്താൽ ആ രോഗത്തെ പ്രക്ലിന്നവർത്മമെന്നു പറയുന്നു ഇതു കഫാത്മകമാകുന്നു.

അക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം.

യസ്യധൌതാന്യധൌതാനി സന്ദഹ്യന്തേപുനഃപുനഃ
വർത്മാന്യപരിപക്വാനി വിദ്യാദക്ലിന്നവർത്മതൽ.

യാവനൊരുത്തന്റെ കൺപോളകൾ കഴുകിയാലും കഴുകിയില്ലെങ്കിലും പിന്നെയും പിന്നെയും ദഹിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും എന്നാൽ പഴുപ്പുണ്ടായിരിക്കയില്ലതാനും ഇതിന്നു അക്ലിന്നവർത്മമെന്നുപേർ.

വാതഹതവർത്മലക്ഷണം.

വിമുക്തസന്ധിനിശ്ചേഷ്ടം വർത്മയസ്യനമീല്യതേ
ഏതദ്വാതഹതംവർത്മ ജാനീയാദക്ഷിചിന്തകഃ

പോളകളുടെയും ശുക്ലമണ്ഡലത്തിന്റെയും സന്ധികൾതമ്മിൽ വേർപെട്ടുപോകനിമിത്തം കണ്ണുകൾ അടയ്ക്കുവാനും തുറക്കാനും കഴിയാതെ വരും. അതിനെ വാതഹതമെന്നു പറയുന്നു.

(൨൩൮) നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

വർത്മാന്തരസ്ഥം വിഷമം ഗ്രന്ഥിഭൂതമവേദനം
ആചക്ഷീതാർബ്ബുദമിതി സരക്തമവിലംബിതം.

പോളയ്ക്കുള്ളിൽ വിഷമമായിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും അല്പമായി ചുവന്നിട്ടും പെട്ടെന്നവെ വലുതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നഗ്രന്ഥിക്ക് അർബ്ബുദമെന്നു പേർ

നിമേഷലക്ഷണം.

നിമേഷണീഃ സിരാ വായുഃ പ്രവിഷ്ടോ വർത്മസംശ്രയാഃ
ചാലയത്യക്ഷിവർത്മാനി നിമേഷ ഇതി തദ്വിദുഃ

വർത്മാശ്രയമായിരിക്കുന്ന വായു കണ്ണുതുറക്കുകയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിനുള്ള സിരകളിൽ ചെന്നിട്ടു പോളകളെയിളക്കും. അതുഹേതുവായിട്ടു കണ്ണടച്ചാൽ തുറക്കാൻ കഴിയാതെവരും ഇതിനു നിമേഷമെന്നു പേർ.

ശോണിതാർശോലക്ഷണം.

യഃ സ്ഥിതോ വർത്മമധ്യേ തു ലോഹിതോ മൃദുരങ്കുരഃ
തദ്രക്തജം ശോണിതാർശശ്ഛിന്നം ഭിന്നം പ്രവർദ്ധതേ

കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ചുവന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും രക്തം ഒലിച്ചും ഇരിക്കുന്ന ഒരു മാംസം ഉണ്ടാകും രക്തജമായ ആ രോഗത്തിന്നു ശോണിതാർശസ്സെന്നു പേർ ഛേദിച്ചാലും ഭേദിച്ചാലും മുൻപത്തേതിൽ അധികമധികം വർദ്ധിക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാണെന്നാണ് വിദേഹന്റെ അഭിപ്രായം. വാഗ്ഭടത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

ജനയത്യങ്കുരം താമ്രം വർത്മനി ഛിന്നരോഹണം
തച്ഛോണിതാർശോഽസാദ്ധ്യം സ്യാദ്രക്തസ്രാവ്യഘനീതുജം

നഗണലക്ഷണം.

അപാകീ കഠിനഃ സ്ഥൂലോ ഗ്രന്ഥിർവർത്മഭവോഽരുജഃ
നഗണോ നാമ സവ്യാധിർല്ലിംഗതഃ പരികീർത്തിതഃ,

പോളയിൽ തടിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും കഠിനമായിട്ടും പഴുക്കാതെയും ഉണ്ടാകുന്നമുഴയെ ലക്ഷണവശാൽ നഗണമെന്നു പറയുന്നു. ഈ വ്യാധി പോളമേൽ ഉണ്ടാകുമെന്നാണ് സത്യകിപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു. "വർത്മോപരിഷ്ഠാൽ യോ ഗ്രന്ഥിഃ കഠിനോ നേവ പച്യതി നീരുജോ നഗണോ നാമ രോഗഃ ശ്ലേഷ്മസമുത്ഭവഃ" എന്നു പ്രമാണവചനം.

വിസവർത്മലക്ഷണം.

ത്രയോ ദോഷാ ബഹിഃ ശോഫം കുര്യുശ്ഛിദ്രാണി വർത്മനോഃ
പ്രസ്രവന്ത്യന്തരുദകം ബിസവദ്ബിസവർത്മ തത്.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ പോളയുടെ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കൽ വീക്കത്തേയും അന്തർഭാഗത്തിൽ ഛിദ്രങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ വെള്ളമുണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യും താമരവളയമെന്നപോലെയിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധിക്കു വിസവർത്മമെന്നു പേർ.

കുഞ്ചനം.

വാതാദ്യാ വർത്മസങ്കോചം ജനയന്തി മലാ യദാ
തദാ ദ്രഷ്ടും ന ശക്നോതി കുഞ്ചനം നാമ തദ്വിദുഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ പോളകളെ വലിച്ചു ചുരുക്കുകനിമിത്തം കണ്ണിനു നോക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതെവരും അതാത്രെ കുഞ്ചനം.

പക്ഷ്മകോപലക്ഷണം.

പ്രചാലിതാനി വാതേന പക്ഷ്മാണ്യക്ഷി വിശന്തി ഹി
ഘൃഷ്യന്ത്യക്ഷി മുഹുസ്താനി സംരംഭം ജനയന്തി ച

അസിതേസിതഭാഗേച മൂലകോശാൽപതന്ത്യപി
പക്ഷ്മകോപസ്സവിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃപരമദാരുണഃ

അക്ഷിരോമങ്ങൾ വായു പ്രചലിതങ്ങളായിട്ടു കണ്ണിന്റെ ഉള്ളിൽ വീണിട്ടുപിന്നെയും പിന്നെയും കണ്ണിനെയുരയ്ക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കലും ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കലും നീരുമുണ്ടാകും. ആ രോമങ്ങൾ വേരോടെ പറിഞ്ഞാണു കണ്ണിൽവീഴുന്നതു്. ഏററവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിക്കു പക്ഷ്മകോപം എന്നാകുന്നു പേർ. രോമംവളഞ്ഞു കണ്ണിൽകുത്തുന്നതിന്നും പോള അന്തർമ്മുഖമായിട്ടു വളയുന്നതിന്നും ഇതുതന്നെ പേർ.

പക്ഷ്മശാതലക്ഷണം.

വർത്മപക്ഷ്മാശയഗതം പിത്തംരോമാണിശാതയേൽ
കണ്ഡൂംദാഹഞ്ചകുരുതേ പക്ഷ്മശാതംതമാദിശേൽ.

അക്ഷിരോമങ്ങളുടെ അധോഭാഗത്തിലിരിക്കുന്ന പിത്തം രോമങ്ങളെ പൊഴിക്കയും ചൊറിവും ചൂടുമുണ്ടാക്കയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു പക്ഷ്മശാതമെന്നു പേർ.

നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷു വർത്മജാസ്ത്വേകവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേദശൈകശ്ച ചത്വാരഃകൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സർവ്വാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാദ്വാദശൈവതു
ബാഹ്യജൌദ്വൌസമാഖ്യാതൌ രോഗൌപരമദാരുണൌ
ഭൂയഏതാൻപ്രവക്ഷ്യാമി സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതൈഃ

നേത്രരോഗങ്ങളിൽ സന്ധിരോഗങ്ങൾ ഒൻപതു വർത്മരോഗങ്ങൾ ഇരുപത്തൊന്നു ശുക്ലമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ പതിനൊന്നു കൃഷ്ണമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ നാലു സർവ്വാക്ഷിരോഗങ്ങൾ പതിനേഴ് ദൃഷ്ടിരോഗങ്ങൾ പന്ത്രണ്ടു. ഏററം ഭയങ്കരങ്ങളായും ബാഹ്യങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന രോഗങ്ങൾ രണ്ടു സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതങ്ങളോടുകൂടെ ഇവയെ ഇനിയും പറയും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

ശിരോരോഗനിദാനം.

---

൧. ശിരോരോഗാസ്തുജായന്തേ വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രിഭിഃ
സന്നിപാതേനരക്തേന ക്ഷയേണക്രിമിഭിസ്തഥാ.
൨. സൂര്യാവർത്താനന്തവാതാ ർദ്ധാവഭേദകശംഖകൈഃ

ശിരോരോഗങ്ങളുണ്ടാകുന്നതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ക്രിമികളെക്കൊണ്ടും സൂര്യാവർത്തംകൊണ്ടും അനന്തവാതംകൊണ്ടും അർദ്ധാവഭേദകംകൊണ്ടും ശംഖകംകൊണ്ടും പതിനൊന്നുവിധം ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൩. യസ്യാനിമിത്തം ശിരസോരുജശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാനിശിചാതിമാത്രം
ബന്ധോപതാപൈശ്ചഭവേദ്വിശേഷഃ
ശിരോഭിതാപഃസസമീരണേന.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ശിരോരോഗത്തിന്നു കാരണംകൂടാതെ ശിരസ്സിന്നു കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. രാത്രിയിൽ അതു അധികമായിരിക്കും. വസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു കെട്ടുകയോ എണ്ണപുരട്ടുകയോ സ്വേദിപ്പിക്കുകയോ ചെയ്താൽ പൊറുതിവരും.

(൨൩൯) ശിരോരോഗനിദാനം

പിത്തശിരോരോഗലക്ഷണം.

൧. യസ്യോഷ്ണമംഗാരചിതം യഥൈവ
ഭവേച്ഛിരോധൂപ്യതി ചാക്ഷിനാസം
ശീതേനരാത്രൌചഭവേച്ഛിശേഷ
ശിരോഭിതാപസ്സതുപിത്തകോപാൽ.

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്നു തലയിൽ തീക്കനൽ നിരത്തിയതുപോലെ ചൂടുണ്ടാക, കണ്ണും മൂക്കും പുകയുക, ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ധാരയിടുകയോ ലേപനംചെയ്കയോ ചെയ്താലും രാത്രിയിലും കുറെ ശമതിയുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു ലക്ഷണം.

കഫശിരോരോഗലക്ഷണം.

൨. ശിരോഭവേദ്യസ്യകഫോപദിഗ്ദ്ധം
ഗുരുപ്രതിഷ്ടബ്ധമതോഹിമഞ്ച
ശൂനാക്ഷികൂടംവദനഞ്ചയസ്യ
ശിരോഭിതാപഃസകഫപ്രകോപാൽ.

കഫംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം ശിരസ്സിൽ കഫംതേച്ചിരിക്കുന്നതായി തോന്നുക, തല കനക്കുകയും സ്തംഭിക്കുകയുംതണുക്കയുംചെയ്ക, കണ്ണിന്റെ പോളകളും മുഖവും വീങ്ങുക ഇവയാകുന്നു.

സന്നിപാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൩. ശിരോഭിതാപേത്രിതയപ്രവൃത്തേ
സർവ്വാണിലിംഗാനിസമുൽഭവന്തി

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

രക്തജശിരോരോഗലക്ഷണം.

രക്താത്മകഃപിത്തസമാനലിംഗഃ
സ്പർശാസഹത്വം ശിരസോഭവേച്ച

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ പിത്തശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണമുണ്ടാകും വിശേഷിച്ചും തലയിൽതൊട്ടാൽ സഹിക്കവയ്യാതെയുമിരിക്കും.

ക്ഷയജശിരോരോഗലക്ഷണം.

൪. അസൃഗ്വസാശ്ലേഷ്മസമീരണാനാം
ശിരോഗതാനാമിഹസംക്ഷയേണ
ക്ഷയപ്രവൃത്തിശ്ശിരസോഭിതാപഃ
കഷ്ടോഭവേദുഗ്രരുജാതിമാത്രം.

൫. സംസ്വേദനച്ഛർദ്ദനധൂമനസ്യ
രസൃഗ്വിമോക്ഷൈശ്ചവിവൃദ്ധിമേതി

ശിരസ്സിങ്കലുള്ള രക്തവും വസയും കഫവും വായുവും ക്ഷയിക്കഹേതുവായിട്ടു ക്ഷയജമായിരിക്കുന്ന ശിരോരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു. ഇവിടെ ശിരസ്സിന്നു ദുസ്സഹമായിരിക്കുന്ന ചൂടും അതിയായ വേദനയുമുണ്ടാകും; വിയർപ്പിക്കുകയോ ഛർദ്ദിപ്പിക്കുകയോ ധൂമപാനംചെയ്കയോ നസ്യംചെയ്കയോ രക്തംകളകയോ ചെയ്താൽ ഇതു വളരെ വർദ്ധിച്ചുവരും.

ക്രിമിശിരോരോഗലക്ഷണം.

നിസ്തുദ്യതേയസ്യശിരോതിമാത്രം
സംഭക്ഷ്യമാണം സ്ഫുരതീവചാന്തഃ

൯. ഘ്രാണാച്ചശ്ച്യേൽ സലിലംസപൂയം
ശിരോഭിതാപഃകൃമിഭിഃസഘോരഃ

കൃമിനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗം ശിരസ്സിൽ കൃമികൾ ഉപദ്രവിക്കയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അവിടെ ശിരസ്സിൽ സൂചികൾ കൊണ്ടു ഏററവും കുത്തുന്നു എന്നു തോന്നും കൃമികൾ ശിരസ്സിലെ രക്തത്തെ കുടിക്കയും ശിരസ്സിൻെറ ഉള്ളിൽ പൊരുപൊരുക്കയും ചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്നു കൃമികളും മലത്തോടുകൂടിയ വെള്ളവും വീഴും, ആ ശിരോരോഗം ഭയങ്കരമാകുന്നു.

സൂൎയ്യാവൎത്തലക്ഷണം.

സൂൎയ്യോദയംവാപ്രതിമന്ദമന്ദ
മക്ഷിഭ്രുവംരുക്സമുപൈതിഗാഢം.
൧൦. വിവൎദ്ധതേചാംശുമതാസഹൈവ
സൂൎയ്യാപവൃത്തൌവിനിവൎത്തതേച
സൎവ്വാത്മകംകഷ്ടതമംവികാരം
സൂൎയ്യാപവൎത്തന്തമുദാഹരന്തി

സൂൎയ്യാവൎത്തമെന്ന ശിരോരോഗം സൂൎയ്യോദയത്തിൻെറ ശേഷം കണ്ണിലും പുരികത്തിലും വേദനയോടുകൂടി അല്പാല്പമായി മദ്ധ്യാഹ്നംവരെ വൎദ്ധിച്ചുവരും. മദ്ധ്യാഹ്നത്തിൻെറ ശേഷം ശമിക്കയും ചെയ്യും. സന്നിപാതജമായി ഏററവും കഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ആ ശിരോരോഗമാകുന്നു സൂൎയ്യാവൎത്തം.

അനന്തവാതലക്ഷണം.

൧൧. ദോഷാസ്തുദുഷ്ടാസ്ത്രയഏവമന്യാം
സംപീഡ്യഘാടാസുരുജാംസുതീവ്രാം
കുൎവ്വന്തിയോക്ഷിഭ്രുവിശംഖദേശേ
സ്ഥിതിംകരോത്യാശുവിശേഷതസ്തു.
൧൨. ഗണ്ഡസ്യപാൎശ്വേതുകരോതികമ്പം
ഹനുഗ്രഹംലോചനജാംശ്ചരോഗാൻ
അനന്തവാതംതമുദാഹരന്തി
ദോഷത്രയോത്ഥംശിരസോവികാരം.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ദുഷിച്ചിട്ടു പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പുകളെ പീഡിപ്പിച്ചിട്ട് പിടലികളിൽ ഉത്സാഹമായ വേദനയെയുണ്ടാക്കും. ശാന്തെന്ന കണ്ണുകൾ, പുരികങ്ങൾ ചെന്നികൾ ഇവയിൽ വിശേഷിച്ചു വേദനയോടുകൂടി ആരംഭിച്ചുകവിൾത്തടങ്ങളിൽ കമ്പത്തെയും ഹനുഗ്രഹത്തെയും നേത്രരോഗങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കുന്ന ആ രോഗമാകുന്നു ത്രിദോഷമായഅനന്തവാതം

അൎദ്ധാവഭേദലക്ഷണം.

൧൩. രൂക്ഷാശനാദ്ധ്യശനപ്രാഗ്വാതാവശ്യായമൈഥുനൈഃ
വേഗസന്ധാരണായാസ വ്യായാമൈഃകുപിതോനിലഃ
൧൪. കേവലസ്സകഫോവാൎദ്ധം ഗൃഹീത്വാശിരസോബലീ
മന്യാഭ്രുശംഖകൎണ്ണാക്ഷി ലലാടേൎദ്ധേതിവേദനാം.
൧൫. ശസ്ത്രാരണിനിഭാംകുൎയ്യാ ത്തീവ്രാംസോൎദ്ധാവഭേദകഃ
നയനംവാഥവാശ്രോത്ര മതിവൃദ്ധോവിനാശയേൽ.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാററും മഞ്ഞും ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വേഗധാരണം ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായിരിക്കുന്ന കൎമ്മത്തെയോ വ്യായാമത്തെ

യെ അതിയായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും കേവലം കപിതനായിരിക്കുന്ന വാതം കഫത്തോടുകൂടി ശിരസ്സിൻെറ പകുതിഭാഗത്തെ ഗ്രഹിച്ചിട്ടു് ബലവാനായിട്ടു രണ്ടുഭാഗത്തുമുള്ള പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പു പുരികം ചെന്നി കണ്ണും ചെവി നെററി ഇവയിൽ ആയുധംകൊണ്ടു മുറിക്കുന്നപോലെയും അഗ്നികൊണ്ടു ചുടുന്നപോലെയും ദുസ്സഹമായ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും; ഇതു അർദ്ധാവഭേദകമാകുന്നു. വർദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ഒരു നേത്രത്തെയോ ഒരു കർണ്ണത്തെയോ നശിപ്പിക്കും.

ശംഖകലക്ഷണം.

൨൬. രക്തപിത്താനിലാദുഷ്ടാ ശ്ശംഖദേശേവിമൂർച്ഛിതാഃ
തീവ്രരുഗ്ദാഹരാഗംഹി ശോഥംകുർവ്വന്തിദാരുണം.

൨൭. സശിരോവിഷവദ്വേഗീ നിരുദ്ധ്യാശുഗളംതഥാ
ത്രിരാത്രാജ്ജീവിതംഹന്തി ശംഖകോനാമതഃപരം.

൨൮. ത്ര്യഹാജ്ജീവതിഭൈഷജ്യം പ്രത്യാഖ്യായസമാചരേൽ

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തവും പിത്തവും വാതവും ശംഖപ്രദേശത്തിങ്കൽ ചെന്നു കോപിച്ചു തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടും ചൂടോടും ചുവപ്പോടുംകൂടി ഭയങ്കരമായ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതു വിഷമെന്നപോലെ വേഗത്തോടുകൂടി ശിരസ്സിലും കഴുത്തിലും വ്യാപിച്ചു തടഞ്ഞുനില്ക്കും. ശംഖകമെന്ന ആ രോഗം മൂന്നു രാത്രികൊണ്ടു പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യും, ശരിയായി ചികിത്സിച്ചാൽ മൂന്നുരാത്രികൊണ്ടു ശമിക്കാനും മതി.

ഇതി കേശവദേശികകൃതെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശിരോരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

അസൃഗ്ദരനിദാനം.

---

൧. വിരുദ്ധമദ്യാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാൽ
ഗർഭപ്രപാതാദതിമൈഥുനാച്ച
യാനാദ്ധ്വശോകാദതികർശനാച്ച
ഭാരാഭിഘാതാച്ഛയനാദ്ദിവാച.

ഉഷ്ണമായിരിക്കുന്ന ദ്രവ്യത്തെയോ സംയോഗവിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തെയോ പാനംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അപാകമായിരിക്കുന്ന ഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭപാതം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാഹനങ്ങളിൽ കയറി സഞ്ചരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ചുമടുചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അടി ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അസൃഗ്ദരം ഉണ്ടാകുന്നു.

സാമാന്യരൂപം.

൨. അസൃഗ്ദരംഭവേൽസർവ്വം സാംഗമർദ്ദംസവേദനം

എല്ലാ അസൃഗ്ദരത്തിനും ദേഹത്തിനു കടച്ചിലും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൩. തസ്യാതിവൃദ്ധൌദൌർബ്ബല്യം ഭ്രമോമൂർച്ഛാമദസ്തൃഷാ
ദാഹഃപ്രലാപഃപാണ്ഡുത്വം തന്ദ്രാരോഗാശ്ചവാതജാഃ

അസൃഗ്ദരം വർദ്ധിച്ചാൽ ശക്തിക്ഷയവും തലതിരിച്ചിലും ഇന്ദ്രിയസാദവും മദവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചൂടും പ്രലാപവും ശരീരത്തിനു വെളുപ്പു നിറവും ആക്ഷേപകം മുതലായ വാതരോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അസൃഗ്ദരസംഖ്യ.

൪. തംശ്ലേഷ്മപിത്താനിലസന്നിപാതൈ
ശ്ചതുഃപ്രകാരം പ്രദരംവദന്തി.

അസൃഗ്ദരനിദാനം (വ. ൧൨൩)

മേല്പറയപ്പെട്ട അസൃഗ്ദരം അല്ലെങ്കിൽ പ്രദരം കഫംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും വാതംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും നാലുപ്രകാരം ഭവിക്കും.

കഫാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

ആമംസപിച്ഛാ പ്രതിമാംസപാണ്ഡു
പുലാകതോയ പ്രതിമംകഫാത്തു

കഫാസൃഗ്ദരം ആമരസത്തോടുകൂടിയും ഇലവിൻപശപോലെയും വെളുത്തിട്ടും നെല്പുകഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ഇരിക്കും.

പിത്താസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൨. സപീതനീലാസിതരക്തമുഷ്ണം
പിത്താർത്തിയുക്താട്ടശവേഗിപിത്താൽ

പിത്താസൃഗ്ദരം അല്പമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും പിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടും വളരെ വേഗത്തോടും കൂടിയിരിക്കും.

വാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

രൂക്ഷാരുണംഫേനിലമല്പമല്പം
വാതാർത്തിവാതാൽപിശിതോദകാഭം.

വാതാസൃഗ്ദരത്തിങ്കൽ രക്തം രൂക്ഷമായിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും നുരപോലെയും വാതത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും അല്പാല്പമായി സ്രവിക്കും.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൪. സക്ഷൌദ്രസർപ്പിർഹരിതാലവർണ്ണം
മജ്ജപ്രകാശംകുണപംത്രിദോഷാൽ
തച്ചാപ്യസാദ്ധ്യംപ്രവദന്തിതജ്ഞാ
നതത്രകുർവീതഭിഷക്ചികിത്സാം.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരം തേൻപോലെയും നെയ്പോലെയും അരിതാലത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയുമിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടും അസ്ഥിയുടെ അകത്തിരിക്കുന്ന സ്നേഹത്തിന്റെ പ്രകാശംപോലെയിരിക്കുന്ന പ്രകാശത്തോടും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു. ഇതിനു വൈദ്യൻ ചികിത്സചെയ്യരുതു്.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧. ശശ്വൽസ്രവന്തിമാസ്രാവം തൃഷ്ണാദാഹജ്വരാന്വിതാം
ക്ഷീണരക്താംദുർബ്ബലാഞ്ച താമസാദ്ധ്യാംവിനിർദ്ദിശേൽ

കൂടക്കൂടെ രക്തം സ്രവിക്കുക, തണ്ണീർദ്ദാഹം ചൂടു ജ്വരം രക്തക്ഷയം ബലക്ഷയം ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ അസൃഗ്ദരമുള്ളവർക്കുണ്ടായാൽ അവരെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആർത്തവശുദ്ധിലക്ഷണം.

൨. മാസാന്നിഷ്പിച്ഛദാഹാർത്ത പഞ്ചരാത്രാനുബന്ധിച
നൈവാതിബഹുലാത്യല്പ മാർത്തവംശുദ്ധമാദിശേൽ.
൩. ശശാസൃക്പ്രതിമംയച്ച യദ്വാലാക്ഷാരസോപമം
തദാർത്തവംപ്രശംസന്തി യച്ചാപ്സു നവിരജ്യതേ

പശപോലെയല്ലാതെയും ചൂടോടും വേദനയോടും കൂടാതെയും അധികമല്ലാതെയും അധികം കുറയാതെയും മാസത്തിൽ അഞ്ചുദിവസംവരെക്കും പോകുന്ന രക്തം ശുദ്ധര

ക്തമാകുന്നു. മുയൽച്ചോരപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും ചെമ്പഞ്ഞിച്ചാറപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും കഴുകപ്പെട്ട വസ്ത്രത്തിൽ പററാതിരിക്കുന്ന രക്തവും ശുദ്ധരക്തമാകുന്നു.

അസൃഗ്ദരനിദാനം സമാപ്തം.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം.

൧. വിംശതിർവ്യാപദോ യോനേർ നിർദ്ദിഷ്ടാ രോഗസംഗ്രഹേ
മിഥ്യാചാരേണ താഃ സ്ത്രീണാം പ്രദുഷ്ടേനാർത്തവേന ച

൨. ജായന്തേ ബീജദോഷാച്ച ദൈവാച്ച ശൃണു താഃ പൃഥക്

യോനിയിൽ ഇരുപതു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നു രോഗസംഗ്രഹത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ആയവ മിഥ്യാഹാരവിഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും വാതാദിദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട രജസ്സുകൊണ്ടും മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ബീജദോഷംകൊണ്ടും പ്രാക്തനമായിരിക്കുന്ന അധർമ്മംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാണു്. അവയെ പ്രത്യേകം കേട്ടാലും.

സഫേനിലമുദാവർത്താ രജഃ കൃച്ഛ്രേണ മുഞ്ചതി

൩. വന്ധ്യാ നഷ്ടാർത്തവാം വിദ്യാദ്വിപ്ലുതാം നിത്യവേദനാം
പരിപ്ലുതായാം ഭവതി ഗ്രാമ്യധർമ്മേണ രുഗ്ഭൃശം.

൪. വാതലാ കർക്കശാ സ്തബ്ധാ ശൂലനിസ്തോദപീഡിതാഃ
ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു ഭവന്ത്യനിലവേദനാഃ.

യാവളൊരുത്തിയുടെ യോനിയിൽ നിന്നും നുരപോലെയും പണിപ്പെട്ടും ആർത്തവം പോകുന്നു അവൾ ഉദാവർത്തയാകുന്നു. യാവളൊരുത്തിക്കു ആർത്തവം ഇല്ലാതിരിക്കുന്നു അവൾ വന്ധ്യയാകുന്നു യാവളൊരുത്തി എല്ലായ്പോഴും വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു അവൾ വിപ്ലുതയാകുന്നു, യാവളൊരുത്തിക്കു മൈഥുനംകൊണ്ടു അധികമായി വേദനയുണ്ടാകുന്നു അവൾ പരിപ്ലുതയാകുന്നു. യാവളൊരുത്തിയുടെ യോനി കഠിനമായിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദന കുത്തിനോവു ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടും ഇരിക്കുന്നു അവൾ വാതലയാകുന്നു മുൻപെ പറയപ്പെട്ട ഉദാവർത്ത, വന്ധ്യ, വിപ്ലുത പരിപ്ലുത ഈ നാലുപേൎക്കും വാതവേദനകൾ ഉണ്ടാകും.

൫. സദാഹം ക്ഷീയതേ രക്തം യസ്യാഃ സാ ലോഹിതക്ഷയാ
സവാതമുദ്ഗിരേദ്ബീജം വാമിനീ രജസാ യുതം

൬. പ്രസ്രംസിനീ സ്രംസതേ ച ക്ഷോഭിതാ ദുഃപ്രജായിനീ
സ്ഥിതംസ്ഥിതം ഹന്തി ഗർഭം പുത്രഘ്നീ രക്തസംക്ഷയാത്

൭. അത്യർത്ഥം പിത്തലാ യോനിർദ്ദാഹപാകജ്വരാന്വിതാ
ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു പിത്തലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേത്

ദുഷ്ടരക്തം ക്ഷയിച്ചുപോകയും യോനിയിൽ ചുട്ടുനീറുകയും ചെയ്താൽ അതിന്നു ലോഹിതക്ഷയം എന്നു പേർ ഗർഭാശയത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്ന ശുക്ലം ആർത്തവത്തോടും വാതത്തോടുംകൂടി പുറത്തു പോകുന്നു എങ്കിൽ അതിന്നു വാമിനിയെന്നു പേർ ചില യോനിക്കു സ്ഥാനഭ്രംശമുണ്ടാകും അതിന്നു പ്രസ്രംസിനി എന്നു പേർ വാതകോപത്താൽ പ്രസവം ദുഃഖകരമായിരിക്കയും ഉണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾ നശിക്കയും രക്തക്ഷയം ഭവിക്കയും ചെയ്താൽ ആ യോനിക്കു പുത്രഘ്നി എന്നു പേർ ഏറെവും ചൂടും പഴുപ്പും ജ്വരവും കൂടിയുണ്ടായാൽ അതിന്നു പിത്തല എന്നു പേർ മുൻപു പറയപ്പെട്ട ലോഹിതക്ഷയ, വാമിനി, പ്രസ്രംസിനി പുത്രഘ്നി ഈ നാലിന്നും അധികമായ പിത്തലക്ഷണമുണ്ടാകും.

൮. അത്യാനന്ദാ ന സന്തോഷം ഗ്രാമ്യധർമ്മേണ ഗച്ഛതി
കർണ്ണിന്യാം കർണ്ണികാ യോനൗ ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാം ച ജായതേ

യോനിവ്യാപന്നിദാനം (ചരകം)

൯. മൈഥുനേ ചരണാ പൂർവ്വം പുരുഷാദതിരിച്യതേ
ബഹുശശ്ചാതിചരണാ തയോർബ്ബീജം ന വിന്ദതി.

൨൦. ശ്ലേഷ്മളാ പിച്ഛിലാ യോനിഃ കണ്ഡൂഗ്രസ്താതിശീതളഃ
ചതസ്രഷ്വപി ചാദ്യാസു ശ്ലേഷ്മലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേൽ

എത്രയോ മൈഥുനം ചെയ്താലും സന്തോഷപ്പെടാത്തതായ യോനിക്കു അത്യാനന്ദാ എന്നു പേർ. കഫരക്തങ്ങളെക്കൊണ്ടു യോനിയിൽ താമരമൊട്ടുപോലെ ഒരുവക മാംസാങ്കുരമുണ്ടാകും. അതിന്നു കർണ്ണിക എന്നു പേർ. മൈഥുനത്തിങ്കൽ പുരുഷനേക്കാൾ മുൻപു സ്ത്രീക്കു സ്ഖലനമുണ്ടാകയാൽ അതിന്നു ചരണയെന്നു പേർ. പുരുഷൻ അതിയായി മൈഥുനം ചെയ്താലും ഏതുവരെ തൃപ്തിപ്പെടാതെ ഇരിക്കുന്നു അതുവരെ തൃപ്തിജനിക്കാത്തതായ യോനിക്കു അതിചരണ എന്നു പേർ. ഈ രണ്ടു യോനികളിലും ഗർഭമുണ്ടാകയില്ല. പശപോലെയും ചൊറിച്ചിലോടും ശൈത്യത്തോടും കൂടിയും ഇരിക്കുന്ന യോനിക്കു ശ്ലേഷ്മള എന്നു പേർ. മുൻപെ പറയപ്പെട്ട അത്യാനന്ദ കർണ്ണിനി, ചരണ, അതിചരണ ഈ നാലിനും കഫാധിക്യമുണ്ടാകും.

൨൧. അനാർത്തവാസ്തനീ ഷണ്ഡീ ഖരസ്പർശാ ച മൈഥുനേ
അതികായഗൃഹീതായാ സ്തരുണ്യാസ്ത്വണ്ഡിനീ ഭവേൽ

൨൨. വിവൃതാ ച മഹായോനിഃ സൂചീവക്ത്രാതിസംവൃതാ
സർവ്വലിംഗസമുത്ഥാനാ സർവ്വദോഷപ്രകോപജാ

൨൩. ചതസ്രഷ്വപി ചാദ്യാസു സർവ്വലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേൽ
പഞ്ചാസാദ്ധ്യാ ഭവന്തീഹ യോനയസ്സർവ്വദോഷജാഃ

ആർത്തവത്തോടും സ്തനത്തോടും കൂടാതെയും മൈഥുനത്തിങ്കൽ പരുപരുപ്പുള്ള യോനിയോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്നവൾ ഷണ്ഡിയാകുന്നു. തടിച്ച ലിംഗത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹവും അണ്ഡംപോലെ പുറത്തു തള്ളുന്ന യോനിയുമുള്ളവൾ അണ്ഡിനിയാകുന്നു. വലിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന യോനി മഹായോനിയാകുന്നു. ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയ യോനി സൂചിവക്ത്രയാകുന്നു. എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും ലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളതിന്നു സന്നിപാതജ എന്നു പേർ. ഷണ്ഡി അണ്ഡിനി മഹായോനി സൂചിവക്ത്ര ഈ നാലിനും എല്ലാ ദോഷലക്ഷണങ്ങളെയും കാണാം. ഈ അഞ്ചു യോനികളും സർവ്വദോഷങ്ങളാകയാൽ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം സമാപ്തം.

യോനികന്ദനിദാനം.

൧. ദിവാസ്വപ്നാദതിക്രോധാദ്വ്യായാമാദതിമൈഥുനാൽ
ക്ഷതാച്ച നഖദന്താദ്യൈർവ്വാതാദ്യാഃ കുപിതാ മലാഃ

൨. പൂയശോണിതസങ്കാശം നികുചാകൃതിസന്നിഭം
ഉൽപാദയേയുർയോനൗ നാമ്നാ കന്ദസ്സ യോനിജഃ

പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അതികോപം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും നഖം ദന്തം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു മുറിവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു യോനിയിൽ പഴുപ്പിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ അയനിച്ചക്കപോലെ വലുതായിരിക്കുന്ന കന്ദത്തെ ജനിപ്പിക്കും അതിന്നു യോനികന്ദമെന്നു പേർ,

വാതികയോനികന്ദം.

൩. രൂക്ഷം വിവർണ്ണം സ്ഫുടിതം വാതികം തം വിനിർദ്ദിശേൽ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം രൂക്ഷമായിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടും പൊട്ടലോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പൈത്തികയോനികന്ദം.

ദാഹരാഗജ്വരയുതം വിദ്യാൽപിത്താത്മകന്തുതം.

പിത്തസംബന്ധമായ യോനികന്ദത്തിന്ന ചുട്ടംചുവപ്പുംജ്വരവുമുണ്ടാകം.

ശ്ലൈഷ്മികയോനികന്ദം.

൨. നീലപുഷ്പപ്രതീകാശം കണ്ഡൂമന്തംകഫാത്മകം

കഫസംബന്ധമായ യോനികന്ദംനിലപുഷ്പത്തിന്റെവൎണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്നവൎണ്ണത്തോടും ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയിരിക്കും

സന്നിപാതയോനികന്ദം.

സൎവ്വലിംഗസമായുക്തം സന്നിപാതാത്മകംവിദുഃ

സന്നിപാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം എല്ലാദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

യോനികന്ദനിദാനം സമാപ്തം.

മൂഢഗർഭനിദാനം.

---

൧. ഭയാഭിഘാതതീക്ഷ്ണോഷ്ണ പാനാശനനിഷേവണാൽ

ഗൎഭപതതിരക്തസ്യ സശൂലദർശനംഭവേൽ.

ഭയംഹേതുവായിട്ടും അടിഏൾക്കഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്നഅന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടുംഗൎഭപാതമുണ്ടാകുന്നു. അപ്പോൾരക്തം വേദനയോടുംകൂടി പോകുന്നതുകാണാം.

ഗൎഭസ്രാവപാതലക്ഷണം.

൨. ആചതുൎത്ഥാത്തതോമാസാൽപ്രസവേൽഗൎഭവിദ്രവഃ

തതഃസ്ഥിരശരീരസ്യ പാതഃപഞ്ചമഷഷ്ഠയോഃ

നാലുമാസംവരെഗർഭത്തിന്നു ദ്രവമുള്ളതുകൊണ്ടു അതുസ്രവിക്കും; അതിന്നുഗർഭസ്രാവമെന്നുപേർ. അതിന്റെശേഷം അഞ്ചും ആറുമാസങ്ങളിൽ ഗർഭംസ്ഥിരശരീരിയായിരിക്കകൊണ്ടു അതിന്നു പാതംഅത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു അതിന്നുഗർഭപാതമെന്നു പേർ.

ഗൎഭപാതദൃഷ്ടാന്തം.

൩. ഗൎഭോഭിഘാതവിഷമാശനപീഡനാദ്യൈഃ

പക്വംദ്രുമാദിവഫലംപതതിക്ഷണേന

അടിഏൾക്കകൊണ്ടും വിഷമാശനംകൊണ്ടും പീഡനം മുതലായവകൊണ്ടും പഴുത്തതായകായ് എറിഞ്ഞുകൊണ്ടു ഏതുപ്രകാരം വൃക്ഷത്തിങ്കൽനിന്നു പൊട്ടുന്നുവൊ അല്ലെങ്കിൽഅകാലത്തിങ്കൽവീഴുന്നുവോ അപ്രകാരംഗർഭവുംവീഴുന്നതാകുന്നു.

ഉചിതമായ പ്രസവകാലത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന മൂഢഗൎഭം.

മൂഢഃകരോതിപവനഃഖലുമൂഢഗൎഭം

ശൂലഞ്ചയോനിജഠരാദിഷുമൂത്രസംഗം

മൂഢനായിരിക്കുന്ന വായു മൂഢഗർഭത്തെയുംയോനി,ജഠരം മുതലായവയിൽ വേദനയേയും മൂത്രസംഗത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നു.

൪. ഭുഗ്നോനിലേനവിഗുണേനതതസ്സഗൎഭഃ

സംഖ്യാമതീത്യബഹുധാസമുപൈതിയോനിം

ദ്വാരംനിരുദ്ധ്യശിരസാജഠരേണകശ്ചിൽ

കശ്ചിൽശരീരപരിവൎത്തിതകുബ്ജദേഹഃ.

മൂഢഗർഭനിദാനം (൮൩൭)

൫. ഏകേനകശ്ചിദപരസ്തു ഭുജദ്വയേന
തിര്യഗ്ഗതോഭവതികശ്ചിദവാങ്മുഖോന്യഃ
പാർശ്വാപവൃത്തഗതിരേതിതഥൈവകശ്ചി
ദിത്യഷ്ടധാഗതിരിയംഹ്യപരാചതുർദ്ധാ.

പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന വായുവിനെക്കൊണ്ടു ഗർഭംപലവിധം വിപരീതാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിട്ടു യോനിയെ പ്രാപിക്കുന്നു ചിലഗർഭത്തിന്റെ വക്രതയായിരിക്കുന്ന ശിരസ്സു യോനിദ്വാരത്തിൽവന്നു തടയുന്നു ചിലതിന്റെ വയറു യോനിദ്വാരത്തെ തടുക്കുന്നു ചിലതുശരീരത്തെ പിടിച്ചുവളച്ചു യോനിദ്വാരത്തിൽ വന്നിട്ടു തടഞ്ഞുനില്ക്കുന്നു ചിലഗർഭത്തിന്നു ഒരുകയ്യ് പുറത്തുവരും ചിലതിന്നു രണ്ടുകയ്യും പുറത്തുവരും ചിലതു വിലങ്ങത്തിൽവരും ചിലതു പിന്തിരിഞ്ഞുവരും ചിലതുപാർശ്വഭാഗം നേരെആയിട്ടുവരും ഇങ്ങനെഎട്ടുവിധമാകുന്നു മൂഢഗർഭത്തിന്റെ ഗതിവേറെയും നാലുവിധമുണ്ട്.

൬. സങ്കീലകഃപ്രതിഖുരഃപരിഘോഥബീജ
സ്തേഷൂർദ്ധ്വബാഹുചരണൈശ്ശിരസാചയോനിം
സംഗീചയോഭവതികീലകവത്സകീലോ
ദൃശ്യൈഃഖുരൈഃപ്രതിഖുരസ്സഹികായസംഗീ.

൭. ഗച്ഛേത്തുഭുജദ്വയശിരാഃസചബീജകാഖ്യോ
യോനൗസ്ഥിതസ്സപരിഘഃപരിഘേണതുല്യഃ

സങ്കീലകം പ്രതിഖുരം പരിഘം ബീജം ഇങ്ങനെയും നാലുവിധം മൂഢഗർഭമുണ്ട് അവയിൽ കയ്യുടെ അഗ്രവുംകാലും തലയുംകൂടിവന്നുകുററി എന്നപോലെ യോനിയിൽനില്ക്കുന്നതിന്നുസങ്കീലകം എന്നുപേർ കയ്യുംകാലുംതലയുംകൂടിവരുന്നതു പ്രതിമുഖം രണ്ടുകയ്യുംതലയും കൂടിവരുന്നതിന്നു ബീജകമെന്നുപേർ പരിഘാകൃതിയായിയോനിയിൽ നില്ക്കുന്നതിന്നു പരിഘമെന്നുപേർ ഭോജൻമൂഢഗർഭത്തിന്റെഗതിയെപ്പററിപറഞ്ഞിട്ടുള്ളവയെനോക്കിയറിഞ്ഞുകൊള്ളണം വിസ്തരഭയത്താൽഅവഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നില്ല

അസാദ്ധ്യമൂഢഗർഭഗർഭിണീലക്ഷണം.

൮. അപവിദ്ധശിരായാതു ശീതാംഗീനിരപത്രപാ
നീലോൽഗതസിരാഹന്തി സാഗർഭംസചതാംതഥാ.

തലകുമ്പിട്ടുപോക ശരീരത്തിന്നുശൈത്യമുണ്ടാക നിർല്ലജ്ജയായിരിക്കുക നരമ്പുകൾ ഉയർന്നിട്ടുംനീലിച്ചിട്ടുമിരിക്ക ഇൗവകലക്ഷണങ്ങൾഗർഭിണിക്കുണ്ടായാൽ അവളുടേയും ഗർഭത്തിന്റെയും ജീവഹാനിവരും

മൂഢഗർഭനിദാനം മൃതഗർഭലക്ഷണം.

൯. ഗർഭാസ്പന്ദനമാവീനാം പ്രണാശഃശ്യാവപാണ്ഡുതാ
ഭവേദുച്ഛ്വാസപൂതിത്വംശൂനതാന്തർമൃതേശിശൗ.

ഗർഭത്തിന്നു ഇളക്കവുംപ്രസവവേദനയുംഇല്ലാതിരിക്കുക ശരീരംകറുവാളിച്ചിട്ടോവെളുത്തിട്ടോ ഇരിക്കുക ശ്വാസത്തിന്നു ദുർഗന്ധമുണ്ടാക വയറുവീക്കുക ഇൗലക്ഷണംകണ്ടാൽഉള്ളിൽ ശിശു മരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കണം

മരണഹേതു.

൰ മാനസാഗന്തുഭിർമ്മാതുരുപതാപൈഃപ്രപീഡിതഃ
ഗർഭോവ്യാപദ്യതേകുക്ഷൗ വ്യാധിഭിശ്ചനിപീഡിതഃ

മാതാവിന്റെ മനോദുഃഖത്താലും ആഗന്തുകദുഃഖത്താലും വ്യാധികളാലുംപീഡിക്കപ്പെട്ടതായ ഗർഭം കുക്ഷിയിങ്കൽവച്ചു മരിച്ചുപോകുന്നു

അസാദ്ധ്യഗർഭിണീലക്ഷണം.

൰൧. യോനിസംവരണംസംഗഃകുക്ഷൗമക്കല്ലഏവച

ഹന്യുസ്ത്രീയംമൂഢഗർഭാം യഥോക്താശ്ചാപ്യുപദ്രവാഃ

വായുദുഷിച്ചു യോനിയെ ചുരുക്കുക ഉദരത്തിൽഗർഭംതടഞ്ഞുനില്ക്കുക രക്തവാതജമായമരുവക ശൂലരോഗവും ആക്ഷേപകം ശ്വാസം ആദിയായ ഉപദ്രവങ്ങളും ഉണ്ടാകുക ഇൗവക ദോഷങ്ങൾ ഗർഭിണിയുടെ ജീവഹാനിയെ ചെയ്യും.

മൂഢഗർഭനിദാനം സമാപ്തം.

സൂതികാരോഗനിദാനം.

---

൧. വായുഃപ്രകുപിതഃകുര്യാൽ സംരുദ്ധ്യരുധിരസ്രുതം
സൂതായാഹൃച്ഛിരോവസ്തിശൂലംമക്കല്ലസംജ്ഞകം.

പ്രസവിച്ചവൾക്കു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായുസ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായ രക്തത്തെ തടഞ്ഞിട്ടുഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലുംവസ്തിയിലും വേദനയോടുകൂടിയ മക്കല്ലുംഎന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും

൨. അംഗമർദ്ദോജ്വരഃകമ്പഃ പിപാസാഗുരുഗാത്രതാ
ശോഥശ്ശൂലാതിസാരൌച സൂതികാരോഗലക്ഷണം.

൩. മിഥ്യോപചാരാൽസംക്ലേശാ ദ്വിഷമാജ്ജീർണ്ണഭോജനാൽ
സൂതികായാശ്ചയേരോഗാ ജായന്തേദാരുണാസ്തുതാഃ

൪. ജ്വരാതിസാരശോഫാശ്ച ശൂലാനാഹബലക്ഷയാഃ
തന്ദ്രാരുചിപ്രസേകാദ്യാഃ കഫവാതാമയോത്ഭവാഃ

൫. കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യാഹിതേരോഗാഃ ക്ഷീണമാംസബലാശ്രിതാഃ
തേസർവ്വേസൂതികാനാമ്നാരോഗാസ്തേചാപ്യുപദ്രവാഃ

ദേഹത്തിന്നു കഴപ്പുപനിവിറയൽ തണ്ണീർദാഹം ദേഹത്തിന്നു കനംനീരു വേദന അതിസാരം ഇവയൊക്കയും സൂതികാരോഗലക്ഷണമാകുന്നു അഹിതമായിരിക്കുന്നഉപചാരം ഹേതുവായിട്ടും ആത്മക്ലേശഹേതുവായിട്ടും പത്ഥ്യാപത്ഥ്യമിശ്രമായ ഭോജനംഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണഭോജനം ഹേതുവായിട്ടുംയാവ ചിലരോഗങ്ങൾ പ്രസവിച്ചവൾക്കു ണ്ടാകുന്നുവോ അവയൊക്കയുംഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കും ജ്വരംഅതിസാരം നീരുവയറുവേദന വയറുവീപ്പുശക്തിക്ഷയംഇവയൊക്കയും കഫവാതജങ്ങളാകുന്നു മടിഅരുചിവായിൽകൂടി വെള്ളംവരികമുതലായവകഫവാതാമയം ഹേതുവായിട്ടു ഉത്ഭവിക്കുന്നവയാകുന്നു മേല്പറയപ്പെട്ട രോഗങ്ങൾമാംസക്ഷയത്തോടും ശക്തിക്ഷയത്തോടും കൂടിയിരുന്നാൽകൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു ഇൗഎല്ലാരോഗങ്ങൾക്കും സൂതികകൾ എന്നുപേർ ഇൗരോഗങ്ങളിൽവച്ചു ഒന്നുപ്രധാനമായുംമറ്റെല്ലാം ഉപദ്രവങ്ങളായുംഭവിക്കും.

സൂതികാരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തനരോഗനിദാനം

൧. സക്ഷീരോവാപ്യദുഗ്ദ്ധോവാ പ്രാപ്യദോഷസ്തനൌസ്ത്രിയാഃ
പ്രദൂഷ്യമാംസരുധിരം സ്തനരോഗായകല്പതേ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്ത്രീയുടെപാലോടുകൂടിയെയാ കൂടാതെയോഇരിക്കുന്ന സ്തനങ്ങളിൽചെന്നിട്ടുമാംസത്തെയും രക്തത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു സ്തനരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സ്തനരോഗലക്ഷണം.

൨. പഞ്ചാനാമപിതേഷാംഹി രക്തജംവിദ്രധിംവിനാ
ലക്ഷണാനിസമാനാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ.

സ്തനരോഗങ്ങൾ അഞ്ചാകുന്നു അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധി ലക്ഷണങ്ങളോടു സമാനങ്ങളായിരിക്കും. രക്തവിദ്രധിക്കു വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണം അവയല്ലതാനും.

സ്തനരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം.

൧. ഗുരുഭിർവിവിധൈരന്നൈർ ദുഷ്ടൈർദ്ദോഷൈഃ പ്രദൂഷിതം
ക്ഷീരംമാതുഃകുമാരസ്യ നാനാരോഗായകല്പതേ.

൨. കഷായംസലിലപ്ലാവി സ്തന്യംമാരുതദൂഷിതം
കട്വമ്ലലവണംപീത രാജീമൽപിത്തസംജ്ഞിതം.

൩. കഫദുഷ്ടംഘനംതോയേ നിമജ്ജതിസ്വപിച്ഛിലം
ദ്വിലിംഗംദ്വന്ദ്വജംവിദ്യാ ത്സർവലിംഗംത്രിദോഷജം.

ഗുരുക്കളായും ബഹുവിധങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളാലും ദുഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളാലും ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ തള്ളയുടെ പാലത്രെ ബാലന്നു പലവിധമായരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. വാതത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ ചവർത്തിരിക്കും; വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ മേൽ പൊങ്ങിക്കിടക്കും; പിത്തത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ എരിച്ചിട്ടും പുളിച്ചിട്ടും ഉപ്പിച്ചിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചതായ രേഖയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. കഫത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ ഘനമായിരിക്കും. വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ താണുകിടക്കും പശയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രണ്ടു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. മൂന്നുദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ശുദ്ധക്ഷീരലക്ഷണം.

൪. അദുഷ്ടഞ്ചാംബുനിക്ഷിപ്ത മേകീഭവതിപാണ്ഡുരം
മധുരഞ്ചാവിവർണ്ണഞ്ച തൽപ്രസന്നംവിനിർദ്ദിശേൽ.

ദുഷിക്കാത്തതായ പാല് വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ വെള്ളത്തോടു ചേർന്നുപോകും വെളുത്തിട്ടും മധുരിച്ചിട്ടും വർണ്ണഭേദമില്ലാതെയും തെളിഞ്ഞിരിക്കും അതു നല്ലതാകുന്നു.

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം സമാപ്തം.

ബാലരോഗനിദാനം.

---

൧. വാതദുഷ്ടംശിശുഃസ്തന്യം പിബൻവാതഗദാതുരഃ
ക്ഷാമസ്വരഃകൃശാംഗസ്സ്യാൽ ബദ്ധവിൺമൂത്രമാരുതഃ

വാതത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽകുടിക്കുന്ന ബാലൻ വാതരോഗാതുരനായിട്ടു ഭവിക്കും. അവന്നു ഒച്ചയടപ്പും ദേഹകാർശ്യവും മലത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും വായുവിന്നും ബന്ധവുമുണ്ടാകും.

൨. സ്വിന്നോഭിന്നമലോബാല കാമിലാപിത്തരോഗവാൻ
തൃഷ്ണാലുരുഷ്ണസർവാംഗഃ പിത്തദുഷ്ടംപയഃപിബൻ.

പിത്തത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു വിയർപ്പുണ്ടാകും. മലമിളകിപ്പോകും. കാമിലയും പിത്തവും എല്ലായ്പോഴും തണ്ണീർദ്ദാഹവും സർവാംഗങ്ങളിലും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

൩ കഫദുഷ്ടംപിബൻക്ഷീരം ലാലാലുഃശ്ലേഷ്മരോഗവാൻ
നിദ്രാന്വിതോജഡശ്ശൂലീ ശുക്ലാക്ഷച്ഛർദ്ദനശ്ശിശുഃ

൮. ദ്വന്ദ്വജേദ്വന്ദ്വജംരൂപം സർവ്വജേസർവ്വലക്ഷണം

കഫത്താൽ ദൂഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽകുടിക്കുന്ന ബാലന്റെ വായിൽനിന്നു വെള്ളം ഒലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും അവന്നു കഫരോഗവും എല്ലായ്പോഴും ഉറക്കവും ജളത്വവും ശൂലരോഗവും കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പും ഉണ്ടാകും. അവൻ കുടിച്ചപാല്ല ഛർദ്ദിക്കും രണ്ടുദോഷങ്ങളാൽ ദൂഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും മൂന്നുദോഷങ്ങളാൽ ദൂഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാവാം.

പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ കഴിയാത്തതായ കുട്ടിയുടെ ഉള്ളിലുള്ള വേദനയെ അറിയാനുള്ള ഉപായം.

ശിശോസ്തീവ്രാമതീവ്രാഞ്ച രോദനാല്ലക്ഷയേദ്രുജം.

കുട്ടിയുടെ കഠിനമായ വേദനയെ അതിന്റെ വലുതായ കരച്ചിലുകൊണ്ടും കഠിനമല്ലാത്തതായ വേദനയെ അല്പമായ കരച്ചിൽകൊണ്ടും അറിയേണ്ടതാകുന്നു.

കുക്കുണകലക്ഷണം.

൯. കുക്കുണകഃക്ഷീരദോഷാച്ഛിശൂനാമക്ഷിവർത്മനി
ജായതേതേനതന്നേത്രം കണ്ഡൂരഞ്ചസ്രവേന്മുഹുഃ

൰. ശിശുകുർയ്യാല്ലലാടാക്ഷി കൂടനാസാവഘർഷണം
ശക്തോനാക്പ്രഭാംദ്രഷ്ടും നവർത്മോന്മീലനക്ഷമഃ

പാലിന്റെ ദോഷംകൊണ്ടു കുട്ടിയുടെ കൺപോളയിൽ കുക്കുണകമെന്ന രോഗമുണ്ടാകും. അതു ഹേതുവായിട്ടു കണ്ണു ചൊറികയും കണ്ണിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ വെള്ളമൊലിക്കയും നെറ്റിയും കണ്ണും മൂക്കും കൈകൊണ്ടു തിരുമ്മുകയും ചെയ്യും. അതിന്നു സൂര്യരശ്മിയെ നോക്കാനും കൺപോളകളെ ഇളക്കാനും കഴികയില്ല.

പാരിഗർഭികലക്ഷണം.

൧. മാതുഃകുമാരോഗർഭിണ്യാ സ്തന്യംപ്രായഃപിബന്നപി
കാസാഗ്നിസാദവമഥു തന്ദ്രാകാർശ്യാരുചിഭ്രമൈഃ

൨. യുജ്യതേകോഷ്ഠവൃദ്ധ്യാച തമാഹുഃപാരിഗർഭികം
രോഗംപരിഭവാഖ്യഞ്ച യുഞ്ജ്യാത്തത്രാഗ്നിദീപനം.

ഗർഭിണിയായ മാതാവിന്റെ പാൽകുടിക്കുന്ന കുമാരന്നു ചുമയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഛർദ്ദിയും മടിയും അതികാർശ്യവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അവന്റെ വയറു വലുതായിവരും ആ രോഗത്തിന്നു പാരിഗർഭികമെന്നും പരിഭവമെന്നും പേരുണ്ടു അതിന്നു അഗ്നിദീപ്തികരമായ ഔഷധത്തെ സേവിപ്പിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

താലുകണ്ടകം.

൩. താലുമാംസേകഫഃക്രുദ്ധഃ കുരുതേതാലുകണ്ടകം
തേനതാലുപ്രദേശസ്യ നിമ്നതാമൂർദ്ധ്നിജായതേ.

൪. താലുപാതഃസ്തനദ്വേഷഃ കൃച്ഛ്രാൽപാനംസകൃദ്രവം
തൃഡക്ഷികണ്ഠാസ്യരുജാ ഗ്രീവാദുർദ്ധരതാവമിഃ

അണ്ണാക്കിലെ മാംസത്തിൽ കഫംകോപിച്ചു താലുകണ്ടകമെന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു അതുകൊണ്ടു താലുപ്രദേശത്തിലും ശിരസ്സിലും നിമ്നതയുണ്ടാകുന്നു അണ്ണാക്കു വീഴുന്നു തന്നിമിത്തം കുട്ടി മുലകുടിക്കാതെയിരിക്കുന്നു കുടിക്കുന്നതായാൽ പണിപ്പെട്ടു കുടിക്കുന്നു മലം അയഞ്ഞുപോകുന്നു തണ്ണീർദ്ദാഹവും കണ്ണിലും കഴുത്തിലും മുഖത്തും വേദനയും ഉണ്ടാകുന്നു. തലപൊക്കാൻ കഴിയാതെവരുന്നു. കുടിക്കുന്നതായ പാലു ഛർദ്ദിക്കും.

മഹാപത്മവിസർപ്പം.

൫. വിസർപ്പസ്തുശിശോഃപ്രാണ നാശനോവസ്തിശീർഷജഃ

പത്മവർണ്ണോമഹാപത്മ നാമാദോഷത്രയോത്ഭവഃ
൫൨. ശംഖാഭ്യാംഹൃദയംയാതി ഹൃദയാദ്വാഗുദംവ്രജേൽ

കുട്ടികൾക്കു മഹാപത്മാ എന്ന പേരുള്ളതായ ഒരുവക വിസർപ്പമുണ്ടാകും; അതായതു ചെന്താമരപ്പൂവിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടി വസ്തിയിലെങ്കിലും ശിരസ്സിലെങ്കിലും ആരംഭിക്കും പ്രാണനാശകരവുമാകുന്നു. സന്നിപാതജമായ ആ രോഗം ശിരസ്സിൽ ആരംഭിക്കുന്നതായാൽ ചെന്നികളിൽനിന്നു ഹൃദയംവരെ വ്യാപിക്കും. വസ്തിയിലാരംഭിച്ചതായാൽ ഹൃദയംമുതൽ ഗുദംവരെ വ്യാപിക്കും.

അന്യവികാരങ്ങൾ.

ക്ഷുദ്രരോഗേചകഥിതേ ത്വജഗല്ല്യഹിപൂതനേ
൫൩. ജ്വരാദ്യാവ്യാധയസ്സർവേ മഹാന്തോയേപുരേരിതാഃ
ബാലദേഹേപിതേദ്രഷ്ടവ്യാ ഭിഷഗ്ഭിഃകുശലൈസ്സദാ.

അജഗല്ലി എന്നും അഹിപൂതം എന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ക്ഷുദ്രരോഗത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ജ്വരം ആദിയായി പല മഹാവ്യാധികളും മുൻപേ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ അവയൊക്കെയും ബാലന്മാരുടെ ശരീരത്തിങ്കലും അപ്രകാരംതന്നെ ഉണ്ടാകുമെന്നു സമർത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

പ്രായേണ ശൌചഭ്രംശം മുതലായവകൊണ്ടു സ്കന്ദഗ്രഹം ആദിയായി ഒൻപതു ഗ്രഹങ്ങൾ ബാലന്മാരെ ആശ്രയിക്കുന്നുണ്ട്, അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണത്തെയും വിശേഷലക്ഷണത്തെയും ഇവിടെ പറയുന്നു

സാമാന്യലക്ഷണം.

൫൪. ക്ഷണാദുദ്വിജതേബാലഃ ക്ഷണാത്ത്രസ്യതിരോദിതി
നഖൈർദ്ദന്തൈർദ്ദാരയതി ധാത്രീമാത്മാനമേവവാ.
൫൫. ഊർദ്ധ്വംനിരീക്ഷതേദന്താൻ ഖാദേൽക്കൂജതിജൃംഭതേ
ഭ്രുവൌക്ഷിപതിദന്തൌഷ്ഠം ഫേനംവമതിചാസകൃൽ.
൫൬. ക്ഷാമോതിനിശിജാഗർത്തി ശൂനാക്ഷോഭിന്നവിൾസ്വരഃ
മാംസശോണിതഗന്ധിശ്ച നചാശ്നാതിയഥാപുരാ.
൫൭. സാമാന്യഗ്രഹജുഷ്ടാനാം ലക്ഷണംസമുദാഹൃതം

ഗ്രഹപീഡിതനായ ബാലൻ ക്ഷണേന പരവശപ്പെടുകയും ക്ഷണേനഭയപ്പെടുകയും നഖങ്ങൾകൊണ്ടും പല്ലുകൾകൊണ്ടും മാതാവിനേയും തന്നെയും മാന്തുകയും കടിക്കുകയും ചെയ്യും. മേല്പോട്ടുനോക്കും പല്ലുകടിക്കും, ആർത്തനാദത്തെച്ചെയ്യും കോട്ടുവായിടും പുരികങ്ങളിളക്കും, പല്ലും ചുണ്ടും ചേർത്തുകടിക്കും, എല്ലായ്പോഴും പത ഛർദ്ദിക്കും, ദീനനായിട്ടു രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങാതെ കിടക്കും; അവന്റെ കൺപോളകളിൽ നീരുവരും, മലം അയഞ്ഞുപോകും, ഒച്ചയടയ്ക്കും, മാംസത്തിന്റെയും, രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധമുണ്ടാകും. മുൻപിലെപ്പോലെ ഭക്ഷിക്കുകയില്ല ഇവയൊക്കയും സാമാന്യഗ്രഹപീഡിതന്മാരായ ബാലന്മാരുടെ ലക്ഷണമാകുന്നു-

വിശേഷലക്ഷണത്തെപ്പറയുന്നു.

സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണം.

ഏകനേത്രസ്യഗാത്രസ്യ സ്രാവഃസ്പന്ദനകമ്പനം.
൫൮. ഉദ്വിഗ്നംദൃഷ്ട്യാനിരീക്ഷ്യേത വക്ത്രാസ്യേരക്തഗന്ധികഃ
ദന്താൻഖാദതിവിസ്രംസ്തഃ സ്തന്യംനൈവാഭിനന്ദതി.
൫൯- സ്കന്ദഗ്രഹഗൃഹീതാനാം രോദനഞ്ചാല്പമേവച

ഒരു കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളമൊലിക്കുക, ശരീരം വിയർക്കുക, അധികമായിട്ടോ അല്പമായിട്ടോ ഇളകുക, മേല്പോട്ടുനോക്കുക, മുഖം വളഞ്ഞിരിക്കുക, രക്തത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകുക, പല്ലുകടിക്കുക, വീഴുക, മുല കുടിക്കാതിരിക്കുക, അല്പമായി കരയുക ഇവയൊക്കെയും സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണമാകുന്നു.

(൧൩൮) ബാലരോഗനിദാനം

സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

൧൦. നഷ്ടസംജ്ഞോവമേൽഫേനം സംജ്ഞാവാനതിരോദിനി
പൂയശോണിതഗന്ധിത്വം സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

സ്കന്ദാപസ്മാരം ബാധിച്ചാൽ ബാലൻ ബോധമില്ലാതെ കിടക്കും; നുരഛർദ്ദിക്കും, ബോധമുണ്ടാകുമ്പോൾ അധികമായി കരയും; ആ ശിശുവിന്റെ ചലത്തിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

ശകുനിഗ്രഹലക്ഷണം.

൧൧. സ്രസ്താംഗോഭയചകിതോവിഹംഗഗന്ധി
സ്സംസ്രാവവ്രണപരിപീഡിതസ്സമന്താൽ
സ്ഫോടൈശ്ചപ്രചിതതനസ്സദാഹപാകൈ
ർവ്വിജ്ഞേയോഭവതിശിശുഃക്ഷതശ്ശകുന്യാ.

പക്ഷിഗ്രഹം ബാധിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം. ശരീരം മെലിക ഭയപ്പെട്ടുഞെട്ടുക, പക്ഷിയുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, പഴുത്തൊലിച്ചിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളാൽ പീഡിതനായിരിക്ക, ശരീരം മുഴുവനും ചുട്ടും പഴുപ്പുമുള്ള പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടു വ്യാപ്തമായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

൧൨. വ്രണൈസ്ഫോടൈശ്ചിതംഗാത്രം പങ്കഗന്ധംസ്രവേദസൃക്
ഭിന്നവർച്ചാജ്വരീദാഹീ രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

രേവതീഗ്രഹം പീഡിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം വ്രണങ്ങളെക്കൊണ്ടും പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടും വ്യാപ്തമായിരിക്കുക, ചെളിയുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, രക്തമൊലിക്കുക മലം അയഞ്ഞുപോക, ജ്വരവും ദാഹവുമുണ്ടാകുക ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു.

പൂതനാലക്ഷണം.

൧൩. അതിസാരോജ്വരസ്തൃഷ്ണാ തിര്യൿപ്രേക്ഷണരോദനം
നഷ്ടനിദ്രസ്തഥോദ്വിഗ്നോ ഗ്രസ്തഃപൂതനയാശിശുഃ

അതിസാരം, ജ്വരം, തണ്ണീർദാഹം, ചരിച്ചു നോക്കുക, കരക, നിദ്രയില്ലായ്ക, പരവശപ്പെടുക, ഇവയൊക്കെയും പൂതനഗ്രഹപീഡിതനായ ശിശുവിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്ധപൂതനാലക്ഷണം.

൧൪. ഛർദ്ദിഃകാസോജ്വരസ്തൃഷ്ണാ വസാഗന്ധോതിരോദനം
സ്തന്യദ്വേഷോതിസാരശ്ച അന്ധപൂതനയാഭവേൽ.

അന്ധപൂതനാപീഡിതനായ ശിശുവിനു ഛർദ്ദിയും കാസവും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും വസയുടെ ഗന്ധവും അതിയായ കരച്ചിലും പാലിൽ വിരോധവും അതിസാരവുമുണ്ടാക.

ശീതപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം.

൧൫. വേപതേകാസതേക്ഷീണോ നേത്രരോഗവിഗന്ധിതാ
ഛർദ്ദ്യതിസാരയുക്തശ്ച ശീതപൂതനയാശിശുഃ

വിറയ്ക്കുക, ചുമയ്ക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, നേത്രരോഗമുണ്ടാക ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ഛർദ്ദിയുമതിസാരവുമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും ശീതപൂതനാഗ്രഹം ബാധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണമാകുന്നു.

മുഖമണ്ഡതികാഗ്രഹലക്ഷണം.

൧൬. പ്രസന്നവർണ്ണവദന സ്സിരാഭിരഭിസംവൃതഃ
മൂത്രഗന്ധീചബഹ്വാശീ മുഖമണ്ഡതികാഗ്രഹീ

മുഖമണ്ഡതിക എന്ന ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയിൽ മുഖം പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ശരീരം ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപ്തമായിരിക്കും മൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകും വളരെ ഭക്ഷിക്കും.

നൈവമേയഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൧. ഛർദ്ദിസ്പന്ദനകണ്ഠാസ്യ ശോഷമൂർച്ഛാവിചുന്ധിതാ
ഊർദ്ധ്വംപശ്യേദ്ദശേദ്ദന്താൻനൈവമേയഗ്രഹംവദേൽ.

ഛർദ്ദി, വിറയൽ, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക ഇന്ദ്രിയസാദം ദുർഗ്ഗന്ധം മേല്പോട്ടു നോക്കുക പല്ലുകടിക്കുക ഇവയൊക്കെയുമുള്ളവന്നു നൈവമേയ ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയുണ്ടെന്നറിയണം.

ബാലരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

വിഷനിദാനം.

---

൧. സ്ഥാവരംജംഗമഞ്ചൈവ ദ്വിവിധംവിഷമുച്യതേ
മൂലാദ്യാത്മകമാദ്യംസ്യാൽ പരംസർപ്പാദിസംഭവം.

സ്ഥാവരമെന്നും ജംഗമമെന്നും വിഷം രണ്ടുപ്രകാരം പറയപ്പെടുന്നു അവയിൽ മൂലമാദിയായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം സ്ഥാവരവും സർപ്പംമുതലായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം ജംഗമവുമാകുന്നു മൂലാദിരൂപമായ വിഷം പത്തുവിധമാകുന്നുഎന്നുള്ള സുശ്രുതവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മൂലംപത്രം ഫലംപുഷ്പം ത്വക്ക്ഷീരംസാരമേവച നിര്യാസോധാതവശ്ചൈവ കന്ദശ്ചദശമസ്മൃതഃ മൂലം, ഇല, കായ്, പൂവ്, തൊലി, പാല്, സാരം രസം ധാതുക്കൾ കിഴങ്ങു ഇവയാകുന്നു പത്തുവിധമായ മൂലാദിവിഷം ഇവയിൽതന്നെയും മൂലവിഷങ്ങൾ എട്ടു പത്രവിഷങ്ങൾ അഞ്ചു ഫലവിഷങ്ങൾ പന്ത്രണ്ടു പുഷ്പവിഷങ്ങൾ അഞ്ചു തൊലിവിഷങ്ങൾ ഏഴു ക്ഷീരവിഷങ്ങൾ മൂന്നു ധാതുവിഷങ്ങൾ രണ്ടു കന്ദവിഷങ്ങൾ പതിമൂന്നു ഇങ്ങനെ അൻപത്തഞ്ചു സ്ഥാവരവിഷങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ഇവയെ വിസ്തരഭയത്താൽ ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല സർപ്പാദിസംഭവമായിരിക്കുന്ന ജംഗമവിഷം കണ്ണു നിശ്വാസം ദന്തം നഖം, മൂത്രം മലം ശുക്ലം ലാലാസ്പർശം തുടങ്ങി പതിനാറുവിധമുണ്ടു് ഇവയും സവിസ്തരങ്ങളാകയാൽ സുശ്രുതത്തിൽ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം:

ജംഗമവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. നിദ്രാംതന്ദ്രാംക്ലമംദാഹ മപാകംലോമഹർഷണം
ശോഫഞ്ചൈവാതിസാരഞ്ച കുരുതേജംഗമംവിഷം.

ജംഗമവിഷം ഉറക്കത്തെയും മടിയെയും തളർച്ചയെയും ദാഹത്തെയും അപാകത്തെയും രോമാഞ്ചത്തെയും നീരിനെയും അതിസാരത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

സ്ഥാവരവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൩. സ്ഥാവരഞ്ചജ്വരംഹിക്കാം ദന്തഹർഷഗളഗ്രഹം
ഫേനഛർദ്ദ്യരുചിശ്വാസം മൂർച്ഛാഞ്ചകുരുതേവിഷം

സ്ഥാവരവിഷം പനി ഇക്കിൾ, പല്ലുപുളിപ്പു കഴുത്തിൽ പിടിത്തം പതഛർദ്ദിക്ക അരുചി) ശ്വാസം, ഇന്ദ്രിയസാദം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

വിഷംകൊടുക്കുന്നവന്റെ ലക്ഷണം.

൪. ഇംഗിതജ്ഞോമനുഷ്യാണാം വാക്ചേഷ്ടാമുഖവൈകൃതൈഃ
ജാനീയാദ്വിഷദാതാര മേഭിർല്ലിംഗൈശ്ചബുദ്ധിമാൻ.

൫. നദദാത്യുത്തരംപൃഷ്ടോ വിവക്ഷുർമ്മോഹമേതിച
അപാർത്ഥംബഹുസങ്കീർണ്ണംഭാഷതേചാപിമൂഢവൽ

൬. ഹസത്യകസ്മാൽസ്ഫോടയേ ദംഗുലീർവ്വിലിഖേന്മഹീം
വേപഥുശ്ചാസ്യഭവതി ത്രസ്തശ്ചാന്യോന്യമീക്ഷതേ

(൨൭൦) വിഷനിദാനം

൭. വിവർണ്ണവക്ത്രോധ്വാമശ്ച നഖൈഃ കിഞ്ചിച്ഛിനത്ത്യപി
അലഃദേതാസനംദീനഃ കരേണ ച ശിരോരുഹം
൮. വർത്തതേ വിപരീതശ്ച വിഷദാതാ വിചേതനഃ

ബുദ്ധിമാനും മനുഷ്യരുടെ ഇംഗിതത്തെ അറിയുന്നവനും ആയ വൈദ്യൻ വിഷം കൊടുത്തവനെ താഴെപ്പറയുന്ന അവന്റെ വാക്കുകൊണ്ടും പ്രവൃത്തികൊണ്ടും മുഖവികൃതികൊണ്ടും അറിയണം. വിഷം കൊടുത്തവനോടു ചോദിച്ചാൽ അവൻ ഉത്തരം പറകയില്ല പറയാൻ മോഹമുണ്ടായിരിക്കും മൂഢൻ എന്നപോലെ അർത്ഥമില്ലാത്തതായിട്ടും അസ്പഷ്ടമായിട്ടും വല്ലതെയൊക്കെയും പറയും കാരണംകൂടാതെ ചിരിക്കും വിരലുകൾ ഞെരിക്കും ഭൂമിയിൽ വരയ്ക്കും വിറയ്ക്കും ഭയപ്പെടും അന്യോന്യം നോക്കും അവന്റെ മുഖത്തിന്റെ വർണ്ണം മറിക്കാണാം ശരീരം ചുട്ടെടുത്തതുപോലെയിരിക്കും നഖംകൊണ്ടു വല്ലതും മുറിക്കും ദീനനായിട്ടു വല്ലടിക്കിലുമിരിക്കും. കൈകൊണ്ടു തലമുടിയെ മുറിക്കും എന്നുവേണ്ട വിഷം കൊടുക്കുന്നവന്റെ അഖിലപ്രവൃത്തികളും വിപരീതങ്ങളായിരിക്കും അവൻ ചൈതന്യമുള്ളവനായിരിക്കയുമില്ല.

മൂലാദിവിഷലക്ഷണം.

൯. ഉദ്വേഷ്ടനം മൂലവിഷൈഃ പ്രലാപോ മോഹ ഏവ ച
ജൃംഭണം വേപനം ശ്വാസോ ജ്ഞേയം പത്രവിഷേണ തു.
൧൦ മുഷ്ക്കശോഫഃ ഫലവിഷൈർ ദാഹോന്നദ്വേഷ ഏവ ച
ഭവേൽ പുഷ്പവിഷൈശ്ഛർദ്ദി രാധ്മാനം ശ്വാസ ഏവ ച
൧൧. ത്വക്സാരനിര്യാസവിഷൈരുപയുക്തൈർഭവന്തി ഹി
ആസ്യദൗർഗ്ഗന്ധ്യപാരുഷ്യ ശിരോരുക്കഫസംസ്രവാഃ
൧൨. ഫേനാഗമഃ ക്ഷീരവിഷൈ വിഡ്ഭേദോ ഗുരുഗാത്രതാ
ഹൃൽപീഡനം ധാതുവിഷൈർമ്മൂർച്ഛാ ദാഹശ്ച താലുനി.
പ്രായേണ കാലഘാതീനി വിഷാണ്യേതാനി നിർദ്ദിശേൽ

മൂലവിഷം ഹേതുവായിട്ടു കിടന്നുരുളുകയും പെപറകയും മോഹിക്കുകയും ചെയ്യും. പത്രവിഷം ഹേതുവായിട്ടു കോട്ടുവായും വിറയലും ശ്വാസവുമുണ്ടാകും ഫലവിഷം ഹേതുവായിട്ടു വൃഷണത്തിൽ കത്തിനീരും ദാഹവും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പുമുണ്ടാകും പുഷ്പവിഷം ഹേതുവായിട്ടു ഛർദ്ദിയും വയർവീർപ്പും ശ്വാസവുമുണ്ടാകും തൊലിവിഷം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽ ദുർഗ്ഗന്ധവും ശരീരത്തിനു പാരുഷ്യവുമുണ്ടാകും കാതൽവിഷം ഹേതുവായിട്ടും പശയുടെ വിഷം ഹേതുവായിട്ടും തലവേദനയും കഫസ്രാവവുമുണ്ടാകും ക്ഷീരവിഷം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽനിന്നു നുരവരികയും മലമിളകിപ്പോകയും ശരീരത്തിനു കനവുമുണ്ടാകും ധാതുവിഷം ഹേതുവായിട്ടു നെഞ്ചുനോവു ഇന്ദ്രിയനാശം അണ്ണാക്കിൽ ചൂടു് ഇവയുണ്ടാകും ഈവിഷങ്ങൾ പ്രായേണ കാലാന്തരംകൊണ്ടു പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നവയാകുന്നു.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രം ഏററാലുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൧൩. സദ്യഃക്ഷതം പച്യതേ യസ്യ ജന്തോഃ
സ്രവേദ്രക്തം പച്യതേ ചാപ്യഭീക്ഷ്ണം
കൃഷ്ണീഭൂതം ക്ലിന്നമത്യർത്ഥപൂതി
ക്ഷതാന്മാംസം ശീര്യതേ ചാപി യസ്യ.
൧൪. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാജ്വരദാഹാശ്ച യസ്യ
ദിഗ്ദ്ധാഹതം തം പുരുഷം വ്യവസ്യേൽ
ലിംഗാന്യേതാന്യേവ കുര്യ്യാദമിത്രൈർ
വ്രണേ വിഷം യസ്യ ദത്തം പ്രമാദാൽ.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപററിയാൽ ആ മുറി ഉടനെ പഴുക്കും. രക്തവും ഒലിക്കും പിന്നെ കൂടക്കൂടെ പഴുക്കും കറുത്തിട്ടും നീലഞ്ഞിട്ടും ഏററവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടു കൂടിയുമിരിക്കുന്ന മാംസം അതിൽനിന്നു ദ്രവിച്ചുപതിക്കും ആ രോഗമുള്ളവന്നു തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ജ്വരവും മൂർച്ഛയുമുണ്ടാകും ഈവക ലക്ഷണങ്ങളുള്ളവൻ വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപററിയവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം ശത്രുക്കൾ പ്രമാദം ഹേതുവായിട്ടു വല്ലവിഷവും വ്രണത്തിലിട്ടാൽ ആ വ്രണത്തിന്നും ആ വ്രണമുള്ളവന്നും ഈ ലക്ഷണംതന്നെയുണ്ടാകും.

വിഷപാനംചെയ്തവൻെറ ലക്ഷണം.

൧൫. സപീതംഗ്രാഹധൂമാഭം പുരീഷംയോതിസാര്യതേ
ഫേനമുദ്വമതേചാപി വിഷപീതംതമാദിശേൽ

യാതൊരുത്തൻ ഗ്രാഹധൂമം (പുകയറ) പോലെ മലത്തെ അതിസരിക്കയും നുരഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യുന്നു അവൻ വിഷപാനംചെയ്തവനാകുന്നു

സർപ്പവിഷം—സർപ്പജാതി.

൧൬. വാതപിത്തകഫാത്മാനോ ഭോഗിമണ്ഡലിരാജിലാഃ
യഥാക്രമംസമാഖ്യാതാ ദ്വ്യന്തരാദ്വന്ദ്വരൂപിണഃ

ഭോഗി മണ്ഡലി രാജിലം ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവക സർപ്പങ്ങൾ ഉണ്ടു അവയിൽ ഭോഗി വാതപ്രകൃതിയും മണ്ഡലി പിത്തപ്രകൃതിയും രാജിലം കഫപ്രകൃതിയുമാകുന്നു. ഈ സർപ്പങ്ങളിൽവച്ചു രണ്ടുമാതിരി ഒരുമിച്ചു ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾക്കു രണ്ടു പ്രകൃതി ഉണ്ടാകും

ഭോഗിമുതലായ സർപ്പങ്ങളുടെ ദംശത്തിലുള്ള വാതാദി
ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൧൭. ദംശോഭോഗികൃതഃകൃഷ്ണസ്സർവ്വവാതവികാരകൃൽ
പീതോമണ്ഡലിജശ്ശോഫോ മൃദുപിത്തവികാരവാൻ

൧൮. രാജിലോത്ഥോഭവേദ്ദംശഃ സ്ഥിരശ്ശോഫശ്ചപിച്ഛിലഃ
പാണ്ഡുസ്നിഗ്ദ്ധോതിസാന്ദ്രാസൃക് സർവ്വശ്ലേഷ്മവികാരകൃൽ.

ഭോഗി ദംശിച്ചാൽ കറുത്തിരിക്കും; എല്ലാവാതവികാരങ്ങളുമുണ്ടാകും. മണ്ഡലിയുടെ ദംശം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീരോടും മാർദ്ദവത്തോടും പിത്തവികാരങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും രാജിലത്തിൻെറ ദംശം സ്ഥിരമായിട്ടും നീരോടും പശയോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും ഏററവും കൊഴുത്തിരിക്കുന്നതായ രക്തത്തോടും എല്ലാ കഫവികാരങ്ങളോടുകൂടിയും ഇരിക്കും വിശിഷ്ടങ്ങളായ ദേശങ്ങളിൽവച്ചുദംശിച്ചാൽ അസാദ്ധ്യമാണെന്നുപറയുന്നു.

൧൯. അശ്വത്ഥദേവായതനശ്മശാന
വല്മീകസന്ധ്യാസുചതുഷ്പഥേഷു
യാമ്യേചദംഷ്ട്രാഃ പരിവർജ്ജനീയാ
ഋക്ഷേഷുസിംഹമർമ്മസുയേചദംഷ്ട്രാഃ

അരയാലിൻെറ ചുവട്ടിലും [ആൽത്തറ) ദേവാലയത്തിലും ചുടുകാട്ടിലും പുററിലും സന്ധ്യകളിലും നാല്ക്കൂട്ടുവഴിയിലും ഭരണി; തിരുവാതിര, ആയില്യം, മകം, മൂലം, കാർത്തിക ഈ നക്ഷത്രങ്ങളിലും ദംശിക്കപ്പെട്ടവൻ ജീവിക്കുന്നതല്ല. നാഡികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും കടിയേററവനും ജീവിക്കുന്നതല്ല.

൨൦. ദർവ്വീകരാണാംവിഷമാശുഹന്തി
സർവ്വാണിചോഷ്ണേദ്വിഗുണീഭവന്തി

മേൽപറയപ്പെട്ട ആൽത്തറമുതലായവയിൽവച്ചു സർപ്പം ദംശിച്ചാൽ ആ വിഷം ഉടനെ മരിപ്പിക്കും ഉഷ്ണസംയോഗംകൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാവിഷങ്ങളും ഇരട്ടിഫലത്തെ ചെയ്യും.

അജീർണ്ണപിത്താതപപീഡിതേഷു
ബാലേഷുവൃദ്ധേഷുബുഭുക്ഷിതേഷു
൧൬. ക്ഷീണക്ഷതേമേഹിനികുഷ്ഠയുക്തേ
രൂക്ഷേബലേഗർഭവതീഷുചാപി

അജീർണ്ണമുള്ളവൻ പിത്തരോഗി വെയിൽകൊണ്ടുതളൎന്നവൻ ബാലൻ വൃദ്ധൻ വിശപ്പുള്ളവൻ ക്ഷീണമുള്ളവൻ മേഹമുള്ളവൻ കുഷ്ഠരോഗി രൂക്ഷതയുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവർ ഇവൎക്ക വിഷമേററാൽ പെട്ടന്നുതന്നെ പ്രാണഹാനി സംഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശസ്ത്രക്ഷതേയസ്യനരക്തമേതി
രാജ്യോലതാഭിശ്ചനസംഭവന്തി.
൧൭. ശീതാഭിരൽഭിശ്ചനരോമഹർഷോ
വിഷാഭിഭൂതംപരിവർജ്ജയേത്തം
ജിഹ്മംമുഖംയസ്യചകേശശാതോ
നാസാവസാദശ്ചസകണ്ഠഭംഗഃ,
൧൮. കൃഷ്ണസ്സരക്തശ്ശ്വയഥുശ്ചദംശേ
ഹന്വോഃസ്ഥിരത്വഞ്ചവിവർജ്ജനീയഃ
വർത്തിർഘനായസ്യനിരേതിവക്ത്രാ
ദ്രക്തംസ്രവേദൂർദ്ധ്വമധശ്ചയസ്യ.
൧൯. ദംഷ്ട്രാനിപാതാശ്ചതുരശ്ചയസ്യ
തഞ്ചാപിവൈദ്യഃപരിവർജ്ജയേച്ച
ഉന്മത്തമത്യർത്ഥമുപദ്രുതംവാ
ഹീനസ്വരംവാപ്യഥവാവിവർണ്ണം.
൨൦. സാരിഷ്ടമത്യർത്ഥമവേഗിനഞ്ച
ജഹ്യാന്നരംകർമ്മനതത്രകുര്യാൽ

ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിച്ചാൽ രക്തം വരാതിരിക്കുക, ചൂരൽകൊണ്ടോമററൊ അടിച്ചാൽ തിണൎക്കാതിരിക്കുക തണുത്ത വെള്ളമൊഴിച്ചാൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകാതിരിക്കുക ഇപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥയിലെത്തിയിരിക്കുന്ന വിഷാൎത്തനെ വർജ്ജിക്കണം. മുഖം വളയുക തലമുടിപിടിച്ചാൽ പറിഞ്ഞുവരിക മൂക്കവിയൎക്കുക കഴുത്തൊടിഞ്ഞുപോക രക്തം കറുത്തിരിക്കുക കടിവായിൽ നീരുണ്ടാക അണ്ണാക്ക രണ്ടും ചേൎന്നുപോക ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന വിഷാൎത്തനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം വായിൽക്കൂടി കൊഴുത്ത വെള്ളമൊലിക്കുക വായിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും ഗുദത്തിൽക്കൂടിയും രക്തം സ്രവിക്കുക ഈ അവസ്ഥകളെ പ്രാപിച്ചവനെയും നാലു പല്ലുപെട്ടവനെയും വൈദ്യൻ വർജ്ജിക്കണം. അതിയായ ഉന്മാദമുള്ളവനെയും ജ്വരം അതിസാരം ആദിയായ രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനെയും പറയാൻ കഴിയാത്തവനെയും കറുത്ത നിറമുള്ളവനെയും നാസാഭംഗാദി മരണലക്ഷണമുള്ളവനെയും ശമനാദിവേഗങ്ങളും മലമൂത്രവേഗാദികളും ഇല്ലാത്തവനെയും വിഷപ്പെട്ടാൽ ഉപേക്ഷിക്കണം അവൎക്കുവേണ്ടി ഒരു കർമ്മവും ചെയ്യരുത്.

ദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

ജീർണ്ണംവിഷഘ്നൌഷധിഭിർഹതംവാ
ദാവാഗ്നിവാതാതപശോഷിതംവാ
൨൧. സ്വഭാവതോവാഗുണവിപ്രഹീനം
വിഷംഹിദൂഷീവിഷതാമുപൈതി.

വിഷഹരങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളെ പ്രയോഗിക്കനിമിത്തം വീൎയ്യം കുറഞ്ഞതൊ കാട്ടുതീ കാററ, വെയിൽ ഇവകൊണ്ടു ശോഷിച്ചതൊ സ്വഭാവേനതന്നെ വ്യവസായി, വികാസി മുതലായ പത്തുഗുണങ്ങളിൽവച്ചു ഒന്നൊ രണ്ടൊ മൂന്നൊ ഗുണങ്ങൾ നശിച്ചതൊ ആയ പഴകിയ വിഷം ദൂഷീവിഷമാകുന്നു.

വീൎയ്യാല്പഭാവാന്നനിപാതയേത്തം
കഫാവൃതംവൎഷഗണാനുബന്ധി.
൨൭. തേനാൎദ്ദിതോഭിന്നപുരീഷവൎണ്ണോ
വൈഗന്ധ്യവൈരസ്യയുതഃപിപാസീ
മൂൎച്ഛാംഭ്രമംഗൽഗദവാഗ്വമിഞ്ച
വിചേഷ്ടമാനോരതിമാപ്നുയാദ്വാ.

ദൂഷീവിഷം വീൎയ്യത്തിന്റെ അല്പതാഹേതുവായിട്ടു മരിപ്പിക്കാറില്ല. അതു കഫത്തൊടുചേൎന്നിട്ടു അനേകവത്സരം നിലനില്ക്കുന്നതാണു്. ദൂഷീവിഷത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്നു അതിസാരവും വൎണ്ണഭേദവും ദുൎഗ്ഗന്ധവും വൈരസ്യവും തണ്ണീൎദ്ദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും ഗൽഗദവാക്കും ഛൎദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. അവൻ വിരുദ്ധമായ പ്രവൃത്തിയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടും ദുഃഖിതനായിട്ടും ഇരിക്കും.

സ്ഥാനഭേദവിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൨൮. ആമാശയസ്ഥേകഫവാതരോഗീ
പക്വാശയസ്ഥേനിലപിത്തരോഗീ
ഭവേൽസമുദ്ധ്വസ്തശിരോരുഹാംഗോ
വിലൂനപക്ഷസ്തുയഥാവിഹംഗഃ.

മേല്പറയപ്പെട്ട ദൂഷീവിഷം ആമാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ കഫവാതരോഗങ്ങളുണ്ടാകും. പക്വാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തരോഗങ്ങളുണ്ടാകും. എന്നുമാത്രവുമല്ല അവന്റെ തലമുടിയും രോമങ്ങളും കൊഴിഞ്ഞുപോകയും തന്നിമിത്തം അവൻ ചിറകററ പക്ഷി എന്നപോലെ ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

രസാദിധാതുഗതദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

൨൯. സ്ഥിതംരസാദിഷ്വഥവായഥോക്താൻ
കരോതിധാതുപ്രഭവാൻവികാരാൻ
കോപഞ്ചശീതാനിലദുൎദ്ദിനേഷു
യാത്യാശുപൂൎവംശൃണുതസ്യരൂപം.

രസാദിധാതുക്കളിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നവിഷം അതാതുധാതുക്കൾക്കു പറയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള വികാരങ്ങളെ കാണിക്കും. സുശ്രുതത്തിൽ അന്നാശ്രദ്ധാമുതലായിധാതുസംഭവങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ദൂഷീവിഷം തണുത്ത കാററു ഏൽക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദുൎദ്ദിനങ്ങളിലും കോപിക്കും. അതിന്റെ പൂൎവ്വരൂപത്തെ കേട്ടാലും.

പൂൎവ്വരൂപവും രൂപവും.

൩൦. നിദ്രാഗുരുത്വഞ്ചവിജൃംഭണഞ്ച
വിശ്ലേഷഹൎഷാവഥവാംഗമൎദ്ദം
തതഃകരോത്യന്നമദാവിപാകാ
വരോചകംമണ്ഡലകോഠജന്മ.
൩൧. മാംസക്ഷയംപാദകരപ്രശോഫം
മൂൎച്ഛാംതഥാഛൎദ്ദിമഥാതിസാരം
ദൂഷീവിഷംശ്വാസതൃഷാജ്വരാംശ്ച
കുൎയ്യാൽപ്രവൃദ്ധിംജഠരസ്യചാപി.

ദൂഷീവിഷത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഉറക്കവും ശരീരത്തിനു ഗുരുത്വവും കോട്ടുവായും ഗാത്രശൈഥില്യവും രോമഹർഷവും ദേഹം കഴയ്ക്കയും ആകുന്നു. അനന്തരം അന്നവിക്ഷേപണവും അന്നം ഭക്ഷിക്കായ്കയും മത്തതയും ശരീരത്തിന്മേൽ വട്ടത്തിൽ പൊന്തുകയും മണ്ഡലം സുപ്തതയും കയ്യിലും കാലിലും നീരും ഇന്ദ്രിയനാശവും ഛർദ്ദിയും അതിസാരവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ജ്വരവും വയറു വീർപ്പും ഉണ്ടാകും.

൧൧൮. ഉന്മാദമന്യജ്ജനയേത്തഥാന്യ
ദാനാഹമന്യൽക്ഷപയേച്ചശുക്ലം
ഗാദ്ഗദ്യമന്യജ്ജനയേച്ചകുഷ്ഠം
താംസ്താൻവികാരാംശ്ച ബഹുപ്രകാരാൻ.

ചില വിഷം ഉന്മാദത്തെയും ചിലതു ആനാഹത്തെയും ചിലതു നപുംസകത്വത്തെയും ചിലതു ഗദ്ഗദഭാവ (വിക്കൽ) ത്തെയും ചിലതു കുഷ്ഠത്തെയും ചിലതു വിസർപ്പം, വിസ്ഫോടം, ആദിയായ പല രോഗങ്ങളെയുമുണ്ടാക്കും.

ദൂഷീവിഷനിരുക്തി.

൧൧൯. ദൂഷിതം ദേശകാലാന്ന ദിവാസ്വപ്നൈരഭീക്ഷ്ണശഃ
യസ്മാൽസന്ദൂഷയേദ്ധാതൂൻ തസ്മാൽദൂഷീവിഷംസ്മൃതം.

അധികമായ കാററ, ശൈത്യം, വൃഷ്ടി ഇതുപദേശവാസം, ശീതകാലം മുതിരമുതലായ ധാന്യങ്ങൾ പകലുറക്കം ഇവയാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും ദൂഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട വിഷം യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു ധാതുക്കളെ ദൂഷിപ്പിക്കും അതു ഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു ദൂഷീവിഷം എന്നു പേരുണ്ടായി.

൧൨൦. സാദ്ധ്യമാത്മവതസ്സദ്യോ യാപ്യംസംവത്സരോത്ഥിതം
ദൂഷീവിഷമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ ക്ഷീണസ്യാഹിതസേവിതഃ

ബലമുള്ളവന്റെ ദൂഷീവിഷം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഒരു സംവത്സരം ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദൂഷീവിഷം യാപ്യമാകുന്നു. ക്ഷീണമുള്ളവന്റെയും അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെയും ദൂഷീവിഷം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൧൨൧. സൌഭാഗ്യാർത്ഥംസ്ത്രിയസ്സ്വേദം രജോനാനാംഗജാൻമലാൻ
ശത്രുപ്രയുക്താംശ്ച ഗരാൻ പ്രയച്ഛന്ത്യന്നമിശ്രിതാൻ.

൧൨൨. തൈസ്സ്യാൽപാണ്ഡുഃകൃശോല്പാഗ്നി
ർജ്ജ്വരശ്ചാസ്യോപജായതേ
മർമ്മപ്രധമനാദ്ധ്മാനം
ഹസ്തയോശ്ശോഫലക്ഷണം.

൧൨൩. ജഠരംഗ്രഹണീരോഗാ യക്ഷ്മാഗുല്മക്ഷയജ്വരാഃ
ഏവംവിധസ്യചാന്യസ്യ വ്യാധേർല്ലിംഗാനിദർശയേൽ

ദൂഷീവിഷം കൃത്രിമമെന്നും ഗരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ട്. അവയിൽ വിഷദ്രവ്യം ചേർത്തുണ്ടാക്കുന്നതു കൃത്രിമം നിർവ്വിഷദ്രവ്യം ചേർത്തുണ്ടാക്കുന്നതു ഗരം. സ്ത്രീകൾ തങ്ങൾക്കു വേണ്ട സൌഭാഗ്യങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കാൻവേണ്ടിയും മററു വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളുടെയോ വിഷമില്ലാത്ത ജന്തുക്കളുടെയോ സ്വേദത്തെയും പുഷ്പത്തെയും ശരീരത്തിലുള്ള വല്ല മലത്തെയോ ശത്രുക്കളാൽ കൊടുക്കപ്പെട്ട ഗരത്തെയോ അന്നത്തോടു ചേർത്തു പുരുഷനു കൊടുക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു പുരുഷൻ പാണ്ഡുവായിട്ടും കൃശനായിട്ടും അല്പാഗ്നിയായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതു കൂടാതെ അവന്നു ജ്വരവും മർമ്മപീഡയും വയർവീർപ്പും കൈകളിൽ നീരും ഉദരരോഗവും ഗ്രഹണിയും യക്ഷ്മാവും ഗുല്മവും ക്ഷയസംബന്ധമായ ജ്വരവും പിന്നെയും ഇപ്രകാരമുള്ള പലവ്യാധികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ലൂതാവിഷം.

൧൨൪. യസ്മാൽലൂനാത്തൃണംപ്രാപ്താ മുനേഃപ്രസ്വേദബിന്ദവഃ

തസ്മാൽലൂതാസ്തു ഭാഷ്യന്തേ സംഖ്യയാ താശ്ചഷോഡശഃ

വിശ്വാമിത്രൻ കാമധേനുവിനെ ബലാൽക്കാരേണ പിടിച്ചുകെട്ടിക്കൊണ്ടുപോകയാൽ കോപിഷ്ഠനായ വസിഷ്ഠമഹർഷിയുടെ നെററിയിൽനിന്നുണ്ടായ വിയർപ്പുതുള്ളികൾ ലൂനമായ തൃണത്തിൽ പതിച്ചു അപ്പോൾ അവിടെനിന്നു ഉണ്ടായ പതിനാറു ലൂതകൾ (എട്ടുകാലികൾ) അവ ത്രിമണ്ഡല, ശ്വേത, കപില, പീതാഭ, ആലവിഷ, മൂത്രവിഷ, കസന, രക്ത, സൌവർണ്ണിക, ലാജവർണ്ണ, ജാലിനി, ഏണികാപദി, കൃഷ്ണവർണ്ണ, അഗ്നിവർണ്ണ, കാകാണ്ഡ, മാലാഗുണി ഇങ്ങിനെ പതിനാറെണ്ണമുണ്ടാകുന്നു.

അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം.

൯. താഭിർദ്ദഷ്ടേ ദംശകോഥഃ പ്രവൃത്തിഃ ക്ഷതജസ്യ ച
ജ്വരോ ദാഹോഽതിസാരശ്ച ഗദാസ്സ്യുശ്ച ത്രിദോഷജാഃ
൧൦. പിടകാ വിവിധാകാരാ മണ്ഡലാനി മഹാന്തി ച
ശോഫാ മഹാന്തോ മൃദവോ രക്തശ്യാവാശ്ചലാസ്തഥാ.
൧൧ സാമാന്യം സർവലൂതാനാമേതദ്ദംശസ്യ ലക്ഷണം

ആ ലൂതകൾ കടിച്ചാൽ കടിവായിൽ കുത്തിനോവുണ്ടാകും. അതിൽനിന്നു രക്തം സ്രവിക്കും. ജ്വരവും ചൂടും അതിസാരവും ത്രിദോഷങ്ങളായ രോഗങ്ങളും വിവിധാകൃതികളായ കുരുക്കളും വലിയ മണ്ഡലങ്ങളും വലുതായിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഇളകുന്നതായുമിരിക്കുന്ന നീരുകളുമുണ്ടാകും. ഇവ എല്ലാ ലൂതകടികളുടെയും ദംശത്തിന്റെ (കടിവായുടെ) ലക്ഷണമാകുന്നു.

ദൂഷീവിഷത്രിമണ്ഡലാദിലക്ഷണം

ദംശംമദ്ധ്യേതുയൽകൃഷ്ണം ശ്യാവംവാജാലകാവൃതം.
൧൨. ഉദ്ധ്മാകൃതിർദ്ദശംപാകഃ ക്ലേദശോഥജ്വരാന്വിതം
ദൂഷീവിഷാഭിർല്ലൂതാഭി സ്തദ്ദഷ്ടമിതിനിർദ്ദിശേൽ.

ത്രിമണ്ഡലാദികളായ ലൂതകൾ കടിച്ചാൽ ആ കടിവായുടെ മദ്ധ്യം കറുത്തിട്ടോ കറുവാളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കും. അവിടെ ചില രേഖകളുമുണ്ടാകും. ക്ഷണേന പൊന്തിപ്പഴുക്കും. നനവും നീരും ജ്വരവുമുണ്ടാകും. സൌവർണ്ണികാദികളെട്ടും അസാദ്ധ്യങ്ങളും പ്രാണഹരങ്ങളുമാകയാൽ അവയുടെ ലക്ഷണം

൧൩. ശോഫശ്ശ്വേതാസിതാരക്താ പീതാവാപിടകാജ്വരഃ
പ്രാണാന്തികാശ്ചജായന്തേ ശ്വാസഹിക്കാശിരോഗ്രഹാഃ

സൌവർണ്ണികാദി എട്ടു ലൂതകൾ ദംശിച്ചാൽ നീരും വെളുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കുരുക്കളും ജ്വരവും ശ്വാസവും ഇക്കിളും തലവേദനയുമുണ്ടാകും ഇവ പ്രാണഹരങ്ങളായിരിക്കും.

അദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

൧൪. അദംശാച്ഛോണിതംപാണ്ഡു മണ്ഡലാതിജ്വരോരുചിഃ
ലോമഹർഷശ്ചദാഹശ്ചാ പ്യാദ്യേദൂഷീവിഷാർദ്ദിതേ.

വിഷമുള്ള എലിയുടെ കടിപെട്ടാൽ കടിവായിൽനിന്നു വെളുത്തതായ ചോര ഒലിക്കും. ദേഹത്തെല്ലാം പൊള്ളലുകളും ജ്വരവും അരുചിയും രോമാഞ്ചവും ചൂടും ഉണ്ടാകും

പ്രാണഹരദൂഷികലക്ഷണം.

൧൫. മൂർച്ഛാംഗശോഥവൈവർണ്ണ്യ ക്ലേദശബ്ദശ്രുതിജ്വരാഃ
ശിരോഗുരുത്വംലാലാസ്രുക് ഛർദ്ദിശ്ചാസാദ്ധ്യദൂഷികൈഃ

ജീവഹാനിയെ ചെയ്യുന്ന എലി കടിച്ചാൽ ഇന്ദ്രിയനാശവും എലിയെപ്പോലെ ശരീരത്തിൽ പൊന്തുകയും വർണ്ണഭേദവും നനവും ചെവി കേൾക്കാതാകയും പനിയും ശിരസ്സിന്നു ഭാരവും കിഴലയൊലിക്കയും രക്തസ്രാവവും ഛർദ്ദിയുമുണ്ടാകും.

കൃകലാസദഷ്ടലക്ഷണം.

൧൬. കാർഷ്ണ്യംശ്യാവതാഥവാ നാനാവർണ്ണതാമേവവാ
മോഹോവർച്ചസോഭേദോ ദഷ്ടസ്യാൽകൃകകണ്ടകൈഃ

ശരീരം കറുപ്പിച്ചിട്ടോ നാനാവർണ്ണമായിട്ടോ ഇരിക്കുക മോഹവും അതിസാരവും ഉണ്ടാക്കുക ഇവയൊക്കയും ഓന്തുകടിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണമാകുന്നു.

വൃശ്ചികവിഷലക്ഷണം.

൧൭. ദഹത്യഗ്നിരിവാദൌച ഭിനത്തീവോർദ്ധ്വമാശുച
വൃശ്ചികസ്യവിഷംയാതി ദംശേപശ്ചാത്തുതിഷ്ഠതി.

൧൮. ദഷ്ടോസാദ്ധ്യശ്ചഹൃൽഘ്രാണ രസനോപഹതോനരഃ
മാംസൈഃപതത്ഭിരത്യർത്ഥം വേദനാർത്തോജഹത്യസൂൻ.

തേൾവിഷം ആദിയിൽ അഗ്നി എന്നപോലെ ചുടുകയും പിന്നെ പൊട്ടുന്നതുപോലെ മേല്പോട്ടുകയറുകയും പിന്നെ ഇറങ്ങി കടിവായിൽ നില്ക്കയുംചെയ്യും ഹൃദയത്തിലും മൂക്കിലും നാക്കിലും ഏൽക്കത്തിയാൽ ആ സ്ഥലങ്ങളിലുള്ള മാംസങ്ങൾ ദ്രവിച്ചുവീഴുകയും തന്നിത്താനതിയായ വേദനയോടുകൂടി അവർ മരിക്കയുംചെയ്യും.

കണഭദഷ്ടലക്ഷണം.

൧൯. വിസർപ്പശ്ശ്വയഥുശ്ശൂലം ജ്വരച്ഛർദ്ദിരഥാപിച
ലക്ഷണംകണഭൈർദ്ദഷ്ടേ ദംശശ്ചൈവാവസീദതി.

കണഭം എന്ന കീടം കടിച്ചാൽ വിസർപ്പവും നീരും വേദനയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും കടിവാ പഴുക്കും.

ഉച്ചിടിംഗവിഷലക്ഷണം.

൨൦. ഹൃഷ്ടരോമോച്ചിടിംഗേന സ്തബ്ധലിംഗോഭൃശാർത്തിമാൻ
ദഷ്ടശ്ശീതോദകേനേവ സിക്താന്യംഗാനിമന്യതേ.

ഉച്ചിടിംഗം എന്ന ജന്തു കടിച്ചാൽ രോമാഞ്ചവും ലിംഗം സ്തംഭിക്കയും അത്യന്തംവേദനയും തണുത്ത വെള്ളംകൊണ്ടു ശരീരം നനച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളവിചാരവുമുണ്ടാകും

സവിഷമണ്ഡൂകദഷ്ടലക്ഷണം

൨൧. ഏകദംഷ്ട്രാർദ്ദിതശ്ശൂനസ്സരുജഃപിടകാസ്തൃഷാ
ഛർദ്ദിർന്നിദ്രാചസവിഷൈർമ്മണ്ഡൂകൈർദ്ദഷ്ടലക്ഷണം.

വിഷമുള്ള തവള കടിച്ചാൽ അതിന്റെ ഒരു പല്ലാകും അതുനിമിത്തം നീരും വേദനയും കുരുക്കളും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദ്ദിയും ഉറക്കവുമുണ്ടാകും

സവിഷമത്സ്യദഷ്ടലക്ഷണം.

൨൨. മത്സ്യാസ്തുസവിഷാഃകുർയ്യുർദ്ദാഹംശോഫംരുജംതഥാ.

മത്സ്യത്തിന്റെ വിഷം ദാഹത്തെയും വീക്കത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കും

സവിഷജളൂകലക്ഷണം;

കണ്ഡൂംശോഫംജ്വരംമൂർച്ഛാം സവിഷാസ്തുജളൗകസഃ

അട്ടയുടെ വിഷംനിമിത്തം ചൊറിച്ചിലും നീരും ജ്വരവും ഇന്ദ്രിയസാദവുമുണ്ടാകും

ഗൃഹഗോധികാദഷ്ടലക്ഷണം.

൨൩. വിദാഹംശ്വയഥുന്തോദം സ്വേദഞ്ചഗൃഹഗോധികാ.

പല്ലികടിച്ചാൽ ചൂടും നീരും കുത്തിനോവും വിയർപ്പുമുണ്ടാകും

ശതപദീവിഷലക്ഷണം.

ദംശേസ്വേദംരുജംദാഹം കുര്യാച്ഛതപദീവിഷം.

പഴുതാരകുത്തിയാൽ കടിവായിൽ വിയർപ്പും വേദനയും ചൂടുമുണ്ടാകും.

മശകവിഷലക്ഷണം.

൩൫. കണ്ഡൂശോഫമരുക്കരീഷൽ ശോഫസ്സ്യാന്മന്ദവേദന
മസാദ്ധ്യകീടസദൃശ മസാദ്ധ്യംമശകക്ഷതം.

കൊതുകടിച്ചാൽ ചൊറിച്ചിൽ അല്പമായ നീരു, മന്ദമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. അങ്ങിനെ കൊതുകുകളിൽവെച്ചു ചിലതുകൂടി കടിച്ചാൽ മരിക്കും അതിൻെറ ലക്ഷണം അസാദ്ധ്യങ്ങളായ കീടവിഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണത്തോടു സമാനമായിരിക്കും.

മക്ഷികാദംശലക്ഷണം.

൩൬. സദ്യഃപ്രസ്രാവിണിശ്യാവാദാഹമൂർച്ഛാജ്വരാന്വിതാ
പിടകാമക്ഷികാദംശേ താസാന്തുസ്ഥഗികാസുഹൃൽ.

കടിച്ച ദിക്കിൽനിന്നു ഉടനെ രക്തമൊ വെള്ളമൊ ഒലിക്കുക. കറുത്തിട്ടും ചുടോടും മൂർച്ഛയോടും ജ്വരത്തോടും കൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പിടകകൾ ഉണ്ടാകും ഇതുകളിന്നു ഉത്തിയല്ലെങ്കിൽ ലക്ഷണമാണ്- ആറുമാതി കടന്നാൽ ഉള്ളതിൽ സ്ഥഗിത,എന്നതു ഉടനെ പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാണ്.

ചതുഷ്പാദാദിവിഷലക്ഷണം

൩൭. ചതുഷ്പദ്ഭിർദ്വിപദ്ഭിശ്ച നഖദന്തവിഷഞ്ചയൽ
പൂയതേ പച്യതേ ചാപി സ്രവതിജ്വരയത്യപി.

പുലിമുതലായ നാൽക്കാലികളുടേയും മനുഷ്യൻ കരങ്ങുമുതലായ ഇരുപാദികളുടേയും നഖമൊ പല്ലൊ ഏറ്റ വിഷപ്പെട്ടാൽ ആ സ്ഥലത്തു പഴുപ്പും ചുടുമുണ്ടായി ചലമൊലിക്കും ജ്വരവുമുണ്ടാകും.

നിർവിഷലക്ഷണം

൩൮. പ്രശാന്തദോഷംപ്രകൃതിസ്ഥധാതു
മന്നാഭികാമം സമമൂത്രവിൾക്കം
പ്രസന്നവർണ്ണേന്ദ്രിയചിത്തചേഷ്ടം
വൈദ്യോവഗച്ഛേദവിഷംമനുഷ്യം.

വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപം ശമിക്കുക രസാദിധാതുക്കൾ അവയുടെ സ്വഭാവത്തെപ്രാപിക്കുക,അന്നത്തെ ഗ്രഹിക്കുക; മൂത്രമലങ്ങൾ ശരിയായിട്ടുപോക, വർണ്ണത്തിന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മനസ്സിന്നും പ്രവൃത്തിക്കും പ്രസന്നതയുണ്ടാക വിഷപ്പെട്ടവന്നു ഈവക ലക്ഷണംകണ്ടാൽ അവൻെറ വിഷമിറങ്ങി എന്നുവിചാരിക്കണം

൩൯. ദർശനസ്പർശനപ്രശ്നോ പരീക്ഷാത്രിവിധാമതാ
വയോവർണ്ണശരീരാണാ മിന്ദ്രിയാണാഞ്ചദർശനാൽ.

ദർശനം സ്പർശനം പ്രശ്നംഇങ്ങനെ മൂന്നുവിധം പരീക്ഷയുണ്ട് വയസ്സു വർണ്ണംശരീരം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ഇവയും നോക്കണ്ടതാകുന്നു

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിഷനിദാനം

സമാപ്തം.

രോഗസംഗ്രഹം

൧. ജ്വരാതിസാരൗ ഗ്രഹണീ ചാർശോജീർണ്ണം വിഷൂചികാ
സാലസാ ച വിലംബീ ച ക്രിമിരുക്പാണ്ഡുകാമിലാഃ
൨. ഹലീമകം രക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മാ ഉരക്ഷതഃ
കാസോ ഹിക്കാ സഹശ്വാസൈ സ്സ്വരഭേദസ്ത്വരോചകഃ
൩. ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാ ച മൂർച്ഛാദ്യാ രോഗാഃ പാനാത്യയാദയഃ
ദാഹാദ്യാസ്ത്വഥോന്മാദോ ഽപസ്മാരശ്ചാനിലാമയഃ
൪. വാതരക്തമൂരുസ്തംഭം ആമവാതോഽഥ ശൂലതഃ
പക്തിജം ശൂലമാനാഹം ഉദാവർത്തോഽഥ ഗുന്മതഃ.
൫. ഹൃദ്രോഗോ മൂത്രകൃച്ഛ്രഞ്ച മൂത്രാഘാതസ്തഥാശ്മരീ
പ്രമേഹോ മധുമേഹശ്ച പിടകാശ്ച പ്രമേഹജാഃ
൬. മേദോദോഷോദരം ശോഥോ വൃദ്ധിശ്ച ഗലഗണ്ഡകഃ
ഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥി ർബ്ബുദശ്ലീപദം തഥാ
൭. വിദ്രധിർവ്രണശോഥൗ ച ദ്വൗ വ്രണൗ ഭഗ്നനാഡികേ
ഭഗന്ദരോപദംശൗ ച ശൂകദോഷസ്ത്വഗാമയാഃ
൮. ശീതപിത്തമുദർദ്ദശ്ച കോഠശ്ചൈവാമ്ലപിത്തകം
വിസർപ്പശ്ച സവിസ്ഫോട സ്സരോമാന്തോ മസൂരികാ
൯. ക്ഷുദ്രാസ്യകർണ്ണനാസാക്ഷി ശിരസ്ത്രീബാലകാമയാഃ
വിഷഞ്ചേത്യയമുദ്ദിഷ്ടോ രുഗ്വിനിശ്ചയസംഗ്രഹഃ.

ജ്വരം അതിസാരം ഗ്രഹണി അർശസ്സ അജീർണ്ണം വിഷൂചിക അലസകം വിലംബി ക്രിമിരോഗം പാണ്ഡുരോഗം കാമില ഹലീമകം രക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മാവ് ഉരഃക്ഷതം കാസം ഹിക്കാ ശ്വാസം സ്വരഭേദം അരോചകം ഛർദ്ദി തൃഷ്ണാ മൂർഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്യാസങ്ങൾ പാനാത്യയ പരമദ പാനാജീർണ്ണ പാനവിഭ്രമങ്ങൾ ദാഹം ഉന്മാദം ഭൂതോന്മാദം അപസ്മാരം വാതവ്യാധി വാതരക്തം ഊരുസ്തംഭം ആമവാതം ശൂലരോഗം പരിണാമശൂലം ആനാഹം ഉദാവർത്തം ഗുന്മരോഗം ഹൃദ്രോഗം മൂത്രകൃച്ഛ്രം മൂത്രാഘാതം അശ്മരി പ്രമേഹം മധുമേഹം പ്രമേഹപിടക മേദോദോഷം ഉദരം ശോഫം വൃദ്ധി ഗലഗണ്ഡം ഗണ്ഡമാല അപചി ഗ്രന്ഥി അർബ്ബുദം ശ്ലീപദം വിദ്രധി വ്രണശോഥം ശാരീരവ്രണം സദ്യോവ്രണം ഭഗ്നം നാഡീവ്രണം ഭഗന്ദരം ഉപദംശം ശൂകദോഷം കുഷ്ഠം ശീതപിത്തം ഉദർദ്ദം കോഠം അമ്ലപിത്തം വിസർപ്പം വിസ്ഫോടം മസൂരിക ക്ഷുദ്രരോഗം മുഖരോഗം കർണ്ണരോഗം നാസാരോഗം അക്ഷിരോഗം ശിരോരോഗം സ്ത്രീരോഗം ബാലരോഗം വിഷം ഇങ്ങനെ രോഗസംഗ്രഹം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു

മാധവനിദാനം സമാപ്തം.

ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ സർവ്വാവകാശവും
കൊല്ലം "വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം ഉടമസ്ഥരിൽ ഇരിക്കുന്നു.